קרוב אליך

אל המקורות - בדרך חדשה

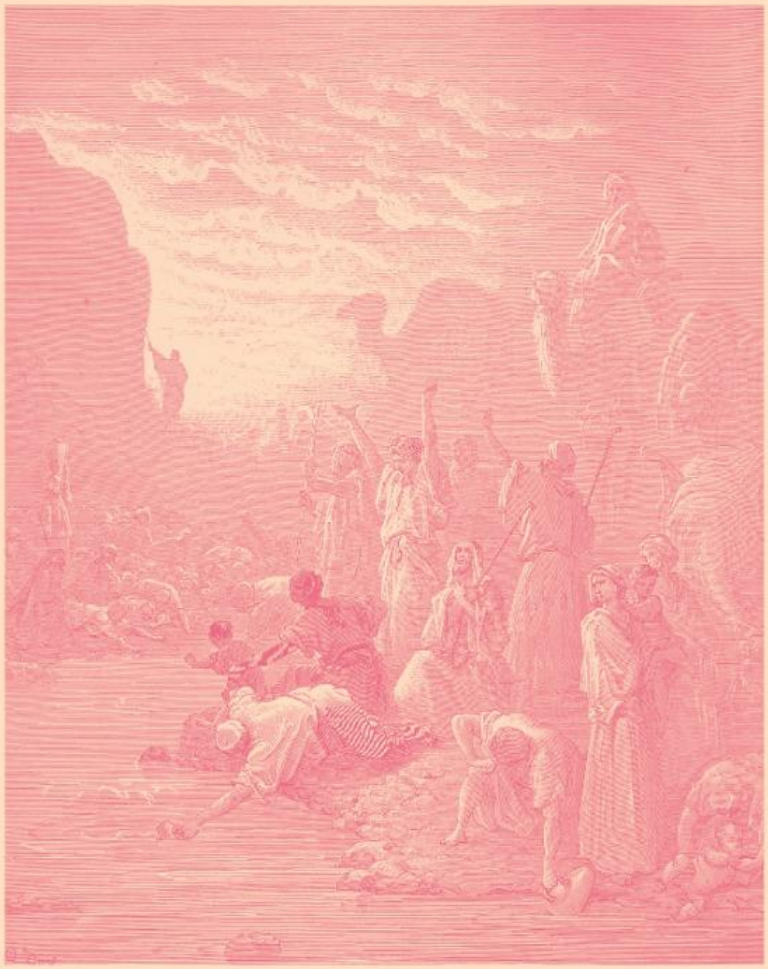

ספר דברים

אילן פרייס

Ilan Price

Close to you

אילן פרייס

קרוב אליך – ספר דברים

הגהה, עריכה הוצאה לאור: אילן פרייס

עיצוב הכריכות בסדרה: עמשא מנחם, סטודיו זיפים.

הדפסה: ייקבע בעתיד

תמונת שער – שיבת המרגלים – תחריט מאת גוסטב דורה, (1832 - 1883).

כל הזכויות שמורות

© תשפ״ז 2026 אילן פרייס

מותר להעתיק, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר, מספרי סדרה זו, לצרכי עיון ולימוד. אין לעשות שימוש מסחרי כלשהו בספרי הסדרה, כהגדרתם לעיל, בכולם או בחלקים מהם, אלא אך ורק לאחר קבלת רשות מפורשת בכתב מהמחבר.

כל הזכויות לטקסטים מצוטטים שמורות למחברם וכל הזכויות לתמונות שמורות ליוצרן .

כל הזכויות למילות השירים שבסדרה, שמורות למחברי השירים ולאקו״ם. נרכש מאקו״ם רישיון להעתקת מילות השירים .

בהתאם לסעיף 27 א לחוק זכות יוצרים תשס״ח 2007, נעשה מאמץ גדול לאתר בעלי זכויות על יצירות שנכללו בספרים, ולקבל אישור שימוש. חלק גדול מהמקורות בעל רישיונות המותרים לשימוש הכלל. אם בכל זאת מאן דהוא סבור כי הופרו זכויות של יוצרים, ניתן ליצור עמי קשר לדוא״ל: lehiyotyehudi38@gmail.com

בס״ד

קרוב אליך

ספר דברים

תוכן עניינים

פרשת דברים **9**

פרק א – היכן דיבר משה אל בני ישראל? ; הציווי להכנס לארץ ; מנוי השופטים ; מה ההבדל בין שופט חכם, לנבון? ; הדרישות מהשופטים ; פרשת המרגלים והמעפילים והסתירות כביכול לעומת ספר שמות. 9

סיכום פרק א 17

פרק ב – סירוב אדום 18

סיכום פרק ב 20

פרק ג - המלחמה עם עוג מלך הבשן וירושת ארצו ; שמות נוספים להר חרמון ; עידוד יהושע 21

סיכום פרק ג 21

פרשת וָאֶתְחַנַּן **24**

פרק ג - המשך - תפילת משה להכנס לארץ 24

סיכום פרק ג – (המשך) 24

פרק ד – האזהרה לשמור על החוקים והמשפטים ; האיסור להוסיף או לגרוע מהמצוות ; חוקי היהדות והגניוס היהודי ; החובה והחשיבות שבזכירת מעמד הר סיני - הבסיס לאמונה היהודית ; מה כלול באיסור עשיית פסל? אזהרה לקיום מצוות כדי לא לצאת לגלות - אבל האזהרה לא נשמעה ; הניסים והנפלאות שהתרחשו בעת יציאת מצרים ובמעמד הר סיני ; הבדלת 3 ערי מקלט בעבר הירדן 25

סיכום פרק ד 35

פרק ה - עשרת הדברות (במילים של משה) ; שתי הדברות הראשונות שמעו מפי הגבורה, השאר באמצעות משה ; הדגש על מנוחת עבדים ובהמות בשבת ; למה צריך את ציווי ״לא תרצח״ – האין הוא מובן מאליו? האם אפשר לשלוט על תאוות הלב? הפחד של בני ישראל מקול ה׳ ובקשתם לשמוע באמצעות משה רבנו. 36

סיכום פרק ה 42

פרק ו - פרשת שמע ישראל – אחדות ה׳ – לא מובנת מאליה. רוב האנושות לא מאמינה בה ; מצוות אהבת ה׳ – לפי הרמב״ם, ע״י חקירת הטבע והתפעלות מנפלאות הבריאה ; מצוות קריאת שמע בבוקר ובערב ; משמעות מצוות תפילין ומזוזה ; האם מותר לנשים להניח תפילין? הסכנה של שכחת ה׳ מרוב טובה ; מהו האיסור לנסות את ה׳? ; החובה לעשות הישר והטוב בעיני ה׳ ; שאלת הבן החכם והתשובה בתורה ובהגדה 43

סיכום פרק ו 55

פרק ז - הציווי לא להשאיר כנענים עובדי אלילים בארץ הקודש; 3 האפשרויות שניתנו לעמי כנען; האיסור להתחתן עם הכנענים אפילו אחרי שהתגיירו; האיסור להתחתן עם נוכרים; צדיק ורע לו, רשע וטוב לו – האמנם? 56

פרשת עֵקֶב 65

פרק ז - המשך – שכר קיום מצוות – מדה כנגד מדה; לא לפחד מגויי הארץ – נכון גם להיום 65

סיכום פרק ז 68

פרק ח – ההליכה במדבר; הנסיון שבמן; יסורים של אהבה; שבעת המינים שהארץ נשתבחה בהם; הברכה על הארץ ועל המזון וברכות נוספות; החשש משכחת ה'- כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה; סיכום האזהרה אם לא ישמרו מצוות **69**

סיכום פרק ח 75

פרק ט – הורשת יושבי הארץ – לא בצדקתך; חטא העגל; מעשי מרי נוספים; תפילת משה לסליחה על חטא העגל 77

סיכום פרק ט 80

פרק י - קבלת הלוחות השניים; ההזכרה התמוהה של מות אהרון; הבדלת שבט לוי; הצווי למשה ללכת למסע לפני העם; מה ה' שואל מאתנו - יראת שמים; אהבת הגר – איזה גר?; איך מתגיירים? מצוות התפילה 82

סיכום פרק י 91

פרק יא - אהבת ה' ושמירת המצוות – תנאי לישיבה בארץ; השגחת ה' על הארץ – לטוב ולרע; קבלת עול מצוות; הרוב קובע את גורל העם; האם יש קשר בין כמויות גשם לעבודת ה'? שכר שמירת מצוות; גבולות מקסימליים לארץ 92

סיכום פרק יא 96

פרשת רְאֵה 101

פרק יא - המשך – הברכה והקללה - מתי ואיפה ניתנו ומה משמעותן? 101

סיכום סוף פרק יא 102

פרק יב - ביעור עבודה זרה; מתי נאסר להקריב בבמה; למה לא נאמר היכן יוקם המקדש אלא רק "בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר ה'?; ההיתר לאכול בשר שלא כקרבן; החובה לשחוט בהמה כדין; למה שוב מוזהרים שלא לאכול דם ומה הכוונה שהדם הוא הנפש?; להיזהר מתועבות הכנענים 103

סיכום פרק יב 111

פרק יג - מיהו נביא השקר ואיך מגלים זאת?; מה פשר האותות והמופתים שהוא מבצע; האם ישו ומוחמד היו נביאי שקר?; היחס של הנצרות והאסלאם ליהדות; המסית, המדיח ועונשם ע"י בני המשפחה; מיסיונרים; עיר הנידחת והעונש הקשה; אופן חקירת עדים 112

סיכום פרק יג 122

פרק יד - קדושת עם ישראל ואיסור קרחת על מת; למה חוזרים שוב על עניין מאכלים מותרים ואסורים?; מצוות מעשר שני וביעורו 123

סיכום פרק יד 128

פרק טו - שמיטת כספים – האם ניתנת לקיום; מה הכוונה במילים "אֶת-הַנָּכְרִי תִּגֹּשׁ?; מהו שטר פרוזבול והאם אין בו משום הערמה; האם יתכן שלא יהיה אביון בישראל? מצוות צדקה לעניים; האם יש קשר בין עוני בחברה לבין מדת קיום מצוות; מהו "קו העוני" ואיך הוא נקבע?; מענק שחרור לעבדים והקשר ליציאת מצרים; מצוות בהמת בכור ולמה חוזרים אליה? 129

סיכום פרק טו 142

פרק טז - עוד דיני חג הפסח; כמה ימים צריכים לאכול מצה?; מה מטרת ספירת העומר; חגי השבועות והסוכות; איך מקיימים מצוות השמחה בחגים ומה כלול במצוות העלייה לרגל? **143**

סיכום פרק טז 147

פרשת שֹׁפְטִים 155

פרק טז – המשך: חובת מנוי שופטים, תפקידם והתכונות הדרושות מהם; איסור נטיעת אשרה והקמת מצבה 155

סיכום פרק טז 162

פרק יז - עונש מוות על עבודה זרה; הדרישה לשני עדים לפחות; קבלת עדות מנשים; ההבדל בין ניהול משפט בבית דין לבין בבית משפט אזרחי; מה קורה כשאין 2 עדים?; מעמד בית הדין הגדול והחובה להישמע לו; האם חובה להמליך מלך על ישראל?; מה המשטר המתאים לדרישות התורה 163

סיכום פרק יז 178

פרק יח - אי - מתן נחלה לשבט לוי; מתנות לכוהנים בתורה והיום; סדר עבודת הכוהנים במשכן ובבית המקדש; מעשׂ כשפים – למה תועבה?; המותר לקרוא הורוסקופ?; מבחן לנביא האם הוא דובר אמת או שקר 179

סיכום פרק יח 183

פרק יט - הגדרת רוצח בשגגה ודיניו; הגדרת ערי מקלט להצלת רוצחים בשגגה; ההבדל בין רצח בשגגה לרצח הקרוב לפשיעה או הקרוב לאונס; דין רוצח במזיד; איסור השגת גבול; עוד דיני עדים; דין עדים זוממים 185

סיכום פרק יט 190

פרק כ - יציאה למלחמת רשות – ללא פחד; חשיבות רוח לחימה; הפטורים מיציאה למלחמה; דיני מלחמה; היחס לערביי ארץ ישראל לפי עקרונות התורה; האיסור להשחית עצי פרי במצור; כי האדם עץ השדה? 191

סיכום פרק כ 208

פרק כא - דין עריפת עגלה ערופה; למה עורפים אותה - במה היא אשמה? 209

פרשת כִּי-תֵצֵא 216

פרק כא (המשך) – היחס לשבויה - אשת יפת תואר ולקיחתה לאישה; למה לא לשאת יותר מאישה אחת; בכור לאישה השנואה דווקא; האם מותר לשנוא יהודי; למה הבכור מקבל ירושה כפולה; דיני ירושה; ההבדלים בין ירושה ע"פ ההלכה לחוק המדינה; בן סורר ומורה – למה הוא מקבל עונש מוות?; את מי תולים?; פרשת דוד המלך והגבעונים – איך זה מסתדר עם הדין? 216

סיכום פרק כא..... 231

פרק כב – מצוות השבת אבדה - מתי צריכים להשיב; חוק השבת אבדה; המצווה לסייע לאדם ולבהמתו; איסור צער בעלי חיים; איסור לבישת כלי גבר ע"י אישה ולהיפך - למה זה נקרא תועבה? מצוות שילוח האם מהקן – מה הטעם? מה הקשר לאריכות ימים; חובת עשיית מעקה על הגג; איסור כלאי הכרם; איסור חרישה ב - 2 סוגי בהמות; איסור שעטנז בבגד והקשר למצוות ציצית; דיני אישות: איך יהודי מקדש (מארס) אישה? הוצאת שם רע; איסור הוצאת שם רע על שאשתו אינה בתולה; דין נערה מאורסה שזנתה; דין הנואף והנואפת - מתי חייבים עונש מוות? החוק בישראל הפוך - יש הטבות לידועה בציבור גם אם היא נשואה לאחר; דין נערה מאורסה שזנתה - או שמא נאנסה?; במה אונס דומה לרצח?; הבעיה בהוכחת טענת אונס; החוק הישראלי; דין נערה פנויה שנאנסה; האם העונש של האנס הולם? העונש על אונס קטינה בחוק הישראלי 232

סיכום פרק כב..... 249

פרק כג - איסור נשיאת אם חורגת; למה פצוע דכא, עמוני ומואבי אסורים לבוא בקהל?; במה אשם הממזר?; הקלות לאדומי ולמצרי; מה לגבי צאצאי הנאצים?; מה משמעות "וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ"? שירות בנות בצה"ל; גיוס חרדים; זכויות עבד הבורח לארץ ישראל; ההשלכה על דין המסתננים ועל פליטים מאפריקה; מה ההגדרה של איסור קדשה וקדש? – זנות רגילה, זנות עריות או יחסים מחוץ למסגרת נישואין?; יחס החוק הישראלי לתופעת הזנות; יחסי אישות לפני הנישואין; למה אסור להלוות או ללוות מיהודי בריבית?; מה קורה היום? איחור בקיום נדר; למה התורה ממליצה שלא לידור; מתי מותר לאכול בכרם או בשדה רעיך? לקיחה מרכוש המעביד..... 252

סיכום פרק כג..... 272

פרק כד – עילות לגירושין; גירושין לפי ההלכה; החזרת גרושה; הנושא אישה, הבונה בית ונוטע כרם - פטורים משירות צבאי משך שנה; הגונב נפש בישראל - באיזה נסיבות חייב מוות? הקשר לעשרת הרוגי מלכות; השמירה מנגע הצרעת - ע"י שלא מדברים לשון הרע וזכרון מה שקרה למרים; משכונות והוצאה לפועל; הלנת שכר שכיר; החוק הישראלי; לא יומתו אבות על בנים - מה הכוונה? אזהרה לדיין שלא להטות משפט גר, יתום ואלמנה; השארת שכחה ועוללות לעניים; מה הדין היום? 275

סיכום פרק כד..... 287

פרק כה – על איזה עבירות חייבים מלקות? האם זה אינו עונש "פרימיטיבי"? היכן הוא נוהג היום? לא-תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ; דיני ייבום וחליצה – מה טעמם? מה הדין היום?; עונש החצופה – המכה מתחת לחגורה; דין רודף; משקלות, מידות ומוסר; היחס למרמה בחוק הישראלי; למה יש למחות את עמלק דורות רבים אחר הפשע? מה המשמעות היום?..... 288

סיכום פרק כה..... 299

פרשת כִּי-תָבוֹא..... 302

פרק כו - מצוות הבאת ביכורים ומקרא ביכורים - מה טעמם ומשמעותם? ; מי זה "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי"? ; ביעור ווידוי מעשרות ; איזה הוא "הַיּוֹם הַזֶּה"? 302

סיכום פרק כו..... 306

פרק כז – הקמת אבנים עם דברי התורה בהר עיבל - מה המשמעות? ; האם יהושע בנה את המזבח שהתגלה בהר עיבל? ; הציווי על מעמד הר גריזים והר עיבל - איך התבצע המעמד? ; הקללות - או הקדמה לברכות והקללות ; למה התורה מביאה רק את הקללות ולמה דווקא איסורים אלו? 308

סיכום פרק כז..... 317

פרק כח - הברכות על שמירת המצוות – מה מאפיין אותן? ; הקללות – מה מאפיין אותן? ; האם התקיימו במציאות? 319

סיכום פרק כח..... 325

פרק כט – חתימת הברכות והקללות וההקדמה לברית? האם לא אכלו לחם 40 שנה? 326

סיכום פרק כט - חלקי..... 327

פרשת נִצָּבִים 328

פרק כט – המשך - ברית עולם בין ה׳ לישראל שנכרתה לפני הכניסה לארץ ; שוב אזהרה שלא להתפתות לעבודה זרה ולהתמכרות לתאוות ; גורל עשרת השבטים אשר לא שמרו את הברית ; שממת ארץ ישראל ; ערבות הדדית 328

סיכום פרק כט – המשך 336

פרק ל – תהליך התשובה 337

סיכום פרק ל..... 343

פרשת וַיֵּלֶךְ 347

פרק לא - משה מחזק את ידי העם לפני מותו ; משה מחזק את יהושע ; משה מסיים את כתיבת התורה ומוסר אותה ללויים ; מצוות "הַקְהֵל" אחרי שנת השמיטה ; השירה שתעיד על הצרות שיבואו אם לא ישמרו את התורה ; בחירה חופשית ; הסתר פנים ; מצוות כתיבת ספר תורה 347

סיכום פרק לא..... 352

פרשת הַאֲזִינוּ..... 353

פרק לב- עדות השמים והארץ לנצח על ישראל ; כל מעשי ה׳ ישרים ונאמנים הם ; המומים הם בישראל ולא בה׳ ; הנהגת ה׳ עם ישראל בחסד במדבר ; הבאת ישראל לארץ טובה ועשירה ; עזיבת התורה והליכה אחרי עבודה זרה ; הסתרת הפנים מצד ה׳ כנגד עזיבת ישראל את ה׳ ; תקיפת האויבים את ישראל ונחיתת אסונות רבים ; הסגרה כביכול של ישראל לאוייבים וכמעט השמדה של ישראל לולא חילול ה׳ שבדבר ; האכזריות היתרה של אויבי ישראל ; התרסת האויבים כלפי ישראל ; נקמת ה׳ בגויים אשר הגזימו בשנאתם לישראל ; אמירת השירה לעם ע"י משה ויהושע ; ציווי למשה לעלות להר נבו לקראת פטירתו..... 353

סיכום פרק לב..... 369

פרשת וְזֹאת הַבְּרָכָה 371

פרק לג - הזכרת מתן תורה וקורות העם במדבר; ברכות משה לבני ישראל לפני מותו; ברכת ראובן ויהודה; למה שמעון לא התברך? סדר הברכות; ברכת לוי; ברכת בנימין ויוסף; ברכת זבולון, גד, דן, נפתלי ואשר; "שותפות" זבולות ויששכר; נבואה על הצלחת ישראל בארץ..... 371

סיכום פרק לג 385

פרק לד – משה רואה בנבואה מהר נבו את כל הארץ, בחלוקה לשבטים; פטירת משה וקבורתו; יהושע ממלא את מקומו; פרידת התורה ממשה; מי כתב את הקטע הזה ומתי?..... 387

סיכום פרק לד 389

אינדקס..... 390

פרשת דברים

פרק א – היכן דיבר משה אל בני ישראל?; הציווי להיכנס לארץ; מנוי השופטים; מה ההבדל בין שופט חכם, לנבון?; הדרישות מהשופטים; פרשת המרגלים והמעפילים והסתירות כביכול לעומת ספר שמות.

היכן דיבר משה אל בני ישראל?; הציווי להכנס לארץ

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל, בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר, בָּעֲרָבָה, מוֹל סוּף, בֵּין פָּארָן וּבֵין תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב. אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב, דֶּרֶךְ הַר שֵׂעִיר, עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ. וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ, דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ אֲלֵהֶם. אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעַשְׁתָּרֹת בְּאֶדְרֶעִי. בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר: (דברים א, א-ה)

היכן דיבר משה אל בני ישראל? יש כאן רשימה של מקומות באזורים שונים. למה דיבר אליהם? (מתאים להתייחסות או לדיון בשולחן שבת או במיפגש).

מפרש רש"י: "לפי שהן דברי תוכחה מנה כאן כל המקומות שבהם הכעיסו בני ישראל לפני המקום. לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז בלבד מפני כבודם של ישראל.

פירוש: "בַּמִּדְבָּר" - בגלל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו (שמות טז, ג) "מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ ... בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" וגו. "בָּעֲרָבָה" - בגלל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים, בערבות מואב. מוֹל סוּף - על מה שהימרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו (שם יד, יא), "הֲמִבְּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם..."", וכן בהליכתם בתוך הים, שנאמר (תהילים קו, ז) וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף, תוך כפיות טובה.

בֵּין פָּארָן וּבֵין תֹּפֶל וְלָבָן - הוכיחם על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן, שאמרו: (במדבר כא, ה) וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל, ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים. וַחֲצֵרֹת - במחלוקתו של קרח ועדתו מול משה ואהרון. וְדִי זָהָב - הוכיחם על העגל שעשו בגלל רוב זהב שהיה להם, שנאמר (הושע ב, י): וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל.

אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב - אמר להם משה: ראו למה גרמתם - אין דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך 11 יום ובגלל שקלקלתם (בחטא המרגלים), הסב אתכם סביבות הר שעיר 40 שנה".

לפי זה יש להבין את הפסוקים כך שמשה דיבר אתם בערבות מואב בעבר הירדן, ואחר כך הזכיר ברמז חלק מהמקומות אשר חטאו בהם. לפי המדרשים והמפרשים, משה מצווה בספר דברים את בני ישראל במצוות נוספות אשר טרם מסר להם וכן הוא חוזר, בלשונו הוא, על חלקים רבים מארבעת החומשים

הקודמים לצורך הדרכת הדור שנכנס לארץ ושלא כולו חווה את מעמד הר סיני באופן אישי. לכן ספר דברים נקרא גם כן "משנה תורה."

כאמור, לפי רוב המפרשים משה רבנו דיבר בספר זה מפי עצמו כלומר במילים שלו ולא במילים שהוכתבו לו מפי הגבורה, כפי שנאמר בפסוק ה: "הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר". לפי האברבנאל לאחר שמשה דיבר, הקב"ה ציווה עליו לכתוב את הדברים בספר דברים .

זה מסביר הבדלים רבים בין הנאמר בספר דברים לבין הכתובים בספרים הקודמים, כגון פרשת המרגלים, נוסח עשרת הדברות, ועוד. בבואו לשאת נאום פרידה בפני הדור הנכנס לארץ משה מדגיש או מוסיף פרטים השונים מאלה שהובאו בזמן אמת בספרים הקודמים, במטרה לחזק את אמונתם של הדורות הבאים בתורה ובמצוות .

למה כתוב שמשה דיבר "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן"? יוצא שמי שכתב את הפסוק היה בארץ ישראל. משה לא נכנס לארץ ישראל, לכן לא יכול להיות שמשה כתב אותו.

כוונת הביטוי "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן", היא לציין היכן משה אמר את הדברים. דברי משה מופנים לבני ישראל שבכל הדורות הבאים, ובמיוחד לדור האמור להיכנס לארץ לאחר מותו. על כן ברור מדוע המקום נקרא "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן". בנוסף, הביטוי "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן" הוא דו - משמעי ומשמש לפעמים לארץ ישראל, כמו בדברי משה שבפסוק בהמשך הפרשה, (דברים ג, כה): "אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן". לכן מבואר בפסוק ה: " בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת", כדי שיהיה ברור באיזה צד של הירדן מדובר. גם מהפסוק: "אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ", (דברים ד, מא) נראה בברור שהמונח "עֵבֶר הַיַּרְדֵּן" יכול לכוון לשני העברים. לכן היה צורך לכתוב "בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ"

ה' אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר: רַב לָכֶם שֶׁבֶת בָּהָר הַזֶּה. פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֹאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל כָּל שְׁכֵנָיו בָּעֲרָבָה, בָּהָר, וּבַשְּׁפֵלָה וּבַנֶּגֶב וּבְחוֹף הַיָּם, אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְּבָנוֹן עַד הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר פְּרָת. רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ, בֹּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם, לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם. (דברים א, ו-ח)

האם בני ישראל היו אמורים להתיישב גם בלבנון ועד הנהר פרת? איזה גבולות אלו?

כן. בעיקרון גבולות הארץ המיועדת לשבטים כוללים את רוב ארץ לבנון וחלקים מסוריה של היום - נחלות השבטים אשר ונפתלי. ראו מפות בפרשת מסעי, בספר במדבר. כמובן שגבולות אלו מביאים בחשבון את הריבוי הטבעי הצפוי בכל הדורות הבאים, כך שהאוכלוסייה בארץ הייתה עשויה להגיע כעבור כמה מאות שנים לעשרות מיליונים, הזקוקה למדינה גדולה. הגבול אינו מגיע עד נהר פרת אך בפועל בימי דוד ושלמה הגבול הגיע עד לשם.

מנוי השופטים; מה ההבדל בין שופט חכם לנבון? ; הדרישות מהשופטים

וָאֹמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר: לֹא אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם. ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב. ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים, וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם. אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם, וּמַשַּׂאֲכֶם וְריבְכֶם. הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים וִידֻעִים לְשִׁבְטֵיכֶם, וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם. וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ: טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת. וָאֶקַּח אֶת רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם, אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידֻעִים וָאֶתֵּן אוֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם - שָׂרֵי אֲלָפִים, וְשָׂרֵי מֵאוֹת, וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת, וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם. וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר: שָׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ. לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט, כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן; לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ, כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא, וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו. וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן.
(דברים א, ט-יח)

לפי ספר שמות, יח, הרעיון לביזור מערכת המשפט בא מיתרו. למה כאן הוא מוצג כיוזמה של משה רבנו?

יתכן שדור הנכנסים לארץ לא הכיר או זכר את יתרו אשר מזמן חזר לארצו. משה מביא כאן את העיקר – שלא הייתה אפשרות שהוא לבדו ישפוט את העם, אלא היה צורך בהאצלת סמכות השיפוט.

מה הכוונה בפסוק יב? מה זה "טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם, וְריבְכֶם"?

רש"י מפרש: טָרְחֲכֶם - מלמד שהיו ישראל טרחנים. אם היה אחד מהם רואה את בעל דינו מנצח בדין היה אומר: יש לי עדים להביא; יש לי ראיות להביא; מוסיף אני עליכם דיינים. (הוא לא מוכן להפסיד במשפט)

ומַשַּׂאֲכֶם - מלמד שהיו אפיקורסים, (לפי מסכת סנהדרין, צט). אם הקדים משה לצאת אמרו: מה ראה בן עמרם לצאת, שמא אינו שפוי (רגוע) בתוך ביתו? אם איחר לצאת אמרו: מה ראה בן עמרם שלא לצאת? מה אתם סבורים, יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות (רעות). וְריבְכֶם - מלמד שהיו רוגנים.

תיאור זה קצת מזכיר תופעה בישראל כיום - של ריבוי תביעות משפטיות, יותר מהנהוג בעולם - אולי בגלל ריבוי עורכי הדין בישראל. בישראל 740 עורכי דין על כל 100 אלף תושבים, לעומת 160 עו"ד בממוצע במדינות ה- OECD יותר מפי 4.5. (כנראה שהאופי היהודי מתאים למקצוע עריכת הדין). בנוסף אצל חלק מהישראלים - ריבוי מחאות ו"קיטורים", חוסר פירגון כלפי הזולת, חמיצות והשמצות כנגד מנהיגי האומה - כניסה לחייהם הפרטיים, השמצתם והאשמתם שהם פועלים מתוך

שיקולים זרים או מושחתים. אפשר לומר שאופיו של העם לא השתנה בהרבה מאז יציאת מצרים, וזה בעצם מוכיח שהיהודים הם צאצאי בני ישראל שיצאו ממצרים!

הרמב"ן מפרש בצורה שונה: וטעם טָרְחֲכֶם ומַשַּׂאֲכֶם וְרִיבְכֶם - על דרך הפשט, רמז להם משה רבינו את שלושת הדברים שאמר ליתרו שהוא היה עושה לעם, (שמות יח, טו-יט), והזכירם לישראל ברמז. אמר "טרחכם", כנגד וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרֹתָיו, כי טורח גדול היה ללמד ליוצאי מצרים את החוקים והתורות ופירושם, ביאורם וסודם.

והזכיר" מַשַּׂאֲכֶם", כנגד "לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים", (שהוא ענין תפילה שמתפלל (משה) עליהם והוא מלשון "וְנָשָׂאתָ תְּפִלָּה". "וְרִיבְכֶם" – כפשוטו, עניני המשפטים.

לפי זה אין כאן התייחסות שלילית לבני ישראל, אלא תיאור אובייקטיבי של העבר.

הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים ונְבֹנִים. מה ההבדל בין "חֲכָמִים" ל - "נְבֹנִים"?

רש"י מפרש: נְבֹנִים - מבינים דבר מתוך דבר. זו היא ששאל הפילוסוף אריוס את רבי יוסי: מה בין חכמים לנבונים? והתשובה: "חכם" דומה לשולחני עשיר, כשמביאים לו דינרים לראות - רואה, וכשאין מביאים לו יושב ותוהא, (ממתין ללקוחות). "נבון" דומה לשולחני תגר - (סוחר, לאו דווקא עשיר). כשמביאים לו מעות לראות – רואה, וכשאין מביאים לו, מחזר ומביא משלו. לפי פסוק טו', משה מצא אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְיֹדְעִים, אבל נבונים לא מצא. ע"פ מדרש דברים רבה, זו אחת משבע מידות שאמר יתרו למשה, ולא מצא אלא שלשה: אנשים צדיקים, חכמים וידועים. יתרו אמר בנוסף: (שמות יח, כא): אַנְשֵׁי חַיִל, יִרְאֵי אֱלֹהִים, אַנְשֵׁי אֱמֶת, שֹׂנְאֵי בָצַע. יחד עם זאת לפי ספר שמות יח, כה, הוא בחר "אַנְשֵׁי חַיִל" - בעלי אמצעים או בעל כושר מנהיגות או בקיאים וחרוצים בדין, ומינה אותם כשופטים. גם היום קשה למצוא שופטים שיש בהם את כל התכונות הדרושות ע"י כולם.

לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן, לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ - מה הדרישות המקצועיות והאישיות מהשופט, ע"פ פסוק יז?

מפרש רש"י: לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט - ע"פ מדרש ספרי, זה מופנה דווקא לממונה להושיב את הדיינים, כלומר לגוף הבוחר את הדיינים, שלא יאמר הממנה: איש פלוני נאה או גיבור - אושיבנו דיין; איש פלוני קרוב משפחה - אושיבנו דיין בעיר", למרות שאינו בקי בדינים. נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב. מעלה אני על מי שמינהו כאילו שהוא הכיר פנים בדין, (כי הוא פעל ע"פ היכרות ולא בחר את המומחים לדין ע"פ אמות מדה מקצועיות).

מזה, אפשר ללמוד שאין לבחור שופטים ע"פ שיקולים פוליטיים או חברתיים, אלא ע"פ אמות מידה מקצועיות ואובייקטיביות בלבד.

כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן - (ע"פ מסכת סנהדרין, ח), שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה. שאם קדם ובא לפניך דין תביעה של פרוטה, לא תסלקנו לדיון האחרון, (בגלל שמדובר בתביעה

קטנה). דבר אחר - " כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן ", שלא תאמר: "זה (הנתבע) עני הוא וחברו (התובע) עשיר ומצווה לפרנסו. אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות". דבר אחר - שלא תאמר: "איך אני פוגם בכבודו של עשיר זה בשביל דינר ? אזכנו עכשיו וכשיצא החוצה מבית הדין אומר לו: "תן לו, שאתה (בעצם) חייב לו". אסור להביא בחשבון שיקולים לא ענייניים הקשורים למאפייני בעלי הדין ויש להקפיד על שקיפות בדין. על הדיינים להנהיג שוויון של כולם בפני החוק ללא קשר למעמדות בעלי הדין.

לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ - (מדרש ספרי) - לא תיראו. דבר אחר - לֹא תָגוּרוּ, לא תכניס דבריך מפני איש - לשון אגירה – אל תשמור בליבך מה שראוי לומר, עשה את הדבר הנכון בזמן הנכון.

כותב בעל ספר החינוך שאסור לדיין לפחד מלדון דין אמת, ואפילו אם בעל הדין או הנאשם הוא איש אלים ועל זה נאמר (דברים א, יז), "לא תגורו מפני איש". ולשון ספרי - שמא תאמר, ירא אני מאיש פלוני שמא יהרגני או יהרוג אחד מבני ביתי או שמא ידליק את גדישי או שמא יקצץ את נטיעתי? תלמוד לומר, "לא תגורו מפני איש".
לצערנו היו מקרים שבהם נפגעו או אף נרצחו שופטים ע"י אלה שהורשעו על ידם. בדרום אמריקה רצח שופטים הוא אירוע נפוץ למדי.
רש"י: כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא - מה שאתה נוטל מזה שלא כדין, אתה מזקיקני (לקב"ה) להחזיר לו. נמצא שהטית עלי המשפט .

וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו - (ע"פ מדרש ספרי), על דבר זה נסתלק ממשה משפט בנות צלפחד - דין בת יורשת כאשר האב לא השאיר בנים, ראו בספר במדבר כז. בדומה לכך, שמואל הנביא אמר לשאול - שחיפש את "הרואה", (שמואל א, ט), "אנכי הרואה". אמר לו הקב"ה: חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה. ואימתי הודיעו? כשבא למשוח את דוד (שם, טז) "וירא את אליאב (הבן הבכור של ישי) ויאמר: אך נגד ה' משיחו", (שהיה גבר מרשים, ושמואל סבר שאולי הוא נבחר כמלך). אמר לו הקב"ה: ולא אמרת "אנכי הרואה"? "אל תבט אל מראהו" - דהיינו, אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו.

מפרש הרמב"ן: "וטעם - כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא - כטעם לגבי המלך יהושפט, דברי הימים ב, יט, ה - ו:" וַיַּעֲמֵד שֹׁפְטִים בָּאָרֶץ בְּכָל עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת לְעִיר וָעִיר. וַיֹּאמֶר אֶל הַשֹּׁפְטִים רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפְּטוּ כִּי לַה' וְעִמָּכֶם בְּדִבַר מִשְׁפָּט", לומר כי לאלוהים לעשות משפט בין יצוריו, כי על כן בראם להיות ביניהם יושר וצדק ולהציל גזול מיד עושקו ונתן אתכם במקומו ואם תגורו ותעשו חמס, הנה חטאתם לה' כי מעלתם בשליחותו.
וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן - שכאשר מינה משה את שרי האלפים והמאות, לא רק מינה אותם על המשפט, אלא שהוא בעצמו לימדם את כל הדברים אשר יעשו על פי התורה, (שהרי ברור שלא יכלו לשפוט לפני שלמדו את כל הדינים והמשפטים).

כתוב בספר החנוך: אמרו זיכרונם לברכה במדרש תנחומא, שופטים, ג, שכשם שצריך הראוי להיות דיין לדעת את דיני התורה, כמו כן הוא צריך להיות בעל מידות ואדם כשר, כדי שלא יאמר לו הנדון "טול קורה מבין עיניך", כלומר "קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים" (סנהדרין יח, א). הרי כתוב בתורה לגבי דיינים, "אנשים חכמים", כלומר, יודעי החכמה לדון דין אמת.

"וִידֻעִים לִשְׁבָטֵיכֶם " - אלה שרוח הבריות נוחה מהם. "אַנְשֵׁי חַיִל" - שהם גיבורים במצוות ומדקדקים על עצמם וכובשים את יצרם עד שלא יהא להם שום גנאי ושום כיעור, ופרקם נאה ובכלל "אַנְשֵׁי חַיִל" שיהיה להם לב אמיץ להציל עשוק מיד עושקו כעניין שנאמר (שמות ב, יז) וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשְׁעָן (את בנות יתרו). וכמו שמשה רבנו עליו השלום היה עניו - אף כל דיין צריך להיות עניו .

כתב הרמב"ם בהלכות סנהדרין, פרק ב, הלכה ז:

בית דין של שלשה... צריך שיהא בכל אחד מהן שבעה דברים, ואלו הן: חכמה, וענוה, ויראה ושנאת ממון, ואהבת האמת, ואהבת הבריות להן, ובעלי שם טוב. וכל אלו הדברים מפורשים הם בתורה. הרי הוא אומר: "אנשים חכמים ונבונים" - הרי בעלי חכמה אמור. "וידועים לשבטיכם" אלו שרוח הבריות נוחה מהם. ובמה יהיו אהובים לבריות? בזמן שיהיו בעלי עין טובה ונפש שפלה וחברתן טובה ודיבורם ומשאם בנחת עם הבריות .

לשון אחר לדעת הרמב"ם - "ידועים לשבטיכם" משמעו: אהובים על בני השבט. מלבד הסגולות האינטלקטואליות והאתיות, צריך שיהיה השופט ניחן גם בסגולות חברתיות: שתהיה לו שפה משותפת עם בני הקהילה ויכולת ליצור קשר אנושי עם מי שאמורים לעמוד לפניו למשפט.

איך ההתייחסות לנאמר לעיל בהליך בחירת שופטים בישראל?

הוועדה לבחירת שופטים בישראל מונה תשעה חברים ובהם נציגים משלוש רשויות המדינה ומלשכת עורכי הדין: הרשות השופטת - שלושה משופטי בית המשפט העליון ובהם הנשיא; הרשות המבצעת - שני שרים ובהם שר המשפטים, והוא גם משמש יושב ראש הוועדה; הרשות המחוקקת - שני חברי כנסת; שני נציגים מלשכת עורכי הדין - הגוף המקצועי המופיע בפני בתי המשפט. אמנם הרכב הועדה לבחירת שופטים מאזן בין נציגי הציבור לנציגים מקצועיים, אך קורה שמתמנים שופטים ודיינים ע"פ היכרויות עם חברי הגוף הבוחר או ע"פ "דילים", תוך התחשבות בהשקפת עולמם, נטייתם הפוליטית, ושיקולים זרים אחרים.

כדי למנוע הטיה לא ענייינית בבחירת שופטים לבית המשפט העליון, לפי אינטרסים שיוכיים של חברי הוועדה, בשנת 2008 אושר תיקון לחוק בתי המשפט שלפיו, כדי למנות שופט לבית המשפט העליון נדרש רוב של שבעה מתוך תשעת חברי הוועדה. כתוצאה מהתיקון, נדרשת הסכמה רחבה של לפחות חלק מהפוליטיקאים וחלק מהשופטים בוועדה על מנת לאשר מינוי .

כאמור, ע"פ התורה, אין לבחור שופטים ע"פ שיקולים שאינם מקצועיים, אלא ע"פ ידיעתם, מומחיותם, יושרם וענוותם, מזגם הנוח, ושיהיו מקובלים על רוב הציבור.

פרשת המרגלים והמעפילים והסתירות כביכול לעומת ספר שמות

וַנִּסַּע מֵחֹרֵב וַנֵּלֶךְ אֵת כָּל הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רְאִיתֶם דֶּרֶךְ הַר הָאֱמֹרִי, כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֹתָנוּ וַנָּבֹא עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ. וָאֹמַר אֲלֵכֶם: בָּאתֶם עַד הַר הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ. רְאֵה נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ; עֲלֵה רֵשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ; אַל תִּירָא וְאַל תֵּחָת. וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם וַתֹּאמְרוּ: נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וְיָשִׁבוּ אֹתָנוּ דָּבָר; אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה בָּהּ וְאֶת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבֹא אֲלֵיהֶן. וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר וָאֶקַּח מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט. וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיְרַגְּלוּ אֹתָהּ. וַיִּקְחוּ בְיָדָם מִפְּרִי הָאָרֶץ וַיּוֹרִדוּ אֵלֵינוּ וַיָּשִׁבוּ אֹתָנוּ דָּבָר וַיֹּאמְרוּ: טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ. וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת, וַתַּמְרוּ אֶת פִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם. וַתֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ: בְּשִׂנְאַת ה' אֹתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ. אָנָה אֲנַחְנוּ עֹלִים? אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת לְבָבֵנוּ לֵאמֹר: עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם. וָאֹמַר אֲלֵכֶם: לֹא תַעַרְצוּן וְלֹא תִירְאוּן מֵהֶם. ה' אֱלֹהֵיכֶם, הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם, הוּא יִלָּחֶם לָכֶם, כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם. וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ, אֲשֶׁר נְשָׂאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא אִישׁ אֶת בְּנוֹ בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הֲלַכְתֶּם עַד בֹּאֲכֶם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה. וּבַדָּבָר הַזֶּה אֵינְכֶם מַאֲמִינִם בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם. הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם בַּדֶּרֶךְ, לָתוּר לָכֶם מָקוֹם לַחֲנֹתְכֶם בָּאֵשׁ לַיְלָה, לַרְאֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָהּ, וּבֶעָנָן יוֹמָם. (דברים, א, יט-לג)

האם הרעיון של שליחת המרגלים בא מבני ישראל או ממשה ומה'? ע"פ ספר במדבר נראה שלא מהעם.

מפרש הספורנו: נִשְׁלָחָה אֲנָשִׁים: נבחר אנחנו אנשים ונשלח, ולזה לא הסכים האל יתעלה ואמר למשה "שלח לך" שיבחר משה האנשים ולא הם, פן יבחרו הדיוטות שיוסיפו להרע. ובכן בחר משה, כולם אנשים חשובים ובתוכם יהושע וכלב וגם הרשעים מהם שהיו כשרים באותה שעה. אע"פ שהרשיעו, ואמרו שאי אפשר לכבשה, לא העזו פניהם לומר שהארץ רעה, אלא סיפרו בשבחה, באופן שאחר כן שבו בתשובה המעפילים, באומרם, (פסוק מא, מה) "וַתַּעֲנוּ וַתֹּאמְרוּ אֵלַי: חָטָאנוּ לַה'; אֲנַחְנוּ נַעֲלֶה וְנִלְחַמְנוּ, כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ ... וַתָּשֻׁבוּ וַתִּבְכּוּ לִפְנֵי ה'".

ע"פ פירוש האברבנאל, בני ישראל הגיעו לקדש ברנע שבמדבר פארן, וה' ציווה על משה לשלוח אנשים לתור את ארץ כנען, כדי להתחיל לחלק אותה בין בני ישראל (אולי על ידי שרטוט תרשימים של הנחלות). בהתאם לזה אמר משה לבני ישראל להתכונן לירושת הארץ אשר ה' נותן להם.

בציווי של ה׳, לקח משה 12 אנשים והתכונן לשלוח אותם למשימה, אבל אז באו בני ישראל וביקשו לשלוח אנשים למשימה אחרת, הבאת מידע מודיעיני על טיב הארץ וחוזק הערים. לכן פנה משה אל 12 האנשים שלקח וביקש מהם להביא גם את המידע הזה.

האנשים עלו לארץ אך לא הביאו תרשימים של נחלות, אלא רק מידע מודיעיני - צבאי. מכאן והלאה התחילו העניינים להשתבש והסוף העצוב ידוע.

רק כלב, נשיא יהודה, ויהושע, נשיא אפרים, הביאו מפות. (אולי זה גם מסביר מדוע קיבלו יהודה ויוסף את נחלתם לפני שאר השבטים).

אז לסיכום: ההבדלים בין שני תיאורי השליחה הם:

בספר במדבר, השליחות המקורית שנועדה להכין את הארץ לחלוקה, מתוארת בפירוש כדבר ה׳; בספר דברים, היא נכללת בדברי משה "רְאֵה נָתַן ה׳ אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ; עֲלֵה רֵשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ".

בספר במדבר, השליחות השנייה, לבדוק האם הארץ היא טובה או רעה, מתוארת כיוזמתו של משה; בספר דברים, משה מספר שהוא הוסיף שליחות זו המודיעינית – צבאית, לבקשת העם והוא הוכיח את בני ישראל על כך - בפסוקים כט - לג; (אך הוא לא התנער מהאחריות לשליחות זו – להיפך, הוא ראה בכך את אחת הסיבות לכך שלא נכנס לארץ, בפסוק לז בהמשך: גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה׳ בִּגְלַלְכֶם לֵאמֹר: גַּם אַתָּה לֹא תָבֹא שָׁם.

וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דִּבְרֵיכֶם וַיִּקְצֹף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר: אִם יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֵת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת לַאֲבֹתֵיכֶם. זוּלָתִי כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה, הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ וּלְבָנָיו יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא אַחֲרֵי ה'. גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה' בִּגְלַלְכֶם לֵאמֹר: גַּם אַתָּה לֹא תָבֹא שָׁם. יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן הָעֹמֵד לְפָנֶיךָ הוּא יָבֹא שָׁמָּה, אֹתוֹ חַזֵּק, כִּי הוּא יַנְחִלֶנָּה אֶת יִשְׂרָאֵל. וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וּבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הַיּוֹם טוֹב וָרָע הֵמָּה יָבֹאוּ שָׁמָּה וְלָהֶם אֶתְּנֶנָּה וְהֵם יִירָשׁוּהָ. וְאַתֶּם פְּנוּ לָכֶם וְסָעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם סוּף. וַתַּעֲנוּ וַתֹּאמְרוּ אֵלַי: חָטָאנוּ לַה'; אֲנַחְנוּ נַעֲלֶה וְנִלְחַמְנוּ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ, וַתַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת כְּלִי מִלְחַמְתּוֹ וַתָּהִינוּ לַעֲלֹת הָהָרָה. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: אֱמֹר לָהֶם: לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ כִּי אֵינֶנִּי בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם. וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם, וַתַּמְרוּ אֶת פִּי ה' וַתָּזִדוּ וַתַּעֲלוּ הָהָרָה. וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא לִקְרַאתְכֶם וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבֹרִים וַיַּכְּתוּ אֶתְכֶם בְּשֵׂעִיר עַד חָרְמָה. וַתָּשֻׁבוּ וַתִּבְכּוּ לִפְנֵי ה' וְלֹא שָׁמַע ה' בְּקֹלְכֶם וְלֹא הֶאֱזִין אֲלֵיכֶם. וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם. (דברים א, לד-מו)

גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה׳ בִּגְלַלְכֶם לֵאמֹר: גַּם אַתָּה לֹא תָבֹא שָׁם - איך משה יכול לומר שבאותו זמן נגזר גם עליו שלא להיכנס לארץ? (הרי הוא חטא רק בשנת ה - 40 במי מריבה, ולא בחטא המרגלים, בשנה השנייה.

מפרש הרמב״ן: גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה׳, בגְלַלָכם התאנף ה׳ בי, בגללכם - כלומר, חטאתיכם אשר עשיתם בעת ההיא בפרשת המרגלים, מנע מכם את הארץ הטובה ועוד הוספתם לחטוא פעם אחרת, עד שמנעתם גם אותי מלעבור. כי רצה להזכיר יחד את העונש של כל הנמנעים מעבור אל הארץ - כי הכל בגרימת עוונותיהם. ועוד, כדי להזכיר כאן את יהושע שהוא יעבור מפני שמלא אחרי ה׳ כחברו כלב. לעתים התורה ״קופצת״ בין זמנים שונים שכן ״אין מוקדם ומאוחר בתורה״. כפי שנאמר קודם, זה מצביע על כך שלא נעשתה עריכה של התורה, אלא היא נשארה בנוסחה המקורי. כל עורך סביר היה מסדר את הדברים בסדר כרונולוגי.

הרב סעדיה גאון הסביר שלולא חטא המרגלים בני ישראל היו נכנסים לכנען עוד בשנה השנייה ליציאת מצרים. לכן, בעקיפין, חטא המרגלים גרם לכך שמשה חטא במי מריבה בשנת ה - 40, ונגזר עליו שלא יכנס לארץ.

וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם - כמה זמן ישבו בני ישראל בקדש ברנע?

לפי רש״י, נשארו בקדש ברנע לאחר חטא המרגלים עוד 19 שנה - מחצית מ - 38 שנות הנדודים. רק אחר כך נסעו לדרום הנגב.

סיכום פרק א

בפרק זה מתחיל משה את נאום הסיכום הגדול שלו לפני מותו, כדי להכין את הדור הנכנס לארץ, תוך דברי אזהרה ותוכחה. לפי רוב המפרשים משה דיבר בלשונו הוא, תוך הדגשים ושנויים קלים לעומת הכתוב בספרים הקודמים. הפרק מדגיש את האחריות הכבדה הרובצת על שופטי העם והממנים אותם ואת אחריות העם לחטא המרגלים.

פרק ב – סירוב אדום לתת מעבר; מסע ישראל דרך ים סוף, מדבר מואב ועמון; הכיבושים והירושות של עמי האזור; המלחמה עם סיחון; החובה להציע שלום לפני פתיחה במלחמה

סירוב אדום לתת מעבר; מסע ישראל דרך ים סוף, מדבר מואב ועמון

וְנִפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֵלַי וַנָּסָב אֶת הַר שֵׂעִיר יָמִים רַבִּים. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי לֵאמֹר: רַב לָכֶם סֹב אֶת הָהָר הַזֶּה - פְּנוּ לָכֶם צָפֹנָה. וְאֶת הָעָם צַו לֵאמֹר: אַתֶּם עֹבְרִים בִּגְבוּל אֲחֵיכֶם בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְיָרְאוּ מִכֶּם וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד. אַל תִּתְגָּרוּ בָם, כִּי לֹא אֶתֵּן לָכֶם מֵאַרְצָם עַד מִדְרַךְ כַּף רָגֶל, כִּי יְרֻשָּׁה לְעֵשָׂו נָתַתִּי אֶת הַר שֵׂעִיר. אֹכֶל תִּשְׁבְּרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וַאֲכַלְתֶּם וְגַם מַיִם תִּכְרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וּשְׁתִיתֶם. כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ יָדַע לֶכְתְּךָ אֶת הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר. וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אַחֵינוּ בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיֹן גָּבֶר וַנִּפֶן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ מִדְבַּר מוֹאָב. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב וְאַל תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא אֶתֵּן לְךָ מֵאַרְצוֹ יְרֻשָּׁה, כִּי לִבְנֵי לוֹט נָתַתִּי אֶת עָר יְרֻשָּׁה. הָאֵמִים לְפָנִים יָשְׁבוּ בָהּ, עַם גָּדוֹל וְרַב וָרָם כָּעֲנָקִים. רְפָאִים יֵחָשְׁבוּ אַף הֵם כָּעֲנָקִים וְהַמֹּאָבִים יִקְרְאוּ לָהֶם אֵמִים. וּבְשֵׂעִיר יָשְׁבוּ הַחֹרִים לְפָנִים וּבְנֵי עֵשָׂו יִירָשׁוּם וַיַּשְׁמִידוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַן ה' לָהֶם. עַתָּה קֻמוּ וְעִבְרוּ לָכֶם אֶת נַחַל זֶרֶד וַנַּעֲבֹר אֶת נַחַל זָרֶד. וְהַיָּמִים אֲשֶׁר הָלַכְנוּ מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ עַד אֲשֶׁר עָבַרְנוּ אֶת נַחַל זָרֶד, שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה עַד תֹּם כָּל הַדּוֹר, אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה, מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לָהֶם. וְגַם יַד ה' הָיְתָה בָּם לְהֻמָּם מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה עַד תֻּמָּם. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּמּוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת מִקֶּרֶב הָעָם. (דברים ב, א-טז)

כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַן ה׳ לָהֶם - איך ניתן להבין פסוק זה? הרי בני ישראל טרם נכנסו לארץ, אז מתי נכתב הפסוק?

כותב הספורנו: שכתיבת קטע זה הייתה אחרי שכבר כבשו את ארצות סיחון ועוג שהיו מלכים גדולים ואדירים, בזמן מועט, שלא כמנהג העולם וירשו חבלי ארץ אלה. הפסוק מתייחס לכיבוש זה.
פירש הרשב"ם: "וגם זה כתב משה להודיע לישראל שלא ידאגו לכלום. אם לאומות הללו (החורים ובני עשו), נתן נחלה - כל שכן שיקיים לישראל לתת להם נחלת עמים שנשבע לאבות". כאילו שהדבר נעשה כבר.

הכיבושים והירושות של עמי האזור; המלחמה עם סיחון; החובה להציע שלום לפני פתיחה במלחמה

וַיְדַבֵּר ה' אֵלַי לֵאמֹר: אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת גְּבוּל מוֹאָב אֶת עָר. וְקָרַבְתָּ מוּל בְּנֵי עַמּוֹן, אַל תְּצֻרֵם וְאַל תִּתְגָּר בָּם, כִּי לֹא אֶתֵּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן לְךָ יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי לוֹט נְתַתִּיהָ יְרֻשָּׁה. אֶרֶץ רְפָאִים תֵּחָשֵׁב אַף הִוא רְפָאִים, יָשְׁבוּ בָהּ לְפָנִים וְהָעַמֹּנִים יִקְרָאוּ לָהֶם זַמְזֻמִּים. עַם גָּדוֹל וְרַב וָרָם כָּעֲנָקִים וַיַּשְׁמִידֵם ה' מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֵׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם. כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לִבְנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת הַחֹרִי מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֵׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וְהָעַוִּים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצֵרִים עַד עַזָּה, כַּפְתֹּרִים הַיֹּצְאִים מִכַּפְתּוֹר הִשְׁמִידֵם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם. קוּמוּ סְעוּ וְעִבְרוּ אֶת נַחַל אַרְנֹן; רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הָאֱמֹרִי וְאֶת אַרְצוֹ, הָחֵל רָשׁ וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה. הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל תֵּת פַּחְדְּךָ וְיִרְאָתְךָ עַל פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמָיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֲךָ וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ. וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת אֶל סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן דִּבְרֵי שָׁלוֹם לֵאמֹר: אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ, בַּדֶּרֶךְ בַּדֶּרֶךְ אֵלֵךְ, לֹא אָסוּר יָמִין וּשְׂמֹאול. אׇכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּרֵנִי וְאָכַלְתִּי וּמַיִם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן לִי וְשָׁתִיתִי רַק אֶעְבְּרָה בְרַגְלָי. כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָר, עַד אֲשֶׁר אֶעֱבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ. וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַעֲבִרֵנוּ בּוֹ כִּי הִקְשָׁה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת רוּחוֹ וְאִמֵּץ אֶת לְבָבוֹ, לְמַעַן תִּתּוֹ בְיָדְךָ כַּיּוֹם הַזֶּה. (דברים ב, יז-ל)

מי הם "כַּפְתֹּרִים הַיֹּצְאִים מִכַּפְתּוֹר, הִשְׁמִידֵם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם" – פסוק כג

לפי המפרשים הם הפלישתים אשר התחילו לפלוש לחופי ארץ ישראל מהאי כרתים ("כפתור" במקרא) והאיים האגאיים, בערך בזמן יציאת מצרים. יתכן שגלים של פלישתים הגיעו לארץ עוד לפני כן.

וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת לְפָנֶיךָ אֶת סִיחֹן וְאֶת אַרְצוֹ; הָחֵל רָשׁ לָרֶשֶׁת אֶת אַרְצוֹ. וַיֵּצֵא סִיחֹן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה יָהְצָה. וַיִּתְּנֵהוּ ה' אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנַּךְ אֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו וְאֶת כָּל עַמּוֹ. וַנִּלְכֹּד אֶת כָּל עָרָיו בָּעֵת הַהִוא וַנַּחֲרֵם אֶת כָּל עִיר מְתִם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף, לֹא הִשְׁאַרְנוּ שָׂרִיד. רַק הַבְּהֵמָה בָּזַזְנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הֶעָרִים אֲשֶׁר לָכָדְנוּ. מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל שְׂפַת נַחַל אַרְנֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בַּנַּחַל וְעַד הַגִּלְעָד, לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר שָׂגְבָה מִמֶּנּוּ, אֶת הַכֹּל נָתַן ה' אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ. רַק אֶל אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן לֹא קָרָבְתָּ, כָּל יַד נַחַל יַבֹּק וְעָרֵי הָהָר וְכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ. (דברים ב, לא-לז)

למה משה שולח לסיחון מלאכים עם הצעת שלום, אחרי שה׳ מצווה ״וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה״? לפי התורה, באיזה מקרים מציעים שלום?

לפי מדרש תנחומא, בני ישראל לא נצטוו לרדוף אחר המצוות, אלא אם באה לידך מצווה תקיים אותה, אבל על השלום נאמר: ״בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ״ (תהילים לד, טו). לפי הרמב״ן, משה רבינו שלח מלאכים לפתוח בשלום עם סיחון מלך חשבון ורק לאחר סירובו של סיחון, ציווה אותו הקב״ה לערוך אתו מלחמה.

ע״פ הרמב״ם – (הלכות מלכים ו, א), לפני שבני ישראל פותחים במלחמה ציוותה התורה לקרוא לה תחילה לשלום, שנאמר, (דברים כ, י): ״כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם״. הצעת השלום היא למעשה הצעת כניעה, כמו שנאמר (שם כ, יא): ״וְהָיָה אִם שָׁלוֹם תַּעֲנְךָ וּפָתְחָה לָךְ, וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ״. הכוונה היא כי עליהם לקבל את שלטון ישראל באופן מלא, כולל תשלום מיסים וסיוע בגופם לכל צרכי ישראל. בנוסף לכך נדרשת קבלת יסודות האמונה והמוסר הכלל עולמיים, שהם שבע מצוות בני נח.

אפילו לפני שיוצאים למלחמה <u>להכרית את עמלק</u>, יש לקרוא להם לשלום, היינו להציע להם שיקבלו על עצמם שבע מצוות בני נח ובזה יפסיקו להיחשב עמלק ויהיו משועבדים ומעלים מס לישראל. אם קיבלו את תנאי השלום אין נלחמים נגדם. ואם לא קיבלו, נלחמים נגדם עד כלותם.

וכך עשה יהושע. לפני שעבר את הירדן שלח שלושה כתבים לכנענים יושבי הארץ. בראשון שלח להם: מי שרוצה לברוח – יברח. ובשני: מי שרוצה לעשות שלום – ישלים. ובשלישי כתב: מי שרוצה לעשות מלחמה – נבוא להילחם בו. העם הגרגשי התפנה, והאמין לו להקב״ה והלך לו לאפריקי... גבעונים השלימו ... ; שלושים ואחד מלך עשו מלחמה ונפלו.״ (התלמוד הירושלמי, שביעית פרק ו, משנה א, ומדרש דברים רבה ה, יג).

סיכום פרק ב

הפרק דן בעיקר באיסור התקיפה והירושה של עמון, מואב ואדום, אשר ה׳ הוריש להם ארצות, ע״י כיבושן מעמים אחרים, בדרך כלל חזקים מהם. ע״פ הפרק, אין זכות תמידית של עם לארץ מסוימת, אלא כיבוש וירושת ארץ נקבעים לפי חובת העם שישב שם קודם ונוצח במלחמה וזכות העם הכובש. בפרק כלולה גם החובה להציע שלום, שהוא בעצם הסכם כניעה, לפני פתיחה במלחמה נגד עם כלשהו.

פרק ג - המלחמה עם עוג מלך הבשן וירושת ארצו; שמות נוספים להר חרמון; עידוד יהושע

וַנִּפֶן וַנַּעַל דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן, וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ, הוּא וְכָל עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה, אֶדְרֶעִי. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: אַל תִּירָא אֹתוֹ - כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת כָּל עַמּוֹ וְאֶת אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן. וַיִּתֵּן ה' אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ גַּם אֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וְאֶת כָּל עַמּוֹ וַנַּכֵּהוּ עַד בִּלְתִּי הִשְׁאִיר לוֹ שָׂרִיד. וַנִּלְכֹּד אֶת כָּל עָרָיו בָּעֵת הַהִוא, לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא לָקַחְנוּ מֵאִתָּם, שִׁשִּׁים עִיר - כָּל חֶבֶל אַרְגֹּב מַמְלְכֻת עוֹג בַּבָּשָׁן. כָּל אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרוֹת חוֹמָה גְּבֹהָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ, לְבַד מֵעָרֵי הַפְּרָזִי הַרְבֵּה מְאֹד. וַנַּחֲרֵם אוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן - הַחֲרֵם כָּל עִיר מְתִם הַנָּשִׁים וְהַטָּף. וְכָל הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הֶעָרִים בַּזּוֹנוּ לָנוּ. וַנִּקַּח בָּעֵת הַהִוא אֶת הָאָרֶץ מִיַּד שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, מִנַּחַל אַרְנֹן עַד הַר חֶרְמוֹן. צִידֹנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן שִׂרְיֹן וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ לוֹ שְׂנִיר. כֹּל עָרֵי הַמִּישֹׁר וְכָל הַגִּלְעָד וְכָל הַבָּשָׁן עַד סַלְכָה וְאֶדְרֶעִי עָרֵי מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן. כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים; הִנֵּה עַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ בַּרְזֶל הֲלֹה הִוא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן, תֵּשַׁע אַמּוֹת אָרְכָּהּ וְאַרְבַּע אַמּוֹת רָחְבָּהּ, בְּאַמַּת אִישׁ. (דברים, ג, א-יא)

מה משמעות השמות הנוספים של הר החרמון?

כותב רש"י: צִידֹנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן שִׂרְיֹן ובמקום אחר הוא אומר (דברים ד),"וְעַד הַר שִׂיאֹן, הוא חֶרְמוֹן. הרי לו 4 שמות – חרמון, שִׂרְיֹן, שִׂיאֹן ושְׂנִיר. ולמה הוצרכו להיכתב בתורה? להגיד שבח ארץ ישראל, שהיו ארבע מלכויות מתפארות בכך. זו אומרת: על שמי יקרא וזו אומרת: על שמי יקרא. שניר - הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנען וכן באנגלית snow. חֶרְמוֹן מלשון חרם – מקודש, או לא מיושב, שִׂיאֹן – מלשון שִׂיא -גובה, שִׂרְיֹן - אולי מצוק.
לפי הרמב"ן מדובר אולי בהרים שונים וסמוכים, באותו רכס.

מה הכוונה שעוג היה מיתר הרפאים?

לפי הרמב"ן, הוא היה מצאצאי הרפאים הקדמונים, עם של ענקים ,אשר ישבו בבשן.

וְאֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִוא, מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל נַחַל אַרְנֹן וַחֲצִי הַר הַגִּלְעָד וְעָרָיו, נָתַתִּי לָרֻאוּבֵנִי וְלַגָּדִי. וְיֶתֶר הַגִּלְעָד וְכָל הַבָּשָׁן מַמְלֶכֶת עוֹג נָתַתִּי לַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה, כֹּל חֶבֶל הָאַרְגֹּב לְכָל הַבָּשָׁן הַהוּא יִקָּרֵא אֶרֶץ רְפָאִים. יָאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת כָּל חֶבֶל אַרְגֹּב עַד גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וַיִּקְרָא אֹתָם עַל שְׁמוֹ אֶת הַבָּשָׁן, חַוֹּת יָאִיר, עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וּלְמָכִיר נָתַתִּי אֶת הַגִּלְעָד. וְלָרֻאוּבֵנִי וְלַגָּדִי נָתַתִּי מִן הַגִּלְעָד וְעַד נַחַל אַרְנֹן תּוֹךְ הַנַּחַל וּגְבֻל וְעַד יַבֹּק הַנַּחַל -

גִּבוֹל בְּנֵי עַמּוֹן. וְהָעֲרָבָה וְהַיַּרְדֵּן וּגְבֻל מִכִּנֶּרֶת וְעַד יָם הָעֲרָבָה יָם הַמֶּלַח תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה מִזְרָחָה. וָאֲצַו אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר: ה' אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חָיִל. רַק נְשֵׁיכֶם וְטַפְּכֶם וּמִקְנֵכֶם, יָדַעְתִּי כִּי מִקְנֶה רַב לָכֶם, יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם. עַד אֲשֶׁר יָנִיחַ ה' לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַּם הֵם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְשַׁבְתֶּם אִישׁ לִירֻשָּׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם. וְאֶת יְהוֹשׁוּעַ צִוִּיתִי בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר: עֵינֶיךָ הָרֹאֹת אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֵיכֶם לִשְׁנֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה - כֵּן יַעֲשֶׂה ה' לְכָל הַמַּמְלָכוֹת אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר שָׁמָּה. לֹא תִירָאוּם כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם. (דברים ג, יב-כב)

סיכום פרק ג

הפרק מתאר את המלחמה נגד עוג מלך הבשן ואת הציווי לתת את הארצות שנכבשו כנחלה לשבט ראובן, גד וחצי מנשה.

<u>הרעיון המרכזי של פרשת דברים</u>

הרעיון המרכזי בפרשה הוא ההכנה והחיזוק של העם באמונה בתורה לקראת כיבוש הארץ. ע"פ הפרשה ישנה הצדקה לכיבוש ארצות ע"י עמים שונים, דבר שנעשה בכל תקופות ההיסטוריה האנושית. עד מלחמת העולם השנייה, וזמן קצר אחריה, הייתה נפוצה תופעה שבה מדינה שכבשה שטחים ממדינה אחרת מספחת אותם לשטחה, ואף זוכה להכרה בינלאומית בצעד זה. עם ישראל נדרש להציע שלום לפני תקיפה של עם אחר וכיבוש ארצו. אם ההצעה נדחית, נלחמים עם כל הכוח עד להשמדת האויב.

<u>תוספת</u>

צילום: אלמוג.

החרמון הישראלי המושלג, כפי שהוא נראה מפסגת הר בנטל – ויקיפדיה, הר_החרמון.

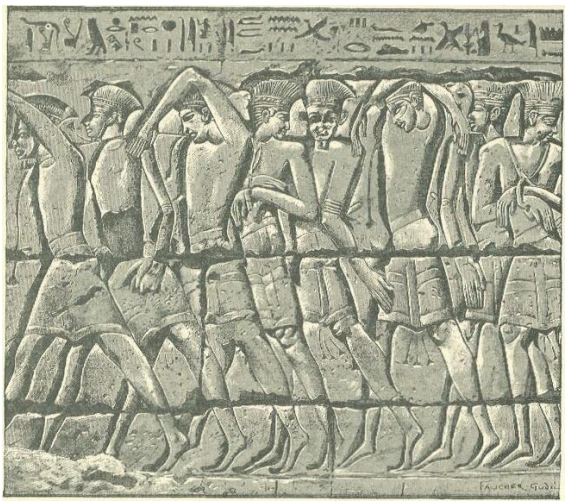

תבליט של שבויים פלשתים ממדינת האבו במצרים, מתוך ספרו של גסטון מספרו.
נחלת הכלל.

פרשת וָאֶתְחַנַּן

פרק ג - המשך - תפילת משה להכנס לארץ

וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר: אֲדֹנָי יְהוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גָּדְלְךָ וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ. אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן. וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: רַב לָךְ; אַל תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה. עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ - יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ, כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה. וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ, כִּי הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה. וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר. (דברים ג, כג-כט)

וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא - מתי משה התחנן אל ה׳ להכנס לארץ?

פירש רש״י ע״פ מדרש ספרי שמשה אמר: לאחר שכבשתי את ארץ סיחון ועוג, דמיתי שמא הותר הנדר שלא אכנס לארץ.

מה הכוונה במילים "הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן"?

רש״י מפרש שההר הטוב הוא ירושלים והלבנון היא בית המקדש, שמלבן את האדם מהעבירות או שמלבין עוונותיהם של ישראל. יחד עם זאת, יתכן שזה מצביע על האזורים המשובחים והפוריים ביותר של צפון ארץ ישראל, לפי הכלל התלמודי: "אין המקרא יוצא מידי פשוטו".

מה הכוונה במילים וַיִּתְעַבֵּר ה׳ בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי? למה "הרוגז" של ה׳ על משה הוא למען בני ישראל?

רש״י מפרש ש"לְמַעַנְכֶם" היא בעצם "בשבילכם" או אולי "בגללכם" - אתם גרמתם לזה. כפי שפירשנו קודם, הכוונה שחטא הכאת הסלע בא בעקבות תלונות בני ישראל, כך שהם גרמו לו.

סיכום פרק ג – (המשך)

בקטע קצר זה ראינו את מאווייו ותחנוני משה להיכנס לארץ ישראל, אפילו כאחד העם ולא כמנהיג. לפי דברי משה, למעשה העם גרם לכך שלא יזכה להיכנס, ע״י כך שגרמו לו לכעוס ולטעות בהכאת הסלע.

פרק ד – האזהרה לשמור על החוקים והמשפטים; האיסור להוסיף או לגרוע מהמצוות; חוקי היהדות והגניוס היהודי; החובה והחשיבות שבזכירת מעמד הר סיני - הבסיס לאמונה היהודית; מה כלול באיסור עשיית פסל? אזהרה לקיום מצוות כדי לא לצאת לגלות - אבל האזהרה לא נשמעה; הניסים והנפלאות שהתרחשו בעת יציאת מצרים ובמעמד הר סיני; הבדלת 3 ערי מקלט בעבר הירדן

האזהרה לשמור על החוקים והמשפטים; האיסור להוסיף או לגרוע מהמצוות; חוקי היהדות והגניוס היהודי

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל הַחֻקִּים וְאֶל הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ, וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם. לֹא תֹסִפוּ עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ, לִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם. (דברים ד, א-ב)

מה הכוונה "לֹא תֹסִפוּ, עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם, וְלֹא תִגְרְעוּ, מִמֶּנּוּ"? מה נאסר כאן?

רש"י: לא תֹסִפוּ - (מדרש ספרי), כגון חמש פרשיות בתפילין, חמישה מינים בלולב, וחמש ציציות וכן לֹא תִגְרְעוּ – (למשל, שלוש מכל אחד).

מוסיף הרמב"ן: "אף הישן בסוכה בשמיני עצרת, בכוונה (לקיים מצוות סוכה), לוקה, כמו שמוזכר במסכת ראש השנה (כח, ב), וכן אם יעשה חג הסוכות ששה ימים בלבד, עובר בלאו הזה.

ולפי דעתי אפילו בדה לעשות מצווה בפני עצמה, כגון שעשה חג בחודש שבדה מלבו כירבעם (מלכים א, יב, לג), עובר בלאו".

עם זאת, הוא מוסיף שע"פ התורה, מותר לחכמים לתקן תקנות ולגזור גזרות, כגדר לשמירת המצוות, ואין בכך משום "בל תוסיף", (כפי שנלמד מהמילים: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי" (ספר ויקרא, יח, ל). קיבלו חכמים בפירושו של פסוק זה: "עשו משמרת למשמרתי" (מסכת יבמות, כא, א). אין בכך איסור, מפני שברור שמקור הגזירות והתקנות אינו מהתורה, אלא מדברי חכמים. (דוגמאות לתקנות – הדלקת נרות שבת, חגיגת חג החנוכה וחג פורים. דוגמאות לגזירות – איסור נגינה בכלי בשבת, שמא יתקן אותו; איסור אכילת קטניות בפסח, שמא יאכל חמץ בנסיבות מסוימות – ליוצאי אשכנז).

אם גזירה (כלומר איסור) התפשטה בכל ישראל, בית דין מאוחר יותר לא יכול לבטל אותה, גם אם הוא גדול מבית הדין המקורי, בחכמה ובמניין החכמים. ואם לא פשטה הגזירה בכל ישראל, אזי גם בית דין קטן יותר יכול לבטל את אותה גזירה. לעומת זאת, תקנה (מצוות עשה מדרבנן), ניתנת לביטול על ידי בית דין מאוחר, אם הוא גדול בחכמה ובמניין מבית הדין המקורי.

הרי כתוב בתורה "לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ" וחכמים הרחיבו את זה לאיסור תורה, לבישול ואכילה של כל בשר בקר וצאן בחלב. האם אין בכך עבירה על האיסור "לֹא תֹסִפוּ?"

במסכת חולין, קי"ג, א ו- ב, ניתנו הסברים שונים לפער הקיים בין הדין העולה מפשט הכתוב במקרא ("גדי בחלב אימו") לבין הפרשנות המקובלת האוסרת מהתורה בישול או אכילה של כל בשר בהמה יחד עם חלב בהמה. יש הרואים בגדי דוגמה בלבד, למשל: "מפני מה דיבר הכתוב בגדי? מפני שהחלב מרובה באמו", בעוד שיש הלומדים מהאזכור החוזר והמשולש של הפסוק על גדי, שחזרה זו באה לרבות בעלי חיים נוספים. הסבר אחר המובא בגמרא הוא כי הביטוי "גדי "סתם במקרא, הוא כינוי לכל ולד רך, ולא מכוון בהכרח למין בהמה מסוים. וזאת בניגוד לביטוי "גדי עיזים".

יתכן שזה מנוסח כך בתורה, ולא נאמר במפורש: לא תבשל בשר בחלב, מפני שעובדי אלילים בישלו דווקא גדיים בחלב אמם כאקט פולחני, כפי שכותב הרמב"ם במורה נבוכים ג, מח, והתורה בקשה לקשור את האיסור לאיסור עבודה זרה. אפשרות אחרת היא כדי להדגיש את האכזריות שבדבר.

כללו של דבר, לא ניתן להבין מה מותר ומה אסור ע"פ התורה שבכתב בלבד, אלא חובה להסתמך על התורה שבעל פה גם כן, ויש להבין את המילים "לֹא תֹסִפוּ עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ" בפסוק ב, כמכוונות גם לשנוי <u>פרשנות</u> של התורה שבכתב, ע"י התורה שבעל פה.

עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּבַעַל פְּעוֹר, כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַּעַל פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ. וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם. רְאֵה, לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה' אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם, כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה. כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו. וּמִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם. (דברים ד, ג-ח)

למה כתוב: "לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ"? האם לא צריך לשמור ולעשות את החוקים והמשפטים גם מחוץ לארץ ישראל?

הרמב"ן מפרש שיש חוקים רבים ומשפטים שאינם נוהגים בחוצה לארץ, כגון הפרשת תרומות ומעשרות ושמיטת קרקעות. או שזה רומז ש<u>עיקר</u> קיום המצוות כולן, הוא בארץ.

וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם. במה חוקי התורה הם "צַדִּיקִם", המהווים "חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים"?

מפרש הרמב"ן כי החוקים והמשפטים בעצמם הם צדיקים, ישרים וטובים בישוב העם והמדינות. כתב הרמב"ם במורה נבוכים, חלק ג, לא: ... כל מצוה מ – 613 מצוות אלה, באה או לתת דעה נכונה או להסיר דעה פסולה, או לתת משפט צדק או להסיר עושק או לחנך למידה טובה, או להזהיר מפני מידה גרועה. הכל תלוי בשלושה דברים: בדעות, במידות ובמעשי הנהגת המדינה. לא תמיד התועלת מהמצווה מובנת או גלויה, אך היא קיימת תמיד.

"וּשְׁמַרְתֶּם, וַעֲשִׂיתֶם - כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם, לְעֵינֵי הָעַמִּים: אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן, אֵת כָּל חֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ, רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן, הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה" – מה מסביר את העובדה שיהודים נחשבים חכמים, מוכשרים ומוצלחים וזוכים בפרסים בינלאומיים? כידוע, היהודים מהווים את שכבת העלית בקרב האינטלקטואלים, המדענים, העשירים, המלחינים והמוסיקאים, ושחקני השחמט בעולם.

ע"פ הפסוק הנ"ל, החוקים והמשפטים הצדיקים והחכמים, כלומר התנהלות יום - יומית נכונה וחכמה, הם הגורמים לכך. דבר זה מתבטא בהשקעה משמעותית בלימוד תורה ובפעילות אינטלקטואלית, הרבה מעבר למה שמקובל אצל אומות העולם.

להלן הסברים נפוצים לקיום הגניוס - (הגאונות) - היהודי:

1. יהודים נדחקו לשולי החברה על ידי קיפוח ואפליה, ועל כן נאלצו לעשות מאמץ רב יותר כדי להצטיין.

הסבר זה לוקה בכמה חולשות: מקובל להניח שקיפוח, גורם לירידה בהישגי הקבוצה המקופחת ואין הוא יכול להסביר מדוע אצל היהודים היה המצב שונה. גם אין בו כדי לבאר מדוע ההצטיינות היהודית בארצות המערב נמשכה גם כאשר מעמדם בהן היה יציב למדי.

יחד עם זאת, אולי בגלל שהעם היהודי עבר דרך כל כך הרבה אתגרים וקשיים, כולל גירושים, רדיפות ומלחמות - על מנת לשרוד ולהתגבר על התנאים הקשים, הוא נאלץ לפתח יכולות חשיבה יצירתית וחדשנית, כדי למצוא פתרונות מקוריים לבעיות שעמדו בפניו. גם אחרי שחזרו היהודים לארץ ישראל, התנאים, האתגרים הביטחוניים, וקשיי הישרדות, אילצו את התושבים להמציא כל מיני פתרונות יצירתיים וחדשניים. כך נוצר עם ה - start up .

2. היהודים באו ממסורת ארוכת שנים של לימוד ושל שאיפה להישגיות אינטלקטואלית.

במשך דורות התרכזו היהודים סביב לימוד התלמוד. בחברה היהודית הדתית ה"עילוי" בעל יכולת הפלפול המופלגת בתלמוד, היה זוכה לכבוד רב ולהערצה. אולם גם הדורות שנטשו את הדת שימרו בתוכם את המטען התרבותי הזה והנחילו אותו לצאצאיהם.

3. בקרב היהודים, מי שנחשב "עילוי" היה זוכה להתחתן עם בתו של איש עשיר ולצאצאיו הייתה יכולת שרידה טובה יותר. בימי הביניים לעשירים היו יותר ילדים מאשר לעניים, הואיל ורבים יותר מילדיהם זכו להגיע לבגרות, וכך התרבו תלמידי החכמים.
4. עקב העובדה שהיהודים היוו ומהווים מיעוט ברוב אזורי מגוריהם, עם השנים התפחתה בקהילתם אחווה ועזרה לזולת ובעזרת שיתוף פעולה הצליחו לשמור על מעמדם ואחזקותיהם.

יש טוענים שהיהודים חכמים יותר מסיבות גנטיות. לא ניתן להוכיח זאת חד - משמעית, משום שעד היום לא נמצא גֶן ספציפי המקושר עם אינטליגנציה. בכל מקרה, כמה מתאים שהעם שנבחר להפיץ את האמונה באל אחד ומצוותיו, ניחן ע"י האל גם בחכמה יתרה.
מקור: ויקיפדיה, הגניוס_היהודי.

עוד באותו עניין, מאתר judaism.walla.co.il/item/2807491: משנת 2014.
"כבר במאה ה-19 כתב הסופר האמריקני מארק טווין, כי לדעתו היהודים הם 'באופן מוזר ובולט' האצולה האינטלקטואלית של העולם. הם העניקו לעולם רשימה ארוכה של שמות גדולים בספרות, מדע, אומנות, מוזיקה, כלכלה ורפואה. "הם נתנו מאבק מרשים בעולם הזה, ועשו זאת כשידיהם כבולות מאחורי גבם" כתב טווין. לדבריו מצטרף גם מחקרו של הפסיכולוג הבריטי ריצ'ארד לין (נולד ב - 1930), אשר לפיו מנת המשכל הממוצעת של יהודים היא 115 נקודות, הרבה מעל הממוצע העולמי שהוא 100.
אמנם 24% מזוכי פרס נובל הם יהודים, אך האינטלקט שלהם לא מסתכם רק בזה: 29 מתוך 64 שחקני השחמט הטובים בעולם הם יהודים. בארה"ב מהווים היהודים הקבוצה האתנית החזקה ביותר מבחינת הכנסה, 100,000 דולר לשנה למשפחה בממוצע. גם 15 מבין זוכי פרס קיוטו היפני הם יהודים.
וזה לא רק בעידן המודרני. יש חוקרים הטוענים כי כבר בממלכה הבבלית נבחרו היהודים לתפקידי מפתח בגלל חכמתם. (ראו לדוגמה את דניאל ורעיו). ואפילו בין השנים 1150 ל - 1300 היוו היהודים 15% מסך המדענים בעולם (שעמד אז על קצת יותר מ-600 איש). כך סובר ההיסטוריון והכימאי ג'ורג' סרנטון.
נוסיף כמובן את "יהודי החצר", אשר שמשו את מלכי אירופה והמזרח כרופאים, יועצים ושרים, כמו הרמב"ם, שמואל הנגיד, דון יצחק אברבנאל ועוד רבים.
שגריר דרום קוריאה בישראל, קים איל סו, מספר שכמעט כל קוריאני מחזיק בבית תלמוד מתורגם. בעיניו - שם טמון הקסם היהודי. גם המרכז ללימודי הים התיכון בירדן תרגם לאחרונה את כל התלמוד וספריו מופצים בממלכה.
למרבה האירוניה, דווקא במדינת ישראל, רוב תלמידי בית הספר מסיימים את לימודיהם מבלי ללמוד תלמוד כלל!

הרב דב רוזנבלום, תלמיד חכם ומרצה למחשבת ישראל, ומי שרכש את השכלתו בבית המדרש, מסכים שהמבנה התלמודי תורם לפיתוח החשיבה. לדבריו "לימוד הגמרא מאופיין במעבר מהיר בין תחומים שונים. "ישנה תחושה כאילו שהחכמים נמנעו במודע מלפרוס את משנתם בצורה נוחה. לא רק שרשרת הקושיות והתירוצים, גם הנושאים עצמם מתחלפים תוך כדי הדיון. דיני שטרות מתערבים עם חוקי קורבנות והלכות כלאיים. מוסר והלכה מתערבים באגדה ופלפול. סיבת העריכה ה'רשלנית' הזו היא בגלל שהיהדות אינה שכלתנית. בניגוד גמור לדימוי, אגב. היהדות מבקשת לעצב אדם. לכן התלמוד ערוך כמו הילך רוחו של אדם. החכם הוא לא רק מאגר מידע מקוטלג, אלא הוא מהווה עולם סוער שהידיעות השונות משתלבות בתוכו למארג אחיד. הן מעצבות את האישיות שלו. גם התלמוד הוא ספר חי ותוסס, ששואף לשלב את הכל עם הכל. זהו בסיס לחשיבה רב תחומית שהיא ממאפייני אהבת הידע".

אולם משהו לא טוב קורה לאחרונה במדינת היהודים. הישגי ישראל במבחנים בינלאומיים צוללים, ולא תמצא אוניברסיטה ישראלית אחת בין ה - 50 המובילות.

יתכן שבמדינת ישראל, ערכים כמו הצטיינות אינטלקטואלית ושכלית, נחשבים פחות מהצלחה צבאית וכלכלית (לאו דווקא כפונקציה של השכלה) ומהיות "מפורסמים". למרות שהמדינה יכולה להתגאות במספר זוכי פרס נובל ופרסים בינלאומיים נוספים, מדובר בהישגים שהושגו לפני שנים רבות, ע"י בודדים. אם לא יחול שנוי מבחינת הדגשים הערכיים בחברה, לא בטוח שהצלחה זו תימשך.

נוסיף כי האיום הבטחוני המתמיד, בעיקר מצד מחבלים וארגוני טרור, גורם לצורך בהשקעה אדירה של תקציבי מדינה בביטחון וכן השקעה של זמן ומאמץ רב מצד המשרתים בצבא. ברור שהעיסוק הרב בביטחון פוגע בהצטיינות השכלתנית ואינטלקטואלית וגם יוצר אוירה קבועה של מצב חירום ומתח, שפוגעת גם כן.

החובה והחשיבות שבזכירת מעמד הר סיני - הבסיס לאמונה היהודית

רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ. יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר ה' אֵלַי: הַקְהֶל לִי אֶת הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת דְּבָרַי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה וְאֶת בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן. וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר, וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל. וַיְדַבֵּר ה' אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל. וַיַּגֶּד לָכֶם אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת, עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים, וַיִּכְתְּבֵם עַל שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים. וְאֹתִי צִוָּה ה' בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר ה' אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. פֶּן תַּשְׁחִתוּן

וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל סָמֶל תַּבְנִית, זָכָר אוֹ נְקֵבָה. תַּבְנִית כָּל בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם. תַּבְנִית כָּל רֹמֶשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית כָּל דָּגָה אֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ. (דברים ד, ט-יח)

רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד, פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ. למה כל כך חשוב לא לשכוח את מעמד הר סיני?

כותב הרמב"ן, (בשנויים קלים): "והנה קודם שהזכיר את עשרת הדברות שנאמרו שם, הזהיר במצוות "לא תעשה", שלא נשכח דבר מן המעמד ההוא ולא נסירהו מלבנו לעולם, וצווה במצוות עשה שנודיע בו לכל זרענו מדור לדור כל מה שהיה שם בראיה ובשמיעה.

התועלת במצווה הזאת גדולה מאד, שאילו היו באים דברי התורה אלינו מפי משה בלבד, אע"פ שנבואתו התאמתה באותות ובמופתים, אם יקום בקרבנו נביא או חולם חלום ויצוונו בהיפך מן התורה ויתן לנו אות או מופת, יכנס ספק בלב האנשים. אבל כשהגיעה אלינו התורה מפי הגבורה לאוזנינו ועינינו הרואות, ללא אמצעי, (אלא באופן ישיר), נוכל להכחיש כל חולק וכל מסתפק, ולהציגו כשקרן, לא יועילהו אות ולא יצילהו מופת מן המיתה בידינו (כנביא שקר), כי אנחנו יודעים בשקריותו. זהו שנאמר שם (שמות יט, ט) וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם, כי כשנעביר את הדברים לבנינו, ידעו שהיה הדבר אמת בלי ספק, כאילו ראוהו כל הדורות, כי לא נעיד שקר לבנינו ולא ננחיל אותם דברי הבל שאין בם מועיל – (כלומר שסיפור מעמד הר סיני עבר מדור לדור מאז שהתרחש). והם לא יסתפקו כלל בעדותנו שנעיד להם, אלא יאמינו בוודאי שראינו כביכול כולנו בעינינו. והעניין הזה יבוא עוד בפרשת "כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום" וגו' (להלן יג, ב).

יוצא מדבריו שביסוס אמונה במראה נבואה המוני וישיר, חזקה בהרבה, מאמונה המבוססת על דברי אדם יחיד הטוען שקיבל נבואה, כמו בדתות האחרות. <u>אם מתבססים על הכתובים בלבד</u>, אין מה להשוות בין עוצמת תיאור ההתגלות ההמונית בהר סיני לבין התיאורים של מראות נבואה בברית החדשה או בקוראן. בנוסף, הרבה יותר קשה לסתור נבואה המונית ולומר שלא הייתה ולא נבראה, שכן המונים היו אמורים לחוות אותה ולא אדם יחיד. אין עדות לכך שמישהו מדור יוצאי מצרים או מהדורות שלאחר מכן הכחישו את עצם התרחשות מעמד הר סיני הפלאי (למרות שלא תמיד קיימו את המצוות בנאמנות). אלה המנסים להכחיש אותו היום, מעלים כל מיני השערות חסרות בסיס ונעדרות הוכחה כלשהי.

בהקשר זה, נוסיף למשל, כי עד שנת 1870 נחשבה מלחמת טרויה, המתוארת ע"י הומרוס, לאגדה בלבד, אך בחפירות ארכאולוגיות שערך היינריך שלימן התגלו שרידי העיר החרבה. כידוע, רק אחוז קטן מאוד מכל ממצאי העבר התגלו ע"י חפירות ארכיאולוגיות, כך שמגוחך לטעון שכל מה שטרם התגלה או שלא ניתן לגלותו, פשוט לא היה. הניסיון של ארכיאולוגים מסוימים לתאר

תקופה היסטורית או לאשש או לסתור את המסופר בתנ"ך ע"י ממצאים מועטים ומקוטעים, או היעדרם, אינו רציני.

מה עוד לומדים מהמילים: וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם? – פסוק טו.

למרות שזו אינה המשמעות הפשוטה של הביטוי, המכוון לסכנת עבודת האלילים, ישנם פוסקים, כולל הרמב"ם, שלמדו מכך את חובת שמירת הנפש - כלומר שאסור ליהודי לסכן את נפשו או להזיק לגופו בצורה המסכנת אותו, כגון עישון. (מילים אלו לעתים מצוטטות בהקשר לחשיבות החיסון ולשמירה מהידבקות מנגיפים, כגון קורונה).

מה כלול באיסור עשיית פסל?

איזה פסלים ותבניות אסור לעשות ומדוע?

האיסור מן התורה של עשיית פסל, הוא רק כאשר עושים פסל עם כוונה לשם עבודה זרה. אולם כאשר הדבר נעשה לנוי, כמו אנדרטאות – אין בזה איסור תורה.

אולם, כדי להרחיק מאיסור חמור זה, אסרו חכמים על פיסול צורות בעלי חיים מסוימים ובעיקר צורות אדם, גם אם אינם עשויים לשם עבודה זרה. וכך כותב הרמב"ם: "אסור לעשות צורות לנוי, ואף על פי שאינה עבודת כוכבים, שנאמר 'לא תעשון אתי', כלומר צורות של כסף וזהב שאינם אלא לנוי, כדי שלא יטעו בהן הטועים וידמו שהם לעבודת כוכבים, ואין איסור ליצור לנוי אלא צורת האדם בלבד. לפיכך אין מציירים לא בעץ ולא בסיד ולא באבן, צורת האדם, והוא שתהיה הצורה בולטת, כגון הציור והכיור שבטרקלין וכיוצא בהן, ואם הוא צר (יוצר), לוקה (במלקות). אבל אם יצר צורה שקועה או צורה של סימנים - כגון הצורות שעל גבי הלוחות והטבליות או צורות שרוקמים באריג, הרי אלו מותרות". (רמב"ם, הלכות עבודת כוכבים, פרק ג הלכה י).

כלומר, לדעתו אסור לעשות פסלי אדם אפילו שנועדו רק לנוי, וכן גם ציורים של אדם אסורים אם הם בולטים. אולם אם הציורים שטוחים, או שקועים – הדבר מותר. גם פוסקים אחרים החמירו בזה והתירו רק בצורת אדם שטוחה שאינה בולטת.

פוסקים אחרים הגבילו איסור זה, והתירו גם פסלי אדם, בתנאי שאינם מהווים דמות שלמה, וכך כתוב בשולחן ערוך: "יש מי שאומר שלא אסרו בצורת אדם ודרקון אלא דווקא בצורה שלימה בכל איבריה, אבל צורת ראש או גוף בלי ראש, אין בה שום איסור לא במוצאו ולא בעושה" (יורה דעה סימן קמא, ז), והוסיף הרמ"א שכך נוהגים. לפי זה, אם דמות האדם אינה שלמה, ובפרט אם היא רק חצי דמות, אפשר להקל.

הפוסקים דנו בנושא זה, גם ביחס לעשיית בובות משחק לילדים, (האריך בזה הרב עובדיה יוסף במספר מקומות, למשל בשו"ת יחווה דעת, חלק ג, סימן סד), וכתב להקל, מכיוון שהבובות אינן

עשויות בצורה מכובדת וברור לכל שאין בזה כוונה לעבודה זרה. עם זאת, כתב להעדיף בובה שאינה שלמה.

נמצא, שפסלים העשויים לקישוט הבית אין בהם איסור, אך אם אלו פסלי אדם – צריך שהדמות תהיה חסרה מעט, ואם כך, לפי הדעה המקלה, גם פסלי אדם יהיו מותרים.

כתב: הרב שמואל שפירא, רבה של כוכב יאיר.

המקור: ynet.co.il/articles/0,7340,L-3816125,00.html, 7.12.2009.

הפסלים בהר ראשמור במדינת דקוטה הדרומית שבארצות הברית. הפסל הוקם על ידי הפסל גאטסון בורגלם ועובדיו, בשנים 1927 - 1939. (מימין לשמאל): אברהם לינקולן, תיאודור רוזוולט, תומאס ג׳פרסון וג׳ורג׳ וושינגטון. אין איסור בעשיית פסלים כאלה, כי הדמויות אינן שלמות.

מקור: ויקיפדיה, הר_ראשמור.

וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת הַיָּרֵחַ וְאֶת הַכּוֹכָבִים, כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמָיִם. וְאֶתְכֶם לָקַח ה' וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרַיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה. וַה' הִתְאַנַּף בִּי עַל דִּבְרֵיכֶם וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי בֹּא אֶל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה. כִּי אָנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת, אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן תִּשְׁכְּחוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ. כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא. (דברים ד, יט-כד)

מה הכוונה במילים "אֲשֶׁר חָלַק ה׳ אֱלֹהֶיךָ"?

מפרש האבן עזרא: אֲשֶׁר חָלַק - דבר מנוסה (ידוע) הוא כי יש לכל עם ועם כוכב ידוע ומזל וכן יש מזל לכל עיר ועיר והשם שָׂם לישראל מעלה גדולה, להיות ה׳ יועצם ולא כוכב להם, והנה ישראל

נחלת השם. הדברים כנראה נכונים לימים עברו. היום קיימים סמלים ודגלים לעמים ולערים, אך הם לאו דווקא קשורים לכוכבים או מזלות.

מעניין שברבים מדגלי המדינות יש צורות כוכבים או גרמי שמים. אולי אלה שרידים מאמונות עתיקות. הנה כמה דוגמאות, מיני רבות:

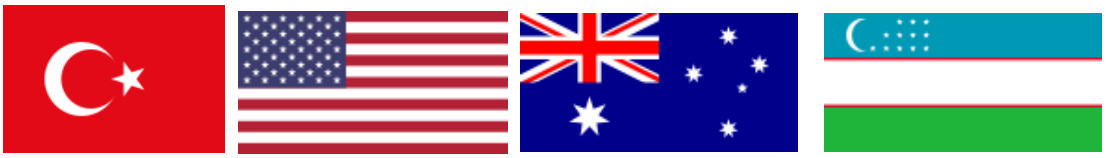

דגל אוזבקיסטו דגל אוסטרליה דגל ארה"ב דגל טורקיה

אזהרה לקיום מצוות כדי לא לצאת לגלות - אבל האזהרה לא נשמעה

כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ. הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, לֹא תַאֲרִיכֻן יָמִים עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן. וְהֵפִיץ יְהוָה אֶתְכֶם בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה. וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא יְרִיחֻן. וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ. בַּצַר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ. כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם. (דברים ד, כה-לא)

האם הנבואות הנ"ל התגשמו?

בהחלט. בני ישראל אכן הושפעו מעמי האזור ועבדו עבודת אלילים. באו האשורים והגלו את עשרת השבטים של ממלכת ישראל, לאשור ולארצות המזרח. אחר כך הארץ נכבשה ע"י הבבלים ויתר העם גלה לבבל, עד שכורש, מלך פרס, נתן להם לחזור לארץ ולהקים שוב את המקדש.
לפי האברבנאל, פסוק כה, "וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֱלֹהִים, מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם, עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא יִרְאוּן וגו' יכול להתייחס גם ליהודים האנוסים בספרד, אשר התנצרו כדי להציל את עצמם ממוות או מגירוש, למרות שידעו שהדת הנוצרית אינה אמיתית. הם נענשו ע"י עצם החיים בשקר, שכן המשיכו לקיים בסתר את מצוות היהדות, ("וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, וּמָצָאתָ, כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ ") ורבים מהם עברו עינויים של האינקוויזיציה.

הניסים והנפלאות שהתרחשו בעת יציאת מצרים ובמעמד הר סיני

כִּי שְׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ, לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ, וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם, וְעַד קְצֵה הַשָּׁמָיִם. הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה, אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ? הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי. אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים, לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי, בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה, וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים. כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה' אֱלֹהֵיכֶם, בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ. אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת, כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים, אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ. מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קֹלוֹ, לְיַסְּרֶךָּ; וְעַל הָאָרֶץ, הֶרְאֲךָ אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה, וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ, מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת אֲבֹתֶיךָ, וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו; וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל, מִמִּצְרָיִם. לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ; לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת לְךָ אֶת אַרְצָם נַחֲלָה, כַּיּוֹם הַזֶּה. וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם, וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ, כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים, בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת, אֵין עוֹד. וְשָׁמַרְתָּ אֶת חֻקָּיו וְאֶת מִצְוֹתָיו, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ, וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ כָּל הַיָּמִים. (דברים ד, לב – מ)

מה הכוונה בפסוק: "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ".

היהדות אינה מבוססת על אמונה ערטילאית או פילוסופית, אלא על ראייה אמפירית של המונים בהר סיני, כלומר - על אמונה בהתרחשות עובדות. הרמב"ם, בתחילת משנה תורה כותב: "יסוד היסודות ועמוד החכמות, לדעת שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל הנמצא; וכל הנמצאים מן שמיים וארץ ומה שביניהם, לא נמצאו אלא מאמיתת הימצאו". כלומר שיסוד היהדות מבוסס על ידיעה ולא על אמונה בלבד. ניתן להסיק מכך, שללא לימוד ורכישת דעת וידע, אין אמונה ממשית בתורת ישראל.

נוסיף שגם כדי לבסס העדר אמונה בתורת ישראל , דרוש לימוד וידע , שכן ה"לא מאמין" צריך לדעת במה איננו מאמין. "כופר" אמיתי אינו יכול להיות בור ועם הארץ אלא מלומד דווקא. יעקב חזן, יו"ר מפלגת מפ"ם, אמר פעם: "רצינו לגדל דור של אפיקורסים אך גידלנו דור של עמי ארצות".

הבדלת 3 ערי מקלט בעבר הירדן

אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים, בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ. לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ, אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי דַעַת, וְהוּא לֹא שֹׂנֵא לוֹ, מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם; וְנָס, אֶל אַחַת מִן הֶעָרִים הָאֵל וָחָי. אֶת בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר, לָרְאוּבֵנִי; וְאֶת רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי, וְאֶת גּוֹלָן בַּבָּשָׁן

לַמְנַשִּׁי. וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה, לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אֵלֶּה הָעֵדֹת, וְהַחֻקִּים, וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם. בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא, מוּל בֵּית פְּעוֹר, בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי, אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן, אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם. וַיִּירְשׁוּ אֶת אַרְצוֹ וְאֶת אֶרֶץ עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן, שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי, אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח שָׁמֶשׁ. מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל שְׂפַת נַחַל אַרְנֹן, וְעַד הַר שִׂיאֹן, הוּא חֶרְמוֹן. וְכָל הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה, וְעַד יָם הָעֲרָבָה, תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה. (דברים ד, מא-מט)

איפה נמצאות 3 ערי המקלט ממזרח לירדן?

מפת 6 ערי המקלט - המקור:
commons.wikimedia.org/wiki/File:MapCitiesOfRefuge.svg
יוצא שניתנו ערי מקלט לשבט ראובן, גד ולחצי מנשה – אחת בתחום כל שבט.

מתי אומרים את פסוק מד - וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ?

בזמן הגבהת התורה, לפני או אחרי הקריאה בה, מצביעים על מקום הקריאה ואומרים את הפסוק.

סיכום פרק ד

בפרק זה מודגש שוב כי הבסיס לאמונה היהודית הוא מעמד הר סיני, שבו שמע כל העם את קול ה׳ באופן בלתי אמצעי, (בשונה מדתות אחרות שבהן טען נביא בודד ששמע את קול האל). מודגש גם כן שרק אם העם ישמור את מצוות התורה, יהיה זכאי לשבת בארץ ישראל ואם לא, יגלה ממנה. למרבה הצער העם לא שמע לאזהרות, לא שמר את המצוות וגלה מן הארץ. האם הפעם (בניסיון השלישי) יִלָּמֵד הלקח?

פרק ה - עשרת הדברות (במילים של משה); שתי הדברות הראשונות שמעו מפי הגבורה, השאר באמצעות משה; הדגש על מנוחת עבדים ובהמות בשבת; למה צריך את ציווי "לא תרצח" – האין הוא מובן מאליו? האם אפשר לשלוט על תאוות הלב? הפחד של בני ישראל מקול ה' ובקשתם לשמוע באמצעות משה רבנו.

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם: ה' אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב. לֹא אֶת אֲבֹתֵינוּ כָּרַת ה' אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת, כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ, אֵלֶּה פֹּה הַיּוֹם, כֻּלָּנוּ חַיִּים; פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ. אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד לָכֶם אֶת דְּבַר ה' כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר: (דברים ה, א-ה)

בפסוק ד כתוב: "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ", כמו שכתוב בפסוק לו לעיל, "מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קֹלוֹ", ואילו בפסוק ה כתוב: "אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד לָכֶם אֶת דְּבַר ה' ". אז מי השמיע - ה' או משה?

מפרש הרמב"ן: משה עלה להר ושמע את דברי השם וירד ואמרם לבני ישראל, עד הרגע שדיבר השם עמהם פנים בפנים.

... והנכון בעיני, כי ירמוז למה שפירשנו שם (שמות, כ, ז) כי ישראל לא הבינו מפי הגבורה אלא "אנכי" ו"לא יהיה לך", ושאר הדברות משה מסר להם מה שאמר השם, (כי הם שמעו רק קולות בלתי מובנים להם), וזהו "להגיד לכם את דבר ה'", לפרש לכם כל דיבור ודיבור. וטעם "בֵּין ה' וּבֵינֵיכֶם", כי בעת הדברות משה היה קרוב למקום השכינה יותר מהם, כי הם הרחיקו את עצמם וזהו כוונת - "כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא עֲלִיתֶם בָּהָר", שלא קרבתם אליו בזמן שהייתה לכם רשות לכך. על כן אני עמדתי ביניכם ובין מקום הכבוד באמצע, ומשם מסרתי לכם את הדברות.

אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים. לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פָּנָי. לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ. לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם, כִּי אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים וְעַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי. וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי.

לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא, כִּי לֹא יְנַקֶּה ה' אֵת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא.

שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ, כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ - לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה, אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ, לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ.

וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה; עַל כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת.

כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ, כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ. לֹא תִרְצָח; וְלֹא תִנְאָף; וְלֹא תִגְנֹב; וְלֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא. וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ, וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ, שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ, וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ. (דברים ה, ו-יח)

במה שונה מבנה ונוסח עשרת הדברות כאן לעומת בספר שמות, ומדוע?

בדיבר על שבת יש שוני, כפי שמפרש רש"י: שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ - ובראשונות כתוב "זָכוֹר". שניהם בדיבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו (מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי)". ואכן בפיוט "לכה דודי", בקבלת שבת, אומרים: "שמור וזכור בדיבור אחד, השמיענו אל המיוחד...". בדרך כלל מבינים ש"זכור", מורה על מצוות עשה של זיכרון וקידוש השבת על היין, ואילו "שָׁמוֹר" מורה על החובה להימנע מעשיית מלאכה. אלה הם שתי הפנים של השבת. יתכן שבאופן כללי, וגם במקרה זה, הנבואות נמסרו בשבריר שניה, כפי שלהבדיל, קבצים שלמים מועברים באופן מידי ומכווץ דרך רשת האינטרנט כיום. רק בצד הקולט, הדברים הופכים לארוכים ונרחבים. אותו דבר לגבי פרסומות המשודרות על מסך למשך שבריר שניה, אך מצליחות לחדור לתת – המודע של הצופה.

כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ – (פסוק יא), מפרש רש"י, - (לפי מסכת שבת, פז) - קודם מתן תורה, במרה - (ששם ניתנו כבר חלק מדיני שבת).

לפי רוב המפרשים, נוסח עשרת הדברות כאן, הוא נוסח משה רבנו, הבא להדגיש היבטים מיוחדים לדור הנכנס לארץ, לפני מותו. הנוסח בספר שמות, הוא המקורי שנאמר לדור יוצאי מצרים. הסבר נוסף מופיע במסכת בבא קמא נד, ב, לפיו הנוסח שבספר שמות הוא הנוסח שנכתב בתחילה בלוחות הברית שמשה שברם, לעומת הנוסח שבספר דברים שהוא הנוסח שנכתב בלוחות השניים. ביאור עשרת הדברות שבספר שמות, נמצא בפרשת יתרו.

לפי פסוק יד, מה הסיבה לשמירת שבת? במה היא שונה מבספר שמות?

מסביר הרמב"ן: וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ - שאסורה גם עבודת האדמה שהם חיי האדם, וכעניין שאמר (שמות, לד, כא) בחריש ובקציר תשבות. אמר כאן, (פסוק יג), "לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" וגו', לבאר כי בו יצווה במנוחת העבד כמוך, בגלל שהיית עבד והניח לך השם, גם אתה תניח לעבדך. והנה טעמו, כשינוח עבדך ואמתך כמוך, תזכור כי עבד היית וגו'. (כלומר, שזה נכתב כך כדי שנזכור שהיינו עבדים וכדי להזכיר את היציאה מהעבדות במצרים).

כאן מזהיר אותנו לשמור השבת, בגלל היותנו עבדים במצרים, עובדים כל היום על כרחינו ולא הייתה לנו מנוחה, והוא מצוונו עתה לשבות ולנוח, כדי שנזכיר חסדי השם עלינו, בהוציאו אותנו מעבדות למנוחה.

בשבת שני טעמים: להאמין בחידוש העולם, שיש אלוה בורא, ולזכור עוד את החסד הגדול שעשה עמנו שאנחנו עבדיו ולא עבדים לבשר ודם.
אבל מוסיף הרמב"ן שהדבר אינו ברור לו, כי השביתה ממלאכה ביום השביעי, אינה גורמת לנו לזכור את יציאת מצרים ואין ביטוי לכך. אבל כן ישנו זכר למעשה בראשית, שנשבות ביום ששבת השם וינפש". (לפי זה, נשארת השאלה איך שמירת שבת מזכירה את יציאת מצרים?)
ממשיך הרמב"ן שגם ביציאת מצרים הפלאית והמחדשת יש משום זיכרון לבריאת העולם, הפלאית ומחדשת גם כן. בנוסף, המילים לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ כָּמוֹךָ, מזכירות את יציאת בני ישראל מעבדות לחירות ומנוחה.

מה הקשר בין כיבוד הורים לאריכות ימים?

מי שמכבד את הוריו ומחנך את ילדיו לקיום מצווה זו ע"י מתן דוגמה אישית, יזכה שגם ילדיו יכבדו את אביהם ואמם וידאגו להם בעת זקנתם, כך שיאריכו ימים וייטב להם. אפשר לפרש זאת גם במובן הלאומי ולאו דווקא הפרטי - שבזכות כיבוד הורים, עם ישראל יזכה לאריכות ימים בטובה, על אדמת ארץ ישראל ולא יגלה ממנה (שכן כתוב: "וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ" – במובן הלאומי ולא הפרטי).
במסכת קידושין, לט, ב', וכן במסכת חגיגה, טו, א, מסופר על התנא, אלישע בן אבויה, מבני דורו של רבי עקיבא, אשר הפך לכופר בתורה ומצוות. מובא שהסיבה לכך הייתה שראה אב אומר לבנו לטפס על עץ לצורך קיום מצוות שילוח הקן. הבן קיים את דברי אביו, נפל מן העץ ומת. מכיוון שעל שתי מצוות אלו (מצוות שילוח הקן ומצוות כיבוד אב) נאמר בפירוש בתורה ששכרן אריכות ימים, הגיב אלישע למה שראו עיניו, בכפירה בתורה. במסכת קידושין לט, ב, מובא שנכדו, רבי יעקב, פירש שאין הכוונה לאריכות ימים בעולם הזה, אלא בעולם הבא, "למען ייטב לך - לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך - לעולם שכולו ארוך". אך אם מפרשים את הפסוק במובן הלאומי – כללי, אז אין סתירה להבטחה שניתנה בתורה, אפילו במקרה אישי - טראגי כזה.

כותב הספורנו: וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ. אפילו בעולם הזה (ולא רק לעולם הבא), כאומרם ז"ל (מסכת פאה, א, א), ואלו דברים שאדם אוכל מפירותיהן בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא: כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והבאת שלום בין אדם לחברו; ותלמוד תורה כנגד כולם.

האם הציווי "לֹא תִרְצָח" אינו ערך אוניברסאלי טבעי לאדם? האם הציווי אינו מיותר?

כפי שנכתב גם בספר שמות, פרשת יתרו, למרות שכמעט כל אדם יאמר שבעקרון אסור לרצוח, ההיסטוריה האנושית מראה שמאז רצח הבל ע"י קין, לצערנו ישנם מקרי רצח רבים. מבין המקרים החמורים של רצח עם נמנים: רצח העם הארמני והעם האשורי ע"י הטורקים ב- 1915, וכמובן השואה של העם היהודי במלחמת העולם השנייה. נוסיף לכך, השמדת האינדיאנים בצפון ודרום אמריקה , הילידים באוסטרליה.

ההרג ההמוני ב"טיהורים" הגדולים של סטלין בשנות ה - 30 וה- 40 של המאה העשרים. ע"פ הערכות, בטיהורים, מחנות עבודה בכפייה, מדיניות של הרעבה המונית וגירושים המוניים, מתו בין 10-20 מיליון בני אדם בתקופת שלטון סטלין.

בתקופת שלטון מאו דזה – דונג בסין (1949 – 1976), מספר האנשים שמאו דזה דונג אחראי למותם נאמד בכ-30 מיליון. בנוסף - רצח עם באפריקה, (ביאפרה, רואנדה, דרפור) ועוד.

בטנזניה רוצחים אנשים לבקנים כדי להשתמש בחלקי גופם כקמיעות להבטחת מזל טוב!

כידוע, ארגוני הטרור המוסלמים כמו החמאס, אל קעידא, דאעש, חיזבאללה, ובוקה חראם טרם קבלו על עצמם את "לא תרצח" אזרחים חפים מפשע והפכו אותו למצוות עשה! כידוע, כתבי האיסלם קוראים לרצח יהודים וכל מי שאמונתו שונה משלהם. ארגוני הטרור הרחיבו את זה אפילו לרצח <u>מוסלמים</u> שאמונתם אינה זהה לשלהם.

בהקשר של עשרת הדברות, היטלר ימ"ש אמר, שנה לפני פרוץ מלחמת העולם השניה, בנאום לפרלמנט: "הכוח העליון ייחד אותי להיות משחררה של האנושות. אני בא לשחרר את האדם מתפיסה מזויפת שנקראת "מצפון" ו"מוסר". עשרת הדברות איבדו את התוקף שלהם. המצפון הוא המצאה של היהודים". למעשה לפי תפיסת היטלר ימ"ש, האדם הוא לא יותר מ-'חיית טרף אינטליגנטי' שאסור לו לתת לרגשי מצפון, מוסר או אשמה להגביל את צעדיו. לפי דבריו אלה, <u>השוללים את עשרת הדברות</u>, נקל להבין את הקלות של הירידה לשפל מדרגת אנוש בביצוע השואה. חבל שהעולם החופשי ויהודי אירופה לא הבינו את זה בזמן אמת.

למותר להזכיר גם את ריבוי מעשי הרצח הפרטיים המתבצעים בעולם כל יום. מידי שנה נרצחים בארה"ב כ- 38,000 איש! מילים לחוד ומעשים לחוד.

יחד עם זאת יש להבחין בין רצח אזרחים שאינם מאיימים על הרוצחים, לבין הרג תוך כדי מלחמה בין עמים. הרג תוך כדי מלחמה המוכרזת בין שני עמים (כגון בין בני ישראל לכנענים או בין צה"ל לאויבי מדינת ישראל), בוודאי אינו מוגדר כרצח.

מה ההבדל בין "לֹא תַחְמֹד" שבספר שמות, כ, לבין "לֹא תִתְאַוֶּה", בפסוק יז?

פסק הרמב"ם (בהלכות גזלה ואבדה, א, ט): "כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו או כל דבר שיכול לקנות ממנו והכביד עליו ברֵעים והפציר בו (למרות שלא רצה למכור), עד שלקחו

ממנו. אע״פ שנתן לו דמים (כסף) רבים, הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר ׳לא תחמוד׳. ואין לוקים על לאו זה מפני שאין בו מעשה ואינו עובר בלאו זה עד שיקח - (יקנה), את החפץ שחמד, כעניין שנאמר (דברים ז, כה), לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ״, חימוד שיש בו מעשה״. וכך נפסק ב״שולחן ערוך״ (חושן משפט, שנט).

וכן ע״פ ספר החינוך, ״לֹא תַחְמֹד״ אוסר לקיחה בפועל, בשום צד, בין בכסף, בין שלא בכסף, את מה ששייך לזולת, אם איננו רוצה למכור אותו לנו.

״לֹא תִתְאַוֶּה״ הוא שלב מוקדם יותר, ואוסר אפילו להתאוות לחפץ בתוך הלב.

וכן כתב הרמב״ם: (הלכות גזלה יא, וכן נפסק בשולחן ערוך, חושן משפט שנט),״שאם התאווה אדם – סופו לחמוד. ואם חמד – סופו לגזול. שאם ראה דבר יפה אצל אחיו, אם גברה מחשבתו עליו והתאווה לו, עבר על אומרו יתברך ״לֹא תִתְאַוֶּה״. ואם התחזקה בו אהבת הדבר ההוא עד שישתדל להשיגו, ולא יסור מחלות פניו (לנסות לשכנעו) ולהכביד עליו שימכרהו ואם הגיע אל בקשתו, הרי כבר עבר על ׳לא תחמוד׳ גם כן. ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממונם או מנעו אותו לגזול, יבוא לידי שפיכות דמים. צא ולמד ממעשה אחאב ונבות״

סיפור אחאב וכרם נבות, (מלכים א, כא), שהתחיל בתאווה, עבור דרך חימוד ובסוף – שפיכות דמים, הוא דוגמה שלילית מובהקת לנחיצות מצוות אלו.

דוגמה מזעזעת נוספת, מאגדות החורבן שבמסכת גיטין (נח, א):

אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב (מיכה ב, ב) ״וְעָשְׁקוּ גֶּבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ״? מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו, (חמד את אשת אדונו), ושוליה דנגרי הוה, (= ושוליה של נגר היה). פעם אחת הוצרך (רבו) להלוואה. אמר לו (שולייתו): שַׁגֵּר (שלח) אשתך אצלי ואלוונה. שיגר אשתו אצלו. שהה עמה שלושה ימים.

קדם (רבו הנגר) ובא אצל שולייתו. אמר: אשתי ששיגרתי לך, היכן היא? אמר לו: אני פטרתיה (שלחתי אותה לדרך) לאלתר, ושמעתי שהתינוקות - (בחורים צעירים) התעללו בה בדרך. אמר לו: מה אעשה? אמר לו: אם אתה שומע לעצתי – גרש אותה. אמר לו: כתובתה מרובה. אמר לו: אני אלווך ותן לה כתובתה. עמד זה וגרשה, הלך השוליה ונשאה.

כיון שהגיע זמנו ולא היה לנגר לפרוע את ההלוואה, אמר לו השוליה: בוא ועשה עמי בחובך (תהיה משרת שלי)! והיו הם (הזוג החדש), יושבים ואוכלים ושותים, והוא היה עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהם.

ועל אותה שעה נחתם גזר דין (על חורבן ירושלים בימי בית שני).

איך אפשר לצוות על אדם ש״לא יתאווה״ למה ששייך לחברו? האם אפשר לשלוט על זה?

כתב האבן עזרא, (בשנויי לשון קלים) לספר שמות (הפירוש הארוך) פרק כ, פסוק יד - לֹא תַחְמֹד: אנשים רבים תמהים על המצווה הזאת, איך יכול אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו - כל מה שהוא נחמד למראה עיניו.

ועתה אתן לך משל. דע, כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה, ראה בת מלך יפה, לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה, כי ידע כי זה לא יתכן. ואל תחשיב כפרי זה כאחד מן המשוגעים, שיתאוה שיהיו לו כנפים לעוף השמים, (דבר דמיוני ובלתי אפשרי), אלא זה כמו כל אדם (נורמלי) שלא יתאווה לשכב עם אמו, אף על פי שהיא יפה, כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו.

...ואחר שידע שאשת רעהו אסר אותה השם לו, זה יותר נשגב בעיניו מבת מלך בלב הכפרי (במשל שלנו). על כן הוא ישמח בחלקו ואל ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שהשם לא רצה לתת לו. לכן לא יוכל לקחתו בכוחו ובמחשבותיו ותחבולותיו ויבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו.

לפי זה, על האדם להוציא אל מחוץ לתחום כל אישה שאיננה אשתו וכל מה ששייך לחברו. אך במציאות הדבר אינו כל כך פשוט ורבים נכשלים בו.

תשובת ספר החינוך לשאלתינו, ע"פ ספר המצוות של הרמב"ם: ואל תתמה לומר ואיך יהיה בידו של אדם, למנוע לבבו מהתאוות אל אוצר כל כלי חמדה שיראה ברשות חברו? ואיך יכולה התורה לאסור מה שאדם לא יכול לעמוד בפניו?

דבר זה אינו כן, ולא יאמרו אותו, זולתי הטיפשים הרעים והחטאים בנפשותם, כי האמנם, ביד האדם למנוע את עצמו ומחשבותיו ותאוותיו מכל מה שירצה, וברשותו ובדעתו להרחיק ולקרב חפצו בכל הדברים כרצונו, ולבו מסור בידו, על כל אשר יחפוץ יטנו. (כלומר, שהאדם מסוגל לשלוט על תאוותיו וגם נדרש לכך. לשם כך עליו לעבוד על עצמו ולהרגיל את עצמו. כמה מעשי פשע נובעים מכך שאנשים נשלטים ע"י יצרם ותאוותיהם, במיוחד בתחום תאוות מיניות, במקום שהם ישלטו בתאוות?).

בעל ספר החינוך מציין שהאיסור חל על כל בני האדם, כחלק מ-7 מצוות בני נח, ולא רק על יהודים.

הפחד של בני ישראל מקול ה' ובקשתם לשמוע באמצעות משה רבנו

אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהַלְכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל, קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף, וַיִּכְתְּבֵם עַל שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים וַיִּתְּנֵם אֵלָי. וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם. וַתֹּאמְרוּ: הֵן הֶרְאָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת כְּבֹדוֹ וְאֶת גָּדְלוֹ וְאֶת קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, הַיּוֹם הַזֶּה רָאינוּ כִּי יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וָחָי. וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת, כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת, אִם יֹסְפִים אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ. (דברים ה, יח-כא)

למה בני ישראל פחדו שימותו ושהאש תאכל אותם, אם ימשיכו לשמוע את קול ה'?

זה בוודאי מצביע על עוצמת החוויה החד – פעמית של התגלות אלוקית המונית. זה אולי כמו להיות חשוף למטען חשמלי חזק ביותר, העלול להמית. בני ישראל העריכו שאם זה יימשך, הם לא יוכלו לעמוד בזה.

כִּי מִי כָל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי? קְרַב אַתָּה וּשְׁמָע אֵת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַתְּ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ. וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם אֵלָי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: שָׁמַעְתִּי אֶת קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָל אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ. מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים, לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם. לֵךְ אֱמֹר לָהֶם: שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם. וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ. וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם, לֹא תָסֻרוּ יָמִין וּשְׂמֹאל. בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן.
(דברים ה, כב-כט)

סיכום פרק ה

בפרק זה מובאים שוב עשרת הדיברות במעמד הר סיני, הפעם במילים של משה רבנו, ועם שנויים קלים לעומת הדברות המקוריות מספר שמות.

פרק ו - פרשת שמע ישראל - אחדות ה׳ - לא מובנת מאליה. רוב האנושות לא מאמינה בה; מצוות אהבת ה׳ – לפי הרמב״ם, ע״י חקירת הטבע והתפעלות מנפלאות הבריאה; מצוות קריאת שמע בבוקר ובערב; משמעות מצוות תפילין ומזוזה; האם מותר לנשים להניח תפילין? הסכנה של שכחת ה׳ מרוב טובה; מהו האיסור לנסות את ה׳?; החובה לעשות הישר והטוב בעיני ה׳; שאלת הבן החכם והתשובה בתורה ובהגדה

וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. לְמַעַן תִּירָא אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת כָּל חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ, אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן בִּנְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ. וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ.

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד. וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. (דברים ו, א-ח)

מה הכוונה בפסוק: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד? האם לא ברור שהאל הוא אחד ולא יותר?

מפרש רש״י: ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד - ה׳ שהוא אלהינו עתה ולא אלוהי האומות עובדי האלילים, הוא עתיד להיות ה׳ אחד, שנא׳ (צפניה ג, ט) כִּי אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים, שָׂפָה בְרוּרָה, לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה׳ , לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד ונאמר (זכריה יד) בַּיּוֹם הַהוּא, יִהְיֶה ה׳ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד.

עד היום, רוב האנושות אינה מאמינה באל אחד אלא בריבוי אלים – ההינדים, דתות המזרח בסין ויפן ובדרום מזרח אסיה, וגם הנצרות אינה דת מונותאיסטית לגמרי. בנצרות, בעיקר הקתולית, מרבים בשימוש בפסלים ובתמונות עירום בכנסיות ואף בהגשמה של האל כזקן חמור סבר – ראו להלן, הפרסקו של מיכאלאנג׳לו ״בריאת האדם״, בתקרת הקפלה הסיסטינית בוותיקן. רק כ- 20% מהאנושות הם בני הדתות יהדות ואסלאם, המהוות דתות מונותאיסטיות לגמרי.

פוליתאיזם, האמונה בריבוי אלים, למעשה מבטא השקפה של עולם מקוטע, שבו קיימים מספר כוחות - על ביקום, שהם קובעים את ההתרחשויות, ואף נלחמים אחד בשני, ללא גורם אחד המהווה בורא ומקור ליקום, הטבע וחוקי הטבע. ביטוי ניתן לאלים השונים באמצעות פסלים וחפצים למיניהם, המייצגים אותם.

ע״פ האמונה היהודית, בניגוד לנ״ל, אמנם האל נתפס על ידינו לפעמים במידות שונות, כפי שמופיע בשיר הכבוד, המושר לעתים בסוף תפילת שחרית בשבת: ״דִּמּוּ אוֹתְךָ **וְלֹא כְּפִי יֶשְׁךָ**, וַיְשַׁוּוּךָ

לְפִי מַעֲשֶׂיךָ. הִמְשִׁילוֹ בְּרֹב חֶזְיוֹנוֹת, **הַנְּךָ אֶחָד** בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת. וַיֶּחֱזוּ בְךָ זְקֵנָה וּבַחֲרוּת, וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת", אך אל נטעה לחשוב שקיימים **אלים** שונים לכל תופעה.
לפעמים האל מתגלה או נתפס אצל בני אדם, כ- "ה'", במידת הרחמים, ולפעמים כ- "אלוקים", מידת הדין, אך הוא תמיד אחד.

תיאור "אלוהים" בפרסקו של מיכאלאנג'לו "בריאת האדם", בתקרת הקפלה הסיסטינית בותיקן.
ביטוי לעבודה זרה בנצרות? ויקיפדיה, נחלת הכלל.

מה הכוונה בפסוק ה?

רש"י: וְאָהַבְתָּ - (ע"פ ספרי) עשה דבריו מאהבה. אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה. העושה אצל רבו מיראה, כשהוא (רבו) מטריח עליו, מניחו והולך לו.
בְּכָל לְבָבְךָ , (ספרי) בשני יצריך. דבר אחר, בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום - (כלומר, אהבה מכל הלב).
וּבְכָל נַפְשְׁךָ - אפילו (אם) הוא נוטל את נפשך, (כלומר שיש למסור את הנפש. אם גויים מכריחים יהודי לעבוד עבודה זרה, כגון להשתחוות לפסל, כמו חנה ושבעת בניה, יהרג ואל יעבור).
וּבְכָל מְאֹדֶךָ - (מסכת ברכות, טז) בכל ממונך. יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו. לכך נאמר וּבְכָל-מְאֹדֶךָ. דבר אחר – " וּבְכָל-מְאֹדֶךָ ", בכל מדה ומדה שמודד לך, בין במדה טובה בין במדת פורענות.

מפרש הרמב"ן: בְּכָל לְבָבְךָ - על דעת המדרש, (ספרי ואתחנן, ו), הלב הנזכר כאן הוא הכח המתאווה, כענין "תאוות לבו נתת לו" (תהלים כא, ג), אל תחמוד יפיה בלבבך (משלי ו, כה). אם כן בְּכָל נַפְשְׁךָ היא הנפש המשכלת, וכן (בדברי אביגיל לדוד), וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים (שמואל א, כה, כט), (כלומר, שיש לאהוב את ה' גם ברגש וגם בשכל). וטעם וּבְכָל-מְאֹדֶךָ - כלומר מאד מאד. ועל דעת רבותינו (ברכות נד, א), בכל ממונך.

וענין האהבה, בארו אותו רבותינו. והמפורש שבדבריהם מה שאמרו במדרש ספרי (פרשת עקב) - שמא תאמר: הריני לומד תורה בשביל שאקרא חכם, בשביל שאשב בישיבה, בשביל שאאריך ימים, בשביל שאזכה לעולם הבא, ת"ל לאהבה וגו', (כלומר שיש לאהוב את ה' שלא על מנת לקבל פרס). ובאשר למה אמר להם משה תמיד, וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ, ולמען תאריך ימים (לעיל ד, מ) לְמַעַן תִּחְיוּ, וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת-הָאָרֶץ (לעיל ד א), (שזה כאילו שיעשו על מנת לקבל פרס), (כוונתו בעצם) להזהירם ביראה על דרך התוכחות, (בדרך השלילה), לומר שאם יחטאו, לא יירשו את הארץ או לא יאריכו ימים עליה.

שאלו חכמים, איך אפשר לצוות את האדם לאהוב – הרי זה תלוי ברגש?

האמורא אביי פירש את מצוות אהבת ה' כמצווה <u>לעשות פעולות</u> שיאהיבו את ה' על הבריות, כלומר שהוא מבין את הדרישה בפן המעשי ולאו דווקא הרגשי.

במסכת יומא פו, א, נאמר: "אביי אמר כדתניא (כפי שנלמד בברייתא): וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ - שיהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלימדו תורה. אשרי רבו שלימדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה. פלוני שלימדו תורה, ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו. עליו הכתוב אומר וַיֹּאמֶר לִי, עַבְדִּי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר", (ישעיהו מט, ג).

לעומת זאת כותב הרמב"ם, בספר המדע, הלכות יסודי התורה ב, א - ב:

האל הנכבד והנורא הזה - מצווה לאוהבו וליראה ממנו, שנאמר "ואהבת את ה' אלוהיך" (דברים ו, ה; ודברים יא, א) ונאמר "את ה' אלוהיך תירא" (דברים ו, יג; דברים י ,כ). והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהם חוכמתו (של הבורא) שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאווה תאווה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דויד "צמאה נפשי לאלוהים, לאל חי" (תהילים מב, ג).

וכשחושב בדברים האלו עצמם, מיד הוא נרתע לאחוריו, ויירא ויפחד ויידע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה, עומד בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דויד "כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך . . . מה אנוש, כי תזכרנו" (תהילים ח, ד-ה).

ובהלכות תשובה, פרק י, ו: דבר ידוע וברור שאין אהבת הקדוש ברוך הוא נקשרת בליבו של אדם, עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל שבעולם חוץ ממנה כמו שציווה ואמר "בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים ו, ה; דברים י, יב; דברים ל, ו): אלא בדעה שיידעהו. ועל פי הדעה, על פי האהבה, אם מעט מעט, ואם הרבה הרבה".

לפי זה, טוב שהאדם יתבונן, גם כן, בטבע, בחוקיו ובנפלאות הבריאה, כדי להגיע לאהבת הבורא. ידועה האמרה "אלוקים נמצא בפרטים הקטנים". התבוננות דווקא בחלקיקים ומנגנונים מיקרוסקופיים של עולם החי, (כגון חקר ה - DNA וחקר הגנטיקה), יכולה להוביל להתפעלות מחוכמת הטבע אשר ברא הקב"ה. תורת הקוונטים, שלפיה לא ניתן לקבוע או למדוד באופן ודאי

את מיקומו ואת מהירותו של חלקיקי האטום, אלא רק לחשב אותם באופן הסתברותי, כך שחלקיק יכול להימצא במקומות שונים בו זמנית, יכולה להסביר למשל התרחשות של נסים הנחשבים "על טבעיים". הזמן המתאים ביותר להתבוננות בטבע הוא השבת, שבה האדם מתנתק מפעולותיו והשליטה בטבע והופך להיות חלק מהטבע ומהבריאה.

אך גם הרמב"ם מביא בספר המצוות, (מצות אהבת ה'), את הפן המעשי: "שנתבונן ונסתכל במצוותיו וציוויו ופעולותיו, כדי שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג - וזוהי האהבה המצווה [עלינו]. ולשון ספרי: ו"לפי שנאמר 'ואהבת את ה' אלוקיך' (דברים ו, ה) יודע אני כיצד לאהוב את המקום? תלמוד לומר: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ - שמתוך כך, (כלומר דרך התבוננות במצוות), אתה מכיר מי שאמר והיה העולם". הנה ביארנו לך, שבהסתכלות תבוא לידי השגה, וימצא לך תענוג ותבוא האהבה בהכרח".

מה הדגש ב - "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ"?

רש"י: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וגו' - ומהו האהבה? – "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה...", שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו (ע"פ ספרי).

אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ **הַיּוֹם** - (שם) לא יהיו בעיניך כדיוטגמא (מכתב מהמלך) ישנה שאין אדם סופנה - (מחשיב), אלא כחדשה, שהכל רצים לקראתה, לכן נכתב "הַיּוֹם".

מה הכוונה בפסוקים ז – ט?

מפרש רש"י: וְשִׁנַּנְתָּם, (ספרי) לשון חידוד הוא, שיהיו מחודדים בפיך, שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד. ע"פ הפוסקים, הכוונה למצוות לימוד כל תורה, ולא רק פרשת קריאת שמע.

לְבָנֶיךָ - אלו התלמידים. מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים שנאמר (דברים יד) בָּנִים אַתֶּם, לה' אֱלֹהֵיכֶם ואומר (מלכים ב, ב) בני הנביאים אשר בבית אל, (שהם בעצם תלמידי הנביא), וכן בחזקיהו שלימד תורה לכל ישראל וקראם בנים שנ' (דברי הימים ב, כט, יא) "בָּנַי עַתָּה אַל תִּשָּׁלוּ", וכשם שהתלמידים קרויים בנים, כך הרב קרוי אב, כפי שמכנה אלישע הנביא את אליהו, (מלכים ב, יג, יד) "אָבִי אָבִי, רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו".

וְדִבַּרְתָּ בָּם - (ספרי) שלא יהא עיקר דבורך אלא בם. עשה אותם עיקר ואל תעשם טפל.

בְּשָׁכְבְּךָ - (שם) יכול (כביכול להתפרש) אפילו אם שכב בחצי (באמצע) היום (שיקרא קריאת שמע)? ת"ל וּבְקוּמֶךָ. יכול (אולי) אפילו עמד (קם) בחצי הלילה? תלמוד לומר - בְּשָׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ. (בלשון) דרך ארץ דברה תורה - זמן שכיבה וזמן קימה (ולא תנוחה) – כלומר שמצווה לקרוא את פסוקי קריאת שמע ופרשת "והיה אם שמוע", (להלן, דברים יא, יג – כא), בערב ובבוקר ובכך לקבל על עצמנו עול מלכות שמים ועול מצוות. יש במיוחד לכוון את הלב בפסוק הראשון, "שמע ישראל...".

וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל-יָדֶךָ - אלו תפילין שבזרוע, (כלומר שיש לשים קלף עם פרשת קריאת שמע ועוד 2 פרשיות שבהן מוזכרת הנחת תפילין, בתוך בית התפילין ולקשור על היד).

וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ - אלו תפילין שבראש – (שגם בהם יש לשים את 4 הפרשיות הנ"ל).

מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ - מזזת כתיב, (בגרסת רש"י היה כתיב חסר), שאין צריך אלא אחת (בכל פתח). גם בהם יש לשים קלף עם פרשיות קריאת שמע.

בִּשְׁעָרֶיךָ - לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות, (מסכת יומא, יא).

מה רמת ידיעת התורה ועיקרי היהדות אצל יהודים היום?

לצערנו, רוב היהודים בעולם, כולל בישראל, אינם לומדים תורה כלל ואינם מכירים את עיקרי היהדות ומצוותיה. ברוב הגדול של בתי הספר בזרם הממלכתי, לומדים פרקי תנ"ך נבחרים, בדרך כלל מזווית ביקורתית ושלילית, ובוודאי שהבוגרים אינם יוצאים עם ידיעה סבירה של עיקרי היהדות ומצוותיה או הערכה חיובית כלפי היהדות, אלא מסולפת לרוב. אצל רוב האוכלוסייה היהודית בחו"ל, הרמה נמוכה עוד יותר.

מה הטעם של מצוות הנחת תפילין?

לפי ספר החינוך, האדם, אף שהוא בעל נפש ושכל, בטבעו באשר הוא בעל גוף, נמשך אחרי התאוות והיצרים, והוא צריך תזכורת ושומרים, שיעזרו לו לזכור שיש לו נשמה וצלם. התפילין הקשורות ליד ולראש הן חלק מהתזכורות הללו. הוא כותב: משרשי המצווה ... רצה המקום ברוך הוא לזכותנו עם הקודש, וצוונו להעמיד שומרים גיבורים סביב לה, והם שנצטוינו לבל נפסיק מדברי תורה מפינו יומם ולילה, ושנתן ארבע ציציות בארבע כנפות כסותנו, ומזוזה בפתחנו, והתפילין בידנו ובראשנו, והכל להזכירנו, למען נחדל מעושק ידינו ולא נתור אחרי עינינו ואחרי יצר מחשבות לבנו, ומפני כן אמרו זיכרונם לברכה (זבחים, יט, א) שהכוהנים והלויים בשעת עבודה בבית המקדש פטורים מתפילין.

לפי זה, התפילין, הציצית והמזוזה אמורים להגן עלינו מפני חטאים. נזכיר כי בימי קדם, חכמים הלכו עם תפילין כל היום. לאחר מכן הגבילו את הנחת התפילין לזמן תפילת שחרית, כדי למנוע את ביזויים ע"י הסחת דעת מהם.

בתפילה שלפני הנחת תפילין כתוב: ... וְשֶׁנִּזְכֹּר נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ בְּהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרָיִם. וַאֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְהַמֶּמְשָׁלָה בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כִּרְצוֹנוֹ: וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ עַל הַיָּד לְזִכָּרוֹן זְרוֹעַ הַנְּטוּיָה. וְשֶׁהִיא נֶגֶד הַלֵּב לְשַׁעְבֵּד בָּזֶה תַּאֲוַת וּמַחְשָׁבוֹת לִבֵּנוּ לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְעַל הָרֹאשׁ נֶגֶד הַמֹּחַ. שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁבְּמֹחִי עִם שְׁאָר חוּשַׁי וְכֹחוֹתַי כֻּלָּם יִהְיוּ מְשֻׁעְבָּדִים לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ: וּמִשֶּׁפַע מִצְוַת תְּפִלִּין יִתְמַשֵּׁךְ עָלַי לִהְיוֹת לִי חַיִּים אֲרֻכִּים וְשֶׂפַע קֹדֶשׁ וּמַחֲשָׁבוֹת קְדוֹשׁוֹת. בְּלִי הִרְהוּר חֵטְא וְעָוֹן כְּלָל. וְשֶׁלֹּא יְפַתֶּנּוּ וְלֹא יִתְגָּרֶה בָּנוּ יֵצֶר הָרָע. וְיַנִּיחֵנוּ לַעֲבֹד אֶת ה' כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבֵנוּ.

למה לא מניחים תפילין בלילה, ולא בשבת או בחגים?

לא מניחים בלילה, שכן נאמר על הנחת תפילין בספר שמות, יג, י, "וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת, לְמוֹעֲדָהּ, מִיָּמִים יָמִימָה", (דווקא ביום), אך למעשה, מצוות תפילין שייכת ללילה כמו ליום, אבל מכל מקום תקנו חכמים שלא להניח תפילין בלילה, שמא ירדם בעודן עליו ויפיח בהן ויתבזו (שולחן ערוך, אורח חיים, ל, ב). אפילו אם אדם שכח להניח תפילין כל היום, וביטל על ידי כך מצוות עשה, אין להניחן בלילה. אך אם עדיין לא הגיע הלילה ממש, אלא רק בין השמשות, שהוא ספק יום ספק לילה, יניחן בלי ברכה. (ספר פניני הלכה, הרב אליעזר מלמד).

השבת והמועדים נקראים "אות", "בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם", (שמות לא, יז), ועל התפילין נאמר "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל-יָדֶךָ". המניח בהם תפילין נמצא מזלזל בקדושת השבת ויום טוב, שהם עצמם אות, ולכן אסור להניח בהם תפילין (שולחן ערוך, לא, א).

האם מותר לנשים להניח תפילין?

לפי ספר החינוך: ונוהגת מצווה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים, אבל לא בנקבות, לפי שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, ומכל מקום אם רצו (נשים) להניח אין מוחים בידן, ושכר יש להן, אבל לא כשכר האיש, שאינו דומה שכר המצֻוה ועושה, כשכר שאינו מצֻוה ועושה (קידושין לא, א). ובמסכת עירובין, בראש פרק המוצא תפילין (צו, א) אמרו זיכרונם לברכה, שמיכל בת שאול הייתה מניחה תפלין ולא מחו בידה חכמים ושם אמרו, שאשתו של יונה, הייתה עולה לרגל, (דבר שנשים פטורות ממנו), ולא מחו בידה חכמים.

יחד עם זאת, נפסק להלכה בשו"ע אורח חיים סימן לח, שאישה לא תניח תפילין.

מבאר הרב אליעזר מלמד: הואיל ומצוות תפילין תלויה בזמן, שבימות החול מצווה להניח תפילין, ובשבתות וימים טובים אסור להניח תפילין, נשים פטורות מהנחת תפילין כשם שפטורות מכל מצוות עשה שהזמן גרמן. (מקור: https://ph.yhb.org.il/07-09-13)

ואמנם לגבי שאר מצוות עשה, אם רצו הנשים לקיימן רשאיות ויש בידן מצווה. מכל מקום לגבי תפילין נהגו שלא להניח. והטעם לכך מפני שנהגו לחשוש מאוד לכבודם של התפילין, ומחמת זה גם הגברים אינם נוהגים להניח תפילין כל היום, למרות שעיקר המצווה להניח תפילין כל היום, אלא שמפני החשש לפגיעה בכבודם (לכלוך בגוף או היסח הדעת), נהגו להניחם רק כפי חיובם - בתפילת שחרית. אבל נשים שאינן מחויבות כלל בתפילין, אינן מניחות אותן.

לפיכך אישה הרוצה להתעלות במצוות, ובאה לשאול אם טוב לה שתניח תפילין, ההוראה שלא תניח. ואם בכל זאת תשתוקק ותרצה להניחן, אין למחות בידה, מפני שיש לה על מי לסמוך. שכך הוא הכלל, בכל עת שיש לנוהג על מה לסמוך, אין למחות בידו.

יש נשים שאינן מקפידות במצוות רבות ובהלכות צניעות, ורק בתפילין רוצות להתהדר. יש למחות במגמתן להפוך את התורה ומצוותיה לזירה במאבקים חברתיים, שכן כל עניינן של המצוות שהן צריכות להיות מכוונות לשם שמיים, וחס וחלילה לא ככלי למען קידום אינטרסים ממינים שונים.

הרב עובדיה יוסף זצ"ל. הנחת תפילין. מקור:
commons.wikimedia.org/wiki/File:Ovadia_Yosef,_2007.jpg
CC BY-SA 3.0

וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ ... מהי מצוות מזוזה ומה משמעותה?

תוכנה העיקרי של המזוזה הוא קלף עליו נכתבות בכתב סת"ם פרשיות 'שמע ישראל', ו - 'והיה אם שמוע' מחומש דברים. על פי רוב, יריעת הקלף נתונה בתוך בית המזוזה, התקן קשיח שנועד לכיסוי הקלף ולשמירה עליו.

ישנה מצוות עשה לקבוע מזוזה (כלומר, קלף ועליו שתי פרשיות המזוזה) על דופן פתח בית מגורים, בדופן הימנית כשנכנסים, ובפתחי חדרים בבית מגורים, וכן בשערי יישובים וערים (במידה וקיים שער). בעקרון כל מקום המשמש לדירה חייב במזוזה.
בתורה, כוונת המילה "מזוזה" היא למעשה לדפני הפתח לבית או לעיר, אך השם הושאל גם לקופסא שבה מכניסים את הקלף.
מטרת המצווה לשמש תזכורת תמידית לישראל, ביציאתם ובכניסתם לבית, שעליהם להאמין בייחודו של האל האחד ולהאמין בגמול על מצוות ועבירות.
מאחר שלפעמים נמחקות אותיות שבקלף המזוזה, דבר הפוסל אותה, יש לבדוק את הקלף כל 3.5 שנים.
השוכר בית או דירה בחו"ל מתחייב במזוזה אם שוכר במשך שלושים יום, אך בארץ ישראל חייב במזוזה מיד גם אם הוא שוכר לפחות מ- 30 יום. טעמו של דין זה הוא משום ישוב ארץ ישראל.
האחריות על התקנת מזוזות הינה על השוכר, אך מאידך גיסא, בעת עזיבתו אין לו ליטול את המזוזות בחזרה. במידה והבית מושכר מגוי, השוכר נוטל עמו את המזוזות כדי למנוע מהן בזיון.

משמעות המילה "שדי" שכותבים מחוץ למזוזה, מרמזת בראשי תיבות למשפט "שומר דלתות ישראל", כלומר, מילה זו באה לרמוז כי המזוזה שומרת על פתחי הבתים (מלבד היותה אחד משמותיו של ה'). מקור: ויקישיבה, מזוזה.

שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד ואהבת את
יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך והיו
הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך ושננתם
לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך
ובשכבך ובקומך וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת
בין עיניך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך
והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי
מצוה אתכם היום לאהבה את יהוה אלהיכם ולעבדו
בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו
יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך ונתתי
עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת השמרו לכם
פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים
והשתחויתם להם וחרה אף יהוה בכם ועצר את
השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה
ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יהוה נתן לכם
ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם
אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם ולמדתם
אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך
בדרך ובשכבך ובקומך וכתבתם על מזוזות ביתך
ובשעריך למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה
אשר נשבע יהוה לאבתיכם לתת להם כימי השמים
על הארץ

הקלף שבתוך המזוזה. ויקיפדיה, מזוזה.
Wikipedia, Creative Commons

מזוזה_קבועה_בפתח_הדלת

הסכנה לשכוח את ה' מרוב טובה

וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָךְ, עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹב�ֹת אֲשֶׁר לֹא-בָנִיתָ. וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב אֲשֶׁר לֹא מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא חָצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים. אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ. לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם. כִּי אֵל קַנָּא ה' אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פֶּן יֶחֱרֶה אַף ה' אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. (דברים ו, י-טו)

מה מזכירים פסוקים י – יב?

מפרש הרמב"ן: וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וגו' - יזכיר כאן כי ברבות הטובה יזכור האדם את ימי עניו ומרודו שהיה עבד במצרים, ולא ישכח את השם שהוציאו מן העבדות ההיא לטובה הזאת, אלא יזכור חסדיו תמיד ויירא אותו ויעבוד לפניו כעבד לאדוניו.

פסוקים אלה מזכירים מאוד את הבתים והאדמות אשר נטשו אותם הערבים במהלך מלחמת העצמאות, ואשר עברו לניהול האפוטרופוס הכללי, ע"פ חוק נכסי נפקדים, התש"י-1950, ואוכלסו ע"י אזרחי ישראל.

על הפסוקים "ובתים מלאים כל טוב" ... ואכלת ושבעת", מובא במסכת חולין יז, א: אמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב: כתלי דחזירי – כלומר שבעת מלחמה, כאשר אין לחיילים מה לאכול, מותר להם לאכול אוכל לא כשר, כגון חזיר, שנמצא בבתי הכנענים.

וכן פסק הרמב"ם, (הלכות מלכים ח, א): חלוצי צבא כשייכנסו בגבול הגויים ויכבשום וְיִשְׁבוּ מהם - מותר להם לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים. וכן שותה יין נסך. מפי השמועה למדו "ובתים מלאים כל טוב" - עורפי חזירים וכיוצא בהם. היו מקרים שחיילי צה"ל אכן אכלו ושתו דברים שאסורים בדרך כלל, ולפי הרמב"ם, אין בכך איסור.

לפי הרמב"ן, זה הותר לכל העם, רק בעת המלחמות כנגד הכנענים, ולא לכל הדורות.

מה הקשר בין עושר חומרי לבין שכחת ה'?

מסביר הספורנו: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן-תִּשְׁכַּח, כי עושר הקנוי באופן כזה, (ללא מאמץ רב), גורם ברוב "הימשך אחר התאוות ובהן ישכח האדם את עושהו". מתוצאות מחקר מקיף שערך מרכז גוטמן במכון הישראלי לדמוקרטיה, שפורסם בשנת 2012, ככל שעולה רמת הכנסה של הישראלים היהודים, כך יורדת זיקתם למסורת. מרבית בעלי ההכנסה הגבוהה בהרבה מהממוצע מגדירים את עצמם בעיקר כחילונים לא אנטי-דתיים או חילונים אנטי-דתיים (62%), לעומת 48%-39% בשאר קבוצות המשיבים. יחד עם זאת, רוב אלה מהמגדירים את עצמם "חילונים", המהווים כ- 46% מהאוכלוסייה היהודית, מאמינים באלוהים ובכוח עליון, שכר ועונש, ומקיימים מצוות כמו ברית מילה, אינם עורכים קניות בשבת, וכשליש מהם אוכלים כשר וצמים ביום כיפור.

מהו האיסור לנסות את ה'?; החובה לעשות הישר והטוב בעיני ה'

לֹא תְנַסּוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה. שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ. וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה', לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֶיךָ. לַהֲדֹף אֶת כָּל אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'.

(דברים ו, טז-יט)

מה הכוונה במילים: "לֹא תְנַסּוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם"?

מפרש הרמב"ן: "לֹא תְנַסּוּ אֶת-ה' אֱלֹהֵיכֶם – פירוש - כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה. שלא תאמר, אם יש ה' בקרבנו לעשות לנו נסים, או שנצליח, בהיותנו עובדים לפניו ונשבע לחם ונהיה טובים, (יהיה לנו טוב), אז נשמור תורתו. כי הכוונה שם במסה כך הייתה, שאם יראו שהשם יתן להם מים בנס ילכו

אחריו במדבר, ואם לא, יעזבוהו. וזה נחשב להם לעוון גדול, כי אחרי שנתאמת אצלם באותות ובמופתים כי משה נביא השם ודבר ה׳ בפיהו אמת, אין ראוי לעשות עוד שום דבר לניסיון, והעושה כן איננו מנסה את הנביא (אלא) רק (את) השם יתברך, לדעת אם ״יד ה׳ תקצר״.

ולכך אסר לדורות לנסות את התורה או את הנביאים, כי לא ראוי לעבוד את השם על דרך הספק או שאלת מופת וניסיון. אין רצון השם לעשות נסים לכל אדם ובכל עת, ואין ראוי לעבדו על מנת לקבל פרס, כי אולי ימצא בעבודתו ולכתו בדרכי התורה צער ואסון (דווקא) וראוי שיקבל את הכל במשפט צדק, ולא כמו שאמרו אוילי עמנו (מלאכי ג, יד): אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים וּמַה בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרָנִית מִפְּנֵי ה׳ צְבָאוֹת.

יש אנשים ה״מנסים את ה״ ואומרים: אם יקרה לי דבר טוב כזה וכזה, אקיים מצוות ואם לא, אז לא. זו גישה ילדותית ופסולה, כאילו שהקב״ה עובד אצלך. ידועה הבדיחה על נהג שלא מצא מקום חניה והתפלל שאם ימצא מהר חניה, יתחיל להניח תפילין כל יום. פתאום יצא מישהו ממקום חניה, אז אמר האיש: ״אל תטרח הקב״ה, כבר הסתדרתי לבד״. ע״פ האמונה היהודית, בסופו של דבר, העושה את דבר ה׳ יבוא על שכרו, אם לא בעולם הזה, אז בעולם הבא. זה נכון גם בכך שהקב״ה אינו מעניש מידית את עושי העבירות, וההתחשבנות יכולה להמשך זמן רב – גם בעולם הבא. לכן, מי שמתחיל לחלל שבת בדרך כלל לא יחווה עונש מידי, אלא לפעמים ההשפעות השליליות יורגשו רק אחרי זמן רב, ולא כמו אלה המחללים שבת לראשונה ושמחים בכך ש״לא קרה כלום״. מומלץ שיחכו כמה שנים טובות כדי לראות אם היו לאי שמירת שבת השפעות שליליות או לא.

לפי ספר החינוך, הכוונה היא ״שלא לנסות יותר מדי, נביא המייסר את העם (מלשון מוסר), והמלמדם דרכי התשובה, אחר שנדע את אמיתת נבואתו, ועל זה נאמר (דברים ו, טז) ״לֹא תְנַסּוּ אֶת ה׳ אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה״. כלומר, לא תנסו את גמולי השם ועונשיו שהודיע לכם על ידי נביאיו, בכך שתסתפקו בהם - (שתטילו ספק בהם).

(ידוע שברוב התקופות, המלך ורוב העם לא קבלו את דברי נביאי האמת והטילו ספק אם דברי הנביאים הם באמת דברי אלוקים).

״כמו כן בכלל האזהרה, שלא לעשות מצוות השם ברוך הוא על דרך הנסיון, כלומר, שיעשה אדם מצווה כדי לנסות אם יגמלהו השם יתברך כצדקו - לא לאהבת האל ויראתו אותו. וטעם איסור הנסיון במצוות הוא מפני ששכר מצווה אינו בעולם הזה, וכמו שדרשו זיכרונם לברכה בראש מסכת עבודה זרה (ג, א): ״היום לעשותם״ (דברים ז, יא) ולמחר, כלומר לעולם הבא, ליטול שכרם. וזה שאמרו זיכרונם לברכה (בבא בתרא י, ב) האומר ״סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני״, הרי זה צדיק גמור, תרצוה חכמים המפרשים, כשגומר הנותן בלבו לתת אותה, בין שיחיה בנו או לא יחיה, אין זה נקרא ״מנסה את השם״.

ממשיך ספר החינוך, ״מדיני המצווה, מה שהודיעונו זיכרונם לברכה, במה תתאמת לנו נבואת הנביא עד שלא נסתפק בדבריו אחר כן? הוא שיאמר דברים <u>העתידים</u> להיות בעולם פעמיים או שלוש, ויאמנו דבריו בכוון - (יתממשו נבואותיו), ולא נחייבהו לעשות אות או מופת בשנוי הטבע,

כמו שעשה משה או כאליהו ואלישע. וגם כן צריך האיש שנחזיק אותו כנביא ונאמין בו, להיות איש ישר, הולך תמים, כי ידוע (שבת צב, א), שאין הנבואה שורה כי אם על החסידים ואנשי מעשה. ונביא שהבטיח על הרעה שתבוא, אף על פי שלא באה, אין סתירה בנבואתו בכך, כי השם "ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה" כשעושים בני אדם תשובה, כמו באנשי נינוה, וכמו בחזקיהו שהוסיפו מן השמים על ימיו אחר הגזרה שימות. אבל כל נביא שהבטיח על הטובה – (שיקרה דבר טוב), אם לא נתאמתה נבואתו, היא סתירה באמיתות נבואתו, שכל דבר טובה שיגזור האל על ידי נביא שלוח, אפילו על תנאי, אינו חוזר לעולם, וזה מרוב טובו וחסדו הגדול. נמצא שבדברים על (המתייחסים ל) טובה ייבחן הנביא".

מן התלמוד הירושלמי יומא, א, ד, משמע שפירוש האיסור "לא תנסו את ה'" הוא ש"אין סומכים על הנס". מן הסתם, יש להניח כי העולם מתנהג על פי חוקי הטבע, ואין לקחת בחשבון את האפשרות של הנס, כאחד ממרכיבי שיקול הדעת להנהגת החיים.

מקור: /פרשת-ואתחנן-לא-תנסו-את-ה/alex-klein.co.il

מה נדרש במילים: "וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה'"? פסוק יח.

פירש רש"י: הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב - זו (לעשות) פשרה, לפנים משורת הדין.

הרמב"ן: וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה' - על דרך הפשט יאמר: תשמרו מצוות השם ועדותיו וחוקותיו ותכוון בעשייתן לעשות הטוב והישר בעיניו בלבד. לְמַעַן יִיטַב לָךְ, (זו) הבטחה. הכוונה כי בעשותך הטוב בעיניו, יִיטַב לָךְ, כי השם מטיב לטובים ולישרים בלבותם, (מדה כנגד מדה).

ורבותינו אמרו בזה מדרש יפה: וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב - זו פשרה ולפנים משורת הדין. והכוונה בזה, כי מתחילה אמר שתשמור חוקותיו ועדותיו אשר צִוָּךְ, ועתה אומר גם באשר לֹא צִוָּךְ, תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו.

ממשיך הרמב"ן, וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה את כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותיקוני הישוב והמדינות כולם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא יט, טז), "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר" (שם פסוק יח), "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ" (שם פסוק טז), "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ" (שם פסוק יד), "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם" (שם פסוק לב), וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל (באופן כללי), שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה (גם) הפשרה ולפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו בדין "בר מצרא" (בבא מציעא קח, א), (שיש לתת זכות קדימה לשכן לקנות קרקע שלידו), ואפילו מה שאמרו בגמרא על הטוב והישר, (יומא פו, א), פרקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות, עד שיקרא בכל ענין תם וישר.

דוגמה ללימוד מפסוק זה, לעשייה לפנים משורת הדין, נמצאת במסכת בבא מציעא פג, שם מסופר (מתורגם מארמית):

".. רבה בר בר חנה, שברו הסבלים חבית של יין. לקח להם את בגדיהם. הלכו הסבלים ואמרו לרב. אמר רב לרבה בר בר חנה: החזר להם את בגדיהם - אמר לו (בר בר חנה לרב), וכי כך הוא הדין?

אמר לו רב "כן", שהרי כתוב: "למען תלך בדרך טובים", (משלי ב'). אמרו הסבלים לרב, עניים אנחנו, ועבדנו כל היום, ורעבים אנחנו ואין לנו כלום. אמר רב לרבה בר בר חנה, לך ותן להם את שכר עבודתם. אמר לו (בר בר חנה לרב), וכי כך הוא הדין? אמר לו כן שכתוב (בהמשך הפסוק), "ואורחות צדיקים תשמור"...".

בפרקי אבות, פרק ג, משנה יב, אומר רבי חנניה בן דוסא: ..."כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו; (ואם) אין רוח הבריות נוחה הימנו, אין רוח המקום נוחה הימנו". לפי זה עשיית "הישר והטוב בעיני ה'", תלויה גם בעשיית הישר והטוב בעיני הבריות.

העיקרון המוצהר במשפט הישראלי הוא: "אין כופים על האדם לנהוג לפנים משורת הדין, והדבר מסור ליוזמתו ולרצונו של בעל הדין".

מקור: daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=216 , ד"ר מיכאל ויגודה, ראש תחום המשפט העברי, משרד המשפטים. מתוך: פרשת משפטים, תשס"ב, גיליון מס' 62 וכן רפאל יעקבי, שופט בית משפט השלום בירושלים. תשס"ה. גיליון 218.

יחד עם זאת, כתוב בגמרא בבבא מציעא (ל, ב): "אמר רבי יוחנן, לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה... ולא עבדו (ולא נהגו) לפנים משורת הדין".

הלוואי ויותר מאתנו היו נוהגים לפי רוח התורה ולא רק לפי הדין המחייב.

שאלת הבן החכם והתשובה בתורה ובהגדה

כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר: מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם. וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה. וַיִּתֵּן ה' אוֹתֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ. וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ. וַיְצַוֵּנוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶ ה' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וּצְדָקָה תִּהְיֶה לָנוּ כִּי נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ. (דברים ו, כ- כה)

מתי אנחנו אומרים את פסוק כ?

זו שאלת החכם בלילי הסדר.

מפרש הרמב"ן על הפסוק: וטעם כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר: מָה הָעֵדֹת – הוא שואל תחילה, על מה יעידו המצוות האלה הנקראות "עֵדֹת" בגלל שהם זכר לנפלאותיו ועדות בהם, כגון המצה והסוכה והפסח והשבת והתפילין והמזוזה. ומה הַחֻקִּים - כי נעלם טעמם בתורה. וְהַמִּשְׁפָּטִים, הוא שואל: מה המשפטים שנעשה במצוות האלה (הלא כל כך מובנים), שנסקול העושה מלאכה בשבת, ונשרוף את הבא על אישה ואמה, ונכה את הארבעים לזורע כלאים. כי (לעומתם), משפטי ישוב

המדינות, דיני השור והבור והשומרים ושאר הדינים שבתורה, צדיקים וטובים הן, כל רואיהם יכירום (ויבינו את תועלתם).

כלומר, שהרמב"ן מפרש את השאלה בצורה רחבה, המכוונת לכל העדות והחוקים והמשטים שבתורה

וציווה בתשובה לשאלה הזאת, שנגיד לשואל כל ענין יציאת מצרים. והכוונה בזה, הוא הטעם במה שנאמר בעשרת הדברות (לעיל, ה, ו) אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ויתכוון שנודיע לבן השואל כי ה' הוא הבורא והחפץ והיכול כמו שנתבאר לנו ביציאת מצרים. וזה טעם "לעינינו", כי אנחנו היודעים ועדים מן האותות והמופתים שראינו שם כי ה' אלהינו הוא האלהים בשמים ובארץ ואין עוד מלבדו (ולכן מתבקש לקיים את העדות, חוקים ומשפטים שהעביר לנו דרך משה רבנו).

אבל מה התשובה בהגדה? (מתאים לליל הסדר)

התשובה בהגדה של פסח לשאלת הבן החכם, שונה מזאת של התורה, אולי מפני שהבן החכם שואל "מָה..", ולא למה. התורה משיבה לשאלה "מה <u>המקור</u> לעדות, החוקים...". בהגדה מבואר שמשיבים לבן החכם ספציפית לגבי קרבן הפסח, "וְאַף אַתָּה אֱמָר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח, עד ההלכה שבסוף מסכת פסחים, "אין מפטירים אחר הפסח אפיקומן", (מסכת פסחים, י, משנה ח), כלומר מלמדים אותו את כל הלכות (קרבן) הפסח וליל הסדר עד ההלכה האחרונה, שאין אוכלים מאכלים אחרים אחר האפיקומן. (מאחר שהבן החכם שואל שאלה <u>מפורטת</u> על הסיבה לעדות, החוקים והמשפטים למיניהם, ע"פ ההגדה מסבירים לו את הלכות הפסח המפורטות).

מקור: ארבעה בנים, ארבע תשובות, הרב אליעזר מלמד. אתר ישיבת בית אל.
yeshiva.org.il/midrash/5902

מה הכוונה במילים: "וּצְדָקָה תִּהְיֶה לָּנוּ כִּי נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת"? איזה צדקה?

מסביר הספורנו: וּצְדָקָה תִּהְיֶה לָּנוּ. וזה שאמרתי לך "לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים", רצונו לומר, לְטוֹב לָנוּ בעולם הזה ובעולם הבא. לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה: חיי שעה, ולהיות לנו צְדָקָה וזכות לפני ה' אלהינו בעולם הנצחי.

סיכום פרק ו

הפרק מביא את פרשת "שמע ישראל" – הכוללת את ההצהרה על אחדות ה', (דבר שאינו מובן מאליו ורוב האנושות אינו מאמין בה); "אהבת ה' – שאפשר להגיע אליו ע"י התבוננות וחקר נפלאות הבריאה; מצוות תפילין – המדגישה את הקשר בין המחשבה (תפילין של ראש) ומעשה (תפילין של יד) – לבין הבורא; מצוות מזוזה – המהווה תזכורת תמידית לנוכחות ה'. בנוסף ראינו שאסור לנסות את ה' ולומר שאם ה' יעשה לי כך וכך, אז אקיים מצוות ואם לא אז לא – (הקב"ה אינו עובד אצלנו), וראינו את העקרון הכללי של להיות אנשים ישרים וטובים בעיני ה' (ואדם).

פרק ז - הציווי לא להשאיר כנענים עובדי אלילים בארץ הקודש; 3 האפשרויות שניתנו לעמי כנען; האיסור להתחתן עם הכנענים אפילו אחרי שהתגיירו; האיסור להתחתן עם נוכרים; צדיק ורע לו, רשע וטוב לו – האמנם?

כִּי יְבִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם רַבִּים מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי, שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ. וּנְתָנָם ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם. וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם, בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ. כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר. כִּי אִם כֹּה תַּעֲשׂוּ לָהֶם, מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ וַאֲשֵׁירֵהֶם תְּגַדֵּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ. כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לה' אֱלֹהֶיךָ - בְּךָ בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חָשַׁק ה' בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם, כִּי אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל הָעַמִּים. כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם. וְיָדַעְתָּ כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים, הָאֵל הַנֶּאֱמָן, שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר. וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ, לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל פָּנָיו יְשַׁלֶּם לוֹ. וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם.
(דברים ז, א-יא)

מה הכוונה במילים "וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים אֹתָם" – פסוק ב'? הרי זו רצח עם!

ע"פ המפרשים, כוונת התורה שאין לאפשר לעובדי עבודה זרה להמשיך לשבת בארץ הקודש, בין השאר, כדי שבני ישראל לא ילמדו מהם.

בספר דברים מוזכר פעמים רבות ציווי אלוקי המוטל על בני ישראל להשמיד את כל העמים, ולא להשאירם בארץ ובוודאי שלא לכרות איתם ברית או להתחתן איתם. מנגד, ישנם ציוויים הנוגעים לחובת קריאה לשלום לפני מלחמה, (כלומר להודיע שלא ייפגעו אם יפסיקו לעבוד עבודה זרה ויקיימו 7 מצוות בני נח), וכן ליחס חיובי כלפי גר - מה שמוכיח כי יש לאפשר לגרים משבעת העממים לחיות בארץ.

בתלמוד הירושלמי, שביעית פרק ו הלכה א, מובא: אמר רבי שמואל שלוש פרסטיניות (אגרות) שלח יהושע לעמי ארץ ישראל, עד שלא יכנסו לארץ (כלומר – לפני שנכנסו לארץ): מי שהוא רוצה להיפנות, (לעזוב) - יפנה, להשלים - ישלים, לעשות מלחמה - יעשה. גירגשי פינה והאמין להקב"ה והלך לו לאפריקי,... גבעונים השלימו עם ישראל; שלושים ואחד מלך עשו מלחמה ונפלו". עם זאת, מלבד יושבי גבעון לא הצליחו בני ישראל לכבוש ערים רבות, ואלו נזכרות בתחילת ספר שופטים. המקור: ויקיפדיה, שבעת_העממים.

יחד עם זאת, יתכן שרוב הכנענים ברחו מהארץ במקום להתעמת עם בני ישראל, כפי שכתוב בפסוק (שמות, לד, יא): "שְׁמָר לְךָ אֵת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם; הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפָּנֶיךָ, אֶת הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי, וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי, וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי". זה מזכיר את בריחת הערבים מארץ ישראל לפני פלישת צבאות ערב בתש"ח.

מה הכוונה "וְלֹא תְחָנֵּם" – פסוק ב?

רש"י: וְלֹא תְחָנֵּם - (ע"פ מסכת עבודה זרה, לב) לא תתן להם חן, אסור לאדם לומר כמה נאה גוי זה (שהוא עובד אלילים), (יבמות י). דבר אחר - לא תתן להם חנייה בארץ - איסור על מכירה או השכרה של קרקע ארץ ישראל לגויים, כאשר הכוונה לעובדי עבודה זרה בארץ ישראל, בלבד.
כותב בעל ספר החינוך: משרשי המצווה - לפי שתחילת כל מעשה בני אדם היא קביעות המחשבה, במעשים והעלות הדברים על שפת לשון, ואחרי המחשבה והדיבור בם תיעשה כל מלאכה. על כן בהימנענו במחשבה ובדבור ממצוא בעובדי עבודה זרה תועלת וחן, הננו נמנעים בכך מלהתחבר עמהם ומלרדוף אחר אהבתם ומללמוד דבר מכל מעשיהם הרעים.
מדיני המצווה - מה שאמרו זיכרונם לברכה (שם סה, א) שאין לתת להם מתנות חינם (צדקה), דווקא למי שעובד עבודה זרה. ואף על פי שהוא עומד בגיותו לאכול שקצים ורמשים ושאר כל העבירות, כגון גר תושב, שמכיוון שקבל עליו שבע מצוות, מפרנסים אותו ונותנים לו מתנת חנם. ואמרו זיכרונם לברכה (ערכין כט, א) שאין מקבלים גר תושב (באופן פורמלי) אלא בזמן שהיובל נוהג. ועוד אמרו זיכרונם לברכה (גיטין סא, א) שמותר לפרנס עניי גוים עם עניי ישראל, מפני דרכי שלום.

מה הכוונה – "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם", פסוק ג?

כתוב בספר החינוך: (הכוונה) שלא נתחתן עם בני אומות העולם, וכתב הרמב"ם ז"ל (בהלכות איסורי ביאה, יב, א): "לא עם שבעה עממים ולא עם שאר האומות, שנאמר (דברים ז, ג) "ולא תתחתן בם". וענין החתנות הוא, שיתן בתו לבנו או בנו לבתו, וכמו שבאר הכתוב (שם) "בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך". ..ואף על פי שהכתוב הזה של "לא תתחתן", מדבר בשבעה עממים ובגרותן (אחרי שהתגיירו) דווקא, וכך משתמע מהגמרא (לגבי שאר אומות העולם), (יבמות עו, א) שמותר להתחתן אתם אחרי שהתגיירו, ואסור להתחתן אתם כשהם גויים, ... אבל לגבי שבעה עממין אסור להתחתן אתם אפילו אחרי שהתגיירו, לפי שהיו עיקר עבודה זרה ויסודה הראשון.
לעומת הכתוב בספר החינוך, לפי הרמב"ם, מדין תורה, היה מותר להתחתן עם אחד משבעת העממים אחרי שהתגיירו, והדבר נאסר רק מדרבנן. (הלכות איסורי ביאה, יב, כב).
משרשי המצווה - לפי שאם ישא אדם בת נוכרייה היא עלולה למשוך אותו לעבוד עבודה זרה (או לדת שלה), ועוד כי היא תגדל את בניה הנולדים ממנה, לעבודה זרה, ואוי לו לפוסל את זרעו, (שברור שע"פ ההלכה, הצאצאים אינם יהודים).

מי שהתחתן עם גויה, מבחינת ההלכה, עבר על מצוות לא תעשה, וחייב מלקות. הוא חייב גם לגרשה, למרות שמבחינת ההלכה, לנישואי תערובת אין תוקף. אם שכב עם לא יהודייה באופן חד פעמי, עבר על איסור מדרבנן.

למה אסור להתחתן עם מי שאינו/ה יהודי/ה?

לפי התורה והיהדות, להיות יהודי זה לא השתייכות ללאום היהודי בלבד, אלא זה מחייב באמונה היהודית ובקיום מצוות היהדות, לפחות העיקריות שבהן. ככל הנראה, גם אם אישה יהודייה תתחתן עם לא יהודי, שאז פורמלית, לפי ההלכה, הילדים יהיו יהודים, התנהלות המשפחה לא תהיה יהודית. הסיכוי שהדור הבא ישאר יהודי במובן כלשהו, קלוש.

הנושא לא יהודייה, למעשה מסיים בכך את שרשרת הדורות של יהודים שהוא צאצא להם.

יש המכנים את תופעת ריבוי נישואי התערובת בתפוצות, "השואה השקטה". שם שיעור נישואי התערובת מגיע ברוב הארצות ל- 40% עד 75%. נזכיר שמספר היהודים בתפוצות הולך וקטן מידי שנה. ב- 1970 היו כ- 10 מיליון יהודים בתפוצות ואילו ב- 2010 , כ- 7.7 מיליון בלבד. באותה תקופה, מספר היהודים בישראל גדל מ- 2.63 מיליון ל – 5.8 נפש, כך שסך מספר היהודים גדל ב- 870,000 נפש (כ- 7% בלבד ב - 40 שנה). ברור שההפחתה במספר היהודים בחו"ל אינו נובע מעלייה ארצה, אלא מנישואי תערובת וריבוי טבעי נמוך. באותה תקופה עלו ארצה כ- 1,740,000 יהודים. הריבוי הטבעי של יהודים בישראל הוא 1.5% - 2% לשנה. בתפוצות הוא כנראה שלילי.

נציין כי לפי פרסום של מרכז המחקר של הכנסת משנת 2007, 5% מהזוגות הנשואים בישראל (92,600 זוגות), היו נישואי תערובת שבהם אחד מבני הזוג יהודי והשני לא יהודי. עם העלייה של מספר גדול של לא יהודים מחבר העמים, תופעת נישואי התערובת בישראל הולכת וגדלה. כמובן שהפתרון לכך הוא גיור של הלא יהודים, לפני נישואיהם עם יהודים. בשנים 2002 עד 2011, הונפקו על-ידי אגף הגיור במשרד ראש הממשלה כ-50,000 תעודות גיור.

איך החוק הישראלי מתייחס לנישואי תערובת?

חוק שיפוט בתי דין רבניים, תשי"ג-1953 קובע כי נישואין של יהודים בארץ ייערכו לפי דין תורה. יש הנוטים לפרש הוראה זו כשוללת כל אפשרות של הכרה בנישואי תערובת, ואילו לדעת אחרים הסעיף חל רק במקרה ששני בני הזוג יהודים, ועל כן אין מניעה שכהן דת לא יהודי יערוך נישואי תערובת ליהודי.

כפי שצוין לעיל, לפי ההלכה היהודית אין כל תוקף לנישואי תערובת, אך יש מערכות דינים דתיות אחרות שמכירות בתוקפן. כך, למשל, מתיר המשפט המוסלמי לגבר לשאת לא מוסלמית, אך לא להפך: אישה מוסלמית חייבת להינשא למוסלמי.

במקרה של נישואי תערובת, מכיוון ששני בני הזוג משתייכים לעדות דתיות שונות, אין לאף בית דין סמכות לדון במישרין בענייני המעמד האישי של הצדדים. עם זאת, חיקוק מנדטורי, סימן 55

לדבר המלך במועצתו, מסמיך את נשיא בית המשפט העליון להקנות סמכות, לפי שיקול דעתו, לאחד מבתי הדין הדתיים או לבית המשפט האזרחי. הסדר דומה נקבע בחוק שיפוט בענייני התרת נישואין - (גירושין), (מקרים מיוחדים), תשכ"ט-1969.

כפי שציין פרופסור פנחס שיפמן, (דיני המשפחה בישראל, ירושלים תשמ"ד, עמ' 188 ואילך) "מסירת שיקול דעת זה בידי נשיא בית המשפט העליון מסמלת את המבוכה המשפטית ששוררת לגבי תוקפם המהותי של הנישואין, ויש בה כדי להבליט את העובדה שלמשפט המדינה אין עמדה נחרצת כלפי שאלה זו.

...הסדר זה אינו רצוי, מכיוון ששיקול דעתו של הנשיא עשוי לחרוץ את גורל הנישואין לגופם, לשבט או לחסד. הלכה למעשה, "לעניין תוקפם של נישואי תערובת... אין בכלל איש בישראל היכול לחזות מראש אם תופסים הם אם לאו. האפקט המצטבר של הוראות הדין והלכות הפסיקה מעיד כי שאלת תוקפם של נישואי תערובת בישראל היא, במידה רבה, שאלה אקדמית ותיאורטית. המחוקק ובתי המשפט עקפו הכרעה בשאלה לגופה על ידי הסדרים ספציפיים בנושאים רבים. נטיית ההסדרים הללו היא להוביל, למעשה, להכרה בנישואי תערובת".

לגבי תוקפם של נישואי תערובת שנערכו בחו"ל, בפסק הדין המנחה בסוגיה זו, בג"צ פונק שלזינגר, נפסק שבדיקת תוקפם של הנישואין אינה מעניינו של פקיד הרישום. הלה חייב להסתפק בראייה על עריכת טקס הנישואין, דוגמת תעודת נישואין, ופקיד הרישום חייב לפעול על פיה ואל לו לערער עליה או להרהר אחריה, (ועליו לרשום את הזוג כנשואים אם הוצגה תעודת נישואין).

יחד עם זאת, חשוב שינוהל רישום מדויק ומעודכן של מעמדו של כל אדם הנמצא בארץ, מבחינת היותו יהודי או לא, לפי ההלכה, ומבחינת היותו כשר לחיתון או פסול לחיתון, ע"פ ההלכה.

שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו ... וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ... האם הנאמר בפסוקים ט ו - י מתקיים במציאות? הרי לפעמים צדיק ורע לו, רשע וטוב לו?

ראשית, פסוקים אלה מנוסחים בלשון רבים, כך שכנראה הם מכוונים לגמול לעם כולו ולא לפרט. למרות זאת, הפרשנים הבינו אותם כמכוונים גם לפרט.

פירש רש"י: וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל-פָּנָיו - בחייו משלם לו גמולו הטוב, כדי להאבידו מן העולם הבא. (גם לשונאים ולרשעים ישנן זכויות כלשהן, שעליהן הם מקבלים גמול בעולם הזה).

מוסיף הרמב"ן: "והמדה הזאת אשר הזכיר היא אמת לעולם. אע"פ שיש רשע שמאריך ברעתו, זה יהיה רק מפני המדה הזאת הנזכרת, שה' שומר החסד, והנה (הרשע) עשה איזה טובה שצריך לשלם לו. אם כן, אין במידותיו של הקב"ה אלא שתי המידות הללו, משלם טובה תחת טובה ומשלם רעה תחת רעה.

ויתכן כי שונאיו המוחלטים המכחישים את אלוהותו, אין להם זכות כלל. וכמו שאמרו (קהלת רבה ז, לב) אמר רבי יאשיה: מפני שלשה דברים הקב"ה מאריך אפיים לרשעים בעולם הזה, שמא יעשו תשובה, או עשו מצוות שהקב"ה ישלם שכרן בעולם הזה, או שמא יצאו מהן צדיקים, שכך מצינו

שהאריך אפיים למלך אחז ויצא ממנו חזקיהו וגם מאמון יצא יאשיהו ומשמעי יצא מרדכי. וכל אלו אינם בכלל שונאיו.

לפי דבריו, ישנם שיקולים רבים בעניין הגמול המגיע לאדם על מעשיו, אך בסופו של דבר, הצדק נעשה בעולם הזה ובעולם הבא, גם אם הוא לא מובן בראייה שטחית ולטווח הקצר.

נוסיף, שמקרים של "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו", הם נדירים במציאות. אם אדם הוא באמת צדיק, הוא בדרך כלל שמח בחלקו ומסתפק במה שיש לו בחייו, ואף משלים עם דברים לא כל כך טובים בחייו. לכן טוב לו. לעומת זאת הרשע, אולי נוחל הצלחות במזימותיו הרעות בטווח הקצר, אך בטווח הארוך הוא בדרך כלל משלם ביוקר על מעלליו. בנוסף לכך, אין לו אף פעם שקט נפשי וסיפוק ממה שיש לו והוא תמיד תאב לספק עוד תאוות או להשיג עוד ממון. לכן הוא חי תמיד בתחושה של חוסר ואי שביעות רצון. אפשר לקבוע שבדרך כלל רע לו.

תחושות הצדיק אינן תלויות במצבו הכלכלי – חומרי האובייקטיבי, והוא יכול להסתפק גם במועט, אם צריך. לעומת זאת, תחושות הרשע תלויות מאוד במצבו הכלכלי, ברכושו, בסיפוק תאוות והוא אף פעם לא ידע שובע.

נוסיף שהרוב הגדול של האנשים אינם צדיקים ואינם רשעים, אלא בינוניים ותחושותיהם הן בינוניות גם כן.

מספר סקרים ומחקרים בכל העולם הראו שאנשים מאמינים ושומרי מצוות מאושרים ושבעי רצון יותר מאחרים. זה מוסבר ע"י יותר מגע חברתי ועזרה הדדית בקהילה, יותר אופטימיות, יכולת נפשית לעמוד במצבי לחץ ויותר משמעות לחיים. בנוסף, פחות נטייה להתמכר לפשע, שכרות וסמים ופחות נטייה לדיכאון. מקור: ויקיפדיה – דת_ואושר.

<u>תוספת</u>

כַּבֵּד אֶת-אָבִיךָ וְאֶת-אִמֶּךָ ...לֹא תִרְצָח ... וְלֹא-תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא... וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ ... וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ.

אחת הדוגמאות המצמררות ביותר של אדם מוכשר ומוצלח כביכול, שעבר על מספר רב של עשרת הדיברות, המובאים לעיל, הוא <u>דניאל מעוז</u>. בנוסף הוא מדגים היטב את האמרה "עברה גוררת עברה", (פרקי אבות ד,ב) ודברי אליהו הנביא כלפי אחאב - "הרצחת וגם ירשת?", (מלכים א, כא, יט).

נורית ונח מעוז נרצחו בליל 13 באוגוסט 2011. הם נרצחו בדקירות סכין רבות בביתם בשכונת רמות בירושלים. בנם דניאל מעוז נעצר ב-11 בספטמבר 2011, בחשד כי ביצע את הרצח כדי לזכות בכספי הירושה של הוריו, וזאת במטרה לכסות חובות גדולים שצבר עקב התמכרותו להימורים. ב-1 ביולי 2013 הרשיע בית המשפט המחוזי בירושלים את דניאל מעוז ברצח הוריו, וגזר עליו שני מאסרי עולם מצטברים וחמש שנים נוספות על השמדת ראיות.

דניאל מעוז נולד ב-1982 בירושלים וגדל בשכונת רמות ב'. סיים את לימודיו בבית הספר "אורט רמות" בציונים טובים. לאחר סיום לימודיו התגייס לצה"ל, שירת בקצין העיר ולאחר מכן כקצין באכ"א. לאחר שחרורו החל ללמוד משפטים באוניברסיטת חיפה. במהלך לימודיו נישא, ובני הזוג התגוררו בבית הוריה של האישה במבשרת ציון. 11 חודשים לאחר מכן התגרשו השניים, על רקע השתתפותו בהימורים שבהם הפסיד את כספי החתונה. מעוז סיים בהצטיינות את לימודיו באוניברסיטת חיפה ב-2009, עבר לתל אביב והתמחה בתחום הקניין הרוחני, במחלקת הליטיגציה במשרד עורכי דין. לאחר שעבר את בחינת ההסמכה של לשכת עורכי הדין, החל לעבוד במשרד עורכי דין בעל מוניטין בתחום המסחרי. במהלך השנתיים הבאות עבר מעוז ממשרה למשרה, עד מעצרו בשל הרצח הכפול.

מעוז התחיל להידרדר לפשע ע"י הימורים בלתי חוקיים ושקיעה בחובות כבדים, לקיחת הלוואות בריבית, עד שהגיע לרצח אביו ואמו, ניסיון להפליל את אחיו התאום ברצח, והכל כדי לזכות ברכוש שבירושה מהוריו. מתאוות בצע, הגיע לשפיכות דמים של הוריו.

המקור: ויקיפדיה, רצח_נורית_ונח_מעוז.

<u>סקר: מספר הזוגות המעורבים בישראל הגיע לכ- 10%.</u>

המקור: ynet.co.il/articles/0,7340,L-3362000,00.html, פורסם: 07.02.07

<u>התבוללות בארץ הקודש</u>

10% מהזוגות הנשואים בישראל אינם בני אותה דת, כך עולה מנתונים שמפרסם ארגון "משפחה חדשה" בעקבות סקר שערך מכון גיאוקרטוגרפיה.

לפני נתוני "משפחה חדשה", בעקבות גלי העלייה האחרונים, רק ב - 58% מהמשפחות בישראל יש זוג הורים - אב ואם שהם יהודים. 12% מהמשפחות הן לא יהודיות, ו - 10% הן מעורבות. 9% מהמשפחות הן חד הוריות, 5% מהזוגות הם ידועים בציבור שלא נישאו, 3% נישאו בנישואין אזרחיים, 2% הם עובדים זרים ו- 1% - משפחות חד מיניות. הנתונים פורסמו לראשונה ב"ידיעות אחרונות".

עם זאת, 57% מבני הזוג היהודים שנישאו בנישואי תערובת בישראל, דיווחו כי הם שומרים על המסורת היהודית, לעומת 33% בלבד מבני הזוג שנישאו לבני זוג לא יהודים בארצות הברית. עוד עולה כי 60% מהציבור מתנגד לנישואין כאלה. 17% מהאנשים שאמרו כי הם תומכים בנישואי תערובת באופן כללי היו מתנגדים לכך אילו היה מדובר באחד מילדיהם.

לעדכון, ע"פ נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נכון לשנת 2021, מתוך כ – 1,300,000 זוגות נשואים שבהם אחד מבני הזוג יהודי, ישנם 1,200,000 זוגות שבהם שני בני הזוג יהודים, ועוד כ-85,000 זוגות שבהם אחד יהודי והשני אינו יהודי (7% מתוך כלל הזוגות).

עם זאת, נתוני הלמ"ס הם שמרניים, ומתייחסים אך ורק לזוגות נשואים הרשומים במרשם האוכלוסין הישראלי ואינם כוללים זוגות מעורבים החיים יחד ללא נישואים, וגם לא מקרים שבהם

בן הזוג אינו רשום בישראל (לדוגמה, בן זוג מחו"ל שטרם הסדיר את מעמדו כאן, מהגרי עבודה וכדומה). אם נוסיף את כל המקרים הללו לסטטיסטיקה, אפשר להניח שיותר מ - 100 אלף יהודים מנהלים משק בית משותף עם לא - יהודים.

מנתוני הלמ"ס עולה כי הרוב המוחלט של הנשים והגברים היהודים שנשואים ללא יהודיים, 87% מתחתנים עם חסרי דת - רובם ככל הנראה יוצאי מדינות ברית המועצות לשעבר.

לפי המכון היהודי למחקר מדיניות, נכון ל- 2023, בתפוצות, 58% מהיהודים נשואים ליהודים ו - 42% ללא יהודים.

<u>לֹא תֹסִפוּ, עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם, וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ</u>

<u>הקמצן</u>

ציפי לידר, אתר "מחלקה ראשונה" - news1.co.il/Archive/0024-D-100480-00.html

יהודי אחד נזקק לקערה לסעודת מצווה בשבת. הקיש על דלת שכנו העשיר, הקמצן הנודע.

"מה רצונך?" שאל הקמצן הנדהם.

"אנא, הַשְׁאֵל לי קערה לאורחים, וביום ראשון אשיב לך אותה". ביקש השכן.

סירב הקמצן לבקשתו בתירוצים מתירוצים שונים.

השכן לא אמר נואש והמשיך להתחנן לקמצן לתת לו את מבוקשו, עד שזה נעתר לו בסופו של דבר.

למחרת היום, לתדהמת הקמצן, השיב לו השכן שתי קערות, אחת גדולה ואחת קטנה.

"למה זו", שאל הקמצן בסקרנות, בהצביעו על הקערה הקטנה.

"אֱמוֹר מזל טוב", השיב השכן, "הקערה ילדה בת!" שמח הקמצן הטיפש לקבל את המתנה.

בשבת הבאה חסר היה לשכן גביע לקידוש. שוב הקיש על דלת שכנו הקמצן.

אולם להפתעתו הפעם קיבל את מבוקשו במאור פנים. "אשאיל לו גביע אחד", חשב הקמצן, "ואקבל בתמורה שניים!"

ואומנם למחרת התייצב השכן בביתו עם שני גביעים, הגביע ששאל פלוס גביע קטן.

שוב שאל השכן הקמצן לפשר הגביע הקטן. וזה שוב הפתיע אותו, כמו בפעם הקודמת, בבשורה הטובה. "אֱמוֹר מזל טוב", הכריז השכן בשמחה, "לגביע נולד בן, והוא קניינך!" .

שמח הקמצן בשמחת הגביע הכפול שקיבל. ביום שישי, ערב שבת, איתרע מזלו של השכן ונשברה לו רגל המנורה. שוב הלך לשכנו הקמצן, לשאול מנורה להדלקת נרות שבת.

זה נעתר לבקשתו בשמחה רבה, והשאיל לו את מנורת הכסף היקרה שלו. "אשאיל לו אחת, אקבל תמורתן שתיים!" חשב הקמצן.

ביום ראשון המתין הקמצן לשכנו בהתלהבות, כדי לקבל כדרכו את מנורת הכסף הכפולה. אולם לאכזבתו הרבה כל ציפיותיו היו לשווא.

השכן נעלם עם המנורה כְּלֹא היה. עבר יום, עברו יומיים והשכן לא בא.
מאוכזב ונזעם ניגש האיש לשכנו וביקש את המנורה היקרה. צר לי, השיב השכן, אֱמוֹר ברוך דיין האמת, המנורה מתה.
וכי מנורה יכולה למות? - תמה הקמצן.
וכי היא יכולה ללדת? - השיב השכן. אם האמנת שקערה וגביע יכולים ללדת, כך תאמין שמנורה יכולה גם למות. אני משתתף באֵבלך על מוֹת המנורה המנוֹחה זִכרה לברכה.

המשל, בעיבודָה של ציפי לידר, הוא מפרי עטו של המגיד מדובנא. הנמשל הוא לא להוסיף ולא לגרוע ממצוות התורה. אולם דומני כי מֵעֵבֶר לכך - וּמֵעֵבֶר להצגת הקמצן באוֹר נלעג - המשל מלמד שיעור מאַלף בפסיכולוגיה על דרכי גמילה בהומור ובאירוניה, אפילו מקמצנות. שווה לנסות!

<u>שיר משמר</u> – (ונשמרתם מאוד לנפשותיכם)
מילים: נתן אלתרמן
לחן: סשה ארגוב
השיר נכתב בשנות ה- 60 על ידי נתן אלתרמן מתוך תחושת דאגה לבתו היחידה תרצה אתר, ששהתה אז בארצות הברית ולאחר שעברה משבר נפשי. תרצה היתה משוררת, פזמונאית, סופרת, זמרת, שחקנית ומתרגמת ישראלית. למרבה הצער, בשנת 1977, בהיותהּ בת 36 בלבד, נהרגה תרצה אתר כשנפלה מחלון ביתה שבקומה השישית.

שמרי נפשך, כוחך שמרי, שמרי נפשך
שמרי חייך, בינתך, שמרי חייך,
מקיר נופל, מגג נדלק, מצל חשך,
מאבן קלע, מסכין, מציפורניים
שמרי נפשך מן השורף, מן החותך
מן הסמוך כמו עפר כמו שמיים
מן הדומם, מן המחכה והמושך
והממית כמי באר ואש כיריים
נפשך שמרי ובינתך שער ראשך
עורך שמרי, שמרי נפשך, שמרי חייך.
זה ערב קיץ לכאורה, זה לכאורה
רק ערב קיץ טוב, ידוע וישן,
שבא לחסד ולרחמים, לא למורא
ולא לרחש חשדות ודבר אשם,

שבא עם ריח תבשילים ועם מנורה
אשר תאיר עד אם ננוח ונישן.
רק ערב קיץ חם וטוב הוא לכאורה,
רק ערב קיץ חם שבא לא למורא.

הנה הרוח יד שולחת ובלי רחש
פתאום חלון לאט נפתח בחשכה
אמרי מדוע את צוחקת כמו פחד
אמרי מדוע את קופאת כמו שמחה?
אמרי מדוע העולם כה זר עדין
ואש ומים מביטים בו מכל צד?
אמרי מדוע בו מפרפרים חייך
כמו ציפור מבוהלה בתוך כף יד?
אמרי מדוע זה את מעוף ורעד רב
כמו ציפור בחדר בחפשה אשנב?

זה ערב קיץ לכאורה...
שמרי נפשך העייפה, שמרי נפשך
שמרי חייך, בינתך, שמרי חייך,
שער ראשך, עורך שמרי, שמרי יופייך,
שמרי ליבך הטוב, אמציהו בידיך.

פרשת עֵקֶב

פרק ז - המשך – שכר קיום מצוות – מדה כנגד מדה; לא לפחד מגויי הארץ – נכון גם להיום

שכר קיום מצוות – מדה כנגד מדה

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ. וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ, שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ, עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ. בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל הָעַמִּים - לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ. וְהֵסִיר ה' מִמְּךָ כָּל חֹלִי וְכָל מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל שֹׂנְאֶיךָ. וְאָכַלְתָּ אֶת כָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ, לֹא תָחוֹס עֵינְךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם כִּי מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ. (דברים ז, יב-טז)

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן - מה אפשר ללמוד מפסוק יב?

ניתן ללמוד שיש קודם לשמוע, אחר כך לשמור ולעשות את המשפטים. אז תתקיים מדה כנגד מדה, וה׳ ישמור את הברית ואת החסד שהבטיח. ואם לא ישמרו את המשפטים, ה׳ לא ישמור את הברית ולא תזכו לשמירה או להשגחה מיוחדות. ברוב תקופות ההיסטוריה, מידת שמירת המצוות בכלל העם הייתה מועטה למדי, דבר שיכול להסביר אולי את הקשיים והאסונות שהעם עבר. לא ידוע על תקופה שבה רוב העם שמר את מצוות התורה וזכה לכל מה שהובטח כאן.

מה זה "שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ" – פסוק יג

מפרש רש"י - שְׁגַר-אֲלָפֶיךָ - ולדי בקרך שהנקבה משגרת ממעיה.
וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ - מנחם (בן סרוק) פירש - אבירי בשן, מבחר הצאן. (מנחם בן סרוק 920 – 970, היה בלשן יהודי בספרד של תור הזהב וחיבר מלון עברי - ערבי למקרא).

לא לפחד מגויי הארץ – נכון גם להיום

כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם. לֹא תִירָא מֵהֶם - זָכֹר תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה וּלְכָל מִצְרָיִם. הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ כֵּן יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר אַתָּה יָרֵא מִפְּנֵיהֶם. וְגַם אֶת הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח ה' אֱלֹהֶיךָ בָּם, עַד אֲבֹד

הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ. לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם, כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא. וְנָשַׁל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ מְעַט מְעָט, לֹא תוּכַל כַּלֹּתָם מַהֵר פֶּן תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה. וּנְתָנָם ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם מְהוּמָה גְּדֹלָה, עַד הִשָּׁמְדָם. וְנָתַן מַלְכֵיהֶם בְּיָדֶךָ וְהַאֲבַדְתָּ אֶת שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם - לֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הִשְׁמִדְךָ אֹתָם. פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ; לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא. וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ, שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ, כִּי חֵרֶם הוּא. (דברים ז, יז-כו)

רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי - אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם? מה זה מזכיר?

גם בשנת תש״ח היו שטענו שאין להקים מדינה שכן לא נוכל לעמוד כנגד התקפת ארצות ערב שאיימו לפלוש לארץ. מנהיגי הציונות סמכו אולי, בסתר לבם, על עזרה משמים.

הדבר מזכיר גם את הפחד התהומי משנוי כלשהו בסטטוס קוו (החסר כל בסיס חוקי), בהר הבית, כדי שיהודים יורשו להתפלל, בזמנים מסוימים, בחלק מסוים בהר. הטענה של האוסרים היא, שאם יותר ליהודים להתפלל על ההר, כל המוסלמים יקומו למלחמת ג׳יהאד נגד ישראל ושלא נוכל לעמוד בכך.

התשובה לטענה זו, שאם עושים את השנוי בהידברות ובצורה חכמה, ניתן לבצעו. יש לצאת למסע הסברה שבמסגרתו יופרכו הטענות המגוחכות של המוסלמים שבתי המקדש לא עמדו על הר הבית, תוך שימוש בשלל ממצאים ארכיאולוגים, כפי שכבר הובאו בסדרה זו. יש להזכיר גם כי במשך מאות שנים התקיים בית כנסת על הר הבית, תחת שלטון מוסלמי, עד שנשרף ע״י הצלבנים. במיוחד יש להדוף את הטענות האבסורדיות של המוסלמים בדבר ״כיבוש״ הר הבית בידי ישראל. אם מישהו הוא כובש, זה דווקא המוסלמים, אשר השתלטו במאה השביעית על המקום המקודש ביותר ליהדות, על מנת להגביל את זכויות היהודים למקום.

בנוסף, על ממשלת ישראל, ע״פ פסיקה קיימת של בית המשפט העליון, להודיע לירדנים ולוואקף, שעל פי חוקי המדינה, אסור להפעיל אפליה על בסיס דת, גזע או מין, ולכן ה״סטטוס קוו״ נוגד את חוקי המדינה. ע״פ החוק חייב להתקיים שוויון זכויות לכל אזרח ובהתאם לעקרון חוק זה, כל עוד המוסלמים אינם מאפשרים ליהודים חופש פולחן ותפילה על ההר, גם למוסלמים יאסר להיכנס להר לצרכי תפילה – (אמרנו שוויון?). יש להניח שהקיצונים המוסלמים יתקפלו בסופו של דבר.

באופן כללי, מבחינת הגישה למקומות הקדושים, יש להנהיג מדיניות של הדדיות. תורשה גישה של מוסלמים למקומות הקדושים לאסלאם, בעיקר הר הבית, בתנאי שמובטחת הגישה של יהודים למקומות הקדושים ליהדות. במסגרת ההדדיות, השליטה על הר הבית צריכה להתחלק בין מדינת ישראל, כאשר כל האזור בצפון ההר ועד דרומה לכיפת הסלע, אך למעט כיפת הסלע עצמה, יהיה

בשליטת ישראל באמצעות הרבנות הראשית או גוף אחר שייבחר ושאר ההר, החלק הדרומי, כולל מסגד אל אקצה ואורוות שלמה, יהיה בשליטת ירדן והווקף.
לצורך כך יש לנהל משא ומתן עם ירדן לגבי הכנסת שינויים ביישום הסכם השלום שבין מדינת ישראל לירדן. נציין כי בסעיף 9 בהסכם השלום בין ישראל לירדן, נקבע כי "כל צד יאפשר חירות גישה למקומות בעלי משמעות דתית והיסטורית". זה בוודאי כולל את הר הבית, למרות שניתנה עדיפות לתפקיד של ירדן במקומות הקדושים בירושלים. יצוין כי לירדן אינטרס גדול להמשיך לקבל את התועלות השונות במסגרת הסכם השלום – ביניהן: אספקת מים משמעותית ושיתוף פעולה ביטחונית. למעשה ישראל מספקת מים מעבר למתחייב בהסכם וניתן לצמצמה מבלי להפר את ההסכם, במיוחד לאחר שירדן דרשה וקבלה את המובלעות נהריים וצופר לידיה בשנת 2019.
נדגיש כי אחרי מלחמת ששת הימים החליטה ממשלת ישראל להשאיר למעשה את הר הבית בשליטה בלעדית של ירדן, ללא הכרח, לאחר שזו תקפה והפגיזה את ישראל, ובסוף הובסה במלחמה. ניתן לתקן, גם היום, החלטה שגוייה ומעוותת זאת. סטטוס קוו זה אינו "קדוש" – להיפך.
תפילת יהודים יכולה להתקיים בזמנים שימנעו חיכוך עם המתפללים המוסלמים, בדומה לנעשה במערת המכפלה. אם ממלכת ירדן, באמצעות הווקף הירדני, מתעקשת למנוע תפילה של יהודים על הר הבית, עליה לספק הוכחות מוצקות דתיות לאיסור זה. העובדות מראות ההיפך.

וְהָמָם מְהוּמָה גְּדֹלָה, עַד הִשָּׁמְדָם ... האם התקיים הנאמר בפסוקים יט – כד?

לפי המסופר בספר יהושע – כן. למשל, ביהושע י, יא נאמר: וַיְהִי בְּנָסָם (מלכי כנען) מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמוֹרַד בֵּית חוֹרֹן וַיהוָה הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם עַד עֲזֵקָה, וַיָּמֻתוּ. רַבִּים אֲשֶׁר מֵתוּ בְּאַבְנֵי הַבָּרָד מֵאֲשֶׁר הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּחָרֶב ! אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לה', בְּיוֹם תֵּת ה' אֶת הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל: שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן. וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ - וְיָרֵחַ עָמָד, עַד יִקֹּם גּוֹי אֹיְבָיו.
יש שהציעו שהאֲבָנִים הגְּדֹלוֹת היו למעשה נחשול מטאורים שנחת על מרכז ארץ ישראל, כאשר התקרבות של אסטרואיד אל מסלול כדור הארץ, ללא התנגשות כמובן, האט את קצב סיבוב כדור הארץ סביב צירו, מה שהאריך את היום.
לדעת הרלב"ג, (רבי לוי בן גרשום, צרפת ,1288-1344), שהיה גם אסטרונום, מתמטיקאי, מדען, מהנדס, ורופא, בפירושו לספר יהושע, כוונת הפסוקים היא שהניצחון במערכה היה כה מהיר, שללוחמים בשדה הקרב נראה היה כי השמש נעמדה במקומה. יש להדגיש כי לדעת הרלב"ג גם חז"ל הבינו שהנס היה בהצלחת מלחמת ישראל ולא בעצירת הגרמים השמיימים.

סיכום פרק ז

בפרק זה, הכולל את סוף פרשת ואתחנן ותחילת פרשת עקב, ראינו כיצד על עם ישראל להתייחס לכנענים ולתושבי הארץ, וללא יהודים בכלל. ראינו שאין להתיר עבודת אלילים בארץ הקודש, ושניתנה הזדמנות לכנענים לזנוח את עבודת האלילים ולקבל על עצמם את 7 מצוות בני נוח, כתנאי להמשך החיים הרגילים בארץ. בפועל הם סרבו לכך ובחרו בדרך המלחמה עם יהושע ובני ישראל.

ראינו שאסור ליהודי או יהודייה להתחתן עם לא יהודים, מפני שזה מהווה למעשה אי קיום של המשך חיי משפחה יהודיים. ראינו שריבוי נישואי התערובת בחוץ לארץ הביא לצמצום דראסטי במספר היהודים שם.

ראינו שיש גמול אלוקי, חיובי או שלילי, על קיום מצוות ועל ביצוע עבירות, אם לא בטווח הקצר אז בטווח הארוך, ואם לא בעולם הזה אז בעולם הבא. לבסוף ראינו, שע״פ דרישת התורה, אין על עם ישראל המקיים מצוות, לפחד בצורה מוגזמת מאיומי הגויים, אלא לבטוח בה׳ אך אם רוב ישראל לא מקיים מצוות, לא ניתן לצפות לישועת ה׳. (הרבה אנשים אינם מבינים אמת פשוטה זו).

פרק ח – ההליכה במדבר; הניסיון שבמן; ייסורים של אהבה; שבעת המינים שהארץ נשתבחה בהם; הברכה על הארץ ועל המזון וברכות נוספות; החשש משכחת ה' - כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה; סיכום האזהרה אם לא ישמרו מצוות

ההליכה במדבר; הניסיון שבמן; ייסורים של אהבה

כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת, לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם. וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר, לְמַעַן עַנֹּתְךָ, לְנַסֹּתְךָ, לָדַעַת אֶת אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ, הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָו אִם לֹא. וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ אֶת הַמָּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ, לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם, כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִי ה' יִחְיֶה הָאָדָם. שִׂמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ וְרַגְלְךָ לֹא בָצֵקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ, כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ. וְשָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ.
(דברים ח, א-ו)

מה הפירוש המילים: "לְמַעַן עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת אֶת אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ, הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָו אִם לֹא" – למה שה' יענה את העם? איזה ניסיון היה במן?

הרשב"ם מפרש זאת על המן. "זה עינוי, שאין פת בסלך וחייך תלויים למרום בכל יום". כשיש לאדם אוכל לאותו היום בלבד, הוא זקוק לרמת בטחון גבוהה בה', שגם מחר יהיה לו. זה היה העינוי והניסיון. המצוות בקשר למן הן איסור השארתו מיום ליום, (מחשש שמחר לא יהיה), ואיסור ליקוט מָן בשבת (למרות שביום ששי לקטו כפול).

וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ, כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ - מה ניתן ללמוד מזה?

ניתן להבין את הייסורים האלה כ"ייסורים של אהבה", לא כעונש על מעשה כלשהו אלא כמו שאב מעמיד את בנו בניסיונות ואתגרים, במטרה לחנכו ולהכשיר אותו להתמודדויות ולהצטיינות בחיים. הספורנו מפרש: מְיַסְּרֶךָּ: נותן לך במצוותיו מוסר נאות, אל השלמות המכוון מאיתו. ("מייסר" מלשון מלמד "מוסר").

שבעת המינים שהארץ נשתבחה בהם; הברכה על הארץ ועל המזון וברכות נוספות

כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה, אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם, עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת יֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר. אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ. אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת

תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם; לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ, אֶרֶץ אֲשֶׁר אַבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהָרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת. וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. (דברים ח, ז-י)

מהם שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל?

שבעת המינים, או הפירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, הם שבעה מיני גידולים המוזכרים בפסוק ח, המתאר את הפוריות החקלאית של ארץ ישראל: "אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה, וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן; אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ". הדבש המוזכר בפסוק משמעו תמר, שממנו מפיקים דבש תמרים, ולא דבש דבורים.

המסורת היהודית מייחסת חשיבות מיוחדת לשבעת המינים, ובפרט קיימים פרטים הלכתיים מסוימים הקשורים בהם, כמובאים להלן. שבעת המינים משמשים גם במנהגים הקשורים בארץ ישראל כמו תליית שבעת המינים בסוכה, ואכילת שבעת המינים בסעודת ט"ו בשבט.

המקור: ויקיפדיה

<u>מאפייני שבעת המינים</u>

שבעת המינים, אתר commons.wikimedia.org, CC BY-SA 4.0

מימין למטה בכיוון השעון: גפן, תאנה, רימון, זית, חיטה, שעורה, תמר.

חיטה - ממשפחת הדגניים ואחד ממיני המזון החשובים בעולם. בארץ ישראל נתגלתה אם החיטה, על ידי האגרונום (וראש מחתרת ניל"י), אהרון אהרונסון, (1876 - 1919), וכך הוכח שמאז ימי קדם הייתה החיטה מין מרכזי בכלכלת הארץ.

שעורה - אף היא ממשפחת הדגניים. נחשבת אחות לחיטה מבחינה תזונתית, אך השימוש בה היה יותר עבור בעלי חיים מאשר עבור האדם.
גפן - אחד הפירות המפורסמים בעולם. לפירותיו שימוש כפול - לאכילה ולהפקת יין - המשקה האלכוהולי העתיק בעולם. על היין נתקנה ברכה מיוחדת - בורא פרי הגפן.
תאנה - פרי עסיסי הגדל בר. עדויות ארכאולוגיות מאשרות כי התאנה פרחה בארץ ישראל כבר לפני כ-5,000 שנה. התאנה הייתה נאכלת טרייה ומשומרת, כתאנים בודדות מיובשות ("גרוגרת") או כעיגול ענק של תאנים דחוסות ומיובשות ("דבלים").
רימון - פרי מזין ובעל חשיבות במסורת היהודית. אף הרימון ידוע כפרי נפוץ במזרח התיכון מזה אלפי שנים.
זית - פרי חשוב ביותר. עיקר חשיבותו הייתה ועודנה בהפקת שמן הזית העשיר בתכונותיו הבריאות והמזינות. הזית היה המקור הכמעט יחיד לשמן בעת העתיקה, ואף לגביו קיימות עדויות על נוכחותו בלבנט במשך אלפי שנים. הזית מאריך ימים ביותר, ועד היום קיימים בארץ עצי זית בני מאות רבות של שנים.
תמר - עץ התמר ופריו סיפקו פירות טעימים, הניתנים לשימור ארוך ("כותבת"), וחומרי גלם לבנייה שהופקו מגזע התמר ומענפיו. סיבי התמר החזקים שימשו לשזירת חבלים, ועליו שימשו לקליעת נצרים, סלים, מחצלות וכלים שימושיים נוספים. התמר אינו מוזכר בשמו המפורש, אולם על פי הפרשנות, במילה "דבש" מכוון המקרא לתמר, ממנו עשו את הסילאן, הוא סירופ הדבש, שהיה בשימוש בעת ההיא.
המשותף למינים אלו הוא היותם ניתנים לשמירה לפרקי זמן ארוכים. משום כך ניתן להסתמך עליהם כמקור קבוע של מזון בחודשים שאין בהם תוצרת חקלאית טרייה. מינים אלו מבשילים לאורך השנה, החל מהבשלת החיטה באביב ועד הבשלת הזית והתמר בראשית הסתיו.
אין ספק שאזכורם השכיח של 'שבעת המינים' במקרא כגידולים חקלאיים מעיד על מרכזיותם כגידולי יסוד בכלכלת הארץ ומשקף את חשיבותם בסל המזונות המקראי. דומה שסדרם בפסוקים אינו מקרי: הם נזכרו על פי סדר חשיבותם וסדר הבשלתם. מבין הדגניים: ה'חיטה' היא הראשונה בחשיבותה ואחריה ה'שעורה'. מבין עצי הפרי הבכורה הייתה ל'גפן' ולמוצריה, לאחר מכן ה'זית', ה'תאנה' וה'רימון'.

<u>שבעת המינים בהלכה ובמנהג</u>

בהלכה היהודית התייחד מקום רב לשבעת המינים:

<u>ביכורים</u>

ההלכה קובעת כי את מצוות הביכורים אין לקיים אלא בפירות שבעת המינים. חז"ל למדו זאת מהפסוק: וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל-פְּרִי הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ . מ"ם זו

באה למעט, שרק חלקם של הפירות ראויים למצוות הביכורים, ולא כולם. הפירות הראויים הם איפוא שבעת המינים בלבד.

ברכות

פירות שבעת המינים נחשבים לחשובים יותר מפירות אחרים. מכיוון שכך, חלק ניכר מהברכות על המזון כפופות לחשיבותם וקדימותם של פירות שבעת המינים.

סימן לברכות וסדר קדימותן ניתן באמצעות ראשי התיבות מג"ע א"ש ("המוציא לחם מן הארץ" על לחם או "בורא מיני מזונות" על מאכלים או מיני מאפה מהדגנים; "בורא פרי הגפן" על היין, (וברכה זו פוטרת מברכה על שאר המשקאות); "בורא פרי העץ" על פירות האילן (עם קדימות לשבעת המינים); "בורא פרי האדמה" על ירקות ופירות חד – שנתיים כגון בננה, (שהגזע שלו מתחדש כל שנה); "שהכל נהיה בדברו" על בשר, דגים, משקאות ושאר מאכלים שאינם מן הצומח).

לכללים המפורטים לעיל ישנו יוצא דופן מפורסם: כאשר עורכים קידוש בשבת, מברכים קודם על היין את ברכתו ורק לאחר מכן על הלחם או החלה. מטעם זה, בין השאר, נהוג לכסות את החלה בשעת הקידוש, שלא "תתבייש", כביכול, מהשינוי שנעשה בסדר הברכות הרגיל, בו איחרו את ברכתה לברכה על היין.

גם לגבי ברכה אחרונה, (אחרי האכילה), יש התייחסות מיוחדת לשבעת המינים, כאשר על לחם מברכים 4 ברכות של ברכת המזון, ועל שבעת המינים מברכים ברכה אחת מעין שלוש שמזכירה את עיקר עניני ברכת המזון, ועל כל שאר הפרות מברכים את הברכה הפשוטה יותר "בורא נפשות רבות...".

ט"ו בשבט

מתקופת האר"י, השתרש כמעט בכל תפוצות ישראל, המנהג לאכול בט"ו בשבט בעיקר מפירות שבעת המינים שנתברכה בהם ארץ ישראל, זאת כסמל ליום הנקרא בלשון חז"ל "ראש השנה לאילן". בבתי ספר וגני הילדים במגזרים השונים, מהווה הוראת נושא שבעת המינים, חלק מהמערך הלימודי העוסק בענייני ט"ו בשבט.

"אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהָרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת". היכן ניתן לחצוב ברזל ונחושת?

בישראל יש מרבצי ברזל עשירים למדי במנרה, בקעת בית נטופה, הר תבור ובנגב. בעבר נעשו ניסיונות הפקה ברכס מנרה ובנגב אך התברר שאין היא כדאית מבחינה כלכלית. מכרות הנחושת נמצאות בתמנע ובערבה. בעת העתיקה התקיימה כריית נחושת בתמנע. ב-1951 הוקמה חברת מכרות נחושת תמנע והכרייה המסחרית החלה ב-1959. במכרה הועסקו כ-1,200 עובדים תושבי אילת. הכרייה הופסקה ב-1983 בגלל צניחת מחירי הנחושת בעולם. ב-2007 החלה כרייה ניסיונית על ידי חברה מקסיקנית שמתכננת הקמת מפעל חדש. כידוע, הברזל והנחושת שימושיים מאוד ליצירת כלים. בזמן העתיק השתמשו במרכבות ברזל.

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ... מה לומדים מפסוק י?

חכמינו למדו ממנו את מצוות ברכת המזון. אחרי שאוכלים לחם יש להודות לה׳ על הארץ ועל המזון שנתן לנו. בגלל שבפסוק הקודם נאמר: "אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם", למדו שיש לברך ברכת המזון רק אחרי אכילת לחם. יש שחזרו לפסוק ח, ולמדו שהתורה מחייבת לברך גם אחרי אכילה משבעת המינים. לפי רוב הפוסקים, חובת הברכה אחרי אכילת משבעת המינים (הברכה מעין שלוש – או "על המחיה"), היא מדברי חכמים.

ברכת המזון מורכבת מארבעה חלקים שנקבעו במהלך הדורות:

<u>ברכת הזן</u>: תוכנה הוא הודאה והכרה בכך שאלוהים הוא הנותן מזון לכל ברואיו. על פי המסורת, נתקנה ברכת הזן על ידי משה בעת שירד להם המן – ה"לחם" השמיימי עליו מסופר בתורה.

<u>ברכת הארץ</u>: תוכנה הוא הודאה על הארץ, על מצוות ברית המילה ועל התורה ומצוותיה, שנתפסות גם הן כמתנת הבורא. על פי המסורת, ברכת הארץ נתקנה על ידי יהושע בן נון עם כיבוש ארץ ישראל.

<u>ברכת בונה ירושלים</u>: תוכנה של הברכה הוא תפילה על מלכות בית דוד ועל בנין בית המקדש. בזמן קיום הבית, התפילה הייתה למען המשך קיומו וקיום שושלת בית דוד, ומאז החורבן התפילה היא למען השבתם של המלכות ובית המקדש. הברכה כוללת גם בקשה לפרנסה טובה, ומוסיפים לה תוספות מיוחדות בשבת ומועד. על פי המסורת, דוד המלך התקין את חלקה הראשון של ברכת בונה ירושלים, ואת חלקה השני התקין בנו, שלמה המלך, שבנה את בית המקדש הראשון.

<u>ברכת הטוב והמטיב</u>: בה מודים לאל על הטבתו עם ישראל בעבר, בהווה ובעתיד. על פי המסורת, ברכת הטוב והמטיב הותקנה על ידי חכמי המשנה לאחר מרד בר כוכבא. הברכה נתקנה כתפילת הודיה ושבח על כך שגופותיהם של הרוגי ביתר, שקבורתם הושהתה, לא העלו סירחון ולא נרקבו. נוהגים להוסיף בברכה זו פסוקים ובקשות שונות ("הרחמן הוא..." וכו'). יש סבורים שקטעים אלו הם חלק מן הברכה, ויש סבורים שהם תוספת לברכה, במקביל ל"אלהי נצור", הנוסף בתפילת העמידה. בקטע זה רבים חילופי הנוסחאות בין עדות ישראל.

המקור החשוב ביותר לעניין הברכות מצוי בתלמוד הבבלי במסכת ברכות.

המקור: ויקיפדיה, ברכת_המזון

האם ברכת המזון נוהגת גם בחוץ לארץ? הרי כתוב "וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ?"

אמרו חכמים שכל העולם ניזון בזכות ארץ ישראל. לכן יש להודות לה׳ על המזון גם בחוץ לארץ, אך להזכיר בברכה את המילים - "על הארץ ועל המזון".

על מה עוד נוהגים לברך ולמה?

לפי הרמב"ם, הברכות נחלקות לשלוש קבוצות:
ברכות הנהנין - ברכות שבח והודאה לאל על הנאות חושיות - על המזון (לפני האכילה ולאחריה) ועל ריחות בשמים.
ברכות המצוות - ברכות הנאמרות לפני עשיית מצווה, על מנת להודות לה' על התורה והמצוות שנתן. למשל, לפני הנחת תפילין.
ברכות שבח, הודאה ובקשה - ברכות שבהם משבחים את ה' ומודים לו על האופן שבו הוא מנהיג את העולם ואת עם ישראל. לפי הרמב"ם, ברכות אלה נתקנו כדי "לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו". ברכות אלו כוללות את הברכות הבאות:
ברכות הראייה - ברכות על ראיית תופעות טבע, כגון ברקים ורעמים, ים והרים; על ראיית מקומות מיוחדים, כגון מקום שנעשו בו נסים לעם ישראל; על ראיית חבר לאחר זמן ממושך; ועוד.
ברכות השחר שנאמרות לאחר ההשכמה בבוקר.
ברכות התפילה - הברכות המרכיבות את תפילת שמונה עשרה, ברכות קריאת שמע, ועוד.
ברכת שהחיינו - ברכה המבטאת התחדשות מזמן לזמן. נאמרת בחגים או על דבר חדש, כגון בגד או פרי חדש.
ברכת הגומל - נאמרת לאחר הצלה מסכנה או אישה אחרי לידה.
ברכת "ברוך דיין האמת" - נאמרת על בשורה רעה.
נוסח כל הברכות נתקנו ע"י אנשי הכנסת הגדולה, בתחילת תקופת בית שני.

לפי המפרשים, הטעם העיקרי לברכה, הוא כדי להכיר בכך שכל תופעות הטבע וכל מה שאנחנו נהנים ממנו בעולם הזה, מקורם מ - ה', ויש להודות ולשבח אותו על כך, אחרת נהיה כפויי טובה. במסכת ברכות לה, א, נאמר: "כל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה – מעל". אפילו אם האדם גידל את הדגן והפירות, טיפל, קצר או קטף, עיבד ובישל, עדיין יש לזכור שמקורם מהבורא, שהוא מקור כל הברכות. כאשר מתארחים אצל מישהו נוהגים להודות לו אחר כך ואין סיבה שלא להודות לה' על מה שנתן לנו.
לפי רבנו בחיי וספר החינוך, כאשר אנחנו מברכים את ה', הוא משפיע עלינו שפע ברכות נוספות ואז נחזור להודות לו, וחוזר חלילה.

החשש משכחת ה' - כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה

הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, לְבִלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם. פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיָשָׁבְתָּ. וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה. וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם

מִבֵּית עֲבָדִים. הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא, נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מָיִם, הַמּוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ. הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר, אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ, לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ. וְאָמַרְתָּ בִלְבָבֶךָ, כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה. וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חָיִל, לְמַעַן הָקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ כַּיּוֹם הַזֶּה. (דברים ח, יא-יח)

מה הכוונה במילים: כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה? מה זה מזכיר?

הכוונה שאחרי שבני ישראל יכבשו את הארץ ויתבססו ויתעשרו, הם עלולים להשתחצן ולחשוב שאת הכל השיגו בכוחם ובכישרונותם בלבד. עליהם לזכור שהכוח והכישרון ניתנו להם ע״י ה׳, שכן לפני ואחרי יציאת מצרים לא היה בהם כוח משל עצמם, ובכל זאת יצאו משם. הם היו פאסיביים והכל נעשה ע״י ה׳ באמצעות משה.

זה מזכיר את הגאווה ואת השחצנות שלאחר הניצחון במלחמת ששת הימים, כאשר רבים חשבו שמדובר בכוח ובכישרון של צה״ל בלבד, ולא ייחסו זאת לנס מאת ה׳. לאחר כמה שנים של התעשרות ושביעות רצון עצמית, ניתנה התזכורת הכואבת, ע״י מלחמת יום כיפור, שבה היה נס שלילי – עוורון מדהים ובלתי מוסבר של המודיעין ודרגי הצבא העליונים ואי הבנה בסיסית של כוונות האויב, למרות שהן היו גלויות למדי. לא ניתן אלא לייחס זאת לתשובת ה׳ לחטא הגאווה והיוהרה שלאחר מלחמת ששת הימים.

יחד עם זאת, יש מפרשים, כמו רבנו נסים, (הר״ן), שאמרו שמצווה לומר בלב ״כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת-הַחַיִל הַזֶּה״, כפי שכתוב בפסוק, אך גם לזכור אחר כך, מי נתן לך את הכח לעשות חיל.

סיכום האזהרה אם לא ישמרו מצוות

וְהָיָה אִם שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם - הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן. כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר ה' מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם כֵּן תֹּאבֵדוּן, עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵיכֶם. (דברים ח, יט-כ)

סיכום פרק ח

בפרק ראינו את שהניסיון שבמן שניתן לעם יום יום, אשר היה בתלות מוחלטת בו, כך שהיו זקוקים למידה רבה של בטחון בה׳, שגם למחרת ירד. ראינו את ההבטחה של ארץ טובה, שבה שבעה מינים משובחים – חיטה, שעורה, גפן, תאנה, רמון, זית ותמר. ראינו שמביאים ביכורים בעיקר מ - 7 המינים, ושקשורים אליהם ברכות ומנהגים מיוחדים.

ראינו את מצוות ברכת המזון כדי להודות על הארץ ועל המזון, וכן את הברכות הנוספות שחכמנו קבעו על כל מה שאוכלים או נהנים ממנו, על מצוות ועוד. ראינו גם, שאל לו לאדם לייחס לעצמו בלבד את הישגיו ואת הצלחותיו, ושהדבר יכול בקלות להביא לשחצנות ולנפילה כואבת לאחר מכן.

אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת יֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר.

נחל חרמון, (בניאס), אחד ממקורות המים של כנרת. ויקיפדיה, משאבי_מים_בישראל.

צלם לא ידוע.

פרק ט - הורשת יושבי הארץ - לא בצדקתך ; חטא העגל ; מעשי מרי נוספים ; תפילת משה לסליחה על חטא העגל

הורשת יושבי הארץ – לא בצדקתך

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ, עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בַּשָּׁמָיִם. עַם גָּדוֹל וָרָם, בְּנֵי עֲנָקִים, אֲשֶׁר אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק. וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ, אֵשׁ אֹכְלָה, הוּא יַשְׁמִידֵם וְהוּא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ וְהוֹרַשְׁתָּם וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לָךְ. אַל תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ בַּהֲדֹף ה' אֱלֹהֶיךָ אֹתָם מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר: בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי ה' לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ. לֹא בְצִדְקָתְךָ וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת אַרְצָם, כִּי בְּרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן הָקִים אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֶיךָ, לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב. וְיָדַעְתָּ כִּי לֹא בְצִדְקָתְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ, כִּי עַם קְשֵׁה עֹרֶף אָתָּה. זְכֹר, אַל תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר הִקְצַפְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר, לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בֹּאֲכֶם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה, מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם ה'. (דברים ט, א-ז)

חטא העגל

וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם אֶת ה' וַיִּתְאַנַּף ה' בָּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם. בַּעֲלֹתִי הָהָרָה לָקַחַת לוּחֹת הָאֲבָנִים לוּחֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי. וַיִּתֵּן ה' אֵלַי אֶת שְׁנֵי לוּחֹת הָאֲבָנִים כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים וַעֲלֵיהֶם כְּכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, בְּיוֹם הַקָּהָל. וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה נָתַן ה' אֵלַי אֶת שְׁנֵי לֻחֹת הָאֲבָנִים לֻחֹת הַבְּרִית. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: קוּם רֵד מַהֵר מִזֶּה כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם - סָרוּ מַהֵר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם, עָשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי לֵאמֹר: רָאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם קְשֵׁה עֹרֶף הוּא. הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאֶמְחֶה אֶת שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי עָצוּם וָרָב מִמֶּנּוּ. וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן הָהָר, וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וּשְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדָי. וָאֵרֶא וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לה' אֱלֹהֵיכֶם, עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֵגֶל מַסֵּכָה, סַרְתֶּם מַהֵר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶתְכֶם. וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת וָאַשְׁלִכֵם מֵעַל שְׁתֵּי יָדָי וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם. וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה' כָּרִאשֹׁנָה, אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי, עַל כָּל חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר

חַטָּאתֶם, לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה' לְהַכְעִיסוֹ. כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה אֲשֶׁר קָצַף ה' עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם, וַיִּשְׁמַע ה' אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא. וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה' מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ, וָאֶתְפַּלֵּל גַּם בְּעֵד אַהֲרֹן בָּעֵת הַהִוא. וְאֶת חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם, אֶת הָעֵגֶל, לָקַחְתִּי וָאֶשְׂרֹף אֹתוֹ בָּאֵשׁ וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר דַּק לְעָפָר וָאַשְׁלֵךְ אֶת עֲפָרוֹ אֶל הַנַּחַל הַיֹּרֵד מִן הָהָר. (דברים ט, ח-כא)

איך יתכן שמשה רבינו לא אכל לחם ולא שתה מים למשך 40 יום?

ע"פ מדרש קוהלת רבה, השתנה טבעו הגשמי של משה רבנו והוא התעלה למימד רוחני ולטבעם של מלאכים שאינם אוכלים או שותים. ניתן לומר שהוא ניזון מזיו השכינה, אשר שימש אולי כעין אינפוזיה. משה רבנו למעשה כמעט ולא אכל משך 120 יום, כי הוא עלה להר סיני 3 פעמים כל פעם למשך 40 יום, כאשר ירד רק ליום אחד ביניהן.

יש הטוענים שמשה אמנם לא אכל לחם, אלא מן, ולא שתה מים, אלא טל, אך אם כך, לא היה מקום לציין זאת במיוחד.

גם על בני ישראל נאמר: "וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה, בַּמִּדְבָּר; לֹא בָלוּ שַׂלְמֹתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם, וְנַעֲלְךָ לֹא בָלְתָה מֵעַל רַגְלֶךָ. לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם, וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שְׁתִיתֶם, לְמַעַן, תֵּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, (דברים כט, ד - ה), אך שם הכוונה שלא אכלו לחם רגיל מתבואה, אלא מן, לחם מן השמים.

אגב, כנראה שגם אליהו הנביא לא אכל ולא שתה משך 40 יום, בדרכו להר סיני, כמסופר בספר מלכים יט, ז-ח: "וַיָּשָׁב מַלְאַךְ ה' שֵׁנִית וַיִּגַּע בּוֹ וַיֹּאמֶר: קוּם אֱכֹל, כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ. וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתְּ וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב".

ידוע שבשביתת רעב של אסירים איריים נגד ממשלת אנגליה בשנת 1981, חלק מהאסירים לא אכלו במשך יותר מ - 60 יום, והתקיימו משתיה בלבד, לפני שנפטרו. לעומת זאת, בשנת 2015 חוקק בישראל חוק המחייב האכלה בכפייה של אסירים השובתים רעב. ראו להלן.

ראו בתוספת לפרק סיפור מדהים על כהן דת הודי שטוען שלא אכל ולא שתה 70 שנה!

ישנם מפגינים או אסירים שמכריזים על שביתת רעב? האם הדבר מותר ע"פ היהדות?

ע"פ כל הפוסקים, אסור לאדם להתאבד או אף לסכן את חייו, בין השאר ע"י שביתת רעב, גם לא כאמצעי לחץ על אחרים. לכן מותר לנקוט אמצעים, אפילו ע"י הזנה בכפייה, כדי למנוע זאת. חובה להציל אדם מסכנת מוות, אפילו בעל כורחו, זאת ע"פ חוק "לא תעמוד על דם רעיך", 1998. לשון אחר, בהתנגשות בין ערך כיבוד האוטונומיה של האדם מצד אחד, לבין קדושת חיי אדם מן הצד השני, גוברת קדושת החיים, (מקור: ד"ר מיכאל ויגודה, משרד המשפטים, המח' למשפט העברי). נציין שברוב מדינות המערב אדם נחשב אדון לגופו ואין להצילו אם הוא מתנגד לכך, אך זה נוגד את גישת היהדות, שלפיה ערך החיים גובר על שאר הערכים.

אם מדובר באסיר ביטחוני, מכל שכן שיש למנוע את שביתת הרעב שלו, שכן, אם ימות, יש לכך השלכות ביטחוניות וסיכון חייהם של כל אזרחי המדינה.

ע"פ סעיף 56 (8), לפקודת בתי הסוהר, תשל"ב-1971, הסירוב של אסיר לאכול, נחשב כעבירה, הנושא עונשים. ביולי 2015 אישרה הכנסת תיקון לפקודת בתי הסוהר, המתיר הזנה בכפייה של אסיר שובת רעב שנשקפת סכנה חמורה לבריאותו. החוק יצר מנגנון לאישור הזנה בכפייה של אסיר, המורכב מזה של ועדת האתיקה לפי סעיף 15(2) לחוק זכויות החולה, תשנ"ו-1996. בניגוד לוועדת האתיקה שמטרתה להגן על האדם מעצמו, תיקון חקיקה זה נועד לשתי תכליות - הגנה על האסיר מעצמו וכן הגנה על ביטחון הציבור והסדר הציבורי מתוצאות שביתת הרעב. מבחינת שירות בתי הסוהר, שביתת רעב היא הפרה חמורה של כללי המשמעת והיא עשויה לגרור אחריה שלילת הטבות.

נציין כי בהצהרת מלטה, משנת 1992, פרסמה ההסתדרות הרפואית העולמית גילוי דעת בדבר התנהגות נאותה של רופאים כלפי שובתי רעב. ההצהרה, שעודכנה בשנת 2006, נותנת קדימות ברורה לרצונו של השובת על פני הצלת חייו, כשהסייג היחיד הוא כושרו הנפשי של השובת לקבל החלטות חופשיות ומודעות. נקבע כי "האכלה כפויה אינה קבילה אתית. אין לאיים, לאלץ או לכבול אדם לצורך האכלתו, פעולה כזו תחשב לטיפול בלתי אנושי ומשפיל".
בית המשפט האירופי לזכויות אדם נדרש לסוגיית ההאכלה הכפויה כשדן בטיפול אותו קיבל עציר שובת רעב באוקראינה. הפסיקה, משנת 2007, קבעה כי "טיפול הניתן בשל צורך בריאותי מנקודת מבט של עקרונות רפואיים מבוססים אינו יכול להיחשב, בעקרון, כבלתי אנושי או משפיל".
רופאים בישראל, המסרבים לציית לחוק המחייב הזנה בכפייה אמנם פועלים בהתאם לשבועת הרופא והצהרות ההסתדרות הרפואית העולמית, אך הם עוברים על החוק הישראלי ופועלים בניגוד להלכה היהודית. נציין כי שביתת הרעב של עשרות אסירים פלשתינים ב-2014 הסתיימה ללא כפייה וללא נפגעים בגוף.
מקור: ויקיפדיה, שביתת_רעב.

מעשי מרי נוספים

וּבְתַבְעֵרָה וּבְמַסָּה וּבְקִבְרֹת הַתַּאֲוָה, מַקְצִפִים הֱיִיתֶם אֶת ה'. וּבִשְׁלֹחַ ה' אֶתְכֶם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לֵאמֹר: עֲלוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם, וַתַּמְרוּ אֶת פִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא הֶאֱמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ. מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם ה' מִיּוֹם דַּעְתִּי אֶתְכֶם. (דברים ט, כב-כד)

תפילת משה לסליחה על חטא העגל

וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה' אֶת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפָּלְתִּי כִּי אָמַר ה' לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם. וָאֶתְפַּלֵּל אֶל ה' וָאֹמַר: אֲדֹנָי יְהוִה אַל תַּשְׁחֵת עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגָדְלֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה. זְכֹר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב, אַל תֵּפֶן אֶל קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל רִשְׁעוֹ וְאֶל חַטָּאתוֹ. פֶּן יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם: מִבְּלִי יְכֹלֶת ה' לַהֲבִיאָם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם, וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם, לַהֲמִתָם בַּמִּדְבָּר. וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה. (דברים ט, כה-כט)

למה כתוב בפסוק יח: וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה׳ כָּרִאשֹׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה... וגם בפסוק כה: ״וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה׳ אֵת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפָּלְתִּי״. למה החזרה?

מפרש הרשב״ם: מי האיש החכם ישים לב למה הוצרך לכפול כאן נפילת ארבעים יום?
(החזרה היא) כדי (להדגיש ו)להודיע לישראל, בלשון <u>זה</u> התפללתי. שמא תאמרו והלא חטא גדול במעשה העגל הועילה תפילתו של משה וניצלנו, אף בארץ ישראל אם נחטא יועילו לנו תפילות הנביאים?
אמר להם משה: לא יועילו לכם תפילות בארץ ישראל, כי עתה נתכפר לכם כדי שלא יתחלל שמו, שהרי כך התפללתי: זכור לעבדיך וגו׳ פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלתי יכולת ה׳ להביאם - ולכך לא נתחייבתם בעדו מיתה, אבל לאחר שיהרוג (יהושע) שלושים ואחד מלכים וינחילכם את הארץ, אז (כשתחטאו, הקב״ה) יוציאכם ויגרש אתכם מן הארץ, שאין כאן חילול השם, שהאומות לא יאמרו ״מבלתי יכולת ה׳״, אלא יאמרו הגויים, ״ישראל חטאו לו״.

סיכום פרק ט

בפרק זה יש בעיקר משום סקירה של המסע במדבר ושל חטאות העם, כאזהרה שלא לחזור על חטאות אלו. לכן קבע פסוק ה: ״לֹא בְצִדְקָתְךָ וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת אַרְצָם...״

<u>תוספת</u>

מה הזמן הכי ממושך שאפשר לעבור ללא אוכל או שתייה?
פרחאלד ג׳אני, היה איש שגר במערה, ללא מים או אוכל, לטענתו במשך כ-75 שנה!
ג׳אני טוען שהוא עזב את ביתו כשהיה בן 14 בחיפוש אחר חוויה רוחנית, וברוך ע״י אלה. מאז אותה ברכה, הוא חי ללא אוכל ומים ומקבל את תזונתו דרך חור בחיכו המפריש צוף לגופו.
הטענה של ג׳אני נבדקה בבית חולים בהודו על ידי 30 מומחים לאורך שבועיים תוך כדי ביצוע בדיקות מקיפות. הם שמו אותו תחת פיקוח מלא למשך כל שעות היממה ותיעדו הכל במצלמות. הם מצאו שהוא לא צרך שום אוכל ולא שתה ב-15 הימים שהוא שהה בבית החולים. כמו כן נמצא

כי הוא לא ביצע את צרכיו. מניעה מהאדם הרגיל אוכל ומים למשך מחצית מהזמן תגרום בוודאות למותו. הרופאים נדהמו וטענו כי ייתכן וגופו של ג'אני עבר תהליך של שינוי ביולוגי כתוצאה מהמדיטציות והיוגה האינטנסיבית שעשה במשך רוב שעות היום מאז ילדותו. כמו כן נמצא כי מוחו נשאר בריא כמו מוחו של אדם בן 25.

הוא נפטר בגיל 91 במאי 2020, כשהוא מוקף באלפי סוגדים ומעריצים. מספר מחקרים נערכו על 'כוחות העל' שלו, כשאף אחד מהם לא הצליח למצוא הסבר מספק לתופעה.

אולי זה יכול להסביר איך משה ואליהו הצליחו לא לאכול או לשתות משך זמן ממושך, תוך כדי חוויה רוחנית עמוקה.

פרק י - קבלת הלוחות השניים ; ההזכרה התמוהה של מות אהרון ; הבדלת שבט לוי ; הציווי למשה ללכת למסע לפני העם ; מה ה׳ שואל מאתנו - יראת שמים ; אהבת הגר - איזה גר ? ; איך מתגיירים ? מצוות התפילה

קבלת הלוחות השניים

בָּעֵת הַהִוא אָמַר ה' אֵלַי: פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לוּחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה, וְעָשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן עֵץ. וְאֶכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן. וָאַעַשׂ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וָאֶפְסֹל שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וָאַעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי הַלֻּחֹת בְּיָדִי. וַיִּכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן אֵת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֲלֵיכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֵם ה' אֵלָי. וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן הָהָר וָאָשִׂם אֶת הַלֻּחֹת בָּאָרוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיִּהְיוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי ה'. (דברים י, א-ה)

ההזכרה התמוהה של מות אהרון ; הבדלת שבט לוי

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה, שָׁם מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַּחְתָּיו. מִשָּׁם נָסְעוּ הַגֻּדְגֹּדָה וּמִן הַגֻּדְגֹּדָה יָטְבָתָה, אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם. בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה', לַעֲמֹד לִפְנֵי ה' לְשָׁרְתוֹ, וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה. עַל כֵּן לֹא הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם אֶחָיו; ה' הוּא נַחֲלָתוֹ, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֶיךָ לוֹ. (דברים י, ו-ט)

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה, שָׁם מֵת אַהֲרֹן - איך להבין פסוק זה – הרי אהרון מת בְּהֹר הָהָר ולא במוֹסֵרָה ?

מפרש רש״י: ״וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה - מה ענין זה לכאן ?, (שהרי בפסוקים שלפני זה מדובר על חטא העגל ולמה קופצים פתאום 40 שנה), ועוד, וכי מִבְּאֵרֹת בְּנֵי-יַעֲקָן נסעו למוסרה ? והלא ממוסרות באו לבני יעקן שנאמר (במדבר לג), ״וַיִּסְעוּ, מִמֹּסֵרוֹת ; וַיִּחֲנוּ, בִּבְנֵי יַעֲקָן. וַיִּסְעוּ, מִבְּנֵי יַעֲקָן ; וַיִּחֲנוּ, בְּחֹר הַגִּדְגָּד״. ועוד ״שָׁם מֵת אַהֲרֹן״ ? והלא בְּהֹר הָהָר מת. צא וחשוב ותמצא שמונה מסעות ממוסרה להר ההר. אלא אף זו מן התוכחה - ועוד עשיתם זאת, כשמת אהרן בְּהֹר הָהָר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד, יראתם לכם ממלחמת מלך ערד ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם שמונה מסעות עד בני יעקן ומשם למוסרה, שם נלחמו בכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם, עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם, ומשם חזרתם הגדגדה הוא חור הגדגד. ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שגרמה לכם זאת, ונדמה לכם כאילו מת שם״. עד כאן פירוש רש״י.

בספר במדבר כא, ד, נאמר (אחרי פטירת אהרון): "וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם סוּף לִסְבֹּב אֶת אֶרֶץ אֱדוֹם...", מה שמראה שבני ישראל אכן ירדו מֵהֹר הָהָר דרומה עד עציון גבר שליד אילת, כדי להקיף את ארץ אדום בדרום מזרח.

מפרש הרשב"ם שבני ישראל אמרו למשה שבכל מקרה אהרון מת לפני הכניסה לארץ, אז מה הועילה תפילתו לטובת אהרון, אחרי חטא העגל, (המוזכרת בפסוק כ לעיל, וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה' מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ וָאֶתְפַּלֵּל גַּם-בְּעַד אַהֲרֹן בָּעֵת הַהִוא) ?

אמר להם משה: "לא בתחילת הארבעים (שנה) מת במעשה העגל, אלא בסוף הארבעים מת בהר ההר, באותו זמן כשנסעו מבארות בני יעקן שבאו לשם ממוסרות, כדכתיב במסעות: "ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן" - והלכו משם עד הר ההר - שם מת אהרן - ולא במעשה העגל. (לכן תפילת משה על אהרון אחרי חטא העגל כן הועילה, ובכך הוא גם מיישב את הסתירה שהציג רש"י. (אהרון מת לפני הכניסה לארץ בגלל חטא/ים אחר/ים).

ע"פ פירוש זה וגם ע"פ פירוש הרמב"ן, הֹר הָהָר ומוסרה היו באותו אזור, או שרכס הֹר הָהָר כלל גם את מוסרה, כך שאין סתירה בין המקורות.

מה הכוונה במילים "בעת ההיא" בפסוק ח, הרי הלויים לא מונו לשרת במשכן אחרי מות אהרון, אלא אחרי חטא העגל?

רש"י מפרש: בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל ה' וגו'. מוסב לעניין הראשון: בעת ההוא - בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו, הבדילם המקום מכם, והסמיך מקרא זה לחזרה לבני יעקן לומר שאף בזה לא טעו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם.

הסליחה של ה' והציווי למשה לצאת למסע לפני העם

וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים, אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה, וַיִּשְׁמַע ה' אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא, לֹא אָבָה ה' הַשְׁחִיתֶךָ. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי קוּם לֵךְ לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם וְיָבֹאוּ וְיִירְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם. (דברים י, י-יא)

איזה פסוק קודם מבחינה כרונולוגית, פסוק ה - וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן הָהָר וָאָשֹׂם אֶת הַלֻּחֹת בָּאָרוֹן ... או פסוק י, וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר...? מה ניתן ללמוד מהסדר?

ברור שפסוק י, המדבר על תפילת משה לסליחת העם על חטא העגל, קודם כרונולוגית לפסוק ה, המדבר על הירידה הסופית של משה מההר, עם 2 לוחות הברית. הקטע של מות אהרון מפריד ביניהם. זה מראה שוב כי "אין מוקדם ומאוחר בתורה", וישנן קפיצות בין זמנים שונים. זה מוכיח שלא נעשתה "עריכה" של התורה בדיעבד, אחרת הדברים היו נכתבים אחרת.

מה ה׳ שואל מאתנו - יראת שמים ; אהבת הגר - איזה גר ? ; איך מתגיירים ומה התנאים לכך ? מצוות התפילה

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל, מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ, כִּי אִם לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ, וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ? לִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת ה' וְאֶת חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, לְטוֹב לָךְ. הֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ. רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק ה' לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה. וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד. כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים, הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד. עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה. וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר, כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם. אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא, אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ. הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּךָ אֶת הַגְּדֹלֹת וְאֶת הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ. בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרַיְמָה, וְעַתָּה שָׂמְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב.
(דברים י, יב-כב)

מה למדו מפסוק יב?

רש״י: מָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ: (במסכת ברכות, לג), רבותינו דרשו מכאן ש״הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים״. מאז האכילה מעץ הדעת טוב ורע, האדם הוא חופשי לבחור בין טוב לרע, זאת בניגוד לגישה הפטליסטית או הדטרמיניסטית, לפיהן אין לאדם בחירה חופשית וכל החלטותיו ומעשיו נובעים מסיבות שאין לו שליטה עליהן. הגישות האלו מובילות לאבסורד ולפירוק כל אפשרות של חיים אנושיים תקינים, מפני שמשמעותן היא שהאדם הוא כעין רובוט ואינו אחראי למעשיו. המסקנה המתבקשת מכך היא שאין זכות לחברה לשפוט ולהעניש פושעים, שכן הם תמיד יכולים לטעון שאינם אחראים למעשיהם, מפני שמעשיהם נכפו עליהם מראש.
מהפסוק נלמד שיראת ה׳ היא עקרון המרכזי בתורה ובסיס הכרחי לקיום מצוות.

<u>דרגות שונות ביראת שמים</u>

רמה ראשונית היא ״יראה תתאה״ בארמית, (בעברית: ״יראה תחתונה״). היא יראת העונש במובנו הפשוט: האדם מצייר בדמיונו את העונש שיקבל בחייו ולאחר מותו (אם יעשה עבירות ולא ילך בדרך התורה), כעונש גופני - ממשי (מחלות, ייסורים וכדומה). עונש זה מפחיד ומרתיע אותו, וגורם לו ללכת בדרך טובה.

רמה גבוהה יותר היא "יראת הרוממות" – תחושת יראה המתעוררת באדם בעומדו מול רוממות ושגב, לא כמאיימים עליו גופנית. תחושה מעין זו מוכרת לכל אדם כשהוא נפגש בתופעת טבע פלאית, כגון ברקים ורעמים. וככל שהירא יבין את גודלו ונוראותיו של האלוהים, תגדל יראתו עוד. להבדיל מיראת העונש, יראה כזו לא מפחידה ומרתיעה את הירא, והוא לא היה מעדיף להתחמק ממנה, אלא אדרבה – הוא יחפש להתמלא ולהיפגש שוב ושוב בגודל ושגב האלוהים.
יראה גבוהה ואידאלית עוד יותר, היא יראת הרוממות במובנה הגבוה – הירא מבין ומרגיש את טוב האלוהים ואת הצורך והרצון להיות קרוב אליו, עד כדי פחד מכל רבב של התרחקות ממנו. כדוגמה אפשר לראות את היראה הזו אצל ילד קטן שמבין את תלותו המוחלטת באמו ובאהבתה, ומפחד מכל התרחקות ממנה (ביום הראשון בגן, למשל). יראה זו כבר נובעת מחיבור ואהבה של הירא את האלוהים, ומכאן ערכה הגדול.
יראת שמים אמיתית אינה אמורה להישאר ברגש ובשכל אלא צריכה להוביל למעשים נעלים כפי שנאמר בהמשך הפסוק ..."לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ". מקור: ויקיפדיה, יראת_השם

מה כוונת פסוק טז?

לפי רש"י: וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם - אוטם לבבכם וכיסויו.

לפי הרמב"ן: וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם - שיהיה לבבכם פתוח לדעת האמת. הערלה היא למעשה כסוי או דבר שסוגר.

וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר, כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם – (פסוק יט) - באיזה "גר" מדובר?

לפי כל הפרשנים הכוונה למי שהתגייר ליהדות, כלומר גר צדק, למרות שסוף הפסוק מכוון למי שגר בארץ זרה שאינה שלו. לכן ניתן להרחיב את הפסוק גם לזרים בארץ, שיש להתייחס אליהם בצורה יפה ואנושית, כל עוד אינם משתמשים בפולחן המהווה עבודה זרה.
אהבת הגר ואיסור גרימת צער לו או ניצולו, מופיע פעמים רבות בתורה ובנביאים - תוֹרָה אַחַת, יִהְיֶה לָאֶזְרָח, וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם, (שמות יב, מט); וְגֵר, לֹא תִלְחָץ; וְגֵר לֹא תוֹנֶה, וְלֹא תִלְחָצֻנּוּ: כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם, (שמות כב, כ); וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת נֶפֶשׁ הַגֵּר (שמות כג, ט); כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם, וְאָהַבְתָּ לוֹ כָמוֹךָ, כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: אֲנִי, ה' אֱלֹהֵיכֶם,(ויקרא יט, לד); וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר, וְעָשָׂה פֶּסַח לַה', כְּחֻקַּת הַפֶּסַח וּכְמִשְׁפָּטוֹ, כֵּן יַעֲשֶׂה, (במדבר ט, יד); תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד, יִהְיֶה לָכֶם, וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם; (במדבר טו, טז); כִּי יְרַחֵם ה' אֶת יַעֲקֹב, וּבָחַר עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל, וְהִנִּיחָם, עַל אַדְמָתָם; וְנִלְוָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם, וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב, (ישעיהו יד,א).
מהפסוקים הנ"ל, במיוחד אלה המזכירים את קיום התורה, המצוות ופסח, ברור שמדובר בגר צדק ולא בגר תושב (כלומר, לא יהודי).

איך לא יהודי מתגייר?

בתלמוד הבבלי, במספר מקומות, מוזכר כי תנאי הסף של הגיור הם מילה וטבילה (ובזמן ביהמ"ק הקרבת קורבן). בברייתא במסכת יבמות מז כתוב: "תנו רבנן גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר? האין אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים, דחופים, סחופים ומטורפים וייסורים באין עליהם? אם אומר יודע אני ואיני כדאי (בכל זאת מקובל עלי), מקבלים אותו מיד.

זה נאמר לגבי זמן התנאים. כיום שמצב היהודים בארץ אינו רע כל כך, לפי פוסקים רבים, אין צורך לשאול את המועמד שאלות אלו.

כותב הרמב"ם, (במשנה תורה, ספר קדושה, הלכות איסורי ביאה, פרק יד), בהתאם לדברי הגמרא ביבמות, שתחילה יש לבדוק אם המועמד רוצה להתגייר לא לשם שמים, לדוגמא לשם נישואין. אם לא מצאו עילה זרה, מיד מקבלים אותו לתהליך הגיור. "אמר (המתגייר) אני יודע, ואני כדאי (מסכים, כדלעיל) - מקבלים אותו מיד (לתהליך הגיור)". לאחר מכן יש להודיע לו בענייני אמונה, ייחוד ה' ואיסורי עבודת אלילים ועונשי המצוות כהרתעה. מודיעים לו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות, ואין מאריכים בדבר זה. עוד קובע הרמב"ם שלא להרבות ולא לדקדק עם הגר: "ואין מרבים עליו ואין מדקדקים עליו שמא יגרום לטרדו ולהטותו מדרך טובה לדרך רעה, שבתחילה אין מושכים את האדם אלא בדברי רצון ורכים וכן הוא אומר "בחבלי אדם אמשכם" ואחר כך "בעבותות אהבה", (הושע יא, ד).

ואם לא חזר בו (מרצונו להתגייר), מקבלים אותו מיד. "ואם קיבל - אין משהים אותו, אלא מלים אותו מיד". בנוסף, לדעת הרמב"ם, חובה על הגר לקבל על עצמו את כל המצוות, כתנאי לגיור, וכפי שכתב: "כל הגויים כולם, כשיתגיירו, ויקבלו עליהם כל המצוות שבתורה... - הרי הם כישראל לכל דבר", אך לשם כך אין צורך ללמדו מראש את כל המצוות, אלא רק את העיקריות שבהן, כדבריו המובאים לעיל, ומכל מקום, על דעת כך הוא מתגייר, שיקיים את כל המצוות לכשידע אותן.

כתוב בשולחן ערוך, יורה דעה, הלכות גרים, סימן רסח, דינים מקלים למדי בנושא הגיור:

סעיף ג - כל ענייני הגר, בין להודיעו המצוות לקבלם בין המילה, בין הטבילה, צריך שיהיו בפני שלושה הכשרים לדון, וביום. אבל דווקא לכתחילה, ובדיעבד אם לא מל או טבל אלא בפני שניים (או קרובים) ובלילה, אפילו לא טבל לשם גרות, אלא איש שטבל לקרי ואישה שטבלה לנדתה, הוי גר ומותר להתחתן עם ישראלית (יהודייה), חוץ מקבלת המצוות שמעכבת אם אינה ביום ובשלושה.

וסעיף יב, בדומה לרמב"ם: כשיבוא הגר להתגייר, בודקים אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא להיכנס לדת. ואם איש הוא, בודקים אחריו שמא עיניו נתן באישה יהודית. ואם אישה היא, בודקים אחריה שמא עיניה נתנה בבחורי ישראל, ואם לא

נמצאת להם עילה, מודיעים להם כובד עול התורה וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות, כדי שיפרשו. אם קיבלו ולא פירשו, וראו אותם שחזרו מאהבה, מקבלים אותם. ואם לא בדקו אחריו, או שלא הודיעוהו שכר המצוות ועונשן, ומל וטבל בפני ג׳ הדיוטות, (בדיעבד) הרי זה גר אפילו נודע שבשביל דבר אחר הוא מתגייר, הואיל ומל וטבל יצא מכלל העובדי כוכבים, וחוששים לו עד שתתברר צדקתו; ואפילו חזר ועבד עבודת כוכבים, הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין, (לגבי נישואין).

<u>הגיור כיום</u>

בצד המהותי, חייב כיום המתגייר בלימוד של עיקרי האמונה היהודית ומצוותיה, שיכול להימשך בין חצי שנה לשנה, ובהסכמה לקיימם הלכה למעשה לאחר מכן. מקובל לתת לגר שם עברי, שמסמל את קבלתו והיטמעותו בעם ישראל. גרים רבים מקבלים כשם המשפחה את השם ״בן אברהם״, בשל התפיסה שאברהם היה הגר הראשון, וכל המתגיירים הם צאצאיו הרוחניים. נקודות מחלוקת עיקריות בין המקלים למחמירים בגירות הם בעיקר בנושאים של עילת הגירות, והאם המתגייר צריך לקבל על עצמו עול מצוות כתנאי מקדים לגירות. גם אורך תקופת הגיור והקף החומר של היהדות שיש ללמוד, הם נושאים שניתן להקל בהם. יש רבנים כמו הרב שאר ישוב כהן זצ״ל, רבה של חיפה, הטוענים שיש הבדל בין גיור בחו״ל, שם צריך לנקוט גישה המחמירה והמרחיקה, בשל החשש להתבוללות, לבין גיור בארץ ישראל, שבה יש לנקוט גישה מקלה.

הרב שלמה גורן זצ״ל, רצה לחדש תפיסה, שאפשר לקבל גר על רקע לאומי, ולא רק על רקע דתי, כנאמר במגילת רות ״עמך עמי ואלוהיך אלהי״ (רות א, טז). גם הרב שאול ישראלי סבר שהדגש צריך להיות על רצונו של הגר להיות חלק מכלל ישראל: ״כל תוכן הגירות היא הסתפחות לעם ישראל״, אמר. גישה מקלה ביחס לגיור הציג גם הרב הראשי הספרדי הראשון, הרב בן ציון עוזיאל ובמיוחד לגבי ילדים ממשפחות מעורבות, סבר שיש להקל במיוחד.

נכון להיום עמדת הרבנות הראשית ונשיא בית הדין הגדול, שהוא המוסמך היחיד ע״פ החוק, לאשר גיורים, היא שאין לקבל לגיור, מועמדים אשר קיימת לגביהם הסתברות גבוהה, שלא יקיימו לאחר מכן את מצוות היהדות.

ניתן להשוות עמדה זאת למקרה שאדם מבקש לקבל אזרחות של מדינה שאליה הוא היגר כמה שנים לפני כן. אם הוא מודיע לרשויות האזרוח שאינו מתכוון לשמור על חוקי המדינה, אלא לעבור עליהם, או שקיימים אצל הרשויות ספקות לגבי שמירת החוק על ידו, סביר להניח שלא יזכה לקבלת אזרחות. לעומת זאת, מי <u>שכבר</u> אזרח של אותה המדינה, בגלל שנולד וגדל שם, אינו מאבד את אזרחותו, אפילו אם הוא עבריין מורשע. באותה מדה, מי שמבקש להתגייר חייב להתכוון לשמור על חוקי היהדות, אך אם כבר התגייר, אינו מאבד את יהדותו גם אם אינו מקיים את מצוות היהדות לאחר הגיור, אלא הוא דומה באנלוגיה הנ״ל, לאזרח עבריין. כפי שנאמר, (סנהדרין מד, א), ״(ישראל), אף על פי שחטא, ישראל הוא״.

מצד שני, מאחר שנושא אופן הגיור אינו מפורש בתורה, והמקור לכך הוא ברייתא בתלמוד, במקרה של מחלוקת בין גישות רבנים, יש אולי מקום להקל.

<u>המצב החוקי היום בתחום הגיור</u> (מתוך הצעה לחוק גיור ממלכתי ידידיה צ' שטרן, שאול פרבר, אלעד קפלן – יוני 2014.

1. הסמכות לגייר. פקודת העדה הדתית (המרה), משנת 1927 קובעת כי מי שהמיר את דתו ורוצה שתינתן לכך נפקות חוקית, נדרש לקבל מראש העדה הדתית שאליה נספח, (הדת המקבלת), או משלוחו, תעודת אישור. את התעודה עליו להציג לפני הממונה המחוזי על פי הפקודה, וזה ירשום את דתו החדשה למבקש.
כאמור לעיל, הרב הראשי לישראל אשר התמנה כנשיא בית הדין הגדול, מוגדר כראש העדה הדתית, ולכן הוא המוסמך הבלעדי על פי החוק ליתן תעודה שמעניקה משמעות משפטית למעשה הגיור.
בשנת 1998 קבעה הממשלה כי יוקם מערך גיור ממלכתי שבו ישבו מותבים ייחודיים שיעסקו בגיור. עם סיום תהליך הגיור מנפיק בית הדין תעודת "מעשה בית דין", והרב הראשי לישראל מנפיק את תעודת ההמרה.
נוסף על מערך הגיור הממלכתי יש בישראל בתי דין פרטיים, אך מעשה הגיור שלהם אינו מוכר היום על ידי הרב הראשי לצורך קבלת תעודת המרה.

<u>תהליך הגיור</u> כולל מספר שלבים:
לימודי יהדות בקורס הכנה לגיור וליווי על ידי משפחה מלווה

- דיון בבית המשפט בבקשה לגיור לאחר כחודשיים
- מפגש עם רכז מחוז לאחר שמונה חודשים
- דיון מסכם בבית הדין
- ברית מילה וטבילה
- הנפקת תעודת גיור ותעודת המרה

<u>גיור קטנים</u>

על פי ההלכה ניתן לגייר גם ילדים קטנים, על ידי מילה וטבילה. אלא שיש בזה לכאורה בעיה, הרי ברור שאין לקטן דעה בוגרת כדי להחליט להיות יהודי ולשמור תורה ומצוות, ואפילו אם יצהיר בפני בית הדין שרצונו להתגייר, מאחר שהוא קטן אין להצהרתו תוקף. ואם כן על סמך מה ניתן לגיירו? התשובה לכך, מאחר שאנו יודעים שזכות היא להיות יהודי, בית-הדין יכול לגיירו (לפי שו"ע, יורה דעה, רסח, ז).

כלומר, בנים מתחת לגיל שלוש עשרה, ובנות מתחת לגיל שתים עשרה, שמבחינה הלכתית אין להם דעת, גיורם נעשה על דעת בית-הדין, הקובע שמבחינה עקרונית טוב להיות יהודי, ולכן מזכים את הקטן ומחליטים למענו, ומגיירים אותו.

כמובן, שבית הדין אינו הולך לחפש ילדים גויים כדי לזכותם בגיור, אלא להיפך, רק אם יש מצד הגר רצון חזק להתגייר, מגיירים אותו. וכן גם לגבי קטן, רק אם ישנו גילוי של רצון מצידו או מצד משפחתו להתגייר, רק אז בית-הדין מגיירו. הבעת הרצון יכולה להיות מצד הוריו של הקטן שבאים להתגייר, וחפצים שגם בנם יתגייר עימם. ולא רק הורים יכולים לרצות לגייר את ילדם, אלא גם זוג שאימץ ילד גוי יכול לבוא לבית- הדין, ולגייר את ילדם המאומץ, שהואיל והם האפוטרופוסים שלו ודאי שהילד מעוניין לעשות כרצונם. ואף הקטן עצמו יכול לפנות לבית-הדין ולהביע את רצונו להתגייר, ובית הדין אם ירצה יוכל לזכות אותו ולהחליט לגיירו. אולם זה מקרה נדיר שילד קטן יגלה רצון עז להיות יהודי, ובית הדין ישתכנע מכך לגיירו לפני גיל בר-מצווה.

אולם חשוב לציין: גיורו של הקטן, כל זמן שלא הגיע לגיל בגרות, עדיין אינו מוחלט. שאם הקטן, כשיהיה בן שלוש עשרה, ימחה ויאמר: אינני רוצה להיות יהודי, תפקע ממנו הגירות. אבל אם בהיותו בן שלוש עשרה יקיים מצווה אחת כיהודי, למשל יניח תפילין, הרי הוא כבר יהודי לכל דבר, ושוב לא יוכל לחזור בו לעולם (שו"ע, יו"ד רסח, ז).

אישה שהתגיירה בהיותה בהריון, הילד שתלד הרי הוא יהודי לכל דבר, ואין צורך להטבילו לשם גירות, וגם אחר שיגיע לגיל בר מצווה לא יוכל לבחור להיות גוי, מפני שכבר מלידתו הוא יהודי.

הדעות חלוקות האם בית הדין יכול לגייר קטנים הגדלים בסביבה שאינה שומרת מצוות והאם ראוי לנהוג כך. יש שסברו שגיור קטן במקרה כזה אינה זכות לו, אלא נזק, מכיוון שגורמים לקטן לעבור עבירות. לעומת זאת, יש הסוברים שהגירות היא בגדר "זכות" גם במקרה של קטן הגדל בבית שאינו שומר תורה ומצוות.

במדינת ישראל, בשונה מגיור של מבוגרים, גיור קטנים אינו דורש מהקטן לימוד או הכנה כלשהי. המדינה דורשת אישור של שני ההורים לתהליך הגיור. הרבנות דורשת את התנאים הבאים ממשפחה המבקשת לגייר קטין: "לא לנסוע בשבת; לשמור על דיני הכשרות; להיות שייכים לבית כנסת; לשלוח את הילד לבית ספר דתי". בעקבות זאת נקבע שילד לא יהודי הנמסר לאימוץ אצל משפחה יהודית יימסר לאימוץ רק למשפחה דתית. על פי ההערכה, בישראל אלפי ילדים שנולדו כלא יהודים שאומצו על ידי הורים יהודיים ולא עברו גיור אורתודוקסי, דבר המגדיל את הסיכון לנישואי תערובת . ויקיפדיה, גיור_קטנים.

<u>ביטול גרות</u>

האם יכול בית דין לבטל גרותו של מי שנמצא שהתגייר לשם טובת הנאה או שאיננו מקיים מצוות? על פי פסק הרמב"ם אין כל אפשרות לבטל את גרותו של גר שהתגייר - "אפילו חזר ועבד עבודה זרה - הרי הוא כישראל משומד, שקידושיו קידושין, ומצווה להחזיר אבידתו, מאחר שטבל נעשה

כישראל", וכך פסקו רבי יוסף קארו בשולחן ערוך והרמ"א. הרמב"ם מביא ראיה מהתנ"ך לגבי נשותיהן של שמשון ושלמה, שלא בוטל גיורן אף על פי "שנגלה סודן" דהיינו שנודע שעבדו לאלילים. הרב יואל בן נון טען שאם עבירה הייתה מבטלת את הגיור, הרי שחטא העגל במדבר היה צריך להביא לידי ביטולו של מתן תורה.

דוגמה המעוררת פולמוס נרחב במדינת ישראל היא של מקרים בהם נטען שגר לא קיים מצוות אפילו בסמוך לאחר גיורו, ומכאן יש שהסיקו שכלל לא התכוון לקבל עליו מצוות בשעת הגיור, שכן, על מנת להתגייר נדרשת התחייבות כנה לשמור מצוות.

נציין כי התגיירות ע"י אדם שאינו מתכוון לקיים את מצוות היהדות פועלת לרעתו שכן כל עוד לא היה יהודי, לא הייתה לו כל מחויבות בנוגע לקיום מצוות היהדות. ברגע שהפך ליהודי, אם אינו שומר שבת לדוגמה, הוא חייב כרת ושאר עונשים משמים.

וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר - במה מתבטאת אהבת הגר?

מזכיר ספר החינוך: מדיני המצווה, מה שאמרו זיכרונם לברכה (בבא מציעא נח, ב) שלא יאמר אדם לגר "זכור מעשיך הראשונים" – כלומר שלא להזכיר שהוא היה בן דת אחרת, ושלא לצערו בשום ענין. והפלגת האהבה שהפליגו בהם עד שאמרו, שהשווה הכתוב אהבתם לאהבת המקום, שבהם נאמר "ואהבתם", ובאהבת המקום "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וגו'.

הוא מוסיף: ויש לנו ללמוד מן המצווה היקרה הזאת לרחם על אדם שהוא בעיר שאינה ארץ מולדתו ומקום משפחות אבותיו, ולא נעביר עליו הדרך במוצאנו אותו יחידי והתרחקו ממנו עוזריו, (אלא לקרב אותו ולעזור לו) כמו שאנו רואים שהתורה הזהירה לרחם על כל מי שצריך עזר, ועם המידות הללו נזכה להיות מרחמים מהשם יתברך, וברכות שמים ינוחו על ראשינו, והכתוב רמז טעם הציווי באמרו "כי גרים הייתם בארץ מצרים". בזאת הזכיר לנו שכבר נכווינו בצער הגדול הזה שיש לכל איש הרואה את עצמו בתוך אנשים זרים ובארץ נוכרייה, ובזכרנו גודל דאגת הלב שיש בדבר, והשם בחסדיו הוציאנו משם, יכמרו רחמינו על כל אדם שהוא כן.

מה למדו מהציווי "אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק" – פסוק כ?

כפי שמביא ספר החינוך: כמו שאמרו בספרי (פיסקא ד "והיה אם שמוע") וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל-לְבַבְכֶם, איזו היא עבודה שבלב? זו תפילה. לפי הרמב"ם, (הלכות תפילה א, ה), מצווה מן התורה להתפלל בכל יום. והרמב"ן ז"ל (בספר המצוות, מצוות עשה, ה) חלק עליו ואמר, שהתורה לא צוותנו להתפלל בכל יום וגם לא בכל שבוע, ולא ייחדה זמן לדבר כלל, ותמיד אמרו חכמינו זיכרונם לברכה, שתפילה היא דרבנן (ברכות, כא, א). אבל הוא אומר שהמצווה מן התורה, היא להתפלל ולזעוק לפני האל ברוך הוא בעת הצרה.

מדיני המצווה, מה שאמרו זיכרונם לברכה (ברכות לא, א) שחייב אדם להתפלל שלוש פעמים ביום - שחרית, ובין הערבים (תפילת מנחה) ובלילה פעם אחת (ערבית), ואלו שלוש התפילות

כנגד הקורבנות תקנום, שבכל יום היו מקריבים במקדש תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים, ותחילת הערב גם כן תקנו (תפילת ערבית) כנגד איברי העולה של בין הערבים, שהיו מתאכלים והולכים כל הלילה על המזבח.

תקנו זיכרונם לברכה בשבתות ובמועדים תפילה רביעית, והיא הנקראת תפלת מוסף, והיא כנגד הקורבן שהיה נוסף במקדש בזמן שהיה קיים, ועוד תקנו תפילה חמישית ביום הכפורים לבד, מרוב קדושת היום, ובגלל היותו יום סליחה וכפרה לכל, והיא הנקראת תפילת נעילה, וכל נוסח התפילות, עזרא ובית דינו תקנום.

בימי החול תקנו להתפלל שמונה עשרה ברכות הידועות בכל פינות ישראל, מלבד ברכת המינים, (״ולמלשינים אל תהי תקוה״) שתיקן שמואל הקטן בהסכמת רבן גמליאל ובית דינו, (יוצא שיש בעצם 19 ברכות). שלוש הברכות הראשונות מספרות בשבח השם, (מגן אברהם, מחייה מתים והאל הקדוש). שלוש האחרונות מהוות בקשה להחזרת השכינה לציון, הודאה על עצם החיים ועל הנסים הנעשים כל יום, ובקשת שלום. שלוש עשרה האמצעיות מהוות שאלת צורך כל איש מישראל ועם ישראל.

כידוע, מטרת התפילה ליצור חיבור של האדם אל הבורא ע״י ההכרה בו כמקור החיים וכל הברכות, שיש לבקש רק ממנו את צרכינו, ב – 13 הברכות האמצעיות: חונן דעת; הרוצה בתשובה; המרבה לסלוח; גואל ישראל; רופא חולי עמו ישראל; מברך השנים – כולל בקשת טל ומטר ופרנסה טובה; מקבץ נדחי עמו ישראל; מלך אוהב צדקה ומשפט; שובר אויבים ומכניע זדים - המכוון נגד המלשינים הכופרים והבוגדים בעם; משען ומבטח לצדיקים; בונה ירושלים – כולל כסא דוד; מצמיח קרן ישועה – (המשיח); שומע תפילה.

סיכום פרק י

בפרק ראינו שהדבר העיקרי שה׳ מבקש מאתנו זה יראת שמים, שיש בה דרגות שונות – יראת העונש, יראת הרוממות של ה׳, ויראה גבוהה יותר שיש בה גם אהבה וקיום מצוות באופן מעשי.

ראינו שיש לאהוב את הגר, כלומר מי שהתגייר ליהדות, אך גם לסייע למהגרים מארץ לארץ, שלאו דווקא קבלו על עצמם את היהדות.

ראינו שעל מנת להתגייר, יש צורך בהכרת עיקרי היהדות, בהתחייבות לקיים את מצוות היהדות, ברית מילה לגברים, וטבילה במקווה. ראינו שאפילו אם הגר בפועל לא מקיים מצוות כפי שהתחייב, זה אינו מהווה ביטול הגיור, אלא הוא נחשב יהודי, העובר עבירות.

ראינו שנקבעו ע״י חכמנו, 3 תפילות ליום חול, כנגד הקורבנות ושהמטרה שלהן זהה, התקרבות וחיבור של האדם לקב״ה.

פרק יא – אהבת ה' ושמירת המצוות - תנאי לישיבה בארץ; השגחת ה' על הארץ - לטוב ולרע; קבלת עול מצוות; הרוב קובע את גורל העם; האם יש קשר בין כמויות גשם לעבודת ה'? שכר שמירת מצוות; גבולות מקסימליים לארץ

אהבת ה' ושמירת המצוות – תנאי לישיבה בארץ

וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל הַיָּמִים. וִידַעְתֶּם הַיּוֹם כִּי לֹא אֶת בְּנֵיכֶם, אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וַאֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֶת מוּסַר ה' אֱלֹהֵיכֶם, אֶת גָּדְלוֹ אֶת יָדוֹ הַחֲזָקָה וּזְרֹעוֹ הַנְּטוּיָה. וְאֶת אֹתֹתָיו וְאֶת מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וּלְכָל אַרְצוֹ. וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת מֵי יַם סוּף עַל פְּנֵיהֶם בְּרָדְפָם אַחֲרֵיכֶם וַיְאַבְּדֵם ה' עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וַאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר עַד בֹּאֲכֶם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה. וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלָעֵם וְאֶת בָּתֵּיהֶם וְאֶת אָהֳלֵיהֶם וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל. כִּי עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת כָּל מַעֲשֵׂה ה' הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְמַעַן תֶּחֶזְקוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ. (דברים יא, א-ט)

במה מתבטא "אֶת גָּדְלוֹ אֶת יָדוֹ הַחֲזָקָה וּזְרֹעוֹ הַנְּטוּיָה". מה הלקח מזה?

לפי הרמב"ן הכוונה למכות ולעונשים שהביא ה' על המצרים ועל עוברי העבירות שבבני ישראל במדבר. כדבריו: "עתה לא ידבר אלא במוסר אשר ייסר בו השם לעוברי רצונו".
הלקח - למרות שהרוצה לכפור ולחשוב שהכל מקרי ואם עם עובר קשיים ואסונות, שזה יד המקרה, שידע שיד ה' פועלת, אך יש צורך בהסתכלות במאקרו ולא מיקרו, כדי להבחין בכך, כי הקב"ה פועל באמצעות מהלכים טבעיים. אם שלטונות רשע כמו הנאצים וברית המועצות הובסו או התמוטטו, זה אינו מקרי אלא כעין חוק מוסרי הקיים במציאות (בדומה לחוקי הטבע), שבו הרוע גורם בסופו של דבר להרס עצמי. יחד עם זאת, ישנן תקופות של "הסתר פנים", שבהן הקב"ה, באמצעות הטבע, אינו מתערב בנעשה, בגלל שהבריות אינן ראויות לכך.

השגחת ה' על ארץ ישראל – לטוב ולרע

כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם, אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זַרְעֲךָ וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק. וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, אֶרֶץ

הָרִים וּבְקָעֹת - לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם. אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ - תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ, מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה. (דברים יא, י-יב)

מה ההבדל בין ארץ ישראל לארץ מצרים ומה המשמעות?

רש"י: וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ - בארץ מצרים היית צריך להביא מים מהנילוס ברגליך ולהשקותה וצריך אתה לנדד משנתך ולעמול, והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה צריך להעלות המים מן הנמוך לגבוה. אבל זו (ארץ ישראל), לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם. אתה ישן על מטתך והקב"ה משקה נמוך וגבוה, גלוי ושאינו גלוי כאחת.

כְּגַן הַיָּרָק - שאין די לו בגשמים ומשקין אותו ברגל ובכתף.

מוסיף הרמב"ן את הצד השני של המטבע: פשוטו של מקרא בדרך האזהרות נאמר, שאמר להם "ושמרתם את כל המצווה וירשתם ארץ זבת חלב ודבש", כי ה' יתן מטר ארצכם בעתו והארץ תתן יבולה. אבל דעו לכם שאינה כארץ מצרים להשקות אותה ברגל מן היאורים ומן האגמים כגן הירק אלא היא ארץ הרים ובקעות, למטר השמים תשתה מים, לא באופן אחר, וצריכה שידרוש ה' אותה תמיד במטר, כי היא ארץ צמאה מאד וצריכה מטר (או טל) כל השנה, ואם תעברו על רצון ה' ולא ידרוש אותה בגשמי רצון, הנה היא רעה מאד, לא תיזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב בהריה. ידוע שמשק המים של ישראל בדרך כלל בחוסר, מבחינת כמויות הגשמים ביחס לצריכה הדרושה. בשנים האחרונות נפתרה הבעיה ע"י התפלת מי ים. יחד עם זאת, אין ספק שעדיפה וזולה יותר, השקיה ומלוי מאגרים באופן טבעי, מאשר רכישת מים מותפלים.

קבלת עול מצוות; הרוב קובע את גורל העם; האם יש קשר בין כמויות גשם לעבודת ה'?

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ, יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם, פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם, וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר, וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר ה' נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ. (דברים יא, יג-כא)

מה הכוונה במילים: וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם – פסוק יג.

רש"י מפרש: וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם - עבודה שהיא בלב וזו היא תפילה, שהתפילה נקראת "עבודה", שנאמר (דניאל ו) אלהך די אנת פלח לי' בתדירא (אלוקיך שאתה עובד לו תמיד). וכי יש פולחן בבבל, אלא על שהיה מתפלל.

מוסיף הרמב"ן: "כי השם לא יעשה הנסים תמיד, לתת מטר הארץ בכל עת יורה ומלקוש ולהוסיף בדגן ובתירוש וביצהר ולהרבות גם העשב בשדה לבהמה או שיעצור השמים וייבשו, רק על מעשה רוב העם, אבל היחיד הוא בזכותו יחיה והוא בעוונו ימות... דע כי הנסים לא יעשו לטובה או לרעה רק לצדיקים גמורים או לרשעים גמורים, אבל הבינונים כדרך מנהגו של עולם יעשה בהם טובה או רעה כדרכם וכעלילותם".

לפי זה מה שקובע את מצב העם (הביטחוני, הכלכלי וכו') הוא התנהלות רוב העם בעניין הימנעות מעבירות וקיום המצוות.

האם אכן יש קשר בין כמויות הגשם היורדות לבין עבודת ה'? לכאורה ישנן שנים גשומות יותר וגשומות פחות מבלי שניכר הבדל ברמת קיום המצוות של העם.

לפי הפסוקים הנ"ל, ייפסק הגשם רק בגין עוון עבודה זרה, כפי שקרה בימי המלך אחאב, שבה, בגזירת אליהו הנביא, לא ירד גשם 3 שנים (מלכים א, יח). כיום אין תופעה של יהודים העובדים עבודה זרה, כך שלא ניתן לזקוף לכך שנות בצורת. יחד עם זאת, אם מחשיבים את הנצרות כעבודה זרה, בגלל יחוס תכונות אלוהיות למייסד הנצרות, אזי המשך קיום כנסיות ופולחנים נוצריים יכול אולי להיחשב כגורם משפיע, למרות שאינו יכול להשפיע על שנויים בכמויות בין השנים.

ע"פ פסוקים יג ו- יד, ריבוי גשמים כסדרם, כן תלוי בקיום מצוות ולפיכך, בשנות בצורת ישנן תפילות מיוחדות ואף ימי תענית, במקרים קיצוניים, כדי לחזור בתשובה ולהסיר את רוע הגזירה. בכל מקרה , להלן תיאור של כמויות משקעים בשנים האחרונות. קשה להסיק ממנו מסקנות, אך יתכן שבכל זאת קיים קשר כלשהו בין ריבוי כמויות לבין מידת קיום מצוות או המצב הרוחני בקרב העם. ניכרת ירידה בתחילת שנות ה- 50, עליה בסוף שנות ה- 60 וה- 80 וירידה גדולה בתחילת שנות ה- 2000. בשנים 2019 – 2020 התברכנו בשנים גשומות.

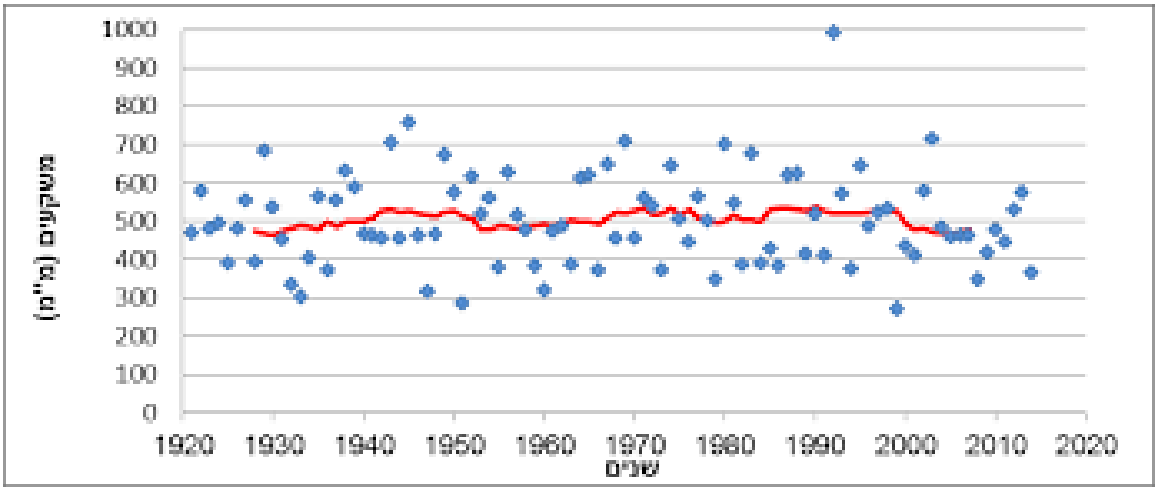

בגרף מוצגת כמות המשקעים השנתית הארצית הממוצעת בכל שנה מ-1921 ועד 2014 .הקו האדום המלא מייצג ממוצע רץ של 15 שנים. מקור: שינויים אקלימיים בישראל - ממצאי השירות המטאורולוגי, איור 5. פרסום: מרץ 2015

למה כתוב שוב : וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם... הרי מצוות תפילין ומזוזה כבר נכתבו בפרשת "שמע ישראל"?

רש"י, ע"פ מדרש ספרי, קושר זאת למה שנאמר למעלה – "וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה", כלומר שמדובר בימי הגלות. הוא כותב: וְשַׂמְתֶּם אֶת-דְּבָרַי - אף לאחר שתגלו, תהיו מצוינים במצוות - הניחו תפילין, עשו מזוזות, כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו. וכן נאמר בספר ירמיהו לא, " הַצִּיבִי לָךְ צִיֻּנִים ", כלומר סימני דרך, כדי לדעת איך לשוב מהגלות לארץ ישראל.

הרמב"ן מוסיף שאמנם מצוות כמו תפילין ומזוזה הן "חובת הגוף", ואינן תלויות בארץ, אלא נוהגות אף בחוץ לארץ, אך מלשון התורה אפשר ללמוד שהיה מקום לחשוב שכל המצוות נוהגות בעקרון, רק בארץ ישראל, ושמקיימים אותן בחו"ל רק כדי לא לשכוח אותן.

נוסיף שאכן התורה כוללת מצוות אלה בפסקה המדברת על הישיבה בארץ, המותנית בקיום מצוות.

מה הכוונה "כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל-הָאָרֶץ"?

לפי רוב המפרשים, הכוונה "תמיד", כמו שהשמים תמיד היו ותמיד יהיו, על הארץ, כך "יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה", לתמיד.

שכר שמירת מצוות - ירושת הארץ; גבולות מקסימליים לארץ

כִּי אִם שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ, לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם, לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְדָבְקָה בוֹ. וְהוֹרִישׁ ה' אֶת כָּל הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם

וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִכֶּם. כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה, מִן הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן, מִן הַנָּהָר נְהַר פְּרָת וְעַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם. לֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפְנֵיכֶם, פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן ה' אֱלֹהֵיכֶם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרְכוּ בָהּ, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם. (דברים יא, כב-כה)

איך הגבולות שבפסוק כד מסתדרים עם אלה המפורטים בפרשת מסעי בספר במדבר?

מדברי הרמב"ן אפשר להבין, שבפרשת מסעי, רשומים גבולות המינימום של נחלות השבטים, ואילו כאן, גבולות המקסימום, שאם יכבשו את סוריה, השטח שתיכבש תיחשב חלק מארץ ישראל. בזמן דוד ושלמה אכן נכבשו שטחים אלה.
כתב הרב אליעזר מלמד, בספר פניני הלכה: וצריך לדעת שיש הבדל משמעותי בין גבולות ההבטחה לגבולות שהחזיקו בהם ישראל בימי הבית השני. שלעניין חיוב המצוות התלויות בארץ, כתרומות ומעשרות, שמיטה וחלה, החיוב חל על המקומות שהתיישבנו בהם בפועל בימי הבית השני. אולם מצוות ישוב הארץ חלה בכל גבולות ההבטחה, שהם גדולים יותר.

סיכום פרק יא

ראינו את מצוות אהבת ה', ההשגחה המיוחדת על ארץ ישראל שפועלת ל - 2 הכיוונים, לטובה אם מקיימים מצוות ולרעה, אם לא. ראינו שלפי הרמב"ן, הרוב קובע את גורל העם מבחינה ביטחונית וכלכלית – אם הרוב שומר מצוות - הגורל חיובי , ואם לא, שלילי.

הרעיון המרכזי של פרשת עקב

ניתן לקבוע שהרעיון המודגש בפרשה הוא החשיבות של יראת שמים וקיום המצוות בארץ ישראל – כתנאי לישיבה בטוחה וארוכה בה. לצערנו, רעיון זה לא כל כך נקלט בעבר - וגם לא בישיבתנו הנוכחית בארץ.

תוספת

גיור המוני בהיסטוריה – (ויקיפדיה, גיור).

לאורך ההיסטוריה היהודית, היו כמה תקופות של התגיירות המונית:
ביציאת מצרים יצאו עם בני ישראל קבוצות מעורבבות שנקראו "ערב רב". על פי הגמרא במסכת יבמות, התגיירו 150,000 איש לאחר שמסר דוד המלך את בני שאול ליד הגבעונים.
התגיירות המונית של רבים מעמי הארץ אירעה לאחר נס פורים, שהתרחש בפרס.

לדברי יוסף בן-מתתיהו, בימי שלטון בית חשמונאי, העמים הזרים (האדומים והיטורים) שנכבשו, אולצו להתגייר כתנאי להישארותם בארץ.
התגיירות המונית של רומאים לאחר חורבן בית שני בידי רומא. (יש הטוענים כי החל מתקופה זו ועד עליית הנצרות, אחד מכל עשרה אנשים ברחבי האימפריה הרומאית היה יהודי).
התגיירותם של בני מעמד האצולה של ממלכת חדייב, בצפון עירק של היום, (שכללו אישים כמו: מונבז המלך ואמו הלני המלכה) בשנות ה - 30 של המאה הראשונה לספירה, בהשפעת הקהילה היהודית הגדולה שחיה בשטחי הממלכה הזו.
משנת 300 לספירה ועד לעליית האסלאם בחצי האי ערב, התגיירו בני המלוכה של ממלכת חמיר, כתוצאה מקשר חיובי עם יהודי האזור (שני יהודים טיפלו במלך חמיר שנפצע במלחמה ורפאו אותו למרות שפיקד על צבא העוין לארצם ושכנעו אותו לוותר על המלחמה ולקשור קשרי שלום עם ארצם), ואתם התגיירו רבים מתושביהם בהוראתו של המלך הראשון שהתגייר. מספרם של התושבים היהודים שחיו בממלכה זו הוערך כזהה למספרם של התושבים הפגאנים שחיו בה בזמן ההוא.
התגיירות ממלכת הכוזרים, שהתקיימה באזור דרום רוסיה ואוקראינה, בין המאה ה-7 לתחילת המאה ה-11. יש סברה כי לאחר חורבנה של ממלכה זו, נטמעו שרידיה היהודיים בקהילות היהודיות ממוצא יהודי שהתקיימו בהונגריה, בפולין, ברוסיה וייתכן שאף בטורקיה ובתפוצות ישראל אחרות.
התגיירותם של מספר שבטים ברברים שהתנגדו לכיבוש הערבי של אזור המגרב, אשר התגיירו לפני עליית האסלאם בארצות צפון אפריקה בעקבות התגיירות מלכתם קהינה והצטרפו לקהילת יהודי ארצות אלה.
התגיירותם של הסובּוֹתְניקים ברוסיה. סובּוֹתְניקים הם בני קהילה רוסית-נוצרית אשר התייהדה, ושחבריה החלו לקיים מנהגים ומצוות יהודיות שונות, וחלקם אף התגיירו רשמית ועלו ארצה. מקור השם "סובּוֹתְניק" הוא ככל הנראה במילה הרוסית "סובּוֹתָה" (שבת), עקב היותם במקור חלק משומרי השבת הנוצרים. לפי הערכות, בתחילת המאה ה-20 היו בתחומי האימפריה הרוסית כמה עשרות אלפי סובותניקים. קהילתם מונה (נכון לשנת 2008) כ - 10,000 איש בכל רחבי ברית המועצות לשעבר. ישראלים ידועים מצאצאי סובּוֹתְניקים: השומר אלכסנדר זייד, שאמו הייתה סובותניקית, ניצב בדימוס אליק רון שסבתו היתה סובותניקית, יואב דוברובין מיסוד המעלה, משפחת קורקין, והמחזאי יהושע סובול. (למרות הטענות, כנראה שהרמטכ"ל לשעבר, רפאל איתן, ז"ל, לא היה מצאצאי סובותניקים, אלא יהודי לכל דבר).
המיסיונרים האירופאים הנוצרים (שביניהם היו גם יהודים מומרים) שפעלו באתיופיה במטרה לנצר את קהילת יהודי אתיופיה בשנת 1840, טענו כי ניסיונם להמיר את דתם של יהודי אתיופיה לנצרות נעשה כתגובה לגיורם של קבוצת אנשים גרמנים.

ממצאים גנטיים – (ויקיפדיה, גיור)

למרות שידוע על מקרים של גיור המוני של עמים וקבוצות אתניות שונות כמתועד בהיסטוריה, כגון התגיירותם של תושבי ממלכת הכוזרים, מחקרים גנטיים הראו כי רובו המכריע של העם היהודי ולא משנה באיזו קהילה מדובר, הינו צאצא של קבוצה או עם ממוצא מזרח תיכוני כמתואר בתנ"ך, שלמרות שהתפרס בעקבות הגלויות השונות ברחבי תבל, מוצאו נשאר זהה הודות לנישואין בתוך הקהילה.

המחקרים הראו כי כמות היהודים מיהדות אשכנז שלהם דנ"א של עמים ממוצא אירופי הוא פחות מ-12%. כלומר כל יתר יהדות אשכנז הינו צאצאי אותו העם המזרח תיכוני שהוזכר לעיל. מחקרים גנטיים עדכניים יותר הראו כי ייתכן ששיעורם של היהודים בעלי הגנים האירופאים ביהדות אשכנז הוא בין 5 ל-8 אחוזים מכלל יהדות אשכנז, ובלתי סביר שיהוו את הבסיס לאותה היהדות, כפי שטענו בעבר גורמים עוינים ליהודים כי מקור יהודי העולם הוא בגויים שקיבלו על עצמם את דת ישראל. (טענות אלו כאמור הופרכו במספר רב של מחקרים גנטיים על יהודים).

למרות שידוע על התגיירותם של בית המלוכה בחמיר שבחצי האי ערב (משנת 300 לספירה ועד לעליית האסלאם בחצי האי ערב), בעקבות יצירת קשר חיובי בין היהודים לבין בני מעמד המלוכה, והתגיירותם של רבים מתושבי חמיר בהוראת מלכם, מחקרים גנטיים הראו כי מוצא יהדות תימן זהה לזה של שאר קהילות יהדות התפוצות, ובנוסף לכך נמצא כי כרומוזום ה-Y של יהודי תימן זהה לזה של קהילות מזרח תיכוניות אחרות.

ידוע גם על התגיירותם של מספר שבטים ברברים בצפון אפריקה לפני עליית האסלאם, אך עם זאת מחקרים גנטיים שבדקו את הדנ"א המיטוכונדריאלי (שעובר מהאם לצאצאיה) הראו כי ליהודי צפון אפריקה אין חומרים תורשתיים בשם: Hg M1 ו-U6, שנפוצים אצל תושבי צפון אפריקה המקומיים, דבר שמאשר כי נישואי תערובת בין יהודים לערבים מצפון אפריקה או בין יהודים וברברים הם בגדר בלתי-סבירים, ושולל את תאוריית "ההתייהדות ההמונית" שנהוג היה לחשוב שחלה בצפון אפריקה.

כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה ....

משירי אהבת הארץ

ארץ צבי - שיר הנושא לסרט "מבצע יונתן", 1977.

ביצוע: יהורם גאון

מילים: תלמה אליגון רוז, לחן: דובי זלצר

בַּחֲצִי הַלַּיְלָה הֵם קָמוּ

וְהִכּוּ בְּקֶצֶה הָעוֹלָם

כְּבְנֵי רֶשֶׁף חָשׁוּ הִרְחִיקוּ עוּף

לְהָשִׁיב אֶת כְּבוֹד הָאָדָם

אֶל אֶרֶץ צְבִי, אֶל דְּבַשׁ שְׁדוֹתֶיהָ
אֶל הַכַּרְמֶל וְהַמִּדְבָּר
אֶל עַם אַשֶּׁר לֹא יֶחֱשֶׂה
שֶׁאֶת בָּנָיו לֹא יַפְקִיר לְזָר,
אֶל אֶרֶץ צְבִי שֶׁבְּהָרֶיהָ
פּוֹעֶמֶת עִיר מִדּוֹר לְדוֹר
אֶל אֶרֶץ אֵם לְטַבּוּרָהּ
קְשׁוּרִים בָּנֶיהָ בְּטוֹב וּבְרַע.

בַּחֲצִי הַלַּיְלָה עוֹבֶרֶת
בִּשְׁדוֹתֵינוּ רוּחַ שָׁרָב
עֲרָבָה אִלֶּמֶת תַּרְכִּין אָז רֹאשׁ
עַל אַשֶּׁר עִם שַׁחַר לֹא שָׁב

אֶל אֶרֶץ צְבִי, אֶל דְּבַשׁ שְׁדוֹתֶיהָ
אֶל הַכַּרְמֶל וְהַמִּדְבָּר
אֶל עַם אַשֶּׁר לֹא יֶחֱשֶׂה
שֶׁאֶת בָּנָיו לֹא יַפְקִיר לְזָר,
אֶל אֶרֶץ צְבִי שֶׁדִּמְעוֹתֶיהָ
נוֹשְׂרוֹת עַל שְׂדֵה חַמָּנִיּוֹת
שֶׁעִצְּבוֹנָהּ וּשְׁשׂוֹנָהּ
הֵם שְׁתֵי וָעֵרֶב בְּבֶגֶד יוֹמָהּ.

[בית נוסף שכתבה תלמה אליגון לזכרו של רס"ן רועי קליין ז"ל, סמג"ד גדוד 51 בגולני אשר זינק על רימון כדי להציל את חייליו במלחמת לבנון השניה - 2006]

כְּשֶׁהִפְצִיעַ שַׁחַר בָּאֹפֶל
הוּא חִלֵּץ פָּצוּעַ מֵאֵשׁ
כְּשֶׁהֻשְׁלַךְ רִמּוֹן בְּגוּפוֹ סוֹכֵךְ
לְהַצִּיל חַיִּים הוּא בִּקֵּשׁ

אָז אֶרֶץ צְבִי –
אֶת דִּמְעוֹתֶיהָ
אֶל מוּל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם כָּבְשָׁה

וּכְשֶׁקָּרָא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
הָרוּחַ חֶרֶשׁ אֶת שְׁמוֹ נָשָׂא

רוֹעִי ה׳ יִשְׁמֹר עָלֶיךָ
עַל תֹּם דְּרָכֶיךָ עַל עֵזְךָ
עַל אֶרֶץ צְבִי - שֶׁנִּשְׁמָתְךָ
שְׁזוּרָה לָנֶצַח בְּבֶגֶד יוֹמָהּ

פרשת רְאֵה

פרק יא - המשך – הברכה והקללה - מתי ואיפה ניתנו ומה משמעותן?

רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם, בְּרָכָה וּקְלָלָה. אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם. וְהַקְּלָלָה, אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם.
וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים וְאֶת הַקְּלָלָה עַל הַר עֵיבָל. הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה. כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ וִישַׁבְתֶּם בָּהּ. וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם. (דברים יא, כו-לב)

"רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה". באיזה יום מדובר?

לפי רש"י ופשט הכתוב, הכוונה לברכות והקללות האמורות בהר גריזים ובהר עיבל. הברכות והקללות מפורטות בספר דברים, כז, (פרשת כי תבוא). בפועל הן נאמרו כמובן רק אחרי שבני ישראל עברו את הירדן, כפי שמתואר בספר יהושע ח, לג - לה.
אם כן, שמדובר באירוע עתידי, משמעות המילה "הַיּוֹם", הוא למעשה – כל יום. הבחירה בין הברכה - (הטוב) והקללה - (הרע), היא יום - יומית ומתמדת.

למה לא נאמר: אֶת-הַבְּרָכָה אִם תִּשְׁמְעוּ ..." כמו "וְהַקְּלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ" - אלא "אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ"?

רש"י מפרש: "אֶת-הַבְּרָכָה - על מנת אשר תשמעו". מזה אפשר להבין שהברכות אינן ניתנות כתוצאה משמירת המצוות אלא כדי לאפשר את קיום המצוות - כלומר שה' נותן לנו מראש, לפני קיום המצוות, את התנאים ואת האפשרות לקיים את המצוות ועל האדם לבחור האם לנצל את התנאים לקיום מצוות או לא.
לעומת זאת, הקללה אינה ניתנת מראש, אלא היא פועל יוצא או תוצאה, של העבירות.

איך אפשר לתת ברכה וקללה על הרים ולמה?
רש"י מסביר ע"פ מסכת סוטה, לז, שהלויים, המברכים והמקללים, הפכו את פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה "ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה" וגו' ושכל ה"ארורים", (הקללות) שבפרשה, אמרו תחילה בלשון "ברוך" ואח"כ הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בלשון קללה.
תוכן הברכות והקללות מובא בהמשך ספר דברים, כז – כח.

היכן נמצאים הר גריזים והר עיבל - האם "מוּל הַגִּלְגָּל" באזור יריחו? למה יש פירוט רב כל כך של מיקומם?

כידוע, הר גריזים והר עיבל נמצאים ליד העיר שכם, או "אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה", כנאמר בפסוק. במידה מסוימת הם נמצאים "מוּל הַגִּלְגָּל" אם מסתכלים מדרום לצפון, למרות שהם מרוחקים.
פירוט המיקום מצביע על כך שבני ישראל לא הכירו עדיין את הגיאוגרפיה של ארץ ישראל, לפני הכניסה אליה. לכן היה צורך לפרט את מיקומן ולומר שהברכות והקללות יינתנו במרכז הארץ ולא תיכף אחרי מעבר הירדן. המקומות היו ידועים למשה רבנו, או בהיותו נביא, או ממסורת האבות שהגיעה אליו.

למה הצטוו לקיים את אמירת הברכות והקללות דווקא בהר גריזים והר עיבל?

כידוע, בדרך כלל בברית בין ה' לעם, יש ענין של כריתה לשני חלקים, כמו בברית בין הבתרים שבה נאמר (בראשית טו, יז), "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה. גם בברית מילה יש משום כריתה והפרדה של הערלה והגיד. לכן העמידה על שני ההרים, כאשר הלויים עומדים באמצע, ממחישה ביותר את מעמד ברית הברכה והקללה.

סיכום סוף פרק יא

ראינו כאן שהבחירה בין הברכה לקללה, דהיינו בין הטוב לרע, היא תמיד "היום", כלומר, כל יום. הברכה ניתנת מראש, כדי לאפשר את קיום המצוות ואילו הקללות רק לאחר ביצוע העבירות. מהפירוט הרב של מיקום הרי גריזים ועיבל, ברור שהדברים נאמרו לפני הכניסה לארץ ישראל בימי יהושע, אחרת, אילו המיקום היה ידוע, לא היה צורך בכך.

פרק יב - ביעור עבודה זרה; מתי נאסר להקריב בבמה; למה לא נאמר היכן יוקם המקדש אלא רק "בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'?; ההיתר לאכול בשר שלא כקרבן; החובה לשחוט בהמה כדין; למה שוב מוזהרים שלא לאכול דם ומה הכוונה שהדם הוא הנפש?; להיזהר מתועבות הכנענים

ביעור עבודה זרה; מתי נאסר להקריב בבמה; למה לא נאמר היכן יוקם המקדש אלא רק "בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'?

אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת, בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ לְרִשְׁתָּהּ, כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה. אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת אֱלֹהֵיהֶם, עַל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן. וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא. לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לה' אֱלֹהֵיכֶם. כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם, לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָּׁמָּה. וַהֲבֵאתֶם שָּׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֶת מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וְאֶת תְּרוּמַת יֶדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם. וַאֲכַלְתֶּם שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמַחְתֶּם בְּכֹל מִשְׁלַח יֶדְכֶם, אַתֶּם וּבָתֵּיכֶם אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם, אִישׁ כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו. כִּי לֹא בָאתֶם עַד עָתָּה אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ. (דברים יב, א-ט)

למה כל כך חשוב להרוס את כל המזבחות והפסלים של הכנענים?

התורה מזהירה פעמים רבות שהשארת עבודה זרה בארץ הקודש, מהווה חילול ה' וגם עלול למשוך חלשים שבבני ישראל אחריה.

וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא. לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לה' אֱלֹהֵיכֶם - מה הכוונה? ברור שאין להרוס מזבח לה'?

מפרש רש"י: "לא תעשון כן" - להקטיר לשמים בכל מקום, "כִּי אִם-אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר...". דבר אחר, "ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם - לא תעשון כן" (ספרי), זוהי אזהרה למוחק את השם (של הקב"ה, או אפילו אות אחת משמות האל מספר קודש) ולנותץ אבן מן המזבח או מן העזרה. אמר רבי ישמעאל: וכי תעלה על דעתך שישראל נותצים את המזבחות? אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עוונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב. פסוק ה, תומך דווקא ברישא של פירוש רש"י.

לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם, אִישׁ כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו – מה הכוונה? הרי בספר שמות כ, כ, נאמר: "מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ אֶת צֹאנְךָ וְאֶת בְּקָרֶךָ בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ", שמזה אפשר ללמוד שמותר להקריב בכל מקום.

קודם כל, ע"פ הפסוק רק "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי", תבוא ברכת ה' ולא בכל מקום שיבחר האדם. לפי רש"י, ע"פ מסכת זבחים דף קיט, א, אחרי שנכנסו לארץ היה מותר להקריב בבמה, מה שיָּשָׁר בעיני איש, (כנאמר בפסוק: אִישׁ כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו), כלומר נדרים ונדבות בלבד. את קורבנות החובה היו חייבים להביא למשכן דווקא.

לפי מסכת זבחים פרק יד, משניות ד - ח, עד שנבנה בית המקדש, 440 שנה אחרי הכניסה לארץ, הותרה ההקרבה בבמות, פרט לזמן שעמד המשכן בשילה, במשך 369 שנה. במשנה נאמר: "עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות... משהוקם המשכן נאסרו הבמות...באו לגלגל והותרו הבמות...באו לשילה נאסרו הבמות. לא היה שם תקרה, אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן והיא הייתה (נקראת) 'מנוחה' (דברים י"ב, ט)...באו לנוב ולגבעון הותרו הבמות...באו לירושלים נאסרו הבמות, ולא היה להם עוד היתר, והיא הייתה (נקראת) 'נחלה'".

(בכך מוסבר פסוק ט: "כִּי לֹא בָאתֶם עַד עָתָּה אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה... ").

למרות שהבמות נאסרו לאחר הקמת מקדש שלמה, חלק מהעם המשיך להקריב קורבנות באיסור והפסוק: "רק הבמות לא סרו, עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות", (מלכים ב, יב, ד, ועוד), חוזר ונשנה בספר מלכים בפרשיות הסיכום של רוב מלכי יהודה, אף הנחשבים צדיקים.

לפי הרמב"ן, פירוש הכתוב, שבמדבר לא התחייבו בני ישראל להביא בכורות ומעשר בהמה או מעשר שני למשכן, אך אחרי הכניסה לארץ, יהיו חייבים להביאם למשכן ולאכלם בתחום המותר.

אבן מסותתת שנמצאה בצרעה, המיוחסת למזבח מנוח, אבי שמשון - המחשת גובה. (זו דוגמה לבמה). commons.wikimedia.org/wiki/File:Altar_manoach_2.jpg

וַעֲבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן וישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם מַנְחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וישַׁבְתֶּם בֶּטַח. וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תָּבִיאוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם - עוֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וּתְרֻמַת יֶדְכֶם וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לה'. וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם, אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאַמְהֹתֵיכֶם וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשַׁעֲרֵיכֶם, כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם. (דברים יב, י-יב)

למה פסוק יא (ולהלן גם פסוקים יז – יח) חוזרים על הנאמר בפסוק ו - ז, ולמה לא מגלים בתורה היכן "הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ"?

רש"י מפרש שפסוק יא מדבר על בית המקדש הקבוע ולא על המשכן, שעליו מדובר בפסוקים ו-ז.

וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר וגו' - בנו לכם בית הבחירה בירושלים וכן הוא אומר בדוד (שמואל ב, ז) "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו, ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא, אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יושב בתוך היריעה".

שָׁמָּה תָּבִיאוּ וגו' - למעלה אמור לעניין שילה וכאן אמור לעניין ירושלים, ולכך חלקם הכתוב, לתת היתר (להקרבה בבמות) בין זו לזו. משחרבה שילה ובאו לנוב וחרבה נוב ובאו לגבעון, היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים.

הרמב"ם מסביר במורה הנבוכים חלק שלישי פרק מה, מדוע משה רבינו לא גילה את מקום המקדש וכותב:

"ואין ספק אצלי ג"כ שהמקום אשר ייחדו אברהם בנבואה היה ידוע אצל משה רבינו ואצל רבים, שאברהם צווה אותם שיהיה בית עבודה, כמו שבאר המתרגם (אונקלוס לפסוק בראשית כב, יד: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר ה' יֵרָאֶה), ואמר, "ופלח וצלי אברהם תמן באתרא ההוא", (ועבד והתפלל אברהם במקום ההוא), ואמר "קדם ה' הכא יהון פלחין דריא וכו'", לפני ה' יעבדו לדורות), ואשר לא התבאר בתורה ולא נזכר בפרט, אבל רמז אליו ואמר "אל המקום אשר יבחר ה'" וגו', יש בו אצלי שלוש חכמות (תשובות): האחת מהן, שלא יחזיקו בו האומות וילחמו עליו מלחמה חזקה כשידעו שזה המקום מן הארץ, הוא תכלית התורה. והשנית, שלא יפסידוהו (יהרסו אותו), מי שהוא בידם עתה (היבוסים) וישחיתוהו בכל יכולתם. והשלישית, והיא החזקה שבהם, שלא יבקש כל שבט היותו בנחלתו ולמשול בו, והיה נופל עליו מן המחלוקת והקטטה כמו שנפל בבקשת הכהונה, ולזה באה המצווה שלא יבנה בית הבחירה אלא אחר הקמת מלך שיצווה לבנותו ותסתלק המחלוקת, כמו שבארנו בספר שופטים".

ההיסטוריה של העיר ירושלים מראה עד כמה צדק הרמב"ם, שכן היוונים, הרומאים, המוסלמים והנוצרים עשו את הכל כדי לכבוש את ירושלים, לגרש משם את היהודים ולהפוך אותה למרכז דת ופולחן שלהם. מבחינת המוסלמים – עד היום.

הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה. כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ. רַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כִּבְרְכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר נָתַן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל. רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ, עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם. לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ וְכָל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ וּתְרוּמַת יָדֶךָ. כִּי אִם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ. הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תַּעֲזֹב אֶת הַלֵּוִי כָּל יָמֶיךָ עַל אַדְמָתֶךָ. (דברים יב, יט)

למה כל כך חשוב שלא להעלות קרבן או לאכול מעשר שני, אלא במקום אשר ה' יבחר? הרי היו תקופות שבהן כן היה מותר להקריב בבמה משפחתית?

כותב בעל ספר החינוך שכשיש מקום מיוחד בעולם לקורבנות ולבקשת ה', יתקדש המקום וינוח עליו רצון האל ושפע ברכתו. אז לבבות בני אדם יפחדו ויתרככו כשהם באותו מקום, וישוב כל איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיו בראות את עבודת המקדש. אילו הותרו כל המקומות להקרבה, לא הייתה אותה הרגשה מיוחדת בכל אותם מקומות מפוזרים והדבר גם היה מקטין את ההתרגשות של עבודת ה' במקום מרכזי כמו בבית המקדש.
למרות שלאחר הכניסה לארץ הותרו הבמות, האידיאל הוא מקום מרכזי אחד להעלאת קורבנות ולקרבה לה'.

רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ - למה שוב מוזהרים שלא לאכול דם? זה כבר נאמר קודם ב - ויקרא יז.

מפרש רמב"ן שהוצרך להזכיר שוב את הציווי "רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ", מטעמים רבים. כי בהתחלה נאמר באיסור הדם (ויקרא יז, יא) "ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם", והיה אפשר לחשוב שכאשר הדם אינו מכפר, (כלומר שמדובר בדם של חיה שאינה מוקרבת), לא יאסר הדם באכילה. על כן היה צורך לאוסרו במפורש.
ועוד, כדי להבהיר שאין צורך בכסוי הדם אחרי שחיטת בקר וצאן כמו לגבי חיות כמו הצבי והאיל (שם יז, יג). לכן נאמר לגבי שחיטת צאן ובקר שנשפוך את הדם כמים, ללא כסוי, וזה הטעם שנאמר "על הארץ", לא "בארץ", שפירושו של האחרון, שיש צורך לכסותו בעפר.

הוא מסביר שבמדבר, בעת שהייתה חובה לאכול כל צאן ובקר במסגרת קרבן שלמים בלבד, היה אסור לאכול את הבשר עד שייזרק הדם על המזבח. לכן הם המתינו שיסולק הדם מהבהמה לפני שאכלו אותו. לעומת זאת, לגבי הצבי והאיל, וכן העוף, שאינם קרבים כשלמים על המזבח, יש צורך לכסות את דמם בעפר, כדי להבטיח את אי - אכילת דם.

מוסיף הרמב"ן שלדעתו הסיבה שבמדבר היה אסור לאכול בשר צאן ובקר שאינם שלמים, כי בהתחלה, כשהם היו במדבר "ילל ישימון ושעירים ירקדו שם", וכל יוצאי מצרים היו רגילים להקריב לשעירים ולאכול דם, נאסר להשאיר דם על פני השדה ולזבוח בכל מקום, אלא רק במשכן ה', וזאת כדי להרחיק אותם מן החטא ההוא. אבל לאחר הכניסה לארץ היה צורך להתיר בשר תאווה בגלל ריחוק מקומות המגורים מהמשכן. עברו בינתיים שנים רבות מאז יציאת מצרים, לכן כבר לא היה חשש שיקריבו לשעירים וישתו דם, גם אם יישפך בביתם דם הבקר והצאן על הארץ. לעומת זאת, לגבי דם החיה ועוף אשר נוהגים לצודם בשדה וביער והמנהג היה לשחטם שם ולהביאם שחוטים אל הבית, השאיר את המצווה כמו שהייתה – דהיינו, לכסות את דמם בעפר.

איך יתכן שהגויים העלילו על היהודים עלילות דם, אם התורה מזהירה כל כך הרבה פעמים שאסור לאכול דם?

עלילת דם היא האשמה שקרית בעלת מאפיינים אנטישמיים. לאורך ההיסטוריה שימשו עלילות הדם כמניע לביצוע פוגרומים, רציחות, שריפת תלמודים והתנכלות ליהודים.

עלילות הדם החלו להופיע בעת העתיקה ונעשו נפוצות בשלהי ימי הביניים. העלילות הראשונות צמחו על רקע דתי, אולם מעבר לקנאות הדתית, ביקשו המעלילים להיפטר מן היהודים על מנת לזכות ברכושם או להוציא מהם פיצויים. בעת החדשה התווספו גם השנאה הגזעית והתחרות הכלכלית כמניעים להפצת עלילות השווא על היהודים.

אופי העלילות השונות על היהודים ברחבי העולם ולאורך ההיסטוריה הן רבות, אולם הנפוצה והמפורסמת ביותר היא העלילה בדבר שימוש בדם ילדים נוצרים לשם אפיית מצות לפסח. על שמה של עלילה זו מכונות כלל העלילות על היהודים "עלילות דם". תחילה הסבירו המעלילים את המעשה כנקמת היהודים בנוצרים, ואמרו כי הריגת נוצרי על ידי היהודים היא בידיהם כעין זכר לצליבת ישו, או כעין חזרה סמלית על מעשה הצליבה. אולם אחר כך השתרשה סברה אחרת, שהייתה יעילה יותר ביד צוררי ישראל, והיא שהיהודים משתמשים בדם נוצרי באפיית המצות לפסח. סברה זו נתנה בידם את האפשרות לחדש את העלילה בכל שנה, בבוא חג הפסח. (יש אומרים ש"הסעודה האחרונה" של ישו ושליחיו התקימה בליל הסדר ואולי זה המקור לעלילות על בסיס אפיית המצות).

אף-על-פי שמספר עלילות הדם ב - 800 השנים האחרונות הגיע לכדי מאתיים, לא טרחו אפילו המעלילים לשנות את מתכונתה, וצורתה בכל הדורות הייתה אחת וקבועה: ימים מועטים לפני חג הפסח נעלם לפתע ילד נוצרי, וכעבור זמן-מה נמצאה גופתו בקרבת ביתו של יהודי. בגופת הילד,

(שנרצח ע״י המעלילים), נתגלו סימנים שהוצא מתוכה הדם, והמסקנה הייתה ברורה - היהודים הם שעשו את הנבלה, למען יהיה להם דם נוצרי לחג הפסח.
יהודים ניסו להוכיח שלא יתכן שיהודים רצחו נוצרים כדי להכין מאכלים מדמם, שכן הוזהרו בצורה חמורה מאכילת דם. לרוב, הפורעים בכלל לא שמו לב לטיעון זה והתעלמו ממנו.
מקור: ויקיפדיה, עלילת_דם

ההיתר לאכול בשר שלא כקרבן; החובה לשחוט בהמה כדין; למה שוב מוזהרים שלא לאכול דם ומה הכוונה שהדם הוא הנפש?

כִּי יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְאָמַרְתָּ: אֹכְלָה בָשָׂר, כִּי תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר, בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר. כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם, וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן ה' לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ, וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ. אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת הַצְבִי וְאֶת הָאַיָּל, כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ, הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו יֹאכְלֻנּוּ. רַק חֲזַק, לְבִלְתִּי א�ֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר. לֹא תֹאכְלֶנּוּ, עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם. לֹא תֹאכְלֶנּוּ, לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' . רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'. וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ, וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל. שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ, לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ עַד עוֹלָם, כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ. (דברים יב ,כ-כח)

וְאָמַרְתָּ: אֹכְלָה בָשָׂר, כִּי תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר, בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר - מה כוונת התורה לגבי אכילת בשר ומה ניתן ללמוד מזה?

מפרש רש״י: כִּי יַרְחִיב וגו׳ - (ע״פ מסכת חולין, פד), לימדה תורה דרך ארץ, שלא יתאווה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת ידיים ועושר.
בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ וגו׳ - אבל במדבר נאסר להם בשר חולין. הייתה חובה להקדישה ולהקריבה כקרבן שלמים.
הרמב״ן מפרש שכאשר ירחיב השם את גבולכם (בארץ ישראל) ולא תהיו כולכם יושבים מסביב למשכן כמו שאתם היום במדבר, יהיה בשר החולין מותר לכם, כי אי אפשר שתלכו כולכם ממקום רחוק אל המקום אשר יבחר ה׳ ותזבחו שלמים בכל פעם שתרצו לאכול בשר.

מה כוונת המילים ״וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן ה׳ לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ״, פסוק כא?

רש״י מפרש: וְזָבַחְתָּ וגו׳ **כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ** - למדנו שיש ציווי בזביחה (כלומר בשחיטת הבהמה,

החיה או העוף ודיני שחיטתם), והמילים "כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ" מכוונות להלכות השחיטה שנאמרו למשה מסיני. (מזה לומדים שניתנה למשה התורה שבעל פה לפני אמירת ספר דברים על ידו).
הרמב"ן מפרש, ע"פ מסכת חולין כח, א, שהמילים "כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ" מכוונות להלכה למשה מסיני, ומזה לומדים שנצטווה משה שיש לשחוט את הושט (לבליעת אוכל ומשקה) ואת הקנה (לנשימה) של הבהמה, לפחות רוב סימן אחד בעוף ורוב שני הסימנים – הקנה והוושט, בבהמה.
בהתחלה בא הציווי לאכול כל בשר צאן ובקר בגדר קרבן שלמים, לכן הם ממילא שחוטים כמשפט הקורבנות, ועתה בהתרה של בשר החולין נאמר "וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן ה' לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ", כמו לגבי הקורבנות, ואז יהיה מותר לאכול אותם בגדר חולין "בכל תאוות נפשך".
כוונת הרמב"ן, שגם לגבי בשר חולין, יש לזבוח, כלומר לשחוט, כמו את הקורבנות, כמו שכתוב: (ויקרא א, ה): "וְשָׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר...".
דיני השחיטה לא פורטו בתורה שבכתב, אלא נלמדים בתורה שבעל פה, בעיקר במסכת חולין.
אם בהמה נשחטה שלא כהלכה, הבשר הוא נבלה ואסור באכילה.

מה עניין "הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו יֹאכֵלֻנּוּ" בפסוק כב? למה שלא יוכלו לאכול יחד בשר?

מפרש הרמב"ן שבגלל שציווה במדבר שלא יאכלו בקר וצאן אלא בתור זבחי שלמים, והוזהרו שלא לאכול בשר שלמים כשהם טמאים, נאמר כאן שלגבי צאן ובקר חולין, אין חשש לאכלו עם אדם טמא בקערה אחת, כמו שהיו אוכלים במדבר הצבי והאיל, שאינם קרבים על המזבח.

למה נאמר בפסוק כג: "רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם"? מי כבר ירצה לאכול דם?

רש"י, ע"פ מדרש ספרי פירש: ממה שנאמר חֲזַק, אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו. לפיכך הוצרך לומר חֲזַק, דברי רבי יהודה. רבי שמעון בן עזאי אומר: לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצוות. אם הדם, שהוא קל להישמר ממנו, שאין אדם מתאווה לו, הוצרך לחזקך באזהרתו, קל וחומר לשאר מצוות.
פירש הרמב"ן, ע"פ מדרש ספרי מב, ב, לגבי "רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם" ו - "לֹא תֹאכְלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ" (פסוק כה), ש"בני ישראל היו להוטים אחרי הדם מאד. על כן היה צורך בכל האזהרות האלה לגבי אכילת דם, לעומת הַחֵלֶב של בהמות צאן ובקר, שלא היו להוטים אחריו.
אבל הלשון "רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם" אינו מתיישב כל כך עם זה, כי למה צריכים חוזק ואומץ כדי להיזהר מן הדם, היה צריך לומר לחומרו: "השמר לך לבלתי אכול הדם". מצאנו לשון חוזק במצוות, כשאמר הקב"ה ליהושע (יהושע א, ז) "רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי", וכן אמר יהושע לישראל (שם כג ו) "וחזקתם מאד לשמור ולעשות את כל הכתוב בספר תורת משה", אבל זה לגבי המצוות כולן. "לשמור" ירמוז למצוות לא תעשה ו"לעשות" ירמוז למצות עשה, אבל במצווה אחת לא מצאנו, ומה צורך לחיזוק ב"שב ואל תעשה" ממצוות לא תעשה אחת?

ממשיך הרמב"ן שנראה לו שהזכיר בה חיזוק, בגלל שדבקו בדם במצרים והיו זובחים לשעירים, כמו שכתוב (ויקרא יז, ז) "ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם", וכתוב (להלן דברים, לב, יז) "יזבחו לשדים לא אלוה", והייתה העבודה ההיא באכילה מן הדם, כי היו אוספים את הדם לשדים ואוכלים עליו וממנו, כאלו הם קרואים לשדים לאכול על שולחן השדים ההם ומתחברים עמהם, כפי שהוזכר בספר מורה הנבוכים (ג, מו).

אבל לדעתו, אין זה עיקר טעם איסור הדם, אלא הכתוב מפרש טעמו "כי הדם הוא הנפש", כמו בפרשת אחרי מות (ויקרא יז, יא), אבל בכל זאת, הם היו שטופים בדם ורודפים אחריו מאד, והיו מתנבאים בו ומגידים עתידות. ולכך בא הכתוב והזהיר שאם ישמע מאוכלי הדם, כדוגמת נביא שקר, דברים מנבאי עתיד אחרי טכס אכילת דם, ויופיע האות או המופת, אל יפתה לבו של הרואהו, אלא יחזיק בתומתו ובאמונתו בה' ואל יאכל מן הדם בשום ענין, ואל יסתיר את המעשה ההוא. "לא ייראו מדבריהם ולא יחת מפניהם כי הבל המה, מעשה תעתועים". לכן הזהיר כאן באיסור אכילת דם, בסמוך לאזהרה לגבי נביא השקר (להלן בהמשך), מפני הטעיותיו.

לפי פירוש הרמב"ן בפרשת אחרי מות, אין זה ראוי שנפש אנושית תאכל נפש בהמה, דהיינו הדם, אלא עליו להשתמש בדם לצורך כפרת נפשו בקרבן.

נזכיר כי הראי"ה קוק, זצ"ל, בחיבורו "חזון הצמחונות והשלום", ביאר כי באמצעות איסור זה ניסתה התורה לעורר את האדם להכרה "שאין שפיכת דמים מדה מוסרית הוגנת לאדם", ובכך להביאו למצב של התחשבות מלאה בבעלי החיים ולצמחונות שתתרחש באחרית הימים.

למה נקבע ש"הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ" ולמה זו סיבה לא לאכול דם?

ה"נפש" הוא חיות הגוף החי, המבחינה בין גוף חי לדומם. כידוע, הדם הוא "נוזל החיים" המעביר חמצן, מזון והורמונים לרקמות איברי הגוף, כולל למוח, ומוציא פחמן דו - חמצני וחומרי פסולת מהרקמות. כמו כן הכדוריות הלבנות שבדם מגנות על הגוף נגד זיהומים. לכן, נפש גוף החי תלויה בזרימת דם, ולאחר איבוד דם רב, ואי הגעת דם למוח, הגוף אינו יכול להתקיים. לכן, מתאים לומר שהדם – מהות החיות - הוא הנפש.

להיזהר מתועבות הכנענים

כִּי יַכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לָרֶשֶׁת אוֹתָם מִפָּנֶיךָ וְיָרַשְׁתָּ אֹתָם וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם. הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ וּפֶן תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר: אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אָנִי. לֹא תַעֲשֶׂה כֵן לה' אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׂנֵא עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם. (דברים יב, כט-לא)

איזה עוד תועבות עשו עובדי האלילים הכנענים?

כפי שמתואר בפרשת אחרי מות (ויקרא יח), המצרים והכנענים היו שטופי זימה, נהגו גלוי עריות בתוך המשפחה, משכב זכור, ואולי קיימו יחסים עם נשים הנשואות לאחרים, וכן פולחנים מיניים במקדשיהם וכו׳. כל הנ״ל עומד בסתירה גמורה לנדרש מעם קדוש.
לצערנו, בעידן המתירנות המינית והאינטרנט החופשי, תופעות כאלו מתרבות והולכות בעולם וגם בקרב עם ישראל, דבר המרחיק אותו מאוד מהיות ״עם קדוש״.

סיכום פרק יב

ראינו שהבמות הותרו להקרבה לפני הבאת המשכן לשילה, ואחרי הריסת שילה ועד שהובא לירושלים. מאז אסור להקריב קרבן מחוץ לבית המקדש. ראינו שירושלים אינה מוזכרת בתורה כדי שהאויבים לא יחזיקו אותה בקנאות או יהרסו אותה, וכן כדי למנוע מריבה בין השבטים. ראינו שהלכות שחיטת בהמות ניתנו למשה בתורה שבעל פה.

פרק יג - מיהו נביא השקר ואיך מגלים זאת?; מה פשר האותות והמופתים שהוא מבצע; האם ישו ומוחמד היו נביאי שקר?; היחס של הנצרות והאסלאם ליהדות; המסית, המדיח ועונשם ע"י בני המשפחה; מיסיונרים; עיר הנידחת והעונש הקשה; אופן חקירת עדים

אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא-תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ. (דברים יג, א)

למה משה חוזר על איסור "לֹא-תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ"? הרי זה כבר נאמר בפרק ד, ב?

רש"י מפרש: "תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת" – לתת חיוב "לא תעשה" על "עשה" האמורים בפרשה (בפרשת דברים), שכל "הִשָּׁמֶר" הוא לשון "לא תעשה", אלא שאין נענשים במלקות על "השמר" של מצוות עשה. כלומר שזה נאסר פעמיים בתורה - פעם במצוות עשה ופעם במצוות לא תעשה. על "לא תעשה" יש מלקות, אם היו עדים שהתרו.

מיהו נביא השקר ואיך מגלים זאת?; מה פשר האותות והמופתים שהוא מבצע?; האם ישו ומוחמד היו נביאי שקר?; היחס של הנצרות והאסלאם ליהדות

כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת. וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר: נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם. לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא, כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם, לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן. וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת, כִּי דִבֶּר סָרָה עַל ה' אֱלֹהֵיכֶם, הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ, וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ. (דברים יג, ב-ו)

מהי ההגדרה של נביא שקר ולמה יש להוציאו להורג? מה הקשר בין פסוק א' לפרשת נביא השקר?

נביא שקר הוא בדרך כלל כזה אשר קורא לשנות משהו במצוות התורה או בפרשנותן בתורה שבעל פה, כולל הוספות וגריעות מהמצוות. לכן הקשר לפסוק א' ברור.
מפרש רמב"ן: "כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם" - יקראנו הכתוב "נביא" על פי עצמו, (כפי שהוא מציג את עצמו, למרות שאיננו באמת נביא), שיאמר לדוגמה, ש"השם דיבר עמי בהקיץ ואני נביאו, שלוח לכם שתעשו כן". יתכן שהכתוב רומז למה שהוא דבר אמיתי, כי בנפשות מקצת האנשים נמצא כוח נבואי – הם יודעים עתידות - והאיש אינו מבין מאין בא לו הכוח הזה. הוא

נוהג להתבודד ואז תבוא בו רוח האומרת "ככה יהיה לעתיד לבוא בדבר פלוני" ולעתים יוצא שדבריו יצאו צודקים בעיני הרואים. אולי הנפש נדבקת ב"שכל הנבדל" (כעין חוש ששי או אינטואיטיבי). האיש הזה נקרא ע"י שומעיו "נביא" כי מתנבא הוא, ובאמת באים האות והמופת כפי שאמר, (כי אכן ניחן בכוחות על - טבעיים).

הוא מוסיף: וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת - ענין "אות", סימן על דבר שיהיה אחר כך בדמיונו, כמו שנאמר "איש על דגלו באותות" (במדבר ב ב), והמופת הוא דבר מחודש שיעשה לפנינו, בשנוי טבעו של עולם.

היו ביציאת מצרים אותות, והם הדברים שנאמר עליהם מתחילה, "מחר יהיה האות הזה" (לגבי מכת הערוב שהכתה במצרים בלבד ולא בבני ישראל, שמות ח, יט). וכן המטה אשר נהפך לנחש קרא לו אות, כפי שהודיע בו לבני ישראל (שמות ד, יז), וקרא לו מופת כאשר עשאו לפני פרעה לחידוש (שם, פסוק כא).

אם כן "וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת", פירושו שיאמר נביא השקר, "אני הנביא השלוח אליכם שתעבדו עבודה זרה פלונית וזה לכם האות", ויאמר לדוגמה, "מחר יבוא הארבה החסיל והגזם", או יתן להם מופת שישליך לפניהם מטה ויהיה לתנין.

אבל על דרך פשט הכתוב כאן בתורה, האיש הזה שקורא לעצמו נביא, ומצווה לעבוד עבודה זרה, הוא למעשה <u>נביא לעבודה זרה</u>, שיאמר לדוגמה, "צלם פעור שלחני אליכם שהוא האלוהים וצווה שתעבדוהו בכך וכך", וזה מה שנאמר להלן בפרק יח, כ, "ואשר ידבר בשם אלוהים אחרים ומת", כי כל המתנבא בשם אלוהים אחרים לעבוד אותם, יתנבא שהם לו לאלוהיו, והזכיר אותו שם עם נביאי השקר.

לפי הרמב"ן, מדובר כאן באדם שאולי באמת ניחן בכוחות על – טבעיים, המאפשרים לו לנבא את העתיד לקרות, ולתת סימנים, גם על - טבעיים, כדי לאמת את דבריו, <u>ובתור נביא לעבודה זרה</u>, הוא קורא לאנשים לעבוד את אותה עבודה זרה.

אבל, לעומת זאת, (ממשיך הרמב"ן), העולה מדברי רבותינו (במסכת סנהדרין צ.), כי הנביא הנזכר כאן <u>מתנבא בשם ה'</u>, (ולא בשם עבודה זרה), ואומר "השם הנכבד שלחני שתעבדו לפעור כי היה השותף עמו במעשה בראשית", או שהוא גדול מכל האלוהים לפניו ורוצה שיעבדו אליו. וחז"ל הזכירו, כי אפילו אם יאמר שיעבדו לע"ז אפילו שעה אחת בלבד, כגון שיאמר "עבדו לפעור היום הזה בלבד ותצליחו בדבר פלוני, כי כן הרצון לפני השם הנכבד", הוא חייב מיתה, ולדבריהם של חז"ל גם זה הוא כפשוטו של מקרא.

התורה מצווה שלא נשמע למתנבא בשם ה' לעבוד ע"ז כלל, ולא נתייחס לאותות ולמופתים שיעשה, מפני שאנחנו יודעים מיציאת מצרים, שהוא מעשה ממשי אמיתי, "לא חזיון ולא מראה", כי לה' הארץ והוא המחדש והחפץ והיכול ואין אלוהים מלבדו, ויודעים ממעמד הר סיני כי הוא צווה אותנו פנים בפנים ללכת בדרך הזאת שלא נעבוד לזולתו כלל, וכבודו לאחר לא נתן, וזה

טעם "אֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ" (פסוק ו). וה"נביא" דיבר סרה על השם, שכן לא יתכן שה' ציווהו כך מעולם, לעבוד לאל אחר.

לכן, אף אם ה"נביא", קורא בשם ה', לעבוד עבודה זרה, הוא נחשב נביא שקר וחייב דין מוות אם יובאו עדויות ברורות לכך. נוסיף שאין דבר מגוחך יותר מאשר "נביא ה'", יאמר שהקב"ה ציווה לעבוד עבודה זרה, האיסור החמור ביותר בתורה וההיפך המוחלט מעבודת ה'.

לפי ספר החינוך, אין להתייחס לדברי נביא שקר, כגון להתווכח אתו או לדרוש ממנו הוכחות, שמא חלק מהשומעים אותו יתחילו לקחת את דבריו ברצינות ולהשתכנע מהם. ניתן להשליך זאת גם לשיחות עם מיסיונרים, המנסים לשכנע אנשים לקבל על עצמם את האמונה הנוצרית. רצוי מראש לא לנהל אתם שיחות או ויכוחים כלשהם, כי הם הוכשרו בתרגילי שכנוע, ערמה ותרמית למיניהם, העלולים להפיל בפח גם יהודים מאמינים.

בהמשך ספר דברים, בפרק יח, ישנה גם כן התייחסות לנביא שקר. שם נאמר (פסוקים יט – כב):
וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי, אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ. אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי, אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר, וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא. וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ: אֵיכָה נֵדַע אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְּרוֹ ה'. אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא, הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְּרוֹ ה' - בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ הַנָּבִיא; לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ.

לכן, על פי הרמב"ם, נביא מוגדר כנביא שקר, אם הוא מכחיש את נבואת משה, מוסיף או גורע ממצוות התורה, וכמובן נביא שנבואתו לא התקיימה.

נזכיר כי עונש המוות לנביא שקר הוא כנראה בגלל ניצול מעמדו כנביא, המשפיע על רבים, כדי להעביר מסרים שמקורם אינם מה'. היו אף מקרים שנביאי אמת הוצאו להורג ע"י השלטונות, כאילו שהיו נביאי שקר, מפני שתוכן הנבואות התנגשו עם מדיניות השלטון. לדוגמא, הנאמר בספר ירמיהו כו, כ - כג: וְגַם אִישׁ הָיָה מִתְנַבֵּא בְּשֵׁם ה' אוּרִיָּהוּ בֶּן שְׁמַעְיָהוּ מִקִּרְיַת הַיְעָרִים, וַיִּנָּבֵא עַל הָעִיר הַזֹּאת וְעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת כְּכֹל דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ. וַיִּשְׁמַע הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וְכָל גִּבּוֹרָיו וְכָל הַשָּׂרִים אֶת דְּבָרָיו וַיְבַקֵּשׁ הַמֶּלֶךְ הֲמִיתוֹ וַיִּשְׁמַע אוּרִיָּהוּ וַיִּירָא וַיִּבְרַח וַיָּבֹא מִצְרָיִם. וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים אֲנָשִׁים מִצְרָיִם אֵת אֶלְנָתָן בֶּן עַכְבּוֹר וַאֲנָשִׁים אִתּוֹ אֶל מִצְרָיִם, וַיּוֹצִיאוּ אֶת אוּרִיָּהוּ מִמִּצְרַיִם וַיְבִאֻהוּ אֶל הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וַיַּכֵּהוּ בֶּחָרֶב וַיַּשְׁלֵךְ אֶת נִבְלָתוֹ אֶל קִבְרֵי בְּנֵי הָעָם.

גם אל ירמיהו עצמו נאמר (כו, ח - טז), וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' לְדַבֵּר אֶל כָּל הָעָם וַיִּתְפְּשׂוּ אֹתוֹ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים וְכָל הָעָם לֵאמֹר מוֹת תָּמוּת.... וַיֹּאמְרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִאִים אֶל הַשָּׂרִים וְאֶל כָּל הָעָם לֵאמֹר: מִשְׁפַּט מָוֶת לָאִישׁ הַזֶּה כִּי נִבָּא אֶל הָעִיר הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם בְּאָזְנֵיכֶם... וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים וְכָל הָעָם אֶל הַכֹּהֲנִים וְאֶל הַנְּבִיאִים: אֵין לָאִישׁ הַזֶּה מִשְׁפַּט מָוֶת כִּי בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ. בסופו של דבר, ירמיהו הושלך לבור.

כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם ... למה שה' ירצה לנסות את אמונת ישראל בו, ע"י מתן אפשרות לנביא שקר להציג אותות ומופתים?

מפרש הרמב"ן: הטעם "כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם" – הוא שענין המופת אשר הראהו השם לאיש הזה בחלומו, הוא שרצון האלוהים היה לנסותכם באהבתו. הוא מפנה למעשה לעקדת יצחק (בראשית כב א) ומסביר שהניסיון נקרא כך מצד המנוסה ולא מצד ה', כדי שיוודע בפועל למנוסה ולמכריו, מה שהוא רק בכוח (אך לא גלוי), והוא גלוי רק לפניו יתברך.

מוסיף הרמב"ן שבכל פרשת נביא השקר כאן, מדובר במתנבא לעבוד ע"ז, אבל במתנבא בשם ה', כדי לשנות בדברי התורה, רבותינו דרשו בו (סנהדרין צ.) שאם בא לעקור דבר אחד מן התורה, כגון שיתיר את אכילת החזיר או אחת מן העריות, כמשפט הזה (של נביא השקר), ייעשה לו. אבל אם יתיר איסור לזמן מוגבל - להוראת שעה, כגון אליהו הנביא שהקריב קרבן עולה בהר הכרמל, מחוץ למקדש, כהוראת שעה, אנו חייבים לשמוע אליו ולעשות ככל אשר יצוונו.

נראה, שאם יתנבא בשם ה' לצוות מצווה חדשה, כגון שמקרא מגילת אסתר בפורים הוא מצווה מהתורה (מגילה יד.), שאינו חייב מיתה, אלא שאין לנו לשמוע אליו, שכן כתוב בפסוק האחרון של ספר ויקרא, "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת" (ויקרא כז, לד), ואין נביא רשאי לחדש בהם דבר מעתה. (שכן, חובת מקרא מגילת אסתר היא לא מצווה מהתורה, אלא מדברי חכמים ואסור להציג דבר שאינו מן התורה כאילו שהוא כן).

יש מפרשים, כמו הספורנו והרלב"ג, שנביא השקר עושה אותות ומופתים ע"י כשפים וקסמים. יש מפרשים, כמו רבי עקיבא (במדרש ספרי דברים, פיסקא פד), שמדובר בנביא אמת ש"התקלקל" ונהיה נביא שקר, וממשיך להתבסס על אותות ומופתים שעשה בהיותו נביא אמת. לכן התורה מכנה אותו עדיין כ"נביא", ולא "נביא שקר".

פירש הרמב"ם, (הלכות יסודי התורה, ח, ז - ח): לפיכך אם עמד נביא ועשה אותות ומופתים גדולים, וביקש להכחיש נבואתו של משה רבנו, אין שומעים לו; ואנו יודעים בייחוד שאותן האותות בלאט וכישוף הן, לפי שנבואת משה רבנו אינה על פי האותות כדי שנערוך (נשווה) אותות אלה לאותות אלה, אלא בעינינו ראינוה ובאוזנינו שמענוה, (בנבואת העם באופן ישיר במעמד הר סיני), כמו ששמע הוא, (משה).

למה הדבר דומה: לעדים שהעידו לאדם על דבר שהוא עצמו ראה בעיניו, שאינו כפי שראה. בטוח שלא ישמע להם, וידע בוודאות שהם עדי שקר.

האם ישו היה נביא שקר?

לפי המקורות המתארים את חיי ישו, הוא כנראה נחשב כמי שמציג את עצמו כמשיח וכבן האלוקים. למרות שקיים את מצוות היהדות, הוא יצא נגד פרשנות התורה והמצוות של הפרושים. הוא הדגיש מאוד את המצוות שבין אדם לחברו וציין לשבח את העניים ואת הענווים. לפי הכתוב

בברית החדשה הוא עשה נסים רבים כמו החייאת מתים, רפוי חולים, האכלת המונים ממעט לחם, הליכה על מי הכנרת וכו', אך לא התיימר לנבא את העתיד לקרות. הוא נידון למוות כנראה ע"י הרומאים כ"ממריד" נגד השלטון, אך הסנהדרין תמך בהרשעתו בגלל שמרד נגד סמכויותיה ופסיקותיה ובגלל שהתיימר להיות משיח ובן אלוהים.

נזכיר כי הרמב"ם, בהקדמה לפירוש המשניות, קבע כי מי שמתנבא בשם האל ואומר שהקב"ה הוסיף במצוות או גרע מצווה או ששינה את הפירוש המקובל של התורה שבכתב, מוגדר כנביא שקר. באופן בסיסי תורת ישו לא באה להפר את מצוות התורה, אך ישו שם גבול ברור אפילו לעשרת הדיברות, בצוותו שאמונה בו עולה על מצוות כיבוד אב ואם .

ישו הצהיר על נאמנותו לתורה ולקיום המצוות המעשיות, וכן לצייתנות להוראת הפרושים, אך כשתלמידיו הרעבים קטפו מלילות בשבת (ולא משום פיקוח נפש) הוא הצדיקם בטענה שהשבת צריכה להתחשב בצרכי האדם, ואין האדם צריך לכופף עצמו לאיסורי השבת. כך גם לגבי "מסורת הזקנים" באיסור רפואה בשבת.

כאשר תלמידיו לא הקפידו על נטילת ידיים לפני הסעודה, הוא הצדיקם בטענה שלא חשוב מה נכנס לפה אלא מה שיוצא ממנו. כלל זה משמיט את תוקפן של איסורי מאכלות אסורים. כשתלמידיו לא הקפידו לצום בימי תענית, הוא הצדיקם בטענה שהוא נחשב כ'חתן' באופן קבוע ולכן תלמידיו פטורים מהצום כשהם יחד אתו. הוא גם הסמיך את תלמידיו לאסור ולהתיר כפי רצונם.

שיטת פסיקתו של ישו סללה את הדרך לביטול המצוות המעשיות, וכך גם הבין זאת פאולוס. אמנם ישו לא קרא לעבוד עבודה זרה, אך בגלל שיצא נגד שיטת הפרשנות ופסקי ההלכה של הסנהדרין, לפי הגדרת הרמב"ם, הוא נחשב נביא שקר, (בנוסף להיותו משיח שקר). לאחר מותו של ישו, ממשיכי דרכו, ובראשם פאולוס (6 לפנה"ס – 67 לספירה), אשר נקרא בימי יהדותו, שאול התרסי, ניתקו את הנצרות מהיהדות ע"י ביטול חובת קיום מצוות מעשיות בכלל, וע"י האמונה בשילוש הקדוש (האב, הבן ורוח הקודש).

האם הנצרות נחשבת עבודה זרה?

הנצרות צמחה מתוך היהדות ונושאי דגלה הראשונים היו יהודים לכל דבר ועניין. יחד עם זאת אמונות יסוד של הנצרות, כמו השילוש הקדוש והאמונה שישו הוא התגלמות האל, גרמו ליהדות להגדיר את הנצרות כעבודה זרה. בהמשך, עם התפתחות הנצרות והקמת הכנסיות, היחס הוותרני של הנצרות הקתולית ושל זרמים נוספים בנצרות כלפי צלמים בכנסיות, היה דבר נוסף שהיהדות לא יכלה לקבל.

הרמב"ם בעקבות הרס"ג, מסכם את התפיסה הבסיסית בעניין:

"ודע, שזו האומה הנוצרית הטוענים טענת המשיח לכל שינויי כיתותיהם, כולם עובדי עבודה זרה". (רמב"ם, פירוש המשנה, עבודה זרה א, ג)

"הנוצריים עובדי עבודה זרה הן, ויום ראשון יום אידם הוא". (משנה תורה, הלכות עבודה זרה פרק ט, ד). המקור בתלמוד אשר עליו מתבסס הרמב"ם, בקובעו שהנוצרים עובדי ע"ז הם, הוא במסכת עבודה זרה, ז, ב: ר' ישמעאל אומר: שלשה (ימים) לפניהן ושלשה לאחריהן – אסור (לסחור או לשאת ולתת עם עובדי עבודה זרה). אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל, נוצרי, לדברי רבי ישמעאל לעולם אסור – (כי כל יום בשבוע הוא לכל היותר 3 ימים לפני או אחרי יום ראשון).

מצד שני רבנו תם סבר כי בני נוח לא הוזהרו על איסור עבודת האל בשיתוף, ולכן דת כזו איננה בגדר עבודת אלילים. בהמשך למגמה זו, גם הפרשן מנחם המאירי, (צרפת, המאה ה – 13), מסווג את הנוצרים, וקל וחומר את המוסלמים, כ"אומות הגדורות בדרכי הדתות" שאינם נחשבים כלל לעובדי עבודה זרה, ולכן הדינים המתייחסים לעכו"ם כמו איסור שאילת שלום, יין נסך, מכירת בתים, מסחר איתם סמוך לימי חגם והשבת אבדה, אינם חלים עליהם ובלשונו:

"ומכל מקום אומות הגדורות בדרכי הדתות, ומאמינים במציאותו יתברך, לאחדותו ויכולתו, אף על פי שמשתבשים בקצת דברים לפי אמונתנו, אין להם מקום בדברים אלו [ההרחקה מהם]. הא כל שהוא מעממין הגדורים בדרכי הדת ועובדי האלוהות על איזה צד שיהיה, אף על פי שאמונתם רחוקה מאמונתנו, אינו בכלל זה. (ספר בית הבחירה, למסכת עבודה זרה)

היו שביקרו את המאירי על עמדותיו, אך הרב חיים דוד הלוי ז"ל, (1924 – 1998), רבה של תל אביב לשעבר, צידד בעת החדשה בעמדתו של המאירי כנגד מבקריו, והוסיף שגם רבינו עובדיה מברטנורא סבר כמאירי.

אף שהראי"ה קוק מתפלמס בכתביו עם הנצרות מבחינה תאולוגית, הלכה למעשה אף הוא סבר כמאירי, וכתב "העיקר הוא כדעת המאירי, שכל העמים שהם גדורים בנימוסים הגונים בין אדם לחברו, הם כבר נחשבים לגרים תושבים בכל חיובי האדם" (כמקיימי שבע מצוות בני נח). (הראי"ה קוק - אגרות הראי"ה א' עמ' צט, איגרת פט).

בעקבותיו הלך גם הרב יצחק הרצוג: "...הרי לנו שני עמודי התורה הללו: הראב"ד ומרן בעל השולחן ערוך ז"ל, מסכימים לדעה אחת, שנוכרי שאינו עובד עבודה זרה, אעפ"י שלא קיבל (שבע מצוות בני נח) בפני בית דין של ישראל, אין למנוע ממנו הישיבה בארץ ישראל. חוץ מזה כבר הכריע קודמי ז"ל (הראי"ה קוק) שאומה שלמה שקיבלה עליה שבע מצוות, גם בזמן הזה, יש להם דין גרים-תושבים...והנה הנוצרים בעצמם מחזיקים את עצמם בתור מאמינים באחדות הבורא, אבל השכל שלנו אינו תופס איך הם ממזגים את האמונה באחדות הבורא עם אמונת השילוש. אולם אין להכחיש שיש להם מושג של בורא עולם ומשגיח אלא שהמושג הזה אינו צרוף... ולפי זה יצאו מכלל עובדי עבודה זרה, וכל מה שנאמר על המוסלמים סובב גם עליהם...". ("זכויות המיעוטים לפי ההלכה", תחומין ב, תשמ"ב.)

מכיוון שהאמונה בישו כאל ולא כנביא וחלוקת האל לשלושה חלקים, היא עיקר הבעיה הקיימת בנצרות, יש הסוברים שהזרמים שכופרים בשילוש, או באמונה בישו כאל, אינם בגדר עובדי עבודה זרה, אף לשיטת הרמב"ם. ישנם המרחיקים לכת וטוענים כי אלו שרק מחזיקים בתפיסה תאולוגית שאין בצידה עבודה פולחנית של ממש, אף הם לא כלולים בגדר של עבודה זרה.
המקור: ויקיפדיה, האם הנוצרים בימינו עובדי עבודה זרה הם? דרור פיקסלר וגיל נדל, תחומין כ"ב תשס"ב 68-78. daat.ac.il/daat/mahshevt/natsrut/haim-2.htm

מה היחס של הנצרות כלפי היהדות?

מאז הנוצרים הראשונים אחרי צליבת ישו, הנצרות עוינת את היהדות ובמשך הדורות ניסו מיסיונרים להמיר את דתם של יהודים. טענתם העיקרית שחורבן הבית והגלות מוכיחים שהעם היהודי הוא כבר לא העם הנבחר ע"י אלוקים, ושהנצרות באה להחליף את היהדות כדת הרצויה. (הם כמובן מתעלמים מכל נבואות הנחמה, שלפיהן, ה' עתיד לסלוח לעם ישראל, לגאול אותו ולהחזירו לארץ ישראל). יהודים הוגבלו במשך שנים רבות באירופה, ע"י חוקים מפלים. אף בוצעו עלילות דם ומעשי רצח רבים של יהודים ע"י נוצרים, כאשר השיא היה כמובן בשואה.
כל זה מצביע על ריחוק גדול מאוד של הנצרות מהאמונה והמצוות אשר נובעות מהמקורות האלוקיים של נביאי ישראל בתורה ובנ"ך.
אך בעשרות השנים האחרונות, הכנסייה הקתולית שינתה את יחסה העוין המסורתי ליהדות, הסירה את אשמת היהודים לצליבת ישו, גינתה את האנטישמיות, והכירה בזכות היהודים למדינה. (אגב, לא יתכן שהסנהדרין הייתה אחראית לצליבת ישו, שכן צליבה איננה אחת מצורות מיתת בית דין).

האם ישו היה משיח שקר?

כן. כתב הרמב"ם, (הלכות מלכים ומלחמות פרק יא, הלכה י), אף ישוע הנוצרי שדימה שיהיה משיח, ונהרג בבית דין, (נידון למוות), כבר התנבא בו דניאל, שנאמר "ובני פריצי עמך, יינשאו להעמיד חזון - ונכשלו" (דניאל יא, יד). וכי יש מכשול גדול מזה: שכל הנביאים דיברו שהמשיח גואל ישראל ומושיעם, ומקבץ נדחיהם ומחזק מצוותן; וזה גרם לאבד ישראל בחרב, ולפזר שאריתם ולהשפילם, ולהחליף את התורה, ולהטעות רוב העולם לעבוד אלוה מבלעדי ה'. (כלומר, שכל השפעת ישו היא בניגוד מוחלט למה שנדרש מהמשיח, ע"פ דברי נביאי ישראל, כך שמגוחך להתייחס אליו כמשיח).
הרמב"ן, בוויכוח ברצלונה ב- 1263, אמר על ישו, שישו מעולם לא קיים את דברי הנביאים על המשיח:
שהנביא אומר לגבי המשיח" וּמָשְׁלוֹ מַיִם עַד יָם, וּמִנָּהָר עַד אַפְסֵי אָרֶץ"), זכריה ט,י , (והוא - לא היתה לו ממשלה, אלא בחייו היה נרדף מאויביו ומתחבא מפניהם ולבסוף נפל בידם ולא

היה יכול להציל את עצמו - איך יושיע את כל ישראל? ואף אחרי מותו לא הייתה לו ממשלה, כי ממשלת רומא אינה בעבורו. אלא לפני שהאמינו בו הייתה עיר רומא מושלת ברוב העולם, ולאחר שבאו באמונתו, הפסידו ממשלות רבות. ועתה עובדי מוחמד יש להם ממשלה יותר מהם... כן הנביא אומר, שבזמן המשיח" וְלֹא יְלַמְּדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו לֵאמֹר: דְּעוּ אֶת ה' כִּי כוּלָּם יֵדְעוּ אוֹתִי "(ירמיהו לא, לג), ואומר" כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה' כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים" (ישעיהו יא, ט), ואומר" וְכָתְתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה", (ישעיהו ב, ד). ומימי ישו ועד הנה כל העולם מלא חמס ושוד והנוצרים שופכים דמים יותר משאר האומות, (למשל במסעות הצלב), והם גם כן מגלי עריות...הכל בניגוד לדברי הנביאים על ימות המשיח.

מה לגבי מוחמד?

אף מוחמד לא קרא לעבוד עבודה זרה אלא להיפך, קרא לעובדי האלילים בערב הסעודית לעבוד אל אחד. לפי עדויותיו בקוראן, הוא קיבל את נבואותיו באמצעות המלאך ג'יבריל (גבריאל). על כן ברור שאינו נחשב נביא שקר.

מה הקשר בין האסלאם ליהדות ומה היחס של האיסלאם כלפי היהדות?

האסלאם אימץ מצוות רבות מהיהדות כמו מצוות האמונה באל אחד, התפילה, הצום (רמדאן, ובימי מוחמד אף צום יום כיפור), הצדקה, עלייה לרגל (חאג'), איסור אכילת חזיר וחובת השחיטה, ברית מילה ועוד. יחד עם זאת אין בו הקבלה למצוות שמירת השבת, (שכן ביום ששי מותר למוסלמי לעבוד), ונראה כי בכל הקשור לאיסור שקר והטעיה, גניבה, שימוש באלימות ורצח, האיסורים לפי האסלאם נחשבים הרבה פחות חמורים מאשר ביהדות. רצח לשם השלטת האסלאם, או סוג מסוים של אסלאם, הוא נפוץ – ראו גרסת "דאעש" בסוריה, עירק ואירופה ו"בוקו חראם" בניגריה. נפוצים גם מעשי רצח בגלל חילול כבוד המשפחה.

כבר מימי מוחמד עצמו, הייתה עוינות רבה של המוסלמים כלפי השבטים היהודים בסעודיה, ויהודים רבים נהרגו ע"י התקפות של מוסלמים, כאשר הנשים והטף נאלצו להתאסלם. לאחר מות מוחמד, שאר היהודים גורשו מערב הסעודית. האסלאם התיימר להחליף את היהדות כדת המבטאת את רצון האל. העוינות של המוסלמים כלפי היהודים, המסרבים לקבל על עצמם את הדת "הנכונה", נמשכת למעשה עד היום. ראו עוד ב"תוספת".

נציין כי בעוד הנוצרים השאירו את התנ"ך, (הברית הישנה), בכתבי הקודש שלהם, המוסלמים ביטלו את התנ"ך ורק השאירו כמה קטעים מהתנ"ך בקוראן, בד"כ תוך סילוף הדברים. כתוצאה מכך יש בין הנצרות ליהדות יותר "שפה משותפת" מאשר בין האסלאם ליהדות.

מעניינים דברי הרמב"ם כלפי הנצרות והאסלאם במשנה תורה, הלכות מלכים, פרק יא, הלכה ד.

"אבל מחשבות בורא העולם – אין כוח באדם להשיגם, כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו. וכל הדברים האלו של ישוע הנוצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו (מוחמד) - אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח ולתקן העולם כולו לעבוד את אלוהים ביחד... כיצד? כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח... ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב, והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה. אלו (המוסלמים) אומרים: 'מצוות אלו אמת היו, וכבר בטלו בזמן הזה'... ואלו (הנוצרים) אומרים: 'דברי נסתרות יש בהן ואינן כפשוטן, וכבר בא משיח וגילה נסתריהם', וכשיעמוד המלך המשיח באמת, ויצליח וירום וינשא - מיד הם כולם חוזרים ויודעים ששקר נחלו אבותיהם, ושנביאיהם ואבותיהם הטעום. (זאת אומרת שהנצרות והאסלאם מהווים הכנה מסוימת של אומות העולם, מבחינת אמונות ודעות, לקראת ימי המשיח האמיתי).

המסית, המדיח ועונשם ע"י בני המשפחה; מיסיונרים

כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ אוֹ בִנְךָ אוֹ בִתֶּךָ אוֹ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר: נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ. מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ, מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ. לֹא תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו. כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ, יָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה. וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל ה' אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים. וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ. (דברים יג, ז-יב)

איך אפשר לדרוש מאדם להסגיר לשלטונות ולהוציא להורג בסקילה, את אחיו או בנו או בתו או שאר קרוביו או חבריו, רק בגלל שניסו לשכנעו לעבוד עבודה זרה? האם זה מעשי?

אכן קשה לצפות לכך שאדם יסגיר בן משפחה למשפט שיש בו אפשרות של הוצאה להורג, ולא ידוע האם אכן ארע מקרה כזה במציאות. יחד עם זאת, המסר של התורה כאן, הוא החומרה הרבה שבה יש להתייחס ליהודי שמנסה להסית יהודי אחר לעבודה זרה וחובת הסירוב המוחלט לשמוע לו.

האם יהודים מומרים, בדרך כלל בגולה, שקראו ליהודים אחרים להתנצר, מוגדרים כמסיתים?

בוויכוחים שנערכו בברצלונה שבספרד (1263), שבו ייצג הרמב"ן את העמדה היהודית, ובטורטוזה (1413-1414), בין כמרים שהיו למעשה יהודים מומרים, לבין רבנים, הכמרים הביאו ציטוטים כביכול מהתלמוד, לפיהם המשיח כבר בא וכן תימוכין לדת הנוצרית. הציטוטים בדרך כלל היו מזויפים. למרות שלא היה ממש בטיעוני הנוצרים, הכנסייה כמובן הכריזה על ניצחון

הנצרות על היהדות, והתחילה בריבוי הגבלות ורדיפות ופוגרומים נגד היהודים וכן התנצרות כפויה של יהודים.
לפי זה, אין ספק שהיהודים המומרים, המנסים לשכנע יהודים להתנצר, נחשבים מסיתים.

עיר הנידחת והעונש הקשה ; אופן חקירת עדים

כִּי תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר: יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר: נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם. וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר, נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ. הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי חָרֶב, הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ לְפִי חָרֶב. וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לה' אֱלֹהֶיךָ, וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם, לֹא תִבָּנֶה עוֹד. וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם, לְמַעַן יָשׁוּב ה' מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ, כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ. כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ.
(דברים יג, יג-יט)

וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב ... איך על הדיינים לחקור עדים? האם זה נכון לגבי כל העדים או רק לגבי עיר הנידחת?

מסביר ספר החינוך שזה ציווי כללי לחקירת עדים כלשהם בבית דין ואלה דבריו (בשנויים קלים):
מבואר במסכת סנהדרין מ, א, שבשבע חקירות בודקים כל עד: באיזה תאריך מדויק ארע המעשה שהוא מעיד עליו, באיזה יום שבשבוע, באיזה מקום מדויק וכו'. ומלבד שבע החקירות האלו ששוות בכל עדות, יש בכלל מצוות החקירה לשאול אותו, אם לדוגמא, העיד שהנידון חילל שבת, שואלים אותו "באיזו מלאכה חללו? ואיך עשה את המלאכה?" ואם העיד שמישהו אכל ביום הכפורים אומרים לו, איזה מאכל אכל? וכמה אכל? וכן כל כיוצא בזה, (כלומר שנכנסים לפרטים). ומלבד כל זה שהזכרנו, שהן נקראות חקירות ודרישות, שהן עיקר העדות ועמהן יתחייב או יפטר הנדון ובהן יזומו העדים, עוד מרבים בבית הדין לבדוק את העדים בעניינים אחרים שאינם עיקר גדול בעדות, הנקראים "בדיקות", כגון: מה היה לבוש הנהרג, או ההורג? וכיוצא בעניינים אלה. ואמרו זיכרונם לברכה (שם) שבחקירות, אם כיון עד אחד לעדותו של העד השני האומר "איני יודע" אז עדותן בטלה, (שכן לא ניתן להכחיש עדות של "לא יודע"), אבל בבדיקות, אפילו אם שניהם אומרים "אין אנו יודעים", עדותן קיימת, וכל שכן אם אמר האחד לבד "איני יודע". ובמה דברים אמורים? אם לא הכחישו זה את זה, אבל אם הכחישו זה את זה, אפילו בבדיקות עדותן בטלה.

ואחד דיני נפשות או דיני ממונות בכלל מצווה זו, שנאמר (דברים כד, כב) "משפט אחד יהיה לכם". אבל אמרו חכמים, כדי שלא לנעול דלת בפני לווים, שלא נצריך בעדי ממון (מלווים) דרישה וחקירה. כיצד? אם אמרו העדים בפנינו: הלווה זה את זה מנה בשנה פלונית, אף על פי שלא כיוונו את החודש ואת המקום שהלווה בו ולא באיזה מטבע, אבל עדות שניהם שווה בשווי הכסף, עדותן קיימת, ובמה דברים אמורים? בענייני עדות על הודאות ממוניות ומתן הלוואות.

וכמו כן אמרו זיכרונם לברכה (סנהדרין לב, ב) שאם ראה הדיין, אפילו בדיני הודאות והלוואות, שהדין מרומה, (כלומר שהעד אינו אמין), שצריך לעשות בהם דרישה וחקירה. ואם הכחישו זה את זה בחקירות ודרישות (כגון בעניין תאריך או מקום האירוע או פרטיו), עדותם בטלה, אבל אם הכחישו זה את זה בבדיקות (של פרטים לא מהותיים), עדותם קיימת.

למה יש להרוג את כל תושבי עיר הנידחת ולשרוף את כל אשר בה? אולי יש שם חפים מפשע?

לפי הרמב"ם, אחד הקריטריונים לדין עיר הנידחת הוא שאנשי העיר לא חזרו בתשובה גם אחרי ששני תלמידי חכמים נשלחו אליהם והתרו בהם. כתב הרמב"ם, (הלכות עבודה זרה, פרק ד, י): כשתיבקע העיר, מיד מרבים להם בתי דינים ודנים אותם. כל מי שבאו עליו שני עדים שעבד עבודה זרה, אחר שהתרו בו, מפרישים אותו: אם נמצאו כל העובדים מיעוטה (של סך יושבי העיר) - סוקלים אותם, ושאר העיר ניצול; נמצאו רובה (של העיר, שעבדו ע"ז), מעלים אותם לבית דין הגדול וגומרים שם דינם, והורגים בסיף את כל אלו שעבדו.
בשל הקריטריונים המחמירים, כולל הדרישה והחקירה של העדים, אומרים חז"ל (מסכת סנהדרין, עא, א), שעיר הנידחת לא הייתה ואינה עתידה להיות לעולם. לפי זה, מטרת התורה להתריע ולהדגיש את חומרת עבודה זרה ע"י רוב תושבי עיר בישראל.

סיכום פרק יג

ראינו שנביא שקר הוא אדם שניחן בדרך כלל בכוחות על - טבעיים, המאפשרים לו לחזות את העתיד להיות ולעשות אותות ומופתים, אך הוא מצווה את העם לעבוד עבודה זרה. חז"ל הרחיבו את זה ל"נביא" הקורא, בשם ה', לשנות או לבטל מצווה מהתורה. בגלל שהוא פוגע בעיקרי הדת היהודית – דינו עונש מוות. הוא מופיע כניסיון לעם, לבדוק את דרגת נאמנותו לה' ולתורה. ראינו שיש הסוברים, ובראשם הרמב"ם, ש - ישו היה נביא שקר, מפני שהציג את עצמו כבן אלוקים וכמשיח (שקר), וכן שינה את פרשנות מצוות התורה, אך מוחמד אינו נחשב נביא שקר, מפני שהעביר את עובדי האלילים לאמונה באל אחד, (למרות שמוחמד, וכן הנוצרים במשך הדורות, ניסו להעביר את היהודים על דתם). ראינו שלפי רוב הפוסקים, הנצרות היום אינה נחשבת עבודה זרה. לפי חז"ל, עיר הנידחת לא הייתה ולא עתידה להיות, אלא יש ללמוד ממנה את המסר של חומרת המעשה של עבודה זרה ע"י רוב יושבי העיר.

פרק יד - קדושת עם ישראל ואיסור קרחת על מת; למה חוזרים שוב על עניין מאכלים מותרים ואסורים?; מצוות מעשר שני וביעורו

קדושת עם ישראל ואיסור קרחת על מת

בָּנִים אַתֶּם לה' אֱלֹהֵיכֶם; לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת. כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לה' אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בָּחַר ה' לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה.
(דברים יד, א-ב)

מה הכוונה "לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא תָשִׂימוּ קָרְחָה" ובמה זה קשור לכך ש"בָּנִים אַתֶּם לה'" ול - "עַם קָדוֹשׁ אַתָּה"?

רש"י מפרש: לֹא תִתְגֹּדְדוּ - לא תתנו גדידה ושרט (שריטה) בבשרכם על מת, כדרך שהאמוריים עושים, לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויים להיות נאים ולא גדודים ומקורחים.
בנוסף, למדו מזה במסכת יבמות יג, ב, "לא תעשו אגודות אגודות" כלומר שבמקום אחד אין לנהוג בשני מנהגים שונים כ"אגודות אגודות", כדי לא להרבות מחלוקות בישראל.
כתב הרמב"ן (בהסתמך על האבן עזרא): ורש"י כתב "לפי שאתם בניו של מקום אתם ראויים להיות נאים ולא גדודים ומקורחים". ואיננו נכון, שאם כן המצווה הייתה צריכה להיות שאסור לפצוע או לשרוט את עצמך, גם שלא על המת. לפי הרמב"ן, הכוונה שאין להתאבל יותר מדי, עד כדי גדידה ושריטה, כי עם קדוש מאמין בהישארות הנשמה בעולם הבא.
ורבי אברהם (אבן עזרא) אמר: אחר שתדעו שאתם בנים לה' והוא אוהב אתכם יותר מן האב לבנו, לא תתגודדו על כל מה שיעשה, כי כל מה שיעשה לטוב הוא ואף אם לא תבינוהו, כמו שלא יבינו הבנים הקטנים תמיד את מעשה אביהם, אלא יסמכו עליו, כי עם קדוש אתה, ואינך כשאר כל הגויים, על כן לא תעשה כמעשיהם, (קרחה או גדידה).
בדומה לכך, נוסיף כי ע"פ פשט הכתוב, מאחר שאתם בנים לה' אלוקיכם, גם אם הוריכם הולכים לעולמם, עדיין יש לכם תמיד אב, שהוא ה' אלוקיכם. על כן, אין להתאבל על פטירתם ביתר המידה ע"י גדידה, קרחה ופציעה עצמית.

למה חוזרים שוב על עניין מאכלים מותרים ואסורים?

לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה. זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ, שׁוֹר, שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים. אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישׁוֹן וּתְאוֹ וָזֶמֶר. וְכָל בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת, מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ. אַךְ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעָה - אֶת הַגָּמָל וְאֶת הָאַרְנֶבֶת וְאֶת הַשָּׁפָן, כִּי מַעֲלֵה גֵרָה הֵמָּה וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסוּ,

טְמֵאִים הֵם לָכֶם. וְאֶת הַחֲזִיר כִּי מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְלֹא גֵרָה, טָמֵא הוּא לָכֶם, מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ.

אֶת זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם, כֹּל אֲשֶׁר לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת תֹּאכֵלוּ. וְכֹל אֲשֶׁר אֵין לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת לֹא תֹאכֵלוּ טָמֵא הוּא לָכֶם.

כָּל צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ. וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ מֵהֶם - הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהָעָזְנִיָּה. וְהָרָאָה וְאֶת הָאַיָּה וְהַדַּיָּה לְמִינָהּ. וְאֵת כָּל עֹרֵב לְמִינוֹ. וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת הַתַּחְמָס וְאֶת הַשָּׁחַף וְאֶת הַנֵּץ לְמִינֵהוּ. אֶת הַכּוֹס וְאֶת הַיַּנְשׁוּף וְהַתִּנְשֶׁמֶת. וְהַקָּאָת וְאֶת הָרָחָמָה וְאֶת הַשָּׁלָךְ. וְהַחֲסִידָה וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוּכִיפַת וְהָעֲטַלֵּף. וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם, לֹא יֵאָכֵלוּ. כָּל עוֹף טָהוֹר תֹּאכֵלוּ. לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה, לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי, כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לה' אֱלֹהֶיךָ, לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. (דברים יד, ג-כא)

למה משה חוזר על עניין הבהמות, הדגים והעופות האסורים באכילה? הרי זה כבר נאמר בספר ויקרא יא?

בספר ויקרא מודגשת בחינת <u>טומאת וטהרת הגוף</u> כתוצאה מאכילת מאכלות אסורים, הנקראים "טמאים", אולי בהקשר של אכילת בשר קודש, ואילו כאן מודגשת <u>קדושת העם</u>, כך שאין לו היתר לאכול כל דבר, ובכך הוא נבדל מהנוכרים. ואכן הקפדה על אכילת מאכלים כשרים היא אחד ההבדלים המובהקים בין יהודים לנכרים.

למה העטלף כלול בציפורים האסורות באכילה? הרי העטלף הוא יונק ולא ציפור.

בויקרא יא, יג, העטלף כלול בקבוצת <u>העופות</u> האסורים: וְאֶת אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף, לֹא יֵאָכְלוּ ... וְאֶת הַדּוכִיפַת, וְאֶת הָעֲטַלֵּף ולמרות שאינו ציפור, מבחינת יכולת תעופתו, ניתן להגדירו כסוג של עוף. יתר על כן, העטלף, למרות היותו יונק, אינו מסוגל לנוע על הקרקע, אלא לעוף בלבד. אחדים מבין כ- 800 מיני עטלפים בעולם, מטילים ביצים, כמו עופות .דמיון נוסף לעופות: העטלף חי כ- 20-30 שנה כמו ציפורי שיר, ולא כמו יונק בגודלו, החי בממוצע 2-3 שנים בלבד.

וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם - מהם "שרץ העוף" המוזכר בפסוק יט?

הם זבובים, דבורים, צרעות וכו'. כלומר - חרקים שעפים.

לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ - למה התורה חוזרת על איסור אכילת גדי בחלב אמו?

רש"י מפרש: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי - (ע"פ מסכת חולין, קיג) מוזכר שלוש פעמים בתורה – לומר שזה למעט חיה ועופות ובהמה טמאה, (שאיסור התורה באכילתם בחלב, אינו חל עליהם, אלא רק על בהמות, כדוגמת גדי).

כותב הרמב"ן שטעם "כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לה' אֱלֹהֶיךָ" - דבק עם "לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ", כי איננו מאכל נתעב, אלא הוא אסור לנו בהיותנו קדושים במאכלים, או בהיותנו קדושים שלא נהיה עם אכזרי שלא ירחם, שנחלוב את האם ונבשל בו את הבן. ואע"פ כן, כל בשר בחלב נכלל בלאו הזה, כי כל מינקת נקראת "אם" וכל יונק נקרא "גדי", והוא דרך הבישול, והנה בכולם יש משום אכזריות.

הוא מביא את שכתב רש"י לא תבשל גדי בחלב אמו, שלוש פעמים, פרט לחיה ולעופות ולבהמה טמאה, ואת המדרש הזה הוציאו (ע"פ ספרי קג, וחולין קיג.) מהמילה "גדי" - (שהוא טהור), אבל הלאו עצמו, הוא - אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול, וכן כתב גם רש"י, בפרשת ואלה המשפטים, (שמות כג, יט).

מצוות מעשר שני וביעורו

עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה. וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם, מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ - לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים. וְכִי יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם, כִּי יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ.

וְנָתַתָּה בַּכֶּסֶף וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ. וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ, בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ, וְאָכַלְתָּ שָׁם לִפְנֵי ה', אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ. וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ, לֹא תַעַזְבֶנּוּ, כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ. (דברים יד, כבכז)

מה כלול במצוות המעשר השני ומה מטרתה?

מעשר שני היא מצווה מהתורה להפריש עשירית מיבול התבואה השנתי (בנוסף על המעשר הראשון, הניתן ללויים). מעשר שני הוא מעשר מיוחד שאינו ניתן לאף אדם ועל החקלאי עצמו לאוכלו, עם משפחתו, בקדושה ובטהרה בירושלים. המצווה מתקיימת בשנה הראשונה, השנייה, הרביעית והחמישית למניין שנות מחזור השמיטה.

הרמב"ן מפרש שאין הכוונה למעשר הלויים, (מעשר ראשון), כי בו נאמר (במדבר יח, לא) וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם כִּי שָׂכָר הוּא לָכֶם חֶלֶף עֲבֹדַתְכֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד, והוא חולין, כך שאין צורך לפדותו. אבל כאן התורה מחייבת "לעשר כל תבואת זרעך, שיאכל אותו הוא עצמו ובניו לפני השם, למען תלמד ליראה את השם, כי הכוהנים והשופטים העומדים שם לפני השם, מורי התורה, ילמדוהו יראתו ויורוהו את התורה והמצוות".

"ופירשה התורה בטעם הפדיון, כי לפעמים יהיה המעשר רב, כי יברכך השם והדרך למשכן או לבית המקדש תהיה ארוכה, וטוב לפדותו בכסף ולהעלות שם כסף הפדיון ולקנות מאכלים בירושלים.

"ואחר כך (פסוק כג) הזכיר את המינים המחויבים להתעשר, "מעשר דגנך ותירשך ויצהרך". וכן מזכיר בכל מקום (לעיל יב, יז) "לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך וגו', וכן אמר בפרשת מתנות כהונה (במדבר יח, יב) "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן, ראשיתם אשר יתנו לה'", כי אלו בלבד הם החייבים בתרומה ובמעשרות מן התורה.

ופירוש דגן בלשון הקודש, חמשת המינים הידועים בתבואה, ופירוש תירוש - היין החדש אשר ישיקו היקבים, ויצהר - שמן הזית אשר בהן. ואין מין אחר בכל הזרעים ובכל פירות האילן חייבין מן התורה כלל, לא בתרומות ולא במעשרות, ואפילו זיתים וענבים, המעשר שלהם אינו מן התורה עד שייעשו תירוש ויצהר.

וטעם "עָשֹׂר תְּעַשֵּׂר". שיעשר אותו שתי שנים זו אחר זו, כן קבלת רבותינו (ראש השנה יב, ב). ואחר כך (פסוק כח) פירש כי "מקצה השלש שנים תוציא מעשר תבואתך" של השנה ההיא ותאכילהו לעניים, כלומר כי השנה השלישית של מעשר, הוא מעשר עני.

ומדרש חכמים (בתנחומא ראה, יח) בלשון עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר (פעמיים), "עַשֵּׂר בשביל שתתעשר", עשר שלא תתחסר ויש כאן רמז לתת גם מעשר כספים, (צדקה), לעמלים בתורה.

לגבי פירות האילן, היום המפריד בין שנות המעשר, הוא, כידוע טו בשבט – ראש השנה לאילנות. לדוגמה, פירות שחנטו (הגיעו לשליש גידולם) בשנה השנייה לשנות השמיטה, עד טו בשבט, יש להפריש מהם מעשר שני ואם חנטו אחרי טו בשבט, הם עוברים לשנה השלישית, ואז יש להפריש מהם מעשר עני.

לפי רוב הפוסקים, מצוות תרומות ומעשרות, נוהגת מהתורה, רק כאשר רוב עם ישראל יושב על אדמתו. לכן היום, המצווה היא מדרבנן. היום אסור לנו לאכול 'מעשר-שני', משום שכולנו בחזקת טמאים. כדי שלא לאבד לריק את פירות 'המעשר-השני', מחללים את כל שווי 'המעשר-השני' על פרוטה אחת בלבד. ואותה פרוטה נתפסת בקדושת 'המעשר-השני'.

ע"פ ספר החינוך, אחת המטרות של מעשר שני היא שאחד או יותר מכל משפחה, יישאר זמן ממושך בירושלים ויאכל מהמעשר השני הרב שהובא ובאותו זמן ילמד תורה מהכוהנים, הלויים וחכמי התורה שם ויוכל אחר כך ללמד את משפחתו תורה ומצוות.

מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהִוא וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ. וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ, וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ, לְמַעַן יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה. (דברים יד, כח-כט)

באיזה מעשר מדובר כאן?

מדובר במעשר עני. בשנה השלישית והשישית למניין שנות מחזור השמיטה, במקום מעשר שני, צריך החקלאי להפריש מעשר עני, (עשירית מהיבול), בנוסף על המעשר הראשון, ולתתו כמתנה לעניים, נוסף על שאר מתנות העניים המוזכרות בתורה.

רש"י: מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים - בא ולימד שאם השהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה לשמיטה, שיבערם מן הבית בשנה השלישית.

וּבָא הַלֵּוִי - ויטול מעשר ראשון, וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם - ויטלו מעשר עני של שנה זו (השלישית) ולא תאכלנו אתה בירושלים, כדרך שהתחייבת לאכול מעשר שני של שתי שנים.

וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ - תן להם כדי שביעה. ואתה הולך לירושלים במעשר של שנה ראשונה ושניה שהשהית ומתוודה "בערתי הקדש מן הבית". כמו שמפורש שם, (בספר דברים, כז).

בספר החינוך מבואר שעל בעלי שדות שעברו עליהם עניים, לתת להם מעשר כדי שָׂבעם, שנאמר "ואכלו בשעריך ושבעו". וכמה זה כדי שביעה? מן החיטים, משעורים, כוסמין, דבלה של תאנים, יין, שמן זית. וכן אורז, ירק, חרובים, אגוזים, אפרסקים, רימונים ואתרוגים. לגבי כל סוג מאכל כתוב כמה יש לתת לכל עני.

כיצד נותנים מעשר עני היום?

עני מוגדר ככל מי שאין לו פרנסה מסודרת, ואינו מצליח להתפרנס באופן שיספיק למחיית בני ביתו.

לכתחילה יש לתת את הפירות שהפריש, לעני. אלא שפעמים רבות ישנו קושי להביא בכל פעם את פירות המעשר לעני. במיוחד הדבר קשה לחקלאים, שכמות 'מעשר-העני' שלהם מרובה וחלוקתו לעניים דורשת ארגון רב. הפתרון לכך הוא, לתת לאחד ממכריו העניים בהלוואה סכום כסף שעל פי ההשערה שווה לשווי פירות 'מעשר-העני' של כל השנה, ולסכם איתו, שבכל עת שנותן ההלוואה יפריש 'מעשר-עני', במקום להביאם אל העני, יקחם לעצמו תמורת החזרת החוב, (שהעני אינו מחזיר בפועל).

ובדיעבד, כשלא סיכם אדם דבר עם אחד ממכריו העניים, או כשאין לו מכר עני, ומאידך ישנו חשש שעד שיזדמן לו להביא את הפירות לעני הם יתקלקלו ויאבדו את ערכם, יכול בעל הפירות לאוכלם בעצמו, ולתת אחר כך את דמי שווים לעני.

יש לדעת, שרק מפירות שוודאי לא הפרישו מהם תרומות ומעשרות צריך לתת את המעשר לעני (למשל חקלאי האוכל ממה שגידל בעצמו). אבל פירות שמפני הספק אנו מפרישים מהם תרומות ומעשרות, אף שיש לייחד מקום לפירות שמיועדים ל'מעשר-עני', ולומר ש'מעשר-עני' יהיה בדרום הפירות או בכל צד שיקבע, אין צורך לתת אותם לעני, מפני ש'מעשר-עני' הוא חיוב של ממון, ובכל חיוב של ממון ישנו כלל – "המוציא מחברו עליו הראייה". אם כן, כל זמן שהעני לא יביא הוכחה לכך שהפירות אכן לא היו מעושרים, איננו חייבים לתת לו את 'מעשר-העני', וכיוון

שאין בהם קדושה, בעל הפירות רשאי לאוכלם. בדרך כלל, ספקי פירות וירקות או רשתות השיווק, בעלי תעודת כשרות, דואגים להפרשת מעשר עני, כך שהצרכן פטור מכך.
מקור ופרטים נוספים: הרב אליעזר מלמד. אתר ישיבת בית אל – נושא תרומות ומעשרות.
מקור: yeshiva.org.il/midrash/7701

סיכום פרק יד

ראינו שוב את עניין המאכלות האסורים וכן איסור בשר בחלב, שנועדו לשמור עלינו כעם קדוש ונבדל מהגויים. ראינו גם את מצוות מעשר שני ומעשר עני. מעשר שני פודים היום, שכן אסור לאכלו בטומאה, אך מעשר עני ניתן לתת לעניים גם היום.

פרק טו - שמיטת כספים – האם ניתנת לקיום; מה הכוונה במילים "אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׁ?; מהו שטר פרוזבול והאם אין בו משום הערמה; האם יתכן שלא יהיה אביון בישראל? מצוות צדקה לעניים; האם יש קשר בין עוני בחברה לבין מדת קיום מצוות; מהו "קו העוני" ואיך הוא נקבע?; מענק שחרור לעבדים והקשר ליציאת מצרים; מצוות בהמת בכור ולמה חוזרים אליה?

שמיטת כספים – האם ניתנת לקיום היום; מה הכוונה במילים "אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׁ?; מה זה שטר פרוזבול והאם אין בו משום הערמה; האם יתכן שלא יהיה אביון בישראל?

מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה - שָׁמוּט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ, לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לה'. אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ, וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ. אֶפֶס - כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן, כִּי בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ ה' בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ. רַק אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם. כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ. (דברים טו, א-ו)

מה הכוונה בשמיטה הנ"ל?

מדובר בשמיטת כספי הלוואה שהלווה לא מסוגל להחזיר. שמיטת הכספים חלה בסוף שנת שמיטת הקרקעות בהתאם ללשון הפסוק הנ"ל: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. יש מפרשים שכך נקבע, כפי שיבואר בהמשך, מאחר שחקלאים עניים שהתקשו להתקיים בשנת השמיטה ובשנה השמינית, בגלל האיסור על עבודה בשדה ושיווק התוצרת, נאלצו לקחת הלוואות. שמיטת הכספים בסוף שנת השמיטה אפשרה להם לדחות את מועד הפירעון עד שיוכלו לפרוע, או ביטלה את החוב אם לא היו מסוגלים לפרוע.

אבל הרמב"ן מפרש: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה - הנכון בעיני, שיש כאן אזהרה על שנת שמיטת הקרקעות עצמה, שנעשה אותה שמיטה בחריש ובקציר, כמו שנאמר (שמות כג, יא) "והשביעית תשמטנה ונטשתה", וזה טעם המילים "תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה" שתשבות, כמו "לעשות את יום השבת", (ע"י שביתה ממלאכה), (לעיל ה, טו). וקיצר באיסור הזריעה והזמירה שכבר הזכירם בביאור (ויקרא כה, ד), אבל הוסיף לבאר כי היא שמיטה לה' **גם** בהישמט כספים. וזה טעם כי קרא שמיטה לה', שהיא שבת לה' וכל המעשים ישבותו, וכבר רמזתי סודה (שם, ב). לכן יש כאן גם שמיטת קרקעות וגם שמיטת כספים, והכוונה "מִקֵּץ" כאן, היא למעשה "בתחילת" - בקצה הראשון.

אבל על דעת רבותינו (מדרש ספרי, קכב ומסכת ערכין, כח, ב) "מקץ" – כוונתו, בסוף שנת השבע, (כמו משמעו היום), והכתוב מכוון לשמיטת כספים בלבד. הכוונה היא שבסוף כל שבע שנים הנמנות לכם, תעשו שמיטה, ש"ישמוט כל בעל משה ידו".

ספר החינוך מסביר את טעם מצוות שמיטת כספים בחינוך האדם לנדיבות כלפי האחר, לביטחון בהשגחת אלוהים, ולהרחקה מגזל. "ללמד נפשנו במידות המעולות: מידת הנדיבות ועין טובה, ונקבע בלבבנו הביטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול הברכה והרחמים. וגם נמצא מזה גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאוד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו, כי נישא קל וחומר בנפשנו לאמור: אפילו הלוויתיו ממוני והגיע שנת השמיטה - אמרה תורה להשמיט, שלא לגזול ושלא לחמוס - לא כל שכן שראוי לי להתרחק עד הקצה האחרון?

למה שמלווה יותר על החזר ההלוואה שנתן?

כפי שנבאר בהמשך, מדובר בהשמטת חובות שמועד פירעונם הגיע כבר, אך הלווה לא פרע. לפי זה המלווה יכול לקבוע מראש, מועד לפירעון אחרי מועד ההשמטה, והחוב ימשיך להתקיים. שמיטת החובות נועדה לטובת לווים שהתכוונו לפרוע בזמן את החוב, (לפני סוף שנת השמיטה), אך מצבם הקשה לא אפשר זאת. אסור למלווה לתבוע את הלווה לדין על אי החזרת החוב, אלא אם כן מסר שטר פרוזבול לבית הדין, כפי שמובא בהמשך.

מי שהלווה את חברו וקיבל בתמורה משכון - אין שמיטת כספים משמטת חוב זה. טעם דין זה הוא שכיוון שיש ביד המלווה משכון שניתן לגבות ממנו את החוב - אין במקרה זה האיסור "לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ", שכן כבר יש בידו אמצעי לגביית החוב. אם המשכון שווה בערכו פחות מהחוב, ישנה מחלוקת האם הוא מונע את השמטת כל החוב, או רק את החוב שכנגד שווי המשכון.

המלווה יכול להתנות בשעת ההלוואה <u>שהלווה יתחייב לשלם</u> גם אם השמיטה תשמט את החוב, והתנאי יועיל, שכן אדם יכול לחייב את עצמו אף בדבר שהוא פטור מהתורה, ובדבר שבממון - תנאי קיים גם כנגד המפורש בתורה. אולם אם המלווה מתנה שהחוב הוא בתנאי <u>ששמיטת כספים</u> לא תשמטנו - התנאי בטל, שכן הוא מתנה כנגד דבר המפורש בתורה, והתנאי הוא כנגד מצוות שמיטת כספים ולא כנגד הלווה.

מה הכוונה במילים "אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ"? האם חייבים לגבות חוב של נכרי בזמן הפרעון?

מפרש הרמב"ן: אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ - זו מצות עשה, לשון רש"י, בהתבסס על מדרש ספרי (פרשת ראה, קל). פירושו - מצות עשה <u>באחיך</u>, (להשמיט הלוואה), את הנכרי תגוש - ולא אחיך, ולאו שבא מכלל עשה – הוא מצוות עשה, (לגבות חוב מהנוכרי).

הרמב"ן מסביר שמצוות עשה להשמיט הלוואה מאחיך היהודי בזמן שמיטת הכספים, ומי שלא משמיט עובר גם על מצוות לא תעשה של "לֹא-יִגֹּשׂ אֶת-רֵעֵהוּ וְאֶת-אָחִיו" (פסוק ב),...לא שיהיה מצווה לגבות חוב מנוכרי כלל, וכך מוכח בגמרא בפרק איזהו נשך (ב"מ ע:).
הוא מוסיף שהרמב"ם, (בהלכות מלווה ולווה פרק א, ופרק ה), עשה את שתיהן מצוות של ממש, לנגוש את הנוכרי ולהלוותו בריבית, (אך) לדברי הרמב"ן הוא טעה בלשון הזה השנוי בספרי.
גם האבן עזרא מפרש: "אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ" – רשות.
יחד עם זאת, כותב בעל ספר החינוך, בהתאם לפסיקת הרמב"ם: "מצווה לנגוש הנכרי עובד עבודה זרה, שיפרע מה שהוא חייב לנו ולא נחמול ונרחם עליו, להאריך לו את המלווה. ועל זה נאמר (דברים טו, ג) " אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ". וכן אמרו בספרי אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ, זו מצות עשה.
לדבריו, משרשי המצווה, שלא נלמד את נפשותינו לחמול ולרחם עליהם, כדי שלא נימשך אחר מעשיהם ואחר עצתם בשום דבר, (כלומר שהסיבה איננה כלכלית אלא מניעת קשרים חברתיים הדוקים עם עובדי עבודה זרה).

האם שמיטת כספים נוהגת היום?

מבאר בעל ספר החינוך: מצווה זו נוהגת מדאוריתא בארץ ישראל ובכל מקום, בזמן שהיובל נוהג, (כלומר, כאשר כל ישראל נמצאים בארץ ישראל), בהתאם לשיטת הרמב"ם. אבל בזמן שאין היובל נוהג, אין שמיטת קרקעות וכספים נוהגת מדאוריתא (רמב"ם, שמיטה ויובל שם הלכה ב - ג). אבל מדברי סופרים נוהגת שמיטת כספים אפילו בזמן הזה ואפילו בכל מקום, (גם בחו"ל), כדי שלא תשתכח תורת השמטת כספים מישראל.
כיום נוהגים המלווים למסור שטר פרוזבול לבית הדין ובכך הם מסמיכים את בית הדין, שהוא גוף ציבורי, לגבות את החוב שטרם נפרע, והחוב אינו נשמט.
בהמשך מבאר ספר החנוך: המוסר שטרותיו לבית דין ואמר להם: "אתם גבו לי חוב זה" אינו משמט את החוב, שנאמר "ואשר יהיה **לך** את אחיך, (כלומר לאדם פרטי) וזה כבר נתנו ביד בית דין.
וכן מעניין המצווה מה שאמרו (מכות ג, ב) שהמלווה את חברו לעשר שנים (לדוגמה), אין שביעית משמטתו, כי כאשר כתוב בתורה "לֹא יִגֹּשׂ", מדובר בחוב הראוי לנגוש, (כלומר לתבוע את פרעונו), וזה, לא הגיע זמנו לנגוש עדיין, (כלומר שגם אם המלווה לא מסר שטר פרוזבול, רק חוב שכבר הגיע זמן פרעונו לפני מועד השמיטה, הוא נשמט, אך אם מועד הפירעון הוא עתידי, השמיטה לא חלה עליו).

מה זה שטר פרוזבול והאם הוא איננו מהווה הערמה על הכתוב בתורה?

המילה prosbole ביוונית, שמשמעה: 'מסירה אל...', היינו מסירת החוב אל בית הדין שיגבה אותו, כחוב ציבורי ולא פרטי.

עיקר הפרוזבול הוא מסמך משפטי (שטר) המעביר את גביית חובות ההלוואות שהגיע זמנן להיפרע אך עדיין לא נפרעו, מהמלווה אל בית הדין. כתוצאה מכך אין החוב נשמט בסוף שנת השמיטה, היות שאין שמיטת כספים חלה על חובות שנמסרו לגביית בית הדין. עיקר הפרוזבול הוא מסמך בחתימת הדיינים של בית הדין אליו הועבר החוב לגביה, בנוסח הבא:

"מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי - שאגבנו כל זמן שארצה" (ע"פ מסכת שביעית, פרק י, משנה ד). משמעות השטר היא שאם בית הדין אינו גובה את החוב, אז בעל החוב רשאי לגבותו.

על פי התורה, כל החובות שהגיע זמנם להיגבות ולא ניגבו בשנת השמיטה - נשמטים, וישנו אף איסור לנסות לגבות אותם. כפי שנאמר בפסוקים א-ב לעיל:

" מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לה'.

מאידך גיסא, כתוב בתורה, בפסוק ט בהמשך: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְלִיַּעַל, לֵאמֹר: קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל ה' וְהָיָה בְךָ חֵטְא. בכך מוזהרים בעלי הממון, שלא להימנע מלהלוות בשל החשש ששנת השמיטה תבטל את החוב שלא נגבה, וכן מבטיחה ברכה למלווים שימשיכו להלוות, חרף הסיכון ששמיטת כספים תשמט את חוב הלוואתם.

החל מגלות עשרת השבטים בתקופת בית ראשון ועד ימינו, נוהגת שמיטת כספים רק מדרבנן, מאחר שהיא תלויה בשמיטת קרקעות, שנוהגת בעצמה בימינו רק מדרבנן. מכוח זה, רבנן אשר הנהיגו שמיטת כספים גם אחרי היציאה לגלות, למרות שמן התורה אינה נוהגת, מוסמכים גם לקבוע תנאים שלפיהם השמטת החובות לא תחול, ע"י שטר הפרוזבול.

במסכת שביעית פרק י, משנה ג, נאמר: פרוזבול, אינו משמיט. זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן; כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, ועוברים על מה שכתוב בתורה שנאמר "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְלִיַּעַל . . ." (דברים טו, ט), לכן התקין הלל הזקן פרוזבול.

המצב שנוצר היה, שבעקבות חשש האנשים ממצוות שמיטת כספים שהייתה דרבנן - עברו על איסור מן התורה.

תקנה הפרוזבול היא אחת מקבוצת תקנות שטעמם הוא 'משום תיקון העולם'. לפי דעות מסוימות, ניתן לתקן תקנה זאת רק כאשר מצוות שמיטת כספים היא דרבנן, אולם לא כאשר היא מצווה מהתורה. אך לפי דעות אחרות, תקנת הפרוזבול תועיל גם אם שמיטת כספים תנהג כמצווה מהתורה, כאשר רוב ישראל ישבו בארצם ודיני היובל יחזרו.

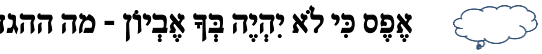

אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן - מה ההגדרה של "אֶבְיוֹן" ומה הדין לגביו? האם יתכן שלא יהיה אביון בישראל?

רש"י מפרש: "אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה-בְּךָ אֶבְיוֹן" - ולהלן הוא אומר (בפסוק יא), "כִּי לֹא-יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ", (כך שיש סתירה בין הפסוקים), אלא, בזמן שאתם עושים רצונו של מקום, אביונים (יהיו) באחרים ולא בכם, וכשאין אתם עושים רצונו של מקום, אביונים בכם, שכן נאמר, "רַק אִם-שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע" - אז לא יהיה בך אביון.

יש מפרשים, "לא יהיה בך אביון" כצווי - אל תגרום לכך שיהיה אביון, ע"י ניצולו והימנעות ממתן סיוע לו. כמו כן, אם שומרים את חוקי הצדקה וכן את שמיטה הכספים והיובל, שבהן החובות מושמטים והקרקע חוזרת לבעלי הנחלה, ממילא לא יהיה אביון לאורך שנים רבות, כי קיימים התיקונים לכך.

הלכה כללית במקורותינו היא שאמנם חובה עלינו לעזור לעניים, אך הם עצמם חייבים יותר לעזור לעצמם, אם הם יכולים. הכלל בעניין זה פשוט: מי שיכול להתפרנס מיגיע כפיו ואינו עושה כן, אין חובה, לא על היחיד ולא על הציבור, לעזור לו, שנאמר: "הקם תקים עמו", ("לֹא-תִרְאֶה אֶת-חֲמוֹר אָחִיךָ אוֹ שׁוֹרוֹ נֹפְלִים בַּדֶּרֶךְ וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם, הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ" (דברים כב, ד). ופירש רש"י: "עמו' – (יחד) עם בעליו. אבל אם הלך (בעל הבהמה) וישב לו, ואמר לשני: הואיל ועליך מצוה, אם רצית לטעון, (אז) טעון - פטור".

הפוסקים מגנים בחריפות את מי שמסוגלים להתפרנס ואינם עושים זאת, ומשבחים את מי שמתאמצים לפרנס את עצמם ולא ליפול למעמסה על הציבור, כדברי הרמב"ם: "כל מי שאינו צריך ליטול (צדקה), ומרמה את העם ונוטל - אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות, והרי הוא בכלל 'ארור הגבר אשר יבטח באדם' (ירמיהו יז, ה)... וכל מי שצריך ליטול, וציער את עצמו ודחק את השעה, וחי חיי צער, כדי שלא להטריח את הציבור - אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו. ועליו ועל כיוצא בו נאמר: 'ברוך הגבר, אשר יבטח בה'" (שם, פסוק ז)".

מקור: אברהם טננבוים, שופט בית המשפט השלום (תעבורה) בירושלים ומרצה במכללת שערי משפט – מאמר "להגדרת העוני", פרשת ראה, תשס"ז, גיליון מס' 295.
daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/295-2.htm

מצוות צדקה לעניים; האם יש קשר בין עוני בחברה לבין מדת קיום מצוות? מהו "קו העוני" ואיך הוא נקבע?

כִּי יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ, לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן. כִּי פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ. הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל ה' וְהָיָה בְךָ

חֵטְא. נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ. כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ, עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר: פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ. (דברים טו, ז-יא)

מה ההבדל בין עני לאביון?

רש"י מפרש: "אביון" הוא דל מ"עני" ולשון אביון, שהוא תאב לכל דבר. יש מפרשים: עני הוא עני מילדותו, (עני מלשון "מעונה"). אביון הוא בינוני בעושרו או עשיר, שנעשה עני (יחסית למה שהיה) ותאב למה שהיה לו. לאביון כנראה קשה יותר, למרות שלפעמים מצבו החומרי טוב יותר מזה של העני.

את מי צריכים להעדיף קודם, במתן צדקה או הלוואה?

מהפסוק (שמות כב, כד) "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ". לומדים שעניי ישראל קודמים לעניי עמים אחרים, למרות שרק ללא יהודים מותר להלוות בריבית.

לפי רש"י, סדר הקדימות המופיע בפסוקים כאן הוא:

כִּי יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן - התאב (יותר, הוא) קודם; מֵאַחַד אַחֶיךָ - אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך; שְׁעָרֶיךָ - עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת; לֹא תְאַמֵּץ - יש לך אדם שמצטער (מתלבט) אם יתן או לא יתן, לכך נאמר לֹא תְאַמֵּץ; יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה (סוגר אותה), לכך נאמר וְלֹא תִקְפֹּץ; מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן - אם לא תתן לו סופך להיות אחיו של אביון, (כמוהו).

(כתב הרב אליעזר מלמד: "מֵאַחַד אַחֶיךָ", את מי שנחשב יותר אַחֶיךָ – (מי שקרוב יותר) - צריך להקדים. לכן הורים קודמים לבנים גדולים של אדם, בנים קודמים לאחים, אחים קודמים לדודים, ודודים קודמים לבני דודים).

כִּי פָתֹחַ תִּפְתַּח - (לפי בבא מציעא, לא), אפילו כמה פעמים; וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ - אם לא רצה מתנה, תן לו בהלוואה.

דֵּי מַחְסֹרוֹ - ואין אתה מצווה להעשירו; אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ - אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו (אם היה עשיר וירד מנכסיו).

אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ - (כתובות, סו) זו אישה, וכן הוא אומר (בראשית ב) אעשה לו עזר כנגדו.

מספר החינוך: מדיני המצווה, מה שאמרו זיכרונם לברכה (מסכת בבא בתרא, י, ב) שעיקר מצווה זו לתת הצדקה <u>ליד גבאי</u> שיתננה למי שצריך לה, כדי שלא יתבייש המקבל כשהוא מקבלה מיד הנותנה בכל עת שיראנו, וגם הנותן לא יביישנו לעולם – יוצא שזה אינו יודע למי נותנה, וזה אינו יודע ממי מקבלה.

הוא מוסיף: ואתה בני, אל תחשוב שעניין מצוות הצדקה איננו אלא בעני אשר אין לו לחם ושמלה, כי אף בעשירים גדולים גם כן מתקיימת מצוות הצדקה לפעמים, כגון עשיר שהוא במקום שאין מכירים אותו וצריך הלוואה, ואפילו בעשיר שנמצא בעירו ובמקום מכריו, לפעמים יצטרך מפני

חולי או מפני מקרה אחר, לדבר אחד שהוא בידך ולא ימצא במקום אחר, גם זה בכלל מצוות הצדקה הוא בלי ספק, כי התורה בוחרת לעולם בגמילות חסדים, ומצווה אותנו להשלים רצון הנבראים בני ברית באשר תשיג ידנו. וכלל העניין, שכל המהנה את חברו בין בממון בין במאכל או בשאר צרכיו או אפילו בדיבורים טובים, דברי ניחומים (בבא בתרא, ט, ב) בכלל מצוות הצדקה היא ושכרו הרבה מאד.

ואמרו זיכרונם לברכה (כתובות סז, ב) שעני שאינו רוצה לקבל צדקה, מערימים עליו ונותנים לו כסף בתור הלוואה, ואחר כך לא מבקשים שיחזיר אותה, אבל אדם עשיר המסגף את עצמו ועינו רעה בממונו (כלומר שהוא קמצן), אין משגיחים בו ואין עוזרים לו כספית. וכתב הרמב״ם ז״ל (הלכות מתנות עניים ט, ג) כי מעולם לא ראה ולא שמע על עיר שיהיו בה עשרה מישראל, שאין להם קופה של צדקה. ואמרו זיכרונם לברכה (גיטין ז, ב) שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה, חייב לתת צדקה אם ימצא עני ממנו שצריך לה. ואמרו זיכרונם לברכה (שמות רבה, ל, ג) שאין אדם בא לעניות לעולם בגלל ריבוי הצדקה שיעשה, שנאמר (ישעיהו לב יז) ״והיה מעשה הצדקה שלום״. ואין ישראל נגאלים אלא בזכות הצדקה, שנאמר (שם, א, כז) ״ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה״.

מגמתה של הצדקה לסייע לקיומם של אחינו בדרך מכובדת. ולכן המעלה הגדולה ביותר של הצדקה, היא לסייע לעני לעמוד על רגליו <u>בכוחות עצמו</u>, כך שלא יצטרך יותר לבקש צדקה, שנאמר (ויקרא כה, לה): ״וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ״. למשל, העוזר לעני למצוא עבודה מסודרת או שהוא דואג שילמד מקצוע שיוכל אח״כ להתפרנס ממנו בכבוד, מקיים את מצוות הצדקה באופן המעולה ביותר, מפני שזו הדרך המכובדת והיעילה ביותר להוציא את העני ממעגל העוני. (הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה).

עם זאת, כשאתה נותן לאדם כסף כדי שיוכל להרוג את עצמו, למשל לצרוך סמים - אסור לתת לו, גם אם הוא אומר שהוא רעב ללחם או שצריך את הכסף לנסיעה באוטובוס או לטיפול שיניים. צריך להגיד לו ׳אני אבוא איתך ואשלם בעצמי לנהג או למוכר׳. אבל אל תתן לו כסף – כי אם הוא נרקומן הוא הרי לא ייסע עם זה באוטובוס ולא יעשה טיפולי שיניים. (דודו כהן, 2012).

mako.co.il/spirituality-popular_culture/weekly-answer/Article-dbd035ca87e0531006.htm

מעניינים הדברים שכתב ד״ר אבי נוב, (פורסם באתר ynet ב- 26.8.2011, קישור מצורף).

״כדאי ללמוד בעניין הזה מהקהילות החרדיות המטפחות גמ״חים (קיצור של ״גמילות חסדים״), לרווחת חברי הקהילה. גמ״חים הם מוסדות המתמחים במתן הלוואות ללא ריבית וללא כוונת רווח. הגמ״חים מופעלים על ידי מתנדבים ומתבססים על תרומות. כיום נפוצים גם גמ״חים

המתמחים במתן מענה לצרכים בסיסיים כמו מזון לחולים ולזקנים, ביגוד, ריהוט, כלים, תרופות לחולים, עגלות נכים ועוד.

מוסדות הגמ"חים היו קיימים בכל קהילות ישראל במשך מאות שנים, לצד מוסדות חסד אחרים כמו "התמחוי", "חברת ביקור חולים", "חברא קדישא", "הכנסת כלה", ו"פדיון שבויים." בניגוד להתפתחות הברוכה הזאת, מדינת הרווחה נטלה על עצמה תפקידים שונים בתחום עשיית צדקה, ובכך היא דחקה הצידה את חובת האדם, המשפחה והקהילה לסיוע הדדי, וקעקעה את רוח ההתנדבות והאחריות.

במקום מענקים והטבות המחולקות על ידי הממשלה, הפתרון של מתן הלוואות וכן סיוע אחר באמצעות גמ"חים קהילתיים מתחשב בכבודם העצמי של הנזקקים והוא גם הדרך הטובה ביותר והמוסרית לסייע לכל מי שמשתדל להיחלץ ממצוקה כלכלית".

יחד עם זאת, לא בטוח שניתן לספק את כל צרכי הנזקקים. ללא תקציבים וסיוע ממשלתיים. כדאי שהסיוע יהיה גם קהילתי וגם ממשלתי.

מקור: ynet.co.il/articles/0,7340,L-4113935,00.html

למה חייבים להלוות לאביון למרות שקיים סיכון שלא יוכל להחזיר לפני מועד שמיטת הכספים?

כותב בעל ספר החינוך: שורש המצווה, ללמד (להרגיל) את נפשנו במידות נעלות, מידת הנדיבות ועין טובה, ולקבוע בלבבנו הבטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל, בברכה והרחמים, וגם כלולים בזה גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאוד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו.

לפי האברבנאל, הפסוק אינו מתכוון להלוואה לעני, אלא לצדקה (במתנה), שכן נאמר: "וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ". העשיר אומר, בשנה השישית: "למה שאתן עכשיו צדקה לעני? ממילא בשנת השמיטה הקרבה, הכל יהיה הפקר ויוכל העני לקחת כמה שהוא צריך". לפי זה, התורה מזהירה משיקולים כאלה, כי אולי האביון לא יחזיק מעמד עד שיצאו היבולים של שנת השמיטה.

הוסיף הפרשן בכור שור, כי לפני שנת השמיטה, גם החקלאי העשיר בדרך כלל, מודאג מכך שלא יוכל לעבוד את האדמה ואולי ייקלע בעצמו לקשיים כלכליים. על כן יעדיף שלא לתת צדקה או הלוואה לעניים. התורה מזהירה מפני קטנות אמונה כזאת.

הוא מוסיף שגם אם מדובר במתן הלוואה, העשיר מודאג ממתן הלוואה לאיכר עני לקראת שנת השמיטה, כי אסור ללווה העני לעבוד את האדמה ולהוציא יבול, והוא יתקשה להחזיר את ההלוואה לפני סוף שנת השמיטה, ואז היא תישמט.

נוסיף שאם הלווה מבקש להחזיר את ההלוואה גם לאחר זמן השמיטה, בגדר מתנה, הוא יכול, וההלוואה אינה פוקעת מאליה בסוף השנה השביעית. נאמר במשנה האחרונה של מסכת שביעית: "המחזיר חוב לחברו בשביעית צריך שיאמר לו (המלווה) "משמט אני" ואם אמר לו (הלווה),

"אע"פ כן" (אני רוצה להחזיר), יקבל ממנו, שנאמר (דברים טו, ב) "וזה דבר השמטה", (שמיטה התלויה בדיבור). על כן, אסור למלווים להימנע מלהלוות, שכן בכל זאת קיים סיכוי שיקבלו את כספם חזרה, אולי לאחר עיכוב מסוים.

האם הימצאות אביונים תלויה במידת שמירת המצוות בעם?

כותב רמב"ן: "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ" – יש מפרשים שלא יחדל האביון מקרב הארץ באחד מכל הזמנים – (בשום תקופה), כי לעולם יהיה אביון בארץ, שגלוי היה לפני ה' שלא יעשו מה שאמר להם, כי יתקיים "לא יהיה בך אביון" רק אם "שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל המצווה", (פסוקים ד – ה למעלה). ואינו נכון לדעתי, שהתורה אכן רומזת למה שעתיד להיות, אבל לא מתנבאת עליהם בפירוש שלא יקיימו התורה (בשום תקופה), אלא מצווה המצווה לעולם, וחלילה, רק בדרך אזהרה יזכיר הדבר. (אין קביעה מראש שבני ישראל לא יקיימו את המצוות בשום תקופה).

והנכון שיאמר, שלא יחדל אביון, שבלתי אפשרי שלא יימצא אביון עוד לעולם. והזכיר את זה, בגלל שהבטיח שלא יהיה בהם אביון אם ישמרו את כל המצווה, אבל ידוע שלא יהיו כל הדורות כל ימי עולם, כולם שומרים את כל המצווה, עד שלא נצטרך כלל לצוות על האביון, כי אולי בקצת הימים יימצא אביון, ואני מצווך עליו אם ימצא, (לסייע לו). ואמר "מקרב הארץ", וטעם "בארצך" כטעם "בכל מושבותיכם" (במדבר לה, כט), כלומר - בארץ ובחוץ לארץ.

נחזור על מה שנאמר לעיל: אם שומרים את חוקי הצדקה, (כולל לקט שכחה ופאה), וכן את שמיטה הכספים והיובל, שבהן החובות מושמטים והקרקע חוזרת לבעלי הנחלה, ממילא לא יהיה אביון לאורך שנים רבות, כי קיימים תיקונים לכך.

איזה אחוז מהאוכלוסייה בארץ נמצא מתחת לקו העוני ואיך הוא נקבע?

קו העוני הוא מדד חברתי כלכלי, המתייחס לרמות ההכנסה של אדם או משפחה. אדם או משפחה ייחשבו עניים אם סך הכנסותיהם נמוך באופן קבוע מקו העוני.

קו העוני נועד להיות האינדיקטור בין אלו שהכנסתם מספיקה לשם קיום ראוי לבין אלו שהכנסתם לא מספיקה לכך. אולם הוא אינו קובע עוני מוחלט ואינו חייב לסמל כי לאותם פרטים ומשפחות הנמצאים מתחתיו קיימת מצוקת אמת ביכולת אספקת מצרכים ושירותים.

קו העוני הוא בדרך כלל יחסי לרמת החיים הכללית באותה מדינה, ולכן במדינות עשירות יחצה קו העוני את אזרחי אותה מדינה בהכנסה גבוהה יותר מאשר במדינות עניות.

במדינות הרווחה מקובל כי המדינה מסייעת לאזרחיה הנמצאים מתחת לקו העוני בדרך של מתן הטבות שונות, כספיות או שוות כסף, כגון קצבאות.

שיטות מדידה שונות של קו העוני

מדידה יחסית - עני הוא מי שרמת חייו נמוכה יחסית לרמת החיים בחברה במדינה בה הוא חי. זו היא הגישה המקובלת בישראל.

מדידה בערכים מוחלטים - משפחה תחשב ענייה אם אין ביכולתה לרכוש סל מוצרים בסיסי, מינימלי הנדרש לקיומה של המשפחה (או מדד "המחיה בכבוד"). נראה כי הגדרה זאת של עוני תואמת את הגדרת התורה, למרות שיש מצווה על החזקים יחסית מבחינה כלכלית, לסייע גם לעניים באופן יחסי, גם אם אינם מוגדרים כעניים בערכים מוחלטים.

מדידה סובייקטיבית - העוני הוא כפי שמשק הבית רואה אותו, ואינו תלוי ברמת החיים המוחלטת במדינה או בסל מוצרים אלא ברצונותיו של האדם. (דו"חות העוני האלטרנטיביים בד"כ מתבססים על מדד זה, למרות שקשה להגדיר אותו כמדעי).

קו העוני בישראל

בישראל קו העוני מוגדר כ-50% מההכנסה הפנויה החציונית, למשפחה. משמעות ההכנסה הפנויה החציונית היא הכנסה משפחתית (מעבודה, הון ונכסים, אחרי מיסים ישירים ותשלומי העברה), שלחצי מהמשפחות יש הכנסה גבוהה ממנה ולחצי, נמוכה ממנה. בשל צורת חישוב זו, קו העוני הוא יחסי ומושפע מרמת ההכנסה הכללית במשק. בחישוב קו העוני נלקח בחשבון גודל המשפחה על ידי שימוש ב"סולם שקילות" המאפשר השוואה של רמת החיים של משפחות בגודל שונה. קו העוני בישראל מחושב על ידי המוסד לביטוח לאומי.

תחולת העוני היא אחוז האוכלוסייה שהכנסתה נמוכה מקו העוני (מתוך האוכלוסייה הכללית). על פי פרסומי המוסד לביטוח לאומי לשנת 2014, שיעור הנפשות העניות בכלל האוכלוסייה עמד על 22%, שהם 1,709,300 בני אדם. 444,900 מהמשפחות, (18.8% לעומת 11% בממוצע ב-OECD) ו- 776,500 מהילדים (31%), היו מתחת לקו העוני בשנה זו. קו העוני לאדם בודד בשנה זו עמד על 2,461 ש"ח, וקו העוני למשפחה בת ארבע נפשות היה 7,876 ש"ח. בין השנים 1999 ל-2005 חלה עליה של למעלה מ-20% בתחולת העוני, ומאז לא חלו שינויים משמעותיים במדד זה.

ביקורת על קו העוני ככלי הערכה כלכלי

בשל אופיו היחסי של קו העוני, עני במדינה אחת יכול להיחשב לבן אדם אמיד במדינה שנייה. לדוגמה, אזרח מדינת העולם השלישי, שהתל"ג לנפש שלה לא עולה על כמה מאות דולרים לשנה, שאינו נחשב כעני במדינתו, ייחשב לעני מאוד בישראל. כמו כן, המוגדר "עני" בישראל, שהכנסתו גבוה פי 10 משל עני במדינת העולם השלישי, יחשב לאמיד באותה מדינה. יש הרואים במקרה זה דוגמה לתיאור החלקי שמספקים הנתונים המתקבלים באמצעות חישוב קו העוני. קו העוני מושפע מכל גורם שיש בו כדי לשנות את ההכנסה הפנויה החציונית, כמו למשל, העלאת מסים,

דבר המשפיע בעיקר על בעלי ההכנסות הגבוהות והבינוניות, ינמיך את ערך החציון ופחות משפחות יוגדרו כעניות, למרות שמצבם החומרי לא השתנה.

בגלל שקו העוני נקבע באופן יחסי להכנסות המשפחות בחברה, אין פלא שאחוז המשפחות שמתחת לקו העוני נשאר כמעט קבוע בדרך כלל (23.5% בישראל), אך מספר הנפשות שמתחת לקו העוני גדל לפי שיעור הגידול באוכלוסייה. נטען כי מדד קו עוני מודד בעצם את רמת אי השוויון בין המשפחות ולא עוני.

בנוסף, חלק ניכר של המשפחות המוגדרות כעניות בישראל, שייכות לציבור החרדי והערבי, אשר במידה מסוימת בוחרות באורח חיים של הסתפקות במועט בצורת הכנסות של אחד מבני הזוג בלבד, מה שמגדיר אותן לעתים כ"עניות", למרות שהן אינן מעוניינות בשנוי אורח החיים.

קיים גם "מדד מחיה בכבוד", הקרוב להגדרת ההלכה של "עוני", המודד את חוסר היכולת של המשפחה או הפרט לספק את סל השירותים והמוצרים הדרוש למחיה בכבוד, בתחום המזון, ביגוד, הנעלה, קורת גג, תחבורה ופנאי, לפי צרכי משק הבית. קיימים בעולם וגם בישראל סלי מוצרים המחושבים על פי צרכים או על פי הוצאות. הביטוח הלאומי צפוי להכניס גם את המדד המחיה בכבוד לדו"ח קו העוני.

נוסיף עיוותים נוספים, כגון מי שיש לו רכוש או חסכונות רבים שהוא מושך מהם, אך הכנסה שוטפת נמוכה ממקורות חיצוניים, אשר יכנס לסטטיסטיקה של מספר העניים, למרות שהוא נהנה מרמת חיים סבירה. מדידת העוני גם תלוית תקופות. בגלל העלייה המתמדת ברמת החיים, רמת החיים של "עניים" רבים היום, יחסית, גבוהה יותר מ"עשירים" מלפני כמה עשורים.

על פי סקר הוצאות משקי הבית לשנת 2017, של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, היו בבעלות העשירון התחתון, העניים המרודים בישראל, המוצרים הבאים: ל- 99.7% יש מקרר, כלומר לכולם. טלוויזיה יש ל- 73.6%. מכונת כביסה ל- 89.9%. מיקרוגל ל-69.9%. טלפון סלולארי ל- 96.6%. ל- 68.3%, מהעניים ביותר, יש 2 טלפונים סלולאריים. ובבעלות 41.1% מהעניים מכונית פרטית ול- 56.1% מחשב ביתי. מקור:

cbs.gov.il/he/subjects/Pages/מוצרים-על-בעלות.aspx.

בנוסף, קביעת קו העוני כ - 50% מההכנסה הפנויה החציונית היא בחירה שרירותית. אילו נקבע אחוז אחר, תחולת העוני הייתה משתנה. קיימות מדינות שבהן הקו עובר במקום אחר.

כמובן שהכנסה לא מדווחת, "כסף שחור", אינה כלולה בחישוב ההכנסה הפנויה החציונית.

שיעור ההון השחור בישראל מוערך בכ - 20% מהתל" ג, כ - 300 מיליארד שקל בשנה(!), נכון ל - 2021.

מענק שחרור לעבדים והקשר ליציאת מצרים

כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ. וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם. הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ

וּמִיקֶבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן לוֹ. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם. וְהָיָה כִּי יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ כִּי אֲהֵבְךָ וְאֶת בֵּיתֶךָ כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ. וְלָקַחְתָּ אֶת הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן. לֹא יִקְשֶׁה בְעֵינְךָ בְּשַׁלְּחֲךָ אֹתוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבֵרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה.
(דברים טו, יב-יח)

מה הקשר בין מענק שחרור לעבד העברי בשנת השביעית לבין יציאת מצרים – (פסוקים יד – טו)?

רש"י: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ - והענקתי ושניתי לך מביזת מצרים וביזת הים, (2 הענקות), אף אתה תעניק, ושנה לו (פעמיים), לכן כתוב "הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק".
המצווה היא לתת לעבד דברים שיש בהם ברכה, כלומר שהם מתרבים והולכים - כמו צאן, גורן ויקב המוזכרים בפסוק, ולא כסף או בגדים.

מה אפשר ללמוד מהחובה לתת מענק לעבד בעת שחרורו?

כותב בעל ספר החינוך שמצווה זו נוהגת בזכרים ונקבות רק בזמן שהיובל נוהג, אבל מכל מקום אף בזמן הזה, "ישמע חכם ויוסיף לקח, שאם שכר אחד מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפילו מועט, שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו השם".

מה החוק הישראלי קובע בעניין מענק שחרור?

בדומה לאמור בתורה, ע"פ החוק, קיים מענק פרישה, שהוא מכלול התשלומים הניתנים לעובד עקב הפסקת עבודתו, לעתים מרצונו. מרכיב עיקרי במענק הפרישה הוא פיצויי הפיטורים, ואליו נוספים לעתים, בהתאם להסכמי העבודה:
פיצוי בעד ימי מחלה שלא נוצלו, מענק הסתגלות ופיצויים מוגדלים.
כידוע, קיים גם חוק פיצויי פיטורים, תשכ"ג-1963, הקובע פיצויי פיטורין לעובדים, בגובה המשכורת החודשית, עבור כל שנת עבודה נטו.
קיים כידוע, גם מענק שחרור לחיילים בשירות סדיר, לפי אותו עקרון.
סגן נשיא בית המשפט העליון, השופט מנחם אילון כתב באחד מפסקיו: המקור לתשלומי פיצויים היא הענקה שמחויבים לתת לעבד עברי... רואים בעליל שכוונת התורה הייתה להטיל חובה על המעביד שידאג דאגת מחר עבור הפועל, שעם עזיבתו את עבודתו אצלו לא יישאר בידיים ריקות, ולזאת הסתמך ספר החינוך שבכל זמן ובכל עת אם פועל עובד, חובה על המעביד לדאוג לו גם לאחר צאתו מעמו.

בעובדת יניקתו של דין פיצויי הפיטורין המודרני מצו ההענקה שבתורה מודים גם בין כותלי בית-המשפט, ויובאו לדוגמה דברי השופט משה זילברג: "רעיון פיצויים אלה מקורו נעוץ בחובת ההענקה הכתובה בתורה..." (ע"א 25/50, וולפסון נגד חברת ספיניס, פסקי דין, כרך ה, עמ' 275). מנחם אילון מעיר (המשפט העברי, 103, הע' 105) על החוק הישראלי, הנקרא "חוק פיצויי פיטורין תשכ"ג - 1963": "אף כאן מן הראוי היה לקרוא לחוק בשם 'חוק מענקי פיטורין', כדי לשמור על מטבע הלשון המקורית". מקור: יחידת "פתוח תפתח".
daat.ac.il/daat/tanach/amiram-dvarim/amiram-dvarim03.docx

מה הכוונה במילים: "כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדֶךָ"?

רש"י: כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר - מכאן אמרו, עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה, וזהו כפליים מעבודת שכירי יום. ומהו עבודתו בלילה? רבו מוסר לו שפחה כנענית והוולדות (הנולדים) שייכים לאדון.
האבן עזרא מפרש את המלה "משנֶה" שבצירוף "משנה שכר שכיר" כ"כפל". כלומר, העבד עובד כפליים שנות עבודתו של השכיר. ומכאן שאסור לשכיר להשכיר את עצמו (לאדון מסוים) לתקופה ארוכה משלוש שנים. וזה לשונו:
מצאנו כתוב כי 'בשלוש שנים כשני שכיר' (ישעיהו טז, יד). וזו ראיה כי אין רשות לאדם להשכיר את עצמו ליותר משלוש שנים. וכך פסק, הלכה למעשה, ר' מאיר מרוטנבורג, אולם הגבלות שונות נאמרו באיסור זה.
מקור: פרופ' נחום רקובר, לשעבר המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, עומד בראש עמותת "מורשת המשפט בישראל". פרשת משפטים, תשס"א, גיליון מס' 15.
daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=209

מצוות בהמת בכור ולמה חוזרים אליה?

כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לה' אֱלֹהֶיךָ, לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ. לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְשָׁנָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה', אַתָּה וּבֵיתֶךָ. וְכִי יִהְיֶה בוֹ מוּם פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר כֹּל מוּם רָע, לֹא תִזְבָּחֶנּוּ לה' אֱלֹהֶיךָ. בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו, כַּצְּבִי וְכָאַיָּל. רַק אֶת דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל, עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם.
(דברים טו, יט-כג)

מה דין בהמה בכור, ולמה משה חוזר על דין זה? הרי זה כבר נאמר בספר שמות יג ובספר במדבר יח?

רש״י מביא כמה דברים שלא נאמרו בספרים האחרים: לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ - לכהן הוא אומר זאת, (שיש לאכול את בשר הקורבן בעיר ירושלים), שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה, אחד תם ואחד בעל מום, שנאמר (במדבר יח, יח) ״ובשרם יהיה לך״ וגו׳.

שָׁנָה בְּשָׁנָה - מכאן שאין משהים אותו יותר משנה. יכול שיהיה פסול משעברה שנתו? כבר הוקש הבכור למעשר שנאמר (לעיל יד) ״ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך״. מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה, אף בכור אינו נפסל, אלא שמצווה תוך שנתו.

עוד, שָׁנָה בְּשָׁנָה - אם שחטו בסוף שנתו, (ביום האחרון בשנה), אוכל אותו היום והיום הראשון מהשנה החדשה. נלמד מזה שהוא נאכל (במשך) שני ימים ולילה אחד (ספרי).

סיכום פרק טו

ראינו את מצוות שמיטת הכספים בסוף שנת שמיטת הקרקעות, כאשר המלווים נדרשים להמשיך להלוות לעניים למרות שיש סיכוי שלא יקבלו את כספם חזרה. ראינו שלמעשה מדובר בדחיה של פירעון החוב ולא בביטולו ושניתן להפוך את גביית החוב לציבורי הניתן לגבייה, ע״י שטר פרוזבול, כל עוד שמיטת הכספים היא מדברי סופרים בלבד. ראינו שקיום מצוות התורה בכל מה שקשור למתן צדקה, מצוות חקלאיות כמו לקט, שכחה ופאה, שמיטה ויובל, מונע את תופעת העוני הקשה. בסוף, ראינו שקו העוני בישראל הוא קו סטטיסטי יחסי, כך שבדרך כלל אחוז די קבוע מהאוכלוסייה תמיד יימצא תחתיו. היה עדיף לקבוע קו המבוסס על ערכים מוחלטים לגבי היכולת לקיים רמת חיים בסיסית.

פרק טז - עוד דיני חג הפסח; כמה ימים צריכים לאכול מצה?; מה מטרת ספירת העומר; חגי השבועות והסוכות; איך מקיימים מצוות השמחה בחגים ומה כלול במצוות העלייה לרגל?

עוד דיני חג הפסח; כמה ימים צריכים לאכול מצה?

שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה. וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לה' אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם. לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ, שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם עֹנִי, כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלְךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר. לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ. כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם, תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח בָּעֶרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ, מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם. וּבִשַּׁלְתָּ וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ. שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה.

מה התחדש כאן בדיני חג הפסח? (מתאים לפסח)

מפרש רש"י: שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב - לפני בואו, שמור שיהיה ראוי לאביב, להקריב בו את מנחת העומר ואם לא ראוי, תעבֵּר את השנה, (כלומר שאם השעורה לא גדלה עדיין, תוסיף חודש אדר נוסף, לפני ניסן).

מִמִּצְרַיִם לָיְלָה - והלא ביום יצאו? שנאמר (במדבר לג), ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו', אלא מפני שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת, שנאמר, (שמות יב) "ויקרא למשה ולאהרן לילה" וגו'.

מפרש הרמב"ן: שָׁמוֹר אֶת-חֹדֶשׁ הָאָבִיב - מצוות הרגלים מבוארת (מקודם), כי כבר הזכירה (ויקרא כג, במדבר כח, כט). ובתורת כהנים הזכיר בה ענין הקורבנות, וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לה', וכאן אינו מזכירם כלל, אלא הוא מזהיר כאן את ישראל לעלות בהם אל המקום אשר יבחר ולשמוח לפניו. כי כאשר צווה שיביאו מעשר שני לפני ה' וכן הבכור ויאכלם שם במקום אשר יבחר ה', הוסיף לבאר כי עוד – (בנוסף) - חייבים לבוא כולם לפני השם ויחוגו לפניו בשלוש רגלים ולשמוח בשלמים שיקריבו לפניו.

נחזור לפירוש רש"י: לֶחֶם עֹנִי - לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים.

כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ - ולא הספיק הבצק להחמיץ וזה יהיה לך לזיכרון. וחפזון לא שלך היה אלא של מצרים, שכן כתוב: (שמות יב) ותחזק מצרים על העם וגו'.

מהמילים "לֹא-תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ", (פסוק ג), למדו במסכת פסחים ד, ב, שאיסור אכילת חמץ מתחיל, מן התורה, מחצות היום בערב פסח, מהשעה המוקדמת ביותר שניתן להקריב קרבן פסח,

שאסור לאכול "עָלָיו" חמץ. עם זאת, חכמים תיקנו להקדים את האיסור בשעתיים כדי להרחיק את האדם מהעבירה.

מתי מעברים את השנה היום?

בהלכה היהודית, עיבור השנה הוא קביעת שנה מעוברת מדי כמה שנים, בה נוסף חודש אדר א׳ לאחר חודש שבט, ובעיקר כדי שחג הפסח יחול באביב ושהשעורה תגדל לצורך הקרבת מנחת העומר. הלוח העברי מבוסס על מחזור הירח, (בערך 354 יום) ועיבור השנה נועד להתאים אותו לעונות השנה התלויות במחזור השמש, (365 יום). שנה בת 13 חודשים מכונה "שנה מעוברת", כמטאפורה לאישה מעוברת, כלומר אישה בהיריון. שנה שאינה מעוברת נקראת "שנה פשוטה". בתקופת חז"ל היתה הסנהדרין מחליטה מדי שנה אם לעבר את אותה שנה, על פי שיקולים שונים, במיוחד מדת הבשלת השעורה בשדות. מאז המאה הרביעית לספירה, שבה קבע הלל הנשיא, בשנת 359 לספירה, את לוח העיבור הקבוע, נוהג לוח עברי קבוע, שבו השנים המעוברות נקבעות מראש בקביעות מחזורית של 7 שנים מעוברות בכל מחזור של 19 שנים. בלוח הקבוע יש בשנה מעוברת בין 383 ל-385 ימים.

מה הכוונה "וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לה׳ אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר", הרי את קרבן הפסח מביאים רק מהצאן?

רש"י: וּבָקָר, (מדרש ספרי) תזבח לחגיגה, שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה, מביאים עמו קרבן חגיגה (שיכול לבוא מהבקר), כדי שיהא הפסח נאכל על השובע, (לקראת סוף הסעודה, אחרי שאכלו את החגיגה).

למה כתוב: "שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת...", הרי חג המצות נמשך שבעה ימים?

רש"י: שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת - ובמקום אחר הוא אומר (שמות יב, טו) שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ - שבעה מן (היבול) הישן וששה מן החדש, (ששה ימים אחרי הבאת העומר). דבר אחר, לימד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה ומכאן אתה למד גם לשאר ששת הימים, שהרי שביעי בכלל (שבעת הימים) היה, ויצא מן הכלל, ללמד שאין אכילת מצה בו חובה אלא רשות. ולא ללמד (רק) על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא - מה שביעי רשות, אף כולם רשות, חוץ מהלילה הראשון שהכתוב קבע שהוא חובה שנאמר (שמות יב) "בערב תאכלו מצות". דרך לימוד זו היא ע"פ אחת מ – 13 המידות שהתורה נדרשת בהן. רשימת המידות נמצאת בפתיחה של מדרש ספרא, והיא מכונה "ברייתא דרבי ישמעאל".

לפי זה לא חייבים לאכול מצה, חוץ מאשר בלילה הראשון. יחד עם זאת, בשבת ויום טוב שבחג הפסח גם חייבים לאכול, שכן אין פת אחר שאפשר לקיים בו את מצוות סעודות היום.

מה מטרת ספירת העומר; חגי השבועות והסוכות; איך מקיימים מצוות השמחה בחגים ומה כלול במצוות העלייה לרגל?

שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר לָךְ, מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבֻעוֹת. וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לה' אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן, כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה. (דברים טז, ט-יב)

מה מטרת הספירה הנ"ל בין חג המצות לחג השבועות?

מפרש הספורנו: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ - שלא היה לך אז שום ממון משלך. וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה - בנתינת לקט ופאה, לרצון לפני ה', שהוציאך משם ונתן לך עושר ונכסים.
הסברים שונים הוצעו למשמעות הספירה.

<u>הכנה למתן תורה</u>
הסבר עממי ונפוץ שמתחילים לספור למחרת יום טוב הראשון של פסח, שהוא יום הזיכרון לגאולה ממצרים, לקראת חג השבועות, שלפי המסורת הוא יום הזיכרון לקבלת התורה - כדי להראות שיציאת מצרים אינה אלא אמצעי כדי להשיג את המטרה, שהיא קבלת התורה בסיני.
בדומה לכך, יש הנוהגים להתכונן בימים אלו לקראת חג השבועות, על ידי תיקון המידות וכדומה. יש שאף חילקו את 'ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם', (פרקי אבות, פרק ו), לימי הספירה, כך שבכל יום מתמקדים באחד מהדברים, ואת היום האחרון, ה – 49, מנצלים לסיכום כללי. גם נוהגים ללמוד פרקי אבות בשבתות שבין פסח לשבועות, שיש בהם כדי לשפר את המידות.

<u>טעמים חקלאיים</u>
בתחילת האביב, שהוא מועד חג הפסח, מתחיל קציר השעורה ("כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב" - שמות ט, לא) וממנה מונפת מנחת העומר. לעומת השעורה שמבשילה בתחילת האביב, החיטה מבשילה בסוף האביב, ובמועד חג השבועות מתחיל קציר החיטים ("וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים" - שמות לד, כב), ומביכוריה מונפת מנחה חדשה, היא מנחת שני הלחם הנאפית חמץ. התקופה שבין פסח לשבועות היא תקופת מעבר מאוכל גס שמשמש מזונם של עניים ובהמות הבית, לאוכל עדין ויוקרתי של בני המעמד הבינוני והעשירים, והספירה מבטאת את הציפייה האנושית, לאכול לחם חיטה טרי מהשנה החדשה.
טעם חקלאי נוסף נזכר בדברי הספורנו: הקציר מתחיל קצת לפני פסח ונמשך עד שבועות, וטיב התבואה תלוי מאוד במזג האויר. על כן מניפים את העומר כהודאה על הקציר שנקצר עד עכשיו

ומתפללים שהמשך הקציר יהיה טוב עד שבועות. ספירת העומר נועדה להזכיר בכל יום את אותה התפילה ואת התלות באלוהים.

<u>טעמים פרקטיים</u>

רבי דוד אבודרהם מציין כי בימים אלו העם פזור איש איש בשדהו וקיים חשש שעקב הטרדה המרובה בעבודת השדה ישכח מועד חג השבועות. לשם כך נועדה הספירה: להזכיר לחקלאי שמתקרב חג השבועות ויש לצאת לדרך ולעלות לרגל לירושלים.

חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים, בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ. וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ, אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ. שִׁבְעַת יָמִים תָּחֹג לַה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה', כִּי יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ, וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ. שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר, בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת, וְלֹא יֵרָאֶה אֶת פְּנֵי ה' רֵיקָם. אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ.

לפי הנ"ל, מה מהות חג הסוכות?

המהות היא הודיה לה' על התבואה שנאספה ועל הברכה במעשי ידינו.

איך מקיימים את מצוות "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ... וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ"? (מתאים לסוכות)

כתוב בספר החינוך: מצווה לשמוח ברגלים, שנאמר "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ", והעניין הראשון הרמוז בשמחה זו הוא, להקריב קרבן שלמים (שרובו נאכל ע"י הבעלים), על כל פנים בבית הבחירה, וכעניין שכתוב "וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים", (דברים כז, ז), ואחר כך, וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ.
ועוד אמרו זיכרונם לברכה (במסכת חגיגה, ח, א) שמח בכל מיני שמחה, ובכלל זה הוא אכילת הבשר ושתיית היין, וללבוש בגדים חדשים, ולחלק פירות ומיני מתיקה לנערים ולנשים, ולנגן בכלי שיר במקדש בלבד, וזו היא שמחת בית השואבה הנזכרת בגמרא (סוכה נ, א).
ואמרו זיכרונם לברכה במסכת פסחים (קט, א) שחייב אדם לשמח את בניו ובני ביתו ברגל, ושם נאמר, רבי יהודה בן בתירה אומר: בזמן שבית המקדש קיים, אין שמחה אלא בבשר, שנאמר (דברים כז, ז) וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וגו'. עכשיו אין שמחה אלא ביין, שנאמר (תהלים קד, טו) "ויין ישמח לבב אנוש". ואמרו עוד במה משמחן? גברים בראוי להם ביין, ונשים בראוי להן בבגדים נאים, והזהירתנו התורה כמו כן להכניס בכלל השמחה את העניים והגרים והחלושים, שנאמר "אתה והלוי והגר והיתום והאלמנה".

לפי פסוק טו, האם חייבים לחוג שבעה ימים דווקא "בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'"?

לא ברור האם זאת חובה, אך ע"פ מחקרים ועדויות על ימי בית שני, מתברר שרוב העולים לרגל אכן שהו בירושלים במשך כל ימי חג הפסח וחג הסוכות.

מה כלול במצוות העלייה לרגל בחגים?

ספר החינוך: בזמן המקדש, הייתה חובה על כל זכר לעלות לירושלים לבית הבחירה שלוש פעמים קבועות בשנה והם, פסח ושבועות וסוכות, ועל זה נאמר (דברים טז, טז) "שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר". וענין המצווה, שיעלה כל אדם עם כל בן זכר שמסוגל ללכת לבדו ברגליו למקדש ויראה שם, ומחיוב ראייה זו, שיקריב שם קרבן עולה, הנקרא עולת ראיה ואין לקרבן זה שעור, אפילו תור אחד או גוזל, פוטר. בנוסף היו מביאים גם קרבן חגיגה ושלמי שמחה. לנשים אין חובה לעלות אך ברור שהן רשאיות לעלות לרגל למקדש. העליה לרגל הביאה בוודאי לשמחה גדולה, לליכוד לאומי אדיר ולחיזוק הקשר בין העם לאלוקיו.

גם היום מצווה לעלות לרגל, להתפלל בכותל המערבי או לעלות להר הבית, לתת צדקה לעניים ולאכול סעודה בירושלים.
כמובן שניצול חופשת החגים כדי לנסוע לחופשה לחו"ל הוא ההיפך הגמור ממצוות עלייה לרגל ושמחת החג. הוא קרוב יותר לביטול החג.

סיכום פרק טז

בפרק ראינו את עניין עיבור השנה 7 פעמים במחזור של 19 שנה כדי שפסח יחול תמיד באביב. ראינו שמשמעות ספירת העומר היא ההכנה לקבלת התורה בשבועות עם תיקון המידות, או המעבר מעונת השעורה, מאכל בהמה בעיקר, לחיטה, מאכל אדם, כדי להדגיש את העלייה ברמה האנושית של בני ישראל מיציאת מצרים ועד קבלת התורה. ראינו גם את החשיבות של שמחת החג והעלייה לרגל לקרבה לה' וללכידות לאומית.

<u>הרעיון המרכזי של פרשת ראה</u>

הרעיון המרכזי הוא האזהרה לאנשים העלולים להרחיק את העם מאמונתו בה' ומקיום המצוות – נביאי שקר, מסיתים ומדיחים למיניהם. למעשה, העם לא הצליח במיוחד בכך, כך שרוב העם היהודי הושפע מאוד מאלה שניסו להחליש את אמונתם ואת קיום המצוות, (בעיקר בארצות הניכר), ואינו מקפיד על קיומן. הפרשה גם מדגישה מאוד את חשיבות השמירה על קדושת העם ע"י אכילה כשרה בלבד, ולכידותו החברתית, ע"י דאגה לעניים ועלייה לרגל 3 פעמים בשנה.

<u>תוספת</u>

<u>אנטישמיות מוסלמית</u> – מקור: ויקיפדיה, אנטישמיות_מוסלמית

<u>תקופת מוחמד</u>

מוחמד, מייסד דת האסלאם, ניסה בראשית דרכו להתקרב אל היהודים, בעיקר בעת ההג׳רה, הגירתו - בריחתו ממכה לאל - מדינה בשנת 622 לספירה. לאחר שחווה לעג ודחייה מצד יהודי המקום, הפכה בריתו הראשונית עם שלושת השבטים היהודים שגרו בעיר מדינה, לקרב לחיים ולמוות, בו הוא ניצח באופן מוחלט. הוא גירש בעקבות זאת שניים מהשבטים היהודים הללו ובשנת 626 הרג את כל הגברים של השבט השלישי, בנו קורייזה, תוך שהוא מוכר את נשות השבט וילדיו, לעבדות. מאותו רגע ועד למותו ב -632, היהודים הפכו עבור מוחמד לאויבי האסלאם. ב-627 נטבחו יהודי הכפר ח׳יבר, ב-629 נרצחו כל הגברים היהודים בני נדיר ונשותיהם חולקו למנצחים וגם מכל שאר אזורי כיבושיו, היהודים גורשו. כשעלה לשלטון יורשו החליף עומר בן אל-ח׳טאב, הוא האמין כי מוחמד ביקש בצוואתו לגרש את כל היהודים מחצי האי ערב וכך פעל. בין השנים 635-636 גירש עומר בן אל-ח׳טאב את כל היהודים (וכן הנוצרים) מחצי האי ערב, בטיעון כי "לא תישארנה שתי דתות בארץ ערב". מאז אותו גירוש, כמעט ואין עדויות על קיום יהודים בערב הסעודית והקהילה נעלמה כמעט כליל.

היות שמדובר בתקופה המכוננת של הדת המוסלמית, הרי לכל מילה ולכל אירוע, מיוחסת כיום משמעות גורלית. פרקי הקוראן, שניתנו בעיר מדינה, גדושים בהתקפות כנגד היהודים, לרבות ייחוס תכונות מסוימות, ליהודים כקהילה, סממן אנטישמי מובהק. ידועה בהקשר זה אמרה מכלילה המיוחסת למוחמד: "כל היהודים דומים בהכרח לאחיהם מחצי-האי ערב"; ואם בין התכונות שהקוראן מייחס ליהודי חצי האי ערב בפרקים אלה, בולטות למשל, הבוגדנות והפלגנות נוסח פרשת קורח (המסופרת אף בקוראן), הרי מכאן שתכונות אלה מאפיינות גם את כל היהודים האחרים, בכל מקום אחר בעולם. מנגד, הקוראן קובע במפורש כי היהדות היא בת ויכוח ראויה וגם חשובה, בהיותה דת מונותיאיסטית, שקדמה לאסלאם ותרמה לו; הסתירה הזאת מיושבת על ידי הטענה, כי היו אלה הרבנים, אשר סילפו את תורת משה המקורית, ממש כמו שהכנסייה סילפה את תורת ישו המקורית.

האסלאם נוטר טינה ליהודים ופחות לנוצרים. רובם המכריע של כתבי הפולמוס האסלאמיים נגד היהדות הושפעו וניזונו ממקורות נוצריים קדם-אסלאמיים, שהתעצמו עם ההתאסלמות המונית של הנוצרים. גם טיעוני ההתפלמסויות של מוחמד עם היהודים נשענו במידה רבה על טיעונים ששימשו את הכנסייה נגד היהודים בתקופה המוקדמת, כמו רעיון השמירה על הכשרות כעונש על מרי היהודים, הרעיון כי היהודים שיבשו את כתבי הקודש, וכן הרעיון כי היהודים אינם העם הנבחר. אלה היו בשימוש לפני כן בכנסייה הסורית ונראה כי מוחמד הושפע מהם.

בקוראן עצמו מופיעים תשעה קטעים בהם מתוארים בני-ישראל כהורגים שלא בצדק את הנביאים ששלח להם אלוהים, דבר המאפיין אותם כרוצחי נביאים, בנוסף למאפיין אותם כלא מקבלים את

סימני האל וכאלו שאלוהים הקשיח את לבם, דבר שבגללו קיים "השפלה והעוני של היהודים", ושלפיו אין להאמין לטענות היהודים שהם נאמנים, שכן הם אינם יכולים להיות כאלה לאור זאת שהרגו נביאים. בנוסף זו הסיבה בגללה היהודים, או חלק מהם, הולכים להיענש בגיהינום. הטיעון של רשיד רידא, בפירושו את האל-אימראן, היה כי הסטריאוטיפ שדבק ביהודים כרוצחי נביאים, היה בעקבות ניסיונם של יהודי מדינה להרוג את הנביא מוחמד, וזאת שלוש פעמים, ולא רק בגלל חריפות הדיונים בין מוחמד ליהודי מדינה באותה התקופה. אבן כת'יר טוען כי היהודים הרגו יותר מ-300 נביאים ביום אחד ועוד באותו היום התפנו לפתוח את חנויות הירקות שלהם. (כמעט בטוח שכל הנ"ל הם בגדר המצאות שקריות).

החדית' - ("חדש" בערבית) - (אוסף של הלכות, סיפורים אודות מוחמד ודרך חייו), שמהווה מרכיב עיקרי נוסף במחשבה האסלאמית, על פי רוב, כולל אמרות קשות יותר כלפי יהודים. היהודים מוצגים באור שלילי בעיקר בהקשר של היחסים בינם לבין המוסלמים והנביא מוחמד, ופחות בכל הנוגע למנהגיהם ואמונותיהם. אחת הידיעות הקשות ביותר בחדית', שמצוטטת בין השאר באמנת חמאס, מייחסת לנביא מוחמד את הדברים הבאים:

לא תגיע השעה (יום הדין) עד אשר יילחמו המוסלמים ביהודים ויהרגו אותם, ועד אשר יסתתר היהודי מאחורי האבנים והעצים, ואז יאמרו האבנים והעצים: "הו מוסלמי, הו עבד אללה, יש יהודי מתחבא (מאחורי), בוא והרגהו".

<u>המוסלמים - העם הנבחר</u>

לאסלאם בסיס אתני מוצק ואיתן שהתבסס על השבטים הערבים של חצי האי-ערב. הבחירה האלוהית ניתנה לאברהם ומשם עברה לבנו ישמעאל, אחי יצחק, שממנו יצאו הערבים, שהתאחדו עם בואו של הנביא מוחמד. <u>האסלאם אינו המשך היהדות אלא מחליפו</u> "החזרת עטרה ליושנה", מטהרת ומשחזרת את המונותאיזם האמיתי של אברהם ומשה (ואף ישו) כפי שניתנו בצורתם המקורית, ואשר נשחקו במרוצת השנים, במיוחד אצל הנוצרים, על ידי בני אדם אינטרסנטים. האסלאם אינו נזקק לתנ"ך, אלא מעמיד את הקוראן בפני עצמו, כתחליף הנכון והאמיתי, שהתגלה בפני מוחמד בצורתו המקורית בנבואה. המוסלמים אינם מכירים את התנ"ך ומנותקים ממנו.

<u>בתקופה המודרנית</u>

החל משנות ה - 60 של המאה ה - 20, בימי הנאצריזם, הספרות והתעמולה האנטישמיות כדוגמת "הפרוטוקולים של זקני ציון", "היהודי הבינלאומי", כמו גם ספרים נגד היהדות והתלמוד התחזקו בעולם הערבי. עניין זה השפיע על דמותו של היהודי בספרות הערבית ובעקבות כך החלו להציג בספרות הערבית את דמות היהודי בדומה לספרות האירופאית-נוצרית האנטישמית. בעקבות אימוץ זה היהודים החלו להיות מוצגים כסטראוטיפים המייצגים את כל היהודים ללא יוצא מהכלל, גברים כנשים, כרעים מבטן ומלידה שלעתים אף אינם משתנים בהתאסלמות, שכן היהדות היא קודם כל תכונות אופי ולא דת. תכונות היהודים הם: מופקרים מבחינה מינית

ובוגדניים כלפי בני זוגם, תאבי בצע, בעלי יצר קיצוני לשלוט ולהתעשר, בעלי יצר השתלטות, שייכים לדת מרושעת ואכזרית ומקיימים טקסי פולחן–דם, באמצעות קורבנות אדם. גם הרעיון כי נשים יהודיות נוטות להינשא לגברים לא-יהודיים בעלי עוצמה, על מנת להגן על העם היהודי, כמו הרעיון שצפיה נישאה למוחמד מסיבה זו, נספגה בתרבות הספרות הערבית.

<u>לפני הקמת מדינת ישראל - חיבור המופתי לנאצים</u>

המתעניין מוזמן לעיין גם בנושאים האפלים האלה: מאורעות יפו (פורים תרס"ח - 1908); עלילת הדם בשיראז, פרס (1910); התריתל - (פאס, מרוקו, 1912); מאורעות תרפ"א (1921); טבח יהודי חברון - (מאורעות תרפ"ט - 1929); טבח יהודי צפת - (מאורעות תרפ"ט); הפרהוד בעירק – 1941; שואת יהודי לוב (1938 – 1942); פרעות טריפולי - (1945); פרעות קהיר ואלכסנדריה - (1945); פרעות עדן - (1947); פרעות אוג'דה וג'ראדה - (מרוקו, 1948).

המופתי הירושלמי, חאג' אמין אל-חוסייני מסמל את הקצנת האנטישמיות המוסלמית המודרנית. הוא היה זה שהעמיד במוקד את סכנת ההשתלטות היהודית על ירושלים , כסכנה כלל אסלאמית, וכמעין חידוש מסעי הצלב להקמת בית מקדש שלישי.

עלייתו לגדולה נובעת וכרוכה עם מאורעות תר"פ, 1920, שהיו במידה רבה פרי הסתותיו והוא המשיך בכך לאחר מינויו למופתי. במאורעות תרפ"א - 1921, טבח חברון (מאורעות תרפ"ט) - 1929, המרד הערבי הגדול (1936 - 1939), ועד הצטרפותו המלאה אל הנאצים בתקופת מלחמת העולם השנייה.

חוסייני הגיע אל גרמניה הנאצית לקראת סוף 1941 ושהה בה עד סיום המלחמה. היטלר אישית הבטיח לו, כי עם כיבוש המזרח התיכון, "מטרתה היחידה של גרמניה תהיה, להשמיד את היסוד היהודי המתגורר במרחב הערבי בחסות הבריטים". <u>חוסייני אף ליווה באופן אישי, ביחד עם אדולף אייכמן, סיור בקרה ומעקב אחר תהליך ההשמדה בתאי הגזים באושוויץ. הוא הצטרף ליחידת אס אס בבלקן, וסייע שם בגיוס חיילים לדיוויזיה מוסלמית מיוחדת בוואפן אס אס, מקרב המוסלמים של בוסניה והרצגובינה</u>. הדיוויזיה קיבלה את השם דיוויזיה הררית מס' 13, חאנדיאר אס אס; בנוסף, הוא היה שותף לתכנון מבצע "אטלס" - מבצע שכוון להרעלת מעיינות ראש העין בארסן חמצני ומטרתו היתה להשמיד את יהודי תל אביב. צנחנים גרמנים וערבים צנחו באוקטובר 1944 באזור יריחו, כשבכליהם רעל בכמות שהייתה יכולה לחסל כרבע מיליון נפש. למזלו של היישוב היהודי דאז, אנשי מחלקת החקירות הפליליות של משטרת המנדט (CID) לכדו חלק ממשתתפי המבצע, מבעוד מועד ובכך סיכלוהו.

בזיכרונותיו של חוסייני, שהתפרסמו ב"אחבאר אל יום" הקאהירי, לאחר המלחמה, הוא כתב כי "אחד התנאים שלנו לשיתוף פעולה צבאי בין הערבים לבין גרמניה, היה, מתן יד חופשית לחיסול היהודים בפלשתינה ובמדינות ערב אחרות. באיגרת ששלחתי לאדולף היטלר תבעתי הצהרה מפורשת מצד גרמניה ואיטליה, כי הן מכירות בזכותן של המדינות הערביות לפתור את בעיית

המיעוטים היהודים בצורה ההולמת את השאיפות הגזעיות והלאומיות שלהן, **ובהתאם לשיטות המדעיות בהן נקטו גרמניה ואיטליה כלפי היהודים שלהן**", (כלומר, תאי גזים בפלשתינה ובמדינות ערב).

בהצהרה שנתן דיטר ויסליצני, עוזרו הקרוב של אדולף אייכמן, ביולי 1946, הוא התייחס למעורבותו של אל-חוסייני בתהליך השמדת היהודים: "לדעתי מילא המופתי, הנמצא מאז 1941 בברלין, **את התפקיד המכריע בהחלטות הממשלה הגרמנית להשמיד את יהודי אירופה**. בכל פגישותיו עם היטלר, ריבנטרופ והימלר, חזר והציע את השמדת היהודים. הוא ראה בכך פתרון נוח לבעיית א"י. בשידוריו ברדיו ברלין, הוא עלה אפילו עלינו בהתקפותיו האנטישמיות".

מול ההנהגה הפלסטינית הנאצית התייצבו ערבים ומוסלמים שהתנגדו לאנטישמיות באופייה זה, הרצחני. רוב העיתונות המצרית, למשל, הביעה בשנים 1945 - 1947 את הזדעזעותה ממחנות המוות שהלכו והתגלו וחלקה ראתה בכך בעיקר הוכחה נוספת להידרדרותה של תרבות המערב. זרם חשוב בדעת הקהל הערבית, ובראשו אינטלקטואלים מצריים בולטים, כמו טהא חוסיין ותאופיק אל-חכים, הביע זעזוע מהיקף השואה וחמלה על קורבנותיה; עם זאת, עמדה זו של המצרים הייתה שונה כבר אז, במובהק, מזו של התנועה הלאומית הפלסטינית והעיתונות הפלסטינית. מיעוט מקרב הפלסטינים הכחיש את השואה בעוד רובם מזערו את היקפה ובעיקר הביעו את חששם מן השימוש הפוליטי המתוחכם שיעשו מן הסתם הציונים, באסונם של בני דתם, לקידום ההשתלטות על ארץ ישראל.

לאחר מלחמת ששת הימים ירד כוחה של הפאן-ערביות ועלה מחדש כוחו של האסלאם במדינות ערב. הרעיונות וההנמקות עברו מן הספרות הפאן-ערבית אל הספרות האסלאמיסטית. האכזריות, הבוגדנות ואהבת התרמית, שהאיסלאמיסטים מצאו ביהדות, עוד מימי מוחמד, באו כאן לידי ביטוי מחודש. היהדות הוצגה תכופות כמרושעת, לא מוסרית, תאבת מזימות ובצע. ישראלים וציונים, הפכו לנאצים - גזענים פושעים, גוזלי אדמה העוסקים ב"טיהור אתני". האסלאם המתעורר החל רואה כעת את היהדות והציונות כמקשה אחת, בניגוד למה שהיה לפני 1948. המאבק אסלאם-יהדות הוכר כמלחמת דת כלל עולמית רבת דורות, המגיעה עתה לשיאה, כאשר היהודים אויבי האסלאם נהנים גם מגיבוי ארבע מעצמות העל.

הממשלות הערביות אינן עושות דבר למול הכזבים הללו, ולמעשה הופכות אותם ללגיטימיים מתוך רצון להגן על עצמן מפני זעמם של בני עמם הממורמרים, משוללי הדמוקרטיה, חופש הדיבור וזכויות האדם הבסיסיות. תפיסת זו חדרה אפילו לחוגים שמרנים ומקורבים למשטרים, מאינדונזיה עד אפריקה, וכבר לא הייתה רק עניין ערבי. היא נפוצה בעיקר בחוגים מיליטנטים-קנאים, לאו דווקא אלימים, בארצות הליבה, מאפגניסטן עד מרוקו. על רקע זה ברור כיצד מוכנים מיליוני מוסלמים להאמין לכל בדותא, כולל פיצוץ מגדלי התאומים על ידי המוסד.

בקרב מהגרים מוסלמים באירופה, האנטישמיות קנתה לה אחיזה והעמיקה, על רקע היעדר שילוב בקהילות המקומיות ובשל הקנאה בהצלחה של יהודים. מוסלמים קיצונים, ולאו דווקא אירופאים לבנים, הם ממובילי האנטישמיות באירופה. העולם האסלאמי ייבא את האנטישמיות מאירופה, "אסלם" אותה (בעיקר כמכשיר הסתת המונים בסכסוך הישראלי-פלסטיני), וייצא אותה מחדש לאירופה ולמערב, באמצעות הפזורה המוסלמית ובאמצעות תומך בלתי צפוי - מתנגדי גלובליזציה אנטי-מערביים.

התמורה העיקרית שחלה באנטישמיות של הדעווה בשני העשורים האחרונים היא עלייתה של הכחשת השואה והגדרתה כ"כזב מחודש" ו"מזימה ענקית", האופייניים ליהודים הרמאים מטבעם. בשנות ה-80 של המאה ה-20 קיבלו תימות אלה חיזוק אדיר על ידי המידע המדעי כביכול, שסיפקו מכחישי שואה במערב אירופה, כגון גארודי, רוק, פוריסון ואירווינג, שכתביהם תורגמו מייד לערבית. הייתה גם השפעה סובייטית בכיוון של מזעור השואה, אשר ניכרת למשל בעבודת הדוקטורט של מחמוד עבאס (אבו מאזן), במכון המזרחני של אוניברסיטת מוסקבה (1992).

חרף הסכמי השלום עם ישראל, גם במצרים ובירדן רווחות תופעות אנטישמיות בעלות סממנים "נאצים" וכמוהן גם בערב הסעודית הפרו-מערבית כביכול. בפקיסטן – מדינה לא ערבית וללא סכסוך טריטוריאלי עם ישראל - מתקיימת ופורחת הספרות האנטישמית וזה המצב גם ברשות הפלסטינית, דבר המתבטא בספרי לימוד, אך גם בהמעטת חשיבות השואה או אפילו הכחשתה. סקרי דעת קהל שנערכו באחרונה בקרב הפלסטינים בשטחים, כמו גם בקרב ערביי ישראל, מורים על שיעור ניכר של הדוגלים בדעה כי היקף השואה הוא מוגזם או של כאלה המסרבים להאמין בעצם קיומה.

קיצוניות אסלאמית אנטי-ציונית ואנטישמית, בולטת כיום גם בארגון חמאס; הארגון שואב את רעיונותיו בהקשר זה, בעיקר מן המאגר ההיסטורי האנטי-יהודי ומעשיר אותו שיטתית בפרשנות הקוראן ובספרות החדית' על תולדות היהדות (האסראיליאת). מטרתו היא, בעיקר, להוכיח את שחיתותה הבסיסית של היהדות, שחיתות שהיא העילה גם למאבק על כל השטח בין הירדן לים. בנוסף לתמיכתו בהשמדת יהודים והפעלת טרור פלסטיני נגד יהודים, החמאס עוסק בהכחשת שואה.

גם חזבאללה הוא ארגון אנטי-ציוני אנטישמי. בתחנת הטלוויזיה שלו אל-מנאר משודרים תכנים אנטישמיים בוטים ודברי הסתה לרצח יהודים. הארגון עוסק בטרור בינלאומי נגד יהודים בישראל וברחבי העולם, כגון הפיגוע בבניין הקהילה היהודית בארגנטינה ב-1994.

קבר האחים ל-179 יהודים שנרצחו בפרעות הפרהוד, 1941, עיראק.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Farhud_mass_grave.jpg

פַּרְהוּד (בערבית: الفرهود, בתרגום חופשי: "ביזה", "שוד"; משמעות המושג בפועל: הפחדה ברוטלית כלפי נשלטים) הוא שמן של פרעות שנערכו באוכלוסייה היהודית בבגדאד, בירת עיראק, בחג השבועות ו' בסיוון-ז' בסיוון תש"א, 2-1 ביוני 1941. בפוגרום, שהיה על רקע אנטישמי, נרצחו לפחות 179 יהודים, 2,118 נפצעו, 242 ילדים היו ליתומים, ורכוש רב נבזז. מספר בני האדם שרכושם נבזז הגיע לכ-50,000. הנרצחים נקברו בקבר אחים בבגדאד. במהלך ההתערבות המאוחרת של הצבא לעצירת הפרעות נהרגו כמה עשרות, עד כמה מאות, מוסלמים ולא-יהודים אחרים.

ב-7 ביוני 1941 הוקמה בבגדאד ועדת חקירה ממשלתית לבדיקת הפרעות נגד היהודים. ב-8 ביולי הוגש דו"ח המסקנות שלה, שפורסם במלואו רק בשנת 1958. חלקו הראשון מתאר את מהלך ההתפרעות באזורים שונים של העיר, חלקו השני מצביע על האחראים ומאשים את קציני הצבא, המשטרה ובעלי תפקידים רשמיים אחרים, וחלקו השלישי מפרט את הגורמים: <u>פעילותו של פריץ גרובה, שגריר גרמניה הנאצית בעיראק והשפעת התעמולה הנאצית דרך תחנת הרדיו הגרמנית בשפה הערבית, וכן הפצת התעמולה הנאצית על ידי אמין אל-חוסייני</u>, (המופתי), עליה הוציא את כספי הסיוע שנאספו למען הנפגעים הפלסטינים במרד נגד הבריטים, והשפעתו על אנשי הממשל והצבא. מסקנותיה של ועדת החקירה שנויות במחלוקת, כיוון שקבעה שהפרעות התרחשו על רקע דתי. שמונה פורעים, כשביניהם קציני משטרה וצבא, הוצאו להורג.

האירועים שימשו כגורם מאיץ לצמיחתה של המחתרת הציונית בעיראק ולתהליך שבסופו של דבר הביא לעליית יהודי עיראק לארץ ישראל במבצע עזרא ונחמיה, עשור לאחר מכן.

מקור: ויקיפדיה, הפרהוד.

המופתי של ירושלים, אמין אל-חוסייני ואדולף היטלר, נובמבר 1941. CC-BY-SA 3.0. מקור:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_146-1987-004-09A,_Amin_al_Husseini_und_Adolf_Hitler.jpg

אמין אל-חוסייני, 1943, סוקר מסדר חיילים מוסלמים בוואפן אס אס.
מקור:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_146-1978-070-04A,_Amin_al_Husseini_bei_bosnischen_SS-Freiwilligen.jpg

פרשת שֹׁפְטִים

פרק טז – המשך: חובת מנוי שופטים, תפקידם והתכונות הדרושות מהם; איסור נטיעת אשרה והקמת מצבה

חובת מנוי שופטים, תפקידם והתכונות הדרושות מהם; חידוש הסנהדרין היום – אפשרי?

שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק. לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תַכִּיר פָּנִים וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד, כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם. צֶדֶק, צֶדֶק תִּרְדֹּף, לְמַעַן תִּחְיֶה, וְיָרַשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ. (דברים טז, יח-כ)

היכן יש למנות שופטים ושוטרים?

לפי רש"י, בכל עיר וכן לכל שבט. לפי הרמב"ן, בית הדין של השבט הוא במעמד גבוה יותר מבתי הדין העירוניים. עבור דיני ממונות די ב - 3 דיינים ועבור דיני נפשות בבתי הדין השבטיים והעירוניים, 23 דיינים. מעל כולם נמצאת הסנהדרין בירושלים, עם 71 דיינים סמוכים. זה נלמד ממה שה' אמר למשה רבינו (במדבר יא, טו) "אֶסְפָּה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר יָדַעְתָּ, כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו; ....וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם, וְלֹא תִשָּׂא אַתָּה לְבַדֶּךָ."

מה תפקידי השופטים?

לפי ספר החינוך, בעקבות ספר המצוות של הרמב"ם, התפקידים מרובים: יש למנות שופטים ושוטרים, "שיכריחו לעשות מצוות התורה, ויחזירו הנוטים מדרך האמת אליה בעל כרחם, ויצוו בראוי לעשות, וימנעו הדברים המגונים", כלומר תקפידם של השופטים לא רק לשפוט ולבצע גזרי דין, אלא לצוות מה ראוי ומה לא, ולנקוט צעדים למנוע דברים אסורים. לכאורה זה תומך בגישת ה"אקטיביזם שיפוטי", אך בכוון התורני – מצוותי. מתפקידי השופטים לחנך את העם לדרך הרצויה.

הוא מוסיף: אין לבתי הדין רשות לדון בדיני נפשות (כלומר להוציא מישהו להורג), לא בארץ ולא בחוצה לארץ, אלא בזמן בית המקדש ובזמן שיהיו סנהדרין קבועים בירושלים.

יחד עם זאת, גם היום מוטל על הצבור בכל מקום ומקום למנות בית דין של רבנים, חכמי התורה, למרות שהיום אין סמיכה רצופה ממשה רבינו עד היום.

הוא מוסיף, ע"פ מסכת עדויות, פרק א, משנה ה, וע"פ הלכות ממרים של הרמב"ם, שאין בית דין רשאי לבטל מה שאסר בית דין הקודם לו, ואפילו אם יראה בדעתו שאין אותו הדבר אסור מדין

ההלכה, כל זמן שיראה שפשט אותו האיסור בישראל, אלא אם כן הוא גדול מבית הדין שאסר הדבר, בחכמה וגם במניין. ובמה דברים אמורים שיוכל לבטל כשהוא גדול ממנו בחכמה ובמניין? כשלא אסר הבית דין הקודם לו אותו דבר, כדי לעשות סייג לעם באיסורים, אבל אם אסר הבית דין הקודם לו אותו איסור כדי לעשות בו גדר לעם באיסורים, אין כח בבית דין הבא אחריו לבטל תקנתו, ואפילו אם הוא גדול ממנו בחכמה ובמניין.
ע"פ הרמב"ם והרמב"ן, מצווה להקים בתי דין מחוזיים, גם בחוץ לארץ.

גם בשבע המצוות החלות על בני נח, נכללת החובה להעמיד בתי דין ונחלקו הראשונים בעניינה. הרמב"ן חולק על דברי הרמב"ם במשנה תורה, שלפיהם "חייבים בני נח להעמיד דיינים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות שלהן", (בלבד). בפירושו על התורה (בראשית לד, יב), כותב הרמב"ן "ועל דעתי מצוות "הדינים", שמנו לבני נח בשבע מצוות שלהם, אינם להושיב דיינים בכל פלך ופלך בלבד, אלא צווה אותם בדיני גניבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחברו ודיני מלווה ולווה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן, כעניין הדינים שנצטוו ישראל, ונהרג עליהן אם גנב ועשק או אנס ופיתה בתו של חברו או שהדליק גדישו וחבל בו וכיוצא בהן. (כלומר, שלדעתו, חובת "דינים" כולל בתוכה מצוות נזיקין רבות, ובנוסף, מכלל המצווה הזאת, שיושיבו דיינים בכל עיר ועיר כישראל.

מהן התכונות הנדרשות מהדיינים?

כתב הרמב"ם, (הלכות סנהדרין, ב, ו – י): בית דין של שלושה - אף על פי שאין מדקדקים בו בכל אלו הדברים, צריך שיהיה בכל אחד מהן שבעה דברים; ואלו הן - חכמה, ויראה, וענווה, ושנאת ממון, ואהבת האמת, ואהבת הבריות, ובעלי שם טוב.
וכל אלו הדברים מפורשים הן בתורה: הרי הוא אומר "אנשים חכמים ונבונים" (דברים א, יג), הרי בעלי חכמה אמור. "וידועים--לשבטיכם" (שם), אלו שרוח הבריות נוחה מהם; ובמה יהיו אהובים לבריות, בזמן שיהיו בעלי עין טובה, ונפש שפלה, וחברתם טובה, ומשאם ודיבורם בנחת עם הבריות.
ולהלן הוא אומר "אנשי חיל" (שמות יח, כא; שמות יח, כה), אלה שהם גיבורים במצוות ומדקדקים על עצמן וכובשים את יצרם, עד שלא יהיה להן שם גנאי ולא שם רע, ויהיה פרקם נאה. בכלל "אנשי חיל" שיהיה להם לב אמיץ להציל עשוק מיד גוזל, כעניין שנאמר "ויקם משה ויושיען" (שמות ב, יז). ומה משה רבנו "עניו" (במדבר יב, ג), אף כל דיין צריך להיות עניו.
"יראי אלוהים" (שמות יח, כא), כמשמעו. "שונאי בצע" (שם) - אפילו ממון שלהם אינם נבהלים עליו, ולא רודפים לקבץ הממון: שכל מי שהוא "נִבְהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עָיִן, וְלֹא יֵדַע כִּי חֶסֶר יְבֹאֶנּוּ, (משלי כח, כב).

"אנשי אמת" (שמות יח, כא)- שיהיו רודפים אחר הצדק מחמת עצמם בדעתם, אוהבים את האמת ושונאים את החמס, ובורחים מכל מיני העוול.
לשופטים היום במדינת ישראל, רוב התכונות הנ"ל, פרט אולי למידת אהבתם על הבריות, ויראת אלוקים.

האם אפשר להקים היום סנהדרין?

מאז המאה הרביעית לספירה, אין סמיכה של דיינים מדור לדור, החל ממש רבנו, שכן השלטון הביזנטי בא"י אסר זאת בתקיפות. רצוי מאוד להקים סנהדרין שבכוחה ליצור הלכה אחת לכל עם ישראל וגם לתקן או לבטל תקנות לא נחוצות היום ולדרוש דרשות. יחד עם זאת, ללא בית מקדש, סנהדרין, אם יוקם, אינו מוסמך לדון דיני נפשות, אלא דיני ממונות בלבד.
ציטט הרב אורי שרקי, (ravsherki.org), מהרמב"ם (הלכות סנהדרין, ד, יא):
"נראים לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם, הרי אלו סמוכים, ויש להם לדון דיני קנסות ויש להם לסמוך לאחרים. אם כן למה היו החכמים מצטערים על הסמיכה, כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישראל? לפי שישראל מפוזרים ואי אפשר שיסכימו כולם. ואם היה שם סמוך מפי סמוך, אינו צריך דעת כולם, אלא דן דיני קנסות לכל, שהרי נסמך מפי בית דין. והדבר צריך הכרע".
לפי דעת הרמב"ם, חידוש הסמיכה יתאפשר כאשר כל חכמי ישראל יתקבצו במקום אחד ויסכימו למנות עליהם רב ראשי אחד, והוא יהיה סמוך מכוחם של כל חכמי ישראל. לא ברור אם הרמב"ם התכוון לכל חכמי ארץ ישראל או לכל חכמי העולם, והדבר צריך הכרע.
על יסוד דבריו של הרמב"ם התרחש מעשה במאה השש עשרה בצפת. באותה תקופה שלאחר גרוש ספרד, התאספו בצפת הרבה מחכמי ישראל, והייתה התקבצות שלא הייתה במשך אלף שנים לפניה. רב העיר היה רבי משה אלשייך, הדיין היה רבי יוסף קארו, החזן היה רבי שלמה אלקבץ, והדרשן היה האר"י הקדוש. באותה תקופה הייתה גם התעוררות משיחית בקרב היהודים. ראש ממשלת תורכיה היה אז יהודי בשם דון יוסף נשיא (ואשתו דונה גרציה). היו מחשבות על הקמה של מדינה יהודית בארץ ישראל. זוהי הסיבה שבגללה נכתב השולחן ערוך דווקא בתקופה זו. מטרת השולחן ערוך, (או הספר הנרחב שקדם לו ה"בית יוסף"), הייתה לאחד את ההלכה היהודית לפני הקמת המדינה היהודית.
כל חכמי ישראל התקבצו לצפת והסכימו למנות עליהם את רבי יעקב בירב - (מהר"י בירב), ונתנו לו את הסמיכה. לאחר שהוא נסמך הוא סמך עוד כ - 15 אנשים, וביניהם: רבי יוסף קארו, רבי משה קורדוברו, רבי חיים ויטאל ועוד. באופן זה קיוו חכמי צפת לחדש את הסמיכה.
מי שהתנגד לכל המהלך הזה היה רבה של ירושלים באותה תקופה, רבי לוי בן חביבה, שטען שלא שאלו אותו ולא התייעצו אתו. בסופו של דבר מי שביטל את הסמיכה היה השלטון התורכי,

שהחליט שזה כבר יותר מדי. הם רצו להרוג את מהר"י בירב, ולאחריו לא נמצא אף אחד שהיה מוכן להמשיך ולסמוך.
הניסיון לחדש את הסנהדרין חזר שוב עם הופעת הציונות. הרב קוק רצה להקים את הסנהדרין, אך כשלב ראשון הוא הקים את הרבנות הראשית. בשנת ה'תש"י (1950), העלה הרב י"ל מימון, שר הדתות הראשון (מטעם המפד"ל), רעיון לחידוש הסנהדרין וניסה לפעול, יחד עם רבנים והוגים נוספים, לטובת הרעיון בשנותיה הראשונות של המדינה. עיקר ההתנגדות לרעיון זה של הרב מימון הייתה מהרב יצחק זאב סולובייצ'יק. הרב מימון אף הוציא ספר בשם "חידוש הסנהדרין במדינתנו המחודשת".
מקור: הרב אורי שרקי, סנהדרין. **סיכום שיעור - עוד לא עבר את עריכת הרב**
ravsherki.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1558:155 81558-1558&catid=413&Itemid=100513

יוצא מכך, שבעקרון ניתן לחדש את סמיכת הרבנים ואת הסנהדרין, אך הדבר מצריך הסכמה רחבה של רבני ארץ ישראל על חוגיו השונים. (ויקיפדיה).
ניתן להניח, שלפחות בשלב הראשון, הסנהדרין המחודש אם וכאשר יוקם, לא יחליף את הכנסת ואת בית המשפט העליון, אלא יעסוק בעיקר בעדכוני הלכה, כולל גזרות ותקנות הלכתיות. נציין שקיום סנהדרין יכול להקטין מחלוקות בין רבנים שונים ועדות שונות, ולאחד את העם יותר, תחת מטריה הלכתית אחת.
כתב הרמב"ם (פירוש המשנה, מסכת סנהדרין א משנה ג): "ואני סבור שהסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח. וזה יהיה מסימניו וכו' וזה יהיה בלי ספק כאשר יכשיר ה' ליבות בני אדם וירבו במעשה הטוב ותגדל תשוקתם לה' ולתורתו ויתרבה יושרם, לפני בוא המשיח". כלומר, הדבר תלוי בנו.

מה תפקידי השוטרים?

לפי רש"י, תפקידם לדאוג להוצאה לפועל של גזר הדין של השופטים, כלומר אכיפת הדין, ולא חקירה של אירועים והמלצה על העמדה לדין, כמשטרה כיום. יחד עם זאת, ע"פ הרמב"ם, (הלכות סנהדרין א, א):
"שופטים - אלו הדיינים הקבועים בבית דין ובעלי דינים באים לפניהם, שוטרים - אלו בעלי מקל ורצועה והם עומדים לפני הדיינים המסובבים בשווקים וברחובות ועל החנויות לתקן השערים והמידות ולהכות כל מעוות וכל מעשיהם על פי הדיינים וכל שיראו בו עוות דבר מביאים אותו לבית דין ודנים אותו כפי רשעו". לפי זה מתפקידי השוטרים לאכוף את החוק וגם לחקור עבירות על החוק ולהביא את החשודים לדין, כמו השוטרים של היום. לפי הנ"ל, השוטרים כפופים לדיינים.

במה זה דומה או שונה מתפקידי שוטרים במשטרת ישראל?

תפקידי השוטרים לפי רש"י והרמב"ם שהובאו לעיל, דומים למדי לאלה שבמשטרה היום. במשטרת ישראל, לדוגמה, תפקידי המשטרה והשוטרים נקבעו בסעיפים 3 ו-5 לפקודת המשטרה. סעיף 3 קובע מטלות כלליות למשטרה וזו לשונו:

"משטרת ישראל תעסוק במניעת עבירות ובגילוין, בתפיסת עבריינים ובתביעתם לדין, בשמירתם הבטוחה של אסירים ובקיום הסדר הציבורי וביטחון הנפש והרכוש". כמובן שיש למשטרת התנועה תפקידים חשובים בהסדרת התנועה בכבישים ומניעת תאונות. בניגוד לתורה, השוטרים היום אינם זרוע ארוכה של הדיינים, אלא גוף עצמאי, הכפוף לשר לביטחון פנים.

איך בוחרים את השופטים בישראל?

מבאר האברבנאל: "והנה אדון הנביאים ביאר בזה [הפסוק] שהשופטים שיהיו בישראל, שאין ראוי שימנה אותם המלך, ולא יהיו מידו, אלא שהעם ימנו אותם. רוצה לומר, שכל שבט ושבט ימנה את השופטים הראויים בכל עיר מעריהם. ועל זה אומר: "אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך". רוצה לומר, שה' אלוהיך נותן מינוי השופטים לשבטיך, שהם ימנו אותם בשעריהם. לא המלך". המקביל לכך היום, הוא כנראה נבחרי ונציגי העם, ובישראל – הכנסת.

מצד שני, הגמרא בסנהדרין מתארת את דרך ההוראה בעם ישראל, וקובעת כיצד בוחרים את השופטים הראויים. כך פוסק הרמב"ם, (הלכות סנהדרין, ג,ח), את הדברים להלכה:

"אמרו חכמים שמבית דין הגדול היו שולחים בכל ארץ ישראל ובודקים כל מי שימצאוהו חכם וירא חטא ועניו ושפוי ופרקו נאה ורוח הבריות נוחה הימנו, עושים אותו דיין בעירו, ומשם מעלים אותו לפתח הר הבית ומשם מעלים אותו לפתח העזרה, ומשם מעלים אותו לבית דין הגדול, (3 דרגות בתי הדין). לפי זה, הרשות השופטת המקצועית, דהיינו בית הדין הגדול, (או בית המשפט העליון – בימינו), בוחרת מועמדים מתאימים לשמש שופטים.

בישראל, הוועדה לבחירת שופטים מונה תשעה חברים ובהם נציגים משלוש רשויות המדינה ומלשכת עורכי הדין: הרשות השופטת (שלושה משופטי בית המשפט העליון ובהם הנשיא); הרשות המבצעת (שני שרים ובהם שר המשפטים, והוא גם יושב ראש הוועדה); הרשות המחוקקת (שני חברי כנסת); שני נציגים מלשכת עורכי הדין, הגוף המקצועי המופיע בפני בתי המשפט, כדי לתת את כוח ההכרעה, הרוב, לגורם המקצועי, לא לגורם הפוליטי.

מקור: ד"ר מיכאל ויגודה, ראש תחום המשפט העברי, משרד המשפטים. פרשת דברים, תשס"ב, גיליון מס' 83, מאמר: מנוי שופטים.
daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=215

יתכן שהרכב זה, שיש בו גם גורמים מקצועיים וגם נבחרי העם, תואם למדי את דרישות ההלכה. הבעיה היא שהחוקים עצמם אינם תמיד תואמים את ההלכה היהודית וממילא סדרי הדין והחלטות השופטים גם כן אינם תואמים.

תהליך בחירתם של השופטים מוסדר בכללי השפיטה (סדרי העבודה של הוועדה לבחירת שופטים), התשמ"ד - 1984. תהליך זה כולל:

הגשת מועמדות לכהונה על ידי המבקש להתמנות לשופט, (לעומת יוזמת בית הדין הגדול, ע"פ התורה).

המבקש ממלא שאלון ובו קורות חייו וניסיונו. כמו כן עליו לצרף שמות ממליצים. המבקש מוזמן לראיון בפני ועדת משנה הכוללת שלושה חברי ועדה, שמחליטים האם המועמד ימשיך לקורס.

אם המועמד עבר קורס של המכון להשתלמות שופטים, נכללת חוות הדעת מהקורס בבקשה.

אם המבקש הוא שופט בערכאה נמוכה יותר מהערכאה אליה הוא מבקש להתמנות, הוא מתבקש לצרף עשרה פסקי דין מהשנתיים שקדמו לבקשתו.

הנהלת בתי המשפט פונה אל הממליצים לצורך קבלת חוות דעתם על המועמד.

פרסום המועמדות ב"רשומות", ולאחריו תקופת המתנה בת 21 יום לפחות, שבה רשאי כל אזרח לפנות לוועדה טרם הדיון, בהסבר מנומק מדוע אין לבחור במועמד מסוים.

ועדת משנה של הוועדה לבחירת שופטים, ובה שלושה חברים לפחות (ולפחות שופט אחד, עו"ד אחר וח"כ אחד) מראיינת את המועמד. הוועדה לבחירת שופטים מתכנסת ומחליטה על אישור המינוי או דחייתו. החלטת הוועדה למנות שופט בכל הערכאות, להוציא לבית המשפט העליון, מתקבלת ברוב רגיל מבין החברים הנוכחים בפגישה. במינוי שופטי בית המשפט העליון בלבד, על פי חוק שיזם גדעון סער שנחקק ב-2008, דרוש רוב של 7 מ-9 חברי הוועדה או שניים פחות ממספר הנוכחים בפגישה (6 מ-8, 5 מ-7).

איך בוחרים שופטים במדינות אחרות?

נושא זה הובא בהרחבה בפרשת יתרו, בספר שמות. באוסטרליה, ביפן, באירלנד, בהולנד, בשוודיה ובארצות הברית, הרשות המבצעת בוחרת את השופטים - בדרך כלל ראש הרשות המבצעת (נשיא או ראש ממשלה) או שר המשפטים. בגרמניה ובשוויץ, הפרלמנט בוחר. בבריטניה יש ועדת מנויים, כאשר השופטים דומיננטיים בה.

וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד, כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים - למה מדגישים שוב את אי קבלת השוחד? האם זה מכוון רק לשופטים או לכל נושא תפקיד?

כתוב במדרש ספרי לפסוק: "ולא תקח שוחד' - אין צריך לומר לזכות את החייב ולחייב את הזכאי (שהם אסורים מפאת הטיית הדין), אלא אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב , אסור לקחת שוחד. וכפי שכתב רש"י: ולא תקח שחד, (ע"פ מדרש ספרי), "אפילו לשפוט צדק".

לפי ההלכה, (חושן משפט, ט, א), אסור כמובן לכל נושא תפקיד ציבורי, לקבל שוחד, לא רק לשופטים.

ניתן להוסיף שאסור לקבל שוחד גם אם המקבל לא התכוון או לא לקח לכיסו, אלא העביר את כספי השוחד למטרה הראויה לדעתו. דוגמה לכך היא הרשעתו של ראש עיריית ירושלים לשעבר, אורי לופוליאנסקי ב - 2014 בפרשת הולילנד, למרות שהוכח שהעביר את כספי השוחד לארגון "יד שרה", להשאלה או מכירה של ציוד רפואי, שהקים ועמד בראשו.

אף שבתורה מוצג איסור שוחד כאיסור על המקבל בלבד, הרחיבו חז"ל איסור זה גם לנותן, בבחינת "לפני עיוור לא תיתן מכשול".

איסור מתן שוחד וקבלתו מתייחס גם לשופט נוכרי, משום שגם בני נח נצטוו על הדינים, ואף להם אסור לקבל שוחד, ומי שמציע להם שוחד, עושה עוולה, וגם מכשיל אותם בעבירה. (ויקיפדיה).

מה העונש על קבלת שוחד לפי התורה ולפי החוק הישראלי?

ע"פ ההלכה, על מקבל השוחד להחזיר לנותן, את כספי השוחד שקיבל. כמובן שגם לאחר החזר כספי השוחד, בכל זאת עבר בכך על איסור חמור. (יתכן כי בית הדין מוסמך להטיל עונשים נוספים על מקבל ועל נותן השוחד).

בחוק העונשין בישראל, סעיפים 290 - 291, נקבע כי: עובד הציבור הלוקח שוחד בעד פעולה הקשורה בתפקידו, דינו – מאסר עשר שנים או קנס שהוא אחד מאלה, הגבוה מביניהם:

(1) פי חמישה מהקנס האמור בסעיף 61(א)(4), (226,000 ₪, נכון לשנת 2010),ואם נעברה העבירה על ידי תאגיד – פי עשרה מהקנס האמור בסעיף 61(א)(4);

(2) פי ארבעה משווי טובת ההנאה שהשיג או שהתכוון להשיג על ידי העבירה.

(ב) בסעיף זה, "עובד הציבור" - לרבות עובד של תאגיד המספק שירות לציבור.

נותן שוחד לעובד הציבור כהגדרתו בסעיף 290(ב) בעד פעולה הקשורה בתפקידו, דינו – מאסר שבע שנים או קנס כאמור בסעיף 290(א).

. צֶדֶק, צֶדֶק תִּרְדֹּף, לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ - מה הקשר בין צדק לירושת הארץ?

לפי רש"י: (מסכת סנהדרין, לב) כדאי (ראוי) הוא מנוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם.

ניתן לומר, שאם הדיינים אינם שופטים משפט צדק אלא מעוותים את הדין, הדבר גורם לסכסוכים ולחוסר אימון במערכה המשפט ואז עבריינים לא יובאו לדין, כי גם השופטים אינם נחשבים ישרים. חברה כזאת לא תוכל להתקיים לאורך זמן.

איסור נטיעת אשרה והקמת מצבה

לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָּךְ. וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא ה' אֱלֹהֶיךָ. (דברים טז, כא-כב)

סיכום פרק טז

בפרק זה ראינו שחובה למנות בתי משפט ומשטרות בכל עיר ואזור וכן בית דין גדול בירושלים. (המבנה היום של בתי משפט לשלום, מחוזי ועליון דומה מאוד לכך). ראינו שהשופטים אינם מוגבלים לשפיטה בלבד, אלא מתפקידם לקבוע מה מותר ומה אסור ע"פ החוק הקיים (שהוא חוק התורה) - דבר המזכיר אקטיביזם שיפוטי. ראינו שע"פ התורה וההלכה, יש לבחור את השופטים הן ע"י שופטים ותיקים (במקור - בדרך סמיכה), והן ע"י נציגי העם – (הכנסת). שיטת בחירת שופטים בישראל תואמת באופן כללי, דרישות אלו. הבעיה שהחוקים וסדרי השפיטה אינם תואמים תמיד את דרישות התורה.

פרק יז - עונש מוות על עבודה זרה; הדרישה לשני עדים לפחות; קבלת עדות מנשים; ההבדל בין ניהול משפט בבית דין לבין בבית משפט אזרחי; מה קורה כשאין 2 עדים?; מעמד בית הדין הגדול והחובה להישמע לו; האם חובה להמליך מלך על ישראל?; מה המשטר המתאים לדרישות התורה

עונש מוות על עבודה זרה; הדרישה לשני עדים לפחות; קבלת עדות מנשים; ההבדל בין ניהול משפט בבית דין לבין בבית משפט אזרחי; מה קורה כשאין 2 עדים?

לֹא תִזְבַּח לה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא. כִּי יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ, אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ. וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לַיָּרֵחַ, אוֹ לְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי. וְהֻגַּד לְךָ וְשָׁמָעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב, וְהִנֵּה אֱמֶת, נָכוֹן הַדָּבָר, נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל. וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ, אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה, וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ. עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת, לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד. יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ, וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה, וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ. (דברים יז, א-ז)

למה התורה מצווה שוב על עונש מוות לעובד עבודה זרה? האם זה לא עונש אכזרי?

זה לא הוזכר קודם במפורש. רק נאמר (שמות כב, יט) "זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם", אך לא ברור אם הכוונה לכל סוגי עבודה זרה ולא ברור מה העונש.

נציין שוב שמדובר במי ששני עדים התרו בו שיימנע מהעבודה הזרה ושאם לא, הוא צפוי לעונש בסקילה. אותו אדם "צפצף" על דבריהם והמשיך לעבוד עבודה זרה כפי שתכנן. הוא אינו יכול להאשים אלא את עצמו. בנוסף, ידועה האמרה של חז"ל, (מסכת מכות ז, א) "סנהדרין שהרגה פעם בשבע שנים (ויש הטוענים אף ב - 70 שנה, דברי רבי אליעזר), נקראה בשם הגנאי "סנהדרין קטלנית". לכן אף שהייתה סמכות לבית הדין לדון אנשים למוות, הוא מיעט לעשות כן, בגלל החקירה והבדיקה הדקדקנית מאוד של העדים והתנאים הרבים שנדרשו כדי להוציא אדם להורג. עוד נאמר (סנהדרין יז, א), אמר רב כהנא, סנהדרין שראו כולן לחובה – פוטרים אותו, כלומר שאם כל הדיינים חייבו, פה אחד, את הנאשם, ההכרעה לא מתקבלת, שכן לא יתכן שאף דיין לא מצא נקודת זכות, והרמב"ם פוסק בהתאם לכך.

עקרון זה תומך במתן חופש הצבעה לדיינים. ניתן ללמוד מזה שגם בכנסת אין לחייב ח"כ להצביע ע"פ משמעת מפלגתית או קואליציונית אלא לתת חופש הצבעה, ככל האפשר.

למה נדרשים שני עדים, ובאיזה מקרים?

ברוב המקרים צריכים לפחות שני עדים לצורך מתן עדות. אם יש שני עדים, וכל אחד נחקר לחוד, זה מאפשר לשופטים או לעורכי הדין המייצגים את בעלי הדין, לנסות לגלות סתירות בין עדויותיהם ולהגיע לאמת. כי חזקה שלא יעשו שני אנשים הסכם או תאום ביניהם להעיד שקר, או לפחות הסיכוי לכך נמוכה יותר וזה ניתן לגלוי ע״י חקירת שתי וערב צולבת מקצועית. קשה להפעיל כלי ביקורת על אמיתות העד אם יש רק עד אחד לאירוע, ללא ראיות תומכות נוספות.

כתב בעל ספר החינוך: לפי שיצר לב האדם רע ולפעמים יעלה בלבו טינה על חברו, ואפילו יהיה האדם בתכלית הכשר, לא ינצל מחטא לפעמים, ואף כי יעמוד אדם ימים רבים בדרכי היושר, אינו מן הנמנע להתהפך במחשבתו ולהרשיע, שהרי אמרו זיכרונם לברכה (ברכות כט, א) כי יוחנן (כנראה, יוחנן הורקנוס, בנו של שמעון החשמונאי, 164- 104 לפה״ס), שימש בכהונה גדולה 80 שנה ולבסוף נעשה צדוקי. (יש מבינים, ששימש בכהונה כל חייו, ובחלקן, שימש כהן גדול כ- 30 שנה. במקביל שימש גם כמלך יהודה).

יחד עם זאת ישנם מקרים שבהם מתקבלת עדות מעד אחד. למשל, עד אחד נאמן באיסורים, כלומר, נאמן להעיד על דבר אם הוא מותר או אסור. לדוגמה, אם יש לפנינו חתיכת בשר שלא ידוע עליה אם היא שומן (וכשרה) או חֵלֶב (ואסורה), נאמן אדם להעיד עליה שהיא שומן, אף על פי שהוא מרוויח מהדבר. כמו כן, עד אחד נאמן להעיד לאישה שבעלה נפטר, כדי שהאישה לא תישאר עגונה.

ע״פ החוק הישראלי מסתפקים בעד אחד ובמספר מקרים התברר, בדיעבד, שעדים העידו שקר.

האם מקבלים עדות מאישה?

כתוב בספר החינוך, שע״פ הלכות גירושין של הרמב״ם, פרק יג, חכמים מתירים אישה מעגינותה, באופן חריג, גם על סמך עדות נסיבתית, ע״פ עד אחד, עד מפי עד, עדות של ילד, עדות של אישה, עדות של קרוב, של נוגע בדבר ואף של גוי המשׁיח לפי תומו. אפילו העגונה עצמה יכולה להעיד על עצמה שהיא אלמנה גם אם רק היא ראתה שבעלה נהרג. ואמרו זיכרונם לברכה (רמב״ם שם ה״ג), <u>שבכל מקום שמועילה עדות של עד אחד מועילה גם כן עדות אישה</u> ועד פסול, חוץ מעד אחד של שבועה, שאין מחייבים שבועה אלא בעדות של עד כשר.

מדוע לא מקבלים עדות מאישה בכל עניין כמו מאיש?

המקור לכך שבדרך כלל לא מקבלים עדות מאישה הוא מהפסוק ״ועמדו שני האנשים״, (דברים יט, יז) - אנשים ולא נשים, (רמב״ם, הלכות עדות, פרק ט). ישנם היוצאים נגד טיעון זה – שהרי התורה כולה נכתבה בלשון זכר, למרות שהיא נוגעת, בדרך כלל, גם לנשים. כנראה שנשים <u>פטורות</u> ממתן עדות משום כבודה של האישה. מתן עדות הוא לא רק זכות אלא גם חובה, שנאמר: ... אם לא יגיד ונשא עונו״ (ויקרא א, ה). על העד לעבור ״דרישות וחקירות״ – או בשפה עממית

יותר: דוחפים עד אל הקיר, שואלים אותו שאלות שתי וערב תחת לחץ ולבסוף קורה לפעמים שהצד השני מזלזל בעדותו. את החוויה הבלתי נעימה הזאת חסכה ההלכה מן הנשים מפאת כבודן.

חיזוק לכך אנו מקבלים מדברי ה׳פתחי תשובה׳ (לקט תשובות על השולחן ערוך) שבו כתוב: וכבר נהגו כל בתי דיני ישראל לשלוח נאמני הקהל לנשים יקרות שיגידו העדות. כלומר, שגם בשעה שגובים מהאישה עדות, אין אנו מאלצים אותה להגיע לבית הדין ולעבור את החוויה הבלתי נעימה של חקירה נגדית, <u>אלא שלוחי בית דין עצמם באים אל האישה לגבות את העדות ממנה</u>. והר״ן פסק ש״אין בודקים אישה בדרישה וחקירה״ – כך שלא מעמידים אותה במצב לא מכובד מבחינתה.

נמצאנו למדים ש:

א. התורה סתמה (לא נתנה סיבה) על פסול אישה לעדות, והותירה בידי חכמים את היכולת לתקן באלו עדויות תתקבל עדות אישה ובאלו לא.

ב. ראינו כי, אם יש צורך בכך, לאור תקנות חכמים, אישה כיום יכולה להעיד על כל דבר למעט עדות שטר (כתובה, למשל) או עדות החודש – ובקיצור, על עדות קיום.

ג. סיבת הפסול: רצון להאדיר את כבוד האישה, ולא לחייבה לעמוד במצבים בלתי נעימים, וח״ו לא זלזול ביכולתה השכלית או באמינותה.

ד. כיום בית דין יקבל עדות של אישה כמעט בכל ענין, שכן עדות אישה מתקבלת באירועים ספונטניים (מקרי פשע, לרוב) וכן בדברים שסופם להיוודע (למשל: להעיד על גודלה של דירה).

המקור: שאל-את-הרב/מדוע-אישה-פסולה-לעדות https://www.kipa.co.il/

מה הבדלים בין דיני עדים ע״פ התורה לבין אלה ע״פ החוק הישראלי?

דיני הראיות שונים, אבל ההבדל העיקרי שע״פ החוק הישראלי מקבלים עדות מעד אחד וגם מ״עד מדינה״, שע״פ ההלכה המקורית הוא פסול לעדות, בהיותו חשוד או מורשע כעבריין, וממילא אדם שאמינותו מוטלת בספק. האיסור מתבסס על הפסוק (שמות כג, א): ״אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס״. בנוסף, ע״פ ההסכם אתו, מובטחות לו הטבות וטובות הנאה למיניהן, כגון תמורה כספית או הפחתה בעונש, על כן הוא נוגע בדבר, נמצא בניגוד עניינים ועדותו בוודאי אינה ניתנת ממניעים טהורים. יחד עם זאת, ניתן, ע״פ ההלכה, במקרים חריגים לקבל עדות מעד מדינה, מדין הוראת שעה, אם לא ניתן לגבות עדות מעד כלשהו, ללא הסכם עם עד מדינה, אך יש לנקוט זהירות יתרה בשמיעת עדותו, לחקור אותו באופן יסודי, ולא להסתמך אך ורק על עדותו, ללא תמיכה ראייתית נוספת.

מה ההבדלים העיקריים בין ניהול משפט ע"פ התורה לבין בבתי משפט אזרחיים בישראל?

הבדל מהותי הוא הרשעת אדם ע"פ הודאת עצמו. בבתי המשפט האזרחיים מתייחסים להודאת נאשם, גם במשפט על רצח, כ"מלכת הראיות" או כבסיס החזק ביותר להכרעת הדין.
לעומת זאת, ע"פ ההלכה היהודית, במשפט הפלילי – (כלומר בדיני נפשות), לא מסתמכים על הודאת נאשם על ביצוע עבירה, ללא עדות או ראיות ברורות התומכות בהודאתו, שכן "אין אדם משים עצמו רשע" ולא מאמינים להודאתו. לעומת זאת, בדיני ממונות, כן מקבלים את הודאתו, על פי הכלל "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי – (דומה)".
כותב הרמב"ם, (הלכות סנהדרין יח, יב - יג, (בשינויי לשון קלים): "גזירת הכתוב היא שאין ממיתים בית דין, ולא מלקים את האדם, בהודאת פיו, אלא על פי שני עדים. וזה שהרג יהושע את עכן (יהושע, ז) ודויד את הגר העמלקי (שהודיע שהרג את שאול), (שמואל ב, א,) , בהודאת פיהם - הוראת שעה הייתה, או דין מלכות היה.
אבל הסנהדרין אינם ממיתים ולא מלקים את המודה בעבירה, שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלים מרי נפש המחכים למוות. (כלומר שהוא רוצה למות), שהם תמיד תוקעים החרבות בבטנם, ומשליכים עצמם מעל הגגות; כך אדם זה יבוא ויאמר דבר שלא עשה, כדי שייהרג. וכללו של דבר, גזירת מלך היא.
טעם אחר שהובא, ש"אדם קרוב אצל עצמו", וקרוב פסול לעדות.
השימוש הרב שנעשה בישראל בהודאה באשמה מעורר ביקורת, לאור כמה מקרים של הרשעות שווא, או הרשעות שבוטלו בהליכים משפטיים שונים מחמת הספק. מקרים של הרשעות שווא או הרשעות בספק שנפסקו בעקבות הודאת הנאשם הן, למשל: פרשת עיזאת נאפסו, כנופיית מע"צ, פרשת עמוס ברנס, וההרשעה ברצח חנית קיקוס. במקרים אלה הנאשמים חזרו בהם מהודאתם המקורית באשמה, בטענה כי ההודאה נכפתה עליהם באמצעות לחץ ואיומים מצד חוקרי המשטרה. (ויקיפדיה, אין_אדם_משים_עצמו_רשע).
הבדל נוסף הוא עניין פסלות עדים. וכבר מנה הרמב"ם מיני פסלות , ביניהם: הפסולים מחמת גופם – כגון הלוקה בנפשו; הפסולים מחמת רשעות כגון עוברי עברה למיניהם; הפסולים מחמת קרבה משפחתית: מצד האב, מצד האם ומחמת אישות; הפסולים מחמת נגיעה בדבר.
"בעניין זה יש הבדל מהותי בין המשפט העברי לבין החוק במדינת ישראל. במשפט העברי יש רשימה של פסולי עדות, שאסור לקבל מפיהם עדות בבית הדין, ואילו בסעיף 2 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א-1971, הכול כשרים להעיד. וזה לשון החוק:
הכל כשרים להעיד בכל משפט, בכפוף לאמור בסעיפים 3 ו-4, ואין אדם פסול להעיד מפני שהוא בעל דין בתובענה אזרחית, או מתלונן או נאשם במשפט פלילי, או מפני שהוא מעבידו, עובדו, בן זוגו או קרובו של התובע, המתלונן, הנתבע או הנאשם, או מפני שהורשע או נושא עונש על עבירה.

ומצינו רק ארבעה חריגים לכלל זה שבחוק הישראלי: שניים מכוח החוק, בני זוג והורים וילדיהם בהליך פלילי (סעיפים 3-4 לפקודת הראיות); ושניים מכוח ההלכה הפסוקה - שופט אינו כשר להעיד על דבר שטיפל בו כשופט , ושותף לעבירה שדינו טרם הוכרע אינו יכול להעיד מטעם התביעה נגד שותפו לה".

מי שלוקה בנפשו יכול להעיד בבית משפט אזרחי אך לא בבית דין רבני. במקרה זה, על השופט היושב בדין להפעיל את שיקול דעתו באשר לקבלת העדות, מהימנותה ומשקלה. (ויקיפדיה).

יוצא שע"פ ההלכה זהירים הרבה יותר בקבלת עדות מאשר בבתי המשפט.

בנוסף, כפי שכתב הרב עו"ד דוד ניסני, אתר www.justice.gov.il/Units/MishpatIvri:

"הדרישה לביצוע פעולות בסדר מסוים אינו זר לעולם המשפט בעיקר בכל מה שנוגע לסדרי הדין. הוראות סדרי הדין קובעות את דרך הגשת המשפט ואת סדר הפעולות שעל הצדדים לנקוט בניהול ההליך המשפטי. ויש שאי-הקפדה על הוראות אלה גוררת אחריה את בטלות ההליך כולו. בניגוד לשיטת המשפט הישראלי, הנותן משקל רב יחסית להוראות סדר הדין, המשפט העברי מבכר בקביעות את הדין המהותי על פני סדר הדין, ונדירים הם המקרים שמוכרע בהם משפט בגלל ענייני פרוצדורה. מערכת בתי הדין מצטיינת בגמישות ובחתירה לאמת המשפטית, דבר המסרבל לעתים את הליכי המשפט ובא על חשבון סדרי הדין".

הבדלים נוספים המובאים על ידו: לפי חוק המדינה ישנה התיישנות של עבירות, ולא ניתן לתבוע, בדרך כלל, אם עברו יותר משבע שנים מאז התרחשות האירוע הנדון. ע"פ ההלכה, אין התיישנות ומטרתו הראשונה של המשפט היא גילוי האמת המשפטית, גם אם מדובר באירוע שהתרחש לפני שנים רבות.

ע"פ החוק האזרחי, בדרך כלל לא ניתן לערער או לדרוש משפט חוזר, לאחר שעבר הזמן שנקצב לכך, גם אם נמצאו ראיות חדשות. ע"פ החוק היהודי, אין מגבלת זמן לדרישה לדון מחדש בנושא הנדון, שכן החתירה לאמת גוברת על עקרון הפרוצדורה ועקרון סופיות הדיון.

עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת - מה קורה אם יש רק עד אחד לביצוע פשע, או שאין עדים כלל? האם אי אפשר להעמיד את החשוד לדין ולהרשיע אותו?

אם יש עד אחד, על הנאשם להישבע שבועה חמורה, על ספר תורה או תפילין, על מנת לסתור את העדות.

כמו כן, כתוב בספר החינוך: "וכן מה שאמרו שלפעמים ישלם הנתבע ממון על פי עד אחד, כיצד? (רמב"ם הלכות טוען ונטען פרק ד, ח), האומר לחברו: מנה - (סכום כסף) לי בידך, ועד אחד מעיד עליו (שלווה), והנטען אומר: "כן הוא, אבל אתה חייב לי מנה כנגד אותו מנה", הרי הנתבע מתחייב בשבועה בגלל עדות העד, אך אינו יכול להישבע כדי להכחיש את העד, שהרי הוא מודה במה שהעד מעיד בו, שהוא קיבל הלוואה. והדין הוא, שכל המחייב את חברו שבועה ואינו יכול

להישבע, הוא משלם. אין נשבעים לאחר עדות של עד אחד לעולם, אלא אם כן מכחיש הנשבע את העד וכופר בעדותו.

מי שתבע חברו מנה שהלווה לו, וכפר בו ואמר לו "לא הלוויתני כלום מעולם", והביא התובע עד אחד שלווה ממנו בפניו, הואיל ואילו היו שנים, היה מוחזק נתבע זה כפרן ודינו שישלם, הרי הוא נשבע על פי עד אחד, שכל מקום ששנים מחייבים אותו ממון, אחד מחייבו שבועה. אם חזר ואמר (הלוותני) (ו)פרעתי, הוא משלם בלא שבועה, לפי שהוא מחויב שבועה מפני עדות העד ואינו יכול להישבע, שהרי אינו מכחישו בעדות ההלוואה אלא שאומר פרעתי (את ההלוואה).

פסק הרמב"ם (הלכות סנהדרין כ, א), "ע"פ מסכת סנהדרין לז, ב:

אין בית דין עונשים באומד הדעת אלא על-פי עדים בראיה ברורה. אפילו ראוהו העדים רודף אחר חברו והתרו בו, והעלימו עיניהם או שנכנסו אחריו לחורבה ומצאו הרוג ומפרפר והסייף מנטף דם ביד ההורג, <u>הואיל ולא ראוהו</u> בעת שהכהו, אין בית דין הורגים בעדות זו, (מפני שלא ראו את הרצח עצמו). ועל זה וכיוצא בו נאמר: "וְנָקִי וְצַדִּיק אַל-תַּהֲרֹג", (שמות כג, ז), הואיל ויש שם צד לנקותו ולהיותו צדיק - אל תהרגוהו". במקרה זה מדובר באפשרות שה"נרצח" בעצם התאבד ולא ניתן להוכיח אחרת. בנוסף, מדובר בדין עם עונש מוות לרוצח, וגם אם קיים צל של ספק, לא מוציאים אותו להורג.

אבל בפועל, ע"פ ההלכה, אם אין עדים כלל למעשה הנדון, ניתן להכריע, בדיני ממונות ע"פ ראיות נסיבתיות משכנעות. לגבי דיני נפשות (כגון רצח), ניתן להכריע את הדין ע"פ ראיה נסיבתית <u>ודאית</u> (כגון שנמצא אדם במקום מבודד ולצידו הרוג, והפציעה שהביאה למותו מעידה שלא איבד את עצמו לדעת אלא נרצח, יש להרשיע אותו, כיוון שמדובר בראיה נסיבתית המוכיחה בוודאות שהוא הרוצח). נוסיף כי ניתן להרשיע ברצח במקרה זה אם אין עונש מוות, ולא קיים מקרה של "וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג".

ע"פ מסכת סנהדרין, פרק ט, משנה ה, "ההורג נפשות שלא בעדים, (כלומר שאין עדות או התראה כשרות, אך יש ראיות ודאיות לרצח), כונסים אותו לכיפה (תא קטן בכלא), ונותנים לו לחם צר ומים לחץ", ואין משחררים אותו לחופשי עד מותו. כך פסק הרמב"ם, בהלכות רוצח, ד, ח.

וכן נאמר בברייתא: תניא: ר' אליעזר בן יעקב אומר: שמעתי שבית דין מכים ועונשים שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה, אלא כדי לעשות סייג לתור ה' (יבמות צ, ב, וסנהדרין, מו, א). על פי עיקרון זה מותר לבית הדין לדון שלא על-פי הדין שבתורה בכל התחום הנרחב של דיני עונשין וסדרי הדיון הפלילי, אם צורכי השעה מחייבים זאת.

וכן נפסק בשולחן ערוך, (חושן משפט, סימן ב):

"כל בית דין... אם רואים שהעם פרוצים בעבירות (ומוסיף הרמ"א: ושהוא צורך השעה), דנים בין מיתה, בין ממון, בין כל דיני עונש, ואפילו אין בדבר עדות גמורה... וכל מעשיהם יהיו לשם שמים".

בבתי המשפט האזרחיים משתמשים לעתים בראיות נסיבתיות אף בדיני נפשות, בתנאי שהוכח שהנאשם אשם, "מעבר לכל ספק סביר", אך לאו דווקא ע"פ "ראיות נסיבתיות ודאיות".

מעמד בית הדין הגדול והחובה להישמע לו

כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט, בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע, דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ. וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט. וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ, מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ. עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה, לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל. וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן, לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֵת שָׁם אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט, וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא, וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל. וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד. (דברים יז, ח-יג)

מה מעמדו של בית הדין ב"מָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ"?

זהו בית הדין הגדול, הסנהדרין, שישב בלשכת גזית בהר הבית, בירושלים, ובו 71 דיינים. בית דין כזה מוסמך לדון גם בדיני נפשות חמורים במיוחד - (מיתתו של נביא שקר, אנשי עיר הנידחת ועוד).

בית דין זה פוסק הלכה לכל ישראל גם בכל המחלוקות המתעוררות בדיני תורה, ועל פי תורת ישראל חייבים הכל לעשות על-פי הוראתו.

בית הדין הגדול היה ממונה על עניינים נוספים הנוגעים לעם ישראל, כגון קידוש החודש, עיבור השנה, הרחבת גבולות ירושלים, מינוי כהן גדול, מינוי "סנהדרי קטנה" בכל עיר ועיר, ועוד.

לאחר חורבן בית המקדש השני, נדדה הסנהדרין ממקום למקום (מסכת ראש השנה, דף ל"א), עד שבטלה במאה החמישית.

מה לומדים מהמילים: "עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה".

הרמב"ם, בהלכות ברכות, יא, ג, לומד ממילים אלה שיש לברך על מצוות מדרבנן, כמו נרות שבת, מקרא מגילת אסתר בפורים או הדלקת נרות חנוכה, "אשר קדשנו במצוותיו וצונו...."., מפני שה' צוונו לשמוע לחכמים ולשופטים. בהלכות ממרים א, א-ב, הוא כותב, בהתבסס על פסוק זה, שעיקר התורה שבעל פה נקבע בבית הדין הגדול בירושלים, שהוא הסמכות העליונה לפרשנות התורה ולפסיקת ההלכה, כולל קביעת גזירות ותקנות ומנהגים, ע"פ שיקול דעתם. ומשום כך בהיעדר סנהדרין אין מחויבות לקבל את פסקי הגאונים, וכל חכם יכול לפסוק לפי מה שדעתו נוטה. כלל הוא במחלוקת בדברי סופרים, שהולכים אחר המיקל.

מה לומדים מהמילים: "לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל"?

רש"י מפרש, ע"פ מסכת סנהדרין פט, שלא תסור ממה שיגידו לך, אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן כשאומר לך על ימין - ימין, ועל שמאל - שמאל. הרמב"ן מסביר שהכוונה – אפילו אם נראה לך שהסנהדרין הגדולה בירושלים, טעה בדין, עליך לקבל את הדין, שכן אין בית משפט במעמד גבוה יותר, שאפשר לערער בפניו. המטרה היא למנוע מחלוקות והיווצרות של כמה תורות הסותרות זו את זו. גם במדרש ספרי, שרש"י מתבסס עליו כתוב: "אפילו נראים בעיניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל – שמע להם".

זה כמו בית המשפט העליון, שפסקיו הם המילה האחרונה, גם אם חושבים שהשופטים הם שמאלנים מדי או ימנים מדי.

כיוצא בדברים, גם האברבנאל ומפרשים נוספים כתבו שרק אם ברור לך שבית הדין טעה בדין, בהתירו דבר שאסור, אין לעשות כדבריו, אלא עדיף להחמיר ולהימנע מהפעולה האסורה, לפי דעתו של אותו יחיד, (בחינת "שב ואל תעשה").

להמחשת דבריו מביא הרמב"ן את המשנה במסכת ראש השנה, פרק ב, ח - ט:

דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בעלייתו על הטבלה בכותל (ביבנה), שבהן מראה את ההדיוטות (שבאו להעיד על ראיית מולד הירח של חודש החדש), ואומר להם, "הכזה ראית, או כזה"? מעשה שבאו שניים ואמרו, "ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב"; אמר רבי יוחנן בן נורי: עדי שקר הם, וכשבאו ליבנה, קיבלם רבן גמליאל. ועוד באו שניים ואמרו: ראינוהו בזמנו, ובלילי עיבורו (למחרת) לא נראה; וקיבלם רבן גמליאל. אמר רבי דוסא בן הרכינס: עדי שקר הם - היאך מעידים על האישה שילדה, ולמחר כרסה בין שיניה (כלומר שלא יתכן שראו את מולד הירח ביום מסוים ולמחרת לא ראו את הירח); אמר לו רבי יהושע (לבן דוסא), "רואה אני את דבריך".

שלח לו רבן גמליאל (לרבי יהושע), "גוזר אני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותיך ביום שחל יום הכיפורים להיות בחשבונך". הלך ומצאו רבי עקיבה מצר. אמר לו: יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר, "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם" (ויקרא, כג,ד) -"אשר תקראו אותם", בין בזמנן בין שלא בזמנן; אין לי מועדות אלא אלו, (כלומר שרק בית הדין מוסמך לקבוע מתי חלים המועדים). בא לו אצל רבי דוסא בן הרכינס; אמר לו, אם באים אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל--צריכים אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו, שנאמר "ויעל משה, ואהרון - נדב, ואביהוא, ושבעים, מזקני ישראל" (שמות כד,ט). למה לא נתפרשו שמותן של זקנים? אלא ללמדך, שכל שלושה ושלושה שיעמדו בית דין על ישראל -הרי הם כבית דינו של משה. נטל (רבי יהושע) מקלו ומעותיו בידו, והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכיפורים להיות בחשבונו. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו, אמר לו, "בוא בשלום, רבי ותלמידי, רבי בחכמה, ותלמידי שקבלת את דברי".

כדי להמחיש את עניין חשיבות קבלת דעת הרוב בדין, אפילו אם חושבים שהוא טועה, כותב בעל ספר החינוך (בשנויים קלים): ועל דרך ענין זה שעוררתיך, בני, עליו אפרש לך אגדה אחת שהיא בבבא מציעא בסוף פרק הזהב, (נט, ב), לגבי מעשה דרבי אליעזר הגדול בתנורו של עכנאי, המתמיהה כל שומעה.

ויקיפדיה, תנורו_של_עכנאי:

עניינה של הסוגייה הוא בטהרתו של תנורו של עכנאי (סוג של נחש או אולי שם של אדם). הדיון ההלכתי סביב תנור זה עוסק בשאלה האם תנור חרס שנחתך לחוליות והודבק מחדש באמצעות חול שניתן בין החוליות וטיט שהודבק מבחוץ, נחשב כתנור שלם המקבל טומאה, או שנחשב ככלי שבור או כלי אדמה שאינו מקבל טומאה, ולפיכך נשאר בטהרתו.

האירוע התרחש בסנהדרין אשר הקים רבי יוחנן בן זכאי ביבנה, אחרי חורבן המקדש, כאשר הנשיא באותו זמן היה רבן גמליאל.

במקרה זה, רבי אליעזר בן הורקנוס, מבכירי תלמידיו של ריב"ז, סירב לקבל את הכרעת הרוב, ובעקבות כך, נודה (הוחרם עד יום מותו), אך המשיך להתעקש שהוא צודק ושהתנור טהור.

אמר להם (רבי אליעזר): "אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח". נעקר החרוב ממקומו מאה אמה... אמרו לו: "אין מביאים ראיה מן החרוב". חזר ואמר להם: "אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו". חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: "אין מביאים ראיה מאמת המים". חזר ואמר להם אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו. נטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע ואמר להם (לכותלי בית המדרש): "אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה, אתם מה טיבכם?!" לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר ועדיין מטים ועומדין. חזר ואמר להם: "אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו". יצאה בת קול ואמרה: "מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום". עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "לא בשמים היא". (ציטוט מתוך ספר דברים ל', י-יד: "...כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם -- לֹא-נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ, וְלֹא רְחֹקָה הִוא. לֹא בַשָּׁמַיִם, הִוא: ... כִּי-קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר, מְאֹד: בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ, לַעֲשֹׂתוֹ"). מאי לא בשמים היא ? (מה הפירוש: לא בשמים היא?). אמר רבי ירמיה: שכבר ניתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחים בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה: "אחרי רבים להטות" (שמות כג, א - ג).

בהמשך מספרת הגמרא שאליהו הנביא נשאל מה אמר הקב"ה באותו זמן. סיפר אליהו כי האל "חייך (כביכול), ואמר ניצחוני בני, ניצחוני בני".

מסביר ספר החינוך: על מה שאמר הקב"ה כביכול, "נצחוני בני", שהקדוש ברוך הוא שמח על שבניו הלכו בדרך התורה ובמצוותיה להטות אחרי רבים, ומה שאמר "נצחוני בני", חלילה שיהיה ניצחון לפניו ברוך הוא, אלא פירוש הדבר הוא על ענין זה, שבמחלוקת הזאת שהייתה בין רבי אליעזר לחבריו, האמת (ההלכתית) אכן הייתה כרבי אליעזר וכדברי הבת קול שהכריעה כמותו, ואף על פי שהייתה האמת אתו בזה, ביתרון פלפולו על חבריו, לא ירדו לסוף דעתו, ולא רצו

להודות לדבריו אפילו אחרי בת הקול, והביאו ראיה מן הדין הקבוע בתורה שצוותנו ללכת אחרי הרבים לעולם, בין יאמרו אמת או אפילו טועים. על זה השיב הבורא ברוך הוא, "נצחוני בני", כלומר, אחר שהם נוטים מדרך האמת, שרבי אליעזר כוון בזה אל האמת, והם באים עליו מכוח מצוות התורה שצוויתים לקבל את דעת הרוב לעולם, וזה כאילו שהאמת נוצחה, (ע"י דרכי הכרעת הדין).

בנוסף נאמר בבא בתרא, יב, א: אמר אמימר: "חכם עדיף מנביא".

וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן ...? האם כל מי שעושה בניגוד לפסיקת שופט חייב מיתה?

מביא ספר החינוך שלפי מסכת סנהדרין, פז א, והרמב"ם, הלכות ממרים, פרק ג, הכוונה למי שנקרא "זקן ממרא בלבד". הפירוש הוא, שאף על פי שהעובר על מה שפרשו חכמים בדברי התורה עובר על האיסור של "לא תסור", מכל מקום אין לאדם דין "זקן ממרא", שהוא חייב מיתה, עד שיחלוק על פסיקה של בית הדין הגדול. מדובר בחכם שהגיע להוראה של "סמוך" כחבר הסנהדרין, וחולק עליהם בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, ומורה לעשות כהוראתו או שעשה הוא עצמו מעשה על פי הוראתו, וזאת כאשר בית הדין הגדול נמצא במקום מושבה בלשכת הגזית. בסוגיה של תנורו של עכנאי לעיל, רבי אליעזר לא נדון כזקן ממרא, מפני שזה ארע ביבנה, אחרי חורבן הבית, וחוץ מזה, רבי אליעזר לא הורה לעשות כדבריו. עם זאת הוא נודה עד סוף ימיו.

על פי המשנה במסכת סנהדרין פו, ב, היה צריך הזקן הממרא לעבור דרך שני בתי-הדין בירושלים, זה שהיה יושב בפתח הר הבית וזה שהיה בפתח עזרת ישראל, שבשניהם ישבו 23 דיינים. רק לאחר שלא קיבל את דעתם, היה מגיע הזקן לסנהדרין הגדולה שישבה בלשכת הגזית שבעזרת הכוהנים, ומברר את ההלכה עמם.

יש מפרשים שהזקן ממרא כופר בסמכות בית הדין לסטות, במקרים מסוימים, מכללי הדין הרגילים ודורש עקביות גמורה של פסקי דין.

האם חובה להמליך מלך על ישראל?; מה המשטר המתאים לדרישות התורה?

כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי. שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא. רַק לֹא יַרְבֶּה לּוֹ סוּסִים וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַיהוָה אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד. וְלֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לּוֹ מְאֹד. וְהָיָה כְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם. וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהָיו לִשְׁמֹר אֶת כָּל דִּבְרֵי

הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם. לִבְלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל. (דברים יז, יד-כ)

האם חובה או רשות להמליך מלך על העם בארץ?

הרמב"ם כותב בהלכות מלכים א, א – ג, ע"פ דברי רבי יהודה, ובניגוד לדעת ר' נהוראי, במסכת סנהדרין, כ, ב:

א. שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך, שנאמר "שום תשים עליך מלך" (דברים יז, טו), ולהכרית זרעו של עמלק, שנאמר "תמחה את זכר עמלק" (דברים כה, יט), ולבנות להם בית הבחירה, שנאמר "לשכנו תדרשו, ובאת שמה" (דברים יב, ה).

ב. מינוי מלך קודם למלחמת עמלק, (שנאמר בדברי שמואל הנביא לשאול), "אותי שלח ה' למשוחך למלך . . . ועתה לך והכית את עמלק" (ראה שמואל א, טו, א-ג). והכרתת זרע עמלק קודמת לבניין הבית, שנאמר "ויהי, כי ישב המלך בביתו; וה' הניח לו מסביב, מכל אויביו. ויאמר המלך דוד, אל נתן הנביא, ראה . . . אנוכי יושב בבית ארזים . . ." (שמואל ב, ז, א-ב).

ג מאחר שהקמת (המלכת) המלך היא מצווה, למה לא רצה הקדוש ברוך הוא כששאלו מלך משמואל? לפי ששאלו בתרעומת, (כדברי ר' נהוראי, הסבור שאין חובה למנות מלך), ולא שאלו כדי לקיים המצווה, אלא מפני שקצו בשמואל הנביא, שנאמר "כי לא אותך מאסו, כי אותי מאסו" (שמואל א, ח, ז).

ע"פ התוספתא סנהדרין, ד, ג, זה בגלל שאמרו (שמואל א, ח, כ), "וְהָיִינוּ גַּם-אֲנַחְנוּ, כְּכָל-הַגּוֹיִם", ועם ישראל אינו אמור לחקות את הגויים אלא להוביל ולהוות דוגמה לגויים.

הרמב"ן מביא ממדרש ספרי וממסכת סנהדרין כ, ב, שגם זאת מצות עשה לבוא לפני הכוהנים הלווים ואל השופט ולבקש שישימו מלך על העם.

הוא אומר גם שיש כאן רמז לעתיד לקרות, שכן היה כששאלו מלך משמואל הנביא (ש"א, ח, ה) "שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים", וכן כתוב שם (פסוק כ) "והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו" וגו', כמו שכתוב כאן "ככל הגוים אשר סביבותי".

לפי האברבנאל, אין מצווה למנות מלך, אלא שהתורה נתנה רשות אם העם רוצה בכך, למרות שהדבר איננו רצוי, ופרטה את אופן מנוי המלך ואת משפט המלך בספר שמואל. הוא מוכיח מהתנגדות שמואל הנביא למנוי מלך, שאין חובה לכך. נזכיר כי האברבנאל סבל קשות מהיחס של מספר מלכים אשר שירת תחתם כשר אוצר ובסוף גורש על ידם מטעמים אנטישמיים. לכן התנגד למשטר מלוכני - רודני וצידד במשטר של הנהגה קולקטיבית.

גם רב סעדיה גאון ורבי אברהם אבן עזרא סברו שמדובר ברשות ולא בחובה.

באיזה מדינות בעולם יש מלך ומה סמכויותיו?

בזמננו ישנן 44 מדינות בעולם שראש מדינתן הוא מונרך והן מוכרות כמונרכיות. 16 מדינות נמנות עם ממלכות חבר העמים הבריטי והן בעלות בתי מלוכה עצמאיים שבראשם עומד אותו מונרך.
רשימה חלקית:
אוסטרליה, איחוד האמירויות הערביות, בהאמה, בחריין, בלגיה, ברבדוס, ברוניי, ג׳מייקה, דנמרק, בריטניה - הממלכה המאוחדת, יפן, ירדן, כווית, לוקסמבורג, מונקו, מלזיה, הולנד, מרוקו, ניו זילנד, נורווגיה, ספרד, עומאן, ערב הסעודית, קוריאה הצפונית, קטר, קמבודיה, קנדה, שוודיה, תאילנד.
ברשימה הנ״ל, אוסטרליה, גמייקה, נויזילנד וקנדה שייכות לחבר העמים הבריטי. שלטון אבסולוטי של המונרך קיים רק ב: ברוניי, עומאן, ערב הסעודית, קוריאה הצפונית, קטר.
בכל שאר המדינות קיימת מונרכיה חוקתית או חוקתית למחצה, שבה המונרך עומד בראש המדינה אך הוא כפוף לחוקה, המגדירה את סמכויותיו. ברובן המשטר הוא דמוקרטי.
מקור: ויקיפדיה, מונרכיה.

האם המשטר הקיים בישראל תואם את הנדרש ע״פ התורה?

לפי הפוסקים שמצווה למנות מלך, לכתחילה, ובמצב האידיאלי, יש למנות מלך הנאמן לתורה ולמצוותיה, לצד שופטים השופטים משפט צדק, ע״פ דיני התורה וההלכה. לפי דעת האברבנאל, שאין צורך במשטר מלוכני, ברור שגם נבחרי העם הממלאים את תפקידי הממשל וכן שופטי הסנהדרין ובתי המשפט האחרים צריכים להיות נאמנים לתורה ולהלכה. בהלכות סנהדרין, פרק ג, פסק הרמב״ם: ״כל סנהדרין או מלך... שהעמידו להן לישראל, דיין שאינו הגון ואינו חכם בחוכמת התורה...אף על פי שהוא כולו מחמדים ויש בו טובות אחרות, הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה. בכל מקרה, גם לפי המחייבים משטר מלוכני, זה רק כשכל עם ישראל יושב על אדמתו.
לפי זה, אכן צורת המשטר הדמוקרטי הנהוג בישראל אינו נוגד את הנדרש ע״פ התורה, אך חסר הקריטריון שעל הנבחרים להיות נאמנים לתורה ולדיניה. מהבחינה הזאת, אנחנו רחוקים למדי מהנדרש ע״פ תורה. לפי חלק מהפוסקים, בדיעבד, יש תוקף, גם לפי ההלכה, למבנה הממשל ולחוקי הכנסת בתחום המשפט הציבורי, (מסים, חוזים, מקרקעין, תעבורה, עונשין וכו׳), אפילו אם אינו תואם בהכרח את ההלכה, (מטעם דינא דמלכותא דינא, או דיני מלכות, או תקנת הציבור), אך לאו דווקא בתחום המשפט הפרטי, כגון דיני אישות. למשל, ההכרה בידועה בציבור לענין זכויות כלכליות וכן חוק הירושה, תשכ״ה-1965, של המדינה, נוגדים את ההלכה. על כן, לדוגמה, על יהודי שומר מצוות לדאוג, בעודו בחיים, להשאיר צוואה בהתאם להלכה, אחרת יחול על משפחתו חוק המדינה, הנוגד, כאמור את ההלכה היהודית, אלא אם כן כל היורשים יסכימו לחלק

את הירושה ע"פ ההלכה. (ראו סיכום נרחב של דעות פוסקים, בחיבורו "הכרת ההלכה בחוקי מדינת ישראל", (קטעים), אליאב שוחטמן, שנתון המשפט העברי ט"ז-י"ז (תש"ן תשנ"א), 417-500. מקור:
daat.ac.il/daat/ezrachut/demokratia/nispah7.htm

נוסיף כי לפי התורה, אין צורך בהפרדת רשויות בין הרשות המחוקקת לבין הרשות השופטת. גם לא הייתה תמיד הפרדה בין הרשות המבצעת לשופטת. רואים, במשפט שלמה המפורסם, (מלכים א, פרק ג), ששלמה המלך שימש כשופט גם כן. במסכת סנהדרין, יט, א, נאמר: "מלך לא דן ולא דנים אותו" - אמר רב יוסף: לא שנו אלא מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד - דן ודנים אותן. וכן פסק הרמב"ם, (הלכות סנהדרין, ב, ה): מלכי בית דויד - אף על פי שאין מושיבים אותם בסנהדרין, דנים הם את העם, ודנים אותם (את המלכים), אם יש עליהן דין. אבל מלכי ישראל, אין דנים ואין דנים אותם, לפי שאינם נכנעים לדברי תורה - שמא תבוא מהם תקלה. לפי זה, המלך (הרשות המבצעת), יכול גם לשמש שופט, אם יש צורך בכך.
הסנהדרין מוסמך לפרש ולחוקק חוקים, גזרות ותקנות לציבור וכן, הוא ובתי המשפט הנמוכים יותר, מוסמכים לשפוט את מי שעובר על החוקים. בנוסף יכול להתקיים ממשל המלך, המנהל את המדינה בחיי יום יום ומספק לאזרחים את השירותים הדרושים. כמובן שגם כאן, על כל השופטים המתמנים להיות נאמנים לתורה ולמצוות ולדון ולפעול ע"פ ההלכה.
למרות שע"פ התורה לא נדרשת הפרדת רשויות כנהוג במשטרים דמוקרטיים, בוודאי שאין איסור להנהיג הפרדת רשויות, אך אין צורך להיות קנאים בעניין זה. ניתן להתיר לרשות השופטת לפרש חוקים ולקבוע מה מותר ומה אסור, במסגרת ההלכה.
מצוין כי בישראל, מותר לשרים (ברשות המבצעת) להתקין תקנות, שהן חקיקת משנה. לרוב, השרים משמשים גם חברי כנסת (הרשות המחוקקת) וחובה שסגני שרים יהיו חברח כנסת, דבר הנוגד כביכול את עקרון הפרדת הרשויות.

האם מדינה יהודית יכולה להיות דמוקרטית?

כדי לענות על כך, יש להגדיר מהי מדינה יהודית ומהי מדינה דמוקרטית.
יש המגדירים מדינה יהודית באופן מינימליסטי – כמדינת הלאום היהודי, בדומה למדינות לאום כמו ספרד, יוון וכו' - כזאת שיש בה רוב יהודי, עידוד לעליית יהודים – (חוק השבות), שעברית היא שפתה הרשמית, כבעלת סמלים וסממנים יהודיים לאומיים כמו סמל המדינה, המנון ודגל, ושלא עובדים או לומדים בה בשבתות ובחגים יהודיים. ניתן להציע - מעבר לכך, בגישה מעבר למינימליסטית: חקיקת חוקים התואמים ככל הניתן את חוקי היהדות, מתן חינוך יהודי בסיסי לתלמידים היהודיים, חובת השמירה על צביון יהודי במרחב הציבורי שבה אוכלוסייה יהודית – במיוחד בשבתות ובחגים, הקלה על גיור של אזרחים לא יהודיים המבקשים זאת. יש שיוסיפו

היתר תפילה של יהודים על הר הבית והקמת בית דין גדול הדומה לסנהדרין, לצורך הכרעה בסוגיות הקשורות להלכה יהודית במדינה מודרנית.
מדינה דמוקרטית מאופיינת ע"י מתן זכות הצבעה לכלל אזרחיה לבית המחוקקים ולרשויות המקומיות, שמירה על זכויות מיעוטים, הפרדת רשויות השלטון ורשות שופטת עצמאית, שלטון החוק, חופש ביטוי, זכות קנין, חופש תנועה, חופש דת – מתוך כך, שוויון בזכויות תפילה ופולחן במקומות הקדושים, שוויון הזדמנויות ללימודים ולעבודה, קיום מוסדות ביקורת ופיקוח על פעולות הממשלה – כמובן הכל בהתאם לחוק.
נראה שלא חייבת להיות סתירה בין היות מדינה יהודית להיותה דמוקרטית, פרט למקרה שרוב המחוקקים והממשלה מתנגדים לעקרון של מדינה יהודית, או ששולטים במדינה לאומנים קנאים אנטי - דמוקרטים. התנאי לקיום מדינה יהודית ודמוקרטית הוא שחוקי המדינה יתאמו לחוקי היהדות וייאכפו בהתאם. נציין כי במצב של היום, קשה להגדיר את המדינה כיהודית - דמוקרטית, אלא כמדינת הלאום היהודי – דמוקרטית, ברוח חוק היסוד – ישראל, מדינת הלאום של העם היהודי – (חוק הלאום), שנחקק ב- 2018.

מה היו תפקידי הסנהדרין ומתי התקיימה?

הסנהדרין, או בשמה המקורי "מועצת הזקנים", הייתה המוסד הדתי העליון ביהודה בימי בית שני, אך שימשה גם כהנהגה מדינית. המוסד התפתח ממוסד קדום לו - הכנסת הגדולה. בידיה רוכזו סמכויות משפטיות ומדיניות. היא הנהיגה את העם וייצגה אותו, והיוותה גם בית מדרש עליון ללימוד תורה. את הבסיס לסנהדרין נטלו חז"ל מ - 70 הזקנים שסייעו ביד משה רבנו במשפט, (במדבר יא, טז-יז).
מקומו של בית דין הגדול (של 71 חכמים) היה בתחילה בלשכת הגזית אשר בבית המקדש; מלבדה, ישבו שתי סנהדריות קטנות (23 חכמים כל אחת) בפתח העזרה ובפתח הר הבית. 40 שנה לפני חורבן בית המקדש השני גלתה הסנהדרין ממקומה, ומאותו זמן ואילך בטלה סמכותה לדון בדיני נפשות ולהוציא עבריינים להורג, מפני שרשאים בתי-הדין לפסוק בדיני נפשות, כולל גזר-דין מוות, רק כשבית-הדין הגדול יושב במקומו בלשכת הגזית.
לאחר החורבן נדדה הסנהדרין ממקום למקום:
גלתה סנהדרין... מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושה ליבנה, ומיבנה לאושה, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית-שערים, ומבית-שערים לציפורי, ומציפורי לטבריא. – (מסכת ראש השנה, לא, א-ב).
זמן ביטול הסנהדרין איננו לגמרי ברור אך ככל כנראה הוא סביב ביטול הנשיאות ע"י השלטון הביזנטי בשנת 425, (355 שנה אחרי חורבן בית שני), אם כי עד המאה השמינית נותרו שרידים שלה.

לצד חוקרים המצדדים בהמשך קיום הסנהדרין לאחר ימי מרד בר כוכבא, קיימים גם חוקרים הטוענים כי אין כל ראיה לקיומו של גוף מרכזי הקרוי "סנהדרין" לאחר המרד.
71 חברי הסנהדרין היו העילית הרוחנית של העם היהודי. רבן גמליאל השני הוא אחד הבולטים שבחברי הסנהדרין הגדולה ולפי המסורת, מרדכי היהודי היה בין חברי כנסת הגדולה, גלגולה הקודם של הסנהדרין.

מה הכוונה "מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ"? איך יודעים במי ה' בחר?

הרמב"ן מפרש שהמלך ייבחר ע"פ נביא או במשפט האורים והתומים ואחרי הבחירה העם ימליך אותו עליהם. אם אין נביא, אז אפשר להמליך מלך בלעדיו, ע"פ סנהדרין של 71. או שניתן לפרש שבכל מקרה ה' מנהל את העולם ולכן מי שהעם יבחר בו, מתברר שהוא בעצם מי שנבחר ע"י ה'. בכל מקרה אסור לבחור באיש נוכרי.

מה נדרש מהמלך והאם זה רלוונטי גם למנהיג העם היום?

מפסוקי התורה יוצא שאסור למלך להגדיל את צבאו מעבר לדרוש, לשאת נשים רבות (בכל זאת, לפי רש"י מותר שיהיו לו עד 18 נשים, פי - 3 מדוד המלך), ולהגדיל את רכושו הפרטי או לנפח את תקציב המדינה מעבר לדרוש. עליו להיות ירא שמים ולהיות מחויב לקיום מצוות וחוקי התורה. כנראה שזה כולל את החובה לדאוג לכך שגם העם יקיים את המצוות. עליו להתרחק מהגאווה ולהיות עניו. הרמב"ן מעיר שאם למלך אסור להיות בעל גאווה, מכל שכן אדם רגיל שיתרחק ממידה רעה זאת.
ברור שגם היום על מנהיג העם להתנהל בהתאם לנדרש ממלך. נראה שהיו לנו מנהיגים שמילאו אחר חלק מהתנאים, אך לא מנהיג אחד שמילא את כולם. לצערנו, הדרישות שבדרך כלל לא מולאו, הן חובת יראת ה' וקיום מצוות, כולל יושר אישי וענווה. כמעט כל ראשי הממשלה היו רחוקים מכך.

איזה מלכי ישראל או יהודה קיימו את דיני המלך?

רוב המלכים לא ממש קיימו את דיני המלך כפי שהם מצטיירים בתורה. למשל, על שלמה המלך כתוב (מלכים א, יא, א – ו): וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת בַּת פַּרְעֹה מוֹאֲבִיּוֹת עַמֳּנִיּוֹת אֲדֹמִיֹּת צִדְנִיֹּת חִתִּיֹּת. מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא תָבֹאוּ בָהֶם וְהֵם לֹא יָבֹאוּ בָכֶם אָכֵן יַטּוּ אֶת לְבַבְכֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם, בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה. וַיְהִי-לוֹ נָשִׁים, שָׂרוֹת שְׁבַע מֵאוֹת, וּפִלַגְשִׁים, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת; וַיַּטּוּ נָשָׁיו, אֶת לִבּוֹ. וַיְהִי, לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה, נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ, אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים; וְלֹא הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם ה' אֱלֹהָיו, כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו. וַיֵּלֶךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עַשְׁתֹּרֶת, אֱלֹהֵי צִדֹנִים; וְאַחֲרֵי מִלְכֹּם, שִׁקֻּץ עַמֹּנִים. וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע, בְּעֵינֵי ה'; וְלֹא מִלֵּא אַחֲרֵי ה', כְּדָוִד אָבִיו.

יחד עם זאת היו מספר מלכי יהודה המתוארים כצדיקים ומקיימים את התורה: אסא, יהושפט, יהואש (לפחות במחצית הראשונה של מלכותו), אמציה, עוזיהו, יותם, חזקיהו ויאשיהו. מלכים נוספים, כמו מנשה, היו רשעים בתחילת מלכותם וחזרו בתשובה.
רוב מלכי ממלכת ישראל אפשרו עבודה זרה או אפילו עבדו עבודה זרה בפועל. ע"פ התנ"ך, זו הסיבה העיקרית שהממלכה נפלה כעבור כ- 200 שנה.

סיכום פרק יז

בפרק ראינו למה דרישת 2 עדים במשפט, עדיף בהרבה על עד אחד או ראיות נסיבתיות ואיך אפשר להכריע לפי התורה, כאשר אין 2 עדים. ראינו שלמעשה, ניתן לקבל עדות מנשים. ראינו למה הסתמכות על עדות עד מדינה (דבר שבעקרון פסול ע"פ התורה), היא בעייתית אך בדיעבד מתקבלת גם לפי ההלכה, אם אין אפשרות אחרת. ראינו גם למה הסתמכות על הודאת הנאשם בדיני נפשות (כמו רצח), אינה קבילה לפי התורה ושמספר לא קטן של מורשעים ע"פ הודאתם במערכת המשפט הישראלי, כנראה לא היו אשמים באמת. ראינו שע"פ התורה לא מקבלים עדות מקרובי הנאשם או עדים הקרובים זה לזה, או מחולי נפש, זאת בניגוד לנהוג היום בחוק המדינה. ההבדל העיקרי בין דרכי המשפט ע"פ התורה לבין אלה הנהוגים במדינת ישראל, שהחוקים אינם תמיד תואמים את דרישות ההלכה.

ראינו שבית הדין הגדול בירושלים הוא למעשה הסמכות החקיקתית העליונה והמחייבת (בדומה לבית המשפט העליון היום) ושמתפקידו גם להשתתף בהנהגת העם ובייצוגו. ראינו שיש מחלוקת בין הפוסקים וחכמי התורה האם יש חובה למנות מלך בישראל, או שזה רשות בלבד, ושע"פ התורה אין חובה לקיים הפרדת רשויות כפי שמקובל במשטרים דמוקרטיים, (למלך מותר לשפוט, לשופטים לחוקק, וכו,) אך בוודאי שהפרדת רשויות אינה סותרת את המשטר ע"פ התורה.

פרק יח - אי - מתן נחלה לשבט לוי ; מתנות לכוהנים בתורה והיום ; סדר עבודת הכוהנים במשכן ובבית המקדש ; מעשׂ כשפים - למה תועבה ? ; המותר לקרוא הורוסקופ ? ; מבחן לנביא האם הוא דובר אמת או שקר

אי - מתן נחלה לשבט לוי ; מתנות לכוהנים בתורה והיום

א לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם יִשְׂרָאֵל, אִשֵּׁי ה' וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן. וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו, ה' הוּא נַחֲלָתוֹ, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לוֹ. וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם, מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח, אִם שׁוֹר אִם שֶׂה, וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה. רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ. כִּי בוֹ בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים. (דברים יח, א-ה)

למה צריכים לתת לכוהנים את "הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה" של כל צאן ובקר הנשחט ?

מביא ספר החינוך הסבר, ממסכת חולין דף קלד, ב, ש"בזכות פנחס הכהן, שקינא לאלוהיו על דבר כזבי ומסר נפשו להרוג נשיא שבט מישראל על קדושת השם, זכו בניו הכוהנים לעולם במתנה זו מאת האל. הזרוע - כנגד "וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ", (במדבר כה, ז). הלחיים - בזכות שהתפלל על צערן של ישראל, כמו שכתוב (תהלים קו, ל) "וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס, וַיְפַלֵּל, (עשה דין ומשפט), וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה". והקיבה כנגד (במדבר שם, ח) "וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קֳבָתָהּ".

נאמר במשנה בראש פרק 'הזרוע', (חולין קל, א) : "הזרוע והלחיים והקיבה נוהגים בארץ ובחוצה לארץ, בפני הבית ושלא בפני הבית, בחולין אבל לא במוקדשין". גם בשולחן ערוך נפסק (יורה דעה, סימן סא, א) : "חייב ליתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה של שור ושה". ובהמשך (סעיף כא) פסק : "מתנות נוהגות בכל מקום, בין בארץ בין בחוצה לארץ, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. ויש מי שאומר שאינן נוהגות בחוצה לארץ, וכן נהגו". לכן, מצד הדין, מצווה זו נוהגת גם היום, וישנם בעלי אטליזים שאכן נותנים חלקים אלה שבבשר או שווים הכספי, לכוהנים.

רוב בעלי האטליזים אינם נותנים מתנות אלה, אולי מפני שהכוהנים אינם מיוחסים, או מפני שהיום הכוהנים עובדים לפרנסתם כמו כל יתר העם, שלא בזמן המקדש, ואינם זקוקים למתנות אלו.

מה דין הפרשת תרומות ומעשרות היום ?

לפי הרמב"ם ורוב הפוסקים, היום שלא כל העם יושב על אדמת ארץ ישראל, הפרשת תרומה היא מדרבנן בלבד. בכל מקרה, מן התורה יש חובה להפריש רק מדגן, תירוש ויצהר. מכל שאר הפירות והירקות בארץ ישראל, החובה היא רק מדרבנן. חלק התרומה ותרומת המעשר אסור באכילה – למי שאינו כהן, בגלל שמדובר במתנות כהונה, וגם אסור לכוהנים לאכלם, כי היום כל הכוהנים

הם בחזקת טמאי מתים. יש להפריש קצת יותר מאחוז מגידולי הקרקע שהם מאכלי אדם, (המהווים תרומה גדולה ותרומת מעשר), לומר את נוסח ההפרשה שבסידור, לעטוף בשקית ולהניח באשפה בצורה מכובדת. יחד עם זאת, למרות שאסור לכהן טמא לאכול תרומה, מותר לו לקבל הנאה ממנה ומותר לו להאכיל את בהמתו בתרומה, כל עוד מדובר במצווה מדרבנן. לכן נוהגים שגני חיות מוכרים את הבהמות לכוהנים, ומאכילים אותן בתרומות שהופרשו בשווקים או ע"י רשתות שיווק, במקום שייזרקו.

למה אין ללויים נחלה בארץ ולמה כל העם צריך לתמוך בהם כלכלית? הרי גם כשקיים בית מקדש, הם אינם משרתים במקדש כל השנה?

מאז חטא העגל, שבו שבט לוי הוא היחיד שלא חטא, הוקדש שבט לוי לעסוק רק בעבודת הקודש, עבודת המשכן. ומאז ימי דוד המלך, העבודה במקדש ללוי מתקיימת פעמיים בשנה, למשך שבוע כל פעם, וכן בחגים, בחלוקה ל - 24 משמרות כהונה ולוויה, (ככתוב בדברי הימים, א, כד – כה). כמו כן על הכוהנים והלויים לעסוק בהוראת התורה והמצוות לשאר העם, ביתר הזמן. לכן הלוי היה פטור מעבודה חקלאית בשדה לצורך פרנסתו וקיבל את מקורות מחייתו מיתר העם. כתב הרמב"ם, (הלכות שמיטה ויובל, יג, יב), "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' ולשרתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר (דברים לג, י), יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב, וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל". לצורך זה הוא היה מפוזר ב – 48 ערי לויים, כדי שיהיה קרוב ומעורה עם כל שאר השבטים.

ע"פ חלק מהמפרשים, בהתבסס על האמור בגמרא במסכת בבא בתרא, קכב, "עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלושה עשר שבטים, שבתחילה לא התחלקה אלא לשנים עשר שבטים" וע"פ ספר יחזקאל, מח, לא, לעתיד לבוא גם שבט לוי יקבל נחלה בארץ. יש מסבירים שהנחלה תהיה בצורה של ערי לויים הנמצאות בחבל ארץ אחד, במקום להיות מפוזרות בין שבטי ישראל. יש מבארים בנוסף, שלעתיד לבוא, כל שבטי ישראל יהיו ברמה רוחנית השווה לזו של שבט לוי, ולא יהיה עוד צורך ששבט לוי יורה תורה לשאר העם והוא יוכל לעבוד כמו יתר העם.

יש הטוענים שהחרדים היום ממלאים את תפקידיו של שבט לוי ההיסטורי. האם יש ממש בטענה?

כנראה שלא. למרות ששירת בקודש, שבט לוי לא היה פטור מגיוס לצבא ומהשתתפות במלחמות, (בוודאי שלא ממלחמת מצווה). כידוע, המצביאים החשמונאים היו כוהנים - משבט לוי. בנוסף, שבט לוי היה מפוזר בין כל השבטים, לימד אותם תורה ומצוות ושימש כרבנים ודיינים ואולי גם כשוחטים, מוהלים וכו'. לעומת זאת, רוב החרדים מתבדלים ומנסים להתרחק ככל האפשר, מיתר העם. רובם אינם מתגייסים לצבא ולא משתתפים במלחמות ישראל, כפי שעשה שבט לוי. בנוסף, שבט לוי קיבל מעשרות מהעם תמורת עבודתו במקדש וכמשרתים את העם בקודש. היום, כאשר

אין מקדש, אין הצדקה לכך שחלק גדול מהציבור החרדי אינו עובד לפרנסתו, בנוסף ללימוד תורה.

סדר עבודת הכוהנים במשכן ובבית המקדש

וְכִי יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הוּא גָּר שָׁם וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'. וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהָיו כְּכָל אֶחָיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי ה'. חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד מִמְכָּרָיו עַל הָאָבוֹת. (דברים יח, ו-ח)

חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד מִמְכָּרָיו עַל הָאָבוֹת - מה כוונת הפסוק?

רש"י מפרש: חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ - מלמד שמתחלקים בעורות ובבשר שעירי חטאות, ששייכים לקורבנות הרגלים. אולי נחשוב שיתחלקו אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל, כגון תמידים ומוספי שבת ונדרים ונדבות? תלמוד לומר: "לְבַד מִמְכָּרָיו עַל-הָאָבוֹת" - חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל, (לפי דברי הימים א, כד – כה), שנקבעו המשמרות ומכרו זה לזה – "טול אתה שבתך ואני אטול שבתי", (כלומר שיש חלקי קרבן השייכים רק לכוהני אותה משמרת שבועית).

מעשי כשפים – למה תועבה?; המותר לקרוא הורוסקופ?; מבחן לנביא האם הוא דובר אמת או שקר

כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם. לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף. וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים. כִּי תוֹעֲבַת ה' כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה וּבִגְלַל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפָּנֶיךָ. תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ. כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל מְעֹנְנִים וְאֶל קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ, וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי, יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן. כְּכֹל אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ מֵעִם ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּיוֹם הַקָּהָל לֵאמֹר: לֹא אֹסֵף לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהָי וְאֶת הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוּת. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי: הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ. נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ וְנָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיו וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ. וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ. אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא. וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ אֵיכָה נֵדַע אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְּרוֹ ה'. אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְּרוֹ ה' בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ הַנָּבִיא לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ.

למה מעשי "קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף", וכו' נקראים תועבה? מה זה תועבה?

תועבה היא דבר הראוי לגינוי ולמיאוס. מספר החינוך, ע"פ הרמב"ם (בספר המצוות לא תעשה, לא), עניין הקסם הוא היכולת לחזות במידה מסוימת של דיוק, את העתיד להתרחש בקרוב, לפעמים תוך שימוש בגרגרים, קפה, כלים וכדומה. אנשים מייחסים לאדם בעל כוחות כאלה, כעין כח נבואי, ועלולים להשתכנע מדבריו. יחד עם זאת, בהלכות עבודה זרה, יא, טז, כותב הרמב"ם שאין ממש בדברים האלה ושאסור להאמין שהם משפיעים באמת.
הדברים האלה באים במקום אמונה ישירה בה', במטרה לגלות עתידות או לקבל הדרכה האם ואיך לעשות או לא לעשות משהו. התורה מוסרת שלצרכים אלה יש נביאים להדרכת העם ומורה בפסוק יג: תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ – כלומר, שלם תהיה עם ה', כמו בביטוי "תם ונשלם".
מאחר שמעשי הרשעים באים במקום אמונה הם מאוסים וראויים לגנאי.

מה עוד לומדים מהדרישה "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ"?

זה דורש שתוכו של אדם יהיה כברו, ושלא יעבוד את ה' – אחד בפה ואחד בלב. עלינו ללכת בעקבות אברהם אבינו שנאמר לו (בראשית יז, א): הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי, וֶהְיֵה תָמִים.

האם מותר לקרוא הורוסקופ או ללכת למגדת עתידות או לקרוא בכף היד או בקפה וכדו'?

אין להזדקק לדברים האלה. יש להתנהל ע"פ השכל הישר ולפי הכלל "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ". אין שום הוכחה שבדברים האלה יש ממש, והתנהלות לפי מה שכתוב או נאמר יכול להשפיע על האדם לרעה ולהביאו לטעויות חמורות.
יחד עם זאת, מותר, כשיש צורך להכריע בהחלטות גורליות ואין אפשרות אחרת, "לפתוח בגורל". כתב הרב חיים יוסף דוד אזולאי, המכונה החיד"א, (ירושלים, 1724 – 1806), בספרו 'ברכי יוסף' (שיורי ברכה, יורה דעה, קעט, ו), בשם מחבר ספר 'שבט מוסר': "קבלתי מרבותי, כשהיו רוצים לעשות איזה דבר והיו מסופקים אם לעשותו או לא, היו נוטלים חומש או ארבעה ועשרים (תנ"ך), והיו פותחים אותו, ורואים בראש הדף מה פסוק היה מוצא, וכפי מה שמראה אותו פסוק היו עושים, ונמצא שהיו מתייעצים עם התורה, כדת מה לעשות בכל ענייניהם...'. בגורל זה, מחזיקים חומש או תנ"ך ביד, שואלים את השאלה, ופותחים את החומש או התנ"ך בדף מסוים. התשובה לשאלה תימצא בשורה הראשונה של הדף מצד ימין.
יש אומרים שכל האיסור לנסות לגלות עתידות הוא לנחש במטרה לדעת עתידות, כגון מתי יתחתן, כמה שנים יחיה וכדומה, שעל זה אומרים שצריך ללכת בתמימות עם ה' ולא לבקש לדעת עתידות. אבל הרוצה להכריע דבר מה בחייו ע"י פתיחת גורל, אין בזה איסור.
המקובל הרב כדורי זצ"ל, השיב על ידי הגורל לאחר מלחמת יום הכיפורים על הנעדרים מי חי ומי מת, וכל דבריו צדקו במלואם. וכן ידוע הסיפור המפורסם על הרב אריה לוין זצ"ל, לאחר מלחמת השחרור, כאשר הוחזרו לישראל גופותיהם של אנשי מחלקת הל"ה, שנה וחצי לאחר

שנפלו בקרב, ולא הצליחו אנשי הרבנות הצבאית לזהות בוודאות 12 גופות. לפתרון הבעיה שנוצרה, הוטל על הרב אריה לוין זצ"ל לערוך את גורל הגר"א, שגם הוא גורל בדרך של פתיחת החומש באופן אקראי, אך חיפוש התשובה בחומש נעשה בצורה שונה מהנ"ל. לתדהמת כל הנוכחים, בכל פתיחת גורל נמצא פסוק בו מוזכר שמו של אחד מהנפטרים, ורמזים נוספים עליו.

כך זוהו כל 12 הגופות. התוצאה המרתקת התקבלה על ידי המשפחות השכולות, צה"ל ומשרד הביטחון". (המקור: דודו כהן, 1.11.2012, דברי הרב מנשה פן פורת.

mako.co.il/spirituality-popular_culture/weekly-answer/Article-25f097ea70bba31006.htm

אַף הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי ... למה מביאים שוב את עניין נביא השקר שהובא בפרק יג לעיל? איך אפשר לדעת מי מנבא אמת ומי שקר?

זה מובא שוב בעיקר בגלל המבחן לאמיתות דברי הנביא שבפסוקים כא – כב, אשר לא הובאו בפרשת ראה.

רש"י מביא דוגמה לשאלה זו על אמינות הנביא: וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ - (פסוק כא), עתידים אתם לומר, כשיבוא חנניה בן עזור ומתנבא (ירמיהו כז, טז) "הִנֵּה כְלֵי בֵית יְהוָה מוּשָׁבִים מִבָּבֶלָה עַתָּה מְהֵרָה", וירמיהו הנביא עומד וצווח "אֶל הָעַמֹּדִים וְעַל הַיָּם וְעַל הַמְּכֹנוֹת וְעַל יֶתֶר הַכֵּלִים הַנּוֹתָרִים בָּעִיר הַזֹּאת. אֲשֶׁר לֹא לְקָחָם נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בַּגְלוֹתוֹ אֶת יְכָנְיָה בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה מִירוּשָׁלַם בָּבֶלָה ... בָּבֶלָה יוּבָאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פָּקְדִי אֹתָם, נְאֻם ה' ". (שם, יט – כב). לפני חורבן בית ראשון הייתה נבואה מעודדת של חנניה ונבואת חורבן של ירמיהו. לעם היה קשה להחליט למי להאמין וכיצד לפעול.

מסביר הרמב"ן שהמבחן הוא שאם לא יקרה מה שהתנבא הנביא, סימן שהוא נביא שקר, אפילו אם נתן אותות ומופתים ועשה נסים כביכול. אבל מי שכבר הוחזק כנביא, חובה להאמין לדבריו, ולכן למעשה, לפני החורבן לא היה מקום להתלבטות העם, מפני שירמיהו כבר הוחזק שנים רבות כנביא ה', וחנניה בן עזור לא הוחזק, אם כי, ע"פ התלמוד הירושלמי, מסכת סנהדרין, פרק יא, הלכה ה, הוא היה תחילה נביא אמת אך לאחר מכן הפך לנביא שקר, כך שהעם המשיך להאמין לו. הוא מביא גם את המקרה של אליהו הנביא, אשר הקריב קרבן מחוץ לבית המקדש, דבר שהוא בדרך כלל איסור חמור, (על הר הכרמל), כדי להוכיח שאם אדם הוחזק כנביא, יש לשמוע לו אפילו אם כביכול הוא אומר או עושה משהו בניגוד לדין תורה. נקודה נוספת שמביא הרמב"ן, שמדובר באדם ש"ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו, שנתעלה בהן על כל בני גילו, והיה מהלך בדרכי הנבואה ובקדושתה ופרישותה", למרות שלא עשה אות או מופת.

ההבחנה בין נביא אמת, לנביא שקר, שאם יקרה מה שניבא, אז מדובר בנביא אמת, אינה מספיקה. הרי היו נבואות זעם שונות מנביאים, אך אם העם חזר בתשובה, זה גרם לביטול הגזירה. הכל זוכרים את נבואת יונה הנביא על נינוה, ואת חזרתם בתשובה, אשר מנעה את הפיכת נינוה. לכן

צריך להוסיף סייג להבחנה זו. ואת הסייג הזה מוסיף ירמיהו בפרק כח, ח - ט, כתגובה לנבואת השקר של חנניה:

הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ מִן הָעוֹלָם, וַיִּנָּבְאוּ אֶל אֲרָצוֹת רַבּוֹת וְעַל מַמְלָכוֹת גְּדֹלוֹת לְמִלְחָמָה וּלְרָעָה וּלְדָבֶר: הַנָּבִיא אֲשֶׁר יִנָּבֵא לְשָׁלוֹם, בְּבֹא דְּבַר הַנָּבִיא יִוָּדַע הַנָּבִיא אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה׳ בֶּאֱמֶת.

לפי זה, נבואה הבאה <u>להיטיב</u> עם השומעים לה, היא נבואה שתבוא במדויק. נבואה זעם יכולה להתבטל או להשתנות עם העם יטיב את דרכו. וכך נוצר מצב שירמיהו, המנבא נבואות חורבן, יכולים דבריו שלא יתאמתו (בגלל ביטול הגזירה), והוא יישאר נביא אמת, ואילו נביאי השקר, המנבאים על הטוב המצפה לעם, הם המסכנים את עצמם ומעמידים את עצמם למבחן בכל דבריהם.

כדי להעמיד במבחן ולאמת את נבואת ירמיהו עצמו, צריך היה להוכיח באופן גלוי את אמת נבואתו וזאת נעשה בהמשך הנבואה בפרק כח. ירמיהו אומר לחנניה: "וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אֶל חֲנַנְיָה הַנָּבִיא, שְׁמַע נָא חֲנַנְיָה: לֹא שְׁלָחֲךָ ה׳ וְאַתָּה הִבְטַחְתָּ אֶת הָעָם הַזֶּה, עַל שָׁקֶר. לָכֵן, כֹּה אָמַר ה׳, הִנְנִי מְשַׁלֵּחֲךָ, מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה; הַשָּׁנָה אַתָּה מֵת, כִּי סָרָה דִבַּרְתָּ אֶל ה׳. וַיָּמָת חֲנַנְיָה הַנָּבִיא, בַּשָּׁנָה הַהִיא, בַּחֹדֶשׁ, הַשְּׁבִיעִי, (ירמיהו כח, טו - יז).

למרות שנבואת ירמיהו הייתה נבואת פורענות, מות חנניה בן עזור, נבואה שבדרך כלל איננה מאמתת נבואה, במקרה זה, יש בה בהתגשמות הנבואה ומות חנניה באותה השנה כדי להכריע שירמיהו היה נביא האמת. בנוסף, ניתן להתייחס למות נביא שקר, כנבואה הבאה להיטיב.

סיכום פרק יח

בפרק ראינו למה ואיך מפרישים תרומה. ראינו שהלויים לא קבלו נחלות חקלאיות בארץ מפני שהם פטורים מעבודה חקלאית ואמורים לעסוק בהוראת התורה, דיינות ומשפט, ועבודות נוספות שבקודש ובמקדש. יחד עם זאת, ראינו שעל שבט לוי להתגייס לצבא, להשתתף במלחמות ולהיות מעורה בחיי שאר השבטים. ראינו שמעשי כישוף למיניהם נקראים "תועבה" מפני שהם סותרים את האמונה הצרופה באל. ראינו שהמבחן לאמיתות הנביא הוא שנבואות חיוביות שלו יתקיימו, ושעליו לנהוג בצדיקות. אם הוא כבר מוחזק כנביא, חובה לשמוע לו.

פרק יט - הגדרת רוצח בשגגה ודיניו ; הגדרת ערי מקלט להצלת רוצחים בשגגה ; ההבדל בין רצח בשגגה לרצח הקרוב לפשיעה או הקרוב לאונס ; דין רוצח במזיד ; איסור השגת גבול ; עוד דיני עדים ; דין עדים זוממים

הגדרת רוצח בשגגה ודיניו ; הגדרת ערי מקלט להצלת רוצחים בשגגה ; ההבדל בין רצח בשגגה לרצח הקרוב לפשיעה או הקרוב לאונס

כִּי יַכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת אַרְצָם וירשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם וּבְבָתֵּיהֶם. שָׁלוֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ. תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת גְּבוּל אַרְצְךָ אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל רֹצֵחַ. וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה וָחָי, אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי דַעַת וְהוּא לֹא שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם. וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת רֵעֵהוּ בַּיַּעַר לַחְטֹב עֵצִים וְנִדְּחָה יָדוֹ בַּגַּרְזֶן לִכְרֹת הָעֵץ וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן הָעֵץ וּמָצָא אֶת רֵעֵהוּ וָמֵת, הוּא יָנוּס אֶל אַחַת הֶעָרִים הָאֵלֶּה וָחָי. פֶּן יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי יֵחַם לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ כִּי יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט מָוֶת כִּי לֹא שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשׁוֹם. עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר: שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ. וְאִם יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ וְנָתַן לְךָ אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ. כִּי תִשְׁמֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו כָּל הַיָּמִים וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה. וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים.

איזה חידושים יש בעניין רוצח בשגגה, לעומת בספר במדבר, לה?

שם יש יותר פירוט של הגדרת הרוצח בשגגה אשר רשאי לנוס אל עיר מקלט ולקבל שם הגנה בפני פגיעה. כאן מושם הדגש על קביעת ערי המקלט עצמן, לאחר הכניסה לארץ.

מהן ערי המקלט?

בספר דברים, פרק ד, מסופר שמשה הבדיל שלוש ערי מקלט בעבר הירדן המזרחי: את בֶּצֶר בנחלת שבט ראובן, את רָאמוֹת בנחלת שבט גד, ואת גּוֹלָן בנחלת שבט מנשה.
בספר יהושע, פרק כ׳, פסוקים א - ט, מסופר שישראל הקדישו לערי מקלט את קֶדֶש בהרי נפתלי, את שְׁכֶם בהר אפרים, ואת קִרְיַת אַרְבַּע (חברון) בנחלת שבט יהודה, בנוסף לבֶּצֶר, רָאמוֹת, וגוֹלָן שבעבר הירדן המזרחי.
בנוסף, לפי הרמב״ם, (הלכות רוצח ושמירת נפש, פרק ח׳ הלכה ט׳, בהסתמך על דעת אביי במסכת מכות , י), גם 42 ערי הלויים הנוספות, שמשו ערי מקלט.

מפת 6 ערי המקלט. עיר מקלט_ויקיפדיה

מה ההבדל בין רצח בשגגה לבין הריגה או רשלנות?

(התייחסות דומה הובאה גם בספר במדבר לה. למען הנוחות היא מובאת שוב).
ישנם שלושה סוגים של מעשים בשגגה: האחד, הוא שגגה שנעשתה מתוך פשיעה. השני, שגגה גמורה. והשלישי, שוגג שקרוב לאונס.
השוגג שקרוב לפשיעה, הוא זה שלא נזהר במעשיו ועשה דבר מסוכן, ולבסוף נהרג אדם כתוצאה ממעשיו. למשל: מי שזרק אבן לרשות הרבים, ופגעה באדם והרגתו, או מי שמפיל קיר באמצע היום לכיוון הרחוב. אף-על פי שלא התכוון להרוג, מכיוון שמלכתחילה עשה מעשה חמור, בחוסר זהירות מחפיר, מעשהו נחשב לשגגה הקרובה לפשיעה, ודינו חמור יותר מאשר שגגה רגילה. לכן עיר המקלט אינה מועילה לכפר עליו ואם גואל הדם מוצאו והורגו, יהיה פטור מכל עונש (לפי רמב"ם הלכות רוצח ו, ד-ו). דוגמה לכך הוא אולי נהג שלא עצר באדום, או עבר נתיב נסיעה במקום אסור, והרג מישהו. המקביל לו במשפט הפלילי, הוא אולי עבירת המתה בקלות דעת, או "גרימת מוות ברשלנות (חמורה)".

השוגג הרגיל, הוא זה שנזהר באופן סביר, ובכל זאת קרה שהרג אדם. למשל: הדוגמה המובאת בפסוק ה' בתורה, בעת שהניף את הגרזן להכות בעץ, מתוך תנופת ההכאה **קדימה**, ניתק הברזל מהידית, ופגע בראשו של חברו והרגו. דוגמה אחרת, המובאת במסכת מכות, יב, אם ירד בסולם ולפתע נשבר שלב ונפל על אדם אחר והרגו. בכל אלו הוא נחשב לרוצח בשגגה. מחד ברור, שאין בו פשיעה, ומאידך מסתבר, שאם היה נזהר יותר, לא היה הורג את חברו. לכן עונשו שיגלה לעיר המקלט עד למות הכהן הגדול. דוגמה מהיום – המתנגש עם רכב אחר תוך כדי עקיפה, בגלל טעות בשיפוט המהירות והמרחק של הרכב הבא ממולו. או אולי מי שהתעסק בטלפון תוך כדי נהיגה וגרם למוות. בחוק העונשין זה נקרא "גרימת מוות ברשלנות", שעונשה מאסר עד 3 שנים. אם

זאת, יתכן שגרימת מוות כתוצאה מהתעסקות בטלפון, נחשב היום אולי כעבירת כ"המתה בקלות דעת".

השוגג הקרוב לאונס, הוא זה שגם אם היה נזהר מאוד, לא היה יכול למנוע את ההרג. למשל: אדם שהפיל חומה בתוך חצרו, ובלי רשותו ובהפתעה, נכנס לשם אדם, ופגעה בו אבן והרגה אותו. או אדם שהתכוון להניף גרזן, ובעת שהרים את הגרזן **אחורה,** (בניגוד לדוגמה בסעיף הקודם), ניתק לפתע הברזל ועף לאחוריו ופגע שם באדם והרגו. וזה מקרה נדיר, מפני שאת הרמת הגרזן עושים בלי כוח רב, ונדיר מאוד שהברזל יינתק אז מהידית ויעוף. במקרים כאלו, השגגה קרובה לאונס, משום שלא היה ניתן לצפות בהם את הסכנה וקשה על כן לנקוט באמצעי זהירות כדי למונעה. לכן ההורג בשגגה הקרובה לאונס פטור מגלות לעיר המקלט, וכמובן שאסור לגואל הדם להורגו, (עפ"י הרמב"ם שם ו, יא - יד).
לדוגמא – הדורס בטעות ילד שקפץ פתאום לפניו לכביש כאשר לא הייתה כל אפשרות לבלום בזמן, או רכבת שהתנגשה עם רכה שניסה לחצות את מסילת הברזל תוך פריצת המחסום.

מכל מקום, ברור שגם אדם שהרג באונס, מן הראוי שיתעורר לתשובה, מפני שעצם העובדה שמן השמיים התגלגל לידיו דבר נורא שכזה, הוא אולי סימן שעליו לתקן את דרכיו.
המקור: פניני הלכה של הרב אליעזר מלמד, מי הוא רוצח בשגגה? ph.yhb.org.il/08-08-07

דין רוצח במזיד; איסור השגת גבול

וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת וְנָס אֶל אַחַת הֶעָרִים הָאֵל. וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וָמֵת. לֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַם הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ. לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ. (דברים יט, יא-יד)

לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ ... - מה כוונת הפסוק?

רש"י מפרש: לֹא תַסִּיג גְּבוּל - לשון (ישעיהו מב) נסוגו אחור, שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו כדי להרחיב את שלו – (כלומר שהוא גוזל את קרקע חברו). למרות שכתוב "בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ", גם בחוץ לארץ הדבר אסור, בגלל "לא תגזול".
לפי הרמב"ן, הכוונה שאסור לשנות את אבני גבול הנחלה הראשונית שהנחילו אלעזר הכהן ויהושע בן נון לאחר הכניסה לארץ, "שלא יחשוב אדם לומר אין חלקי אשר נתנו לי שווה כמו חלק חברי, כי טעו החולקים, או שיוציא בלבו לעז על הגורלות שנעשו, וישנה את הגבול בסתר.

עוד דיני עדים; דין עדים זוממים

לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת בְּכָל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא - עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר. כִּי יָקוּם עֵד חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה. וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה' לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם. וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו. וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו, וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ. וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ. וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ - נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל. (דברים יט, טו-כא)

למה עניין העדים מובא שוב ולמה לא נאמר בפרק יז?

רש"י מפרש: לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת - להיות חברו נענש על עדותו, לא עונש גוף ולא עונש ממון, אבל עד אחד קם לשבועה (ע"פ מדרש ספרי), למשל, אם אדם אמר לחברו: "תן לי המנה (סכום כסף), שהלוויתיך". אמר לו: "אין לך בידי כלום", ועד אחד מעידו שיש לו, (שכן לווה), הנתבע חייב להישבע לו, בבית הדין, שאיננו חייב. בפרק יז מדובר על עדות מיוחדת לעניין עבודה זרה. כאן מדובר בעיקר בדין מיוחד הנקרא עדים זוממים.

מה הכוונה: "כִּי יָקוּם עֵד חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה", פסוק טז?

רש"י מפרש, ע"פ מדרש ספרי: לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה – זה דבר שאינו, (מלשון הסרה) - שהוסר העד הזה מכל העדות הזאת. כיצד? שאמרו לעדים הראשונים, שני עדים אחרים: והלא עמנו הייתם באותו היום במקום פלוני. הכוונה שאחרי שהעידו עדי החמס האלה, באו עדים נוספים וסתרו את עדות הראשונים, בטענה שלא יתכן שהם ראו את האירוע שהעידו עליו כי בזמן האירוע הם היו בכלל יחד עם העדים השניים, במקום אחר.

מהו דין עדים זוממים? במה הוא שונה מדין עדות שקר רגילה?

על עדות שקר רגילה, שהיא עבירה על האיסור לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר, מעשרת הדברות, (שמות כ, יב), העונש הוא מלקות. במקרה זה, אחרי שהעידה הכת הראשונה של עדים על האירוע, באה לבית הדין כת שניה של עדים, הטוענת שהעדים הראשונים היו אתם במקום אחר בזמן התרחשות האירוע. אם הדיינים משתכנעים, אחרי דרישה וחקירה מעמיקה, שאכן העדים הראשונים הם עדים זוממים, כלומר שבכלל לא היו במקום ובזמן התרחשות האירוע שהעידו עליו, גוזרים עליהם את אותו העונש שהמואשם היה אמור לקבל ע"פ עדותם. אם עדות הראשונים הוכחשה אך לא הוזמה, (כלומר שהעידה כת העדים השנייה, למשל, שהאירוע שהעדים הראשונים העידו עליו,

לא ארע כלל, או ש"הרוצח" היה אתם באותו זמן במקום אחר), לא מאמינים לא לאלה ולא לאלה. לא נותנים עדיפות לעדים השניים, ועדות כולם בטלה.

כותב בעל ספר החינוך: מה שאמרו במסכת מכות ה, א, שעניין ההזמה, היא בעדים בעצמם כמו שאמרנו, כגון שיאמרו לעדים הראשונים, "עמנו הייתם במקום פלוני". למעשה, כפי שנאמר במסכת בבא קמא, עב, ב, דין זה הוא חידוש, מפני שאין ודאות שהכת השנייה אשר הזימה את הכת הראשונה, דוברת אמת בהכרח, אך עדותה מתקבלת, כמובן לאחר דרישה וחקירה דקדקנית ועמוקה. גם העונש הוא חידוש, כי כאמור, בדרך כלל העונש על עדות שקר רגילה הוא מלקות, וכאן הוא משתנה ממקרה למקרה.

בדיני נפשות שיש בהם עונש מוות, בלבד, אם הנאשם הוצא כבר להורג על פי עדותם והעדים הוזמו אחר כך, לא מוציאים את העדים הזוממים להורג, שכן למדנו (מכות ה, א), (אם עדיין) לא הרגו – (העדים הזוממים) נהרגים, (אם) הרגו - אינם נהרגים, שכן נאמר "כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו" ולא כַּאֲשֶׁר עשה לְאָחִיו". לפי הרמב"ם, במקרה זה, אין לפטור את העדים לגמרי, אלא על בית הדין לפסוק להם עונש הולם.

יש מסבירים דין זה בכך, שלמרות שהעדים נמצאו זוממים, עדיין קיים סכוי שהם דווקא דוברי האמת ומי שהוצא להורג אכן היה אשם, ושהכת השנייה שיקרה. לכן, מחמת הספק, לא מוציאים את העדים הראשונים להורג. לעומת זאת, במקרה של עונש מלקות או חיוב ממוני, עושים לעדים הזוממים את מה שרצו לגרום לנאשם, אף אם כבר התבצע גזר הדין.

ישנם הרבה מרכיבים מתמיהים ומחדשים בדין עדים זוממים. בדרך כלל העונש בתורה למי שהזיק לחברו, הוא פיצוי ה"קרבן" על הנזק. במקרה הזה, בדיני נפשות הנאשם לא מקבל דבר מזה שעושים לעדים הזוממים את מה שזממו לגרום לו. בדיני ממונות הוא מקבל מהם את הנזק הממוני שתכננו לגרום לו. בנוסף, העדים הזוממים נענשים על עצם הכוונה להזיק לו או לגרום בעדותם למותו, אף אם תוכניתם כלל לא יצאה אל הפועל. בנוסף, מקבלים את עדות הכת המזימה ולא מבטלים את עדות שתי הכתות, כמו בעדות מוכחשת. נזכיר כי אם הכת הראשונה דוברת אמת, היא יכולה להביא עדים שיכחישו או שיזימו את עדות הכת השנייה ובכך להינצל מהעונש.

יתכן שהדינים החריגים ביחס לעדים הזוממים, קשורים לכך שכל עדותם היא המצאה אחת גדולה, שכן הם בכלל לא היו במקום האירוע שהעידו עליו, (למרות שיתכן שאכן אירע במקום או בזמן אחר). זאת לעומת עדי שקר אחרים, אשר יתכן שכן היו נוכחים, כל עוד אין עדות סותרת הנחה זו, אך הם שקרו לגבי מה שאירע.

דוגמא מובהקת לעדי שקר שהמציאו סיפור, היא העדים נגד נבות היזרעאלי אשר, תמורת שוחד, העידו עליו שקילל את אלוקים ואת המלך ונגזר עליו מוות בסקילה. אילו לנבות ניתנה הזכות לשכור סניגור טוב, יתכן שלא היה קושי להזים עדי שקר אלה, וזה פשוט יותר מהוכחה שדבריהם הם שקר. די היה להביא זוג שהיה אתם במקום אחר, בזמן שהם טוענים שנבות קילל. **על כן נוכל לומר שדין עדים זוממים הוא מסלול קל יחסית, המאפשר לנאשם שווא להינצל מעונש שלא מגיע**

לו, ושהוא בא כדי להרתיע עדי שקר ובכך למנוע, ככל האפשר, עדויות שקר. דין עדים זוממים נוהג בארץ ישראל, בזמן שקיים בית דין סמוך.

מה העונש על עדות שקר לפי התורה ולפי החוק הישראלי?

ע"פ ההלכה, הנאשם, שהוא קרבן לעדות שקר וודאית, יכול לתבוע את העדים לפצות אותו על הנזק שנגרם לו. ע"פ החוק הישראלי, מתן עדות שקר נחשב עבירה פלילית וקרבן עדות השקר רשאי להגיש תביעה פלילית. גם אם יוכח שנפל קרבן לעדי שקר, הוא לא בהכרח יקבל פיצוי על נזק שנגרם לו, אלא עדי השקר ידונו לשנות מאסר. נוסיף כי למרות שעדות שקר איננה דבר נדיר, מעט מאוד עדי שקר עומדים לדין בישראל.

מה הכוונה במילים "נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן..." (פסוק כא)? האם באמת יש עונש מוות או פגיעה גופנית?

רש"י מפרש שמדובר במי שהזיק לגופו של אחר, ובפיצוי ממוני בלבד, כמו בספר שמות, כא. לכאורה ע"פ סמיכות הפסוק, מדובר בסיום ענין עדים זוממים, שעושים להם את מה שזממו להזיק לאחר, ע"י כך שהעידו שפגע בגופו של אחר ואילו נמצא אשם, היה צריך לשלם נזק, צער, רפוי וכו, כלומר לשלם ממון. לכן לאחר שנמצאו זוממים, העדים צריכים לשלם לנפגע מעדותם.

סיכום פרק יט

ראינו את עניין קביעת 6 ערי מקלט שאליה יכול היה לנוס רוצח בשגגה. ראינו דרגות שונות של מעשי רצח – רצח הקרוב לאונס, רצח בשגגה - הדומה לגרימת מוות ברשלנות, ורצח הקרוב לפשיעה – הדומה אולי ל"גרימת מוות ברשלנות חמורה" של היום. (עד תיקון החוק בשנת 2019, הוגדר כ"הריגה"). רק על רוצח בשגגה חלה דין גלות לעיר המקלט. הרוצח באונס פטור מעונש ואילו הרוצח הקרוב לפשיעה בא על עונשו. ראינו את איסור השגת גבול, הנחשבת כגזל או גניבה ואת נושא עדים זוממים, שעושים להם את מה שזממו לגרום לנאשם ושדין זה יכול לסייע לנאשם לזכות בדין.

פרק כ - יציאה למלחמת רשות – ללא פחד; חשיבות רוח לחימה; הפטורים מיציאה למלחמה; דיני מלחמה; היחס לערביי ארץ ישראל לפי עקרונות התורה; האיסור להשחית עצי פרי במצור; כי האדם עץ השדה?

יציאה למלחמת רשות – ללא פחד; חשיבות רוח לחימה; הפטורים מיציאה למלחמה

כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֶךָ וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב מִמְּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם, כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. וְהָיָה כְּקָרַבְכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם. וְאָמַר אֲלֵהֶם: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֵיכֶם אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם. כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם. וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר: מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ, יֵלֵךְ וְיָשָׁב לְבֵיתוֹ, פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, יֵלֵךְ וְיָשָׁב לְבֵיתוֹ, פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ. וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ, יֵלֵךְ וְיָשָׁב לְבֵיתוֹ, פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה. וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב, יֵלֵךְ וְיָשָׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ. וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם.

(דברים כ, א-ט)

באיזה סוג מלחמה מדובר?

מדובר כאן במלחמת רשות, כי במלחמת מצווה אין פטורים ואפילו "יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ", (יואל ב, טז), לסייע למאמץ המלחמתי, וכן כדברי המשנה במסכת סוטה, פרק ח, משנה ז. זו דעת הרמב"ם וספר החינוך. יש המפרשים את דברי הרמב"ם שאומר (הלכות מלכים ומלחמות, פרק ז, הלכה ד) "במלחמת מצווה הכל יוצאים, ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה", שהנשים משתתפות במלחמה בעניינים לוגיסטיים כאספקת מזון לצבא (רדב"ז), ויש המפרשים כי נשים משתתפות בפועל בקרבות מסוימים. דעה אחרת קובעת כי נשים אינן משתתפות כלל, ומה שכתוב 'אפילו כלה מחופתה' מדובר במליצה בלבד, שיוצאת מחופתה וחוזרת לביתה ואין לו משמעות לענייני המלחמה (כדעת בעל "התורה תמימה"), שכן קיים איסור לאישה לשאת כלי נשק, כפי שנאמר (דברים כב, ה), "לֹא יִהְיֶה כְלִי גֶבֶר עַל אִשָּׁה". (למעשה, לצורך הגנה עצמית בסביבה מסוכנת, מותר לאישה להחזיק נשק).

סוגיית גיוס נשים לצה"ל באופן כללי, תידון בפרשת "כי תצא".

מה ההבדלים בין מלחמת רשות למלחמת חובה או מצווה?

מלחמת רשות היא מלחמה שנעשית בכדי להרחיב את תחומה של המדינה מעבר לגבולות הארץ, למשל מסיבות כלכליות – משקיות. פסק הרמב"ם, בהלכות מלכים ומלחמות, פרק ה:

א. אין המלך נלחם תחילה, אלא על מלחמת מצווה. ואיזו היא מלחמת מצווה? זו מלחמת שבעה עממים (הכנעניים בכניסת יהושע והעם לארץ), ומלחמה בעמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם. קיימת מחלוקת האם הכוונה למלחמת מגן נגד אויב שתקף (כמו במלחמת יום כיפור, או תקיפת החמאס ב – 7.10.23) או גם למלחמת מנע, כדי למנוע תקיפה – (כדוגמת מלחמת ששת הימים). רק לאחר מכן מותר למלך לצאת למלחמת הרשות.

ב. במלחמת מצווה, המלך אינו צריך לקבל רשות מבית הדין הגדול של 71 דיינים, ויכול לכפות על העם לצאת. אבל למלחמת הרשות, אינו רשאי להוציא עאת העם, אלא על פי בית הדין הגדול. הרב א"י קוק כתב (בשו"ת משפט כהן, סימן קמד), שיש תוקף של "משפטי מלוכה" שחלקם נוהגים אף במנהיג שאינו מלך, וכותב ש"בזמן שאין מלך... חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה". לפי דבריו, גם כיום מנהיג שייבחר על ידי רוב ישראל, יחשב למלך לעניינים מסוימים, (ולכן, לפי עיקרון זה, יוכל לצאת למלחמת מצווה ללא רשות הכנסת. בפועל, ע"פ החוק הקיים, ראש הממשלה ושר הבטחון זקוקים לאישור הקבינט הבטחוני כדי לצאת למלחמת מצווה).

לגבי מלחמת מצווה, ברור <u>שעל כל הגברים הכשירים בעם</u>, (כולל אברכים לומדי תורה, שאינם עובדים וש"תורתם אומנותם"), לעבור הכשרה צבאית, כדי שיוכלו להשתתף במאמץ המלחמתי. לדעת רוב הפוסקים, ישראל נמצאת היום במצב של <u>מלחמת מצווה</u>, מפני שהיא מאוימת ומותקפת לעתים ע"י אויבים.

אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם - מה אפשר ללמוד מדברי הכהן משוח המלחמה? איך אפשר לצוות על חיילים שלא לפחד במלחמה?

אין ספק שדברי הכהן אמורים לעודד את הלוחמים, להעלות את המורל ולחזק את רוח הלחימה, ע"י הזכרת הבטחון בה'.

לעניין האיסור לפחד, עד כמה שאפשר, על החיילים לבטוח בה' שיתן להם ניצחון. בוודאי שאין ליפול לרוח של תבוסתנות וייאוש. כתב הרמב"ם בהלכות מלכים ז, טו: "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב, יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ", - "כמשמעו, שאין בליבו כוח לעמוד בקשרי המלחמה. ומאחר שייכנס אדם בקשרי המלחמה, יישען על מקווה ישראל ומושיעו בעת צרה, ויידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד, ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו, אלא ייפנה מכל דבר, למלחמה".

אמנם קשה לנהוג כך, אך יש לשאוף לזה. בפועל, רוב החיילים, בעת הקרב, מרוכזים במשימות הלחימה ואין להם פנאי לחשוב בעניינים משפחתיים.

האם תמיד אפשר לבטוח בה' שיושיע?

צריך לבטוח ולהאמין, אך כמובן שבמלחמות יש נהרגים ופצועים ולא ניתן לקבוע למה אחד נפגע והשני לא. באופן כללי, ע"פ התורה, אם כל היוצאים למלחמה צדיקים, ייפגעו פחות.

מה מאפיין את הפטורים לצאת למלחמה? למה הם פטורים?

הרמב"ן מפרש שבונה הבית, המארס אישה או הנוטע כרם וכדו', טרודים בענייניהם האישיים ולכן לא יילחמו כמו שצריך. וכן פירש האבן עזרא: "כי לבו וכל תאוותו לחנוך ביתו, והנה לבו לביתו - לא למלחמה, על כן ינוס ויניס אחרים". אלה צריכים להביא לשר הצבא הוכחות שאכן בנו בית או ארסו אישה או נטעו כרם, לפני שישובו לביתם.

נאמר בברייתא במסכת סוטה דף מד, א: תנו רבנן: "אֲשֶׁר בָּנָה... אֲשֶׁר-נָטַע... אֲשֶׁר-אֵרַשׂ...". לימדה תורה דרך ארץ, שיבנה אדם בית, ויטע כרם, ואחר כך ישא אישה. הרמב"ם בהלכות דעות, הלכה יא כותב: דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה, ואח"כ יקנה בית דירה, ואח"כ ישא אישה, שנאמר "מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו – (וחילול הכרם נעשה רק בשנה הרביעית אחרי נטיעתה), מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, מי האיש אשר ארש אישה ולא לקחה". אבל הטיפשים מתחילים לישא אישה, ואח"כ אם תמצא ידו יבנה בית, ואח"כ בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות – (מקצוע), או יתפרנס מן הצדקה, וכן הוא אומר בפרשת הקללות, (דברים כח, ל), אִשָּׁה תְאָרֵשׂ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁכָּבֶנָּה; בַּיִת תִּבְנֶה וְלֹא תֵשֵׁב בּוֹ; כֶּרֶם תִּטַּע וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ, כלומר יהיו מעשיך הפוכים כדי שלא תצליח את דרכיך".

נוכל לומר שכל הפטורים מיציאה למלחמת רשות, נמצאים באמצע תהליכים בסיסיים בחייהם, ועצוב מאוד שחייו של אדם ייגדעו באמצע, כך שכל השקעותיו ומאמציו ירדו לטמיון. אם אדם כבר סיים תהליכים כאלה, לפחות משפחתו יכולה להתנחם, מבחינה מסוימת, מכך, ש"הספיק משהו בחיים".

נאמר במשנה במסכת סוטה, פרק ח, משנה ה, "וְנָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל-הָעָם וְאָמְרוּ מִי-הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ" (דברים כ, ח): רבי עקיבה אומר, "הירא ורך הלבב" - כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. רבי יוסי הגלילי אומר, "הירא ורך הלבב" - זה שהוא מתיירא מן העבירות שבידו, לפיכך תלה לו התורה את כל אלו, שיחזור בגללן (ולא יתבייש), כדברי רבי יוחנן בן זכאי במדרש ספרי: בוא וראה כמה חס המקום על כבוד הבריות מפני הירא ורך הלבב. כשהוא חוזר, יאמרו (האחרים) שמא בנה בית, שמא ארס אישה, (כלומר שאם הוא יחזור בגלל שרך לבו או שחושש מעבירות שבידו, חבריו יכולים לחשוב שאולי נטע כרם ולא חללו, או בנה בית ולא חנכו וכו').

מהי גישת היהדות לנושא ה"שכול"?

שְׁכוֹל הוא מצב של אבל בו נמצא מי שיַלדו מת, כלומר הוא שייך בעיקר להורים שאבדו בן או בת. בישראל, פעולת התמודדות חשובה עם השכול היא פעולת הנצחה, שבה מנציחים את זכרו של האדם האהוב בדרכים שונות. לעתים בפעולות אלו נרתמים הצער והתסכול כמנוע לטובת פעולות שמקדמות את החברה. רבים מבין המנציחים בוחרים להקים אנדרטת הנצחה. ישנם הבוחרים שהאנדרטה תהיה ספר זיכרון שבו מסופרים מעלותיו של האדם שנפטר. בעולם הישיבות ובאקדמיה מקובל להוציא ספר זיכרון של מאמרים בתחום מסוים, שמשתתפים בו אנשים הבולטים בתחום. ישנם כאלו הבוחרים פעולות הנצחה אחרות כמו תרומות למוסדות כמו בתי כנסת וישיבות או כתיבה והכנסה של ספר תורה לבית כנסת. ישנם הבוחרים בפעילות לא שגרתית כמו הקמת מפעל הנצחה לטובת פעילות מסוימת התורמת לחברה.

המנהג לעלות לקברו של המנוח ביום השנה למותו אף הוא רווח ביהדות וכן בתרבויות שונות. בנוסף לימי זיכרון אישיים, מקיימות מדינות רבות ובהן מדינת ישראל ימי זיכרון ממלכתיים אחדים, כגון יום הזיכרון לשואה ולגבורה ויום הזיכרון לחללי מערכות ישראל. אלה מבטאים את ההזדהות הקולקטיבית של כלל החברה עם המשפחות השכולות.

על כן, הדרך היהודית להתייחסות לשכול, היא להנציח את זכרו של המנוח ע"י הנצחה ועיסוק בפעולות חיוביות ובונות, ולא ע"י שקיעה בצער ובדיכאון.

מקור: ויקיפדיה, שכול.

מי הפטורים משירות צבאי היום במדינה? מה הדמיון לפטורים לפי התורה?

הפטורים העיקריים:

פטור עקב הגירה לחו"ל: למי שהיגר מחוץ לישראל לפני גיל 16.

פטור עקב נישואין, היריון או הורות (לנשים בלבד).

פטור מטעמי הכרה דתית (לנשים יהודיות בלבד).

פטור מטעמי בריאות.

פטור מטעמי מצפון: (המועמד מוכר כפציפיסט).

פטור עקב מצב משפחתי, חינוך, התיישבות ביטחונית או צורכי המשק הלאומי.

דרוזים דתיים, ערביי ישראל (כולל בדואים) ונשים דרוזיות וצ'רקסיות פטורים מגיוס חובה.

הסדר "תורתו אומנותו" מאפשר לגברים יהודים ללמוד בישיבה ובכך לדחות את הגיוס כל עוד ממשיך התלמיד את לימודיו או בהגיעו לגיל הפטור על פי ההסדר, שבהגיעו אליו מותר לו ללמוד לימודים אקדמיים או לעבוד לפרנסתו, מבלי להתגייס לצבא או לשרת בשירות לאומי. (כיום גיל 26 שנה). מקור: ויקיפדיה, אי-גיוס_בישראל.

לפי התורה, בנוסף לפטורים ע"פ חוק המדינה, כל הנשים פטורות משירות צבאי, ואין צורך או סיבה לגייסן, אלא אם כן קיים הכרח בטחוני של ממש. גברים פטורים ליציאה למלחמה אך לא משירות צבאי כליל, אם ארסו אישה, בנו בית חדש וטרם נכנסו אליו או נטעו כרם לאחרונה וכן ואם הם מפחדים להילחם.

נדגיש כי הפטורים האלה מיציאה למלחמת רשות, חייבים לשרת בתפקידים לא קרביים בעת המלחמה. במלחמת מצווה, כדי להציל את המדינה מהתקפת אויבים, כולם חייבים להשתתף ואין פטור משירות לצורך לימוד תורה.

כמו כן, ע"פ ההלכה, מי שנשא אישה, בנה בית ונכנס אליו או נטע כרם שמתחיל לתת יבול, פטור למשך שנה משירות צבאי כליל, פרט למלחמת מצווה.

יוצא שבאופן כללי, התורה מחייבת למעשה את כולם לשרת בעת מלחמת מצווה, שירות קרבי או לא קרבי כלשהו.

מה התייחסות התורה לנושא גיוס אברכים שתורתם אומנותם? מה ההסדרים שיושמו?

מקור המונח "תורתו אומנותו", מתאר יחידי סגולה העוסקים אך ורק בלימוד תורה. כך מופיע במסכת שבת, יא, א: "...דתניא חברים שהיו עוסקים בתורה מפסיקים (את לימודם) לקריאת שמע ואין מפסיקים לתפילה. אמר רבי יוחנן, לא שנו (לא למדו זאת), אלא כגון רבי שמעון בן יוחאי וחבריו שתורתן אומנותן, אבל כגון אנו, (תנאים "רגילים"), מפסיקים לקריאת שמע ולתפלה". לפי זה, אם התנאים לא הוגדרו כמי שתורתם אומנותם, בוודאי שלא נכון להגדיר כל אברך הלומד תורה בלבד, כמי שתורתו אומנותו. לעומת זאת, פסק הטור שולחן ערוך: "אם יש לו מעט אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תדיר, נקרא תורתו אומנותו". דברים אלו נפסקו גם בשולחן ערוך, (יורה דעה, רמ"ג, ב). כלומר, שמדובר באדם העובד מעט למחייתו ולפרנסת משפחתו, ומקדיש את כל זמנו הפנוי ללימוד תורה. לא מוכר מצב של לימוד תורה בלבד, ללא עבודה כלל. לפי הטור והשולחן ערוך, מי ש"תורתו אומנותו" פטור מתשלומי מיסים לצורכי ביטחון וכן פטור מעבודות חובה קהילתיות כמו חפירת בארות מים.

כפי שלמדנו, לא מופיע במקורותנו פטור לתלמידי חכמים, מהשתתפות אפילו במלחמת רשות ומכל שכן במלחמת מצווה, שמדינת ישראל שרויה בה, ועל כל גבר בישראל לעבור הכשרה צבאית, כדי שיוכל להשתתף במלחמה. להיפך, התורה ציוותה "לא תעמוד על דם רעיך" וידוע הכלל ש"פקוח נפש דוחה את כל המצוות, כולל לימוד תורה". לכן, לגבי אברכים המצהירים שתורתם אומנותם, נראה שיהיה נכון לקבוע כי, בגלל חשיבות הכשרת מורים לתורה ולמצוות, רבנים, דיינים ושאר משרתים במקצועות הקודש, יש מקום לדחות את שירותם ואולי אף לקצרו. כמובן שלפני גיוסם, אלה יתגייסו למסגרות צבאיות התואמות את הרמה ההלכתית והרוחנית

הגבוהה שלהם. **על כל האברכים שאינם מתעתדים למלא תפקידים ציבוריים כנ"ל, להתגייס**, אולי לאחר דחיה מסוימת, לתקופה השווה לכל שאר חיילי צה"ל, לאותן מסגרות שהותאמו ושיותאמו ושיותאמו לצרכים המיוחדים שלהם, או במסגרת ישיבות הסדר חרדיות, (המשלבות שירות צבאי ולימוד בישיבה).

לצורך כך, רצוי להמיר את הקצבה הניתנת ביום לכל תלמיד ישיבה או אברך, בשנים שלפני גיוסו, במלגה, הניתנת לצורך הכשרה מקצועית למשרתים בקודש **עצמם**, ולא למוסדות הלימוד, ללימודי הוראה, רבנות – כולל עיסוק בסוגיות תורה ומדינה ויחס התורה לסוגיות שעל סדר היום הציבורי, דיינות, השגחת כשרות, שחיטה, מילה וכו'. לאחר שהאברך יתחיל לעבוד בחלק מהיום לפרנסת משפחתו, וכפי שייקבע בחוק, בהתאם להלכה בשולחן ערוך, לא יהיה עוד צורך בקצבה לאברכים הלומדים בכולל בחלק מהיום.

בעלי משפחות יוכלו להמיר את השירות הצבאי בשירות לאומי – אזרחי.

דוגמאות למסגרות שכבר הוקמו תוך התאמה לצרכי חיילים חרדים: גדוד נצח יהודה הוקם על ידי צה"ל בשיתוף עם רבנים ומשרד הביטחון, על מנת לאפשר לחרדים לשלב שירות צבאי קרבי עם המשך השמירה על אורח חייהם. כיום הגדוד מהווה חלק מחטיבת כפיר. בחטיבת גבעתי קיימת פלוגת תומר – גבעתי, המותאמת לחיילים חרדים. בנוסף, ב- 2025 הוקמה חטיבת "חשמונאים", המותאמת לשמירה קפדנית על אורח חיים של חיילים חרדיים, כולל רבנים צמודים ושיעורי תורה.

שח"ר (ראשי תיבות של "שילוב חרדים"), הוא מיזם לשילוב חיילים חרדים בתפקידים עורפיים בצבא. הקבוצה הראשונה התגייסה בנובמבר 2007 למערך הטכני של חיל האוויר, ובעקבות הצלחת הפרויקט נפתחו עוד חילות (חיל המודיעין, חיל הים, אגף כוח אדם, אגף טכנולוגיה ולוגיסטיקה). בנוסף נפתחו מסלולים ייחודיים בחטיבת הצנחנים, מג"ב – משטרה, תקשוב – סייבר, ישיבות הסדר חרדיות, מכינות קדם צבאיות חרדיות, וכן גיוס במסגרת שלב ב' לבני 26 ומעלה.

הצבא מציין בפני המועמדים כי בכל הבסיסים פועלים רב צבאי, בית כנסת ושיעור תורה יומי, אוכל כשר למהדרין, ושירות לצד גברים בלבד במעגל הראשון של העבודה. כמו כן הוא מדגיש את ההכשרה המקיפה הניתנת למתגייסים, המאפשרת פרנסה בתחום לאחר תום השירות.

נציין כי מאז קום המדינה ישבו מספר ועדות והיו מספר החלטות של ראשי ממשלה ושרי בטחון בסוגייה זו. למשל, ב- 1986 מונתה ועדת משנה של ועדת החוץ והביטחון של הכנסת, לבחינת מצב גיוס תלמידי ישיבות. בראש ועדת המשנה עמד חבר הכנסת הרב מנחם הכהן ממפלגת העבודה, וחברי הוועדה הנוספים היו חברי הכנסת בנימין בן אליעזר, שרה דורון, הרב חיים דרוקמן, מיכה חריש, רפאל פנחסי ויוסי שריד. דו"ח הוועדה הוגש ב-1988. ההמלצה הראשונה של הוועדה הייתה לחזור למצב שלפני שנת 1975, דהיינו שרק תלמידי ישיבות מוכרות וישיבות

תיכוניות יוכלו להיכנס להסדר. בנוסף, המליצה הוועדה ליצור מסגרת של מעין "עתודה אקדמאית" לבוגרי ישיבות, בה יוכל כל תלמיד ישיבה ללמוד מגיל 18 ועד גיל 24. בתום תקופה זו, יעמדו התלמידים בבחינות, וסך של 200 התלמידים המצטיינים בכל שנה יקבלו פטור מלא משירות ביטחון ויורשו להמשיך בלימודיהם. יתרת התלמידים יגויסו לשירות מקוצר בן כשנה, ולאחריו ישובצו במערכי המילואים של צה"ל וישרתו שירות מילואים בכל שנה תוך תיאום מועדי השירות עם ראשי הישיבות. עוד המליצה הוועדה לקבוע מכסה של שלושה אחוזים משנתון הגיוס של תלמידי ישיבות שיוכלו להצטרף להסדר "תורתו אומנותו". המלצות הוועדה זו לא יושמו באופן גורף, כנראה בגלל שיקולים פוליטיים.

נראה שהמלצות ועדה זו תואמות את ההלכה וכן את צרכי צה"ל ומקובלות על רוב הציבור, אך לא על הפלגים החרדיים הקיצוניים. **יתכן שהדרך הנכונה להגיע ליעד של השתתפות צעירים חרדים במאמץ הבטחוני ואף השתתפות בכוח העבודה במדינה, היא ע"י מתן תמריצים כלכליים אישיים (ולא למוסדות), לאלה המוכנים להיכנס למסלולים של הכשרה מקצועית למקצועות הקודש ולימודים אקדמיים, לצד לימוד בישיבה גבוהה או בכולל בחלק מהיום. לאחר מכן, יתגייסו לצבא הסדיר במסגרות המותאמות לצרכיהם. הוכח שדרך הסנקציות כלפי המוסדות אשר נוסתה, נוחלת כשלון.**

כנגד אלה המסרבים לשרת, יש לנקוט פעולות כגון סנקציות כלכליות אישיות והפסקת כל הקצבאות והסובסידיות וההנחות הניתנות (מעונות יום, ארנונה וכו'), מניעת הוצאת רישיון נהיגה, יציאה לחוץ לארץ ועוד. יש להפעיל אף עונש מאסר ואולי בעתיד שלילת אזרחות.

בסוף 1998 פסק בג"ץ שהחלטותיו של שר הביטחון בעניין גיוס בני ישיבות אינן כדין, ולהסדרתו נדרשת חקיקה של הכנסת. בעקבות פסיקה זו מונתה ב-1999 ועדת טל, בראשות השופט בדימוס צבי טל. מטרת הוועדה הייתה למצוא את הדרך החקיקתית הראויה אשר מכוחה יהיה שר הביטחון רשאי לפטור משירות ביטחון, בני ישיבה שתורתם אומנותם, ובמקביל להמליץ על שיפורים כגון פיתוח מסגרות שירות לציבור החרדי. ב-23 ביולי 2002 עבר בכנסת חוק "דחיית שירות לתלמידי ישיבות שתורתם אומנותם" ("חוק טל"). הוחלט להשאיר את ההסדר על כנו במספר שינויים. המרכזי שבהם היה "שנת ההכרעה" - בגיל 22 יקבל בחור ישיבה שנת הכרעה שבה יוכל לבחור האם להמשיך ללמוד או לצאת לעבודה. מי שיבחר לעבוד יוכל לבחור בין שירות צבאי מקוצר של שנה וארבעה חודשים ומילואים, לפי צורכי הצבא, לבין שירות אזרחי של שנה, ללא שכר ועם אפשרות לעבודה נוספת. בנוסף קבע החוק כי יורחבו מסגרות המאפשרות שירות נוח לחרדים בצבא כמו הנח"ל החרדי וההגבלות על בחורי הישיבות שבהסדר ייאכפו ביתר קפדנות.

ביולי 2005 הודיעה המדינה לבית המשפט העליון כי הניסיון לשנות את ממדי ההתגייסות לצבא בקרב החרדים באמצעות חוק טל נכשל כליל. בשלוש השנים שמאז חקיקתו הוא הביא לגיוס עשרות בודדים של חרדים בלבד.

ביולי 2009 הודיע אגף כוח אדם בצה"ל לצוות המעקב הפרלמנטרי ליישום חוק טל, כי מספר מקבלי דחיית השירות גדל על אף חוק טל, ובכך נכשל לחלוטין השילוב בצה"ל באמצעות חוק טל.

ב-1 באוגוסט 2012 פג תוקפו של חוק טל, ולא חודש בעקבות פסיקת בג"ץ כנגד החוק. ב-12 במרץ 2014 אושר בכנסת תיקון 19 לחוק שירות ביטחון ("השוויון בנטל"), שלפיו היקף דחיות הגיוס לבני ישיבה שעברו את גיל 21 יוגבל למכסה קבועה, בתום תקופת ביניים בת שלוש שנים. לאחר ביטול החוק מ- 2014 וע"פ דרישת בג"ץ להעביר חוק חלופי, ב- 2018, אושר בקריאה ראשונה, תיקון לחוק, הקובע יעדי גיוס גדלים והולכים של הלומדים בישיבות חרדיות וסנקציות על ישיבות שלא יעמדו ביעדי הגיוס במשך 3 שנים רצופות. הסנקציות יחלו רק כעבור 6 שנים מאישור החוק. כן כלולים תמריצים כלכליים למתגייסים - העלאת דמי הקיום ומימון תואר ראשון למי שסיים שירות צבאי מלא. מועצת גדולי התורה התנגדה להצעה, בעיקר בגלל סעיף הקובע ביטול אוטומטי של החוק שמשמעותה חובת גיוס לכולם, לאחר אי – עמידה ביעדים במשך 3 שנים רצופות.

נכון לשנת 2025 קיימים דיונים סביב הצעת חוק שירות ביטחון (תיקון מס׳ 26) (שילוב תלמידי ישיבות המכונה חוק הגיוס, ובפי מתנגדיה "חוק ההשתמטות", נועדה להסדיר את הגיוס והפטור מגיוס של מי ש"תורתו אומנותו. הצורך בחוק נוצר בעקבות פקיעת תיקונים קודמים לחוק שירות הביטחון ביולי 2023 שהביאו למצב שבו עשרות אלפי בני ישיבות דוחים שירות <u>ללא כל אסמכתא חוקית</u> ותוך פגיעה בעיקרון של שוויון בנטל .במהלך הדיון בהצעת החוק צורכי מערכת הביטחון גדלו משמעותית בעקבות מלחמת חרבות ברזל.

עיקרי ההצעה:

הסדרת מעמדם של תלמידי הישיבות: הצעת החוק מציעה לקבוע קריטריונים ברורים למתן דחיית שירות או פטור מגיוס לתלמידי ישיבות, בהתאם למספרם ולצרכי הצבא.

תמריצים כלכליים: ההצעה כוללת מנגנון של תמריצים חיוביים ושליליים, כך שמוסדות תורניים שלא יעמדו ביעדי הגיוס המוגדרים עלולים לספוג הפחתה בתקציביהם.

הקמת מסלולי שירות מותאמים: החוק מציע להקים מסלולי שירות מותאמים, כולל שירות אזרחי-טכנולוגי, במטרה לשלב את בני הישיבות בתרומה לחברה ולמדינה.

הצעת החוק כוללת יעדי גיוס נמוכים וקבועים מראש: 1,566 בשנה הראשונה, עליה בהדרגה ל-2914 לאחר שבע שנים ול - 3590 בשנה העשירית להחלת החוק. רק לאחר מעל 15 שנים מהחלת החוק יחל לגדול יעד הגיוס בהתאם לגידול באוכלוסייה החרדית .

ביוני 2024, הכנסת החילה "דין רציפות" על הצעת החוק משנת 2022, מה שמאפשר להמשיך את הליך החקיקה מהנקודה שבה הופסק בכנסת הקודמת.

הצעת החוק עוררה דיון ציבורי נרחב:

תומכי ההצעה רואים בה איזון בין צורכי הביטחון לבין שמירה על אורח החיים התורני, ומדגישים את החשיבות בהסדרת הנושא לאחר שנים של חוסר ודאות.
מתנגדי ההצעה טוענים שהיא מעמיקה את אי-השוויון בנטל השירות, פוגעת במודל "צבא העם" ועלולה לגרום לקרע חברתי בגלל המשך מתן פטור מגיוס, כמעט מוחלט, לצעירים חרדיים.

נציין שמי שדוחה גיוס בגלל ש"תורתו אומנותו", לא יכול לעבוד או ללמוד לימודים מקצועיים או אקדמיים, המהווים הפסקה בהגדרתו של "תורתו אומנותו" ומחייב את גיוסו לצה"ל, אך בגיל 31, ניתן פטור מגיוס לאבות לחמישה ילדים ובגיל 35 מוענק פטור לאבות לארבעה ילדים.
(בהתבסס על ויקיפדיה, תורתו_אומנותו).
(התייחסות נוספת לסוגייה זו מופיעה בספר בסדרה זו, "להיות מדינה יהודית").

האם יש מקום לכך שאדם רק ילמד תורה ולא יעבוד לפרנסתו?

ההלכה שוללת זאת. כתוב במשנה בפרקי אבות (ב, ב) ; רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עוון ; וכל תורה שאין עימה מלאכה, סופה בטלה וגוררת עוון.
נאמר במסכת ברכות לה, ב, תנו רבנן "ואספת דגנך", (דברים יא, יד) - מה תלמוד-לומר? לפי שנאמר (יהושע א, ח) "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך" יכול דברים ככתבן?! תלמוד-לומר "ואספת דגנך" - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי ר' ישמעאל. ר' שמעון בן יוחי אומר - אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה בשעת הרוח - תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית על ידי אחרים - שנאמר (ישעיהו סא) "ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'", ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית על ידי עצמן - שנאמר "ואספת דגנך", ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן - שנאמר (דברים כח) "ועבדת את אויביך וגו'". אמר אביי, הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כר' שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן.
רבים למדו מדברי אביי שנפסק להלכה לעשות כדברי רבי ישמעאל ולשלב תורה ועבודה לשם פרנסה.
הרמב"ם מתייחס לכך בהלכות תלמוד תורה ופוסק באופן גורף שצריך לקיים תלמוד תורה עם דרך ארץ - (עבודה). את הטענות ביחס להסכם יששכר וזבולון, שלפיו חלק מן העם עוסקים בתורה וחלקו השני עוסק במסחר ותומך בלומדים, דוחה הרמב"ם בפירושו למשנה במסכת אבות, ד, ו וטוען שמדובר רק במי שנותן מממונו לסוחרים כדי שיסחרו בממונו וירוויחו בשבילו, אבל להתפרנס ממש מן הצדקה - אסור.

כתב הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה, ג, ט - יא: כל המשים על ליבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה, ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם, וביזה את התורה, וכיבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חייו מן העולם הבא: לפי שאסור ליהנות מדברי תורה, בעולם הזה.

אמנם כתב הרמב"ם גם כן, (הלכות שמיטה ויובל פרק יג, הלכה יג): "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלוקים ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכוהנים ללוים...".

כתב על דברים אלה של הרמב"ם, ר' דוד בן שלמה אבן זמרא (הרדב"ז): "ודקדקתי בדבריו ז"ל שכתב "ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו" - שהקב"ה יזכה לו להרוויח בעולם דבר המספיק לו ולא שישליך את עצמו על הציבור. ועיין במה שכתב בפירוש משנת "ולא קרדום לחפור בו": "אמרו חכמים, כל הנהנה מדברי תורה, נטל חייו מן העולם. ועוד ציוו ואמרו, (פרקי אבות, ד, ה): לא תעשם עטרה להתגדל בהם, ולא קרדום לחפור בהם. ועוד אמרו, (פרקי אבות, א,י): אהוב את המלאכה, ושנא את הרבנות. וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטילה".

נאמר במסכת קידושין (כט, א): "תנו רבנן: האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אישה וללמדו אומנות – (מקצוע)... ר' יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות" – (שוד), ומסביר רש"י: "דכיון דאין לו אומנות ויחסר לחמו, ילך בפרשת דרכים וילסטם (ישדוד) את הבריות". לעתים היום זה מתבטא בכך שמי שאין לו מספיק מקורות פרנסה מחפש דרכי רמייה, הטעיה ושקר כדי להשלים את החסר.

הוסיף הרמב"ם, (הלכות תלמוד תורה, ג, יא), מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו, ומידת חסידים הראשונים היא; ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה, ולעולם הבא: שנאמר "יגיע כפיך, כי תאכל; אשריך, וטוב לך" (תהילים קכח, ב) - "אשריך" בעולם הזה, "וטוב לך" לעולם הבא שכולו טוב.

הספר "בשולי גליוני" (של הגאון ר' משה לייטר, עמ' תקפ"ז ואילך), מביא מקורות שחז"ל היו כמעט כולם מתפרנסים בעמל כפיהם. הלל היה חוטב עצים (פי' הרמב"ם, על אבות פרק ד, משנה ה) שמאי עסק בבנאות (שבת לא, א) אבא שאול היה גבל (פסחים לד, א) וקובר מתים (נדה כד, ב) ר' יהודה היה נחתום (בבא בתרא, קלב, א) חוניא היה חופר שיחין (בבא בתרא, קסד, ב) ר' יהודה היה חייט (בבא בתרא, קסד, א) ר' אבין היה נגר (שבת כג, ב) אבא אושיעא היה כובס (ירושלמי, בבא קמא, פרק י, הלכה ב) ר' יצחק היה נפח (קידושין נט, א) ר' חנינא היה סנדלר (פסחים קיג, ב) ויש בספר עוד כמה עשרות דוגמאות והפנייה למקורות נוספים.

נביא להלן כמה ממאמרי חז"ל בשבח כללי של תלמידי חכמים, העוסקים ג"כ במלאכה המפרנסת אותם:

א. גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים (ברכות ח, א)

ב. ובחרת בחיים, זו אומנות (ירושלמי פאה, א, א)

ג. האב חייב בבנו ללמדו אומנות. כל שאינו מלמדו אומנות כאילו מלמדו לסטות (קידושין כט, א) "כשם שחייב ללמדו תורה, כך חייב ללמדו אומנות" (קידושין ל, ב)

ד. חביבה מלאכה מזכות אבות (בראשית רבה, פרשה עד, ע"ע תנחומא ויצא, יג)

ה. טוב לגבר כי ישא עול. עול תורה, עול מלאכה (מדרש איכה רבה, ג)

ו. ילמד אדם אומנות, והקב"ה מפרנסו (קוהלת רבה, ו)

ז. קנה לך אומנות עם התורה (קוהלת רבה, ט)

ח. לא השרה הקב"ה שכינתו על ישראל עד שעשו מלאכה (אבות דר' נתן, י"א)

ט. כשם שהתורה ניתנה בברית, כך המלאכה ניתנה בברית (שם)

י. כשם שנצטוו ישראל על מצות עשה של שבת, כך נצטוו על המלאכה בששת הימים" (מכילתא דר' שמעון בר יוחי, מהדורת עזרא מלמד, שמות כ, ט)

י"א. 'ראה חיים' (קהלת, ט, ט) זו תורה. 'עם אשה', זו אומנות (ע"ע קידושין ל, ב).

יב. נקראת 'עדה קדושה' שהיו משלשין את היום. שליש לתורה, שליש לתפלה, ושליש למלאכה (ילקוט שמעוני, קהלת, תתקפ"ט).

קטעים מתוך: הרב משה צוריאל, "וכל תורה שאין עמה מלאכה", משנתו של מאור הדור, הראי"ה קוק, ישיבת בית אל, www.yeshiva.org.il › midrash › doc › doc40 › tz_tomel, תשס"ו.

<u>על כן, אלה הלומדים תורה ולא עוסקים בעבודה או מלאכה, פועלים בניגוד לרוב פוסקי ההלכה ולדברי חז"ל</u>. ישנן קהילות שבהן מנדים את מי שיוצא לעבודה, בעוד חכמים גינו דווקא את אלה שלא עובדים.

מצד שני, ישנם יהודים רבים, ולמעשה רוב העם, שאינם לומדים תורה כלל ושמעולם לא למדו תורה. יש הטוענים שאלה שרק לומדים, מכפרים על, או מאזנים את הרבים פי כמה, שאינם לומדים כלל. אולי ישנה הצדקה מסוימת בטענה זו, אך עדיף בהרבה, לשאוף לכך שכל תלמיד יהודי בבית ספר, ילמד לימודי יהדות בסיסיים לפחות, כדי שידע מה זה להיות יהודי במדינה המגדירה את עצמה "מדינה יהודית", ושתלמידי הישיבות הגבוהות והכוללים גם יעבדו לפרנסתם, לפחות בחלק מהיום. לצערנו לרוב רובם של בוגרי תיכון בארץ אין מושג מהי יהדות, מה ערכיה ומצוותיה ומקבלים דרך כלי התקשורת והרשתות, תמונה מעוותת ומלגלגת של ערכי התורה והמצוות. מצב זה של אי - לימוד תורה כלל, מחד, מול תופעת אי גיוס והימנעות מעבודה, של האברכים שתורתם אומנותם מאידך, גורם לשסע עמוק בחברה הישראלית, שחובה להקטינו ככל הניתן ע"י הנהגת שינויים בתכני לימוד ובסדרי לימוד, הן במגזר הממלכתי - כללי והן במגזר החרדי.

האם לימוד תורה בלבד ללא לימודי "חול" הוא לימוד ראוי ואיכותי?

כאמור, נאמר בברייתא במסכת קידושין (כט, א): "תנו רבנן: האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אישה וללמדו אומנות (מלאכה או מקצוע). וכן כתב הרמב"ם, (הלכות יסודי התורה פרק ב, הלכות א-ב), "האל הנכבד והנורא הזה מצווה לאהבו וליראה אותו שנאמר "ואהבת את ה' אלקיך", ונאמר "את ה' אלקיך תירא". והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חוכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאווה תאווה גדולה לידע השם הגדול..."

לפי הרמב"ם, על אדם הרוצה להגיע לדרגה של יראת ה' ואהבת ה', לחקור ולעסוק במדעי הטבע, וזה בוודאי אינו סותר או מבטל לימוד תורה, אלא להיפך, מועיל להבנה הנכונה של התורה.

גם רבי יהודה הלוי עומד על הצורך לדעת את מקצועות הטבע והלשון בשביל קיום התורה, (ספר הכוזרי, מאמר שני, פיסקה סד): "הסנהדרין - חובה הייתה מוטלת עליהם שלא תחסר להם כל ידיעה בחוכמות האמיתיות והדמיוניות המקובלות, בכללן גם כישוף וידיעת כל הלשונות. הייתכן כי ימצאו תמיד בקרב העם שבעים זקנים חכמים אם אין החכמות נפוצות וקבועות בעם? ואיך לא יהיה הדבר כן, אם לשם קיום המצוות עצמן יש צורך בכל החוכמות האלה?...".

לפי הנ"ל, חובה ללמוד גם לימודי ליבה, בנוסף ללימוד תורה, בכל מוסדות החינוך.

דיני מלחמה; היחס לערביי ארץ ישראל לפי עקרונות התורה

כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם. וְהָיָה אִם שָׁלוֹם תַּעֲנְךָ וּפָתְחָה לָךְ וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ. וְאִם לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה וְצַרְתָּ עָלֶיהָ. וּנְתָנָהּ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְהִכִּיתָ אֶת כָּל זְכוּרָהּ לְפִי חָרֶב. רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בָּעִיר כָּל שְׁלָלָהּ תָּבֹז לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת שְׁלַל אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לָךְ. כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל הֶעָרִים הָרְחֹקֹת מִמְּךָ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא מֵעָרֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הֵנָּה. רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה. כִּי הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם וַחֲטָאתֶם לה' אֱלֹהֵיכֶם.

(דברים כ, י-יח)

לפי הנ"ל מהם דיני המלחמה? במה הם שונים מדיני המלחמה היום? מה הדין כלפי הכנענים, ולמה?

הרמב"ן מביא את פירוש רש"י – "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ וגו' - במלחמת הרשות הכתוב מדבר, (ולא מלחמת מצווה), כמו שמפורש בענין (פסוק טו), "כן תעשה לכל הערים הרחוקות

ממך מאד". זה מבוסס על מדרש ספרי (שופטים קצט), והכוונה שהפרשה בסופה, מבחינה בין שתי המלחמות, אבל קריאת השלום, (שבפסוק י), אפילו במלחמת מצווה היא, שחייבים לקרוא לשלום אפילו לשבעה עממים, שהרי ראינו שמשה קרא לשלום לסיחון מלך האמורי, אפילו שנאמר, "כי החרם תחרימם", (פסוק יז), "ולא תחיה כל נשמה" (פסוק טז). אבל ההבדל שבין שני סוגי המלחמות הוא, שאם האויב אינו משלים אלא בוחר לעשות מלחמה, שצווה הכתוב שברחוקות יש להכות את כל זכורה ולהחיות את הנשים והטף בזכרים, ובערי העמים האלה, שבארץ כנען, אם דחו את הצעת השלום, צווה להחרים גם הנשים והטף. וכך אמרו רבותינו במדרש "אלה הדברים רבה" (ה יג), ובמדרש תנחומא.

מוסיף הרמב"ן: ובגמרא ירושלמי (שביעית פ"ו, הלכה א), אמר רבי שמואל ברבי נחמני: יהושע בן נון קיים פרשה הזו. מה עשה יהושע? היה שולח פרוסדיטגמא (איגרת) בכל מקום שהיה הולך לכבוש והיה כותב בה, מי שמבקש להשלים - יבוא וישלים, ומי שמבקש לילך לו - ילך לו, ומי שמבקש לעשות מלחמה - יעשה מלחמה. הגרגשי פנה (עזב את מקום מושבו), הגבעונים השלימו ועשה איתם יהושע שלום. 31 מלכים שבאו להילחם, הפילם הקב"ה וכו', וכך אמר הכתוב בכולם (יהושע יא, יט, כ) "לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון. את הכל לקחו במלחמה, כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם", מכלל שאם רצו להשלים (ולנטוש עבודה זרה), היו משלימים עמם, שכן כל העניין של החרמה הוא כדי שבני ישראל לא ילמדו מהם עבודה זרה.

לגבי העמים הקרובים שבארץ כנען, אם רוצים להשלים, עליהם לעזוב עבודה זרה ולקבל על עצמם 7 מצוות בני נח. כמו כן, כל אדם פרטי משבעת העמים שמוכן לקיים 7 מצוות בני נח, אין הורגים אותו. הרמב"ן מוסיף שאכן כך נהג שלמה המלך שכתוב בו (מלכים א, ט, טו - כב) "וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות את בית ה' ואת ביתו ואת המלוא ואת חומת ירושלים וגו', כל העם הנותר מן האמורי, החתי, הפריזי, החוי והיבוסי, בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם, ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה, ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד", ומבאר הרמב"ן שקבלו על עצמם שבע מצוות בני נח.

מזה אפשר להסיק שלא הייתה השמדה של עמי כנען, אלא חלק הובסו במלחמה, חלק יצאו לארצות אחרות, וחלק נותרו לאחר קבלת 7 מצוות בני נח.

לפי עקרונות התורה, איך נכון להתייחס לערביי יהודה ושומרון ומזרח ירושלים?

ערביי יהודה ושומרון, כידוע, אינם עובדי עבודה זרה, אך מצד שני, רובם עוינים את מדינת ישראל ואזרחיה היהודים, מעוניינים לפגוע בהם ואף לרצוח אותם, וסבורים, בהתבסס על דת האסלאם, שאין לגיטימיות לקיום מדינה יהודית בארץ ישראל. במצב זה, רובם לא יסכימו להיות אזרחים של מדינת ישראל השנואה עליהם, אלא ישאפו להשמידה או להשתלט עליה.

ע״פ עקרונות התורה שראינו, נראה שנכון להחיל את ריבונות ישראל על כל שטחי ארץ ישראל, מבחינת הבעלות על כל הקרקעות שאינן בבעלות פרטית מוכחת, (דהיינו אדמות מדינה). אך כנראה שהדבר לא ניתן מבחינת הכרה בינלאומית והריבונות תוכל לחול על שטח C בלבד, שבו הרוב הגדול של התושבים הם אזרחי ישראל. יחד עם זאת, המדינה תבהיר כי גם שטחי A ו- B, הם חלק בלתי נפרד מארץ ישראל, השייכת לעם היהודי, גם ע״פ החוק הבינלאומי.

לגבי זכויות פוליטיות ופרטיות, ערביי יהודה ושומרון יהיו רשאים להמשיך לגור במקומותיהם. תושבים ערבים בשטח C , אשר יסופח למדינת ישראל, המוכנים להצהיר נאמנות למדינת ישראל ולחוקיה, יוכלו לקבל מעמד של תושבות קבע, זאת בדומה למעמד ערביי ירושלים המזרחית והדרוזים ברמת הגולן. מי שאינו מוכן להצהיר נאמנות לחוקי מדינת ישראל, יהיה תושב החבל האוטונומי, ויקבל אשרות שהיה ועבודה קבועות בתחום שטח C, בתנאי שאינו מהווה סיכון בטחוני כלפי אזרחי ישראל ואינו חשוד באי – ציות לחוקיה. המסכן את הבטחון או עובר עבירות רבות, יועבר לשטח האוטונומיה. מעמד תושבות קבע מקנה את כל הזכויות שיש לאזרחי המדינה, (חופש תנועה, עבודה, שהייה בתחום מדינת ישראל, קצבאות בטוח לאומי וכו׳), אך למעט זכות הצבעה לכנסת ודרכון ישראלי. ערבי העובר גיור, יקבל מיד אזרחות ישראלית. תושבים אלה יוכלו להחזיק אזרחות של החבל האוטונומי הערבי ביו״ש, או אזרחות ירדנית, אם תינתן להם, כמו התושבים הערביים של מזרח ירושלים. ערבי בשטח C העובר גיור, יקבל אזרחות ישראלית לאחר תקופת אכשרה, שבה יצטרך להוכיח שהגיור היה אותנטי ושהוא נאמן למדינה ושומר על חוקיה. התושבים הערביים בשטחי A ו - B, יהיו תושבי ואזרחי החבל הערבי האוטונומי, בדומה לרשות הפלסטינית היום, ויוכלו לבקש אזרחות ירדנית, כפי שיש לערביי ירושלים המזרחית. החבל האוטונומי יורשה להעניק אזרחות לתושבים ולהנפיק להם דרכונים, אך לא יהווה מדינה עצמאית בתחומי ביטחון ומעברי הגבולות בינו לישראל. לצורך שמירה על הביטחון, החוק והסדר, (כולל מניעת הסתה, סיכול פעולות טרור והשפעת גורמים זרים עוינים), למשטרת ישראל וצה״ל תהיה אפשרות לפעול ולסכל, אף בשטחי החבל האוטונומי, תוך תאום עם כוחות ומוסדות הביטחון הפלסטיניים.

כתוצאה מכך, בשטחי הערבים שאינם אזרחי המדינה או תושבי קבע, (שטחי A ו - B) החוקים האזרחיים, כולל חוקי הבניה, ייקבעו ע״י השלטון הערבי האוטונומי.

בנוסף, יש להקים או להשלים את גדר ההפרדה לצורך הבטחת ביטחון אזרחי ישראל. הפרצות הרבות בגדרות הגבולות מאפשרות ואף מזמינות חדירה בקלות בלתי נסבלת של שב״חים, מחבלים, מבריחים וכו׳ ומסכנות את ביטחון תושבי המדינה. יש להקים חומות ומכשולי גבול בלתי עבירים בין שטחי האוטונומיה ביהודה, שומרון ורצועת עזה. יווצר רצף טריטוריאלי לאזרחי ישראל ולתושבי האוטונומיה הערבית, ע״י סלילת כבישים נוספים, גשרים, מנהרות וכו׳, תוך סלילת דרכים נפרדות באזור האוטונומיה, כדי למנוע אפשרות הגעה של ערביי יהודה

ושומרון עוינים, לאזורים שבהם נמצאים יהודים. או ירי מרכב חולף .כבישים משותפים היום הם מקור לפיגועים רבים ואין להשאיר מצב זה .

יתקיים ככל האפשר, שיתוף פעולה כלכלי - מסחרי בין מדינת ישראל לאוטונומיה. ייקבע כי כתנאי למעבר סחורות ופועלים מישראל ואליה, כולל אספקת חשמל ומים, וכן כניסה לישראל לשם תפילה ומסיבות הומניטריות, על האוטונומיה למנוע פעולות טרור והסתה לטרור, כולל בספרי לימוד ולהימנע מתשלומים למחבלים, למנוע זיהום מקורות מים ופגיעה בעתיקות, וכדו׳ וכן להבטיח הגעה בטוחה של יהודים למקומות הקדושים להם. במידה שלא תעשה כך יינקטו סנקציות ע״י המדינה, ותהיה מוסמכת למנוע מעבר תושבים, (גם למקומות קדושים), פועלים, סחורות ומשאבים, וכן תהיה רשאית לתקן את הנזקים שנגרמו, ע״ח תקציבי מסים המגיעים לאוטונומיה.

יש לשאוף להסדרים דומים גם ברצועת עזה. עם זאת, יש קודם להכות בארגוני הטרור שם, להרוס תשתיות טרור וכאמור, לבנות גדר הפרדה חכמה ובלתי עבירה, בניגוד לגדר שאותה הפיל החמאס בקלות ב- 7.10.23.

על כן, בהסדר הנ״ל, יוחל החוק הישראלי על השטחים שאין בהם כמעט תושבים ערביים, (שטח C, ע״פ הסכמי אוסלו) ויוצע מעמד של תושבות קבע לאותם תושבים ערביים הנמצאים בו.

השליטה על הר הבית תחולק בין מדינת ישראל, באמצעות הרבנות הראשית, לבין מדינת ירדן – באמצעות הווקף, כאשר כל האזור בצפון ההר ועד דרומה לכיפת הסלע, למעט כיפת הסלע עצמה, יהיה בשליטת ישראל ושאר ההר, החלק הדרומי, כולל המסגדים, יהיה בשליטת ירדן.

אין ספק כי נציגי הערבים לא יסכימו להסדר זה, שכן בעבר דחו הצעות ישראליות נדיבות בהרבה, שנתנו להם שליטה והקמת מדינה פלשתינית עצמאית על כמעט כל שטחי יהודה ושומרון. על כן מדינת ישראל תצטרך לבצע את ההסדר באופן חד – צדדי. הצד הערבי אמנם יתנגד, אך בלית ברירה יצטרך להשלים עם המציאות. ע״פ דת האסלאם, מוסלמים מחויבים בנאמנות לכל שלטון זר השומר על ביטחונם, רכושם וחופש הפולחן שלהם.

התייחסות נוספת לסוגיה זו מופיעה בספר ״להיות מדינה יהודית״.

האם ההצעה הנ״ל תואמת את החוק הבינלאומי?

כן. הבסיס לחוק הבינלאומי בנוגע לשטחי יהודה ושומרון הוא ההחלטות שהתקבלו בוועידת סן רמו משנת 1920, שבה בעלות הברית, בריטניה, צרפת, איטליה ויפן, העניקו את המנדט על פלסטין לבריטניה, כאשר חלק מהמנדט היה מימוש הצהרת בלפור מ – 1917, להקמת בית לאומי ליהודים, בארץ ישראל, כולל עבר הירדן המזרחי. בפועל, ובניגוד להסכם, בריטניה יצרה, בשנת 1922, בעבר הירדן, את מדינת ירדן הערבית. באותה שנה, בוועידת ורסאי, אישרר חבר הלאומים את המנדט הנ״ל, אשר כלל את יהודה ושומרון כחלק מהמולדת של העם היהודי. עם הקמת האו״ם בשנת 1945, התקבל סעיף 80 באמנת האו״ם, המעגן את כל ההסכמים והחוקים

הבינלאומיים הקודמים **והם תקפים עד היום**. מאחר שהערבים דחו את המלצת 181 של האו״ם, (תכנית החלוקה), המלצה זו למעשה התבטלה. כתוצאה ממלחמת העצמאות, ממלכת ירדן סיפחה את שטחי יו״ש. סיפוח זה הוכר רק ע״י בריטניה ופקיסטן. מאחר ששטחי יו״ש לא נכבשו במלחמת ששת הימים ממדינה אחרת, הם אינם מוגדרים כ״שטח כבוש״, מבחינת אמנת ג׳נבה הרביעית, והישובים היהודיים ביו״ש, אינם נוגדים את החוק הבינלאומי. להיפך, ע״פ החוק הבינלאומי, אין מניעה מכך שמדינת ישראל תספח את כל שטח יו״ש, או חלק מהם.

יש להניח כי אילו יהודה ושומרון נכבשו ב- 1948 הם היו מוכרים ע״י אומות העולם כחלק ממדינת ישראל, כפי שהוכרו אותם שטחים נרחבים שנכבשו במלחמת העצמאות, מעבר לגבולות תכנית החלוקה - כולל אזור רמלה - לוד, בית שמש והפרוזדור לירושלים, אזור לכיש, מערב הנגב, באר שבע, חלק מהגליל העליון, הנגב והערבה עד אילת - והכל בהתאם לסעיף 80 באמנת האו״ם כפי שהובא לעיל. העובדה שנכבשו רק ב- 1967, אינה משנה את המעמד המשפטי של שטחים אלה, לעומת השטחים שנכבשו במלחמת תש״ח.

האיסור להשחית עצי פרי במצור ; כי האדם עץ השדה?

כִּי תָצוּר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ, לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן, כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת, כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר. רַק עֵץ אֲשֶׁר תֵּדַע כִּי לֹא עֵץ מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ וּבָנִיתָ מָצוֹר עַל הָעִיר אֲשֶׁר הִוא עֹשָׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה, עַד רִדְתָּהּ. (דברים כ, יט-כ)

למה אסור להשחית עץ מאכל? מה עוד לומדים מדין זה?

התורה אוסרת להשחית עץ מאכל ללא סיבה, על מנת לפגוע באויב, אך לצורך תועלת או מניעת נזק, מותר. מותר לכרות עץ אשר מניב מעט מאוד פרי, פחות מקב, (1.1 ק״ג), לשנה. טעם שניתן לכך, ״כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה״ – יש דמיון בין העץ לבני אנוש ביישוב העולם ובתרומה לו ובמתן פירות (או צאצאים).

לגבי מטעים מסחריים השיקול ההלכתי המרכזי הוא כלכלי. אם המטע הגיע למצב שאין כדאיות לטפל בו, מפני שמחיר הטיפול גבוה ממחיר הפירות, למרות שכל עץ מעצי המטע מניב הרבה יותר מקב בשנה, מותר לעקור את עצי המטע כדי לנטוע במקומם עצים שניתן לשער שיניבו רווחים, ובכל מקרה ומקרה יש לשאול שאלת חכם. עוד חשוב לציין, שגם לגרום מוות לעץ אסור. למשל, אסור לייבש עץ פרי על ידי פגיעה באמת המים שמשקה אותו (רמב״ם הל׳ מלכים ו, ח). אילנות סרק שאינם מוציאים פירות, אינם נכללים באיסור, שכן כתוב בתורה בפירוש: ״רַק עֵץ אֲשֶׁר תֵּדַע כִּי לֹא עֵץ מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ״. אילן סרק מותר להשחית אף אם אין תועלת בכך.

מצד ההלכה, יש מקרים בהם מותר לעקור עצי פרי. לדוגמה, כשהעץ מזיק מאוד לאנשים, כגון ששורשיו הורסים את צנרת הביוב, או כאשר בגלל פירותיו מתמלא הבית בזבובים ויבחושים. וכן כאשר צריכים את מקומו של העץ כדי לבנות עליו בית, מותר על פי ההלכה לעוקרו. מותר לקצוץ עצים לצורך ציבורי כמו סלילת כביש.

אלא שהדבר אינו פשוט: ישנה מסורת ביד חז"ל, שכל העוקר עץ פרי מסתכן בנפשו. הפירוש הפשוט לזה הוא, שרק כאשר עוקרים את העץ שלא כדין, אז העוקר מסתכן בנפשו, אבל אם העקירה נעשית על פי ההלכה, אין בדבר כל סכנה. כדי להימנע מכל צל של סכנה, המליצו רבים מן הפוסקים, שבמקום שאפשר, עדיף לבצע את העקירה על ידי נוכרי, שכן רק על ישראל מוטל איסור מן התורה לעקור עץ פרי.

כמו כן, אסור מדרבנן להשחית, ללא סיבה מוצדקת, דרך ונדליזם, כל דבר הנמצא בעולם, כי עלינו לפתח ולבנות את העולם, ולא להשחיתו. כמו כן, אסור להשליך לזבל מזון הראוי לאכילה אלא לשומרו או לתת אותו למי שנזקק לו. האיסור נקרא "בל תשחית". לצערנו, תופעה זו נפוצה באולמות שמחות, בסיסי צה"ל, מסעדות ובמקומות ציבוריים רבים.

לאחרונה חוקק בצרפת חוק האוסר על אולמות שמחה ומקומות ציבוריים להשליך אוכל לזבל, אלא לדאוג להעביר אותו למוסדות או לעמותות הדואגים להעברת מזון לנזקקים. רצוי שמדינת ישראל תלך בעקבותיה, במיוחד מאחר שמדובר בערך יהודי.

עם זאת, בשנת 2018 אושר החוק לעידוד תרומות מזון ללא חשש מתביעה, הקובע כי "מי שתורם מזון לארגונים לחלוקת מזון, וכן ארגונים לחלוקת מזון המובילים, מחזיקים או מחלקים תרומות מזון, לא יישאו באחריות אזרחית או פלילית לנזק שנגרם עקב תרומת המזון, אם הם פעלו בהתאם להוראות כל דין החלות עליהם ולא התרשלו", זאת בתיקון חוק האחריות למוצרים פגומים, שחל עד אז על יצרני מזון. בדברי ההסבר להצעת החוק נכתב: "כ-25% מהאוכל שמכינים במסעדות, אולמות אירועים, חדרי אוכל מפעליים, בסיסים צבאיים, רשתות שיווק ובתי מלון – נזרק".

מקור: https://main.knesset.gov.il/News/PressReleases/pages/press22.10.18jb.aspx

מה הכוונה במילים "כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה"?

מפרש רש"י: כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה - הרי "כי" משמש (גם) בלשון "דלמא" – (שמא), שמא האדם עץ השדה להיכנס בתוך המצור מפניך, להתייסר בייסורי רעב וצמא כאנשי העיר? למה שתשחיתנו? כלומר שלא מדובר באמירה אלא בשאלה רטורית.

הרמב"ן מפרש אחרת ע"פ האבן עזרא: כי (עבור) האדם עץ השדה הוא, ממנו תאכל ותחיה, ובו תבוא העיר מפניך במצור, הכוונה לומר, אתה תחיה ממנו אחרי שתכבוש את העיר, וגם בהיותך במחנה לבוא במצור תעשה כן, (תחיה ממנו), לכן אל תשחית אותו.

גם במדרש ספרי כתוב: "כי האדם עץ השדה": שחייו של האדם אינו אלא מן האילן. האדם חי מעץ השדה, (ולא שהאדם דומה לעץ השדה).

יחד עם זאת, נראה שפשט הכתוב הוא כפירוש רש"י.
כתב הרב אליעזר מלמד: ישנו דמיון גדול בין האדם לעץ הפרי. שלא כמו השיחים שצומחים במהירות ותוך זמן קצר מגיעים לשיאם, העצים צומחים לאט, בתחילה אינם מניבים פרי, ורק לאחר שהגיעו לבחרות מניבים פרי. כך גם האדם, תהליך התפתחותו איטי יחסית לשאר בעלי החיים, ורק לאחר שהוא מגיע לבחרותו הוא יכול להניב פרי, ולהיות שותף בפיתוחו וקיומו של העולם. ושלא כמו עצי הסרק, שכל עניינם הוא לצמוח ולהיראות, בעצי הפרי ניכרת מגמה אידיאליסטית, הם אינם צומחים אך ורק למען עצמם, אלא מגמתם להניב פירות כדי לזון בהם בני אדם ובעלי חיים. גם האדם המתוקן צריך להשתדל להדמות לעץ פרי, ולהעניק מטובו לסביבתו ולחברתו, ולא לדאוג לעצמו בלבד. מקור: yeshiva.org.il/midrash/1988

סיכום פרק כ

בפרק ראינו שתפקיד הכהן משוח המלחמה לעודד את הלוחמים ולהפיח בהם רוח לחימה וביטחון בה'. יש 4 קבוצות של פטורים לצאת למלחמת הרשות, שהמשותף ביניהם הוא כנראה נסיבות אישיות העלולות להטרידם ולפגוע בכושרם להילחם מכל הלב. ראינו שלמרות הפטור הניתן לחיילים מסוימים, בעקרון כל הגברים חייבים לקבל הכשרה צבאים ולשרת בצבא, ולוא בתפקידים לא קרביים. התייחסנו לפטור לאברכים שתורתם אומנותם ולתפקידים שראוי שצעירים חרדיים ימלאו.
ראינו שלפי דיני המלחמה של התורה, אין להרוג כנענים המקבלים על עצמם 7 מצוות בני נח, ושהציווי להרוג את כולם הוא רק במידה שבוחרים להילחם נגד ישראל, מבלי לנטוש עבודה זרה. נסינו להשליך מכך ליחס הרצוי לערביי ארץ ישראל שכידוע אינם עובדי עבודה זרה ולרוב מקיימים את 7 מצוות בני נח, גם אם לא בשלמותן. הצענו צורת הסדר של דו – קיום עם ערביי יהודה, שומרון ועזה.
ראינו שאסור להשחית עצי פרי וגם באופן כללי, אין להשחית דברים סתם, ללא צורך.

פרק כא - דין עריפת עגלה ערופה; למה עורפים אותה - במה היא אשמה?

כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה, לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ. וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ אֶל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הֶחָלָל. וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הֶחָלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא, עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ, אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְעֹל. וְהוֹרִדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָעֶגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרַע, וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל. וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם ה' וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נָגַע. וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל הֶחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנָּחַל. וְעָנוּ וְאָמְרוּ: יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ. כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ ה', וְאַל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם. וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה'. (דברים כא, א-ט)

למה דווקא זקני העיר הקרובה לחלל מביאים את העגלה?

התורה קבעה כי מעשה הכפרה על מעשה הרצח ייעשה ע"י העיר הקרובה לאירוע, אולי מפני שסביר שהרוצח יצא ממנה. יחד עם זאת, אם ישנה עיר גדולה יותר, אפילו אם היא רחוקה יותר, זקני העיר הגדולה יותר מביאים את העגלה.

למה עורפים את ראש העגלה? מה היא אשמה?

הרמב"ן מביא את התייחסות הרמב"ם:

... הרב (הרמב"ם אמר במורה הנבוכים (ג, מ), כי הטעם הוא לגלות את הרוצח ולבער את דמו. בגלל שברוב הפעמים יהיה הרוצח מן העיר אשר סביבות החלל, וכשיצאו הזקנים ויתעסקו במדידה ההיא וזקני העיר ההיא יעידו לפני הבורא שלא התרשלו בתקון הדרכים ושמירתם, ושאינם יודעים מי הרג את זה, וכשייחקר העניין, יאספו הזקנים ויביאו את העגלה, ירבו בני אדם לדבר בו ואולי יתגלה הדבר. וכבר אמרו (ירושלמי סוטה, פרק ט, הלכה א), שאפילו אם תבוא שפחה ותאמר "פלוני הוא הרוצח" לא תיערף העגלה, ואם יוודע מי הרוצח ויחרישו ממנו, ויעידו לפני הבורא על נפשותם כי לא ידעוהו, יהיה בזה זדון גדול. וכל השומע שמץ דבר בעניין, יבוא ויגיד ויתפרסם הדבר, וייהרג הרוצח או על ידי ב"ד או המלך או גואל הדם. ויתחזק העניין, בהיות המקום אשר תיערף בו העגלה, לא יעבד בו ולא יזרע לעולם, יכירו בו רואיו וידברו בו, (וכך ימשיכו לפרסם ולחקור בעניין בניסיון לאתר את הרוצח. היום מפרסמים קלסתרון של החשוד). מסיים הרמב"ן: ולפי דעתי, יש בו טעם כעניין הקורבנות הנעשים בחוץ, שעיר המשתלח ופרה אדומה, (שבאים כדי לכפר ולטהר), ולפיכך מנו חכמים עגלה ערופה מכלל החוקים.

לפי האברבנאל, המטרה היא לזעזע את תושבי הערים הקרובות, כדי שלא יעברו לסדר היום על מעשה הרצח, אלא יחקרו ויעשו חשבון נפש ציבורי, באמצעות זקני ומנהיגי העיר, האחראים למה שקורה במקום. (אכן עריפת העגלה היא מראה מזעזע, אך עצם הזעזוע עשוי להביא לאיתור הרוצח).

למה שנחשוד בזקני העיר שרצחו את האלמוני?

גם רש"י מביא את השאלה ומפרש ע"פ מסכת סוטה, מח: וכי עלתה על לב (מישהו) שזקני בית הדין שופכי דמים הם? אלא (הם אומרים): לא ראינוהו – (את הנרצח) - ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה - (ליווי), והכוהנים אומרים כפר לעמך ישראל...

למה זקוק העם לכפרה?

עצם העובדה שמישהו נרצח והרוצח לא נמצא, משאיר את העם במצב של עוון וחוסר כפרה. לא ניתן להשאיר את המצב כך.

סיכום פרק כא

בפרק ראינו שאם מוצאים חלל מחוץ לעיר, על זקני העיר להביא עגלה, ואם לא נמצא הרוצח, לערוף את ראשה בנחל. ראינו שמטרה אפשרית של מעשה זה הוא לזעזע את הציבור ולפרסם את המקרה ברבים וע"י כך, אולי למצוא את הרוצח. אין לעבור לסדר היום ולהשאיר את הפשע לא מפוענח. ראינו שהמטרה העיקרית של הטקס, היא כדי לכפר על הדם שנשפך.

<u>הרעיון המרכזי של פרשת שופטים</u>

הרעיון המרכזי הוא אופן ניהול מדינה תקינה בארץ ישראל – בחירת שופטים ושוטרים, מערכת משפט צדק בראשות הסנהדרין, דיני עדות, ההתייחסות לנביאים, משטר מלוכני מוגבל, וכן התייחסות לסוגיות בולטות – מעשי רצח ויציאה למלחמה.

<u>תוספת</u>

<u>"לפחות 5% מההרשעות בישראל הן הרשעות-שווא"</u>

יובל יועז, עתון גלובס, 23.4.14, globes.co.il/news/article.aspx?did=1000933025

בספר החדש העוסק בהרשעת חפים מפשע, טוען פרופ' בועז סנג'רו: "במציאות הישראלית כמעט שאין זיכויים". כיצד הוא מציע לתקן את עיוותי השיטה הנוכחית?

קריאה בספרו של פרופ' בועז סנג'רו, "הרשעת חפים מפשע בישראל ובעולם", שיצא לאור לפני שבועות אחדים בהוצאת "רסלינג", מלווה בתחושה חמקמקה של פרדוקס. סנג'רו, העוקב אחר

מהלכי הזירה המשפטית הפלילית דרך הפריזמה האקדמית זה שנים רבות, פיתח נוסחה שהובילה אותו למסקנה כי לפחות 5% מההרשעות בבתי המשפט בישראל הן הרשעות-שווא. פירוש הדבר שמתוך כ- 20 אלף האסירים הנמצאים בכל רגע נתון בבתי הסוהר בישראל, לדעתו, לפחות 1,000 מורשעים הם חפים מפשע, ועובדת הימצאם מאחורי סורג ובריח היא טרגדיה נוראה.

אלא שיש משהו בטיעון של סנג׳רו שמביס את עצמו. הרשעה במשפט פלילי פירושה קביעה שיפוטית שהנאשם עבר את העבירה שבה הוא מואשם מעבר לכל ספק סביר. זו הקירבה הרבה ביותר לוודאות שמערכת המשפט מסוגלת לייצר. הרשעת-שווא פירושה שהמסקנה שאליה הגיעה מערכת המשפט בנוגע לנאשם ספציפי, כי הוא אשם מעבר לכל ספק סביר, היא מסקנה שגויה. שהספק רב יותר ואיננו מאפשר הרשעה.

העניין הוא שאם בספקנות עסקינן, קשה לקבוע מסקנות בנחרצות מוחלטת. אך סנג׳רו מתעקש לדבר במילים נחרצות, וכך הוא כותב בהקדמה לספרו: ״בעבר ניתן היה לפקפק בעצם קיומן של הרשעות של חפים מפשע ולראות בהן תופעה זניחה. אלא שכיום לא נותר עוד מקום לספקנות בעניין, ואם קיימת ספקנות, מקורה כנראה בבורות... גם בישראל נחשפות מפעם לפעם הרשעות של חפים מפשע, והעוסקים בנושא יודעים כי הן מהוות רק את קצה הקרחון של התופעה, שהרי קשה מאוד להוכיח שהרשעה היא מוטעית״.

<u>בעיות במצבי מלה כנגד מלה</u>

בישראל קמו בשנים האחרונות כמה אוהדים נלהבים של ״פרויקט החפות״ האמריקאי, שבמסגרתו עורכים בדיקות DNA של עבריינים מורשעים ושל זירות הפשע שבעטיין הורשעו, כדי להוכיח מעבר לכל ספק סביר את העובדה שהורשעו על לא עוול בכפם.

כמה מומחים מהאקדמיה המשפטית, וכן הסנגוריה הציבורית, משתפים פעולה כדי להביא את בשורת ״פרויקט החפות״ גם לישראל. יחד הם מהווים קבוצת-אינטרס חזקה ובעלת השפעה, הפועלת למען הרחבת זכויותיהם העיוניות של נאשמים בהליך פלילי. למשל, במטרה להרחיב את פרקטיקת המשפטים החוזרים בישראל, הניתנים עדיין במשורה; לבטל את האפשרות להרשיע על סמך הודאת הנאשם בלבד; לחנך את המשטרה לאסוף את כל הראיות הרלבנטיות בחקירת משטרה, ולא רק את הראיות המרשיעות; ועוד.

אלה הן מטרות מצוינות. קשה לחלוק על כך שהרשעתו של אדם חף מפשע היא אסון - הן לנאשם עצמו, הן לחברה כולה. לא רק בשל העובדה שהעבריין האמיתי עדיין מסתובב חופשי, כפי שמציין סנג׳רו, אלא גם מעצם גריעתו מהחברה של אזרח מועיל והושבתו בבית האסורים.

מה שמציע סנג׳רו כדרך לתקן את עיוותי השיטה הנוכחית, היא ״תורת בטיחות מודרנית״ למשפט הפלילי, המקבילה לתורות בטיחות המקובלות בתחום התעופה, ההנדסה והרפואה.

לדבריו, יש לאשר הרשעות בפלילים רק אם אשמתו של הנאשם הוכחה מעבר לספק סביר, ובנוסף ננקטו כל האמצעים הסבירים להבטיח שלא תתרחש הרשעת-שווא.

בין האמצעים הללו מונה סנג׳רו כמה הצעות שגיבש, שראויות לבחינה יסודית: ייסוד גוף מרכזי לבטיחות במשפט הפלילי, שיחקור ״תאונות במשפט הפלילי״ (הרשעות-שווא) ותקריות (תאונות שנמנעו); קביעת סטנדרטים גבוהים על מכשירים המשמשים להפקת ראיות מדעיות, כגון ערכות DNA, מכשירי ה״ינשוף״ המשטרתיים המשמשים לבדיקות שכרות, מכמונות מהירות וכו׳; תיעוד בווידיאו של כל מסדרי הזיהוי וחקירות החשודים; ואולי החשוב ביותר - שינוי החקיקה כך שלא תתאפשר הרשעה בהתבסס על ראיה אחת ויחידה. שינוי חקיקה שעלול לעורר בעיות בסיטואציות של מילה כנגד מילה, כגון במצבי עבירות אלימות במשפחה או עבירות מין.

בדרך לתחשיב שלו עובר סנג׳רו בכל התחנות הפליליות המוכרות מהתקשורת בשנים האחרונות - מהרשעתו של רומן זדורוב ברצח הילדה תאיר ראדה; הרשעתו של סולימן אל-עביד ברצח חנית קיקוס; משפטו החוזר של עמוס ברנס, שזוכה לאחר שנים רבות מרצח החיילת רחל הלר ועוד.

לדבריו, ״מניחים שהחשוד אשם ונותר רק למצוא ראיות שיוכיחו זאת. התפיסה המוטעית מוליכה להתמקדות בנחקר, בניסיון לגבות ממנו הודאה בביצוע העבירה, ולהסתפקות בהודאה זו לשם הרשעה״.

אליבא דסנג׳רו, דומה כי אין בור בפרוצדורה הפלילית, בדיני הראיות ובדין הפלילי המהותי, שמערכת המשפט הישראלית איננה נופלת בו: שופטים ״נוטים להסתנוור״ מראיות מדעיות; עדי ראייה מוסרים עדויות שגויות ומפלילות, לפעמים ביודעין ובזדון; המשטרה מתמקדת בחילוץ הודאות מחשודים ותו לא; בתי המשפט נוטים להרשיע ברוב מוחלט של כתבי האישום הנדונים בפניהם; מגפת עסקאות הטיעון מובילה חשודים להודות בעבירות שלא ביצעו, כדי לצמצם סיכונים; זכויות הנאשמים אינן נשמרות, ואין סנקציות אפקטיביות על הפרתן; הליכי הערעור הם כמעט חסרי סיכוי; ומשפטים חוזרים הם מאורע נדיר.

לגישתו, התוצאה היא ש״במציאות הישראלית כמעט שאין זיכויים״.

נציין כי משפטים בבתי הדין ע״פ החוק היהודי, מתנהלים בזהירות רבה יותר וכנראה ישנן פחות הרשעות שווא.

הבעיה בהרשעות על בסיס הודאות הנאשם

הודאה באשמה, מוגשת על ידי התביעה כראיה מרכזית בחומר הראיות המצורף לכתב אישום. עוד לפני הצגתה בפני השופט, יכול להתקיים הליך ביניים הדן בקבילות ההודאה בלא קשר לתוכנה, זהו משפט זוטא, בו נטען כי ניתנה שלא מרצונו החופשי של הנאשם ובאמצעים פסולים

כאמור בפקודת הראיות. עם זאת, מעולם לא קרה שנאשם זכה במשפט זוטא ולפיכך מעולם לא זוכה נאשם לאחר שהוברר שהודאתו לא נמסרה מרצונו החופשי.

עם זאת, קרו בישראל מקרים שבהם שוחררו אנשים שהודו ואף שחזרו את הפשע שביצעו לכאורה וזאת לאחר שנמצאו הנאשמים האמיתיים או לאחר שהתברר שלא אירע פשע כלל. כזה היה המקרה של פאבל סמירנוף שהודה ושחזר את רצח חברו ושריפת גופתו ורק לאחר זמן נמצא החבר חי, בריא ושלם וכזה היה גם המקרה של טארק נוג'ידאת שהודה ושחזר את רצח החייל אולג שייחט ורק לאחר מכן נמצאו האשמים האמיתיים. פסיקה יוצאת דופן אירעה בבית המשפט המחוזי בתל אביב עת זוכה אלכסנדר וולקוב מרצח גרושתו וזאת לאחר שהשופטים מצאו חוסר התאמה בין השחזור שלו לבין מה שאירע בפועל. כתוצאה מהזיכוי ספגו שלושת השופטים בראשות אב בית הדין שלי טימן, ביקורת נוקבת הן מהתקשורת והן מחבריהם השופטים. ולו רק משום שהודאה נחשבת בישראל כמלכת הראיות ואין בילתה כאשר נלווה אליה "דבר מה נוסף", פעוט ככל שיהיה.

הביקורת על מעמדה המיוחד של ההודאה באשמה, נשמעת בין כתלי בית המשפט, בשיח האקדמי ובשיח הציבורי. היא נשמעה בעיקר לאחר שפורסמו כמה מקרים של הודאות שווא, או הרשעות שבוטלו בהליכים משפטיים שונים מחמת הספק. ברובם הורשעו נאשמים בעקבות הודאתם. כמו למשל: פרשת עיזאת נאפסו, כנופיית מע"צ, פרשת עמוס ברנס, וההרשעה ברצח חנית קיקוס. במקרים אלה הנאשמים חזרו בהם מהודאתם המקורית באשמה, בטענה כי ההודאה נכפתה עליהם באמצעות לחץ ואיומים מצד חוקרי המשטרה.

המבקרים מעלים מספר בעיות:

אי אפשר להתייחס להודאה באשמה כאמת עובדתית בכל מקרה. היא יכולה לנבוע מסיבות שונות שהוכחו בעבר כגורמים להודאות שווא, כמו: מבנה נפשי מעורער של הנאשם, התרברבות, רצון לחפות על מישהו, לחץ חברתי, הבטחה של חוקרים לשחרר את הנאשם ממעצר אם יודה, ועוד. בהקשר זה גם נשמעת הטענה כי הסתמכות על ההודאה לבדה פוגעת באנשים המעורערים בנפשם, שכן הם עלולים להודות בפשעים שלא ביצעו, ודווקא הם זקוקים במיוחד להגנת בית המשפט.

הודאה באשמה היא בעייתית כשהיא אינה נתמכת בשום ראיה אובייקטיבית אחרת. ה"דבר מה הנוסף" יכול להיות גם בְּדל ראיה, או ראיה קלה כנוצה, וכאשר מדובר בחריצת גורלו של אדם אין די בכך.

מעמד כה בכיר להודאה, יקל על חוקרי המשטרה לקצר את החקירה, "לעגל פינות", ולהיצמד לקונספציה שגויה. זאת מתוך מחשבה שהתיק סגור וממילא כבר השיגו את שלהם.

המקור: ויקיפדיה, הודאה

"הרשעות שווא - תופעה רווחת" (מקור: מירב ארד, אתר "מחלקה ראשונה". www.news1.co.il/Archive/001-D-322499-00.html, 24.2.2013.

כך לדברי עו"ד אדם פיש בכינוס שנערך במרכז האקדמי כרמל בחיפה בנושא "הודאות שווא". "התופעה של הודאות שווא היא תופעה רווחת, אך התופעה של הרשעות שווא היא תופעה הרווחת הרבה יותר. ישנם אמצעי חקירה פסולים כמו בדיקת פוליגרף בה החשוד נמצא דובר אמת אך חוקריו אומרים לו שהוא נמצא דובר שקר - זה דבר שמקובל בישראל" - כך אמר עו"ד אדם פיש בכינוס שנערך בסוף השבוע במרכז האקדמי כרמל בחיפה בנושא "הודאות שווא".

האפיפיור

בעת ביקורו בארצות הברית אמר האפיפיור לנהגו: "אני אפיפיור כבר המון שנים, ומזמן לא נהגתי בעצמי. אני רוצה לנסות את הכבישים המהירים האלה. בוא נתחלף במקומות".

הנהג ציית ללא היסוס, עבר למושב האחורי והאפיפיור התיישב בכסא הנהג.
האפיפיור התחיל לנהוג, הגיע למהירות של 100 קמ"ש, המשיך למהירות של 120 קמ"ש, וכאשר הגיע למהירות של 140 קמ"ש עצר אותו שוטר תנועה.
השוטר הציץ פנימה לרכב, והתקשר במכשיר הקשר למפקדו כדי לדווח על מעצר של אח"ם.
המפקד: "את מי עצרת, את ראש העיר?"
השוטר: "לא, אישיות חשובה יותר".
המפקד: "האם זה המושל?"
השוטר: "לא, אישיות חשובה יותר".
המפקד: "אני לא מאמין, עצרת את הנשיא?!"
השוטר: "לא, אישיות חשובה יותר".
המפקד: "עכשיו אתה ממש מרגיז אותי. מי לעזאזל יותר חשוב מהנשיא?"
השוטר: "אני לא יודע בדיוק מי האיש, אבל האפיפיור הוא הנהג שלו".

העד

השופט הזהיר את העד: "האם אתה מבין שנשבעת לומר את האמת, כל האמת ורק אמת?"
"כן", ענה העד.
"האם ברור לך מה יקרה אם לא תאמר את האמת?"
"כן, הצד שזימן אותי יזכה במשפט".

<u>עורכי דין על הקו</u>

עורך דין מתחיל פותח משרד חדש ואומר למזכירתו שתודיע לו כשמישהו בא.
אחרי שעה וחצי של שקט מוחלט המזכירה אומרת לו שמישהו בא.
האיש נכנס ועורך-הדין מזנק לטלפון ועושה את עצמו כאילו בשיחה חשובה.
אחרי 7 דקות הוא מניח את השפופרת ופונה לאיש: מה רצונך?
האיש אומר: כלום - רק באתי לחבר את קו הטלפון.

פרשת כִּי-תֵצֵא

פרק כא (המשך) - היחס לשבויה - אשת יפת תואר ולקיחתה לאישה; למה לא לשאת יותר מאישה אחת; בכור לאישה השנואה דווקא; האם מותר לשנוא יהודי; למה הבכור מקבל ירושה כפולה; דיני ירושה; ההבדלים בין ירושה ע"פ ההלכה לחוק המדינה; בן סורר ומורה – למה הוא מקבל עונש מוות?; את מי תולים?; פרשת דוד המלך והגבעונים – איך זה מסתדר עם הדין?

היחס לשבויה - אשת יפת תואר ולקיחתה לאישה

כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ. וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ בָהּ, וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה. וַהֲבֵאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ. וְהֵסִירָה אֶת שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת אָבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יֶרַח יָמִים, וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה לְךָ לְאִשָּׁה. וְהָיָה אִם לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא תִמְכְּרֶנָּה בַּכֶּסֶף, לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ, תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ. (דברים כא, י-יד)

באיזה מלחמה מדובר?

רש"י: כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה - במלחמת הרשות הכתוב מדבר, שבמלחמת ארץ ישראל (נגד הכנענים אשר בחרו להילחם נגד ישראל), אין לומר וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ, שהרי כבר נאמר, (דברים כ, טז), "לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה" – (כלומר שלא לוקחים שבויים). "וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ" - (מדרש ספרי), לרבות כנענים שבתוכה (מחוץ לארץ ישראל), ואע"פ שהם משבע האומות.

מה פתאום שחייל מבני ישראל יוכל להתחתן עם שבוייה מהאויב?

רש"י מפרש: וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה - לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, שאם אין הקב"ה מתירה, ישאנה באיסור, כלומר שהחשש הוא שאכן יהיו חיילים שירצו לשאת שבויות יפות תואר מעמים אחרים. לכן התורה קובעת פרוצדורה מתאימה גם למקרה כזה.

הרמב"ם כותב (בהלכות מלכים, ח, ב, ע"פ דברי רב ושמואל במסכת קידושין, כא, ב): וכן בועל -(מותר לבעול), אישה בגויותה, אם תקפו יצרו, (בעת מלחמה). אבל לא יבעל אותה, וילך לו, אלא מכניסה לתוך ביתו, שנאמר "וראית, בשביה, אשת, יפת תואר . . ." (דברים כא, יא). ואסור לבעול אותה ביאה שנייה, עד שישאנה, (אם תסכים להתגייר).
כל עוד לא התגיירה היא נשארת במעמדה במשך שנים עשר חודש, ובהם אין לפגוע בה אף שהיא עודנה דבקה בעבודה זרה. לאחר מכן, היא נדרשת לקבל את שבע מצוות בני נח ואם איננה רוצה להתגייר, יש לשחררה.

רש"י והרמב"ן דוחים את הפרשנות שמותר לחייל לבעול אשת אויב במהלך המלחמה.

מה הכוונה "ישאנה באיסור"? באיזו דרך אסור לשאת לא יהודייה ולמה?

הכוונה שיביא אותה מהמלחמה ויהפוך אותה לאשתו מבלי שתתגייר קודם. נישואין כאלה אינם תופסים ולפי ההלכה היא נחשבת כאישה לא יהודייה, החיה עם יהודי אך איננה נשואה לו, דבר האסור בהחלט. ברור שגם ילדיהם אינם יהודים אם לא יתגיירו. המקור לאיסור הוא "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם, בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ. כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר", (דברים ז, ג-ד). ברור שנישואי תערובת גורמים בדרך כלל להתבוללות ולניתוק של יהודים מדתם ומעמם. נישואי התערובת, הנפוצים מאוד באירופה ובארה"ב, (50% – 90%) , מכונים לפעמים "השואה השקטה".

כותב בעל ספר החינוך: ואחר הגיור, הוא נושא אותה בכתובה וקידושין ודינה כדין בנות ישראל. אחר החודש הראשון של הבכיה, הוא ממתין עוד חודשיים אחר הגיור עד שנושאה, (שאם היא בהריון בעת השבי ידעו מי האב).

האם הדין של אשת יפת תואר התקיים במציאות?

על פי מדרש תנחומא, אבשלום, שמרד באביו, דוד, היה בן אשת יפת תואר, בנה של מעכה בת תלמי מלך גשור, שדוד חמד באחת ממלחמותיו. חז"ל גם סוברים שתמר, בתו של דוד, הייתה בת של אשת יפת תואר ולכן יכלה להינשא לאחיה אמנון, כפי שהיא הבטיחה לו, מכיוון שנולדה בשלב שאמה עדיין הייתה גויה, ולכן מבחינה הלכתית פורמלית, לא נחשבה כאחותו. (ויקיפדיה).

למעשה, כפי שראינו, במלחמות רשות ובמלחמות בכלל בימי קדם, הנוהג היה שהצד המנצח הרג את הגברים של האויב ולקח בשבי את הנשים והילדים. יש להניח שלפחות חלק מהשבויות נישאו, במשך הזמן, לגברים של העם המנצח והילדים גם כן נטמעו בו. שאר הנשים והילדים שימשו שפחות ועבדים. כאמור, התורה דורשת שלפני שהחוזרים מהקרב יוכלו לשאת נשים שבויות לנשים, עליהן להתגייר.

למה האישה צריכה לכער את עצמה ולהתאבל חודש? מה לגבי גיור?

רש"י: וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ - (ע"פ מסכת יבמות, מח, וספרי), בבית שמשתמש בו. נכנס ונתקל בה. יוצא ונתקל בה. רואה בבכייתה, רואה בניוולה - כדי שתתגנה עליו. וּבָכְתָה אֶת-אָבִיהָ, כל כך למה? כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצובה - בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת – (הכל כדי שלא ישאיר אותה).

אפשר להוסיף שחשוב שהחייל שחשק באשת יפת תואר לא יסתנוור מיופייה ויתחתן איתה ישר, אלא יראה אותה גם כשהיא לא כל כך יפה, ואז יקבל את ההחלטה, למשל, ע"פ האופי והמידות

שלה. אם גם אז נראה לו שהיא מתאימה לו ויצליחו להקים משפחה טובה, ראוי שיקח אותה, אחרי שתתגייר.
זה נכון גם באופן כללי. לא כדאי להתחתן רק בגלל משיכה פיזית, לבן או בת זוג. יש לבחון היטב את האופי, המידות, וההתנהגות במצבים שונים, ביניהם גם קשים, כדי לדעת האם יש סכוי לנישואין מוצלחים.

לעומת מה שפירשנו שהיא יכולה לסרב להתגייר, מפרש הרמב"ן: הטעם בפרשה הזו, מפני שהיא מתגיירת, לפי פרשנותו, בעל כרחה, ולא שואלים אותה אם ברצונה לעזוב את דתה ולהתגייר, כפי שעושים בגרים בדרך כלל, אלא אומר לה הבעל שתשמור תורת ישראל בעל כרחה ותעזוב את דתה. וזה טעם "ובכתה את אביה ואת אמה", כי תעזוב את עמה ואת אלוהיה, והוא מדרשו של רבי עקיבא, אין אביה אלא עבודת כוכבים, כעניין שנאמר (ירמיה ב, כז) "אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני". והכלל, שהיא מתאבלת על עזבה את דתה ועוברה לעם אחר.

מוסיף הרמב"ן: ויתכן שבית הדין מטבילים אותה בעל כרחה כמו שעושים בעבדים, ומפני שאינה מתגיירת כמשפט, הרחיק אותה הכתוב ממנו כל הזמן הזה, עד שתתגייר.

וטעם האבלות והבכי, על דעת רבותינו, כדי שתתנוול - אולי יעבור חשקו ממנה. רבי אלעזר אמר כי נתנה לה התורה זמן כמשפט הבוכים על מת, לכבוד אביה ואמה שמתו במלחמה.

ואמר (פסוק יד) וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ, שתעשה כרצונה, ולא נכריחנה לשמור דת משה וישראל. כי המתגיירת מרצון נכריח אותה לשמור התורה. גם זאת אם מודה בפיה והגיור הוא ללא הכרח, לא נשלח אותה לנפשה, שאפילו נחשוב שהייתה גירותה מפני היראה, דינה כישראלית גמורה, שכבר העלינו (יבמות כד:) הלכה, שכולם גרים הם (בדיעבד, גם מי שהתגייר מתוך פחד או ממניע לא טהור אחר, כגון לצורך נישואין, הגיור תופס).

בעל ספר החינוך מפרש בצורה אחרת, (ע"פ פירוש הרמב"ם), שאסור למכור את יפת התואר אחר שהוא מקיים איתה יחסי אישות פעם אחת, בעודה גויה, (לפי פרשנות הרמב"ם), שכן אמרו מן המפרשים (מבעלי התוספות במסכת קדושין כב, א), שהותרה יפת תואר ביאה ראשונה והיא עדיין גויה, מפני שתקף אותו יצר הרע, אבל מהם שאמרו שאינה מותרת כלל עד לאחר שתתגייר כדין. ולפי הדעה שכן הותרה, נאמר (דברים כא יד) וְהָיָה אִם-לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא תִמְכְּרֶנָּה בַּכֶּסֶף לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ. הוא מוסיף, שאין ספק כי ממידת הנבלים הפחותים בתכלית, למכור האישה אחר שהשכיבוה בחיקם.

האם מצבה של אשת יפת התואר טוב יותר מאשר שבוייה רגילה?

בהתחשב בכך שבדרך כלל שבויות מלחמה בזמן העתיק, שמשו כשפחות ומשרתות ואולי כפילגשים, מעמדה של יפת התואר היה טוב יותר, שכן היא נישאה באופן חוקי ליהודי ונחשבה יהודייה לכל ענין. גם ילדיה יהיו יהודים רגילים ולא עבדים או שפחות לאדונים.

למה לא לשאת יותר מאישה אחת; בכור לאישה השנואה דווקא; האם מותר לשנוא יהודי; למה הבכור מקבל ירושה כפולה; דיני ירושה; ההבדלים בין ירושה ע"פ ההלכה לבין חוק המדינה

כִּי תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ לוֹ בָנִים, הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה, וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנִיאָה. וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ, לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת בֶּן הָאֲהוּבָה עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר. כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר, לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ, כִּי הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ, לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה. (דברים כא, טו-יז)

האם יש בכך בעיה שאדם ישא שתי נשים, בהנחה שהדבר מותר על פי חוק המדינה?

דברים דומים הובאו גם בספר בראשית, פרשת "ויצא". לנוחות הקוראים, בהקשר לפרשה זו, הם מובאים שוב.

בתקופת המקרא, נשיאת כמה נשים הייתה דבר נפוץ, הן בקרב עם ישראל והן בין אומות העולם, בעיקר אצל מלכים ואנשים בעלי יכולת כלכלית. בתנ"ך הוזכרו מלכים רבים שנשאו מספר נשים, הבולט והמפורסם מכולם הוא שלמה המלך המתואר במקרא כמי שהיו לו 300 נשים ו-700 פילגשים.

במספר מקרים התקיימו נישואין לאישה שנייה מחמת עקרותה של האישה הראשונה, לדוגמה נישואי הגר לאברהם, וייתכן שגם אצל אלקנה אבי שמואל.

אף על פי שהתורה התירה לאדם לשאת יותר מאישה אחת, כבר בימי בית שני לא היה הדבר רווח בקרב היהודים בארץ. מתקופת המשנה ידועים מקרים בודדים בלבד של נישואין עם שתי נשים, וגם במקרים אלו לא תמיד גרו שתי הנשים באותו הבית.
בקרב חכמי התלמוד לא ידוע על פוליגמיה. יחד עם זאת, מדברי התלמוד נראה כי אין כל פסול לשאת מספר נשים אם קיימת הסכמה מצדן, ובתנאי שיוכל לפרנס את כולן כראוי, ולקיים את מצוות עונה - (אישות), לכל הפחות פעם בחודש.

נשיאת שתי נשים נאסרה בחרם דרבנו גרשום על ידי רבנו גרשום מאור הגולה, בסביבות שנת 1000 לספירה. תקנתו התקבלה בקהילות צרפת הדרומית ואשכנז – (גרמניה). יהודי ספרד, איטליה וארצות המזרח לא קיימו את התקנה ולא הסכימו לה.

בטעם התקנה הובאו בראשונים ובאחרונים מספר טעמים עיקריים. אחת הסיבות החשובות היא הפן הכלכלי. רבינו גרשום חשש שמא ישא אדם מספר נשים ולא יהיה בידו לפרנסן ואת בניו ובנותיו.

עוד סיבה חשובה משום שמצב כזה יגרור אחריו קטטות ומריבות בין הנשים, שכידוע וכפי שאנו מוצאים במקורות, במערכות פוליגמיות שכיחה ביותר תופעת היריבות בין הנשים, ולפיכך נקראו "צרות" שכל אחת צרה בחברתה, (ואולי גם צרות לבעל).

יש שנתנו את הסיבה שאין זה ראוי שהאדם מישראל ירבה ביחסי מין תכופים, מה שיכול לקרות אם הוא נושא יותר מאישה אחת.

<u>זמן התקנה ותוקפה</u>

ישנן דעות חלוקות בראשונים האם התקנה תקפה לימינו או שמא רבנו גרשום גזר זאת רק לתקופתו.

יש מהראשונים שכתבו שלא שמענו שגזר אלא עד סוף האלף החמישי (שנת 1239), ובימינו אחרי האלף החמישי כבר הסתיים זמנה והתבטלה התקנה ואינה אלא מנהג שנהגו להחמיר. השו"ע ועוד פוסקים הביאו כך את דבריהם להלכה. ויש שהוסיפו שאף על פי שרבנו גרשום גזר כן לזמן מוגבל, ראו חכמי אשכנז שתקנה טובה כזו לא ראוי להפסיקה והסכימו להמשיכה עולמית, וכדי שלא יפקפקו בה, אמרו שעד היום תקנת ר"ג קיימת.

ויש מן הפוסקים שחולקים וסוברים שתקנת רגמ"ה נתקנה מראש עד עולם, וכן רואים אצל כמה מהראשונים אחרי האלף החמישי שאסרו לישא אישה על אשתו מכוח חרם דרבנו גרשום.

החרם לא התקבל בספרד ובעדות המזרח והיו שנשאו יותר מאישה אחת. ידועה דעת הגאון מוילנא (ליטא, 1720 – 1797), שהתנגד בחריפות לחרם דרבינו גרשום.

גם היעב"ץ, (רבי יעקב ישראל בן צבי אשכנזי עֶמְדין, גרמניה, 1697 – 1776), התנגד עקרונית לחרם דרבנו גרשום וראה בו תקנה זמנית ומקומית וכניעה לחוקי הגויים ובאחת מתשובותיו הוא כותב: "כל מה שרבינו גרשום אסר הוא רק מפני חילול השם בין הגויים, מפני שאצל הנוצרים זה היה נחשב לדבר אסור וטמא".

הרב עובדיה יוסף זצ"ל, פסק להתיר לעדות המזרח ולספרדים נישואין עם שתי נשים ויצא נגד זה שבתי הדין אינם נותנים לבני ספרד לשאת שתי נשים, וכך כתב בשו"ת יביע אומר, "בשומעי כי יש בתי דין שפוסקים להחמיר גם על הספרדים ועדות המזרח בעניין זה, בהחילם חרם דרבנו גרשום גם על עדות המזרח בפסקיהם, ושגגה היא בידם..." בהמשך מביא הוכחות מדברי הראשונים והאחרונים ומוסיף: "ואין ספק שהחומרה בזה בזמנינו גורמת לתקלות רבות, שאם

הבעל לא דתי, הולך ולוקח לו פילגש הידועה בצבור, ומה הועילו חכמים בתקנתם, ואם הוא דתי בוודאי שלא ניצול מהרהורי עבירה הקשים מעבירה, ואולי גם מעשה ח"ו".
מנגד ישנה רשימה גדולה של רבנים, רובם מארצות אשכנז, שתמכו בתקנה, וחלקם אף כתבו שכיון שקיבלו את התקנה, היא נהפכה לכעין דין דאורייתא, כדוגמת הרא"ש שכתב: "תקנות רגמ"ה נחשבות כמו שניתנו מסיני!".
אם הייתה אשתו עקרה וע"פ דין עליו לגרשה, הרמ"א מתיר לשאת אישה שניה וכותב "בכל מקום שיש דיחוי מצווה, כגון ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, לא גזר רגמ"ה" (ויוכל לשאת אישה נוספת מבלי לגרש את אשתו הראשונה). אמנם ישנם חולקים הסוברים שחרם רגמ"ה נוהג אפילו במקום מצווה.

<u>בחוק הישראלי</u>
פוליגמיה אסורה על פי סעיף 176 לחוק העונשין בישראל: "נשוי הנושא אישה אחרת, ונשואה הנישאת לאיש אחר, דינם – מאסר חמש שנים".
לאיסור זה יש מספר סייגים: אם הנישואין השניים הם נישואין לפי דין תורה לא יעבור אדם עבירה אם בית דין רבני התיר לו לשאת אישה שנייה והפסק אושר על ידי נשיא בית הדין הרבני הגדול, לפי סעיף 180 לחוק העונשין.
איסור הפוליגמיה מכוון דווקא כלפי בני זוג נשואים, אך לא חל כלפי בני זוג שחיים ללא נישואין רשמיים, (כך למשל במקרה של גואל רצון לא ניתן היה להאשים אותו בפוליגמיה היות שמעולם לא נישא לאף אחת מנשותיו). אף שחוק העונשין אוסר פוליגמיה, הוא אינו מבטל את תוקפם של נישואין כאלו, והמוסד לביטוח לאומי אף משלם קצבת הבטחת הכנסה למשפחות פוליגמיות תוך התחשבות ותוספת תשלום לפי מספר הנשים.
<u>מקרים מיוחדים</u>
העובדה שעל פי הדין המקורי מותר לאדם לשאת שתי נשים מנוצלת למקרים בהם אין אפשרות לתת גט, כגון: אם בת הזוג לקתה במחלת נפש ובגללה אינה יכולה להסכים לביטול הנישואין, או אם בת הזוג נעדרת למעלה מ - 7 שנים בנסיבות המעוררות חשש לחייה, או במקרה שאשתו מסרבת לקבל גט. במקרים אלה, סעיף 180 לחוק העונשין מתיר לשאת אישה אחרת בהסכמת 100 רבנים.
יחד עם זאת הפוליגמיה קיימת עדיין בישראל באופן רגיל, בעיקר אצל יוצאי תימן מבוגרים שהספיקו להינשא לשתי נשים לפני שעלו לארץ, או אנשים שהתחתנו עם כמה נשים באופן לא רשמי, אך מקרים כאלו נדירים מאוד בקרב החברה הישראלית. (המקור: ויקיפדיה, פוליגמיה_ביהדות).
לאור דעת הגאון מוילנא, היעב"ץ, הרב עובדיה יוסף ועוד רבנים, שאינם אוסרים בעקרון נשיאת אישה נוספת, נראה כי יש מקום לדון כיום במתן אפשרות חוקית כזאת בתנאים מסוימים, כגון אם

אישה מעדיפה שבעלה ישא אישה נוספת במקום שיגרש אותה על מנת שיוכל להתחתן עם אחרת; שמגורי הנשים הם בנפרד; שקיימת יכולת פרנסה מספקת של הגבר והנשים – (ישנן נשים העצמאיות מבחינה כלכלית); שיש הסכמה מצד שתי הנשים; שקובעים שהות מחייבת מינימלית של הבעל אצל הנשים.

כידוע, ע"פ האסלאם, מותר לגבר לשאת יותר מאישה אחת ובקרב הבדואים בנגב, הדבר נפוץ. איסור הפוליגמיה כמעט אינו נאכף בישראל בקרב האוכלוסייה הבדואית. מאחר שמדובר במסורת רבת שנים ומוסכמת בתוך החברה הבדואית, אולי מוטב שהמדינה לא תתערב, פרט למקרים של הגשת תלונה.

מה הכוונה "שנואה"? יחסית לאהובה או "שנואה" בכל מקרה? את מי זה מזכיר?

ניתן להניח שזה דומה למקרה של יחס יעקב אבינו כלפי רחל ולאה, האחת אהובה והשנייה שנואה, אך רק באופן יחסי, שכן, כפי שראינו בספר בראשית, בסוף, יעקב השלים עם לאה. סיבת השנאה הייתה הרמאות שבה נישאה לו, תוך שיתוף פעולה עם לבן.

כיצד יעקב ביכר את יוסף על ראובן, בניגוד לכתוב בתורה?

מאחר וזה נעשה לפני מתן תורה, זה לא חייב את יעקב, כפי שאיסור נשיאת שתי אחיות לא חייב אותו. חוץ מזה, מאחר שיעקב התכוון להתחתן דווקא עם רחל, הבכור ממנה נחשב בכורו האמיתי. בנוסף, ע"פ דברי הימים א, ה, הבכורה נלקחה מראובן בגלל חטאו, ככתוב: "וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא הַבְּכוֹר וּבְחַלְּלוֹ יְצוּעֵי אָבִיו נִתְּנָה בְּכֹרָתוֹ לִבְנֵי יוֹסֵף בֶּן יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְהִתְיַחֵשׂ לַבְּכֹרָה. כִּי יְהוּדָה גָּבַר בְּאֶחָיו וּלְנָגִיד מִמֶּנּוּ וְהַבְּכֹרָה לְיוֹסֵף". נלקחו מראובן הן הבכורה והן המלכות.

וְאָהַבְתָּ שְׁנוּאָה - האם מותר לשנוא יהודי או יהודייה – הרי יש מצווה "ואהבת לרעך כמוך"?

בפסוק שלפני מצוות "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", כתוב בתורה "לֹא-תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ..." (ויקרא יט, יז - יח) ושואל רבי שמואל בר רבי יצחק בגמרא (פסחים, דף קי"ג), האם מותר לשנוא יהודי? והרי כתוב "לא תשנא את אחיך בלבבך"!, (ויקרא יט, יז), ומשיבים שאם יש עדים שאדם עבר איסור - מותר לשנוא אותו.

אסמכתא לכך, דברי דוד המלך בתהילים (פרק קל"ט): "הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה' אֶשְׂנָא; וּבְתָקוֹמְמֶיךָ, אֶתְקוֹטָט. תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים; לְאוֹיְבִים, הָיוּ לִי".

לפי זה, אם אדם או אישה עוברים על מצוות התורה וההלכה, גם במצוות שבין אדם למקום ואולי בעיקר על מצוות שבין אדם לחברו, מותר לגלות שנאה, אך יש להסביר לזולת בגלוי במה הוא לא בסדר בעיניך, במטרה לתקן את המעוות וליישר את ההדורים ביניכם, כדי לא לעבור על האיסור "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ".

כתב הרב אליעזר מלמד, בשיעור מקיף על "בין אדם לחברו": מצווה מהתורה שלא לשנוא אדם מישראל, שנאמר (ויקרא יט, יז): "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ". ולא מדובר כאן סתם בשנאת חינם, אלא אפילו אדם שחברו העליב אותו בצורה חמורה, אסור לו לפי התורה לשנוא את זה שהעליבו. וכך הוא לשונו של הרמב"ם, (הלכות דעות ו, ה): "כל השונא אחד מישראל בליבו, עובר בלא תעשה, שנאמר: לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ".

ויש לשאול, איך אפשר לצוות שלא לשנוא אפילו בלב? הרי לפעמים האדם נפגע עד עמקי נשמתו, העלבון שספג חודר ונוקב את ליבו. ימים שלמים הוא נושא את כאבו, ואיך אפשר שאף בליבו לא ייטור?

כתשובה לזה נביא הלכה נוספת מהרמב"ם (הל' דעות ו, ו): "כשיחטא איש לאיש, לא ישטמנו וישתוק, כמו שנאמר ברשעים (שמואל ב' יג, כב): וְלֹא דִבֶּר אַבְשָׁלוֹם עִם אַמְנוֹן לְמֵרָע וְעַד טוֹב כִּי שָׂנֵא אַבְשָׁלוֹם אֶת אַמְנוֹן (ולבסוף הרגו במרמה). אלא מצווה עליו להודיעו ולומר לו למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני, שנאמר באותו פסוק, (ויקרא יט, יז): הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ. ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול...".

במילים אחרות: יש להידבר, לברר ביחד כל בעיה וכל הרגשת אי נעימות. שלא כמו הנימוס השקרי האומר, שאפילו אם יש לך תרעומת על חברך, אל תאמר לו אותה, אלא תסתיר את שנאתך בלב. על פי אותו נימוס, אין זה מכובד שאדם יראה שהוא נעלב, ולכן תפקידו הראשון של מי שנעלב הוא להסתיר את אותו העלבון ולחכות לשעת הכושר, שבה יוכל לנקום באופן מכובד... לעומת הנימוס המעוות הזה, שהרמב"ם קורא לו מנהג הרשעים, צריך שאדם יתנהג בישרות ולא יסתיר את עלבונו, ויבוא אצל חברו ויאמר לו במה פגע והעליב. התורה מאמינה שאפשר לפטור כל בעיה שבין אדם לחברו על ידי הידברות המבוססת על אמון הדדי. ולכן המצווה שלא לשנוא צמודה למצווה להוכיח את החבר, שנאמר (ויקרא יט, יז): "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא". ומתוך כך שאנשים יהיו ישרים זה עם זה, לא יצטרכו לנקום ולנטור, ויוכלו לאהוב את חבריהם, כפי שנאמר בפסוק הבא (שם יט, יח): "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה'".

נעיר כי לפעמים קשה להוכיח את הזולת באופן ישיר ונוח או עדיף לבוא בדברים דרך צד שלישי כלשהו, במיוחד כאשר מדובר בסכסוך שבתוך המשפחה.

במצוות שבין אדם לחברו, הרשע הוא זה שבאופן עקרוני ושיטתי פוגע באנשים, וגם לאחר שהעירו לו על כך, לא קיבל, אלא ממשיך במנהגיו הרעים. אבל מי שנכשל מפעם לפעם בחטאים שבין אדם לחבירו, אינו נחשב רשע שמותר לשונאו.

מקור: אתר ישיבת בית אל. yeshiva.org.il/midrash/7174

האם גם היום הבכור צריך לרשת פי שניים מאחיו?

בעקרון, דין הירושה הכפולה של הבכור שייך גם היום אך בפועל כמעט ואינו מיושם, בגלל שרוב האבות מחלקים את רכושם בצורה שונה באמצעות צוואה ובנוסף, העדפת בכור אינה כלולה בחוקי המדינה. מעניין שהעדפת הבכור בירושה נקבעה בחוקים באירופה בימי הביניים ובבתי המלוכה עד המאה ה – 20, כך שרק הבכור יורש את כל הירושה. בימי קדם, הבכור שימש כראש המשפחה המורחבת וכאחראי להנהגתה בצורה טובה. לכן "הגיעה" לו ירושה גדולה יותר.
התורה צוותה על האחים לתת לבכור חלק כפול בירושה, כך שאם היו למשל 5 אחים, מחלקים את הנכסים ל - 6 חלקים, והבכור מקבל 2 מהם. חלק זה ניתן לו עם המעלות והחסרונות שבקבלת ירושה, ולכן אם בא בעל חוב לגבות את חובו מנכסי המת, הבכור צריך לשלם פי שניים מהחוב, אם כי חלק הבכורה לא ניתן לבכור בעל כורחו, וזכותו לוותר עליו ולומר שאינו חפץ בו.
כפי שנראה להלן, המוריש יכול לחלק את נכסיו בצורה שונה, (למשל גם לבנותיו), בתורת מתנה מחיים, שתעבור אליהם סמוך למותו.

מהם עיקרי דיני הירושה? האם נשים אינן מקופחות?

על פי ההלכה, יורשיו של האדם הם בניו, ולבנותיו אין כל חלק בנכסים באופן ישיר מהירושה, אלא באמצעות הבנים היורשים. רק אם אין לו בנים, בנותיו יורשות. במקרה שאין לו צאצאים כלל, יורשים אותו קרוביו לפי סדר הקירבה, אב, אחים, דודים ובני דודים. הבעל יורש את כל עיזבונה של אשתו. לעומת זאת, האישה אינה יורשת את בעלה אך ההלכה הטילה את עול פרנסתן של האלמנות על הבנים היורשים וקבעה להן זכות לפירעון הכתובה (לאלמנה), למזונות מן העיזבון (לאלמנה ולבנות) ונדוניה (לבנות בעת נישואיהן). החובה לדאוג לפרנסת הבנות ולצרכיהן קודמת לדאגה לפרנסת הבנים ולחלוקת הירושה בין הבנים. במקרה של ירושה קטנה, היא משמשת לפרנסת הבנות, והבנים נאלצים לדאוג לעצמם, גם אם יצטרכו לקבץ נדבות.

האב לא יכול להחליט שהבכור לא יירש את חלק הבכורה שלו, או שאחד מהאחים לא יירש עם אחיו ואם אמר כך - לא אמר כלום. למרות זאת, הוא יכול לחלק את נכסיו מחיים בשונה מדין תורה, (אפילו להעדיף כאלה שאינם בני משפחתו על בניו), בתורת מתנה מחיים, אבל לא בתורת ירושה, החלה לאחר מיתה. ברוב הצוואות היום, פועלים בדרך זו.

עם זאת, לפי שיטת רבי יוחנן בן ברוקה, (מסכת בבא בתרה קל, א), הוא יכול להחליט שאחד מבניו, לאו דווקא הבכור, יקבל את כל הירושה, ולמרות שחכמים נחלקים עליו, ההלכה נפסקה כמותו. הוא לומד זאת מהפסוק "והיה ביום הנחילו את בניו", מכאן משמע שהאב יכול להנחיל את הירושה לבניו, ולבחור מי מהם יירש את הירושה. לפי דעה אחת בגמרא, הוא אף סובר שניתן לומר שיורש אחר, בדרגה רחוקה יותר - כמו בת למשל, יירש, אם כי ברור שאינו יכול להעדיף

ולבחור לו אדם שאינו מבין היורשים, שכן הוא יכול רק לבחור את מי מהיורשים הוא מעדיף, אבל לא לעקור את דין הירושה. (ויקיפדיה, ירושה_(משפט_עברי)).

נראה כי המצב הראוי, לפי ההלכה, הוא שאדם יכתוב צוואה בה יגדיר שהוא נותן (נותן, ולא מוריש!) את נכסיו בחלקים שווים בין כל ילדיו. ואילו חלק קטן מן הרכוש ישאיר לחלוקה על פי סדרי הירושה של התורה. בדרך זו יצא ידי שניהם: יחלק את רכושו בדרך של כבוד למת ולמשפחה, וללא מריבה, ועם זאת יחלק חלק קטן מהרכוש על פי דיני ירושה שבתורה.

מקור: מאמר: ירושה, בן ציון גרינברגר, שופט בית משפט לענייני משפחה, ירושלים; הרב אליהו היישריק, דיין בבית הדין בבאר שבע. מתוך: משרד המשפטים, המחלקה למשפט עברי, דפי פרשת השבוע, פרשת מטות-מסעי, תשס"ב, גיליון מס' 82; "אישות ומשפחה" מאת יהודה איזנברג. daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=70

מה ההבדלים בין החוק הישראלי לבין ההלכה, לעניין ירושה?

החוק במדינת ישראל שונה מן ההלכה בנקודות אלה:

א. לפי דין תורה אין הבת יורשת במקום שיש בן. לפי החוק (חוק הירושה תשכ"ה, 11- 10) כל היורשים מתחלקים ברכוש באופן שווה, ואין הבדל בין בן לבת.

ב. לפי דין תורה הבכור יורש פי שניים מכל בן אחר. לפי החוק כל הבנים יורשים בשווה.

ג. לפי דין תורה הבעל יורש את אשתו, ואילו האישה אינה יורשת את בעלה, אלא מקבלת דרך היורשים, (שהם לעתים בניה), דמי כתובה, מזונות ודיור. לפי החוק האישה יורשת את בעלה גם אם יש בנים והירושה מתחלקת חצי לאלמנה וחצי לצאצאיו.

ד. לפי דין תורה ברגע שאדם מת, רכושו הופך להיות רשות היורשים. לפי החוק, הירושה עוברת ליורשים רק לאחר ביצוע צו ירושה. הבדל זה גורם לשינוי מעניין: לפי החוק אדם יכול להסתלק מן הירושה, כי הירושה טרם הגיע אליו, והוא יכול לסרב לקבלה. לפי ההלכה, כדי לוותר על הירושה יש לבצע פעולה של הקנאה: המוותר צריך להקנות את הירושה לזה שהוא מוותר לו עליה.

בתי הדין כפופים לחוק הירושה (תשכ"ה סעיף 7), ולחוק זכויות האישה תשי"א. בית הדין יכול לפסוק על פי דין תורה רק אם "כל הצדדים הנוגעים בדבר הביעו בכתב את הסכמתם לכך" - (סעיף 155).

בן סורר ומורה – למה הוא מקבל עונש מוות?

כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ, וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם. וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל שַׁעַר מְקֹמוֹ. וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי

עִירוֹ: בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה, אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ, זוֹלֵל וְסֹבֵא. וּרְגָמֻהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ בָּאֲבָנִים וָמֵת וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ, וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ. (דברים יח-כא)

בן כמה הבן ה"סוֹרֵר וּמוֹרֶה"? האם התנהגותו אינה אופיינית לגיל ההתבגרות?

מדובר בבחור בן 13 עד גיל 13 ושלושה חודשים, אשר גנב מאביו כמויות גדולות של בשר ויין ואכל ושתה בצורה מוגזמת, בחבורה של צעירים מפוקפקים. בגיל ההתבגרות, הכל יתכן.

מה הכוונה במילים "וְיִסְרוּ אֹתוֹ?". מה פתאום שכל אנשי עירו מוציאים את הבן להורג? האם פשעו היה חמור כל כך ?

וְיִסְרוּ אֹתוֹ - מפרש רש"י, ע"פ סנהדרין עא, מתרים בו בפני שלושה ומלקין אותו.

מה פתאום שכל אנשי עירו מוציאים את הבן להורג? האם פשעו היה חמור כל כך?

רש"י מביא את דברי ר' יוסי הגלילי במסכת סנהדרין עא: בן סורר ומורה נהרג על שם סופו. הגיעה תורה לסוף דעתו - סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו (לספק את דרישותיו) ואינו מוצא, ועומד בפרשת דרכים ומלסטם (שודד) את הבריות. אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב.

הסבר זה קשה מאוד, מכיוון שאין חוק אחר בתורה בו אדם נידון על דברים שהוא עתיד אולי לעשות, ודבר זה נוגד את התפיסה של בחירה חופשית ואפשרות עשיית תשובה ביהדות.

במסכת סנהדרין עא, ניתן לראות את השאלות אותן מעלים חז"ל בנוגע לבן סורר ומורה, וכמו כן ניכרת גישתם של האומרים (ר' שמעון שם), כי מעולם לא היה וגם לא עתיד להיות בן סורר ומורה, ולמה נכתב? (התשובה) - דרוש וקבל שכר! (יש מפרשים שעלינו ללמוד את הפרשה ולחנך את בנינו לאורה, כדי שלא יגיעו למצב זה). לכן פרשת בן סורר ומורה מהווה תמרור אזהרה למצוות כיבוד אב ואם; אך רבי יוחנן חלק עליהם וסבר שאכן היה מקרה כזה.
לפי חז"ל, על מנת שבן יתחייב כסורר ומורה, חייבים להתקיים תנאים רבים ומדויקים ונסיבות מדויקות. לדוגמה, גיל ה"בן" יכול להיות רק בין גיל מצוות (13), ל - 3 חודשים מאוחר יותר. שם נאמר שהבן אינו חייב סקילה עד שיגנוב בפועל משל אביו, ויקנה בשר בזול ויין בזול, ויאכל וישתה מחוץ לרשות אביו, בחבורה של סריקין שכולם ריקנים ופוחזים, ... וצריך התראה בעדים על הגניבה, ושאחר ההתראה, אכל את האכילה האמורה. ואז שופטים אותו בבית דין של שלושה והם ידונוהו למלקות, שנאמר "ויסרו אותו". אם חזר וגנב משל אביו ואכל אכילה כזו, אביו ואמו מביאים אותו לבית דין של 23, ומביאים עדים שראו את המעשה והתרו בו בתחילה, וגוזרים את דינו לסקילה, ומכריזים עליו וכותבים לכל ישראל: בבית דין פלוני סקלנו פלוני מפני שהיה בן סורר ומורה, שנאמר "וכל ישראל ישמעו ויראון".

מוסיף הרמב"ן: אין בו עתה חטא מוות ועל שם סופו הוא נדון, כמו שהזכירו רבותינו (סנהדרין עא.). וזה טעם "וכל ישראל ישמעו ויראו", כי לא הומת בגודל חטאו, אלא לייסר (ללמד מוסר) בו את הרבים ושלא תהיה תקלה לאחרים. וכן דרך הכתוב להזהיר כן (במילים "וכל ישראל ישמעו ויראו"), כאשר ימיתו לצורך גדר – (אזהרה), כדי שתהיה במיתתם תקנה לאחרים. כן הזכיר בזקן ממרא (לעיל יז, יג) לפי שאין בהוראתו חטא שיהיה ראוי למות בו, אלא עונש המוות הוא רק כדי להסיר את המחלוקת מן התורה, כמו שפירשתי שם (בפסוק יא).

מוסיף הרמב"ן: וכן בעדים זוממים (לעיל יט, כ), שנהרגים, אף על פי שהחשוד לא נהרג על פיהם, וכן הזכיר במסית (לעיל יג, יב), לפי שהוא נהרג בדבורו הרע בלבד, אע"פ שלא עבד הניסת ע"ז ולא שמע אליו, אלא מיתתו היא כדי לייסר (ללמד מוסר) את הנשארים. וגם זו מצווה מחודשת, או מבוארת מן "כבד את אביך ואת אמך" (שמות כ, יב) ו"איש אמו ואביו תיראו" (ויקרא יט, ג).

לפי דבריו, התורה הביאה את פרשת בן סורר ומורה וכן זקן ממרא, עדים זוממים והמסית, כדי לשמש הרתעה לעם, כדי שלא יגיע לדברים האלה. יתכן שכל המקרים האלה לא קרו במציאות ומטרת התורה להרתיע, לחנך ולהדגיש את חומרתם, כדי שלא יקרו.

האם יתכן שהורים יביאו את בנם לדין מוות?

כנראה שלא יתכן, אבל הרשות בידם להביאו. אין חובה. אי הסבירות לכך היא אולי סיבה נוספת לתמוך בדעה שלא היה מעולם מקרה כזה במציאות.

את מי תולים?; פרשת דוד המלך והגבעונים – איך זה מסתדר עם הדין?

וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת, וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ. לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא ,כִּי קִלְלַת אלֹהִים תָּלוּי, וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר ה' אלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה. (דברים כא, כב-כג)

באיזה מקרים יש לתלות את מי שכבר הוצא להורג ע"י בית הדין?

הרמב"ן מפרש ומביא את פירוש רש"י: "ותלית אתו - אמרו רבותינו (סנהדרין מה, ב), "כל הנסקלין נתלין". וזה שנאמר "כי קללת אלהים תלוי", זלזולו של מלך - (הקב"ה) - שהאדם עשוי (כביכול) בדמות דיוקנו של מלך וישראל בניו הם... משל לשני אחים תאומים שהיו דומים זה לזה. אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות (נהיה גנב) ונתלה. כל הרואה אותו אומר המלך תלוי, וכו', עד כאן לשון רש"י.

ממשיך הרמב"ן, ו"כל הנסקלים נתלים", דברי יחיד הם, (של רבי אליעזר), אבל הלכה כדברי חכמים (שם) שנתלים רק המגדף את ה' והעובד עבודה זרה. וזה טעם כִּי-קִלְלַת אלֹהִים תָּלוּי,

שיאמרו מפני מה זה תלוי? מפני שבירך (לשון נקיה ל"קילל") את השם, או שעבד ע"ז פלונית. (בכל מקרה, בתורה אין סוג של הוצאה להורג בתלייה, כמו במערבונים).
מוסיף הרמב"ן: ועל דרך הפשט יאמר, וְכִי-יִהְיֶה בְּאִישׁ חטא גדול שראוי להמיתו עליו ולתלותו על עץ לגודל חטאו, אעפ"כ לא תלין נבלתו על העץ, כי הארור מכל האדם והמקולל בהם - הוא התלוי. אין בכל המיתות מיתה מנוולת ובזויה כמוה. ואין ראוי שנטמא הארץ ותהיה קללת האלוהים בארץ הקדושה, כי שם צווה את הברכה, חיים עד העולם. ולכן צווה יהושע, לגבי 5 מלכי הכנענים, "ויורידום מעל העצים" (יהושע י, כז).

מוסיף בעל ספר החינוך שהיו תולים את הנסקלים (על עוון גידוף או עבודה זרה), סמוך לשקיעת החמה ומורידים אותם אחרי כמה דקות וקוברים אותם עם העץ, שלא יאמרו הבריות: זה העץ שנתלה בו פלוני.

איך דוד המלך השאיר בחוץ שבעה מבני משפחת שאול המלך, שנתלו ע"י הגבעונים, ולא הביאם לקבורה בו ביום? (שמואל ב, כא).

בסיפור מזעזע זה, מסופר שהיה רעב במשך 3 שנים ודוד שאל באורים ותומים את הסיבה לכך. ה', באמצעות הכהן הגדול, השיב שזה בגלל ששאול המית את הגבעונים. על מנת להפסיק את הבצורת הקשה ולאחר שהגבעונים סרבו לקבל פיצוי כספי, דוד נאלץ לרצות את הגבעונים. אלה דרשו שיימסרו לידיהם 7 מצאצאי שאול ושימיתו אותם. דוד נאלץ להסכים לתנאים, ולקח את 2 בניה של רצפה בת איה, פילגש שאול, ואת 5 בני מירב בת שאול ועדריאל. יש מפרשים שכל צאצאי שאול הועברו לפני הארון ואלה סומנו למסירה. (יש מפרשים שהנמסרים לגבעונים השתתפו בפועל בהריגת הגבעונים במצוות שאול, ולכן היה מקום להעמידם לדין על כך, במיוחד לאור שבועת יהושע לגבעונים שלא להמיתם - יהושע, ט). הגבעונים תלו את השבעה אך כנקמה בבית שאול, לא אפשרו את קבורתם, ורצפה בת איה הגנה על הגופות מפני החיות, באמצעות שקים, עד שירדו גשמים והבצורת הסתיימה. בראות דוד את מסירותה של רצפה למתים הוא הביא אותם לקבורה, וגם את גופות שאול ובניו החזיר מיבש גלעד לקבורה מכובדת בגבעת שאול.
בשונה מההסבר הנ"ל, רש"י פירש את הפסוק הפותח פרשה זו (שמואל ב, כא, א), ע"פ מסכת סנהדרין בתלמוד הירושלמי: וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרֵי שָׁנָה, וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת פְּנֵי ה' וַיֹּאמֶר ה': אֶל שָׁאוּל וְאֶל בֵּית הַדָּמִים עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת הַגִּבְעֹנִים.
אֶל שָׁאוּל - על עון שאול שנקבר פתאום בהיחבא, שגנבוהו אנשי יבש גלעד וקברוהו, ולא נספד לפי כבודו. וְאֶל-בֵּית הַדָּמִים - שהרג נוב עיר הכוהנים. עַל-אֲשֶׁר-הֵמִית אֶת הַגִּבְעֹנִים. - כשהרג שאול את נוב עיר הכוהנים, המית מהגבעונים שבעה: שני חוטבי עצים, ושני שואבי מים, ושמש וחזן וסופר, כך מפורש בגמרא הירושלמית בסנהדרין (יז, ב). ורבותינו אמרו, מתוך שהרג את הכוהנים בנוב, שהיו מספקים (הגבעונים) להם מזון, העלה עליו הכתוב כאלו המיתם, (ולא שבאמת הרגו גבעונים).

ממשיך רש"י, ואל תתמה, שהרי היה הקב"ה תובע כבודו ותובע סרחונו, (עונש על שנקבר שאול ללא כבוד מלכים אך יחד עם זאת, עונש על עוון שאול כלפי הגבעונים, שהם כביכול טעמים הסותרים זה את זה), שכך כתוב (צפניה ב, ג), "אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ בַּקְּשׁוּ צֶדֶק בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה אוּלַי תִּסָּתְרוּ בְּיוֹם אַף ה'". כך שנינו ביבמות (עח, ב). ופירש רש"י שם: במקום שדנים האדם, שם (גם) מזכירים פועל צדקותיו.

כותב הרמב"ן: ועל דעתי העניין בצאצאי שאול המוקעים ע"י הגבעונים, (ע"פ דרישתם), (שמואל ב, כא), מפני שלא היו תלויים בבית דין של ישראל ולא מיד ישראל כלל, אלא דוד נתנם לגבעונים לעשות בהם כרצונם והם אשר הוקיעום, ולא רצו לקברם, כדי לפרסם את נקמתם מהם והנשארים ישמעו ויראו. וכאשר ניתך עליהם מים מן השמים אז ידע דוד שנמחל עוונם, ונעתר אלוהים לארץ כי פקד ה' את הארץ במטר וכלה (נגמר) הרעב, ואז ציווה וקברו אותם עם אבותם לכבוד המלכות. על כן, דוד לא היה חייב לדאוג לקבורתם ע"פ דין ישראל.

איך דוד המלך היה מסוגל למסור צאצאי שאול למוות בידי הגבעונים? הרי כתוב (דברים כד, לא), לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים, וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת.

במסכת יבמות, עט, א, נאמר: "והא כתיב: לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת! אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיה, (שמה שעשה שאול לגבעונים היה חילול ה'). וַתִּקַּח רִצְפָּה בַת אַיָּה אֶת הַשַּׂק וַתַּטֵּהוּ לָהּ אֶל הַצּוּר, מִתְּחִלַּת קָצִיר, עַד נִתַּךְ מַיִם עֲלֵיהֶם, מִן הַשָּׁמָיִם; וְלֹא נָתְנָה עוֹף הַשָּׁמַיִם לָנוּחַ עֲלֵיהֶם, יוֹמָם, וְאֶת חַיַּת הַשָּׂדֶה, לָיְלָה, (כלומר שהם נשארו תלויים משך כמה חודשים), והא כתיב: (דברים כא, כג) "לא תלין נבלתו על העץ"!

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיה, שהיו עוברים ושבים אומרים: מה טיבן של אלו (התלויים)? (והשיבו): הללו בני מלכים הם. (שאלו) ומה עשו? (השיבו): פשטו ידיהם בגרים גרורים, אמרו (השואלים): אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו, ומה בני מלכים כך, בני הדיוטות על אחת כמה וכמה! ומה גרים גרורים כך, ישראל על אחת כמה וכמה! מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף (גרים)...".

לפי זה, היו שיקולים רחבים כמו תיקון חילול ה' או של קידוש ה', שאולי יכלו להצדיק את מעשה דוד.

מה קרה בנוב, עיר הכוהנים?

נוב הייתה עיר בנחלת בנימין שמוזכרת בספר שמואל כעיר כוהנים ולפי התלמוד, במשך 13 שנה שכן בה המשכן. היא הייתה לא רחוקה מירושלים. כפי שמסופר בספר שמואל א, פרק כב, דוד המלך ברח לנוב בעת ששאול המלך רדף אחריו להורגו. שם ביקש מהכהן הגדול, אחימלך בן אחיטוב, לחם וחרב. לאחר שהתמלא מבוקשו, (ואחימלך נתן לו את החרב של גוליית), נודע

הדבר לשאול מפי דואג האדומי שראה את המעשה, ושאול חשד בכוהני המקום שהם תומכים בדוד. בעקבות זה, ציווה שאול על דואג להרוג את כל הכוהנים בנוב, בטענה שהם חייבים מוות על מתן עזרה למורד במלכות. בספר שמואל א, כב, יח – יט נאמר: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְדוֹאֵג, סֹב אַתָּה וּפְגַע בַּכֹּהֲנִים וַיִּסֹּב דּוֹאֵג הָאֲדֹמִי וַיִּפְגַּע הוּא בַּכֹּהֲנִים וַיָּמֶת בַּיּוֹם הַהוּא שְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ נֹשֵׂא אֵפוֹד בָּד. וְאֶת נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים הִכָּה לְפִי חֶרֶב מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה מֵעוֹלֵל וְעַד יוֹנֵק וְשׁוֹר וַחֲמוֹר וָשֶׂה לְפִי חָרֶב, דבר המזכיר את הציווי להשמיד את עמלק, מה שדווקא שאול לא ציית לו בצורה מלאה! נוסיף ששאול לא ציווה להרוג את כל תושבי נוב, אלא רק את הכוהנים, כמורדים במלכות. דואג הרג אותם על דעת עצמו ועל כן הוא נמנה בין אלה שאין להם חלק לעולם הבא, (לפי מסכת סנהדרין, פרק י, משנה ב).

תוך כמה זמן יש לקבור נפטר?

בעל ספר החינוך, ע"פ מסכת סנהדרין מו, ב, כותב שמצווה לקבור כל מת ביום הפטירה, כפי שכתוב "כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא", (פסוק כג), וזה נוגע לא רק למי שנתלה, שכן לומדים בקל וחומר: אם יש חובה לדאוג לכבוד של מי שהוצא להורג - קל וחומר לכל אדם.

כתב הרב אליעזר מלמד בשיעור "קבורה והלוויה" (ישיבת בית אל): מצווה לקבור את המת בהקדם, ואסור להלין את גופתו בלא קבורה. וכל המלין את מתו, עובר באיסור לא תעשה, שנאמר (דברים כא, כג): "לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ, כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא". ולדעת הרבה פוסקים, אם המת נפטר במשך היום, מצוות עשה לקברו לפני שקיעת החמה, שנאמר: "קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ **בַּיּוֹם הַהוּא**". וכתב הרמב"ן שהמלין את מתו בארץ ישראל עובר באיסור נוסף, שנאמר (דברים כא, כג): "וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלוֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה".
וכשלא הספיקו לקוברו עד שקיעת החמה, או שנפטר בערב, המצווה לקוברו עד סוף הלילה, ואם לא קברוהו בלילה ועלה עמוד השחר, עברו באיסור "לֹא תָלִין" (רדב"ז). והאחראים על כך הם הקרובים, המצווים לקבור את מתם. וזהו כבודו של המת, שקוברים אותו מוקדם ככל האפשר, כי עיקר האדם זו הנשמה שבו, וכשיצאה הנשמה מקרבו יש ביזיון גדול בהשהיית גופו בלא קבורה.
ועוד, שכיוון שהאדם נברא בצלם אלוקים, כשדמותו מתבזה, כביכול גם כבוד שמיים נפגם.
אבל לצורך דברים הכרחיים לכבודו של המת מותר להלינו, שאם צריך להמתין כדי להביא לו תכריכים וארון, או כדי להודיע לקרוביו, מותר להלינו. וכן כשנפטר בערב, וצריכים כמה שעות כדי לפרסם את מועד הלווייתו כדי שמכריו יוכלו ללוותו, מותר לדחות את הלוויה ליום המחרת (שולחן ערוך, יורה דעה, שנז, א).
ויש אומרים שאף שלכבוד המת התירו להלין, זהו בתנאי שלא יעברו יותר מ - 24 שעות מרגע הפטירה ועד הקבורה (שו"ת דברי מלכיאל ב, צה). ולצורך גדול מאוד נוהגים להקל גם יותר מ - 24 שעות, אבל אין מלינים יומיים.

בירושלים המנהג שאפילו לכבוד המת אין מלינים את המת. בתוך חומות ירושלים המנהג מחייב, ובשאר שכונות העיר נוהגים להחמיר יותר מבשאר הארץ, אבל לצורך גדול מלינים את המת. מקור: אתר ישיבת בית אל. yeshiva.org.il/midrash/7670

סיכום פרק כא

בפרק ראינו איך נדרש להתייחס לשבוית מלחמה יפת תואר, שחייל מבקש לקחתה לאישה. אולי בקשר לכך, ראינו שאין לקפח את זכיותיו של בכור, אפילו אם הוא בן לאישה הפחות מועדפת על הבעל – (אולי אפילו שבוייה יפת תואר). דנו בדיני ירושה ע"פ ההלכה בהשוואה לחוק המדינה וראינו שבדרך מתנה, אדם יכול למעשה להוריש כרצונו. דנו בסוגיה המתמיהה של בן סורר ומורה, שבאופן תיאורטי מוצא להורג, למרות שבאופן מעשי זה כנראה בלתי אפשרי, ומה ניתן ללמוד מהפרשה.

פרק כב – מצוות השבת אבדה - מתי צריכים להשיב; חוק השבת אבדה; המצווה לסייע לאדם ולבהמתו; איסור צער בעלי חיים; איסור לבישת כלי גבר ע"י אישה ולהיפך - למה זה נקרא תועבה? מצוות שילוח האם מהקן - מה הטעם? מה הקשר לאריכות ימים; חובת עשיית מעקה על הגג; איסור כלאי הכרם; איסור חרישה ב - 2 סוגי בהמות; איסור שעטנז בבגד והקשר למצוות ציצית; דיני אישות: איך יהודי מקדש (מארס) אישה? הוצאת שם רע; איסור הוצאת שם רע על שאשתו אינה בתולה; דין נערה מאורסה שזנתה; דין הנואף והנואפת - מתי חייבים עונש מוות? החוק בישראל הפוך - יש הטבות לידועה בציבור גם אם היא נשואה לאחר; דין נערה מאורסה שזנתה - או שמא נאנסה?; במה אונס דומה לרצח?; הבעיה בהוכחת טענת אונס; החוק הישראלי; דין נערה פנויה שנאנסה; האם העונש של האנס הולם? העונש על אונס קטינה בחוק הישראלי

מצוות השבת אבדה - מתי צריכים להשיב; חוק השבת אבדה

לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם - הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ. וְאִם לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ, וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ. וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ, לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם. (דברים כב, א-ג)

באיזה מקרים חייבים להשיב אבדה? למה כתוב פעמיים שאסור להתעלם מהאבדה?

רש"י כותב: לֹא תִרְאֶה... וְהִתְעַלַּמְתָּ - לא תראה אותו שתתעלם ממנו, זהו פשוטו (בבא מציעא, ל) ורבותינו אמרו, פעמים שאתה מתעלם, כגון זקן, ואין זה מכבודו להתעסק עם אבדה או כהן - והאבדה נמצאת בבית קברות, שמותר לו להתעלם.

מוסיף הרמב"ן שכבר כתוב בתורה (שמות כג ד) "כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה, השב תשיבנו לו", אבל כאן הוסיף לומר "נִדָּחִים", כי "תועה", יכול להיות שתעה מדרכו ויכול להטותו לדרך ללא עמל גדול, ועכשיו נאמר "נִדָּחִים", שברחו ממנו והרחיקו ויש בהחזרתם טורח ועמל, ואף ע"פ כן, אין אתה בן חורין להיפטר מהם וביאר שאם "לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו, ואספתו אל תוך ביתך", (כלומר שהמוצא צריך לשמור על האבדה עד שתוחזר לבעלים). כפי שמביא רש"י, כל דבר שעושה עבודה ואוכל יעשה ויאכל, כגון שור, ושאינו עושה ואוכל (כמו שֶׂה), יימכר, והכסף יוחזר לבעלים.

איך יודעים של מי האבדה?

רש"י מפרש: "עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ" - (בבא מציעא, כז), וכי תעלה בלבבך שיתנהו לו קודם שידרשהו (הבעלים)? אלא דרשהו - (תבדוק אותו, את הדורש) - שלא יהא רמאי, (ע"י שיתן סימנים וכו'). בזמן בית המקדש, היו בני-ישראל עולים לרגל לירושלים 3 פעמים בשנה (בפסח, שבועות

וסוכות), ובשלוש הזדמנויות אלו היו מכריזים על האבדות במקום מיוחד בירושלים שנקרא "אבן הטוען", וכל מי שמצא אבדה היה מגיע לשם.

לאחר חורבן בית המקדש התקינו חז"ל שמוצא האבדה יכריז עליה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (וכן במקומות ציבוריים אחרים). עוד נקבע, שבמקומות בהם נהוג להחרים אבדות לאוצר המלכות - יש להסתפק בהודעה לשכנים ולחברים.

איזה מציאות לא חייבים להחזיר?

כותב בעל ספר החינוך, שיש מציאות שהאדם מוצא במצב ובמקום שאינו חייב להשיבם לבעליהם אלא זוכה בהן לעצמו, כפי שכתוב במשנה במסכת בבא מציעא, כא, א,: "אלו מציאות שלו: מצא פירות מפוזרים, מעות מפוזרות, וכו'. המשותף לכל אלה, שאין להם סימני היכר, והם כנראה נפלו למישהו מבלי שניתן לדעת למי. יוצאים מתוך ההנחה שהמאבד התייאש כבר מלמצוא את האבדה אחרי שגילה שאיננה אצלו. כאשר יש באבדה סימן היכר, חייבים להשתדל להחזיר ע"י פרסום הדבר.

אולם אם **בזמן מציאת האבדה** הבעלים עוד לא התייאש, המוצא חייב להחזיר את האבדה גם אם **לאחר** מציאתה התייאשו הבעלים. מחלוקת מפורסמת הקשורה לדין זה היא מחלוקתם של אביי ורבא בדין "ייאוש שלא מדעת". ייאוש שלא מדעת מתייחס למקרה שאדם מוצא חפץ שאין בו סימנים, בזמן שהבעלים לא התייאש עדיין, כי לא נודע לו עדיין שאבדה לו. עם זאת ברור שברגע שידעו הבעלים שהחפץ נעלם יתייאשו מיד. על אף שבדרך כלל במקום שיש מחלוקת בין אביי ורבא, פוסקים כרבא, מחלוקת זו היא אחת משש מחלוקות בין אביי לרבא, בהן נפסקה הלכה כאביי, שאסור למוצא לקחת לעצמו את האבדה, אפילו אם לאחר זמן המציאה, הבעלים כן התייאשו, כמובן במקרה שהוא יודע מי הבעלים ושעדיין לא נודע לו על האבדה בעת מציאתה.

מהו חוק המדינה לעניין השבת אבדה?

חוק השבת אבדה, תשל"ג-1973, תואם במידה רבה את דרישות ההלכה, כאשר, אם מוצא האבדה לא מוצא את בעל האבדה, עליו למסור אותה למשטרה. שם כתוב, בין השאר: "המוצא אבדה ונוטלה (להלן - המוצא) חייב להשיבה לבעלה או להודיע עליה בהקדם למשטרה, זולת אם בנסיבות העניין יש להניח שבעל האבדה התייאש ממנה מחמת מיעוט שוויה. (ב) הודיע המוצא למשטרה, רשאי הוא למסור לה את האבדה והוא חייב לעשות כן אם היא דרשה זאת ממנו. קיים המוצא הוראות סעיף 2 (לעיל), ולא נתגלה בעל האבדה תוך ארבעה חדשים, יראו כאילו התייאש ממנה והמוצא יהיה לבעל האבדה.

המצווה לסייע לאדם ולבהמתו ; איסור צער בעלי חיים

לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר אָחִיךָ אוֹ שׁוֹרוֹ נֹפְלִים בַּדֶּרֶךְ וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם - הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ.

(דברים כב, ד)

מה הכוונה במצווה "הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ"?

רש"י: הָקֵם תָּקִים - (בבא מציעא, לב), זו טעינה, להטעין משא שנפל מעליו.
עמו – פירש רש"י שעם בעליו גם מטעין, אתה חייב לעזור לו, אבל אם הלך וישב לו ואמר לו: הואיל ועליך המצווה - אם רצית לטעון, טעון, אז החבר פטור מכך.
פגשנו בפרשת משפטים בספר שמות, את מצוות הפריקה של משא מבהמה. "כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ" (שמות, כג, ה). לפי התלמוד, (בבא מציעא לב, ב) מצוות פריקה היא המקור לכלל "צער בעלי חיים דאורייתא", שכן החובה לפרוק את המשא מעל הבהמה נובעת גם מכך שיש למנוע ממנה סבל. לפיכך האדם המצווה לפרוק את המשא מעל גבי הבהמה אינו רשאי לתבוע תשלום בעד עזרתו, בעוד שהטוען, כאשר אין קשר לצער לבעל החיים - רשאי לדרוש תשלום תמורת השתתפותו בטעינה. מטעם זה נפסק גם שאם אדם נתקל בשתי בהמות, אחת רובצת תחת משאה וטעונה פריקה, והאחרת משאה מפורק ממנה והיא זקוקה לטעינה - יש להקדים את מצוות הפריקה למצוות הטעינה, משום צער בעלי חיים. המצווה אינה מוגבלת רק לבהמה. גם אם אדם נושא משאות כבדים, ואינו יכול לפרוק אותם בעצמו, כל מי שרואה אותו ויש לו כח לסייע לו, חייב לסייע לו לפרוק מעליו את המשאות ולהניחם על הקרקע. המצווה לסייע בפריקה ובטעינה קיימת גם כאשר הוא שונא את בעל הבהמה או את האדם הנושא משאות. ואדרבא, המצווה לסייע לשונא - גדולה יותר מן המצווה לסייע לאוהב, כי על ידי כך האדם כופה את יצרו לעשיית טוב, ועל כך נאמר בתורה (שמות כג, ה): "כי תראה חמור שונאך...". יתר על כן, מי שרואה שני אנשים הזקוקים לסיוע, אחד אוהב והשני שונא שלו, מצווה לטעון עם השונא תחילה, כדי לכוף את יצרו.
על-פי ספר החינוך, מטרת המצוות הללו היא להחדיר באדם את מידת החמלה, ולא רק שיש לחמול על אדם המצטער צער גוף, אלא יש לחמול אפילו על המצטער צער על ממון ורכוש. כאמור, מצוות הפריקה נובעת גם מהחובה למנוע צער לבעל החיים.
הכלל העיקרי בהלכות צער בעלי חיים הוא שכאשר ישנה התנגשות בין צורכי האדם לבעלי החיים, צורכי האדם קודמים ואילו גרימת צער לחיה לחינם, ללא תועלת, הוא אשר נאסר. האיסור הוא מידתי, הווי אומר, שככל שצורך האדם הוא פחות, והסבל הנגרם לחיה רב יותר, יהיה יותר קשה להתיר את מעשה הציעור. בנוסף, גם כאשר הותר לצער חיה בשביל צורכי האדם, יש לעשות זאת בציעור המינימלי, ובניסיון להפחית לחיה את סבלה.
מקור: ויקיפדיה, צער_בעלי_חיים_(יהדות)

ישנם פוסקים הסבורים שפיטום אווזים והובלת עגלים מחו"ל בתנאים קשים מאוד אינם מוצדקים, בגלל הסבל הרב הנגרם לבעלי החיים מול תועלת לא חיונית לבני אדם.

איסור לבישת כלי גבר ע"י אישה ולהיפך ; למה זה נקרא תועבה?

לֹא יִהְיֶה כְלִי גֶבֶר עַל אִשָּׁה וְלֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה, כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה. (דברים כב, ה)

למה לבוש אישה לגבר או לבוש גבר לאישה נקרא "תועבה"? מה ההגדרה של לבושים אלה?

רש"י: לֹא יִהְיֶה כְלִי גֶבֶר עַל אִשָּׁה - (ספרי, נזיר פ"א), שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין גברים, שאין זו אלא לשם ניאוף.

וְלֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה – ללכת ולשבת בין הנשים, דבר אחר, שלא ישיר (יוריד) שער הערוה ושער של בית השחי, (כמנהג הנשים), ולא יצבע את השיער. כִּי תוֹעֲבַת - לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה.

ברור שע"פ הנאמר, לֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה, אסור לגבר הומוסקסואל להתלבש כאישה.

האבן עזרא קושר את איסור לבוש גבר לאישה, לענין יציאה למלחמה. כלומר שאישה לא תשתתף במלחמות, תוך לבישת מדי גבר, כי קיים בכך סכוי גדול יותר לקיום יחסים אסורים עמה.

בעל ספר החינוך מציין שע"פ תרגום אונקלוס, אסור לאישה לשאת נשק, הנחשב כלי גבר. עם זאת, פוסקים בני זמננו התירו לנשים באזורי ספר להצטייד בנשק לצורך הגנה עצמית, ויש שהתירו זאת אף לחיילות.

האם אסור לאישה ללבוש מכנסיים?

ע"פ פסוק זה, אסור לאישה ללבוש מכנסיים שגם גברים נוהגים ללבוש אותם. אם מדובר בצורת מכנסיים שגברים לא נוהגים ללבוש אותם, לדעת חלק מהפוסקים, מותר לאישה ללבוש, מתחת לחצאית, כך שלא תהיה בעיה של חוסר צניעות.

מצוות שילוח האם מהקן – מה הטעם? מה הקשר לאריכות ימים?

כִּי יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ בְּכָל עֵץ אוֹ עַל הָאָרֶץ אֶפְרֹחִים אוֹ בֵיצִים וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל הַבֵּיצִים, לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים. שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ, לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים. (דברים כב, ו-ז)

למה אסור לקחת את ציפור הָאֵם עַל הַבָּנִים?

המשנה במסכת ברכות, פרק ה, משנה ג, שוללת נתינת טעם במצוות שילוח הקן: "האומר על קן צפור יגיעו רחמיך... משתקין אותו". ומסבירה הגמרא (שם, לג, ב): "מפני שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים, ואינם אלא גזירות". דעת הרמב"ן היא כי כוונת הגמרא בפירושה את המשנה בברכות : "אלא גזרות" - כלומר, גזרות כדי ללמד את האדם המידות הטובות, ולא רחמים - על בעלי החיים בעצמם.

וכן מפרש הרמב"ן: כִּי יִקָּרֵא קֵן-צִפּוֹר לְפָנֶיךָ - גם זו מצווה מבוארת ממקור קודם, מן "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (ויקרא כב, כח). כי הטעם בשניהם שלא יהיה לנו לב אכזרי ושלא נרחם, או שלא יתיר להשחית כביכול את המין, ואע"פ שהותרה השחיטה במין ההוא, ההורג את האם והבנים ביום אחד כאילו יכרית את המין ההוא, (באופן סמלי). גם הרשב"ם מפרש: "שדומה לאכזריות ורעבתנות לקחת ולשחוט ולבשל ולאכול אם ובנים יחד".

הרמב"ן מביא את דברי הרמב"ם במורה הנבוכים (ג, מח): "וכן אסר לשחוט "אותו ואת בנו ביום אחד" (ויקרא כב), להישמר ולהרחיק לשחוט משניהם הבן לעיני האם, כי צער בעלי חיים בזה גדול מאוד אין הפרש בין צער האדם עליו... כי אהבתה ורחמיה על הולד אינו נמשך אחר השכל אלא אחר פועל הכוח המדמה, (האינסטינקט), הנמצא ברוב בעלי החי כמו שנמצא באדם. והיה זה דין מיוחד בשור או שה, מפני שמותרת לנו אכילתם... והם אשר תכיר מהם האם את הולד, שזהו גם הטעם בשילוח הקן כי הביצים אשר שכבה האם עליהן והאפרוחים הצריכים לאמם לרוב, אינם ראויים לאכילה וכשישלח את האם ותלך לה, לא תצטער בראותה לקיחת הבנים, ועל הרוב יהיה סיבה להניח הכל, כי מה שיחשוב לקחת ברוב הפעמים (ממילא) אינו ראוי לאכילה. ואם אלה הצערים הנפשיים - חסה התורה עליהם בבהמות ובעופות, כל שכן בבני אדם.

אבל מסכם הרמב"ן שהטעם הנכון יותר, איננו משום צער בעלי חיים, אלא כדי להרגיל את עצמינו שלא להתאכזר.
לפי בעל העמק דבר, הנציב מוולוז'ין, אסור לנצל את הרגש האימהי של האם, המגנה על ביציה או אפרוחיה, כדי ללכוד גם אותה.
דין זה חל רק על ציפורי בר שאינן שייכות לאדם, אבל אדם שיש ברשותו ציפורים שמקננות, כגון יונים מבויתות, כיוון שהן מזומנות לפניו, רשאי לעשות בהן מה שירצה. שכן נאמר: "כִּי יִקָּרֵא קֵן צִפּוֹר" דווקא במקרה, ולא קן המזומן לפניו. ולכן מותר לו לקחת מקן שבבעלותו אפרוחים מבלי לשלח את האם. המצווה נוהגת רק בציפורים כשרות, ובנוסף, המצווה היא רק כאשר הציפור הנקבה דוגרת על הביצים ולא הזכר. מקור:
הרב אליעזר מלמד, אתר ישיבת בית אל, yeshiva.org.il/midrash/1987

למה השכר על זה הוא אריכות ימים?

לפי האבן עזרא זו מדה כנגד מדה. שחרור האם והארכת חייה, תוך מתן הזדמנות לה להביא עוד צאצאים, מזכים גם את האדם המשחרר באלה.

על פי סיפור המופיע בתלמוד (קידושין, לט, ב), הפך התנא אלישע בן אבויה לאפיקורס לאחר שראה כי ילד, שקיים את רצון אביו, ועלה באמצעות סולם על עץ במטרה לקיים את מצוות שילוח הקן, נפל ומת. הסתירה בין השכר אותו הבטיחה התורה למקיימי שתי המצוות: שילוח הקן וכיבוד אב ואם ("והארכת ימים") לבין מה שקרה בפועל, גרמה לאלישע בן אבויה לכפור בתורה. בהמשך, הסוגייה מעירה שהוא טעה בפירוש המילים "והארכת ימים" - שלפי ר' יעקב, מדברות על החיים בעולם הבא.

מצד שני, האם זה לא אכזרי לקחת את האפרוחים או הביצים מהאם?

מדובר במי שרוצה לקחת את הביצים או את האפרוחים לצורך אכילה, וזה רשות (בתנאי שהוא משחרר את האם), ולא חובה. יחד עם זאת, נראה שלקיחת ביצי ציפור תוך שחרור האם היא פחות אכזרית מתעשיית ביצי הלול, שבה לוקחים באופן סדרתי את כל ביצי התרנגולות וממשיכים לכלוא את האימהות בלולים לצורך הטלת ביצים נוספות, עד ששוחטים גם אותה.

חובת עשיית מעקה על הגג; איסור כלאי הכרם

כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ, כִּי יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ. לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם. (דברים כב, ח-ט)

מה הקשר בין מצוות שילוח הקן, עשיית מעקה ואיסור כלאיים בכרם?

רש"י מפרש: כי תבנה בית חדש - אם קיימת מצות שלוח הקן, סופך לבנות בית חדש ולקיים מצוות מעקה, שמצווה גוררת מצווה ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים. לכך נסמכו פרשיות הללו.

מה אם מישהו קנה בית יד שניה ואין מעקה על הגג. האם חייב לבנות מעקה? מה דין המעקה?

החובה לבנות מעקה היא כדי למנוע סכנה של נפילה מהגג. לכן גם בדירה שאיננה חדשה, יש לבנות מעקה על הגג, אם נוהגים לעלות אליו או אם יש אפשרות סבירה שמישהו יעלה אליו. גובהו של המעקה צריך להיות לפחות עשרה טפחים, שהם 80 ס"מ וצריך להיות חזק כך שימנע נפילה של אדם אף אם יישען עליו. לא רק גג חייב במעקה אלא יש להסיר כל מפגע בטיחותי הנמצא ברשותו של יהודי.
כמובן שלפי זה, יש לנקוט את כל האמצעים הבטיחותיים כדי למנוע נפילה מהגובה של פועלי בנין.

לבור שעומקו 80 ס"מ ויותר צריך לשים מעקה וכן בכל מקום שניתן להסתכן בו, כמו חצר שבה שני מפלסים וניתן ליפול מהאחד לשני. יש האומרים שגם למדרגות יש חובה לשים מעקה וראוי לנהוג כך. (ויקיפדיה, מעקה_הלכה).

לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם - מה כלול באיסור זריעת כלאיים בכרם ומה טעם המצווה? מה לגבי הנדסה גנטית?

איסור כלאי הכרם הוא איסור זריעת מיני זרעים ליד גפנים, ללא הרחקה המחויבת על פי ההלכה. הזרעים והגפנים שגדלו באיסור כלאי הכרם, אסורים באכילה ואף בהנאה, שנאמר (דברים כב, ט): "לֹא-תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן-תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם". כלומר, שאם תזרע כרמך כלאיים, ייאסר היבול ("המלאה") בהנאה, כהקדש. "הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם" - כלומר: הן מה שיצמח מן הזרע והן פירות הכרם.
וחכמים דרשו: "פן תקדש" - פן תוקד אש, כלומר, שכלאי הכרם דינם בשריפה, ומכאן שהם אסורים בהנאה.
לפי ספר החינוך, אסור לזרוע שני מיני התבואה בכרם ולא קנבוס ולוף (סוג בצל), ביחד עם גרעיני גפנים, ואם זרעו יש לשרוף את היבול. זריעת שאר ירקות בכרם אסורה מדרבנן. גם בחוץ לארץ אסרו רבנן לזרוע כלאיים בכרם.

הרמב"ם, במורה נבוכים, חלק ג, לז, משער שאיסורי הרכבת אילנות וכלאי זרעים מקורם בטקסי פולחן אליליים כגון אלו המתוארים בכתבי ה"צאבה" בהם היו מעורבים הרכבת אילנות ומשגל, והתורה באה להרחיק ממנהגים כגון אלו.

לדעת הרמב"ן הסיבה היא שהעושה כלאים מכחיש במעשה בראשית וחושב שהקב"ה לא השלים את כל הצורך בעולם והוא חפץ "לעזור" בבריאת העולם. סיבה נוספת לאיסור, המוזכרת בתורת הסוד היא שלכל צמח יש מלאך למעלה שאומר לו "גדל" וכאשר מערבבים סוגי צמחים זה הורס את סדרי בראשית.

לאיסור ישנם גם מספר יתרונות מדעיים. סוגי יבולים שונים לוקחים מהאדמה כמויות שונות של מים ומינרלים ולכן יבול יותר "חזק" יפגע ביבול היותר "חלש", כמו האיסור "לא תחרוש בשור ובחמור יחדו" ולכן האיסור שומר על הגידולים ה"חלשים". כלאיים הם למעשה הנדסה גנטית, נושא הטעון ביקורת רבה. למעשה ישנה מחלוקת בין פוסקי ההלכה, לגבי היתר הנדסה גנטית, כגון הזרקת גן מסוים לצמח פרי או ירק, במטרה להשביח את הזן או להוסיף לו תכונות מסוימות כגון עמידות, זאת בניגוד להרכבת סוגי צמחים שונים.
מקור: ויקיפדיה, כלאיים.

איסור חרישה ב - 2 סוגי בהמות; איסור שעטנז בבגד והקשר למצוות ציצית

לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו. לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו. גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ עַל אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תְּכַסֶּה בָּהּ. (דברים כב, י-יב)

למה אסור לחרוש בשור ובחמור ביחד?

איסור זה הוא חלק מאיסור גדול יותר הנקרא "כלאיים", שאוסר לערב יחד דברים ממינים שונים. לפי האבן עזרא זה משום צער בעלי חיים, שכן כוחו של זה אינו ככוחו של זה. ספר החינוך מסביר, בעקבות הרמב"ם בהלכות כלאיים, שהאיסור מהתורה שייך בכל שני מיני בהמה שהאחת היא טהורה והאחת היא טמאה, ולאו דווקא חרישה, אלא גם כל מלאכה מהמלאכות, כגון דישה או משיכת עגלה. מדרבנן **כל** שני מיני בהמות או חיות, גם כששתיהן טהורות או שתיהן טמאות, אסורים במלאכה יחד.

למה אסור ללבוש בגד שעטנז?

לפי המפרשים, זה מאותם טעמים של איסור כלאי זרעים. הרמב"ם במורה הנבוכים, (חלק ג, פרק לז), מבאר שכך היו נהוג אצל עובדי העבודה זרה הקדמונים, ולכן אסרה זאת התורה. שם כתוב: "וכבר ביארנו בחיבורנו הגדול כי גילוח פאת ראש ופאת זקן נאסר בגלל היותו עדי כומרי עבודה זרה. והוא הטעם גם באיסור השעטנז, לפי שגם כך היה עדי הכומרין, מאחדים בין הצומח (הפשתן) לבין החי (צמר כבשים) במלבוש, (כלומר מערבים מין בשאינו מינו), ותהיה (באותו זמן) טבעת מאחת המתכות בידו, (כלומר, עירוב מתכת גם כן); תמצא את זה מפורש בספריהם".

מה זה "גְּדִלִים" מה הקשר בין איסור שעטנז לבין גדילים על ארבע כנפות?

זו מלה נרדפת ל"ציצית". רש"י מחדש: גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה-לָּךְ, (יבמות ד, ספרי), מותר, מן התורה, לעשות ציצית אף מן הכלאים, לכך סמכן הכתוב ביחד.

דיני אישות: איך יהודי מקדש (מארס) אישה?; הוצאת שם רע על שאשתו אינה בתולה

כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ. וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים וְהוֹצֵא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר: אֶת הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָקַחְתִּי וָאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים. וְלָקַח אֲבִי הַנַּעֲרָ וְאִמָּהּ וְהוֹצִיאוּ אֶת בְּתוּלֵי הַנַּעֲרָ אֶל זִקְנֵי הָעִיר הַשָּׁעְרָה. וְאָמַר אֲבִי הַנַּעֲרָ אֶל הַזְּקֵנִים: אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה וַיִּשְׂנָאֶהָ. וְהִנֵּה הוּא שָׂם עֲלִילֹת דְּבָרִים לֵאמֹר: לֹא מָצָאתִי לְבִתְּךָ בְּתוּלִים - וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתִּי, וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה לִפְנֵי זִקְנֵי הָעִיר. וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת

הָאִישׁ וְיִסְרוּ אֹתוֹ. וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה, כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה, לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו. (דברים כב, יג-יט)

איך מקדשים (מארסים) ונושאים אישה לפי התורה?

תקופת האירוסין הייתה במקורה תקופה ארוכה ובזמן המשנה והתלמוד עמדה על שנה - שנועדה לאפשר לאישה להתכונן לקראת חייה החדשים. מאז ימי הביניים אוחדו שני השלבים, והקידושין - (האירוסין) - נעשים תחת החופה מיד לפני הנישואין, בטקס הידוע כחופה וקידושין, זאת עקב מקרים שבהם ברחו החתנים המיועדים והשאירו את הנשים המאורסות, עגונות. עקב כך, החל מוסד ה"שידוכים", (שהוא בעצם החלטת הזוג להתחתן, מוסד שאינו מחייב מבחינה הלכתית כקידושין), להחליף את מוסד האירוסין, עד כדי כינוי ה"שידוכים" בלשון ימינו - "אירוסין", למרות שכאמור אין לו משמעות הלכתית. (מה שנקרא היום מסיבת "אירוסין", היא למעשה טקס "שידוכים". האירוסין מתקיימים רק תחת החופה).

מבאר ספר החינוך, ע"פ המשנה הראשונה במסכת קידושין, שהקידושין (אירוסין) ע"פ התורה, נעשים בכסף, או בשטר כתוב שהיא מקודשת לו, (האיש כותב לאישה בשטר "הרי את מקודשת לי" ונותן לה), וכך הוא מקדשה, או בביאה (יחסי אישות). לשטר זה אין קשר לכתובה. קידושי שטר הם היוצרים את הקידושין, בעוד שטר הכתובה הוא מסמך המפרט את חובות הבעל כלפי האישה. קידושי שטר אינם נהוגים היום.

היום מקובל לקדש רק בכסף או בשווה כסף, השווה פרוטה לפחות, ומקובל להשתמש בטבעת זהב, ללא אבן טובה. (בקידושין ע"י ביאה - יחסי מין, די שהעדים יראו שבני הזוג מתייחדים בחדר סגור, ואין הם צריכים לראות את גופו של מעשה – דבר מכוער ובלתי מקובל, היכול לגרום לפריצות, ולכן קידושי ביאה נאסרו ע"י חכמינו). רק הגבר יכול לשאת האישה, ולא אישה את הגבר. הקידושין וההכרזה חייבים להיעשות בפני שני עדים כשרים (בדרך כלל שומרי תורה ומצוות), שיראו שהאיש קידש כראוי, והאישה הסכימה במפורש או בשתיקה. ללא שני עדים כשרים לנישואין אין תוקף.

את הקידושין מסדר רב הבקיא בדיני קידושין. סיבוכים רבים עלולים לעלות בגלל טעות בסדר הקידושין, ועל כך התקינו שהקידושין ייערכו בפני רב המוסמך לכך. יודגש: לא הרב הוא המקדש את האישה לבעלה; את פעולת הקידושין עושה החתן, ואילו הרב מפקח על כל הנעשה שיהא כדין.

מברכים מתחת החופה את ברכת הגפן וברכת האירוסין: "ברוך אתה ... מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, והבדילנו מן העריות, ואסר לנו את הארוסות, והתיר לנו את הנשואות לנו, על ידי חופה וקדושין, ברוך אתה ... מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקדושין". החתן אומר לכלה בפני עדים:

"הרי את מקודשת לי בטבעת זו, כדת משה וישראל" ועונד לה את הטבעת. אחר טקס האירוסין, קוראים את הכתובה ומברכים את שבע ברכות הנישואין. בדרך כלל בסוף הטקס, אומר החתן: אִם-אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי, אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי. אִם-לֹא אַעֲלֶה, אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי. (תהילים קלז, ה-ו), ושובר את הכוס - זאת כדי לא לשכוח את חורבן המקדש, למרות שמחת החתונה. (מקור: ויקיפדיה – ויקיפדיה, קידושין ו- שבע ברכות).

האם יש תוקף הלכתי לנישואין אזרחיים? מה עמדת ההלכה כלפי הצעת חוק "ברית זוגיות"?

נישואין אזרחיים הם נישואין שהמעמד הפורמלי ניתן להם על ידי נציג רשות אזרחית ולא על ידי נציג מוסד דתי.

מדינות רבות מגדירות את הנישואין כפי שהגדיר אותם הדין הבריטי "איחוד מרצון, ולכל החיים, של גבר אחד, עם אישה אחת, המוציא מכללו את כל האחרים". בהגדרה זו מספר מרכיבים. ראשית, כאשר המדובר על "רצון", עולה בדעת התקשרות חוזית. אך המדינה אינה רואה את הנישואין כחוזה, אלא כמעמד אישי, המקנה זכויות וחובות כלפי המדינה, ואשר הכניסה אליו והיציאה ממנו שונים וחמורים מכריתת החוזה ומביטולו.

מדינות מסוימות, כמדינת ישראל, מתנות רישום של זוג כנשוי, בכך שהנישואין ייערכו בטקס דתי מוכר, או שהזוג יהיה מוכר כנשוי במדינה אחרת. החוק הישראלי הוא המשך של חוקי הנישואין של האימפריה העות'מאנית ושל המנדט הבריטי. חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953 קבע בסעיף 1 כי "ענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל אזרחי המדינה או תושביה יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי דין רבניים" ובסעיף 2 כי "נישואין וגירושין של יהודים ייערכו בישראל על פי דין תורה".

משמעותה של חקיקה זו הייתה כי משנת 1953 ואילך בתי הדין הרבניים הפכו לסמכות הבלעדית הרשאית לרשום את הנישואין והגירושין בקרב האוכלוסייה היהודית במדינת ישראל. חקיקה זו זכתה לשבחים מפי הציבור הדתי בישראל, ולביקורת חריפה מפי הציבור הכללי בישראל. יוצאי הדופן היחידים לחקיקה היו טקסי הנישואין האזרחיים שנערכים בחו"ל, הזוכים להכרה בישראל. חקיקה זו נחשבת לבסיס הסטטוס קוו בין הציבור שומר המצוות לציבור הכללי במדינת ישראל. מקור: ויקיפדיה, נישואים_אזרחיים

<u>חוק ברית הזוגיות לחסרי דת</u>

בישראל, ברית זוגיות היא "הסכם בין בני זוג לחיות יחד ולקיים חיי משפחה ומשק בית משותף". הסכם זה יוצר מעמד אישי, שמטרתו להסדיר חלק מבעיות רישום הזוגות בישראל שמתעוררות עקב דיני המשפחה בישראל, המאפשרים נישואין רק לפי דיני העדות הדתיות המוכרות - ההלכה היהודית, השריעה המוסלמית, המשפט של העדות הנוצריות והמשפט הדרוזי - כאשר שני בני

הזוג הם מאותה עדה. חוק ברית הזוגיות לחסרי דת, התש״ע-2010, שנכנס לתוקף ב-22 בספטמבר 2010, יאפשר לשני בני זוג שאינם נמנים עם הדתות הללו (הם קרויים בחוק ״חסרי דת״) לבוא בברית הזוגיות. בשנת 2009 היו בישראל כ - 300,000 עולים שהם חסרי דת.

רבנים מסוימים בציונות הדתית הביעו תמיכה, לעתים מסויגת, בחוק ברית הזוגיות, לרבות בין יהודים. כך לדוגמה הרב ישראל רוזן ז״ל, והרב יובל שרלו יבל״א, שהעלה סיבות לכאן ולכאן, ביניהן ההכרה במצוקת הזוגות שאינם יכולים להינשא (פסולי חיתון), למול הפגיעה בהלכה המסורתית, עמדה עקרונית כי ההלכה צריכה להתפשר במצב הנתון למול המשמעות ההצהרתית שבדבר, ובנוסף כתב הרב שרלו בשנת 2009: ״ברית הזוגיות היא טובה מאוד להלכה. מי שאינו מכיר בה ומבקש להתנתק מהמסורת היהודית גם לא שומר בדרך כלל את כלליה. על כן, אם הוא יקים את משפחתו שלא על פי ההלכה הוא גם לא יוכל לפגוע בה. כך תימנענה בעיות רבות של ממזרות, עגינות, סרבנות גט, ניאוף וכדומה - והדבר אך יגביר את משמעותה של ההלכה לדבקים בה״.

הוא הוסיף, ״ברית הזוגיות אפוא היא הכרת המדינה בנישואין הנערכים מכוח המדינה ולא מכוח ההלכה. ככל הידוע לי בכל ההצעות לברית הזוגיות מוצע כי הגירושין ייערכו באותה מסגרת שבה הוקמו הנישואין, כך שהדבר ימנע ממזרות. לאמור: מי שנישא כהלכה לא יוכל להתגרש על ידי המדינה, ולהפך. בשל העובדה שההלכה ביסודה לא מכירה בנישואין אזרחיים (אלא רק בצורך ב״גט לחומרא״) הרי שמבחינה הלכתית טהורה קיומה של ברית הזוגיות לא תיצור בעיה של ממש, (כי מבחינת ההלכה, הזוג הוא בעצם לא נשוי, שכן אין קידושין ע״י נתינת טבעת, אין עדים כשרים, ואין אמירת ״הרי את מקודשת לי״).

יחד עם זאת הוסיף כי ״אם חוק ברית הזוגיות יכלול גם את הכרת המדינה בנישואי יהודי וגויה - מדובר בהצהרה בעלת משמעויות חמורות ביותר. למעשה, הקהילה היהודית הגדולה ביותר בעולם (מדינת ישראל) תכניס בכך לתוך ספר חוקיה הכרה לגיטימית בנישואי תערובת. בימים בהם העם היהודי נלחם על עצם קיומו בתפוצות, וסובל מהתבוללות בהיקפים המאיימים על שרידותו, מדובר במסר נורא לקהילות היהודיות שברחבי העולם״.

ראש מכון צומת, הרב ישראל רוזן ז״ל – (הלך לעולמו בשנת 2017), כתב בשנת 2009, שהוא מוכן לקבל את ״ברית הזוגיות״, תמורת ביטול בחוק של ״מעמד הידועה בציבור״. ״מעמד הידועה בציבור, המוכר כיום בחוק ובפסיקה, הוא אות קלון מחפיר מנקודת מבטה של המדינה היהודית ושל אורח החיים המסורתי. אשת-איש נשואה יכולה להיות ידועה בציבור לגבר אחר. גבר נשוי לפלונית יכול ׳להחזיק׳ ידועה בציבור אלמונית. יתר על כן, החוק או הפסיקה מכירים גם בהתקשרות חד-מינית כתא משפחתי לענייני ממון ועוד, וכדי בזיון וקצף.

מצג זה טופח על פניהם של כל הדואגים ל׳צביון המדינה היהודית׳ ומתנגדים ל׳ברית הזוגיות׳ מכח סיסמא זו. ולא היטו אזנם ולא שמו על לב כי ההצעה המסתובבת כיום ע״י עו״ד רותם (ישראל ביתנו – ליברמן), ובעבר ע״י ניסן סלומינסקי (המפד״ל) התנתה במפורש את ה׳זוגיות׳

בביטול ההכרה המשפטית במעמד ה״ידועה בציבור׳ ובחד-מיניות. (לפי זה, ברית הזוגיות תחול רק על מי שאינם נשואים לאחרים ואינם זוגות חד - מיניים. נוסיף כי זוגות ״ידועים בציבור״, נהנים מהטבות וזכויות כלכליות השוות כמעט לזוגות נשואים כדת וכדין).

נציין כי לפי חלק מהפוסקים, (ביניהם הרב משה פינשטיין זצ״ל), חיים משותפים וממושכים של זוג הנחשב יהודי, יכולים ליצור ספק קידושין ולהצריך גט לחומרה, במקרה שיש עדים כשרים, שומרי מצוות, הרואים את הזוג החיים כאיש ואישה, והמהווים, בדיעבד, עדי קיום לקידושין שמכוון לקדש בביאתו. (כנראה שמדובר במקרים נדירים).

לסיכום, נראה כי במצב החוקי כיום, בישראל, כמדינה יהודית, אין מקום להכרה רשמית של המדינה בנישואין אזרחיים הנערכים בישראל, (כולל זכויות כלכליות), מאחר שמבחינת היהדות, נישואין אלה אינם חוקיים ואינם תקפים, כך שהזוג נחשב כלא נשוי. הכרה כזאת, בנישואין שהם למעשה חסרי תוקף, פשוט יהווה ״ישראבלוף״. יחד עם זאת, יש מקום לחקיקה שתאפשר הכרה בברית זוגיות הנערכת בישראל, גם בין זוגות יהודים, בתנאי שאינם נשואים לאחרים, כאשר יהיה ברור שמבחינת ההלכה לא מדובר בנישואין. אין להעניק לזוגות אלה הטבות וזכויות כלכליות השוות לזוגות הנשואים כדת וכדין אלא מופחתות באופן משמעותי ובמקביל יש לבטל את הכרת המדינה במעמד ״ידועים בציבור״.

כמובן שבנוסף, חיוני שהרבנות ו/או משרד הפנים, ימשיכו לנהל רישום מדויק ומעודכן של מעמדו של כל אזרח או תושב, מבחינת היותו יהודי או לא, עפ״י ההלכה, ומבחינת היותו כשר לחיתון או פסול לחיתון (למשל – ממזר, מסורבת גט, עגונה וכו׳). בהסתמך על דעת רוב הפוסקים כי אין משמעות הלכתית לנישואין אזרחיים, יוצא שכל גבר או אישה המבקש/ת להתחתן ע״פ ההלכה היהודית, יוכל לוודא בקלות האם הנישואין הם כשרים ע״פ ההלכה ולהימנע מנישואין שאינם כשרים עם מי שאיננו/ה יהודי/ה או פסול לחיתון. למעשה, הרבנות ממילא לא תאשר נישואין שבהם אחד מבני הזוג הוא פסול לחיתון.

מקור (חלקי): ויקיפדיה: ברית_זוגיות.

כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ. וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים וְהוֹצִא עָלֶיהָ שֵׁם רָע - באיזו סיטואציה אדם שונא את אשתו מיד אחרי החתונה? מה יכול להיות המניע שלו?

ספר החינוך מביא את דברי הרמב״ם (הלכות נערה בתולה, פרק ג, הלכה ו - ז), ע״פ מסכת כתובות מו, שהבעל מודיע לבית הדין שמצא שאשתו לא הייתה בתולה ואף מביא עדים שזנתה תחתיו אחרי האירוסין, (שכן אם סתם לא נמצאה בתולה, ואין עדים שזנתה תחתיו בתקופת האירוסין, לא עושים לה דבר).

״כיצד הוצאת שם רע? שיבוא הבעל לבית דין ויאמר: נערה זו בעלתי ולא מצאתי לה בתולים, וכשבקשתי על הדבר נודע לי שזנתה תחתי אחר שארסתיה, ואחר כך האב מביא עדים המזימים את עדות הראשונים, מה שנקרא בתורה בדרך השאלה: ״וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בְתִּי וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה לִפְנֵי

זִקְנֵי הָעִיר". העדים הזוממים נסקלים והבעל מקבל מלקות על הוצאת שם רע ומשלם קנס לאביה. אם אחר כך הבעל מביא עדים המזימים את עדי האב, כפי שכתוב בפסוק כ להלן: "וְאִם-אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר", ובכך, העדות הראשונה מוחזרת, והעדים הזוממים, (הכת השנייה), והנערה נסקלים. נוסיף כי ספק אם עונש זה התקיים בפועל, כי מדובר רק בנערה מאורסה, החשודה שזנתה מגיל 12 עד 12.5 , וכן בשרשרת נדירה של עדים זוממים.

כותב הרמב"ן: כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ - טעמו, כאשר יקח האיש אישה בקדושין בכסף, ואחרי שנה (בדרך כלל) הוא נושא אותה ובא אליה ושנאה, שלא הייתה ערבה אליו בביאתה, (שלא הייתה מתאימה לו או אכזבה אותו מבחינת אישות), והשכים בבוקר ובא לבית דין וטען שלא מצא אותה בתולה. כוונתו בזה, לגרשה ללא תשלום מוהר הבתולות שהיא הכתובה שכתב לה, ובגלל שבחזקת בתולה היא התארסה אתו, הוא טוען עליה שזנתה תחתיו בין האירוסין לנישואין. לפיכך אמר הכתוב "וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר" כדברי הבעל, היא חייבת סקילה, והאמת לא תיוודע אלא על פי שני עדים שאכן זנתה בתקופה זו.

מה פתאום שהוריה יוציאו את בתוליה? זה לא מביש? איך אפשר לעשות את זה טכנית?

מפרש רש"י: פרשו השמלה, (שם) הרי זה משל – מוחוורים - (מתלבנים) הדברים כשמלה. הם מביאים ראיות לכך שכן הייתה בתולה. הרמב"ן מפרש, ע"פ דברי ר' אליעזר בן יעקב במסכת כתובות, מו, שבמקרה זה אכן מביאים כראייה את הסדין עם הדם, כדי להוכיח שהייתה בתולה. ניתן לפרש לפי הרמב"ם לעיל, שאביה מביא עדים המזימים את עדי הבעל.

וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה, לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו - למה שאישה תרצה להישאר נשואה לאדם השונא אותה ואולי אף רצה שתוצא להורג?

האיסור לגרש אותה, הוא עונש <u>המוטל עליו בלבד</u> – מדה כנגד מדה. לפי הרמב"ן, הוא רצה לגרש אותה מבלי לשלם את מוהר הבתולות, (בדרך כלל 50 כסף), בטענה שהיא רמתה אותו ונישאה לו כשאיננה בתולה. בסוף הוא משלם קנס כפול (100 כסף) ואסור לו לגרש אותה עולמית בעל כרחה, אבל אם היא מעוניינת בגירושין, זכותה לדרוש זאת ויתגרשו. נזכור שבחברה מסורתית, אולי קשה לאישה גרושה למצוא חתן ראוי. לכן היה סיכוי שתעדיף, בכל זאת, להישאר נשואה לו.

דין נערה מאורסה שזנתה

וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה - לֹא נִמְצְאוּ בְתוּלִים לַנַּעֲרָ. וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנַּעֲרָ אֶל פֶּתַח בֵּית אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים וָמֵתָה, כִּי עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ. (דברים כב, כ-כא)

האם כל נערה שאינה בתולה לפני הנישואין חייבת סקילה לפי התורה?

כפי שמפרש רש"י, זה יכול לקרות רק אם היו עדים למעשה, וגם התרו בה , ובכל זאת זנתה עם אחר לאחר האירוסין, כשהייתה בגיל 12 עד 12 וחצי. אז היה מקובל להתארס בגיל כזה. היום אין אפשרות שזה יקרה כי האירוסין מתקיימים מתחת לחופה מיד לפני הנישואין. בימי קדם הנישואין התקיימו כשנה אחרי האירוסין.

דין הנואף והנואפת – מתי חייבים עונש מוות? החוק בישראל הפוך – ניתנות הטבות לידועה בציבור גם אם היא נשואה לאחר

כִּי יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב עִם אִשָּׁה בְּעֻלַת בַּעַל וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה, וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל. (דברים כב, כב)

באיזה מקרים, לפי התורה, מוציאים בוגדים נשואים להורג?

זה יכול לקרות רק אם מדובר באישה נשואה כדין ליהודי ואם יש עדים <u>והתראה</u> לקיום יחסי מין מחוץ למסגרת הנישואין, כלומר שמדובר בעדים גלויים, ולא במצלמה נסתרת, לדוגמה. מובן שנסיבות אלו כמעט בלתי אפשריות, שכן הנואפים יעשו מאמצים רבים כדי לא להתגלות ואם בכל זאת "הופתעו" תוך כדי מעשה, בדרך כלל יפסיקו מיד ולא ימשיכו לעיני העדים. אם בכל זאת ממשיכים, הם מביאים על עצמם את העונש.

ע"פ הדין הנוהג היום, אם יש עדים וראיות ברורות למעשה הבגידה, האישה אסורה לבעלה, ועליו לגרשה, מבלי לשלם כתובה, והיא אסורה גם לבועלה, כך שלא תוכל להינשא לזה שבגדה אתו.

מה החוק בישראל לגבי גבר ואישה הנשואה לאחר, המקיימים יחסים? מה עם ידועים בציבור?

אם זה נעשה בהסכמת שניהם, אין כל איסור בחוק. הפגיעה בבעל הנבגד אינה נחשבת כרלוונטית. יתרה מזאת, ע"פ מספר חוקים נותנים לידועים בציבור, המקיימים משק בית משותף, <u>אפילו אם הגבר והאישה נשואים לאחרים</u>, זכויות כלכליות השוות לזוגות נשואים, כגון זכויות פנסיה, ביטוח זקנה, מזונות (אחרי פרידה), ירושה (אחרי מוות), לרבות חסכונות, קבלת דמי הסתגלות אחרי פרידה, הטבות מסוי. בית המשפט העליון פסק בשנת 1962 בפסק הדין מדינת ישראל נגד סופיה פסלר, שגם אשת איש יכולה לקבל זכויות של ידועה בציבור.

אם אישה יהודייה הנשואה פורמלית, היא ידועה בציבור, על פי ההלכה היא ראויה לעונש חמור, ואילו ע"פ חוקי המדינה היא זכאית להטבות!

יתרה מזאת, ע"פ בית המשפט העליון, אישה שבגדה בבעלה ובעקבות כך, התגרשה ממנו, זכאית למחצית מהרכוש המשותף עם בעלה, כמו אישה גרושה רגילה ! ראו בתוספת.

דין נערה מאורסה שזנתה - או שמא נאנסה?; במה אונס דומה לרצח?; הבעיה בהוכחת טענת אונס; החוק הישראלי.

כִּי יִהְיֶה נַעֲרָ בְתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ. וְהוֹצֵאתֶם אֶת שְׁנֵיהֶם אֶל שַׁעַר הָעִיר הַהִוא וּסְקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ - אֶת הַנַּעֲרָ עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא צָעֲקָה בָּעִיר וְאֶת הָאִישׁ עַל דְּבַר אֲשֶׁר עִנָּה אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ. (דברים כב, כג-כד)

למה מוציאים את הנערה המאורסה להורג? אולי נאנסה וצעקה אך לא שמעו, או שהגבר סתם את פיה?

גם כאן צריכים כמובן עדים כדי להרשיע. לפי הרמב"ן גם אם רואים שהיא נאבקת עם הגבר, או שאיים עליה או שסתם את פיה, למרות שלא צעקה, היא תחשב אנוסה ולא תיענש, אבל אם רואים שהיא אינה מראה סימני התנגדות, תיחשב כארוסה שזנתה תחת בעלה לעתיד.

וְאִם בַּשָּׂדֶה יִמְצָא הָאִישׁ אֶת הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְהֶחֱזִיק בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ, וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ. וְלַנַּעֲרָ לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנַּעֲרָ חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה. כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ, צָעֲקָה הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ. (דברים כב, כה-כז)

כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל-רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה - במה דומה אונס לרצח?

לפי רש"י, בשני המקרים מותר לפגוע בתוקף ואפילו להורגו אם אין ברירה, כדי להציל את הקורבן, ע"פ דין "רודף". זה מצביע על חומרת פשע האונס. האבן עזרא מצביע על אלמנט ההפתעה שבדבר. לעתים האנס הוא מכר או בן משפחה, שהנערה, באופן טבעי, נותנת בו אימון. הוא מנצל זאת, כדי להפתיע אותה ולבצע בה את זממו. אך כאן לא מדובר באביה, אחיה או כל מי שאסור לו לשאתה, בגלל גלוי עריות, רק על מי שבעיקרון יכול לשאתה.

לפי זה מה העונש המתאים למעשה אונס?

התורה מבחינה בין נערה מאורסה לפנויה. לגבי מאורסה, האנס מקבל עונש מוות אם היו עדים והתראה לאונס, כמו רוצח. אם לא הייתה מאורסה, הוא משלם קנס, ותשלומי פגם, בושת וצער וחייב לשאת אותה, אם היא מסכימה. במקרה הראשון, אם מוציאים אותו להורג, היא עלולה

להישאר רווקה לכל החיים, שכן בחברה מסורתית היא תתקשה למצוא בעל שיסכים לשאת אישה שנאנסה.

איך אפשר להוכיח שמדובר באונס ולא בהסכמה? זה הרי מלה כנגד מלה.

צריכים עדים שיראו שהיא נאבקת בהתחלה ואינה מסכימה, כדי שהמעשה יוגדר כאונס. אם התרצתה לו, אפילו בסוף, הגבר יוגדר כ"מפתה" ולא כאנס. אם אין עדים, לא ניתן להרשיע אותם, שכן היא איננה יכולה להוכיח שנאנסה. ידוע שכמעט תמיד הגבר יטען שזה נעשה בהסכמה. כיום בדיקה גינקולוגית במכון לרפואה משפטית באבו כביר יכולה לספק ראיה לאונס, אך היא צריכה להתבצע מיד אחרי מקרה האונס. על כך, ראו בתוספת.

מה קובע החוק הישראלי בעניין אונס?

לפי סעיף 345 לחוק העונשין, אין צורך להוכיח שהגבר הפעיל לחץ פיזי. בכל מקרה שהאישה לא הביעה את הסכמתה המפורשת לקיום יחסים, המעשה נחשה כאונס. בדרך כלל מספיק שתאמר שלא הסכימה, ללא כל הוכחה לכך, כדי שהגבר יואשם באונס. בחוק כתוב:

הבועל אישה -

(1) שלא בהסכמתה החופשית;

(2) בהסכמת האישה, שהושגה במרמה לגבי מהות העושה או מהות המעשה;

(3) כשהאישה היא קטינה שטרם מלאו לה ארבע עשרה שנים, אף בהסכמתה; או

(4) תוך ניצול מצב של חוסר הכרה בו שרויה האישה, או מצב אחר המונע ממנה לתת הסכמה חופשית;

(5) תוך ניצול היותה חולת נפש או לקויה בשכלה, אם בשל מחלתה או בשל הליקוי בשכלה לא הייתה הסכמתה לבעילה הסכמה חופשית;

הרי הוא אונס ודינו - מאסר שש עשרה שנים.

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א), דין האונס - מאסר עשרים שנים אם האינוס נעשה באחת מנסיבות אלה:

(1) בקטינה שטרם מלאו לה שש עשרה שנים ובנסיבות האמורות בסעיף קטן (א)(1), (2), (4) או (5);

(2) באיום בנשק חם או קר;

(3) תוך גרימת חבלה גופנית או נפשית או הריון;

(4) תוך התעללות באשה, לפני המעשה, בזמן המעשה או אחריו;

(5) בנוכחות אחר או שחברו יחד עמו לביצוע האינוס בידי אחד או אחדים מהם.

ידועים מקרים שבהם בנות איימו על נהגים שהעלו אותן טרמפ, שיגישו נגדם תביעת אונס אם לא יסיעו אותן ליעדן. לפי החוק הישראלי, יתכן שגברים רבים הורשעו באונס ונשלחו לשנות מאסר,

למרות שבעצם לא אנסו. ידוע על מספר לא מועט של טענות שווא של נשים, שניסו להפליל או לסחוט גברים.

כאמור, ההבדל בין החוק הישראלי לבין החוק היהודי, שלפי החוק הישראלי מאמינים לרוב לגרסת האישה ומרשיעים את גבר באונס, ללא הוכחה ברורה שהאישה אומרת אמת. בנוסף, די שלא אמרה במפורש שהיא מתנגדת לקיום יחסי מין, למרות שאולי מראה בשפת גופה, שאיננה מתנגדת, כדי להרשיעו באונס. ע"פ החוק היהודי, אם אין עדים או ראיות תומכות, לא ניתן להרשיע באונס, אלא בפתוי.

דין נערה פנויה שנאנסה; האם העונש של האנס הולם? העונש על אונס קטינה בחוק הישראלי

כִּי יִמְצָא אִישׁ נַעֲרָ בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב עִמָּהּ, וְנִמְצָאוּ. וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ חֲמִשִּׁים כָּסֶף וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה, תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ, לֹא יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו. (דברים כב, כח-כט)

למה שנערה תרצה להתחתן עם מי שאנס אותה?

הבחירה היא שלה. אם היא או אביה מתנגדים, איננה חייבת להינשא לו.

האם זה עונש הולם לאנס? הוא כנראה יזלזל בה גם אחר כך אם תסכים להינשא לו.

כתוב בספר החינוך: שהמטרה היא "כדי לייסר את הנבלים מן המעשה הרע הזה ושלא יהיו בנות ישראל כהפקר, שאם יחשוב האונס למלאות את נפשו בה וללכת לו, יקל בעיניו לעשות כן פעמים הרבה, (כלומר שלא תהיה הרתעה והוא יכול להפוך לאנס סדרתי), אבל אם הוא יודע שאם ייתפס, היא תהיה קשורה עמו ומוטלת עליו כל ימיו לחיוב שאר, כסות ועונה, ואפילו אם יקוץ בה לא תהיה לו רשות לגרשה לעולם, ושיתחייב לתת לאביה חמישים כסף מיד, (אז זה היה קנס משמעותי), אולי באמת יכבוש את יצרו ויימנע מעשות את הנבלה הזאת. הוא מוסיף שבימי קדם היה בזה קצת תנחומין לנערה, שכן היא תתקשה למצוא בעל שיסכים לשאת אותה.

מה קובע החוק הישראלי לגבי אונס קטינה?

החוק הישראלי מבחין בין מספר שלבים בהתבגרותה של האישה, ומדרג את העבירות הכרוכות בבעילת קטינה (עד לגיל 21) על פי חומרתן –

בעילת קטינה מתחת לגיל 14 אסורה בכל הנסיבות, והיא קרויה אונס סטטוטורי. ההתייחסות אליה היא בסעיף 345(א)(3) לחוק העונשין, שכותרתו "אינוס". המדובר בחזקה לפיה קטינה מתחת לגיל 14 אינה יכולה להסכים להיבעל. הסכמתה או אי הסכמתה של הקטינה אינה מעלה

ואינה מורידה, ובכל מקרה בו תוכח בעילת קטינה מתחת לגיל 14, ייאשם הבועל באינוס, עבירה שעונשה 16 שנות מאסר. מקרה נוסף של אונס סטטוטורי הוא בעילת קטינה עד לגיל 21 בידי בן משפחתה, גם בהסכמתה, וזאת על פי סעיף 351 לחוק.

בעילת קטינה בין גיל 14 לגיל 16 אסורה אף היא, על פי סעיף 346 לחוק העונשין, אך כאן יש משמעות להסכמת הקטינה. אם זו הסכימה להיבעל, הרי שזו בעילה אסורה בהסכמה, שעונשה מאסר חמש שנים. מבחינה משפטית טכנית, זו העבירה היחידה המכונה "בעילת קטינה". על פי סעיף 353 לחוק העונשין, תהא זו הגנה טובה מפני אישום בעבירה זו אם הקטינה הסכימה להיבעל, אם הפרש השנים בינה ובין הבועל הוא פחות משלוש שנים, ואם הדבר נעשה במסגרת יחסי רעות וללא ניצול מרות.

קטינה שגילה למעלה מ-16 ופחות מ-18, כשירה, על פי החוק, לקיים יחסי מין בהסכמה. (המקור: ויקיפדיה).

יוצא שע"פ החוק הישראלי, יחסים עם נערה עד גיל 14, אפילו בהסכמה, או אף פתוי מצידה, נחשבים כאונס. האנס מקבל 16 שנות מאסר, אבל לא מוטלת שום חובת אחריות או אלמנט של פיצוי כלפי הקרבן, בשונה מהחוק היהודי.

סיכום פרק כב

הפרק מביא את מצוות השבת אבדה וראינו מה כתוב בחוק הישראלי באותו עניין. נסינו להבין את הטעם למצוות שילוח ציפור האם מהקן לפני לקיחת הביצים. ראינו את עניין איסור כלאיים ושעטנז והצענו טעמים לכך. דנו במקרים מצערים של נערה מאורשת או רווקה, בת 12 בערך, הנאנסת ומה קורה עם זנתה תחת הארוס שלה. ראינו את העונש החמור של נואף ונואפת לעומת החוקים הישראלים הליברלים מאוד ביחס ל - "ידועים לציבור" או לבגידה בבן הזוג. ראינו שלפי דיני התורה, קשה מאוד להוכיח טענת אונס ללא עדים או ראיות. לעומת זאת, ע"פ החוק הישראלי, קל מאוד להרשיע אדם באונס, על סמך דברי האישה בלבד. מספיק שהאישה תמסור לבית המשפט שלא נתנה הסכמה מפורשת לקיום יחסים עם הנאשם.

תוספת

השבת אבדה - פסק דין הנדלס נגד קופת עם - ויקיפדיה: פסק_דין_הנדלס_נגד_קופת_עם

פסק הדין אליעזר הנדלס נגד קופת-עם היה מערכה משפטית בת שלוש ערכאות, בה נדון סכסוך אזרחי בין מוצא אבדה, אליעזר הנדלס, לבין בעלי המקום בו היא נמצאה, בנק קופת עם.
הסכסוך נדון תחילה בבית המשפט המחוזי בירושלים, שפסק לטובת הנדלס. הבנק ערער לבית

המשפט העליון, שהפך, ברוב דעות, את פסק הדין של המחוזי, ופסק לטובת בנק קופת עם. בדיון נוסף, שנערך בבית המשפט העליון בהרכב מורחב, אושררה ההחלטה הקודמת בערעור (לטובת הבנק). הסוגייה העיקרית בדיונים הייתה למי שייכת אבדה שבעליה אינם ידועים שנמצאה בשטח בבעלות פרטית, אך כזה המשמש בפועל כמקום ציבורי, ומצויים בו עוברים ושבים רבים בהיתר.

בפסק הדין, הנחשב לאחד מפסקי הדין המכוננים במערכת המשפט הישראלית, התגלעה מחלוקת יסודית בשאלת מידת מעמדם של מקורות המשפט העברי במשפט הישראלי המודרני, ומידת הזיקה הראויה ביניהם.

<u>סיפור המקרה</u>

ב-22 באפריל 1976 נכנס אליעזר הנדלס לבנק קופת עם. הוא ירד לחדר הכספות ומצא שם על הרצפה מעטפה ובה שתי אגרות חוב המזכות את בעליהן בסך 20,000 ל״י, ללא ציון פרטי בעליהן. הנדלס ניסה לברר אצל פקידי הבנק למי שייכת האבדה, אך לא היה להם מידע בנושא. מנהל הסניף דרש ממנו למסור לידיו את המעטפה, אך הנדלס סירב. הוא העדיף למסור אותה לידי המשטרה, שאכן קיבלה את האבדה לידיה, על פי חוק השבת אבדה תשל״ג-1973. לאחר ארבעה חודשים שבהם לא התבררה זהות המאבד, פנה הנדלס למשטרה וביקש לקבל לידיו את אגרות החוב על פי החוק הקובע כי במקרה כזה ניתנת האבדה למוצא. המשטרה סירבה לבקשתו בטענה שעליה למסור אותן לבנק, משום שבו נמצאה האבדה.

<u>פסיקת בית המשפט המחוזי בירושלים</u>

הנדלס תבע את המשטרה בבית המשפט המחוזי בירושלים. הוא ביקש המרצה של בית המשפט, שתקבע כי הוא הזכאי לקבל את האגרות. מנגד טענו מורשי הבנק, כי יש להעביר את המציאה לידם, מכיוון שעל פי החוק שייכת מציאה שלא נדרשה לבעל המקום שבו נמצאה. לעמדה זו הצטרפה גם מדינת ישראל, שטענה, באמצעות בא כוחה, כטענות מורשי הבנק.

השופט יהודה וייס, נשיא בית המשפט המחוזי בירושלים, קבע ב-11 באוגוסט 1978 כי הדין עם הנדלס, וכי יש להעביר את המציאה לידיו. הוא נימק את פסיקתו בכך שחדר הכספות של הבנק אינו מוגדר כ״רשותו״ של הבנק, אלא כ״רשות הרבים״. זאת משום שהבנק מעוניין לאפשר כניסת הציבור לחדר זה, ואף איפשר אותה בפועל. מלבד זאת, מכיוון שזכותם של בעלי הכספות לגשת בחופשיות לחדר זה, הרי שהוא נחשב כרשותם יותר מאשר כרשות הבנק. השופט הסתמך, בין השאר, על ההלכה היהודית, הקובעת שאין לבעל רשות אפשרות לזכות בחפץ של הפקר הנמצא ברשותו, אם הרשות מוגדרת ״אינה משתמרת״, כלומר נכנסים ויוצאים בה בני אדם העלולים ליטול את החפץ. מכיוון שכך, חפץ המוטל במקום כזה - כל הקודם זוכה בו, ואין עילה הלכתית

העשויה לשייך אותו לבעל המקום. לבית המשפט הוצגה חוות דעתם של שלושה פוסקים בני ימינו, שקבעו שלפי ההלכה זכה הנדלס במציאה. השופט קיבל חוות דעת זו, ופסק כי אגרות החוב יינתנו למוצאן.

<u>פסיקת בית המשפט העליון (ערעור ראשון)</u>

בנק קופת עם לא קיבל את החלטת בית המשפט המחוזי, וערער עליה לבית המשפט העליון. בערעור דנו השופטים: משה לנדוי, מנחם אלון ואהרון ברק. דעות השופטים היו חלוקות: ברק קיבל את טענת המערער, לנדוי הצטרף לדעתו של ברק, ואילו אלון סבר שהדין עם המשיב. ביום 17.2.1980 החליטו השופטים ברוב דעות לקבל את הערעור, והורו לתת את האגרות לבנק שבו נמצאו.

חילוקי הדעות בין השופטים התמקדו בעיקר בנקודות הבאות:

מהי "רשותו של אדם אחר"?

החוק הישראלי הדן בנושא השבת אבדה קובע כך: המוצא אבדה ברשותו של אדם אחר - חייב להודיע עליה לבעל הרשות ולמסרה לו לפי דרישתו; קיבל בעל הרשות את האבדה לידו, יראו אותו כמוצא.

השופטים נחלקו כיצד להגדיר את חדר הכספות של הבנק - הרשות בה מצא הנדלס את האבדה. השופט ברק סבר שיש לפרש את לשון החוק בהתאם למטרתו המוצהרת - השבת האבדה לידי בעליה שאיבדה. לדעתו, מסירת האבדה לידי בעלי הרשות בו נמצאה - נועדה לשרת מטרה זו, משום שבאופן טבעי יפנה המאבד לבקש אותה במקום בו אבדה לו, ומשום שסביר שבעל המקום ישמור על האבדה טוב יותר מאשר מוצא מזדמן. ברק הוסיף והבהיר, כי הענקת האבדה שלא נדרשה למי שמצאה - נועדה אף היא למען הגשמת השבתה. לכן, סבר, יש להעניק את האבדה לבעלי הרשות, שכאמור, הם אלו שעשויים להגשים את השבת האבדה באופן המיטבי.

השופט אלון הסכים עם ברק באשר למטרות החוק, אך סבר כי יש לפרש אותו בהתאם להלכות השבת אבדה במשפט העברי. זאת משום שמחוקקיו העניקו לו את השם התלמודי "חוק השבת אבדה" בכוונת מכוון, כדי לרמוז על מקורותיו ומטרותיו הזהות לאלו שבמשפט העברי. הוא טען כי ההגדרה "רשותו של אדם אחר" היא הגדרה עמומה ביסודה, ועל כן יש לפרש אותה על פי ההגדרה בה היא מתפרשת במשפט העברי הדן בהשבת אבדה. אלון הוסיף וחלק על ברק בעצם ההנחה שהענקת המציאה לבעלי הרשות בו נמצאה עשויה לקדם את השבתה.

השופט אלון, בעקבות דברי השופט וייס, פנה לברר את זכויות בעל הרשות באבדה על פי הלכות השבת אבדה במשפט העברי. הלכות אלו קובעות, כי אדם המוצא מציאה ברשותו של אדם אחר, ובאותה רשות משתמשים אנשים רבים, כך שחפצים הנתונים בה נמצאים תמיד בסכנת גניבה, הרי המציאה של המוצא, ואין לבעל הרשות תביעה על המציאה. כל זאת בתנאי שאין המציאה חייבת

בהשבה, עקב העובדה שהיא נטולת סימני זיהוי וכיוצא בזה, וסביר להניח שבעליה המקוריים התייאש ממנה בעת שנמצאה.

הפסיקה העברית מתייחסת מפורשות למקרה דומה מאוד למקרהו של הנדלס. המשנה במסכת בבא מציעא, פרק ב, משנה ד, דנה באדם המוצא סכום כסף אצל השולחני, כלומר הבנקאי של אותם ימים. המשנה פוסקת: "[מצא] לפני שולחני - הרי אלו שלו. בין הכיסא ולשולחני - הרי אלו של שולחני". ההבדל בין המקרים תלוי במיקום המדויק של המציאה. אם היא במקום בו מניחים כל הבאים לשולחני את כספם, והמקום אינו נשמר על ידי השולחני - הרי המציאה של מוצאה. אך אם המציאה קרובה לכיסא השולחני - סביר שנפלה ממנו, ובכל מקרה, הרי היא נשמרת שם על ידיו, ולכן רשותו קונה עבורו את המציאה.

נוסיף כי ההיגיון אומר שברור שאגרות החוב אינן שייכות לבנק אלא לאדם פרטי כלשהו שהשתמש בכספת הבנק. על כן, לכאורה, אין כל סיבה להעדיף את הבנק, כזוכה באבדה, יותר מאשר האדם הפרטי שמצא אותן. נראה שהיה מקום לפרסם את מציאת האבדה בעיתונות, בכלי התקשורת וכן בבנק, ואם אף אחד איננו דורש אותה תוך פרק זמן מוגדר, בצירוף המצאת אסמכתאות, מן הדין שהמוצא יזכה בה.

פרק כג - איסור נשיאת אם חורגת; למה פצוע דכא, עמוני ומואבי אסורים לבוא בקהל?; במה אשם הממזר?; הקלות לאדומי ולמצרי; מה לגבי צאצאי הנאצים?; מה משמעות "וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ"? שירות בנות בצה"ל; גיוס חרדים; זכויות עבד הבורח לארץ ישראל; ההשלכה על דין המסתננים ועל פליטים מאפריקה; מה ההגדרה של איסור קדשה וקדש? – זנות רגילה, זנות עריות או יחסים מחוץ למסגרת נישואין?; יחס החוק הישראלי לתופעת הזנות; יחסי אישות לפני הנישואין; למה אסור להלוות או ללוות מיהודי בריבית?; מה קורה היום? איחור בקיום נדר; למה התורה ממליצה שלא לידור; מתי מותר לאכול בכרם או בשדה רעיך? לקיחה מרכוש המעביד.

איסור נשיאת אם חורגת; למה פצוע דכא, עמוני ומואבי אסורים לבוא בקהל?; במה אשם הממזר?; הקלות לאדומי ולמצרי; מה לגבי צאצאי הנאצים?

לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אֵשֶׁת אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו. לֹא יָבֹא פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל ה'. לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל ה', גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לוֹ בִּקְהַל ה'. לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה' - גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה' עַד עוֹלָם. עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ אֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרַם נַהֲרַיִם לְקַלְלֶךָּ. וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם, וַיַּהֲפֹךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם כָּל יָמֶיךָ לְעוֹלָם. לֹא תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי אָחִיךָ הוּא, לֹא תְתַעֵב מִצְרִי כִּי גֵר הָיִיתָ בְאַרְצוֹ. בָּנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה'. (דברים כג, א-ט)

למה התורה חוזרת על האיסור שאדם יתחתן עם אשת אביו (אמו החורגת), אחרי מות אביו?

מפרש רש"י: וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו - (מסכת יבמות, צג) זה בא כדי לרבות איסור שיקח שומרת יבם של אביו, הראויה לאביו, (אחרי שאחי אביו נפטר ללא ילדים), והרי כבר הוזהר עליה (על שומרת יבם אביו), משום (ויקרא יח, יד) "עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ, לֹא תְגַלֵּה: אֶל-אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב, דֹּדָתְךָ הִוא", אלא לומר שהוא עובר על אישה זו בשני לאוין וכדי לסמוך לה "לֹא-יָבֹא מַמְזֵר", וזאת כדי ללמד שאין ממזר אלא מחייבי כריתות, וקל וחומר, מחייבי מיתות ב"ד, (אך לא מחייבי לאו).

מה זה "פְּצוּעַ-דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה"? מה נאסר כאן ולמה?

רש"י מסביר ע"פ מסכת יבמות, פרק ח, משנה ב, שפְּצוּעַ-דַּכָּא זה גבר שנפצע בביציו או שהוא סריס בידי אדם, ולא יכול להוליד. אסור לו לשאת יהודייה, אך מותר לו לשאת גיורת.
וּכְרוּת שָׁפְכָה - שנכרת הגיד (איבר המין), ואינו מסוגל להוליד.

זה מצביע על כך שהמטרה העיקרית בנישואין היא הולדת צאצאים וכשאין אפשרות כזאת, בדרך כלל לא מאפשרים נישואין, פרט לאנשים בגיל מתקדם, שבדרך כלל יש להם כבר ילדים מנישואין קודמים. ברור מזה מדוע לא יתכנו נישואין חד מיניים.

מה ההגדרה של "מַמְזֵר" ומה פירוש המילה? למה אסור לו להתחתן עם יהודייה – הרי הוריו אשמים ולא הוא?

מסביר ספר החינוך, ע"פ מסכת יבמות מט, א, והרמב"ם – (הלכות איסורי ביאה פרק טו, הלכה א), שהממזר שאסרה התורה, הוא הנולד מאיסורי העריות הנזכרות בתורה, (כלומר מיחסי אשת איש עם יהודי שאינו בעלה או מיחסים של פנויה עם קרובי משפחה האסורים לה בעריות), שהעונש עליהם הוא כרת או מיתה, חוץ מן הנדה, שהבן הנולד ממנה נקרא "פגום" אך אינו נקרא ממזר. לעומת זאת, אם גוי או עבד באים על יהודייה, הולד הוא יהודי כשר, בין שהייתה פנויה, או אפילו אשת איש, בין באונס, בין ברצון.

אם ממזר מוליד ילד ממי שאינה יהודייה (למרות האיסור שבדבר), הילד הוא גוי, ואם הבן מתגייר, הרי הוא כשר מיד ככל הגרים שבאומות ומותר לבן הזה לשאת יהודייה. זה הכלל: בן הנולד מן השפחה או מן הגויה או מן העבד או מן הגוי או מן הממזר מעמד הולד כמו האם, ולא כמו האב. ומפני דבר זה, בימי קדם, התירו חכמים (מסכת קדושין סט, א) לממזר להימכר כעבד, כדי שיוכל לשאת שפחה לא יהודייה, ובכך לטהר את בניו ממנה מהממזרות, לאחר שהאדון ישחררם ויתגיירו.

ישנם פוסקים, ביניהם הרב משה פינשטיין זצ"ל, שקבעו שאם ממזר הוליד באמצעות הזרעה מלאכותית או הפריה חוץ – גופית, כאשר האם יהודייה כשרה או גיורת, למרות שהמעשה אסור, הולד הוא יהודי כשר שכן הממזרות אינה עוברת בתורשה. אפילו אם ממזר וממזרה (נשואים או לא) הולידו בהפריה חוץ גופית באמצעות פונדקאית כשרה, הולד יהיה כשר. פוסקים אחרים חולקים על כך, ביניהם הרב עובדיה יוסף זצ"ל. לכל הדעות ממזרות חדשה אינה נוצרת אלא ע"י קיום יחסי אישות.

לפי חלק מהפוסקים, ממזרה יכולה לתרום ביצית, אשר לאחר הפרייתה מבעלה הגר, תועבר לפונדקאית, ולפי חלק מהפוסקים הפונדקאית תיחשב כאם הביולוגית והילוד לא יהיה ממזר. אם הפונדקאית אינה יהודייה על הילוד להתגייר כדי שיוכר כיהודי.

יש מפרשים שהמילה "ממזר", באה מלשון זרות, או "מאדם זר", מהבחינה שהיה אסור לאביו לשאת את אמו - או בגלל שהיתה נשואה לאחר, או בגלל קרבה משפחתית ביניהם.

נכון שהממזר איננו אשם במעמדו אלא הוריו, אך ההורים היו צריכים להזהר הרבה יותר שלא לעשות מעשה העלול להוליד ממזר. היום, עם כל אמצעי המניעה הקיימים, הדבר פשוט הרבה

יותר. עצם דין ממזר אמור להרתיע אנשים מקיום יחסים האסורים בעריות. האשמת החוק בתוצאות חמורות של מעשי עבירה, אינה במקום.

למרות מגבלת הנישואין, בגלל מום רוחני שנולד ממנו, שלא באשמתו, אין כל קלון מוטל על הממזר עצמו. הוא יכול לטפס לשיא הסולם החברתי, ונאמר, (מסכת הוריות, ג, משנה ח): "ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ", למשל לגבי פדיון שבויים ומתן צדקה.

עם מי יכול ממזר להתחתן?

מותר לממזר (ע"פ הרמב"ם שם הלכות ז, ט) לשאת גיורת וממזרה, ולממזרה להינשא לגר או לממזר, שנאמר "בקהל יי", וקהל גרים לא נקרא "קהל", אבל הילדים יוגדרו כממזרים. מותר גם לבן או אפילו לנכד של זוג שהתגייר, לשאת ממזרה, למרות שהוא יהודי כשר.

לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה' - למה חטאם של העמונים והמואבים נחשב כל כך חמור ובלתי נסלח? אם מי גר עמוני או מואבי יכול להתחתן?

האיסור הוא על עמונים ומואבים זכרים לשאת יהודיות, אבל מותר ליהודי לשאת עמונית או מואביה, כפי שבועז התחתן עם רות, לאחר שהתגיירה. כמובן שמותר לעמוני או למואבי להתגייר, אך אם אינו נשוי, יהיה מותר לו להתחתן רק עם גיורת ואז הבנים יהיו יהודים כשרים, או עם ממזרה יהודייה אבל אז הולד יהיה ממזר.

אמרו חז"ל: גדולה לגימה שמרחקת את הקרובים (סנהדרין ק"ד). מעשה הכיעור של בנות לוט (שהשתכר מהיין), הרחיקם מבני ישראל. כאשר התקרבו להם (בנות מואב) בעצת בלעם, הזנו אותם והשקום מצרצורי יין עמוני, והטו את לבם לעבוד את בעל פעור (שם ק"ו).

במדרש ספרי נאמר: רבי שמעון אומר: מצרים הטביעו את ישראל במים ואדומים קדמו את ישראל בחרב, ולא אסרם הכתוב (להתחתן עם יהודים כשרים), אלא עד שלשה דורות; עמונים ומואבים, מפני שנטלו עצה להחטיא את ישראל, אסרם הכתוב איסור עולם. ללמדך שהמחטיא את האדם קשה לו מן ההורגו: שההורגו אינו מוציאו אלא מן העולם הזה, והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא. (לפי זה, גם בנות העמונים החטיאו את ישראל, יחד עם בנות מואב ומדין, למרות שזה לא נאמר בתורה). לא רק ש"לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם", כלומר שנמנעו ממעשה טוב, ועל זה אפשר לעבור לסדר היום, אלא עשו בפועל לבני ישראל מעשים שלא ייעשו.

למעשה ניתן לומר שמדובר במידה כנגד מידה. אם אבותיהם של העמונים והמואבים התייחסו באכזריות ובעויינות רבה כלפי ישראל, מן הנכון שלא לקבלם כחלק מעם ישראל בזרועות פתוחות, גם אם התגיירו, אלא עם מגבלות מסוימות. המסר הוא שישנן השלכות של אכזריות

לדורות. האיסור התבטל עם כיבושי סנחריב מלך אשור, אשר בלבל וערבב את האומות במאה ה-8 לפנה"ס, כך שמאז לא ניתן לזהות מה מוצאו המקורי של אדם מאומות העולם.

מתי התגיירו האדומים? האם פעל הדין של דור שלישי לעניין הנישואין עם ישראל?

האדומים התגיירו בימי יוחנן הורקנוס הראשון, הנשיא החשמונאי והכהן הגדול, בנו של שמעון החשמונאי, בערך ב- 112 לפנה"ס (יש הסבורים ב- 125 לפנה"ס). יש הטוענים שהתגיירו בכפייה ע"י איום בגירוש, ויש הטוענים שהתגיירו מרצון. בתקופת המלך אלכסנדר ינאי, בנו של יוחנן הורקנוס הראשון, מונה אדומי בשם אנטיפס לשמש כנציב אדום בממלכה. בנו, אנטיפטרוס, הסית את בנו של אלכסנדר ינאי, הורקנוס, לנסות לקחת את המלוכה מידי אחיו אריסטובולוס, בעזרת הנבטים. מלחמת האחים שפרצה הקלה על השתלטות הרומאים על הממלכה החשמונאית, ואנטיפטרוס סייע בעדם לנהלה, מאחורי הקלעים. ברבות הימים בנו של אנטיפטרוס, הורדוס, מונה על ידי הסנאט ברומא למלך יהודה, וכבשה, בשנת 37 לפנה"ס, באמצעות שכירי חרב, האדומים, וצבא רומאי, מידי המלך החשמונאי האחרון מתתיהו אנטיגונוס, נכדו של אלכסנדר ינאי.

(אגב, קברו של מתתיהו אנטיגונוס, אשר הוצא להורג בעריפת ראשו באנטיוכיה, ככל הנראה התגלה בשנות ה- 80 במערה מתחת לבית בגבעת המבתר בירושלים, אך לא כולם מסכימים על זהוי הגופה).

הורדוס, נכדו של אנטיפס, נולד בשנת 74 לפה"ס, כ- 38 לאחר גיור האדומים, והיה כנראה דור שלישי לפחות, של גרים אדומיים. הוא נשא לאישה בשנת 37 לפה"ס, בין השאר, את מרים החשמונאית, **בהתאם** לדין שדור שלישי של גרים אדומים מותר לבוא בקהל. נולדו להם 3 בנים ו- 2 בנות. כעבור 8 שנים הוציא הורדוס את אשתו להורג בתואנה שתכננה לרצוח אותו. כעבור כמה שנים הוציא גם את הוריה ואת בניו ממנה להורג ובכך לא נשאר בישראל עוד זרע חשמונאי.

לפי הרמב"ן זה בא כעונש לבית חשמונאי על כך שלקחו לעצמם את המלוכה, למרות שמלך יכול לבוא רק משבט יהודה.

למה ההתייחסות למצרים היא סלחנית יחסית? מה בנוגע לגרמנים?

התורה קבעה שנכד של גרים מצריים יכול להתחתן עם יהודייה. לפי ספר החינוך הסיבה היא, בנוסף לכך שקיבלו את בני ישראל בארצם והתייחסו אליהם יפה בדורו של יוסף, הייתה גזירה של שעבוד ועינוי כבר מברית בין הבתרים, כך שלא ניתן להאשימם לגמרי ביחס העוין. ברור שמה שעשו המצרים היה הרבה מעבר לשעבוד, וכלל גם רצח המוני, אך קיימת התחשבות ביחס אליהם מהסיבות הנ"ל.

לגבי הגרמנים קשה לדעת. יש המדמים את הנאצים לעמלק, אך גם עמלקי יכול להתגייר ללא הגבלות נישואין. בפועל אפילו צאצא של נאצים יכול להתגייר באופן רגיל. למעשה, גם הגרמנים אפשרו ליהודים לגור בארצם במשך שנים רבות, עם עליות ומורדות ביחס אליהם, עד לפשעים הנוראים של הנאצים.

דווח כי בישראל חיים לפחות 400 צאצאי נאצים, כולל ממשפחת היטלר המורחבת, אשר החליטו להתגייר, לעלות לארץ ולהקים כאן שושלת יהודית, כזו שהוריהם ביקשו להשמיד. אחיינו של הרמן גרינג, מטיאס, התקרב ליהדות ונכדת אחיו של הפושע הנאצי וראש הגסטפו, היינריך הימלר, קטרין, הייתה נשואה לישראלי, ממנו יש לה ילד. (אתר nana10.co.il, 8.6.13). מסבירים תופעה זאת, כרצון להתכפר מעוון אבותם ע"י הצטרפות לקהילת הקורבנות. אין לשלול את זכותם להתכפר.

מה משמעות " וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ "? שירות בנות בצה"ל ; גיוס חרדים

כִּי תֵצֵא מַחֲנֶה עַל אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע. כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה לָיְלָה, וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה. וְהָיָה לִפְנוֹת עֶרֶב יִרְחַץ בַּמַּיִם וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה. וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְיָצָאתָ שָּׁמָּה חוּץ. וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ, וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחָפַרְתָּה בָהּ וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צֵאָתֶךָ. כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ, וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ. (דברים כג, י-טו)

למה על בעל קרי לצאת אל מחוץ למחנה עד לטבילה במקווה בערב?

רש"י מסביר שאסור לו להיכנס למחנה לויה ומכל שכן למחנה שכינה במשכן, אבל מותר לו להישאר במחנה ישראל, החונים רחוק יותר מהמשכן. (לכן מותר לו להישאר במחנה הצבאי). בספר במדבר, ה, א, הוא מבאר: "שלש מחנות היו שם בשעת חנייתם (במדבר סיני), מחנה שכינה, חניית הלויים מסביב למשכן - היא מחנה לויה, ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ארבע הרוחות היא מחנה ישראל. הצרוע – (המצורע) - נשלח חוץ לכולן. הזב - מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתיים, וטמא לנפש - מותר אף בשל לויה, ואינו משולח אלא משל שכינה".
לפי מסכת זבחים, קט"ז א, העיר ירושלים, מחוץ להר הבית, נחשבת מחנה ישראל. כיום האיסור על בעל קרי חל על הכניסה להר הבית (מחנה לויה), בטומאה, אך לאחר טהרה במקווה מטומאת קרי לדוגמא, מותר, לפי חלק מהפוסקים, להיכנס לאותם מקומות שמותר לטמא מת להיכנס אליהם. מדובר בשטח שבוודאות נמצא מחוץ לעזרות בית המקדש, (מחנה שכינה), והמוגדר כמחנה לויה.

האבן עזרא מסביר שמדובר כאן בשעת מלחמה בתקופה שלפני הכניסה לארץ, כאשר המשכן היה במרכז המחנה וכדי שלא יתקרב לאזור המקודש של המשכן.
כפי שהסברנו קודם, מצב של טומאה קשור למוות. אצל בעל קרי, זרע שיכול היה ליצור תינוק, אבד, כך שנמנעה יצירה של חיים חדשים, דבר המשול, במדה מסוימת, למוות.

מה משמעות המילים "וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר"? האם יש קשר לסוגיית גיוס בנות לצבא?

כאן מדובר בחובת הכנת שירותים מסודרים במחנה צבאי, כדי שחיילים לא יצטרכו לעשות את צרכיהם בכל מיני מקומות במחנה, דבר שנחשב ערוה. חלק מקדושת המחנה זה לשמור על הנקיון, "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ". ניתן להסיק מזה את חומרת הערווה שביחסים מתירניים בין חיילים לחיילות במחנה צבאי, דבר האסור בהחלט ע"פ פקודות צה"ל, ושבוודאי מרחיק את השכינה ואולי גם את הניצחון על האויב. מאחר שלעתים האוירה בצבא, בקשר שבין המינים, היא מתירנית למדי, וכדי למנוע תקלות העלולות להרחיק נצחונות, (כולל גם מעשי הטרדה מינית ואונס), ע"פ התורה, נשים אינן אמורות לשרת בצבא.

יחד עם זאת לעניין גיוס בנות לצבא, אמנם הרבנות הראשית לישראל וכן רוב הפוסקים אסרו, אך יש רבנים שהתירו, בהנחה שישראל נמצאת במצב של מלחמת מצווה מול אויביה, על פי פסיקת הרמב"ם, (בהלכות מלכים, פרק ה' הלכה א') : "ואי זו היא מלחמת מצווה? זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד הצר שבא עליהם".

מבחינת החוק, ע"פ תיקון לחוק שירות בטחון, משנת 1978, "מצהירה המועמדת לשירות ביטחון על קיום שלושה תנאים: טעמים שבהכרה דתית מונעים אותה מלשרת בצבא, היא שומרת על כשרות בבית ומחוצה לו, והיא אינה נוסעת בשבת. ההצהרה נמסרת בפני דיין בבית הדין הרבני או בפני שופט ואין כל דרישה להופיע בפני ועדה צבאית לבחינה".

מצויים מכתבים של מזכירי הרבנים הראשיים אונטרמן וגורן בשמם, המאפשרים לבנות דתיות להתגייס בתנאים מסוימים. מזכירו האישי של הרב גורן, ר' זלמן קויטנר, כתב בשנת 1982 :
"כב' הרב הראשי לישראל (שלמה גורן), קבע בזמנו כי כל בת דתית המרגישה כי ערכי הדת שספגה בביתה ובבית הספר חזקים דיים, יכולה להתגייס ולשרת בצה"ל ורצוי ביחידה דתית אם ניתן".
במקרים פרטניים קיימות עדויות של נשים דתיות שהרב גורן התיר להן להתגייס, וגם בתו התגייסה. אולם בראיון לעיתון 'הארץ' משנות ה – 70, הוא טען שבאופן כללי דעתו היא לאסור גיוס בנות לצה"ל.

מזכירו האישי של הרב אונטרמן, ר׳ אברהם בידרמן, כתב בשנת 1971: ״לעומת זה אם בת דתית רוצה להתגייס לצבא וטוענת כי היא תקיפה בדעתה ובמזגה, כי יכולה היא לעבוד במסגרת צבאית, ותשמור על תומתה וחרות מלאה בהתנהגותה והנהגותיה. ואינה חוששת משום לחץ המביא לידי ניסיונות-אין הרבנות מוחה בידה״.

לאור סטיות פרטניות אלו מעמדת הרבנות הראשית הרשמית, ישנם רבנים שהסבירו שהרבנים הראשים ביקשו לאסור את כפיית חובת השירות הצבאי על האישה הדתית, אך לא התנגדו לכך שהיא תתנדב לשירות צבאי.

רבני ארגון ״בית הלל״ כתבו, לדוגמה, בשנת 2014, שֶׁבת ״שעולמה הרוחני איתן, והיא מרגישה שהיא מסוגלת לשמור על ההלכה בצבא, והיא עתידה לשרת ביחידה תומכת לחימה כבחיל המודיעין, ובמיוחד במסלולים משמעותיים (שתפקידים אלו מצריכים כישורים גבוהים במיוחד, שהם נחלת מעטים, ללא הבדל בין גברים לנשים), אין מניעה לגיוסה ליחידה כזאת, ואפילו מצווה להתגייס ולקדש שם שמים ברבים. אם ניתן, עדיף שתלך בקבוצה ביחד עם בנות נוספות השומרות מצוות״.

לפי דעה זו, בת אינה אמורה לשרת ביחידה קרבית, ביחד עם חיילים, ולא כ״ג׳ובניקית״ - תפקידים שאין מחסור של חיילים היכולים למלאם. היא יכולה לשרת בתפקיד חיוני, המספק תרומה משמעותית לבטחון המדינה. ישנן יחידות צבאיות שמספקות תנאים נאותים לשומרי ושומרות מצוות ויש להתעקש על שיפור תנאים אלה. אם הצעירה איננה מספיק חזקה מבחינת שמירת מצוות וצניעות, עדיף שתשרת בשירות לאומי.

נוסיף כי, כמובן, ההלכה אינה מבחינה, כמו המדינה, בין בת דתית לחילונית, כאילו שמדובר בשני עמים. התורה והמצוות חלות על כל יהודי ויהודייה באשר הם. במדינה יהודית אידיאלית, אין מקום להבחנה זו ודינה להתבטל.

נסכם כי על אף המצב הבטחוני שמדינת ישראל מצויה בו, רוב הפוסקים היום אוסרים גיוס נשים לצה״ל. במקומן יש לגייס גברים שמשתמטים היום מגיוס, אך ישנם רבנים שקבעו כי אין מניעה לשירות נשים בתפקידים שיש להן יתרון יחסי בהם או כדי למלא תפקידים שבהם קיים מחסור בחיילים. יחד עם זאת, על הצבא לאפשר רמה גבוהה של קיום מצוות, לכל המעוניין בכך, כולל שמירה על כללי צניעות נאותים בין המגדרים.

מקור חלקי: ויקיפדיה, שירות_נשים_בצה״ל

מה ההבדל בין מחנה צבאי כפי שמתואר בתורה, לבין מחנות צה״ל? איך התנהלו צבאות ישראל בימי קדם?

מספיק הפסוק ״כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא-יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר״, להצביע על היות מחנה צבאי מקום קדוש שבו יש להקפיד, ככל הניתן,

בהתחשב בנסיבות ובמשימות הצבאיות, על קיום המצוות ועל הקשר בין זה לניצחונות צבאיים. לצערנו, ההתייחסות וההתנהלות ברוב מחנות וגדודי צה"ל לקדשי ישראל ולמצוות, רחוקות מאוד מהנדרש ע"פ התורה. יתכן שהדבר משפיע באופן שלילי על מצבה הבטחוני של ישראל. עם הגידול במספר החיילים שומרי מצוות, המצב משתפר.
בצבאות החשמונאים ובר כוכבא, הקפידו, ככל שהתנאים אפשרו זאת, על שמירת השבת והחגים, וכשרות – כולל הפרשת תרומות ומעשרות. הרי מרד החשמונאים התחיל בגלל גזרת אנטיוכוס נגד שמירת השבת, ברית מילה, קידוש החודש, לימוד תורה ובעיקר – ביטול העבודה בבית המקדש וחילולו. גם מרד בר כוכבא פרץ על רקע גזרות דתיות של הקיסר אדריאנוס – ובעיקר הפיכת ירושלים לעיר אלילית "איליה קפיטולינה" והקמת מקדש אלילי על הר הבית.
מהדוגמאות הנ"ל עולה כי אין כל סתירה בין שירות צבאי לבין קיום מצוות, אלא להיפך, ואין סיבה שצה"ל לא יתנהל כצבא יהודי יותר.

במה זה קשור לסוגיית גיוס חרדים לצבא?

כפי שנאמר קודם, אם צה"ל ימשיך להכין תנאים המתאימים לציבור חרדי, יש להניח שתרד התנגדות חוגים החרדים לשירות צבאי של צעירים שאינם מתאימים למסגרת של "תורתו אומנותו", (שמן הראוי שגם הם ישרתו שירות מקוצר). כבר היום ישנן מספר יחידות שח"ר – שילוב חרדים בצה"ל, בתחום התוכנה, חיל האויר, מודיעין, וגם במשטרה וכו' - כולל הטבות כלכליות, במיוחד למשרתים נשואים. כמו כן קיים הנח"ל החרדי וחטיבת חשמונאים החרדית. ליחידות אלו התגייסו כמה אלפי חיילים. צה"ל ממשיך במאמציו להתאים עוד תנאי השירות לצרכי הציבור החרדי ולעידוד גיוס. במקביל, יש לאפשר לאברכים בעלי משפחות, להמיר שירות צבאי בשירות אזרחי – לאומי.

זכויות עבד הבורח לארץ ישראל ; ההשלכה על דין המסתננים ועל פליטים מאפריקה

לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם אֲדֹנָיו. עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בַּטּוֹב לוֹ, לֹא תּוֹנֶנּוּ. (דברים כג, טז-יז)

באיזה עבד מדובר? למה מגיעות לו זכויות נדיבות כל כך?

רש"י מפרש, בעקבות תרגום אונקלוס, שמדובר בעבד יהודי שנמכר לעובד כוכבים ובורח ממנו, או אפילו עבד נוכרי של יהודי, שברח מחוץ לארץ ישראל. האבן עזרא מסביר שבעת מלחמה יתכן שיברח למחנה ישראל, עבד שאיננו יהודי וגם שהאדון איננו מישראל. אפילו במקרה זה אסור להחזירו לאדונו הגוי, אלא לתת לו להישאר בארץ, כאדם חופשי.

לפי הרמב"ם, הלכות עבדים, ח, יב, ע"פ מסכת גיטין, מה, א, העבד הנוכרי שברח לארץ ישראל דווקא, יכול להפוך לגר צדק, אחרי לימודי יהדות, ברית מילה והבאת קרבן, ובתור יהודי, הוא אדם חופשי ויהיה אסור להונות אותו.
הרמב"ן מפרש שהטעם הוא שעדיף שהעבד יעבוד את ה' בארץ ישראל מאשר יעבוד אולי לאלילים בחוץ לארץ. זה בוודאי נכון לגבי כל אדם, לא רק לגבי עבדים.

האם זה משליך על היחס למסתננים בלתי חוקיים ולפליטים מאפריקה?

אמנם יש דמיון מסוים, אך בתורה מדובר בעבד. מסתננים בלתי חוקיים, שמטרתם לשפר את רמת חייהם, בוודאי אינם יכולים להיחשב כעבדים. לעומת זאת, פליט שחייו בארץ מולדתו נמצאים בסכנה, דומה לעבד המוזכר בתורה ויש מקום לתת לו להישאר ולעבוד בארץ כאדם חופשי וכפי שכתוב "לֹא תוֹנֶנּוּ", כלומר שיש להתייחס אליו ביושר ובהגינות. אך לפי פסיקת הרמב"ם, שמדובר במי שהתגייר, בוודאי שאין דמיון, מפני שהפליטים מאפריקה אינם מעוניינים להתגייר ליהדות. בנוסף, התורה כנראה מתייחסת רק לעבדים בודדים הבורחים מידי פעם לישראל, ולא בתופעה המונית ומתמשכת.

על כן, נראה שאת המסתננים הלא חוקיים, יש להחזיר לארצות מוצאם, (או למדינה שלישית המוכנה לקלוט אותם) ולא לתת להם מעמד של פליט. (לגבי הבעיה האקטואלית של ריכוז מסתננים בדרום תל אביב, יתכן כי עד שתהיה אפשרות להחזיר אותם לאפריקה, יש לתת להם אשרות עבודה לזמן מוגבל, ולהעסיקם בעבודות דרושות למשק שיוכלו להתאים להן, **בכל הארץ** ולא רק באזור תל אביב).

לגבי הפליטים שבהם, ניתן לתת להם לעבוד בארץ לתקופה קצובה ארוכה יותר, עד שיוכלו לחזור לארצם או להגר לארץ אחרת. מי שרוצה להתגייר ולהישאר בארץ, יש לאפשר לו. לגבי אלה המעוניינים להישאר בישראל לתקופה ממושכת ניתן לשקול לתת להם מעמד של תושבות ארעית ולאחר מכן, אפילו תושבות קבע, כפוף להצהרת נאמנות למדינת ישראל ולחוקיה. דין ילדיהם של מסתננים, גם אם נולדו בארץ, צריך להיות כדין הוריהם.

מה ההגדרה של איסור קדשה וקדש? – זנות רגילה, זנות עריות או יחסים מחוץ למסגרת נישואין? יחס החוק הישראלי לתופעת הזנות; יחסי אישות לפני הנישואין

לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ לְכָל נֶדֶר, כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ גַּם שְׁנֵיהֶם. (דברים כג, יח-יט)

מה זה "קְדֵשָׁה" ו"קָדֵשׁ"? מה הדין לגביהם?

לפי דעה אחת, במקור, הקדשים וקדשות היו א/נשים שהקדישו את עצמם לשירות במקדש לאל כלשהו; במשך הזמן, בעקבות המפגש המתמשך עם א/נשים רבים שבאו למקדש, התחילו גם להציע "שירותי מין"; עד שהמושג הפך שם נרדף לזנות.

לעומת זאת, האבן עזרא מסביר שמדובר בזונה במובן של היום. זה נלמד ממעשה יהודה ותמר, שבו שואל רעו של יהודה את אנשי המקום, "אַיֵּה הַקְּדֵשָׁה הִוא בָּעֵינַיִם, עַל הַדָּרֶךְ" וכוונתו הייתה לזונה. זה מוכח גם מהפסוק הבא, (יט), "לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה". הוא מציין שהזונה ממין זכר, הוא מהתועבות שנהגו במצרים. הספורנו קושר את הנושא לעניין היציאה למלחמה שלא יהיו זונות בצבא, כפי שהיו בימי קדם. הרשב"ם מוסיף שמדובר באישה לא נשואה, שכן, אם היא נשואה, היא חייבת עונש מוות, וזה לא הוזכר כאן.

רש"י - לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה – מופקרת, מקודשת ומזומנת לזנות, (כמו זונה יהודייה כיום). וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ - (סנהדרין נד) מזומן למשכב זכור, (זונה ממין זכר). ואונקלוס תרגם שלא תהיה בת ישראל לאישה לעבד לא יהודי, שאף זו מופקרת לבעילת זנות , מאחר שאין קידושין (ונישואין) תופסים לו בה. כמו כן, לא יקח גבר מישראל אמה לא יהודייה, שאף הוא נעשה קדש על ידה שכל בעילותיו בעילות זנות, שאין קידושין תופסים לו בה. למשל, לפי זה, נאסרו חיים משותפים ויחסי אישות עם עובדות זרות שהובאו לישראל.

כותב רמב"ן, "הכוונה כאן להזהיר את בית הדין שלא יניחו אחת מבנות ישראל להיות יושבת בפרשת דרכים בעיניים על הדרך לזימה או שתתקן לה קובה של זונות כמנהג ארצות זרים, יושבות על הפתח בתופים ובכינורות כעניין שכתוב (ישעיה כג, טז) קְחִי כִנּוֹר סֹבִּי עִיר זוֹנָה נִשְׁכָּחָה הֵיטִיבִי נַגֵּן הַרְבִּי-שִׁיר לְמַעַן תִּזָּכֵרִי. וכן מזהיר לבית דין על הקדש".

הכוונה שיש להשתמש בדרכי אכיפה כדי למנוע תופעות כאלו.

דעת רבי אלעזר, ש"פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות, עשאה זונה", והיא אסורה לכהן (יבמות, סא, ב). בדומה לכך, לפי הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה, כא, כב), וכן לפי הרשב"ם "קדש" הוא השוכב עם נשים פנויות בלי כתובה וקדושין, כאשר היא אינה מיוחדת לו כפילגש, (כלומר שהוא מקיים יחסים עם נשים באופן מזדמן ולא עם אישה קבועה).

לפי ספר החינוך, בדומה לדעת הרשב"ם, כוונת התורה, באיסור קדש וקדשה, שאסור לשכב עם אישה יהודייה ללא כתובה וקדושין, כלומר מחוץ למסגרת הנישואין. זה מתבסס על דברי הרמב"ם ז"ל (בספר המצוות, מצוות לא תעשה, שנה) שאסור לאב לאפשר לבתו לשכב עם גבר ללא כתובה וקידושין וכן אסור לה למסור את עצמה.

לעומת זאת, לפי הרמב"ן אין איסור בתורה לקיים יחסים בלי כתובה וקדושין, מפני שהכתובה אינה מן התורה כלל, אלא מדרבנן. מה שנאסר כאן זה לקיים יחסים עם אישה שאסור לו לשאת אותה ושאין קידושין תופסים לו בה, (שיש בכך משום גלוי עריות), "וכמו שבארו חז"ל בגמרא

(יבמות סא, א) שאין הזונה האמורה בכל מקום בתורה אלא באישה שבא עליה אחד מישראל שאין קדושין תופסים לו בה, (כלומר שאסור להם להתחתן בגלל איסור עריות), וזהו הזנות שמרחיקה התורה ומואסת לעולם ומזהירה את הבועל והנבעלת על זה". לדעת הרמב"ן הבעיה העיקרית של אישה זונה היא שהיא עלולה לשכב גם עם קרובי משפחתה, שלא יזהו אותה, כמו שכתוב לגבי יהודה ותמר, (בראשית לח, טו) "ויחשבה לזונה כי כסתה פניה". וכן מזהירה התורה את בית הדין על גבר המזומן להיות נשכב ע"י זכרים.

הוא מוסיף: וכמו כן הזהיר את אבי הבת על זה בפרוש בפסוק אחר, שלא להפקירה לזנות ולא למסרה למי שאין לו בה קידושין, ועל זה נאמר "אַל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ, לְהַזְנוֹתָהּ; וְלֹא תִזְנֶה הָאָרֶץ, וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה", (ויקרא יט, כט). והכל מן הטעם הנזכר, כי תיבעל למי שהיא ערוה עליו, לא מטעם כתובה וקידושין, כדעת הרמב"ם ז"ל".

לפי הרמב"ן, התורה אינה אוסרת חיים עם פילגש, דהיינו אישה המיוחדת לאיש, אך ללא כתובה וקידושין (ויש אומרים, עם קידושין לשם פילגשות). <u>עם זאת, הדבר אסור מדרבנן</u>. ידוע שבארצות דרום מזרח אסיה, ישנן בנות שהמשפחה מוציאה אותה לעסוק בזנות, לצורך פרנסת המשפחה! נזכיר כי ע"פ ההלכה, זונה היא אישה שקיימה יחסים, אפילו פעם אחת, בין מרצון או אפילו שנאנסה, עם אדם שאסור לה להינשא לו.

לסיכום, לפי רש"י, אסור לאפשר תופעה של זנות בישראל, במובן המודרני. לפי הרמב"ם, האיסור כאן הוא אף על קיום יחסים בין רווק לרווקה, ללא נישואין וכך נפסק להלכה בשולחן הערוך (אבן העזר, סימן כו). לדעת הרמב"ן, האיסור הוא קיום יחסים עם אישה שהיא <u>ערוה</u> עליו ושאין קידושין תופסים בה. בנוסף, על בית הדין לנקוט אמצעים למנוע זנות של נשים וגברים יהודים. ברור שגם לפי הרמב"ן ופוסקים נוספים, <u>מדרבנן</u> אסור לקיים יחסים מחוץ למסגרת הנישואין וכן אסור "להחזיק" פילגש. נדגיש כי, בכל מקרה, קיום יחסים עם אישה שלא נטהרה במקווה, הוא באיסור כרת החמור.

מה קובע החוק הישראלי לגבי שירותי זנות?

ע"פ חוק העונשין, סעיף 197, אין איסור על עצם העיסוק בזנות, כל עוד זה אינו מפריע לשכנים או לסביבה ועד לאחרונה, לא היה איסור על צריכת שירותי זנות. מה שנאסר בחוק בעיקר היה סרסור או שידול לזנות, הפעלת בית בושת, ובעיקר ניצול קטינים לשם כך, ולגביהם העונש חמור יותר.

בתחילת 2017 הוגשה, ע"י 30 חברי כנסת, הצעת חוק איסור צריכת זנות ומתן סיוע לשורדות זנות, (אשר הוגשה לראשונה גם בשנת 2010 ושנת 2013 ע"י ח"כ זהבה גלאון וח"כים נוספים), הקובע שצריכת שירותי זנות אסורה ונושאת עונש קנס או מאסר. שיעור הקנס לעבירה ראשונה לא יפחת מ-1250 ש"ח, וכפל הקנס לכל עבירה נוספת. בנוסף, החוק מציע להקים מערך סיוע ושיקום של שורדות זנות, במטרה להוציאן ממעגל הזנות.

בדצמבר 2018 אישרה הכנסת, חוק ממשלתי כנ"ל, אשר נכנס לתוקף ביולי 2020, ובכך ישראל, הצטרפה למדינות רבות בעולם שבהן צריכת זנות היא בניגוד לחוק. החוק, הקובע קנס בסך 2000 ₪ ובגין עבירה חוזרת, סכום כפול. החוק מאפשר הגשת כתב אישום פלילי והטלת קנס של עד 75,300 ₪ ומאסר של 5 שנים. העבריין יוכל לבקש להמיר את הקנס בהשתתפות בסדנת גמילה מצריכת זנות. בישראל ידוע על 12,000 עוסקים בזנות, מתוכם 1,500 קטינים וקטינות. החוק גם אוסר פרסום והפצת מודעות המציעות עבודה בזנות.

בדברי ההסבר לחוק צוין כי הצעת החוק מתבססת על מודל החקיקה של הפללת לקוחות זנות, אשר נחקק לראשונה בשבדיה בשנת 1999. כעשור לאחר מכן הוא אומץ גם בנורבגיה ובאיסלנד ומכאן שמו: "המודל הנורדי". בשנתיים האחרונות הצטרפו לאותן מדינות גם קנדה, אירלנד, צרפת, ודנמרק שחוקקו אף הן חוקים המפלילים את לקוחות הזנות. גם עמדת הפרלמנט האירופי מצדדת באימוץ המודל הנורדי, ועל מדינת ישראל להתאים עצמה לרוחות השינוי המבורך שנושבות היום ברחבי העולם.

בכתבה על תוצאות החקיקה להפללת הלקוח בשבדיה מספטמבר 2010, מצוינים ההישגים של החקיקה השבדית על פי דו"ח שפרסמה ממשלת שבדיה ביולי 2010. לחוק השבדי היה אפקט מידי של הפחתת זנות הרחוב ב – 50%. כמו כן קובע הדו"ח כי בעוד שבמדינות אירופאיות שכנות כגון דנמרק חלה בתקופה המקבילה עליה של עד פי שלוש בהיקף תופעת הזנות, בשבדיה בתקופה זו לא חל גידול בהיקפי הזנות ואף כאמור, זנות הרחוב הצטמצמה באופן משמעותי – הצלחה שיש לייחס לחוק השבדי. עובדה נוספת שמציין הדו"ח הינה שבקרב מעל 70% מהציבור השבדי ובמיוחד בקרב הצעירים, ישנה תמיכה באיסור הפלילי על צריכת שירותי מין. כלומר, החוק הינו חלק מיצירת השינוי התודעתי בגישת הציבור השבדי כלפי תופעת הזנות. תוצאה חיובית ביותר שנצפתה היא, שמספר הנשים הפונות למרכזי הסיוע ומבקשות סיוע להיחלץ ממעגל הזנות עולה באופן מתמיד במדינות בהן החוק עבר. כמו-כן, היקפי הזנות במדינות אלה נמוכים משמעותית (עד כדי 1/3) לעומת היקפי הזנות במדינות אשר מיסדו את הזנות כגון הולנד או גרמניה.

בנורבגיה ובשבדיה הוגדלו המשאבים המוקצים לשיקום נשים בזנות (מתן תמיכה סוציאלית, נפשית וכספית, והכשרה מקצועית), בכדי לסייע לכמה שיותר נשים להיחלץ ממעגל הזנות. זאת מתוך הבנה כי הנשים שנותרות במעגל הזנות נאלצות לפגוש לקוחות שהאיסור הפלילי לא הרתיע, שעלולים להיות אלימים והכוחניים יותר. (מקור: todaango.org.il).

נשאר רק לעשות מאמצים על מנת להצליח לאכוף את החוק, בדומה לשבדים.

במה שונה ההתייחסות המקובלת היום בישראל ליחסי מין לפני הנישואין, לנדרש בתורה?

בתרבות המערבית הליברלית והמתירנית, קיום יחסים בין גברים לנשים רווקים, וכן מגורים ביחד של בני זוג לא נשואים, נחשב דבר מקובל ונורמטיבי. להיפך, רווקים בתולים ורווקות בתולות בגיל 20 ואף לפני כן, בד"כ מתביישים בכך, כאילו שאינם מספיק מושכים כלפי המין השני. בנוסף, רבים סבורים שחשוב להתנסות במגורים וביחסים לפני נישואין עם מי ששוקלים להינשא לו או לה, כדי לבדוק האם באמת יש התאמה ביניהם, במקום לגלות שאין, רק לאחר הנישואין, דבר העלול להוביל לגירושין. נוסיף את ההתייחסות ליחסי מין כדבר טבעי, המשותף לנו ולבעלי חיים, ונטול מחויבות או קדושה כלשהי.

כפי שראינו, לפי התורה, ההתייחסות שונה לגמרי. אצל שומרי מצוות, "איבוד" הבתולים לפני הנישואין נחשב בושה גדולה ולא שאיפה, כמו אצל לא יהודים ויהודים שאינם שומרים מצוות. קיום יחסים אינו נחשב דבר אקראי וחסר משמעות, אלא מהווה קשר מחייב עמוק, קבוע ואף קדוש, בין בני הזוג כל עוד הם נשואים. על האישה להיות טהורה לפני קיומם. אם אין התאמה בין זוג נשוי, הם רשאים כמובן להתגרש, אך אין להפוך יחסי מין למשהו מקרי, שטחי, זול, וזמני, שמטרתם לספק צרכים פיזיים נטו לפני הנישואין. לעתים קיום יחסים לפני הנישואין אינו מלווה ברגשי אהבה גדולים המובילים לנישואין, אלא מהווה משהו נמוך, מביש ולעתים הוא מסבך את הקשר שבין בני הזוג (שלא לדבר על הריונות לא רצויים).
מחקר שנעשה באוניברסיטת חיפה עוד בשנת 2006, הראה שהסיכוי לגירושין בקרב זוגות שחיו ביחד לפני הנישואין גבוה ביותר מפי – 3 מאשר בקרב זוגות שלא חיו ביחד לפני החתונה.
כמובן שעל בני העם היהודי, שתפקידו לשמש עם קדוש, לא להידמות לגויים בעניין זה ולהיגרר אחר ערכיהם, אלא להישאר נאמנים לערכים ולמצוות היהדות, ולשמור את החוויה המשמעותית הזאת, לבעל ולאישה במסגרת הנישואין.

לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה - למה שזונה תביא אתנן בתור תשלום נדר לבית המקדש? על מה זה מראה?

מסביר הרמב"ן, שהזונות עושות לפעמים באתנן שלהן מצוות, וחושבות לכפר בזאת על חטאן, כמו שהזכירו רבותינו (במדרש ויקרא רבה, ג, א) במשל שלהם "גייפא בתפוחייא ומפלגא לבאישייא, (גונבת תפוחים ומחלקת חלק מהם לחולים וחושבת שבכך היא מכפרת על העבירה), "ולכך אסרה התורה אתנן (כתשלום) לכל נדר כי עתה יוסיפו לחטוא בהן". נוסיף שמדובר במצווה הבאה בעבירה. (אפשר להוסיף דוגמה של גנב המנשק את מזוזת הבית שהוא פורץ אליו). האבן עזרא מסביר שהמלה "אתנן", באה מלשון "מתן". הכוונה בתורה היא לאתנן בצורת בהמה שמותר להקריב. יש מפרשים ש"מחיר כלב", זה המוכרת כלב שהתקבל מלקוח כאתנן, תמורת טלה, אשר היא מתכוונת להקריב כקרבן. לפי הרמב"ן, נאסר מחיר כלב, כי "הצדים בכלבים ושומרי החומות יגדלו כלבים עזי נפש, המזיקים את הרבים, וידירו במחיריהם להיות כופר לנפשם...." (רמב"ן),

כלומר, שני הדברים נועדו "לנקות את המצפון": אתנן זונה נועד לנקות את המצפון מחטא של עריות, ומחיר כלב נועד לנקות את המצפון מחטא של שפיכות דמים ע"י הכלבים. ה' לא רוצה שהמקדש יהיה שותף לחטאים אלה, ולכן אוסר להביא אתנן זונה ומחיר כלב למקדש.
מקור: ביאור: דברים_כג_יט/he.wikisource.org/wiki

למה אסור להלוות או ללוות מיהודי בריבית? ; מה קורה היום?

לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל, נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ. לַנָּכְרִי תַּשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ, לְמַעַן יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ.
(דברים כג, כ-כא**)**

מה זה "נֶשֶׁךְ" ומה נאסר?

רש"י מפרש את המילה "נשך" "ריבית, שהוא כנשיכת נחש, שנחש נושך חבורה קטנה – (פצע) - ברגלו ואינו מרגיש, ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקודו, כן ריבית - אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהריבית עולה ומחסרו ממון הרבה". הוא מפרש: לֹא תַשִּׁיךְ – זו אזהרה ללווה, שלא יתן ריבית למלווה. (יש בכך גם חטא של "ולפני עור לא תתן מכשול"). ראינו כבר אזהרה למלווה (ויקרא כה), "את כספך לא תתן לו בנשך".
לפי הרמב"ן מבואר כאן שמותר לקבל ריבית מנוכרי, ולא הזכיר כן בגזל ובגניבה כמו שאמרו (בבא קמא קיג:) גזל גוי אסור. אבל הריבית שהוא נעשה לדעת שניהם וברצונם לא נאסר אלא מצד האחווה והחסד (בקרב יהודים), כמו שצווה (ויקרא יט, יח) "ואהבת לרעך כמוך", וכמו שאמר (לעיל טו, ט) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל וגו', ועל כן אמר "לְמַעַן יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ", כי חסד ורחמים יעשה עם אחיו כאשר ילוונו בלא ריבית ותחשב לו לצדקה. וכן השמיטה היא חסד באחים.
והזכיר נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל, לבאר שהלווה סאה חיטים בסאה וחצי יהיה נשך גמור אפילו אם סאה וחצי בעת הפירעון יהיה שווה פחות מדמי סאה שהלווהו, (כלומר שהמחיר ירד בינתיים).

למה שיהיה אסור להלוות בריבית ומה קורה היום?

על פי פירוש רש"י, ביאר הרב שמעון שקופ (1860, אוקראינה - 1939, בלארוס), בספרו "שערי ישר" את סיבת האיסור הגורף שהטילה התורה על הלוואה בריבית, למרות ההיגיון הכלכלי העומד בבסיסה: העניין הוא, שהתורה ירדה לדעת בני אדם - שהשתעבדות הלווה לקבל על עצמו תשלום ריבית קצוצה, אף שעושה מרצונו החופשי, הוא רצון מוטעה, וכנעשה שלא מדעת. בעת לקיחת ההלוואה בריבית, הלווה אינו מבין כמה הוא מפסיד. מטעם זה המשילה התורה ענין זה לנשיכת נחש, שלפי שעה הוא כאב קל ואחריתו סכנת מוות. על כן אסרה התורה ענין זה, שאף על

פי שלפי תורת המשפטים אין כאן גזל, שמדעתו הוא, עושה הלווה, אבל בפנימיות העניין יש בזה תמצית גזל.
מקור: ויקיפדיה, איסור_ריבית_(הלכה)

נציין כי כבר אצל חז"ל ישנו מושג הנקרא "עסקה ,"בנוגע לאיסור הלוואה בריבית. במסכת בבא מציעא, קד, ב, נאמר :
האי עיסקא, פלגא מלווה ופלגא פקדון, עבוד רבנן מילתא דניחא ליה ללוה וניחא ליה למלוה.
(דהיינו, המקבל כסף או סחורה להתעסק בהם, חצי מהסכום ייחשב כהלוואה בידו באחריותו המלאה להחזר. החצי השני יהיה פיקדון השייך לבעלים ובאחריותם, והרווחים יתחלקו בשווה.
תיקנו חכמים כך שיהיה נוח לשניהם.
וכפי שהגדירו הרמב"ם:
תיקנו חכמים שכל הנותן מעות לחברו להתעסק בהן, יהיה חצי הממון בתורת הלוואה, והרי המתעסק חייב באחריותו, אף על פי שאבד באונס, (כלומר יהיה הפסד). והחצי האחר בתורת פיקדון, והרי הוא באחריות בעל המעות. ואם נגנב או אבד החצי של פיקדון, אין המתעסק חייב לשלם. ולפיכך יהיה שכר זו החצי, אם הרוויח, של בעל המעות .
בעסקה זו אין שני צדדים - מלווה ולווה, אלא זו עסקת חבילה, בה הנותן והמקבל הופכים להיות שותפים להפסד ולרווח כאחד. בעל הממון הוא שותף פאסיבי, הנותן כסף ל"מתעסק" , השותף האקטיבי, על מנת שישקיע אותו בעסק כך שמחצית הכסף ניתנת כהלוואה ללא ריבית ומחצית הסכום משמש כפיקדון, (כלומר הקרן), והמלווה הוא שותף עם המתעסק לא רק ברווח אלא גם בהפסד, בחלקים שווים, לגבי הפקדון, (כך שהוא ונושא מחצית מהרווח או מחצית מההפסד).
ה'מלווה' זכאי לחלק מה"רווחים" שנושא העסק או ההשקעה של ה'לווה' והכסף שהוא מקבל אינו נחשב כריבית. למשל: במקום שמשה ילווה מאברהם את הכסף הדרוש לו להקמת עסק חדש, ויחזיר לו ריבית קבועה מראש במקרה של הצלחת העסק או הפסדים של העסק אם יפסיד, עסקה זו מגדירה את העסקה כהשקעה - המותרת על פי היהדות; העסק שייך הן למשה והן לאברהם ואברהם יקבל בסופו של דבר כרווח מהצלחת העסק, אם היה רווח.
הבנקים בישראל ובמקומות אחרים בעולם מחזיקים בידיהם הסכמים של היתר עסקה על מנת לאפשר ללקוחותיהם שומרי המצוות ללוות מהם.
לדעת כמה מן הפוסקים, היתר העסקה אינו מתיר כל הלוואה בריבית, אלא רק הלוואה שאיננה לקיום היומיומי של הלווה, כמו למשל הלוואה לצורך קניית דירה או קניית מכונית ובוודאי שאם אדם לווה כסף לצורך עסקים , יהיה אפשר להחיל עליה את היתר העסקה. הלוואה לצורך בזבוז מידי אינה נושאת רווח ולכן אינה עומדת בכללי היתר העסקה, על פיו משתתף המלווה ברווחי הכסף שניתן ללווה.

הרב משה פיינשטיין (1895 בלארוס - 1986 ארה"ב), בספרו "אגרות משה", מתיר הלוואה לצרכים יומיומיים תוך הישענות על סברת מהרש" ג, (הרב שמעון גרינפלד, 1860 - 1930 הונגריה). על פי הפסוקים האוסרים על הלוואה בריבית, הלוואה כזו אסורה בריבית על פרטים ולא על מוסדות ולכן הבנקים רשאים להלוות בריבית, ומותר ללוות מהם לכל מטרה, ואפילו ללא היתר עסקה. ביסוד הדברים עומדת ההנחה כי איסור הלוואה בריבית נועד ליצור ערבות הדדית אישית בין אדם לחברו ולמנוע הלוואות בריבית בין שכנים. יש טעם לפגם בהלוואה בריבית לחברים, אך מוסד שאלו רווחיו, יכול לדרוש ריבית מבלי שיידרשו לכך המידות הפסולות שבהקשחת הלב כלפי השכן. עם זאת, גם לדעה זו אסורה הלוואה בריבית מאדם פרטי לבנק, דוגמת פיקדונות ותוכניות חיסכון, אם איננה מבוססת על היתר עסקה המעמיד את המפקיד כשותף בעיסקאות הבנק. יחד עם זאת, פוסקים רבים חלקו על פסיקה זו המתירה לקיחת הלוואה בריבית מבנק מסחרי ללא היתר עסקה. מקור: ויקיפדיה, היתר_עסקה

עסקה זו, הגם שהיא מאפשרת לאדם לצבור רווחים על הונו, עדיין אין בה פתרון למלוא סכום ההלוואה אלא רק למחציתה, וכמו כן אין בה פתרון לחששם של המלווים שהם שמים את מעותיהם על קרן הצבי ומחצית מכספם עלול לרדת לטמיון .

במהלך הדורות, שינוי שיטות ותנאי המסחר, כמו גם התפתחות מערכת הבנקאות המודרנית והשימוש בשטרות חליפין, הרחיבו את הצורך בהלוואות מזומנים, או בהמרת שטרות תוך לקיחת סיכונים שונים ובעיות של עלויות ושינויי שערי חליפין, העלולות לגרום הפסד נוסף למלווה. מציאות זו, גרמה לכך שיהודים חדלו להלוות כספים זה לזה, או מצאו פתרונות עוקפים באמצעות הערמות שונות כדי לאפשר הלוואות נושאות ריבית, (כמו באמצעות נוכרי או קנס על פירעון מאוחר), כאשר חלק מהפתרונות לא עלו תמיד בקנה אחד עם דרישות ההלכה. הואיל והאיסור הוא לנצל את ההלוואה לצורכי רווחים, אבל עסקים מותרים, נתנו פוסקי הדורות כללים מה נחשב עסק ומה נחשב הלוואה.

במאה השבע עשרה תיקנו בגרמניה תקנה המאפשרת למלווה להרוויח מתקופת ההלוואה ולתגמל אותו על הסיכון שהוא לוקח בכך. הראשון לנסח את השטר היה מהר"מ - הרב מנחם מנדל אביגדורש מלודמיר, שהיתר עסקה שלו פורסם ב-1681 בספר "נחלת שבעה". אבל "היתר עסקה" היה ההיתר הגורף ביותר, ויישומו היה רחב יותר מהתקנה המקורית. למעשה, כמעט כל הצרכנים הדתיים משתמשים בו לכל מיני הלוואות, אף על פי שמעיקר הדין היה מקום להגביל אותו להלוואות עסקיות בלבד.

ספר תרומת הדשן של רבי ישראל איסרלן, (1390 - 1460), הביא אפשרות שלפיה הסיכוי שהמשקיע יפסיד מהקרן הוא נמוך. הדרך לעשות זאת היא להגביל את הנאמנות של המתעסק, כך שכדי להוכיח שנגרמו הפסדים, עליו להביא עדים מסוימים שנאמנותם גבוהה, ואף על פי שיש

סיכוי שהם יידעו על כך ויעידו על זה, הסיכוי שיעידו עדים על הפסדים אינו גבוה, כך שהמלווה לא יפסיד.

כמאה שנה מאוחר יותר כתב מהר"ם מקראקא, הרב ישעיה מנחם אביגדורש, נוסח של עסקה בו בנוסף לביטחון על הקרן אותו הזכיר תרומת הדשן יש ביטחון מסוים גם על הרווח. הדרך לעשות זאת היא לדרוש מהמתעסק תנאים מחמירים כדי להוכיח כמה בדיוק הוא הרוויח.

<u>פרטי העסקה על פי היתר העסקה</u>

כאמור ,לפי הסכם זה, מחצית מסכום הכסף שנותן הנותן למקבל, שייך עדיין לנותן הכספים והוא ניתן לו למקבל כפיקדון, שיוחזר לו בתום הזמן שנקבע. על מחצית זו חלים כל חוקי הפיקדון: האחריות הבסיסית עליו מוטלת על שומר הפיקדון)במקרה זה – ה"מקבל"(, אם פשע בו או אבד ברשלנות השומר, יהיה חייב לפצות את הנותן. אך אם אבד או נפסד בהשקעה, פטור שומר הפיקדון מלשאת בהפסד ולשלם למפקיד (במקרה זה – הנותן). לעומת זאת, אם העלה הפיקדון רווחים, מתחלקים בהם הלווה והמלווה. המחצית השנייה של הסכום ניתנת ללווה כהלוואה ללא ריבית. הכסף, מרגע שהגיע לידי ה "לווה", שייך לו והוא יכול לעשות בו ככל העולה על דעתו. כאשר מגיע תאריך פירעון ההלוואה רשאי ה"מלווה" לקחת את חלקו (חלק ה"פיקדון"), בעסקה יחד עם חצי מהרווחים שנלוו אליו (כעין סכום ריבית) וכן את קרן ההלוואה, עליו נקבעה ריבית אפס. חשוב לציין שבהלוואה רגילה סכום הריבית נקבע מראש והוא לא משתנה בהתאם לרווחים או להפסדים של הלווה. היתר עסקה תוקן במאה השבע עשרה בגרמניה, ופשט במשך השנים. תוקפו ההלכתי והטכני של היתר עסקה היה צריך להיות מוגבל להלוואות למטרות עסקיות ולא לצריכה, ופוסקי הלכה התקשו להסביר אם ואיך ההיתר עסקה תקף גם בהלוואות למטרות צריכה.

דעתם של פוסקים אלה מעמידה קושי גדול בפני האדם הפשוט בחברה המודרנית. הלוואה בימינו היא עניין שבשגרה: גם אם נניח שפיקדונות נושאי ריבית הם הלוואה לבנק לצורכי השקעה, ומותרים על פי פוסקים אלו, רבים לווים מן הבנק בריבית ומשיכת יתר, עליה גובה הבנק ריבית ,והיא תופעה נפוצה.

אולם במידה ויש ללווה עסקים או נכסים כלשהם, הוא יכול להקנות למלווה חלק בהם כשיעור הכסף שקיבל, וההיתר עסקה יחול על העסקים או הנכסים הקיימים, כך שיוכל להשתמש בכסף לכל מטרה שהיא. אך במסגרת פתרון זה לא יוכל לקחת הלוואה על פי היתר עסקה יותר מאשר שווי נכסיו ועסקיו.

פתרון רחב יותר לבעיה זו עלה בהמשך בשו"ת שואל ומשיב מן המאה התשע עשרה לפיו ניתן היתר ללוות לצרכים קיומיים, יומיומיים, מפני שצרכים אלה הם בסיס לכל התפרנסות עתידית ולכן יכולים להיחשב כהשקעה.

<u>חברה בע"מ</u>

איסור ריבית חל רק כשהלווה הינו אדם המחויב באופן אישי לפירעון ההלוואה, לכן בהלוואה לחברה בע"מ שבעלי המניות אינם ערבים באופן אישי, לדוגמה איגרות חוב קונצרניות, פקדון בנקאי וכדומה ישנה מחלוקת בין הפוסקים האם מותרת לכתחילה או אסורה מדרבנן, אך לכל הדעות היא מותרת מדאורייתא, ולכן גם האוסרים שימוש בהיתר עסקה מתירים זאת בהלוואה לחברה בע"מ כל עוד בעלי המניות אינם ערבים אישית להלוואה.
אולם שימוש בהיתר עסקה לצורך נטילת הלוואה מחברה בע"מ דינה כהלוואה רגילה והיא תהיה מותרת רק למתירים שימוש בהיתר עסקה.

איך נוהגים המוסלמים בעניין זה?

גם באסלאם יש איסור על גביית ריבית ולכן פותחו מנגנונים רבים אחרים לעשיית רווח. למשל ה"מוראבחה" בה הלקוח משלם סכום קבוע עבור רכישת המוצר או "מושארכה" בו הלווה והמלווה הם שותפים ומתחלקים בסיכון בכל השקעה, בדומה להיתר עסקה הנהוג ביהדות. (ויקיפדיה, בנקאות_אסלאמית).

האם יש מצווה "להַשִׁיךְ" נוכרי או שזה רק רשות?

רש"י מסביר: לַנָּכְרִי תַּשִׁיךְ - ולא לאחיך (בבא מציעא ע) לאו הבא מכלל עשה - הוא עשה, לעבור עליו בשני לאוין ועשה, (אם אתה לווה מאחיך בריבית). לפי זה, מותר ללוות מנוכרי בריבית אבל לא מיהודי.

לפי ספר החינוך, זו מצווה להלוות לנוכרי בריבית, כדי להבחין בין יהודים, שחובה לגמול אתם חסד - ע"י מתן הלוואה ללא ריבית, לבין נכרים, שאין חובה לגמול אתם חסד. לפי הרמב"ן, זו רשות להלוות לנוכרי בריבית אך לא מצווה.

במה זה קשור להלוואות בריבית של יהודים לגויים בימי הביניים?

באירופה של ימי הביניים, הלוואה בריבית של יהודים לנכרים הייתה תופעה נפוצה, מפני שלא נשארו מקצועות רבים שבהם הורשו יהודים לעסוק בהם. לעתים הגויים תקפו את היהודים בכך שאינם מוסריים בעניין זה. כידוע מדובר בדבר מקובל ואין בו כל איסור או פסול מוסרי. יהודים אינם מלווים ליהודים בריבית, בגלל גמילות חסדים מיוחדת שיש להשתית בין יהודים ולא בגלל שזה אינו מוסרי.

איחור בקיום נדר ; למה התורה ממליצה שלא לידור

כִּי תִדֹּר נֶדֶר לה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ, כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ ה' אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא. וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר, לֹא יִהְיֶה בְךָ חֵטְא. מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ לה' אֱלֹהֶיךָ, נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ. (דברים כג, כב-כד)

לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ - מה מהות המצווה כאן ומה נחשב איחור בקיום נדר?

רש"י מסביר ע"פ מדרש ספרי, כי אם עברו שלושת הרגלים בין הנדר לתשלום, זה נחשב איחור. ספר החינוך מסביר שלפי הרמב"ם (בספר המצוות, עשה צד) הכוונה כאן שמצווה לקיים כל מה שידבר אדם מחיוב עצמו, ועניין זה כבר מופיע במצווה "ככל היוצא מפיו יעשה", (במדבר ל, ג). לרמב"ן השגה על כך, והוא מסביר שכאן מדובר בנדרים לשם יתברך, כגון קורבנות נדבה, הקדשות וכו', וכיון שעברו עליו שלושה רגלים, עובר על איסור של "בל תאחר". אבל בספר במדבר ל, מדובר במה שנודר אדם כדי לאסור משהו על עצמו שהם דברי חולין מותרים במהותם - מה שקראו חכמים שבועת ביטוי, כגון שנדר או נשבע לאכול או לא לאכול משהו, ללכת או לא ללכת למקום כלשהו, כפי שכתוב שם (במדבר ל, ג) "לֶאְסֹר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ. כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה".

בנדרי ביטוי אין עניין של איחור כעבור 3 רגלים, אלא אסור לו לעבור על נדרו או שבועתו, כל עוד לא התיר אותם ע"י 3 דיינים או דיין מומחה.

מבחינת הזמן המרבי לקיום הנדר - לכתחילה, מי שנדר לתת צדקה לעניים או נדרים **להשם**, צריך לקיים את הנדר מיד אך לדעת רוב הפוסקים, איחור לא חל עד שיעברו 3 רגלים.

למה התורה ממליצה שלא לידור?

הרמב"ן כותב שבגלל שלמקריבים עולה וזבחים לאלוהים יש שכר טוב, כעניין שכתוב (תהלים סו טו) עֹלוֹת מֵיחִים אַעֲלֶה לָךְ עִם קְטֹרֶת אֵילִים אֶעֱשֶׂה בָקָר עִם עַתּוּדִים סֶלָה. אָבוֹא בֵיתְךָ בְּעוֹלוֹת אֲשַׁלֵּם לְךָ נְדָרָי, (שם פסוק יג). ואף בקורבנות הבאים בנדבה כתוב (ויקרא א, ד) "ונרצה לו לכפר עליו", ואומר "ריח ניחוח לה'", ואם כן הרי הנדרים הם זירוז במצווה, וכתוב (תהלים קטז יח) "נְדָרַי לה' אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ", לפיכך אומר הכתוב: השמר בנדריך, כי אע"פ שהם מהווים זירוז להבאת קורבנות להשם אשר הם לך לרצון, (קיים חשש) שאם תדור, תבוא לידי חטא אם לא תשלם או שתאחר לשלמו, ואם לא תדור לא תמצא חטא בעניין כלל, כי אפילו אם לא תקריב קרבן נדבה כל ימיך לא יהיה בך חטא. אם כן תשמור מוצא שפתיך, כאשר תוציא הדבר מפיך (בנדר). ועל הדרך הזאת אמר גם שלמה המלך (קוהלת, ה, ג - ד) כַּאֲשֶׁר תִּדֹּר נֶדֶר לֵאלוֹהִים אַל תְּאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים, אֵת אֲשֶׁר תִּדֹּר שַׁלֵּם. טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִדֹּר מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם.

לכן כאשר אנחנו מביעים כוונה לעשות מצווה או מעשה טוב, יש להקפיד לומר שזה "בלי נדר", ואז אם מסיבה כלשהי לא נקיים את מה שאמרנו, לא יהיה בכך חטא.

מתי מותר לאכול בכרם או בשדה רעיך? לקיחה מרכוש המעביד

כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן. כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ. (דברים כג, כה-כו)

למה שיהיה מותר לאכול ענבים בכרם רעיך או מלילות בשדה רעיך? האם אין זה גזל?

רש"י מסביר (ע"פ המשנה בבבא מציעא, פז, ב) שמדובר בפועל המועסק ע"י חקלאי.
וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן - מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר, בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית, מותר לפועל לאכול כמה שהוא רוצה כדי לשבוע, אבל לא יותר. אבל אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל. גם במילים "כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ", הכוונה לעבודת פועל בקציר. הנימוק לכך הוא לדאוג לפועל שיאכל את מה שעיניו רואות ובטנו חושקת, אבל באופן מוגבל, כדי לשמר את רכושו של בעל הבית. הגמרא קושרת בין מצווה זו למצוות "לֹא תַחְסֹם שׁוֹר, בְּדִישׁוֹ", (דברים כה, ד), שגם מתחשבת ברצונו של השור לאכול תוך כדי דישה.
כותב בעל ספר החינוך שהמתבטל בשעת המלאכה ואוכל, עובר בלאו, ועל זה נאמר "וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ".

האם ניתן ללמוד מזה לגבי לקיחת חומרים או השימוש בהם, ע"י עובדים ממעסיקיהם, לצרכים אישיים?

אמנם במפעלי מזון, מקובל שמותר לעובדים לטעום מהמוצרים או מהמזון שהם מייצרים, בדומה לכתוב בתורה. גם מקומות עבודה המאפשרים לעובדים שתיה קרה וחמה באופן חופשי, נוהגים לפי רוח התורה, כי השתיה עוזרת לעובדים לעבוד טוב יותר, דבר המועיל גם למעביד.
לעומת זאת, ישנם עובדים החושבים שזאת נורמה מותרת לקחת לעצמם קצת ציוד משרדי מהמעביד, לצלם דברים פרטיים, לשוחח שיחות פרטיות ארוכות או לקחת הפסקות ארוכות ע"ח המעסיק וע"ח שעות העבודה, מעבר להפסקות ע"פ דיני העבודה. מבחינת ההלכה, הדבר מהווה גזל ודומה לאיסורים "וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף..".

סיכום פרק כג

ראינו כאן את המנועים מלבוא לקהל ישראל (פסולי חיתון) ונסינו להבין את הרציונל מאחורי זה. התייחסנו לציווי "והיה מחניך קדוש", ואת המשמעויות היום. התייחסנו לסוגיות שירות בנות בצה"ל וכן לסוגיית גיוס חרדים. ראינו את הזכויות המוקנות לעבד גוי הבורח לארץ ישראל ונסינו

להשליך לסוגיית המסתננים והפליטים מאפריקה. בדקנו מה הכוונה שלא יהיו קדש או קדשה בישראל, לנושא של יחסי אישות לפני הנישואין. הצגנו את יחס החוק הישראלי לתופעת הזנות. לבסוף התייחסנו לאיסור הלוואה בריבית ולנושא ה"לקיחה" מרכוש המעביד, מה מותר ומה אסור.

<u>תוספת</u>

למה להיאבק דווקא בצרכני הזנות?

כי בישראל יש כ- 15,000 נשים, גברים, קטינים וקטינות במעגל הזנות, ומשום שרוב רובם/ן הגיעו לזנות בגיל מוקדם ביותר – הרבה לפני "גיל ההסכמה" (הגיל הממוצע לכניסה לזנות כיום עומד על 12 - 14). קשה במצב כזה לדבר על "בחירה חופשית" (ואף החוק קובע שלא ניתן להגדיר זאת כך).

כי רובם/ן הגיעו לזנות מתוך מצב של מצוקה כלכלית ורווחתית גדולה, ולרוב גם עם רקע של פגיעות מיניות בילדות. גם במצב כזה קשה לדבר על "בחירה חופשית".

כי המצויים והמצויות במעגל הזנות חווים וחוות פגיעה נפשית קשה, ורובם מתמודדים עם תופעות של פוסט טראומה (בדומה להלומי קרב). ההתמודדות הקשה עם נזקי הזנות ועם הטראומה במקרים רבים מובילה אותם לשימוש בחומרים ממכרים.

כי המצויים והמצויות במעגל הזנות חווים אלימות על כל סוגיה, וכן פגיעות פיזיות שנובעות מתחלואה גבוהה, מהידבקות במחלות מין (בשל לקוחות שמסרבים לשים קונדום או שאונסים אותם/ן ללא קונדום), מהזנחה ומבריאות לקויה (בשל בושה או פחד להיבדק או בשל סרסור שלא מאפשר זאת), מאלימות של סרסורים ושל לקוחות (חניקות, כיבוי סיגריות, פגיעות סכין, שוד אלים, אונס ורצח).

כי נשים במעגל הזנות חוות שיעור תמותה גבוה יותר מכל אוכלוסייה אחרת בישראל, ותוחלת חיים נמוכה משמעותית (כ-50 שנה).

כי כאמור, קשה לכנות את הבחירה בזנות "בחירה חופשית". מחקרים של ד"ר ענת גור, ד"ר מליסה פארלי ואחרים מראים כי 70%-90% מהנשים בזנות עברו התעללות בילדותן – גילוי עריות, אונס או פגיעה אחרת וכי הזנות היא דפוס חוזר של תוצאות הפגיעות הללו.

כי מעטות הבוחרות להישאר בזנות – מוטיב חוזר בעדויות הוא רצון להפסיק, שלא ממומש. הסיבות לכך מגוונות: פחד מהתחלה חדשה ולא מוכרת לאחר שנים של זנות (כשאישה בזנות מגיל 14 יהיה לה קשה להאמין שהיא בכלל מסוגלת לעשות משהו אחר..), כפייה של סרסורים ופחד מהם, התמכרות לחומרים ממכרים ופחד מקריז אם לא יהיה כסף מידי למנת הסם או האלכוהול הבאה, בשל מצוקה כלכלית שמתורגמת לחרדה כלכלית ואי-אמון ביכולת להשיג כסף מידי באופן אחר. הרוב מספרות על מצוקות, על קשיים, על הקרבה למען הילדים, ועל הישארות בזנות מחוסר ברירה, כשמוטיב הפחד והחרדה חוזר, כפי שנראה לעיל, שוב ושוב.

כי נשים רבות במעגל הזנות מקבלות 15 - 20 לקוחות ביום ויש כאלו שלפעמים שוכבות עם כמה גברים בשעה (!).

כי ממחקרים שנעשו בקרב לקוחות הצורכים שירותי מין בסקוטלנד ובבריטניה עולה, כי תופעות של צריכת זנות מחד ושל אלימות כלפי נשים מאידך הן בלתי נפרדות אחת מהשנייה (כך גם ניצפה בנוואדה שבארה"ב, בה הזנות ממוסדת וניכרת עליה בשיעורי האונס בקרב האוכלוסייה הכללית).

כי בישראל יש בחודש ממוצע כמיליון ביקורים של לקוחות (לא מיליון לקוחות) לצריכת זנות בבתי בושת, בזנות רחוב, במכוני לווי, במכוני עיסוי, בזנות באינטרנט, בדירות דיסקרטיות וכן במועדוני חשפנות.

וכי מחקרים אודות זנות, על המודלים השונים להתייחסות אליה (חקיקת-נגד, מיסוד או הפללת לקוחות ושיקום המצויים והמצויות במעגל הזנות) מראים באופן חד-משמעי כי צריכת זנות היא עניין תרבותי, הניתן לשינוי על ידי הסברה, חקיקה ושינוי תודעתי. צריכת שירותי מין מוטמעת בתרבות שלנו (מסיבות רווקים, "טקסי חניכה" לנערים על ידי חברים, אחים ולפעמים אפילו אבות, בילוי של חיילים וכדומה), ועניין תרבותי ניתן לשינוי בעזרת הסברה – כפי שקרה באשר לעבדות – גם אלו שנאבקו למען כך שמעו תגובות כגון "עבדות תמיד הייתה ותמיד תהיה", והרוב לא האמינו שהעבדות אי-פעם תפסק.

מקור: rotter.net/forum/scoops1/386503.shtm

פרק כד - עילות לגירושין; גירושין לפי ההלכה; החזרת גרושה; הנושא אישה, הבונה בית ונוטע כרם - פטורים משירות צבאי משך שנה; הגונב נפש בישראל - באיזה נסיבות חייב מוות? הקשר לעשרת הרוגי מלכות; השמירה מנגע הצרעת - ע"י שלא מדברים לשון הרע וזיכרון מה שקרה למרים; משכונות והוצאה לפועל; הלנת שכר שכיר; החוק הישראלי; לא יומתו אבות על בנים - מה הכוונה? אזהרה לדיין שלא להטות משפט גר, יתום ואלמנה; השארת שכחה ועוללות לעניים; מה הדין היום?

עילות לגירושין; גירושין לפי ההלכה; החזרת גרושה

כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ. וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר. וּשְׂנֵאָהּ הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִי יָמוּת הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר לְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה. לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמְּאָה כִּי תוֹעֵבָה הִוא לִפְנֵי ה' וְלֹא תַחֲטִיא אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה. (דברים כד, א-ד)

מה הכוונה ב- "כִּי-מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר"?

חכמים נחלקו במשנה בטעם המצדיק גירושין (מסכת גיטין פרק ט, משנה י): בית שמאי אומרים: לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה, שנאמר: כִּי מָצָא בָהּ **עֶרְוַת** דָּבָר, (עם הדגש על **עֶרְוַת**) ובית הלל אומרים: אפילו הקדיחה (שרפה) תבשילו, שנאמר: כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת **דָּבָר**. (רש"י: לבית הלל משמע או ערוה או שאר דבר סרחון – (שלילי). רבי עקיבא אומר: אפילו מצא אחרת נאה הימנה (מעבר לדברי בית הלל), שנאמר: 'והיה אם לא תמצא חן בעיניו'. ההלכה היא כבית הלל, כלומר שצריכה להיות עילה שלילית כלשהי.

יחד עם זאת, אמר רבי אליעזר (סנהדרין כב, א): "כל המגרש את אשתו (ה)ראשונה, אפילו (ה)מזבח מוריד עליו דמעות", שנאמר (מלאכי ב, יג) וְזֹאת, שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ כַּסּוֹת דִּמְעָה אֶת מִזְבַּח ה' , בְּכִי וַאֲנָקָה". לפי פירוש רש"י, מדובר בנשים יהודיות שבעליהם נטשו אותן לטובת נכריות והן באו לבכות לפני המזבח.

לפי התורה מהן העילות לגירושין?

עילות לגירושין המוכרות בדין העברי:

על פי בית הדין הרבני, אם האהבה נגמרה, אין בכך עילה מספקת לגירושין. יחד עם זאת, אם קיימת הסכמה הדדית של שני הצדדים לגירושין, זו עילה מספקת וההליך יהיה קצר ופשוט. אולם

בדרך כלל המצב אינו קל כל כך. לעיתים אחד מבני הזוג מביע התנגדות להליך גירושין, ובמקרה זה יהיה על הצד המעוניין בגירושין להוכיח את אחת מהעילות המוכרות בדין העברי. בית הדין הרבני פוסק על סמך הלכות חכמים, ולכן מקורן של עילות לביצוע גירושין הוא בדין העברי.

להלן רשימת העילות לביצוע גירושין המוכרות בדין העברי:
העילות נחלקות ל-2 סוגים, עילות אובייקטיביות (שאינן קשורות להתנהגות), מול עילות סובייקטיביות (הקשורות בהתנהגות) של הגבר או האישה.
<u>עילות אובייקטיביות לגירושין שהגבר זכאי לטעון</u>:
מחלות ומומים – המונעים קיום יחסי אישות.
במקרה של מומים שנוצרו <u>לאחר</u> הנישואין, אין לבעל כל עילה לבקש גירושין. עקרות - לאחר 10 שנות נישואין יש עילה לגירושין במידה והאישה עקרה.

<u>עילות סובייקטיביות לגירושין שהגבר זכאי לטעון</u>:
אישה שעוברת על דת משה - אישה שמקיימת יחסים בזמן נידה, מאכילה את בעלה באוכל לא כשר, וגורמת לגבר לעבור על ההלכה – זו התנהגות שהיא עילה לגירושין בין בני זוג.
עוברת על דת יהודית: מתלבשת שלא בצניעות, מתנהגת בפריצות, מקללת, מעליבה, או מכה את הבעל.
אישה שזנתה תחת בעלה - עילה זו לגירושין מחייבת קיומן של הוכחות מוצקות. במקרה זה אסור לבעל להמשיך לחיות עם אשתו. הוא מחויב לתת לה גט - וגם אם סלח לה , אין מקום למחילה מצדו.
טענת מורדת - במידה והאישה אינה מקיימת יחסי אישות מעל לשישה חודשים, וממשיכה בסירובה לאחר שבעלה מתרה בה, זו עילה מספקת לביצוע גירושין.
מעשי כיעור - מושג זה כולל מקרים שאין בהם הוכחה ממשית שהאישה קיימה יחסי מין עם אחר, אבל עשתה מעשים שמעלים חשד כבד וחמור שהאישה בגדה עם אחר. זוהי עילה מספקת לגירושין מצד הבעל. בעילה זו, מעשי כיעור, אין הבעל חייב לגרש את האישה והוא יכול לסלוח לה ולחיות עמה. (להבדיל מאישה שזנתה <u>והוכח</u> כי קיימה יחסים עם אחר).

<u>עילות אובייקטיביות לביצוע גירושין שהאישה זכאית לטעון</u>:
מומים ומחלות- מדובר במומים ובמחלות של הבעל שלא מאפשרים קיום יחסי אישות.
עקרות - במידה והבעל לא יכול להוליד ילדים, והאישה הוכיחה את רצונה להוליד ילדים, ואין לה ילדים מנישואין קודמים, הרי שיש לאישה עילה לגירושין ממנו.
כוח גברא - במידה והבעל לא יכול לקיים יחסי מין מלאים בשל בעיית אימפוטנציה, יש לאישה עילה לביצוע גירושין, גם אם יש לה ילדים.

<u>עילות סובייקטיביות לביצוע גירושין שהאישה זכאית לטעון</u>:
סירוב לקיים את חובת העונה - אם הבעל מסרב לקיים יחסים עם אשתו.
סירוב מזונות - אם הבעל יכול ומסרב לזון (לפרנס) את אשתו - יש לה עילה לבקש גירושין ממנו.
התנהגות שלא כדין- במידה והבעל אלים כלפיה, מעליבה, בוגד בה, גורם לה לעבור על מצוות במכוון, ומוכיח התמדה במעשיו הרעים - זוהי עילה לביצוע גירושין בין בני הזוג.

סוף דבר, העילות המתוארות לעיל, מובאות "על קצה המזלג" ואין חלילה להתרשם כי מי שבא לבית הדין וטוען את העילות דלעיל, זוכה מידית בגט. כל אחת מהעילות המתוארות לעיל, הינה מורכבת ורחבה יותר, וכוללת הבחנות, דיוקים, פלפולים והרבה יוצאים מן הכלל. בנוסף לכך קיימות סוגיות ועילות רבות שבהן יש מחלוקת בין הפוסקים, כך שההלכה בעניין העילות אינה תמיד ברורה וחד משמעית.
מקור: עו"ד נתנאל ירימי, עילות-לגירושין-המוכרות-בדין-העברי/https://www.yarimi.net/cncpt

בנוסף, ישנן כמובן גם עילות גירושין נוספות שאינן מופיעות בהלכה, כגון בעיות פיננסיות עמוקות, חוסר התאמה עמוק בין בני הזוג וכו'. בתי הדין הרבניים מקבלים עילות אלו באמצעות פרשנותן ברוח ההלכה.

איך מתגרשים לפי ההלכה?

כתוב בתורה "...וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ", (פסוק א לעיל), שזה הגט, ("שטר" בארמית, לאו דווקא לעניין גירושין). כתוב בספר החינוך שאי אפשר להסתפק בדיבור בלבד, שכן על אישה הרוצה להינשא בשנית, להוכיח שהיא גרושה ולא אשת איש. בנוסף, אם יהיה קל מאוד לגבר לגרש את אשתו, יתרבו מאוד מקרי הגירושין, עם כל המשברים והצער שבדבר לזוג ולילדיו. יש תועלת בתהליך קצת ממושך, כי יתכן שהזוג ישלים בינתיים. על הגט להימסר לאישה ע"י הבעל או שליחו, בפני 2 עדים.

אדם אינו מגרש את אשתו אלא מרצונו, ולפעמים, אם הוא מסרב לדרישת גט מצד אשתו, בית הדין "כופה אותו", כלומר מפעיל עליו לחץ, עד שיאמר "רוצה אני". זה נלמד מהמילים "וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו", כלומר שההחלטה היא שלו. הדבר בעייתי, כי אם ממש מכריחים אותו לגרש, זה בעצם לא מרצונו. כתב הרמב"ם על סרבני גט, (מהלכות גירושין ב, ב) על אדם שחייב לגרש את אשתו (בגלל עילות מוצדקות), מכים (מענישים) אותו עד שיאמר "רוצה אני": "לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר ורוצה (במהותו) להיות מישראל ורוצה לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר "רוצה אני" כבר גרש לרצונו". כמו כן, בעקבות תיקון שעשה רבנו גרשום מאור הגולה, ונתקבל בכל עם ישראל, כבר אלף שנה, אסור לגרש אישה בעל כורחה.

מדברי סופרים, הגט צריך גם להיות חתום ע"י 2 עדים. נהוג לכתוב גט בשפה הארמית, למרות שמותר לכתוב אותו בכל שפה. יש להקפיד מאוד בנוסח הגט, שכן, אם הגט פסול מסיבה כלשהי, האישה עדיין תהיה נשואה לבעל, דבר היכול להוביל לתקלות חמורות, כולל ממזרות.

למה אסור לאדם להתחתן שוב עם גרושתו אחרי שהתחתנה עם אחר? הרי מותר באופן כללי להתחתן שוב עם גרושה?

פירש הרמב"ן: טעם הלאו הזה, כדי שאנשים לא יחליפו נשותיהן זה עם זה, יכתוב לה גט בערב, והיא נישאת לחברו (מיד באותו ערב), ובבוקר (או זמן קצר לאחר מכן), הוא נושא אותה שוב (ומחזיר לחברו את אשתו). וזה מטעם "ולא תחטיא את הארץ", כי זו סיבה לחטאים גדולים. טעם נוסף: כדי למנוע אפשרות שהבעל הראשון, המתחרט על גירושיו, יפעל לפירודה של אשתו מהבעל השני (לפי רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק, (1843 – 1926, ליטא - לטביה), בפירושו "משך חכמה".

כתוב בספר החינוך שאפילו אם גרושתו חיה עם מישהו אחר, בלי נישואין, הוא רשאי להחזירה, וגם ראוי לעשות כן, אם אינה רשעה.

מה הדין של זוג גרושים שחזרו לגור ביחד, ללא נישואין בשנית?

כתב הרב שמואל שפירא, רבה של כוכב יאיר: זוג שמתגרש מותר לחזור ולהינשא שוב, ויש כינו מעשה זה כמצווה, המוגדרת "מחזיר גרושתו".

לכן, כאשר זוג גרוש מוצא כוחות לחזור ולחדש את הקשר, יש בזה הרבה מן החיוב ומן התקווה שהם הפיקו לקחים, ושהזוגיות שלהם תהיה תקינה וטובה יותר.

עם זאת, כדי שהקשר המחודש ייחשב כנישואין על פי ההלכה וגם על פי חוק המדינה - יש צורך בכל התהליך של קידושין (נתינת טבעת) ונישואין, בעריכה ע"י רב וברישום ברבנות. אמנם קיימת דעה כי בני זוג גרושים החוזרים לקיים יחסי אישות – נחשבים כנשואים על פי ההלכה, ולכן אם החליטו להפסיק את הקשר המחודש – הם צריכים שוב להתגרש, אולם כל זה לחומרא. לכתחילה, נכון וראוי לחזור שוב על כל התהליך של הנישואין, כדי להיות משפחה על פי ההלכה ועל פי החוק, וכדי שלילדים יהיה מעמד ברור ללא ספקות.

מקור: ynet.co.il/articles/0,7340,L-4122020,00.html

איך דוד המלך החזיר את מיכל בת שאול גרושתו אחרי שנישאה לאחר?

בספר שמואל ב, פרק ג, יב - טז, כתוב: וַיִּשְׁלַח אַבְנֵר מַלְאָכִים אֶל דָּוִד תַּחְתָּו לֵאמֹר, לְמִי אָרֶץ: לֵאמֹר, כָּרְתָה בְרִיתְךָ אִתִּי, וְהִנֵּה יָדִי עִמָּךְ, לְהָסֵב אֵלֶיךָ אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר טוֹב אֲנִי, אֶכְרֹת אִתְּךָ בְּרִית: אַךְ דָּבָר אֶחָד אָנֹכִי שֹׁאֵל מֵאִתְּךָ לֵאמֹר, לֹא תִרְאֶה אֶת פָּנַי כִּי אִם לִפְנֵי הֻבִיאֲךָ אֵת מִיכַל בַּת שָׁאוּל, בְּבֹאֲךָ לִרְאוֹת אֶת פָּנָי. וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים, אֶל אִישׁ בֹּשֶׁת בֶּן שָׁאוּל לֵאמֹר: תְּנָה אֶת אִשְׁתִּי,

אֶת מִיכַל, אֲשֶׁר אֵרַשְׂתִּי לִי, בִּמְאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים. וַיִּשְׁלַח אִישׁ בֹּשֶׁת, וַיִּקָּחֶהָ מֵעִם אִישׁ מֵעִם, פַּלְטִיאֵל בֶּן לָיִשׁ. וַתֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ, הָלוֹךְ וּבָכֹה אַחֲרֶיהָ עַד בַּחֻרִים; וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְנֵר לֵךְ שׁוּב, וַיָּשֹׁב.

מסופר כאן, שאחרי מות שאול, אבנר ביקש לעבור לצד דוד ולכרות עמו ברית. דוד דרש מאבנר שלפני כן, תוחזר אשתו מיכל בת שאול, אשר שאול נתן אותה לפלטי בן ליש, כעונש על העדפת מיכל את דוד, שנוא אביה, על אביה (שאול), שתכנן להמית את דוד. אם דוד גירש אותה, כיצד הוא יכול להחזיר את גרושתו לאחר שנישאה לגבר אחר?

מפרש הרד"ק, שדוד אמנם נתן למיכל גט (מהאירוסין) למראית העין, אך ביטל אותו לפני שהגיע לידי מיכל ושאול, מיכל ופלטי לא ידעו שהגט בוטל, ולכן חייהם יחד לא היו בחטא אלא בשגגה (כי לא ידעו שלמעשה היא נשארה מאורסת לדוד). על כן מיכל יכלה לחזור לדוד, שכן שוגגת מותרת לבעלה.

ע"פ מסכת סנהדרין יט, דוד אירס אותה ב"קידושי טעות", ומבחינת שאול הקידושין בעצם לא תפסו, או שקידושי פלטיאל לא תפסו. על כן לא הייתה בעיה בהחזרתה. לחילופין, לפי האברבנאל, פלטי לא נשא את מיכל אלא היה מופקד על שמירתה ומחייתה במקום גלותה בזמן שנשארה ארוסתו של דוד, במשך 9 שנים.

הנושא אישה, הבונה בית ונוטע כרם - פטורים משירות צבאי במשך שנה

כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה, לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר - נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקָח. לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב, כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל.
(דברים כד, ה-ו)

מה הכוונה "אִשָּׁה חֲדָשָׁה" ולמה הוא פטור משירות צבאי למשך שנה?

מפרש רש"י - אִשָּׁה חֲדָשָׁה - שהיא חדשה לו, ואפילו אלמנה, פרט למחזיר גרושתו, (אם לא נישאה לאחר). וְלֹא-יַעֲבֹר עָלָיו - דבר הצבא, לְכָל-דָּבָר - (לפי מדרש ספרי, סוטה מז) שהוא צורך הצבא – (אפילו) לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים, אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי הכהן, כגון בנה בית **ולא** חנכו או ארס אישה **ולא** לקחה, מספקים מים ומזון ומתקנים את הדרכים, (לצורך המאמץ הצבאי). מדובר בעת מלחמת רשות בלבד.
יִהְיֶה לְבֵיתוֹ - (מסכת סוטה), אף בשביל ביתו - אם בנה בית וחנכו, ואם נטע כרם וחללו, אינו זז מביתו בשביל צורכי המלחמה, לְבֵיתוֹ - זה ביתו, יִהְיֶה - לרבות את כרמו, וְשִׂמַּח - ישמח את אשתו.
ספר החינוך, מוסיף כי על החתן להימנע גם ממסעות רחוקים בשנה הראשונה לנישואין. הפטור מיציאה למלחמה ומשירות צבאי נוהג רק בזמן בית המקדש, אך המצווה לא לנסוע למקום אחר

לזמן ממושך ולשמח את אשתו בשנה הראשונה, נוהג גם היום. אם הכלה מוחלת, הוא יכול לנסוע לזמן קצר.

לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב - מה הפירוש?

רש"י: לֹא יַחֲבֹל - אם בא מלווה למשכן לווה על חובו בבית דין, לא ימשכננו בדברים שעושים בהן אוכל נפש (בבא מציעא, קיג).

הגונב נפש בישראל - באיזה נסיבות חייב מוות? הקשר לעשרת הרוגי מלכות

כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמֵּר בּוֹ וּמְכָרוֹ וּמֵת הַגַּנָּב הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ. (דברים כד, ז)

למה החוטף נפש מישראל חייב עונש מוות? האם זה רק אם "הִתְעַמֵּר בּוֹ וּמְכָרוֹ" לעבד? מה אם "רק" דרש כופר?

רש"י: כִּי יִמָּצֵא - (מדרש ספרי), בעדים והתראה וכן כל "כִּי-יִמָּצֵא" שבתורה, (כלומר שעדים ראו את מעשה החטיפה ואף התרו בו). וְהִתְעַמֵּר-בּוֹ - אינו חייב עד שישתמש בו (כעבד). זהו בעצם פירוט העונש על הציווי השמיני שבעשרת הדברות, "לֹא תִגְנֹב", (שמות כ, יב), וכן "וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ, מוֹת יוּמָת", (שמות כא, טז). ע"פ חז"ל מדובר שם בגונב נפשות ולא בגונב ממון, (סנהדרין פו,א), בדומה ל - לֹא תִרְצָח, וְלֹא תִנְאָף, שיש גם בהם עונש מוות.

על-פי הפיוט "אלה אזכרה" הנאמר ביום הכיפורים, נוצל עונש זה באופן ציני על ידי הקיסר הרומי, אדריאנוס, בעת שציווה להרוג את עשרת הרוגי מלכות כעונש על חטיפת יוסף ומכירתו, בידי אחיו.

יש מפרשים שחטיפת אדם ומכירתו כעבד תוך שלילת חירותו, שקולה לרציחתו, שכן הוא איננו חופשי לקיים את מצוות האל. ניתן להוסיף, שמכירת אדם כעבד, במיוחד לגוי, בהחלט מסכנת את חייו, כפי שאחי יוסף, בעת ירידתם למצרים, 22 שנה אחרי מכירתו, היו משוכנעים שיוסף כבר איננו בין החיים, ואמרו "וְאָחִיו (של בנימין) מֵת", (בראשית מד, כ). לפעמים, גם במקרה שהחוטף דורש כופר כתנאי לשחרור הנחטף, זה יכול להיחשב כאילו שהוא רוצח אותו.

אמנם הציווי הזה נוגע רק לישראל, אך ניתן להשליכו גם לתופעה הנוראה של חטיפת שחורים מאפריקה ע"י סוחרי עבדים אמריקאים או ערבים ומכירתם למרבה במחיר וכן לסחר בבני אדם ובנשים לצרכי זנות. אין ספק שמדובר בפשע נורא.

השמירה מנגע הצרעת – ע"י שלא מדברים לשון הרע וזכירת מה שקרה למרים

הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת. זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. (דברים כד, ח-ט)

למה פסוקים אלה לא הובאו בפרשת תזריע – מצורע?

רש"י מפרש: זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר-עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם - (ספרי) אם באת להיזהר שלא תלקה בצרעת, אל תספר לשון הרע. זכור את הנעשה למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים.

רמב"ן: "ולפי דעתי שהיא (הזכירה הזאת) היא מצוות עשה ממש, כמו "זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ, ח), "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" (שם יג, ג), "זכור את אשר עשה לך עמלק" (להלן כה, יז), כולם מצווה, אם כן גם זה כמותם. והיא אזהרה מלדבר לשון הרע, ומצווה במצוות עשה שנזכור את העונש הגדול שעשה ה' לצדקת הנביאה, שלא דברה אלא באחיה גמול חסדה, אשר אהבתו כנפשה, ולא דברה בפניו שיתבייש מזה, ולא בפני רבים, רק בינה לבין אחיה הקדוש, בצנעה, וכל מעשיה הטובים לא הועילוה.
ומכאן נראה שרבותינו עשו אותה מצווה, (כלומר האיסור לדבר לשון הרע), ושזה לא (רק) סיפור ועצה בלבד, כדי להינצל מן הנגעים. כי איך יתכן שלשון הרע, שהוא שקול כשפיכות דמים, לא יהיה בתורה איסור "לא תעשה" גמור או לאו הבא מכלל עשה, אלא בכתוב הזה, אזהרה גדולה בו, להימנע ממנו בין בגלוי בין בסתר, בין במתכוון להזיק ולבזות, בין שאין מתכוון להזיק כלל".
נוסיף כי פרשת הצרעת של מרים מופיעה בפרשת בהעלותך, בספר במדבר. על כן התורה לא יכלה להביא אותה כבר בפרשות תזריע – מצורע, בספר ויקרא.

משכונות והוצאה לפועל

כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה, לֹא תָבֹא אֶל בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ. בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה בו יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת הָעֲבוֹט הַחוּצָה. וְאִם אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ. הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשַׂלְמָתוֹ וּבֵרְכֶךָּ, וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ. (דברים כד, י-יג)

מה ניתן ללמוד מפסוקים אלה לגבי משכון נכסים? מה לגבי הוצאה לפועל?

כתוב בספר החינוך (ע"פ בבא מציעא קיג, א), שאסור למשכן בעל חוב, כלומר לווה, באופן עצמאי ועל דעת עצמו, אלא במצוות שופט ועל ידי שלוחו. ועל זה נאמר (דברים כד, י) לֹא תָבֹא אֶל בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ. אם ממשכנים חפץ כלשהו, יש לבקש מהלווה להוציא החוצה את המשכון

ולא שהמלווה יוציאו. החובה להחזיר את המשכון ללווה עני היא רק אם מישכנו אחרי שקיבל את ההלוואה, אבל אם סיכמו מראש על המשכון כנגד ההלוואה, אין חובה להחזיר מידי יום את המשכון, אחרת אין משמעות לביטחונות.

לגבי הוצאה לפועל, נכתב ע"י הרב אליעזר מלמד כי "האופן בו מבצעות רשויות החוק שומה בנכסי החייב אינו הגון, ועיקרו נעשה בנוכלות, מאחר ובדרך-כלל מציעים את החפץ למכירה בהרבה פחות משוויו האמיתי, וזאת בכדי 'לגמור מהר' עם המכירה ללא טרחה כלל.
למשל, כנגד חוב של 100 ₪, גובים הרשויות מבית החייב חפץ בשווי 200 ₪, ומוכרים אותו ב - 50 ₪ ! הגבייה נעשית על-פי מכרז שלעיתים 'תפור' מראש, והוא מנוצל על-ידי בעלי אינטרסים ומקבלי הטבות מגוף ה"הוצאה לפועל".
כונס הנכסים שאחראי למכירות אלה גובה סכום מופקע קבוע, ולדידו לא אכפת באיזה מחיר תיסגר העסקה. בגלל זה, רוב ככל בעלי החובות (מלווים), שהוציאו ממון להוצאה לפועל בעבורם - אינם מקבלים חזרה את סכום חובם המלא". על כן, באופן כללי, (וכל עוד אין שנוי בהתנהלותם), אסור לקנות מהמכירות של "הוצאה לפועל" או "כונס נכסים" שנתמנו על-ידי ערכאות המדינה, (בגלל שיתוף פעולה עם עשיית עוול).
המקור: ישיבת בית אל, yeshiva.org.il/midrash/15667

הלנת שכר שכיר ; החוק הישראלי

לֹא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ. בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ, כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ, וְלֹא יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל ה' וְהָיָה בְךָ חֵטְא. (דברים כד, יד-טו)

האם מותר להלין שכר לעובד רגיל, שהוא לא עני? באיזה הסכם עבודה מדובר כאן?

איסור הלנת שכר נוגע לכל שכיר, לאו דווקא עני, אבל אצל העני זה יותר חמור. בתורה מדובר בשכיר על בסיס יומי. כתוב בספר החינוך, שהאיסור חל רק אם יש למעביד ממה לשלם ובכל זאת הוא מעכב את התשלום אך לא אם אין לו מה לשלם. יחד עם זאת, ברור שאסור לאדם לשכור פועל או להזמין עבודה מבעל מלאכה (או לקנות משהו), אם הוא יודע מראש שאין לו אפשרות לשלם.

פירש הרמב"ן, על דרך הפשט ביאור ממה שכבר נאמר בתורה (ויקרא יט, יג) לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר, כי דרך הכתובים לדבר בהווה - (במצב מצוי), והמנהג (אז היה) לשכור פועל ליום אחד, ולערב הוא מסיים, טרם בוא השמש (בערב). ומצווה הכתוב לפרעו ביומו בהשלמת מלאכתו מיד (עם סיום העבודה), ושלא תבוא עליו השמש, כדי שיקנה בשכרו לו ולאשתו ולבניו מה שיאכלו בלילה, כי לרוב הוא עני.

ורבותינו פירשו (בבא מציעא קי, ב), כי הכתוב בספר ויקרא "עַד-בֹּקֶר", מתייחס לשכיר יום, וחוזר לבאר כאן דין שכיר לילה, והנה לכל אחד זמן לפירעון (תוך) שנים עשר שעות (מסיום העבודה, לכל היותר) .

מה קובע החוק הישראלי לעניין הלנת שכר?

לעובד ששכרו הולן, קובע החוק פיצוי כספי, לפי הערך הגבוה מבין שני התחשיבים הבאים:
א. בעד השבוע הראשון שלאחר המועד לתשלום שכר העבודה - פיצוי בסך 5% מהשכר המולן, ובעד כל שבוע או חלק משבוע שלאחריו - פיצוי בסך 10% מהשכר המולן.
ב. הפרשי הצמדה לתקופה שמן המועד לתשלום שכר העבודה עד יום תשלומו, בתוספת 20% על הסכום הכולל של השכר המולן והפרשי ההצמדה כאמור בעד כל חודש שבתקופה האמורה.
התוספת של 20% האמורה באופן יחסי.
לדוגמה: עובד ששכרו בגובה 5,000 ש"ח היה אמור להיות משולם ב- 01.02.2015 ושולם רק ב- 01.04.2015.
העובד זכאי לפיצוי הלנה בגובה 4,250 ש"ח, לפי החישוב הבא: אורך תקופה ההלנה מגיע לכמעט 9 שבועות. עבור השבוע הראשון זכאי העובד לפיצוי בסך 250 ש"ח (5% מהשכר)
עבור כל שבוע נוסף או חלק משבוע זכאי העובד ל-10% מהשכר, כלומר ל- 500 ש"ח X 8 שבועות. סה"כ 4,000 ש"ח.
בשתי החלופות מדובר בפיצוי גבוה מאוד יחסית לנזק הכספי שנגרם לעובד. מטרתו של הפיצוי איננה רק לפצות את העובד על הנזק הכספי, אלא להוות גורם מרתיע כלפי המעסיקים.
ע"פ ההלכה, לא קיימות התוספות הנ"ל, בגלל החשש לתשלום ריבית, אלא על החייב לשלם מיד את החוב בלבד. יחד עם זאת, יתכן שבית דין מוסמך להטיל קנס על המלין שכר.
מקור: פיצויי_הלנת_שכר/kolzchut.org.il/he

לא יומתו אבות על בנים – מה הכוונה?

לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ. (דברים כד, טז)

מה כוונת פסוק טז? האם זה לא ברור מאליו?

רש"י מפרש, ע"פ מסכת סנהדרין, כז, ב: לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים - (הכוונה) (לא יומתו אבות) **בעדות** בנים. ואם תאמר בעוון בנים, כבר נאמר אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ (ואין צורך לומר זאת פעמיים).

כתוב בספר החינוך, שלומדים מהפסוק שאסור לקבל עדות מקרובי משפחה, והוא הדין גם בדיני ממונות. האיסור הוזכר בתורה דווקא לגבי בדיני נפשות, כדי שלא נאמר, שלא נחשוד בקרוב

משפחה בדיני נפשות שהעדות היא שקר, ונקבל את עדותו כאמת, מאחר שהדבר עלול לגרום להמתת בנו או קרובו, (אבל בדיני ממונות אולי כן נקבל עדות מרשיעה).
הוא מוסיף שבגלל המעמד המרכזי של העדות, יש לדאוג מראש להסיר כשלים. ברור שקבלת עדות מקרובי משפחה היא בעייתית ויש להטיל ספקות רבים במהימנותה. העדות היא לאו דווקא לטובת הקרוב ויכולה להיות גם לרעתו, למשל אחרי מריבה קשה. הפסול לעדות של קרוב משפחה נוגע מן התורה רק לקרובים מצד האב, ומדרבנן גם לקרובים מצד האם. הוא נוגע ל"אב עם הבן ועם בן הבן, והאחים מן האב זה עם זה, ובניהם זה עם זה, ואין צריך לומר הדוד עם בן אחיו, וקרובי אחוה מן האם, וכן גיסו ובן אשתו מבעל שני שלה.
לפי הרמב"ם, (הלכות עדות, פרק יג), האחים, זה עם זה, וכן האב עם בנו, נקראים "ראשון בראשון", ובני אחים זה עם זה - (בני דודים), נקראים, "שני בשני", ובני בני אחים זה עם זה - (בני דודים שניים), נקראים "שלישי בשלישי". שלישי בראשון כשר לעדות, וכל שכן שלישי בשני, ואין צריך לומר שלישי בשלישי שכשר. אבל שני בשני (בני דודים) - פסולים, ואין צריך לומר שני בראשון (אדם ונכדו) - שפסול, ולפי זה האב עם בנו ועם בן בנו פסול, אבל עם בן בן בנו (נינו) - כשר, כי הוא שלישי בראשון, אבל יש מעט מפרשים, כמו הרשב"ם, הסבורים שכל יוצאי ירכו של אדם פסולים לו. גם האח עם האחות (רמב"ם, שם פ"ז) הם ראשון בראשון וכל כללי הקרבה נוגעים גם לנקבות.

וכן, כל מי שהוא פסול עם האישה, פסול עם בעלה, ולהיפך, שהבעל כגוף אחד עם אשתו לענין זה. אבל חתן של גיסו כשר להעיד לו (פרוש גיסו - בעל אחות אשתו), למרות שגיסו פסול להעיד עליו.

הספורנו כותב שהאיסור נוגע גם למלכים, שיכולים להוציא להורג את המורדים במלכות אך לא את בניהם, כמו אצל אמציה מלך יהודה שעליו נאמר (מלכים ב, יד – טו), "וּיְהִי, כַּאֲשֶׁר חָזְקָה הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ; וַיַּךְ, אֶת-עֲבָדָיו, הַמַּכִּים, אֶת-הַמֶּלֶךְ אָבִיו. וְאֶת-בְּנֵי הַמַּכִּים, לֹא הֵמִית: כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר, לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת כִּי אִם אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָת. (אמציה הבין את הפסוק כפשוטו, במובן שלא יומתו בנים בעוון אבותיהם, ולא במובן של עדות אבותיהם, כפי שפירשנו, אך גם זה פירוש לגיטימי וברור שגם הוא נאסר ע"פ התורה).

איך הציווי ".. וּבָנִים לֹא-יוּמְתוּ עַל-אָבוֹת" מסתדר עם הנאמר בעשרת הדברות: "פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל-בָּנִים וְעַל-בְּנֵי בָנִים, עַל-שִׁלֵּשִׁים וְעַל-רִבֵּעִים"? ועם הפסוק "אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר, וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה" – יחזקאל (יח, ב) .

המפרשים הסבירו שבעשרת הדברות הכוונה לדין שמים, וכפי שמפרש שם רש"י, "פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים - כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, הקב"ה מענישם. כאן מדובר בהוראה לבית הדין.

הנביא יחזקאל אומר בפרק יח: וַיְהִי דְבַר ה׳ אֵלַי לֵאמֹר: מַה לָּכֶם, אַתֶּם מֹשְׁלִים אֶת הַמָּשָׁל הַזֶּה, עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל, לֵאמֹר: אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר, וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה. חַי אָנִי, נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה: אִם יִהְיֶה לָכֶם עוֹד, מְשֹׁל הַמָּשָׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל. הֵן כָּל הַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה, כְּנֶפֶשׁ הָאָב וּכְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי הֵנָּה: הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת, הִיא תָמוּת.

הוא בעצם יוצא נגד האומרים את המשל "אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר, וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה" וקובע שגם בדיני שמים, רק מי שעבר עבירות ייענש, (אלא אם כן הוא ממשיך ללכת בדרכי אבותיו הרעות, שאז יש השפעה מצטברת). יש מפרשים שהעם החשיב את עצמו כטוב יותר מאבותיו, ולכן הוא לא אמור להיענש כמוהם. הנביא משיב שהם לא כל כך צדיקים, ושהעונש כן מגיע להם.

מה קובע החוק הישראלי בעניין קבלת עדות מקרובים?

יש הבדל יסודי בין המשפט הישראלי לבין המשפט היהודי בשאלת הכשרים להעיד. המשפט היהודי פוסל את הקרובים מלהעיד בעוד המשפט הישראלי קובע עקרונית, כשאר שיטות המשפט המודרניות, שהכל, כולל הקרובים, כשרים להעיד. וכך נקבע בסעיף 2 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א-1971: הכל כשרים להעיד בכל משפט, בכפוף לאמור בסעיפים 3 ו-4, ואין אדם פסול להעיד מפני שהוא בעל דין בתובענה אזרחית, או מתלונן או נאשם במשפט פלילי, או מפני שהוא מעבידו, עובדו, בן-זוגו או קרובו של התובע, המתלונן, הנתבע או הנאשם, או מפני שהורשע או נושא עונש של עבירה.

אמנם על השופט להעריך את מהימנותה ומשקלה של כל עדות.

יחד עם זאת, המשפט הישראלי פוסל את בן זוגו של אדם או אחד מהוריו או אחד מילדיו מלהעיד לחובתו במשפט פלילי, ורואה בהם פסולי עדות פורמליים. וזה לשון סעיפים 3-4 לפקודת הראיות: במשפט פלילי אין בן זוג כשר להעיד לחובת בן זוגו, ואין כופים אותו להעיד לחובת אדם המואשם יחד עם בן זוגו בכתב אישום אחד.

וכיוצא בזה נאמר בעניין עדות הורה או בן: במשפט פלילי אין הורה וילד כשרים להעיד האחד לחובת משנהו, ואין כופים אחד מהם להעיד לחובת אדם המואשם יחד עם משנהו בכתב אישום אחד.

המחוקק הישראלי שאב את האיסור הזה מפקודת הראיות המנדטורית, אלא שהיא אסרה רק על עדותם של בני זוג, ורק לימים הורחב האיסור גם על עדות אבות ובנים.

כאמור, פסלות העדות חלה רק במשפט פלילי ורק בעדות לחובת הנאשם, (לעומת במשפט היהודי שהפסלות חלה גם על דיני ממונות, וגם על עדות לטובת הנאשם). בית המשפט העלה שלושה נימוקים לפסילת עדות קרובים:

א. רעיון ה"אחידות" בין איש לאשתו, כמאמר הכתוב " עַל כֵּן יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד, (בראשית ב, כד).

ב. הקרובים הם בעלי עניין, "נוגעים" בעדות, ולפיכך הם פסולים מלהעיד זה בעניינו של זה. (בעיית מהימנות העדות).
ג. החשש מפגיעה בשלום הבית וערעור התא המשפחתי.

כבר מימים ימימה, הכירה הפסיקה בחשיבות מתן אפשרות לבן משפחה להעיד נגד קרובו שביצע עבירה פלילית נגדו, ובמיוחד כשעדות בן המשפחה היא העדות העיקרית במשפט הקרוב, ובייחוד אם מדובר בעדות היחידה האפשרית. ואכן, כחריג לסייגים אלו, נקבע בסעיף 5 לפקודה שכאשר בן משפחה צריך להעיד נגד קרוב שלו, סייגים אלו אינם חלים אם מדובר בעדות באישום פלילי בעניין חבלת גוף או אלימות במשפחה וכיוצא באלה.
השופט שמגר דוחה אחד לאחד את הנימוקים לפסלות עדות קרובים. לדעתו, בעקבות התגברות האלימות בחברה, אין מקום להיאחז בסייג האוסר על העדת קרובים, אלא להפך: טובת הציבור מעלה את הצורך באיזון חדש. לכן, לאור השינויים וההתפתחויות החברתיות, יש לאפשר לקרובים להעיד תוך מתן משקל הולם לעדותם.
מקור: לפסול עדות קרובים, "אבות על בנים", יחזקאל מרגלית, פרשת כי-תשא, תשס"ד, גיליון מס' 160. daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/160-2.htm
כאמור, ע"פ המשפט היהודי, קרובים רבים פסולים בכל משפט, ולאור שיעור עדויות השקר, או עדויות לא מדויקות, כנראה שהסיבות לפסול, טובות.

אזהרה לדיין שלא להטות משפט גר, יתום ואלמנה

לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר הַזֶּה. (דברים כד, יז-יח)

מה הקשר בין היחס לגר, יתום ולאלמנה לבין היותנו עבדים במצרים?

מפרש רש"י: וְזָכַרְתָּ על מנת כן פדיתיך לשמור חוקותי, אפילו אם יש חסרון כיס בדבר.

השארת שכחה ועוללות לעניים; מה הדין היום?

כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ. כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפַאֵר אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה. כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם, עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר הַזֶּה. (דברים כד, יט-כב)

האם מצוות אלו נוהגות גם היום? האם יש מי שמקיים אותן?

מתנות עניים נהגו בעבר בארץ ישראל מדאורייתא. בימינו אין חובה להניח מתנות לעניים (לקט, שכחה, פאה, עוללות ופרט) כיוון שאין עניים שבאים לקחת מהשדות ומהפרדסים, ויש ייאוש של העניים מן המתנות - (הם לא מצפים למצוא את אלה).

מי שרוצה בכל זאת לקיים את המצווה כהלכתה, יזמין עניים לשדהו בשעה שקוצר. בעל השדה יקרא שֵם פאה, יניח את הלקט, השכחה והעוללות, והעניים יקחו את המתנות. פירות אלו יהיו פטורים מתרומות ומעשרות. כמו כן, נראה שאם הודיע לעני שהוא מניח פירות לעניים לפני שקצר את הפירות מהשדה, והעני לא התייאש מלקחת את המתנות, כשילקט העני את הפירות הם יהיו פטורים מתרומות ומעשרות. ואם לא הודיע לעני, יש ספק האם נפטרו הפירות מחיוב תרומות ומעשרות, ואם יבוא עני וייקחם לאחר זמן, עליו להפריש ללא ברכה.

מקור: מכון התורה והארץ, toraland.org.il:

שאלות-ותשובות/המצוות-התלויות-בארץ/מתנות-כהונה-ועניים/לקט-שכחה-ופאה-בימנו

מה טעם מצוות אלו?

לפי המפרשים, זה כדי לחנך את בעלי השדות לנדיבות ולחוסר אנוכיות, יותר מאשר לדאוג לצרכי העניים, באופן אקראי וללא כוונה. בעבר, כשנהגו להשאיר מתנות עניים, פאה, לקט ושכחה נחשבו כרכוש של העניים ולא של בעל הבית ואם הוא חזר לקחת אותם במקום להשאירם בשדה, זה היווה גזל.

סיכום פרק כד

בפרק התייחסנו לעילות לגירושין ע״פ ההלכה, ולעניין הפטורים משירות צבאי, פרט לעת מלחמת מצווה וכן לסוגיית פטור לצורך לימוד תורה. דנו גם בנושאי חומרת עוון חטיפת יהודי ומכירתו כעבד, (התואם את מכירת יוסף), איסור לשון הרע, מישכון נכסים והסדרי הוצאה לפועל, איסור הלנת שכר ע״פ ההלכה ובחוק בישראל, ומתנות של החקלאי לעניים היום.

פרק כה - על איזה עבירות חייבים מלקות? האם זה אינו עונש "פרימיטיבי"? היכן הוא נוהג היום? לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ; דיני ייבום וחליצה – מה טעמם? מה הדין היום?; עונש החצופה - המכה מתחת לחגורה; דין רודף; משקלות, מידות ומוסר; היחס למרמה בחוק הישראלי; למה יש למחות את עמלק דורות רבים אחר הפשע? מה המשמעות היום?

על איזה עבירות חייבים מלקות? האם זה אינו עונש "פרימיטיבי"? היכן הוא נוהג היום? לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ.

כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים וְנִגְּשׁוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע. וְהָיָה אִם בֶּן - הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר. אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף, פֶּן יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה, וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ. לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ. (דברים כה, א-ד)

על איזה עבירות חייבים מלקות? על איזה ריב מדובר כאן?

רש"י: מי הוא הלוקה (החייב מלקות)? תלמד מן העניין - לֹא-תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ - לאו שלא ניתק לעשה (מסכת מכות, יג), כלומר שאי אפשר לתקן את העבירה ע"י מעשה כלשהו – (כדוגמת מי שלקח ציפור האם על הבנים, שיכול לתקן ע"י שילוח האם ואז אינו לוקה).

הכוונה שהחייב מלקות הוא מי שעבר עבירה במזיד, אחרי התראת עדים, על מצוות לא תעשה, בתנאי שאין בגין אותה עבירה עונש מיתת בית דין, או מיתה בידי שמים, ושהוא אינו לאו הניתק לעשה (לאו שניתן "לתקן"). חייבי כרת שלקו, נפטרו מעונש הכרת, שנאמר "ונקלה אחיך": כשנקלה הרי הוא כאחיך (מכות, כג). (אחת הסיבות לכך שרצו לחדש את הסנהדרין בארץ ישראל לאחר גירוש ספרד היה רצונם של אנוסים שחזרו ליהדות לקבל מלקות כדי להיפטר מעונש כרת).

הרמב"ן מסביר: כִּי-יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים - על דרך קבלת רבותינו (מסכת מכות, יג, ב) שהמלקות הוא בחייבי הלאוין. אך מה ענין לו בריב אשר בין שני האנשים? הרי האוכל נבלה בביתו לוקה, וכן הזורע שדהו או כרמו כלאים, והבא על אחת מהנשים האסורות בלאו, וכל שאר הלאוין, (וזה ללא קשר לריב בין אנשים). ועוד, מה הטעם במילים "והצדיקו את הצדיק"? לפיכך דרשוהו בעדים זוממים (שם ב, ב) וכוונת הכתוב שכאשר יהיה ריב בין שני אנשים ונגשו אל המשפט ושפטו אותם על פי שני עדים כפי שנצטוו, ואח"כ יצדיקו את הצדיק וירשיעו את הרשע, שלא כמשפט הראשון (שהוכרע לפי העדות השקרית של הזוממים), (אז שייך הדין של) וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע – (והכוונה לעד הזומם), וזה קיים במקרה שלא נוכל לקיים בו וַעֲשִׂיתֶם לוֹ, כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו (דברים יט, יט), כגון שהעידו על אדם שהוא בן גרושה או עבד או ממזר, או שהעידו עליו שעבר על אחד מן הלאוין, העדים הזוממים ילקו 40 מכות.

וטעם (המספר) 40, כפי מדרשו (תנחומא ישן, במדבר כח), לפי שעבר על התורה שניתנה בארבעים יום וגרם מיתה לעצמו - שנוצר בארבעים יום בתחילת הריון אמו, ילקה ארבעים ויצא ידי עונשין. (למעשה הכוונה ל – 39 מלקות).
בערב יום כיפור או בעקבות חטאים מסוימים, יש הנוהגים לבקש לקבל מלקות סמליות (חלשות).

מה הדין היום ביחס לעבירות כאלו והאם מלקות עדיפות על מאסר, לדוגמא?

היום, לפי ההלכה, אין דין מלקות, כי אין בית דין סמוך בלשכת הגזית שבבית המקדש.
יש להניח שעבריינים רבים היו מעדיפים לספוג מכות באופן חד פעמי מאשר לשבת תקופות ארוכות בכלא. יתכן שהבושה שבקבלת מלקות הייתה מרתיעה עבריינים, כפי שנאמר בפסוק: "וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ". בנוסף, המלקות מצילות מעונש כרת, אם עשה תשובה. כותב בעל ספר החינוך שיש בציווי זה (לֹא יֹסִיף), גם איסור לכל יהודי על הכאת חברו או אפילו על הרמת יד עליו. כתוב במסכת סנהדרין נח, ב, "כל המגביה ידו על חברו להכותו נקרא רשע", שכן כתוב על משה רבנו, (שמות, ב, יג) "ויאמר לרשע למה תכה רעך", כלומר שגם לפני שהכה, נקרא רשע.

היכן נהוג עדיין עונש מלקות? האם זה לא עונש פרימיטיבי?

עד לאמצע המאה העשרים, ענישה גופנית שיפוטית, בדרך כלל מלקות, הייתה נפוצה וחוקית כמעט בכל מדינות אסיה, בארצות הברית, וכן בחלקים מאירופה. כיום רק במדינות שבהן הדין המוסלמי נוהג, כמו בסעודיה וסינגפור - (מדינה מפותחת למדי), קיים עונש במלקות. דוגמה לסוג ענישה זה ניתנה בשנת 1994, כאשר נער אמריקאי בשם מייקל פיי (Michael Fay), בן למשפחת דיפלומטים שהתגוררה בסינגפור, הואשם בהשחתת כלי רכב ונידון למלקות. אפילו התערבותו של נשיא ארצות הברית, ביל קלינטון, שניסה למנוע את ביצוע העונש, לא עזרה והעונש הוצא אל הפועל.
נציין כי בשיטת החינוך הבריטי, מלקות נחשב עד לפני כמה עשרות שנים, כעונש משמעתי מתאים, ואף מרתיע, לתלמידים שעברו על כללי בית הספר. ענישה מסוג זה עדיין חוקית במספר מצומצם של מדינות, כגון, מדינות מסוימות בארצות הברית, סינגפור, מלזיה ודרום קוריאה.
בזמן קום המדינה הוגדר בחוקי המדינה עונש מלקות במספר מקרים, אך נאסר כבר בשנת 1950 על ידי הכנסת הראשונה בחוק ביטול עונש מלקות, תש"י - 1950, אשר קובע כי "לא יהא עונש מלקות במדינה". ללא בית דין של דיינים סמוכים, אין אפשרות לפסוק עונש מלקות, אך אין סיבה לכנותו באופן שיפוטי, כ"פרימיטיבי". זה עניין של טעם או אופנה, ודבר שיכול להתחלף.

איך אפשר לשרוד 40 מלקות?

רש"י מסביר שהכוונה הוא בעצם ל - 39 מלקות, "בְּמִסְפָּר" המשלים ל - 40, (כאילו שכתוב "במספר ארבעים", דהיינו המספר שלפני 40, ולא כתוב "ארבעים במספר"). השופטים אומדים

כמה מלקות האדם מסוגל לקבל, אך בכל מקרה אין פחות מ- 3. אם רואים באמצע שאינו יכול לסבול עוד, מפסיקים. בכל מקרה אסור לעבור 39 מלקות על כל עבירה המחייבת במלקות או את האומדן שנקבע. האבן עזרא כותב שיתכן שמספר המלקות נקבע לפי חומרת העוון, שכן כתוב "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ".

מה הכוונה ב - "לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ" ובמה הוא קשור לפסוקים הקודמים?

רש"י: לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ - (בבא מציעא, צד), דיבר הכתוב בהווה (במקרה שכיח), והוא הדין לכל בהמה, חיה ועוף העושים במלאכה שהיא בדבר מאכל (ולאו דווקא דישה). אם כן למה נאמר שור? להוציא את האדם, (שלא תמיד מותר לו לאכול מהדבר שהוא עוסק בו). ראינו לעיל, שבמקרים מסוימים יש לאפשר לפועל לאכול מהאוכל שהוא עוסק בו, בשעת עבודתו.
כאמור, לפי פירוש רש"י לעיל, לומדים באופן כללי, מהמילים לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ, שעל עבירת "לא תעשה", שנעשה במזיד, בעדים ובהתראה, חייבים מלקות.
לפי ספר החינוך, טעם המצווה הוא כדי להרגיל את נפשנו להתחשב גם בצרכים של בהמות, ולא לצער אותן. מכל שכן שיש לנהוג כך כלפי בני אדם.
בשנת 1951, השתמש לוי אשכול, אז גזבר הסוכנות היהודית, בביטוי "לא תחסום שור בדישו", כדי להכשיר לכאורה, נורמות התנהגות לא סדירות בסוכנות, כמובן תוך עיוות כוונת הפסק.

דיני ייבום וחליצה – מה טעמם? מה הדין היום?

כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אַחַד מֵהֶם וּבֵן אֵין לוֹ, לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר, יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ. וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד, יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. וְאִם לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשַּׁעְרָה אֶל הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה: מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְּמִי. וְקָרְאוּ לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר: לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ. וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה: כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו. וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל: בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל. (דברים כה, ה-י)

מה הטעם של מצוות ייבום?

כתוב בספר החינוך שאם אדם נפטר ללא צאצאים, דואגים "שיהיה חלק ממנו לזיכרון לו ולמלאות מקומו בעולם לעבודת בוראו, ואין זכר לו בעולם הגופני זולת אשתו, שהיא עצם מעצמותיו ובשר מבשרו, היה מחסדי האל להקים לו זרע ממנה על ידי אחיו שהוא גם כן כחצי בשרו, כדי שיהיה אותו הזרע ממלא מקומו ועובד בוראו תחתיו, ויזכה על ידו בעולם הנשמות אשר הוא שם, כמו שידוע בביטוי, ד"ברא מזכה אבא", (שהבן מזכה את אביו הנפטר, אם הוא מקיים מצוות). אחרי

שהאח נושא את אשת הנפטר, (דבר המהווה, בדרך כלל, אם האח כן השאיר צאצאים, איסור חמור של ערות אשת אח), הבנים הנולדים נחשבים גם שלו, אך גם לאחיו הנפטר יש חלק גדול בהם, באמצעות אשתו, שממשיכה כביכול להוליד לו בנים ובנות לאחר פטירתו, באמצעות אחיו.

האם דין הייבום לא התחיל כבר בימי יהודה? אם כן, למה הובא כאן?

האבן עזרא מזכיר שיש הטוענים בטעות, שייבום שייך גם בין קרובי משפחה ולאו דווקא אחים, והביאו ראיה מבועז ורות, שכן בועז לא היה אחיו של מחלון, אלא קרוב משפחה. אבל שם לא הוזכר כלל המונח "ייבום", אלא "גאולה", שהוא דין אחר שנהגו אז – גאולת נחלתו של המת, (ע"י קנייתה מנעמי), שתמשיך להיקרא על שמו של הנפטר, באמצעות קרוב משפחתו. גאולת הנחלה כללה גם את לקיחת האלמנה לאישה.

מאז מתן תורה, החיוב בייבום הוא רק כאשר הבעל מת ללא כל צאצאים (בנים, בנות או נכדים) שהם בחיים <u>בעת פטירתו</u>. אם לבעל לא היו אחים, קרובי המת פטורים מלייבם את אשתו, ולכן יהודה למעשה לא ייבם, בשוגג, את תמר, שכן הוא היה חמיה של תמר ולא אחי בעלה. יחד עם זאת, מהסיפור של ער ועונן, בני יהודה, ברור כי דין ייבום היה נהוג כבר אז.

מה ענין החליצה? למה האלמנה צריכה להשפיל את היבם אם הוא לא רצה לייבם?

לפי התורה, מדובר באחי הנפטר <u>שאינו רוצה</u> להקים זרע לאחיו. על כן יש לו במה להתבייש. חליצת הנעל והיריקה לפניו (לא לפנים שלו, אלא על הרצפה שלפניו), בפני 3 דיינים, היא, במדה מסוימת, במקום גט, אשר מנתק את הקשר שיכול היה להתקיים ביניהם. בנוסף לטקס החליצה, בית הדין כותב לה גט חליצה, המאפשר לה להינשא למישהו אחר. למי שמבין את מהות טקס החליצה, אין סיבה לחוש מושפל ממנו.

מה קורה היום במקרה כזה?

במסכת בכורות, א, משנה ז, נאמר: "מצוות ייבום קודמת - (עדיפה) - למצוות חליצה - בראשונה, שהיו מתכוונים לשם מצווה; ועכשיו שאין מתכוונים לשם מצווה, (אלא לנוי האישה או לממון של האח הנפטר), אמרו: מצוות חליצה קודמת למצות ייבום". בימי התנאים והפוסקים הראשונים היו חילוקי דעות, מה עדיף לכתחילה, ייבום או חליצה. רובם סברו שייבום קודם לחליצה, ורק אם היבם לא רוצה או שלא יכול לייבם, אז הוא חולץ, (כפי שכתוב בתורה).
גם בשולחן ערוך, אבן העזר, קסה, א, נאמר: "מצוות ייבום קודמת למצוות חליצה. ואם אינה רוצה להתייבם לאף אחד מהאחים, או לגדול (מבין האחים), כשרוצה לייבם, בלא טענה מספקת, דינה כמורדת. ויש אומרים שמצוות חליצה קודמת". הובא בספר אוצר הגדולים כרך ד, דף רנו, כי אף בנו של הרב יוסף קארו, שלמה, ייבם את אשת אחיו יצחק לאחר מותו, בהסכמתם של הרב משה אלשיך והרב יהושע בן נון.

ביהדות ארצות האסלאם היה מקובל, לעתים, לייבם, שכן ייחסו חשיבות רבה לדברים המקוריים במשנה בבכורות, האומרת שמצוות ייבום קודמת למצוות חליצה ואולי גם בגלל דברי הקבלה לפיהם הייבום מסייע בענייני גלגול נשמות (נשמת המת מתגלגלת בבן שייוולד לאחיו). לעומת זאת, ביהדות אשכנז היה מקובל שבשום פנים ואופן אין להחליף את החליצה בייבום, כלומר שאף אם האישה ואחי הבעל מעוניינים בכך - אל להם להפוך לזוג, כי חוששים לייבום שלא לשם מצווה.

בתקנות הרבנות הראשית לישראל משנת תש"י, 1950, ("חרם ירושלים"), נאסר לייבם בארץ ישראל, ללא קשר למוצא היבם, אלא רק במקרים מיוחדים. הטעם היה ש"בזמננו ברור הדבר שרוב היבמים אינם מכוונים לשם מצווה, ומשום דרכי שלום ואחדות במדינת ישראל, שלא תהיה התורה כשתי תורות", (אשכנזית וספרדית). שנה לאחר מכן, יצא הרב עובדיה יוסף נגד התקנה, וקבע בפסק דין שגם בזמן הזה מצוות הייבום קודמת לחליצה עבור הספרדים (כדין השולחן ערוך), וכי להחלטות הרבנות הראשית לישראל אין סמכות לאסור את מצוות הייבום, ולכן אין להחלטה זו תוקף.

קשיים משני סוגים עשויים להתעורר בגלל החליצה: אם היבם מסרב לחלוץ, היבמה נשארת עגונה, ואינה יכולה להתחתן, ואם היבמה מסרבת לחלוץ, וליבם רווק, אסור להתחתן עם אחרת, בגלל חרם דרבנו גרשם, האוסר לקיחת אישה נוספת. רוב התקלות למעשה הן כאשר היבם מסרב לחלוץ.

תקנה של הרבנות הראשית מיום כא בטבת תש"ד מתייחסת לבעיה זו. וכך הוחלט שם:

"אחרי העיון הראוי בשיטות הראשונים והאחרונים ז"ל נקבע אצלנו לפסק הלכה למעשה... כשהיבם מסרב לחלוץ, אחרי שלושה חודשים, על בית דין לחייבו במזונות יבמתו, עד שימלא חובתו כתורה וכמצווה - (כלומר, שיחלוץ), שאם לא כן תישאר חלילה עגונה לעולם."

בדרך זו מודדים לסרבן במידתו: הוא רוצה להרוויח בגלל סבלה של האלמנה, (ואולי לסחוט כספים), ועל כן בית הדין מחייב אותו במזונותיה עד שיחלוץ.

מקור: ויקיפדיה ומאמר "חליצה, יבום", יהוזה איזנברג, אישות ומשפחה.

daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=672

עונש החצופה – המכה מתחת לחגורה; דין רודף

כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו וְקָרְבָה אֵשֶׁת הָאֶחָד לְהַצִּיל אֶת אִישָׁהּ מִיַּד מַכֵּהוּ וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו. וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ - לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ. (דברים כה, יא-יב)

מה פשר דין זה?

רש"י מפרש שהאישה משלמת לו פיצוי על הבושה שנגרמה לו, ע"י זה שהחזיקה באשכיו. פירוש זה מחויב, שכן, אם באמת קוצצים את כפה כעונש, איזה פיצוי יקבל הנפגע? יחד עם זאת, הפירוש

הפשוט של הפסוק הוא, שאם אין אפשרות אחרת להביא אותה לעזוב את אשכיו של הגבר, יש לכרות את ידה, מפאת פיקוח נפש.

בעל ספר החינוך כותב שמפסוקים אלה לומדים דין "רודף", כלומר שיש להציל מי שנרדף ע"י רודף, ע"י פגיעה ברודף, או אפילו ע"י הריגתו. כתוב במדרש ספרי ובספר המצוות של הרמב"ם מצוות עשה רמז, "וְהֶחֱזַקְתָּ בְּמָבֻשָׁיו", מה פגיעה באותו מקום (אשכיו של הגבר), מיוחד, שיש בו סכנת נפשות, ונאמר על זה "וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ", (כלומר, פגיעה ביד האישה כדי שתעזוב את הגבר), כך כל דבר שיש בו סכנת נפשות, הרי הוא שייך ל - "קַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ", דהיינו פגיעה בתוקף. ומנין שאם אינו יכול להצילו בכפה בלבד, שחייב להצילו בנפשה? תלמוד לומר "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ". התורה לא מתכוונת לאשת הנפגע בלבד, אלא זו דוגמה לכל אדם. יש תמיד לעזור לחלשים מול החזקים המנסים לנצל אותם ולפגוע בהם.

כתוב במסכת סנהדרין עב, ב, ובהלכות רוצח ושמירת הנפש א, ו - ז של הרמב"ם: ובמה דברים אמורים שמצילים בנפש הרודף? כאשר אי אפשר להצילו באחד מאיבריו, אבל אם היה אפשר להצילו באחד מן האיברים והציל ע"י הריגת הרודף, <u>אז הוא שופך דמים ויואשם בהריגה, אך אם התרו ברודף ולא הפסיק (לרדוף), מותר להרגו.</u>

אם עובר מסכן את חיי האם ההרה, אפילו בשעת הלידה, מותר לגרום להפלה או למותו לפני שייולד, שכן העובר נחשב "רודף" ביחס לאמו. מותר גם לפגוע באדם הרודף לעשות עבירה של גלוי עריות בכפייה, כמו משכב זכור. אבל בכל שאר העבירות שבתורה, (חוץ מרצח וגלוי עריות), אפילו עבודה זרה, אין הורגים אדם כדי למנוע את העבירה, ורק אחרי ביצוע העבירה מעמידים אותו לדין.

כותב בעל ספר החינוך שמי שיכול להציל נרדף ולא הצילו ע"י פגיעה ברודף, עובר גם על האיסור "לֹא תַעֲמֹד עַל-דַּם רֵעֶךָ " (ויקרא יט, טז), ועונשו גדול מאד, כאילו הוא מאבד נפש מישראל.

בשנת 2015, רצח ישי שליסל את שירה בנקי במצעד בירושלים. השימוש בדין רודף, כלומר פגיעה בשליסל בעודו רודף אחרי הצועדים במטרה לרוצחם, היה מונע את הרצח.

סיכול מחבלים, המהווים "פצצה מתקתקת", יכול להחשב גם כן, כעין יישום של דין רודף.

משקלות, מידות ומוסר; היחס למרמה בחוק הישראלי

לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה. לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה, גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה. אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה לָךְ, אֵיפָה שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה לָךְ, לְמַעַן יַאֲרִיכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ. כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה, כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל.

(דברים כה, יג-טז)

לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן... אֵיפָה וְאֵיפָה - מה כלול באיסור הנ"ל?

פסק הרמב"ם (הלכות גניבה ז, ג): "כל שמשהה (שמחזיק) בביתו או בחנותו מדה חסרה או משקל חסר עובר בלא תעשה, שנאמר: לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ. ואסור אפילו להחזיק בבית או בעסק מידות שאינן ישרות ושלמות, מבלי להשתמש בהן, שמא בעל הבית או מישהו אחר יכשל וישתמש בהן.

האם היושר במסחר הוא הצד החזק של החברה הישראלית ושל יהודים בכלל?

קשה לדעת האם מידת היושר במסחר אצל ישראלים ויהודים היא גבוהה יותר או נמוכה יותר מאשר בעמים אחרים. השוואות שנעשו הראו שהיא דומה לממוצע וכנראה שרוב העסקים אכן מתנהלים ביושר, אם כי, כמו במדינות רבות אחרות, קיימת בעיה חמורה של עבודה ב"שחור" והשתמטות מתשלום מסים.

הבעיה היא שהיושר במסחר ובעסקים כנראה איננו ערך מקודש ומחייב וחלק מבעלי עסקים ובעלי מקצוע מרשים לעצמם "לעגל פינות", או "לתחמן" או לנצל אי התמצאות של לקוחות. ההרגשה היא שתמיד יש מקום לחשוד או לחשוש מכך שאולי בעל המלאכה, בעל העסק או נותן השירות, מרמה אותך במשהו, במיוחד כאשר הלקוח אינו מתמצא כל כך בתחום. ע"פ מה שהתורה מחייבת, היושר ביחסי מסחר אמור להיות ערך מושרש ומקודש וכמעט מובן מאליו, כך שלא יהיה מקום לחשד או לחשש.

יתכן שבגלל הצורך לשרוד בסביבה עוינת לעתים בגלויות, יהודים פיתחו שיטות שלא תמיד ישרות בהתנהלות מסחרית כלפי הרוב הלא יהודי שבתוכו גרו, ומאפיין זה ממשיך להשפיע גם בחברה הישראלית ובתפוצות כיום.

חשוב לחנך לערך זה, להטמיע אותו באוכלוסייה ולהעניש בחומרה מי שנתפס ברמאות ובמרמה.

תכנית הטלוויזיה "יצאת צדיק" מנסה להשפיע לטובה על רמת יושר בעלי מקצוע.

אֵיפָה שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה לָךְ, לְמַעַן יַאֲרִיכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה - מה הקשר בין יושר במסחר לבין אריכות ימים על האדמה - לחיוב ולשלילה?

מפרש רש"י: זכור את אשר עשה לך - אם שקרת במידות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנאמר (משלי יא, א) מֹאזְנֵי מִרְמָה, תּוֹעֲבַת ה'; וְאֶבֶן שְׁלֵמָה רְצוֹנוֹ. וכתוב אחריו: בָּא זָדוֹן, וַיָּבֹא קָלוֹן; (משלי יא, ב). רמאות יכולה להביא אפילו למלחמות. מכאן החומרה הרבה שייחסו חז"ל לחטא זה. נאמר במסכת בבא בתרא, (פח, ב): "אמר רבי לוי: קשה עונשן של מידות יותר מעונשן של עריות". כמובן שהדבר נכון לכל סוגי הרמאות והמרמה.

רש"ר הירש מסביר בפירושו על אתר את חומרת עוון המידות לעומת עוון העריות, בזו הלשון: החטאים של עריות הם בעיקרם בעלי חומרה אינטנסיבית ולפיכך הם גם נענשים בכרת. אולם במקרים רבים אין תוצאותיהם הרעות חורגות מתחום האישיות של החוטאים. לעומת זאת,

החטאים של מידות משפיעים לרעה בחוגים רחבים ובכך... תלויה החומרה המכרעת של אחריותם. בעריות אע"פ שהן בכרת, אפשר לחזור בתשובה ע"י חרטה וקבלה לעתיד. כנגד זה התשובה על חטאים של מידות מותנית בראש ובראשונה בהשבת הרכוש הגזול לבעליו, ובדרך כלל אי אפשר לקיים את התנאי הזה (כי לא יודעים מי הנגזלים וכמה נגזל מהם).
נמצאנו למדים שחטא תרמית המשקל יש לו זיקה למסד המוסרי של האדם, ובהיותו רעוע אין האדם יכול לקיים את אמונתו בבורא, גם מפני שהוא חסר כוח שיפוט אמיתי. מכאן החשיבות הרבה שמייחסות למצווה זו הן התורה שבכתב הן התורה שבעל - פה.

מה נקבע בחוק הישראלי בעניין רמאות?

קבלת דבר במרמה היא עבירה שבה עוסק סעיף 415 לחוק העונשין הישראלי.
"מרמה" מוגדרת בחוק כ"טענת עובדה בעניין שבעבר, בהווה או בעתיד, הנטענת בכתב, בעל פה או בהתנהגות, ואשר הטוען אותה יודע שאינה אמת או שאינו מאמין שהיא אמת". העונש על קבלת דבר במרמה הוא שלוש שנות מאסר, והעונש על קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות (כגון מרמה, הונאה או זיוף בהיקף גדול), הוא חמש שנות מאסר. בהתאם לכך, קבלת דבר במרמה היא עבירה מסוג עוון, וקבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות היא עבירה מסוג פשע.
מקור: ויקיפדיה, קבלת_דבר_במרמה.
מאחורי האיסור של קבלת דבר במרמה עומד עיקרון מוסרי. בניגוד להלכה, לא נקבע כי על המרמה להחזיר לנפגעים על ידו, את מה שלקח מהם שלא כדין. על פי התורה ומצוות לא תעשה, היהדות אוסרת על גזל, על שקר ועל גניבת דעת ועל עובר העבירה להחזיר לקרבן את הסכום שנלקח ממנו שלא כדין, לעתים בתוספת קנס.

למה יש למחות את עמלק דורות רבים אחר הפשע? מה המשמעות היום?

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק, בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל הַנְּחֲשָׁלִים אַחֲרֶיךָ, וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים. וְהָיָה בְּהָנִיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב, בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ, תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם, לֹא תִּשְׁכָּח. (דברים כה, יז-יט)

למה יש למחות את זכר עמלק, כלומר להשמידו, מאות שנים אחרי אירוע ההתקפה ברפידים?

רש"י מפרש: אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ - לשון מקרה. דבר אחר, לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור. דבר אחר - לשון קור וחום. צננך והפשירך מרתיחתך, שהיו כל האומות יראים להילחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטיה רותחת שאין כל בריה יכולה לרדת לתוכה. בא בן בליעל אחד, קפץ וירד לתוכה. אף ע"פ שנכווה הקרה (קירר) אותה בפני אחרים, ולא יפחדו

להילחם בישראל. וַיְזַנֵּב בְּךָ - מכת זנב, חותך מילות וזורק כלפי מעלה. וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ - עיף בצמא דכתיב (שמות יז) ויצמא שם העם למים וכתיב אחריו ויבא עמלק, וְיָגֵעַ – בדרך, וְלֹא יָרֵא - עמלק אֱלֹהִים - מלהרע לך.

מסביר ספר החינוך שהמטרה "לתת אל לבנו שכל המצר לישראל, שנוא לפני השם ברוך הוא, וכי לפי רעתו וערמת רוב נזקו תהיה מפלתו ורעתו, כמו שאתה מוצא בעמלק".

כפי שמסבירה נחמה ליבוביץ בעיונים בספר דברים, יראת אלוקים פירושה, הדאגה וחמלה כלפי החלש, ולעומת זאת, עמלק **ניצל** את חולשתם כדי לתקוף אותם. הוא תקף את בני ישראל בדרכם להר סיני, ללא התגרות מצדם ומבלי שבני ישראל פלשו לארצו, (רפידים היא רחוקה מארצם), וע"י תוקפנות לשמה נגד חלשים. השמדת אומה כזאת מהווה מדה כנגד מדה.

מבחינה דתית, עמלק גם מסמל את הטלת הספק או אף הכפירה בקב"ה. את התופעה הזאת יש להסיר.
נזכיר כי לפי רוב הפוסקים, אילו העם העמלקי היה עוזב את תכונתו האכזרית ומקבל על עצמו שבע מצוות בני נח, לא הייתה חובה להשמידו. גם לפני מלחמה בעמלק, יש להציע לו שלום, כלומר קבלת שלטון ישראל וקבלת 7 מצוות בני נח. רק אם דוחים את התנאים ובוחרים להילחם, תוקפים אותם. עמלקי יכול אפילו להתגייר, כפי שנאמר בשמואל ב, א, אחרי מות שאול, "וַיֹּאמֶר דָּוִד, אֶל הַנַּעַר הַמַּגִּיד לוֹ, אֵי מִזֶּה אָתָּה; וַיֹּאמֶר, בֶּן אִישׁ גֵּר עֲמָלֵקִי אָנֹכִי", וכפי שנאמר לגבי צאצאי המן, שלימדו תורה בבני ברק (מסכת גיטין, נז,ב). העובדה ששאול המלך נצטווה ע"י שמואל הנביא, לקיים את הציווי, (שמואל א, טו), מאות שנים לאחר מכן, מוכיח שהם לא השתנו במשך הדורות.
מרחמי שאול על אגג, למד רבי אלעזר (מדרש תנחומא לפרשת מצורע),את הכלל: "כל שנעשה רחמן על האכזרים, לסוף נעשה אכזר על רחמנים". דבריו של ר' אלעזר נאמרו בקשר לשאול המלך. כדי להבין את דבריו יש לקרוא את הפסוקים: שמואל ציווה את שאול (שמואל א, טו): "עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת עֲמָלֵק, וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ, וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו; וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד שֶׂה מִגָּמָל וְעַד חֲמוֹר"
שאול לא קיים את המצווה (שמואל א, טו): "וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל אֲגָג וְעַל מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל הַכָּרִים וְעַל כָּל הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם..."
ומאוחר יותר, כששאול חשד שכוהני נוב שיתפו פעולה עם דוד (שמואל א, כב), נאמר: "וְאֵת נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים הִכָּה (דואג האדומי) לְפִי חָרֶב; מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה מֵעוֹלֵל וְעַד יוֹנֵק וְשׁוֹר וַחֲמוֹר וָשֶׂה לְפִי חָרֶב".
כפי שציינו קודם, הדמיון בין הביטויים מלמד שאכן יש קשר בין הדברים: שאול חמל על אגג מלך העמלקים, ולאחר מכן התאכזר על אנשי נוב וציווה להרוג את הכוהנים, (לפחות חלקם ללא שום הצדקה), בדיוק באותו אופן שהיה אמור להרוג את העמלקים!

מה ניתן ללמוד מדין מחיית עמלק? מה משמעותו היום?

כידוע, אין היום עם הנקרא עמלק, ולא ניתן לזהות מי מזרע עמלק. יש אומרים שעמלק היום הם שונאי ישראל, האנטישמיים – הניאו נאצים, מנהיגי אירן, ארגוני הטרור וארגון דאע"ש, הקוראים להשמדת היהודים ומדינת ישראל. יש להילחם נגדם, לאו דווקא במובן הצבאי, אך בוודאי יש להשיב מלחמה שערה, במובן ההסברתי והמילולי.

היום זוכרים את מה שעשה לנו עמלק ע"י קריאת קטע זה בתורה, בשבת "זכור" שלפני פורים. הסיבה לכך היא שהמן האגגי, ע"פ המסורת, היה מזרע עמלק.

כידוע נוהגים "למחות את זכר עמלק", ע"י גרימת רעש, בעת הזכרת שם המן בקריאת המגילה.

מה המשמעויות של חג פורים ומה ניתן ללמוד ממגילת אסתר? (מתאים לפורים).

ממשמעויות החג להבין שנסים רבים מתרחשים בהסתר, (אולי קשור לכך השם "אסתר"), בחיי יום יום וע"י פעולות שהן כביכול, עניין של מה בכך, מבלי שמרגישים זאת. במגילת אסתר מתרחשים דברים רבים כאילו במקרה: במקרה ושתי מסרבת לבוא לפני המלך ואורחיו ומודחת מהמלכות; במקרה אסתר נלקחת לארמון ונבחרת כמלכה; במקרה מרדכי שומע את המזימה של בגתן ותרש לרצוח את אחשוורוש; מסיבה לא מובנת, אסתר דוחה ביממה את חשיפת פשעי המן בפני המלך, ובמהלך יממה זאת הכל מתהפך מבחינת המן והתייחסותו של המלך אליו: במקרה נדדה שנת המלך בין המשתה הראשון שעשתה אסתר לבין השני והמן מועד ונופל על מיטת המלכה, (אולי מתוך שכרות), במשתה השני, ובדיוק בזמן הנכון מגיע חרבונה ומודיע למלך על העץ שהכין המן לתליית מרדכי. עצם השם "פורים", מצביע על מקריות הגורל. שם ה' אינו מופיע במגילת אסתר כלל, אך הוא בוודאי מופיע בנסתר ומאחורי הקלעים. רק בסוף, כולם מבינים שצירופי המקרים הרבים הם חלק מנס ענק של הצלת העם היהודי משואה.

יש להניח שגם היום קורים כל מיני דברים לטובת העם היהודי אך איננו מודעים לכך, זאת כמובן בתנאי שאנחנו ראויים לכך, (דבר שהוא לא בטוח). אולי משום כך, יש לשתות ולהשתכר "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", מפני שאנחנו באמת לא יודעים בזמן אמת, מה פועל לטובתנו ומה לרעתנו, ולעיתים הדברים הם "נהפוך הוא" ביחס להבנתנו - שהיא בדרך כלל קצרת טווח. גם נוהגים להתחפש, כדי לסמל את ההסתרה של ה' ושל הנסים שבמגילת אסתר ואת היפוך המציאות. המלה "מגילה", רומזת על גלוי הנסתר.

האם יש בסיס היסטורי לאירועים המתוארים במגילת אסתר?

קיים בסיס. רוב החוקרים מזהים את דמותו של אחשוורוש עם המלך חשיארש הראשון (המוכר גם בצורה היוונית של שמו, כסרכסס או קסרקסס הראשון, בנו של דריווש הראשון ונכדו של כורש השני, הגדול, דרך אמו. חשיארש שלט בממלכה האחמנית בשנים 465-486 לפני הספירה. בזמנו של חשיארש הגיעה הממלכה לשיא גודלה, וכללה את אסיה הקטנה, כל המזרח התיכון, פרס,

באקטריה, סוגדיאנה, פארתיה, חלקים מהודו וחלקים מתראקיה, דבר התואם את המתואר במגילה, "מהודו עד כוש".
ההיסטוריון היווני הרודוטוס (484 לערך עד 425 לפנה"ס, כלומר שחי במקביל לתקופת המלכות של חשיארש), מתאר את חשיארש כשטוף בתאוות נשים ויין, דבר שמתאים מאוד לתיאור אחשוורוש במגילה. הרודוטוס אף מציין שחשיארש ישב בשושן, בארמון מפואר, ומלך מהודו ועד כוש, ככתוב במגילה. עוד בכתבי הרודוטוס, מוזכרת אשתו של כסרכסס - חשיארש, אמיסתריס או אמסוריס, ששמה מזכיר במידת מה את אסתר, אך היא מתוארת כבתו של אחד מאצילי פרס וכמלכה אכזרית ונקמנית, ולכן לא מסתבר לזהות אותה עם אסתר בסיפור המגילה. עם זאת, יתכן שהיו לו מספר נשים - ביניהן אסתר. כמתואר במגילה, היה אז חוק שמי שקרב למלך ללא הרשאה נהרג במקום, בידי חיל המשמר המובחר שלו, אשר מנה אלפי חיילים רגליים ופרשים.
לפי המגילה, המלכה ושתי הודחה בשנה השלישית למלכות אחשוורוש ואילו חיפוש אחר מחליפה התחילה רק בשנה השביעית. הסבר היסטורי אפשרי לכך, שבין שנים אלו היה עסוק אחשוורוש במלחמות נגד היוונים, ולאחר שנחל תבוסות קשות, חזר לארצו והתמסר לחיי הוללות, כדברי הרודוטוס.
אמנם היסטוריונים יוונים, כמו הרודוטוס, שכתבו על חשיארש, אינם מזכירים את אסתר, המן או את האירועים המתוארים בכלל במגילה, אך ידוע שלא הזכירו גם אירועים רבים אחרים של התקופה, או בגלל היעדר מידע אמין, או בגלל חוסר חשיבות בעיניהם. למשל הרודוטוס התרכז בעיקר בנושאים הנוגעים למאבקים בין הפרסים ליוונים, ולא בדברים שהתרחשו בתוך פרס. על כן, אין להסיק מהיעדר תיעוד, כי האירועים לא התרחשו, במיוחד אם ההשלכות נוגעות בעיקר ליהודים. בנוסף, כתבי ההיסטוריה הפרסיים כמעט ואינם קיימים ,מפני שהפרסים לא תיעדו אירועים כמו היוונים ובמיוחד לא תיעדו תבוסות או מרידות פנימיות לא מחמיאות.
בעיר הבבלית סְפָר התגלתה תעודה מנהלית בה מוזכר גזבר מלכותי מהעיר שושן, הנקרא מרדוכה, שם דומה מאוד לשם מרדכי. יחד עם זאת, מקורות אחרים, בעיקר יהודיים, מזהים את אחשוורוש דווקא עם בנו של חשיארש ויורשו במלוכה, ארתחשסתא הראשון, אשר מלך בשנים 465 - 425 לפנה"ס.

למה בשואת אירופה לא אירע נס כזה?

כפי שכתבנו רבות בספר זה, לא ניתן להבין חשבונות שמים, אך בוודאי היו לכך סיבות. מה שברור הוא, שחשוב מאוד שמשטרים וצורות שלטון לא יהיו טוטליטריים או דיקטטורות בשליטה של של אדם אחד או קבוצה מצומצמת של אנשים. אילו בגרמניה היה מעל היטלר, מלך או נשיא שמוסמך לבטל את החלטותיו של הצורר, יתכן שהשואה הייתה נמנעת. אם קיים שלטון של אדם

אחד, מבלי שיש מעליו או לידו ישויות ממשל או שיפוט נוספים, הסכנות עלולות להיות הרות אסון.

וְהָיָה בְּהָנִיחַ ה׳ אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב ... תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק - למה מחיית עמלק אמורה להתבצע רק אחרי שנחלו את הארץ והסתיימו המלחמות עם האויבים האחרים?

קודם חשוב להילחם בכנענים בארץ ישראל ולנחול את הארץ ולהקים צבא מסודר. אחר כך, ניתן להעניש את עמלק.

סיכום פרק כה

בפרק התייחסנו לעונש מלקות, מתי הוא ניתן ואם הוא רלוונטי גם היום. ראינו שיש מחלוקת בין חכמינו מה עדיף, ייבום או חליצה, ושע״פ הרבנות הראשית אין לקיים את מצוות היבום בישראל. ראינו את דין ״רודף״, (או ״פגיעה ברודף״), שמטרתו להציל את הנרדף ע״י פגיעה ברודף אחריו להורגו או המסכן את חייו. ראינו עד כמה התורה מדגישה את חשיבות היושר והמוסר במסחר. לבסוף דנו במשמעויות היום של מצוות מחיית עמלק ושל חג הפורים.

<u>הרעיון המרכזי של פרשת כי תצא</u>

הפרשה כוללת הרבה מאוד נושאים, כך שקשה לקבוע רעיון מרכזי אחד. אולי הרעיון המרכזי הוא השמירה על זכויות הפרט - בנוגע לקניין: (ירושה, השבת אבדה, איסור הונאה במסחר, ריבית ומשכון, תשלום שכר בזמן) וכן בנוגע למעמד אישי - זוגי: (חובת נאמנות באירוסין ונישואין, מקרי אונס, בגידה וגירושין, יבום וחליצה).

<u>*תוספת*</u>

<u>ב- 2018 הפך בג״ץ פסק דין מ – 25 שנה לפני כן, שקבע כי במחלוקות על רכוש בין בני זוג נדרש בית הדין הרבני לפסוק לפי הדין האזרחי, שאינו מאפשר להביא בגידה בחשבון בפסיקה,</u> כדלהלן:

מקור: אלה לוי-וינריב 19.11.2018.

https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001261157

<u>בית המשפט העליון: בגדה בבעלה והפסידה את חלקה בבית המשותף</u>

כך קבע ביהמ״ש העליון בדעת רוב, בפסק דין שאישר את פסיקת בית הדין הרבני הגדול, ששלל מאישה את חלקה ברכוש, בין היתר בעקבות בגידה בבעלה • השופט יצחק עמית בדעת מיעוט:

"מכאן קצרה הדרך לתופעה של הבאת ראיות על מעשי בגידה וניאוף של מי מבני הזוג במסגרת סכסוך בענייני רכוש, ואנה אנו באים"

פסק דין של בית המשפט העליון שניתן אמש מעורר סערה בזירת דיני המשפחה: זאת לאחר שבית המשפט העליון, בדעת רוב, אישר את פסק דינו של בית הדין הרבני הגדול, לפיה אישה שבגדה לא תהיה זכאית למחצית מדירת המגורים בה התגוררה עם בעלה משך שנות הנישואים.

העתירה לעליון סבבה את השאלה אם יש מקום להתערבותו של בית משפט זה בפסק דינו של בית הדין הרבני הגדול עקב מתן משקל לבגידה הנטענת של בת הזוג. השופטים דוד מינץ ואלכס שטיין קבעו בדעת רוב כי אין להתערב בפסיקת בית הדין הרבני הגדול, לאחר זה מצא כי ביחסים הספציפיים בין בני הזוג מעשה "בגידה" שולל את השיתוף ברכוש. השופט שטיין ציין בפסק דינו כי "בית משפט (או בית דין) אשר מגיע למסקנה שכוונת השיתוף נשללה מחמת מעשה "בגידה" או "ניאוף" של בן הזוג האחר איננו מעניש את אותו בן זוג. במקרים אלו, בית המשפט קובע כי כוונת השיתוף נשללה כעניין של עובדה ולא כעניין של אשמה ועונש. בקבעו כך, בית המשפט מקיים ניטרליות ביחסו אל הדפוסים השונים של חיי נישואים וזוגיות, כפי שנדרש על ידי עיקרון האוטונומיה".

האישה בגדה? בית הדין עשוי לגרום לה לוותר על חלקה בבית המשותף

מנגד, השופט עמית, שהיה בדעת מיעוט וסבר כי יש לבטל את פסק דינו של בית הדין הרבני, כתב בפסק דינו כי יש להתערב בפסק דינו של בית הדין הרבני הגבוה ו"זאת, מן הטעם שקריאה של פסק הדין בשלמותו מביאה למסקנה כי מעשה הבגידה של האישה, הוא שהטה את הכף לחובתה. בכך התיימר בית הדין להחיל את הדין הדתי על ענייני רכוש, בניגוד להלכה הפסוקה, ובכך חרג הוא מסמכותו".

לאורך כל פסק הדין ניטשת מחלוקת בין השופטים עמית ושטיין, כשלצידו גם מינץ, באשר להחלת הדין הדתי על חלוקת הרכוש, ואולם לבסוף גוברת דעתם של מינץ ושטיין על דעת המיעוט של עמית. שופטי הרוב קובעים בשורה התחתונה של פסק דינם כי השיתוף בדירת המגורים לא נשלל מהאישה עקב בגידתה, אלא עקב מכלול נסיבות הנישואים ורישום הדירה על שם הבעל בלבד, ועל כן אין להתערב בהכרעתו.

עו"ד איל מנחם, אשר ייצג את האישה בפרשה כבר מסר ל"גלובס" כי בכוונתו להגיש דיון נוסף לבית המשפט העליון.

<u>עדות בת 2,500 שנה למלכותו של המלך אחשוורוש</u>

אף שיש חוקרים רבים הטוענים כי מגילת אסתר היא טקסט בדיוני והמלך אחשוורוש הוא דמות פנטסטית, תערוכה חדשה מגלה עדות למלכותו של אחשוורוש: כתובת על לוח טין שנכתבה כ-110 שנה לאחר חורבן ירושלים, (בעת מלכות חשיארש הראשון).

היה או לא היה? חוקרים רבים רואים במגילת אסתר טקסט בדיוני שלא מתאר מציאות היסטורית ובמלך אחשוורוש - דמות כללית ולא בהכרח מלך שחי בעבר. עם זאת, בתערוכה חדשה במוזיאון ארצות המקרא בירושלים מוצגות לראשונה אי פעם עדויות היסטוריות לקיומו של המלך אחשוורוש, דווקא מבבל. לוחות טין עתיקים מתקופת גלות בבל, בני למעלה מ-2,500 שנה, מחזקים את הטענה כי אחשוורוש אכן היה מלך אמיתי הידוע גם כמלך חשיארש מלך פרס.

בשנת 539 לפנה"ס כבש המלך כורש את בבל והפך את פרס מולדתו למרכזה של האימפריה הגדולה ביותר שידע העולם עד אותה עת. בשיא כוחה השתרעה האימפריה הפרסית מהודו ועד כוש, כמסופר במגילת אסתר. כיבושה של בבל בידי כורש נתפש בעיני היהודים בגלות בבל כאות למחילה מאלוהים, ואכן בהצהרה שפרסם בשנת 538 לפנה"ס, (48 שנה בלבד לאחר חורבן בית המקדש הראשון), אפשר כורש ליהודים לשוב ליהודה ולבנות מחדש את בית המקדש. המלך חשיארש היה נצר למשפחת מלכים פרסים ששלטו בבבל לאחר שנכבשה מידי נבוכדנצר על ידי כורש.

בתערוכת "על נהרות בבל" שנפתחה בחודש שעבר - (פברואר 2015), במוזאון ארצות המקרא ירושלים, נחשף לראשונה בעולם אוסף תעודות עתיק מבבל, המתעד את חיי היהודים בבבל החל מהשנים הראשונות לאחר חורבן בית המקדש הראשון, ורבים מהפריטים באוסף, "ארכיון אל יהודו", נחתמו בתקופתו של המלך חשיארש, עדות היסטורית לתקופת שלטונו של המלך שהפך לחלק בלתי נפרד מהפולקלור היהודי.

יתרה מכך, ארמונו של המלך חשיארש, למשל, בעיר שושן, דומה מאוד לתיאורו במגילת אסתר של ארמון הלך אחשוורוש. התנהגותו הנוקשה של המלך אחשוורוש בשושן כתובה במגילת אסתר, ולפי העדויות מעניין לראות שגם המלך חשיארש נהג ביד קשה עם בבל הכבושה, ומדיניותו פגעה במידת העצמאות שלה. הוא ניתץ מקדשים בבליים, דבר שהוביל להתמרדויות שדוכאו ביד קשה.

באוסף נמצא לוח טין שנכתב כ-110 שנים לאחר חורבן ירושלים (בערך ב- 476 לפה"ס). הלוח הוא תעודת שטר חוב על תמרים, בין גולים יהודים בעיר יהודה בבבל. התעודה נחתמה בסימני ציפורניהם של שלושת העדים, בכ"ה באב, שנה 9 למלך אחשוורוש, "מלך הארצות".

התעודות מתוך אוסף אל יהודו, העשויות טין, מתארות ברובן הסכמים וחוזים מחיי היומיום של הגולים היהודים לבבל, ונחתמו על פני תקופה ארוכה של מאות שנים, כשאנו מוצאים נוכחות רבה של המלך אחשוורוש בתעודות.

מקור: judaism.walla.co.il/item/2834607

פרשת כִּי-תָבוֹא

פרק כו - מצוות הבאת ביכורים ומקרא ביכורים - מה טעמם ומשמעותם?; מי זה "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי"?; ביעור ווידוי מעשרות; איזה הוא "הַיּוֹם הַזֶּה"?

מצוות הבאת ביכורים ומקרא ביכורים - מה טעמם ומשמעותם?; מי זה "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי"?

וְהָיָה, כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ. וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנָא, וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם. וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ. (דברים כו, א-ג)

"וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה" - האם מביאים ביכורים מכל סוגי פירות האדמה והעץ?

רש"י מפרש: מֵרֵאשִׁית - ולא כֹּל ראשית - שאין כל הפירות חייבים בביכורים אלא שבעת המינים בלבד, שארץ ישראל השתבחה בהם, (חיטה, שעורה, גפן, תאנה, רימון, זית, תמר). אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, כורך עליה גמי - (גומי) – לסימן, ואומר "הרי זה בכורים". (לאחר מכן הוא לוקח את הפרי לבית המקדש עם שאר הביכורים, בתוך כלי מיוחד). לפי פירוש זה, יש לקחת רק חלק מראשית כל הפירות.

למה מביא הביכורים אומר: הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ? הרי ה' יודע שהוא בארץ, וחוץ מזה הוא כנראה נולד וגדל בארץ, ולא "בא אל הארץ" ממקום אחר.

רש"י אומר שבזה הוא מראה שאינו כפוי טובה. הוא מודה לה' שהוא נתן לעם ישראל את הארץ וקושר גם את עצמו להגעה לארץ. זה מזכיר את מה שאומרים בהגדה של פסח, (ממסכת פסחים, פרק י, משנה ה): "שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים".

וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנָא מִיָּדֶךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ. וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה, וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט, וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב. וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה. וַנִּצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ. וַיּוֹצִאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ

נְטוּיָה, וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים. וַיְבִאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ. וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי ה', וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ. וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ, אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ. (דברים כו, ד-יא)

מה טעם מצוות הבאת ביכורים ומתי מקיימים את המצווה?

כותב הרמב"ם, (מורה נבוכים, חלק שלישי, פרק לט), "מנהג התרומה והחלה והביכורים וראשית הגז, שהוא ליתן ראשית כל דבר לה' לחזק מידת הנדיבות ולמעט תאוות המאכל וקניית הממון. (במקום לאכול את הביכורים, הפירות הראשונים, כפי שהיינו מצפים, האיכר מביא אותם לבית המקדש). אבל מקרא ביכורים יש בו מדת ענווה גם כן, שהוא לוקח סל על כתפו ומודיע חסדי ה' וגמולותיו, להודיע לבני האדם שמעבודת ה' הוא, שיזכור האדם עתות צרתו וענייני מצוקותיו כשירחיב ה' לו", (ולא יאמר "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה").

רש"י מפרש: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל-הַטּוֹב - מכאן אמרו שאין קוראים את מקרא הבכורים אלא בזמן השמחה, מעצרת (חג השבועות) ועד חג סוכות, שאז האדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו, אבל מחג הסוכות ואילך, הוא מביא ואינו קורא. כל הקשור להבאת הביכורים מובא במסכת ביכורים.

מאחר שיש להביא את פירות הביכורים עד המזבח בבית המקדש דווקא ולתתם לכהן, המצווה אינה נוהגת בזמן שאין בית מקדש. נשים פטורות ממצוות הבאת ביכורים, שכן היא מצוות עשה שהזמן גרמה. יחד עם זאת, רבים נוהגים גם היום לקיים טכסי הבאת ביכורים לפני או אחרי חג השבועות, כזכר למצווה, ותוך תקוה שנוכל לחדש את המצווה, לאחר בנין בית המקדש.

מה הכוונה במילים "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי" ולמה מביא הביכורים חוזר על כל ההיסטוריה? (מתאים לליל הסדר)

לפי רש"י, (ע"פ מדרש תהילים, ל): אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי – הוא מזכיר את חסדי המקום. ארמי אובד אבי – הוא לבן, אשר ביקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב, ובגלל שחשב לעשות – (לעקור), החשיב לו המקום כאילו עשה, שבעובדי כוכבים מחשיב להם הקב"ה מחשבה כמעשה.
לעומת זאת, כותב האבן עזרא, שאילו ה"ארמי" היה מכוון ללבן, היה צריך להיות כתוב "ארמי מאביד" או "מאבד אבי", ולא "אֹבֵד", שכוונתו נודד. חוץ מזה אין קשר בין לבן לירידת ישראל מצרימה. לכן הוא מפרש שה"ארמי" הוא יעקב, שהגיע לארם כשהוא חסר כל, והוא ירד למצרים במתי מעט, וצאצאיו חזרו לארץ כגוי גדול. יחד עם זאת, יעקב אכן נרדף ע"י לבן בהיותו בארם, כך שהפירושים אינם רחוקים כל כך זה מזה.
לפי הרשב"ם "אָבִי", הוא אברהם אבינו, אבי האומה.

הכוונה בחלק זה של מקרא ביכורים, להראות עד כמה ירוד היה מצבו של העם עד ליציאת מצרים ועד כמה יש לשבח ולהודות לה׳ על מצבנו עכשיו. בנוסף, יתכן שלאחר דורות רבים בארץ, אנשים ישכחו שלא תמיד העם היה חי כאן. לכן חשוב להזכיר את ההשתלשלות של בואנו לכאן, ולהודות לה׳ על הארץ.

מה הכוונה במילים "וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ"? מה ההבדל ביניהם? (מתאים לליל הסדר).

האבן עזרא מפרש: עָנְיֵנוּ - בחסרון עושר – (עוני). עֲמָלֵנוּ: בבנין, (עבודת פרך). לַחֲצֵנוּ: כטעם אצים (בהם), לאמר: כָּלוּ מעשיכם (מהר).

בהגדה של פסח נאמר: יַרְא אֶת עָנְיֵנוּ - זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, (הימנעות מהולדת ילדים), כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים". (אלוקים ידע דבר אינטימי שאף אחד אחר לא יכול היה לדעת).

וְאֶת עֲמָלֵנוּ - אֵלּוּ הַבָּנִים, (כלומר, הטבעתם ביאור). כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכ�ֻהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן. יש המוסיפים שעל ההורים לעמול בגידול וחינוך הילדים. זה לא דבר הבא בקלות.

וְאֶת לַחֲצֵנוּ - זֶה הַדְּחַק, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם.

מתי נוהגים לקרוא את הקטע הזה, ולמה? (ללילל הסדר)

כאמור, בהגדה של פסח, וזאת על סמך המשנה במסכת פסחים, י, ד: "מתחיל בגנות, ומסיים בשבח; ודורש מ"ארמי אובד אבי" (דברים כו, ה), עד שהוא גומר את כל הפרשה". מוזכר הכלל שנאמר שם, שמתחילים את ההגדה בגנות ומסיימים בשבח – (ממצב שלילי למצב חיובי, כדי להודות על השנוי לטובה). שם נאמר, ע"פ המדרש שמביא רש"י: "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ולבן בקש לעקור את הכל. שנאמר: "ארמי אובד אבי. וירד מצרימה, ויגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול".

בכך קושר המדרש בין לבן, שביקש לבטל את המשך קיום עם ישראל, כנראה ע"י שליחת יעקב לבדו חזרה לארץ ישראל, ללא משפחתו, (אך לא להשמיד את כל משפחתו), לבין נסיון השמדת העם של פרעה, כך שיש דבר משותף בין לבן ליציאת מצרים. כפי שה׳ הציל את יעקב מתכניות לבן, הוא הציל את ישראל ממזימות פרעה.

ביעור ווידוי מעשרות

כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת, שְׁנַת הַמַּעְשֵׂר, וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה, וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ. וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת

וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר, לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה, כְּכָל מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי; לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכָחְתִּי. לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא, וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת - שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהָי; עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי. הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ, אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ, כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ, אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ. (דברים כו, יב-טו)

מה משמעות ביעור המעשרות?

רש"י מפרש: כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת-כָּל-מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת - כשתגמור להפריש מעשרות של השנה השלישית. נקבע זמן הביעור והווידוי בערב הפסח (או בערב השביעי של פסח), של שנה הרביעית, שאז נגמרת עונת המעשר של השנה השלישית. על היהודי לבער מהבית את כל המעשרות שטרם ניתנו ללויים ולעניים. הוא מוסר לה' שהוא קיים את מצוות נתינת ואכילת המעשרות כדין, ולכן הוא מבקש גם מה' לקיים את הבטחתו לברך את העם ואת האדמה, כפי שמפרש רש"י: הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ - עשינו מה שגזרת עלינו. עשה אתה מה שעליך לעשות, שאמרת "אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם", (ויקרא כו, ג). מעניין לראות שבפסוק טו עוברים מלשון יחיד, מהמבט הפרטי, ללשון רבים, המבט הציבורי – כללי.

בזמנינו שלא מקובל להשהות פירות תרומה ומעשר אלא מיד משליכים אותם או נותנים אותם לעני, עיקר מצוות הביעור מתקיימת בחילול מעות מעשר שני על מטבע בשווי של פרוטה (כ - 5 אגורות) ואיבוד מטבע זו, על ידי חיתוכה או התכתה או השלכתה לים, כעבור כ – 20 פדיונות.

במקום הצורך אפשר גם להקל ולחלל את המעשר על פרי ולא על מטבע, ולאבד את הפרי.

הראשונים נחלקו בשאלה אם מצוות וידוי מעשר נוהגת גם לאחר חורבן בית המקדש, ויש הנוהגים לומר בשביעי של פסח בשנה הרביעית, את נוסח הווידוי מ"בערתי הקודש מן הבית" עד "ארץ זבת חלב ודבש".

מה הכוונה במילים "לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת"?

רש"י מסביר: לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ - מכאן שאכילת המעשר השני אסורה לאונן, (מרגע פטירת המת ועד לקבורתו). גם לאחר קבורת המת אסור לאונן לאכול מן הקודשים עד סוף היום.

כמו כן האונן פטור מהנחת תפילין, ברכת המזון, תפילה וברכות, בהיותו טרוד במצוות קבורת מתו, ולהלכה אסור לו לקיים מצוות אלו.

וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא - בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא, (שאז המעשר השני אסור באכילה ויש לפדותו). וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת - (לא השתמשתי בכספי מעשר שני כדי) לעשות ארון ותכריכים למת. מזה לומדים שאסור להשתמש בכספי מעשר שני למשהו שאינו אוכל, שתיה או סיכת הגוף.

איזו הוא "הַיּוֹם הַזֶּה"?

הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים, וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ. אֶת ה' הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ. וַה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו. וּלְתִתְךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת וְלִהְיֹתְךָ עַם קָדֹשׁ לה' אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר. (דברים כו, טז-יט)

"הַיּוֹם הַזֶּה... מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה" – באיזה יום מדובר? הרי המצוות והמשפטים ניתנו גם קודם.

רש"י: הַיּוֹם הַזֶּה ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ - <u>בכל יום</u> יהיו בעיניך חדשים, כאילו שבו ביום נצטוית עליהם. משה התכוון גם לדורות הבאים.

הרמב"ן מסביר: הַיּוֹם הַזֶּה ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ - הנה השלים משה (באותו יום) לבאר את התורה ולחדש את כל המצוות אשר צווה אותו השם לחדש להם, ולכך אמר "הַיּוֹם הַזֶּה ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים", כי כבר השלמתי לך הכל.

יש מפרשים שהכוונה ליום כריתת הברית הנוספת במואב, כפי שמובא בפרשת נצבים.

מה הכוונה "אֶת ה' הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם" ו – "וַיהוָה הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם"?

רש"י: הֶאֱמַרְתָּ... ו - הֶאֱמִירְךָ - אין להם עד מוכיח במקרא, (הביטויים לא מופיעים במקום אחר). ולי נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה: הבדלתי לך מאלהי עובדי כוכבים להיות לך לאלהים והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה.

הרמב"ן מפרש מלשון הגדלה והרמה: כיון שקבלתם עליכם את כל התורה בפירושיה ובדקדוקיה ובחדושיה, הנה גידלתם את השם ורוממתם אותו שיהיה הוא לבדו לכם לאלהים לא תודו באל אחר כלל. כי היום הזה לכם כיום סיני, והשם רומם וגידל אתכם בקבלת התורה שתהיו לו לעם סגולה מכל העמים.

יש מפרשים מלשון תהילה ותפארת, כפי שמובא בפסוק יט: וּלְתִתְךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת.

סיכום פרק כו

בפרק קראנו על מצוות הבאת הביכורים של שבעת המינים לכהן בבית המקדש. ראינו שהמצווה כוללת הודיה לה׳ על מתן הארץ ופירותיה, ויתור על הביכורים החביבים על האדם ותכונת הנדיבות בנתינתם לכהן. על המביא ביכורים לקרוא פסוקים המתארים את מעבר ישראל מרדיפות

יעקב ע״י לבן והשעבוד במצרים עד לעלייה לארץ ישראל. גם בביעור מעשרות מודגשת הנתינה של המעשר לעני, ללוי ולשאר הנזקקים, תוך תפילה שה׳ ימשיך לברך את העם ואת הארץ.

טקס תהלוכת ביכורים בשנות ה – 40. מקור: commons.wikimedia

פרק כז - הקמת אבנים עם דברי התורה בהר עיבל - מה המשמעות?; האם יהושע בנה את המזבח שהתגלה בהר עיבל?; הציווי על מעמד הר גריזים והר עיבל - איך התבצע המעמד?; הקללות - או הקדמה לברכות והקללות; למה התורה מביאה רק את הקללות ולמה דווקא איסורים אלו?

הקמת אבנים עם דברי התורה בהר עיבל - מה המשמעות?; האם יהושע בנה את המזבח שהתגלה בהר עיבל?

וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָעָם לֵאמֹר: שָׁמֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם. וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ, וַהֲקֵמֹתָ לְךָ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם בַּשִּׂיד. וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעָבְרֶךָ, לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ, אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ. וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, בְּהַר עֵיבָל וְשַׂדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׂיד. וּבָנִיתָ שָּׁם מִזְבֵּחַ לה' אֱלֹהֶיךָ, מִזְבַּח אֲבָנִים, לֹא תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל. אַבְנֵי שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ, וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלֹת לה' אֱלֹהֶיךָ. וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ. וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בַּאֵר הֵיטֵב. (דברים כז, א-ח)

למה צריכים לכתוב את כל דברי התורה על אבנים גדולות ואיך אפשר לעשות זאת טכנית?

מסביר הרשב"ם שכשנשבעו בעת הברית בהר גריזים ובהר עיבל, היה ספר התורה הכתובה (על האבנים) לפניהם, ונשבעו לקיימה. אין ספק שמדובר במעמד חזק, רב רושם ומחייב, הראשון מסוגו שהתקיים בארץ ישראל. זה מזכיר אולי גם את מתן לוחות הברית עם עשרת הדברות במעמד הר סיני.

פירש הרמב"ן: אמר האבן עזרא בשם הרב סעדיה גאון, שכתבו עליהם רק מנין המצוות (תרי"ג מצוות), כמו הכתובות בספר הלכות גדולות, או כעין האזהרות שקוראים בחג השבועות, (רשימת כל המצוות), וטעם "באר היטב" (פסוק ח), שהכתיבה הייתה ברורה. עם זאת, הוא עצמו סבור **שכל** התורה נכתבה על אבנים, ושהן היו מספיק גדולות כדי לאפשר זאת.

בספר יהושע ח, לב נאמר: "וַיִּכְתֹּב שָׁם עַל הָאֲבָנִים אֵת מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה, אֲשֶׁר כָּתַב, לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". מפני שנאמר "מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה", יש המפרשים שהכוונה רק לספר דברים, המכונה "משנה תורה".

למה צריכים להציב את האבנים דווקא בהר עיבל?

לפי פירוש "אוזניים לתורה" של הרב זלמן סורוצקין, (ליטא, 1880 – ישראל, 1966), הם נצטוו להקים את המזבח בשכם, ליד אלון מורה, כפי שעשה אברהם אבינו, אשר מיד אחרי הגיעו לארץ, הקים שם מזבח וקרא בשם ה'. בחינת "מעשה אבות סימן לבנים". בני ישראל היו צריכים להזכיר לכולם שהם חוזרים לארץ, לא כפולשים, אלא בהתאם להבטחה שנתן ה' לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, שזרעו יירש את הארץ לאחר שיגלו ממנה.

אין דבר יותר סמלי ומעורר השראה מזה. הם היו צריכים גם כן לקשור את עצמם לתורה ולמצוות, ע"פ המורשת שהתחילה באברהם אבינו, ובכך להראות שירושת הארץ תלויה בקיום מצוות התורה. חבל שעם חזרת צאצאי אברהם יצחק ויעקב בעת החדשה, לא התאפשר לקיים מעמד כזה המדגיש את שרשרת הדורות ואת זכותנו לארץ, לא כפולשים או כובשים. נזכיר כי גם בעת שיבת ציון בתקופת עזרא ונחמיה נחתמה אמנה המחייבת את העם לשמירת תורה ומצוות, באופן בסיסי, כמתואר בספר נחמיה, ט – י.

רש"י מסביר: וַהֲקֵמֹתָ לְךָ - ב(נהר) ירדן, (ותשאיר אותן שם) ואחר כך תוציאו משם אחרות ותבנו מהן מזבח בהר עיבל. נמצא שאתה אומר 3 מיני אבנים היו. 12 בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר עיבל, כפי שמובא במסכת סוטה, לה, ב, ובהתבסס על המתואר בספר יהושע, פרק ד.

למעשה, ע"פ הגמרא שם במסכת סוטה, הורידו את 12 האבנים מהר עיבל והקימו אותן מחדש בגלגל, אך לא פירקו את המזבח. בניגוד לפירוש רש"י, לפי רוב הפרשנים, לא בנו את המזבח מ - 12 האבנים, אלא מאבנים אחרות, (ויתכן שנפלה טעות סופר בהעתקת פירוש רש"י). 12 האבנים הועמדו כגל עד לברית העם, 12 השבטים, עם התורה הכתובה עליהן, בשכם ולאחר מכן בגלגל.

האם המזבח שנמצא בהר עיבל תואם את תיאור המזבח כאן ובספר יהושע? האם אפשר למצוא גם את האבנים עם דברי התורה?

מזבח הר עיבל הוא אתר ארכאולוגי השוכן על השלוחה הצפונית-מזרחית של הר עיבל, (בגובה 785 מטר מעל פני הים). האתר נחפר במהלך סקר הר מנשה בין השנים 1982 - 1989 על ידי משלחת בניהולו של פרופ' אדם זרטל, שתיארך את האתר לרבע האחרון של המאה ה-13 לפנה"ס וזיהה אותו עם המזבח המתואר בספר דברים, פרק כ"ז, פסוקים א'-י', ובספר יהושע, פרק ח' ולכן קרא לו מזבח יהושע.

הזיהוי כמזבח נובע מעצם המבנה, אשר תואם במידה רבה את תיאורי המזבחות בתנ"ך ובמשנה. בין הסממנים המובהקים של מזבח ישראלי:

המזבח בנוי מאבנים לא מסותתות, כפי שאמור להיות מזבח על פי המצווה בתנ"ך: "וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִי, לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית: כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ, וַתְּחַלְלֶהָ". וכן נאמר מפורשות

בפרשיית בניית המזבח בהר עיבל עצמו: "וּבָנִיתָ שָּׁם מִזְבֵּחַ לַ ה' אֱלֹהֶיךָ מִזְבַּח אֲבָנִים לֹא תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל. אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלֹת לַ-ה' אֱלֹהֶיךָ" - (דברים כז, ה - ו), לא להניף ברזל על אבני המזבח, כלומר לא לסתת את האבן בעזרתם. (מזבחות כנעניים שהתגלו, למשל, בנויים אבנים מסותתות).

המבנה הסכמטי של המזבח דומה למבנה של מזבח העולה במשכן. אל מרומי המזבח עולים ב"כֶּבֶשׁ" ולא במדרגות. לפי הציווי המיקראי: "ולא תעלה במעלות על מזבחי, אשר לא תגלה ערותך עליו" (שמות, כ', כ"ג).

מסביב למזבח, בגובה שליש המזבח, יש סוללה המאפשרת מעבר מסביב למזבח, המקביל ל"סובב" המוזכר במשנה.

ניתוח שרידי בעלי החיים העלה כי מדובר בבהמות טהורות, זכרים בני שנה - המין והגיל הנדרשים להקרבה על פי התורה. נמצאו בו גם עצמות יחמור (הכשר לאכילה אך לא להקרבה), אלא שעצמות אלו נמצאו רק במילוי המזבח עצמו, ומשערים ששמשו כ"מנחת יסוד" וכן יש הטוענים שמדובר באייל המותר להקרבה ולא ביחמור. כן נמצאו שרידי קיפוד וארנבת שמשערים כי נקלעו לאתר בצורה טבעית.

נמצאו באתר שתי חרפושיות (חותמות מצריות) המתארכות את המבנה לרבע האחרון של המאה ה-13 לפנה"ס, ומתאימות ליתר הממצאים (חרסי שפת הצוואורון למשל) המתארכים את המזבח לראשית התקופה הישראלית.

הממצא הוא בעל מבנה מרובע, בניגוד למבנים הכנענים המקובלים בחפירות ארכאולוגיות מאותה תקופה ומאותו אזור, שהם עגולים.

הרב יואל בן נון כתב מאמר הלכתי בו הוא מוצא סימנים רבים נוספים שמזבח זה נבנה על פי ההלכה, ביניהם: חומה מקיפה את המזבח במקביל לקלעים שבמשכן, ה"יסוד" איננו מקיף את כל הצדדים, כבש כפול למזבח וליסוד, ריווח בין ה"יסוד" למזבח, שתי מערכות של אש, מתקנים צמודים למערב הכבש, גובה מוערך בכ - 10 אמות.

זרטל סבר שפסוקי המקרא, המצוטטים להלן, מתייחסים למיקומו של המזבח ולפי פרשנותו את הכתוב בהם הם דורשים שהמזבח יימצא בקו ראייה עם הר גריזים, והיות ומהמזבח לא ניתן לראות את הר גריזים, הוא טען שזיהויו הנוכחי של הר גריזים שגוי, והוא תולדה של התיישבות השומרונים שם לאחר חורבן ממלכת ישראל. לטענתו, מיקומו האמיתי של הר גריזים הוא הר כביר הנמצא מדרום מזרח להר עיבל (עליו ממוקמת כיום אלון מורה). (בראיה מהר כביר המזבח נראה בבירור כיוון שהוא על רקע קו ההר), ואילו השומרונים, שעל פי המסורת היהודית הוגלו מארצם המקורית בידי אשור, אימצו את השם "גריזים" להר הלא נכון.

לעומת זרטל, זאב ח' ארליך סבר, כי אין כלל צורך "להזיז" את הר גריזים ממקומו כדי להסכים עם זיהויו של המזבח כמזבח יהושע. עיון בפסוקי ספר יהושע יראה כי לא אמור להיות כל קשר בין מיקומו של המזבח בהר עיבל לבין הר גריזים, כך שהקושי שזרטל ניסה לענות עליו, כלל

איננו קיים. קשר העין בין ההרים הללו היה רק בעת הקראת הברכות והקללות, שכאמור, לא היו בהכרח באזור המזבח, אלא באזור אחר בהר, הצופה על הר גריזים.

מקור: ויקיפדיה, מזבח_הר_עיבל

צילם: דניאל ונטורה

מבט על המזבח ממערב: נראים הבמה המרכזית, הכבש העולה אליה, ה"סובב" והקיר המערבי של החצר הפנימית, המהווה את המשכו של ה"סובב".

commons.wikimedia.org/wiki/File:Mount_Ebal_111.jpg

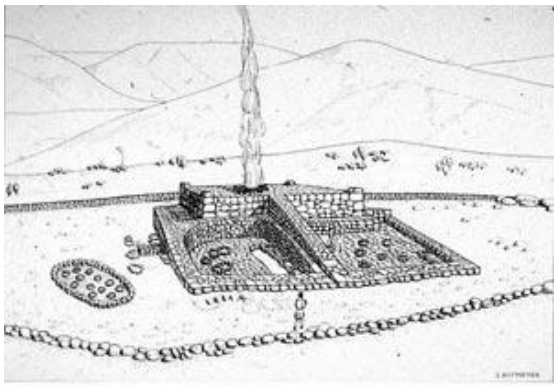

שרטוט המזבח בהר עיבל בעת פעולתו

מזבח_הר_עיבל /he.wikipedia.org/wiki

באישור אדם זרטל, ז"ל.

מבט נוסף על המזבח בהר עיבל.

מקור: hebrewarchaeology.blogspot.com/2017/01/blog-post.html

אמנם ע"פ ספר יהושע, פרק ד, ומסכת סוטה לו, יוצא שאת 12 האבנים מהירדן העבירו להר עיבל וכתבו עליהן את דברי התורה. אחר כך העבירו את האבנים לגלגל, אך לא נאמר שפרקו את המזבח. בתלמוד הירושלמי, מסכת סוטה, נאמר ש"גנזו" את מזבח יהושע אחרי שסיימו את הקרבת הקרבנות, ואכן בממצא הארכיאולוגי של המזבח, המזבח היה "קבור" מתחת לאבנים שניכר היטב שהונחו בכוונה כדי להטמין את המזבח, (אולי כדי שלא ייעשה בו שימוש ע"י הגויים).

מקור: yeshiva.org.il/wiki /index.php?title= המזבח_בהר_עיבל

לפי כל הראיות, סביר מאוד שמדובר במזבח שהקים יהושע בהר עיבל, בערך בשנת 1400 לפה"ס. יתכן שיתארוך המזבח ע"י פרופ' זרטל ז"ל, לרבע האחרון של המאה ה-13 לפנה"ס, הוא מאוחר מדי, כפי שכבר הראינו שתיארוך ממצאים עתיקים עלול "לפספס". אפשרות נוספת היא שהמזבח הוקם בסביבות 1,400 לפה"ס, אך הממצאים הם מסוף המאה ה- 13 לפה"ס, מפני שהמקום המשיך לשמש "אתר מקודש", גם לאחר ימי יהושע.

את האבנים עם דברי התורה, יש לחפש באתר גלגל, באזור יריחו. אתר זה טרם נמצא. (יחד עם זאת, ע"פ המחקר, היו כמה אתרים שנקראו "הגלגל" בתנ"ך ויתכן שהגלגל המוזכר כאן הוא בנחל תרצה, באזור שכם).

פתיחה לציווי על מעמד הר גריזים והר עיבל

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: הַסְכֵּת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל! הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם לה' אֱלֹהֶיךָ. וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וְעָשִׂיתָ אֶת מִצְוֹתָו וְאֶת חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם. (דברים כז, ט-י)

האם רק "היום" ישראל נהיה לעם? במה זה התבטא?

רש"י: בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בברית. נאמר במסכת ברכות סג, ב: ועוד פתח ר' יהודה בכבוד תורה ודרש (דברים כז, ט) "הַסְכֵּת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם" וכי אותו היום ניתנה תורה לישראל והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה? אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שניתנה מהר סיני. אמר ר' תנחום בריה – (בנו) - דר' חייא איש כפר עכו, ... הַסְכֵּת - עשו כתות כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה (הלומדת בקבוצה).

לאחרונה הוחלט להשתמש במלה הֶסְכֵּת כתרגום לעברית של הבטוי "פודקאסט", תוכנית שמע (אודיו) שאפשר להאזין לה בכל זמן ובכל מקום.

הציווי על מעמד הר גריזים והר עיבל – איך התבצע המעמד?

וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִים בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן - שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן. וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל - רְאוּבֵן, גָּד וְאָשֵׁר וּזְבוּלֻן, דָּן וְנַפְתָּלִי. וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם. (דברים כז, יא-יד)

מה אפשר ללמוד מהחלוקה של השבטים בין הברכה לקללה? האם אין בכך משום אפליה?

פירש האבן עזרא שעל הברכה עמדו 6 בני הגבירות (כולם בני לאה ורחל) ועל הקללה בני השפחות, (ארבעה במספר), אז חסרים 2, לכן הוסיפו מבני לאה, את הגדול (ראובן) ואת הקטן, (זבולון). מאחר שאין הכוונה שאלה שיעמדו על הר גריזים יבורכו, ואילו אלה שיעמדו על הר עיבל יקוללו חלילה, אלא בחלוקה טכנית בין 12 השבטים, בדומה לחלוקה במסע במדבר, לא הייתה בכך משום אפליה.

מה הכוונה במילים "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִים"? האם ששת השבטים ברכו וששת האחרים קללו? אם כן מה אמרו הלויים?

פירש רש"י: לְבָרֵךְ אֶת הָעָם - כמובא במסכת סוטה, פרק ח, משנה ז (דף ל, ב): ששה שבטים עלו לראש הר גרזים וששה לראש הר עיבל והכוהנים והלווים והארון למטה באמצע. הפכו לווים פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה: "ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו', ואלו ואלו עונין אמן. חזרו והפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ואומרים: ארור האיש אשר יעשה פסל וגו', וכן כולם עד ארור אשר לא יקים...".

הכוונה במילים, "לְבָרֵךְ אֶת-הָעָם", שבאמצעותם תאמרנה הברכות ע"י הכוהנים וכנ"ל לגבי "יַעַמְדוּ עַל-הַקְּלָלָה". בדומה לכך, לפני ברכת הכוהנים היום מברכים הכוהנים: "ברוך אתה... אשר קדשנו לברך את עמו ישראל באהבה". אין ספק שלא הכוהנים מברכים את העם, כי הם הרי אומרים: "יברכך ה' וישמרך....", כלומר שה' הוא המברך. אם כן, ברכת ה' מגיעה אל העם באמצעות הכוהנים.

מפרש האבן עזרא: על דרך הפשט, הברכה היא "ברוך אתה בעיר..." (להלן בפרק כח) והקללה היא ההיפך מזה. והעד – (ההוכחה), בספר יהושע, פרק ח, שממנו אפשר להבין שקראו שם את כל פרק הברכות והקללות בפרשה זו. והטעם להזכיר אלה 11 עבירות, בעבור שהאדם יוכל לעשותם בסתר, והעדות לכך, שנאמר "וְשָׂם בַּסָּתֶר", (פסוק טו), כי אם יעשה בגלוי הרי יומת וכן "אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר" והחל מהעיקר שהוא בינו ובין בוראו ואחר כן בינו ובין אבותיו, כי מי ידע אם יקלה אותם? – (חוץ מה').

אם הלווים עמדו בין ההרים, איך זה ששבט לוי כלול בין אלה שהיו על הר גריזים?

לפי פירוש האוזניים לתורה, ע"פ מסכת סוטה לז, א, או שזקני הכהונה והלוויה היו למטה והשאר למעלה, או שכל הראוי לשירות (מבן 30 ועד בן 50), היו למטה והשאר למעלה. בנוסף, ראו את הסבר מאיר דויטש בהמשך.

הקללות - או שמא הקדמה לברכות והקללות; למה התורה מביאה רק את הקללות ולמה דווקא איסורים אלו?

אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת ה', מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר, וְעָנוּ כָל הָעָם וְאָמְרוּ: אָמֵן. אָרוּר מַקֵּלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ, וְאָמַר כָּל הָעָם: אָמֵן. אָרוּר מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ, וְאָמַר כָּל הָעָם: אָמֵן. אָרוּר מַשְׁגֶּה עִוֵּר בַּדָּרֶךְ, וְאָמַר כָּל הָעָם: אָמֵן. אָרוּר מַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְאַלְמָנָה, וְאָמַר כָּל הָעָם: אָמֵן. אָרוּר שֹׁכֵב עִם אֵשֶׁת אָבִיו, כִּי גִלָּה כְּנַף אָבִיו, וְאָמַר כָּל הָעָם: אָמֵן. אָרוּר שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה, וְאָמַר כָּל הָעָם: אָמֵן. אָרוּר שֹׁכֵב עִם אֲחֹתוֹ, בַּת אָבִיו אוֹ בַת אִמּוֹ, וְאָמַר כָּל הָעָם: אָמֵן. אָרוּר שֹׁכֵב עִם חֹתַנְתּוֹ, וְאָמַר כָּל הָעָם: אָמֵן. אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר, וְאָמַר כָּל הָעָם: אָמֵן. אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ דָּם נָקִי, וְאָמַר כָּל הָעָם: אָמֵן. אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם, וְאָמַר כָּל הָעָם: אָמֵן. (דברים כז, טו-כו)

למה התורה מביאה רק את הקללות ולא את הברכות, בניגוד למה שנאמר קודם "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת-הָעָם..."?

כנאמר לעיל, רש"י מפרש: לברך את העם - כמובא במסכת סוטה: ששה שבטים עלו לראש הר גרזים וששה לראש הר עיבל והכוהנים והלויים והארון למטה באמצע. הפכו לויים פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה, "ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן. חזרו והפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ואומרים, "ארור האיש אשר יעשה פסל וגו', וכן כולם עד "ארור אשר לא יקים...".

מאיר דויטש, מנכ"ל תנועת רגבים, מציע פרשנות אחרת ושואל: "האין קושי בפירוש הפרשה בדרך זו? למה התורה מביאה רק את הקללות, רק את הארור? כל עניין הפיכת הארור לברוך נראה משונה. האם נראית הגיונית ברכה בלשון "ברוך זה שאינו שוכב עם כל בהמה" או "ברוך האיש שאינו מכה רעהו בסתר" או כיוצא בזה. יוצא מזה כי אין צורך לעשות דבר כדי להתברך - מלבד ה"ארור" האחרון שם יש צורך לקיים את דברי התורה הזאת כדי להיות מבורך.

אם נקרא היטב, בהמשך הפרשה נראה מיד אחר הארור האחרון, אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם [...] המשך בפרק הבא, "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר

לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּנְתָנְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֶךָּ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה׳ אֱלֹהֶיךָ. וכאן מפורטות הברכות, כפי שפירש האבן עזרא: (מפסוק ג), ״בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה. בָּרוּךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ [...]״ וכן הלאה. האם אין ברכות אלה הברכות של ״אשר תשמעו״? הרי הן מתחילות ב״והיה אם שמוע תשמע״? לאחר ברכות אלה אנו מוצאים את הקללות ״והיה אם לא תשמע בקול ה׳ אלוהיך״ ארור אתה בעיר וגו׳. לפי מה שכתוב, התורה מתחילה בברכות ומסיימת בקללות - כפי שאומר רש״י, (אך לא הפסוקים טו – כו).

האין זה הגיוני כי כל ה״ארור״ שאומרים הלויים לפני הברכות הם כעין מבוא לברכות ולקללות. בזמן הברכות והקללות עצמן (שבפרק כח), שבט לוי הוא על הר גריזים, כשאר חמשת השבטים שבהר הברכה (אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת-הָעָם עַל-הַר גְּרִזִים בְּעָבְרְכֶם אֶת-הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה ...) ושומע את הברכות והקללות, הנאמרות גם אליו, על ההר. מבוא זה של הלויים נאמר, לדעתו של אבן עזרא, על עשיות בסתר - בשניים מהארורים כתוב כך במפורש. העושה ארורים אלה בסתר לא נענש על ידי בית דין מאחר והדבר אינו מובא לפניהם, לפיכך נאמרו ארורים אלה.
מי הוא הקורא את אותן הברכות והקללות? מהנאמר ביהושע ח, לד - לה, בלשון יחיד, נראה כי היה זה יהושע שקרא את כל דברי הברכה והקללה. שם נאמר: וְאַחֲרֵי כֵן קָרָא אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה כְּכָל הַכָּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה. לֹא הָיָה דָבָר מִכֹּל אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֲשֶׁר לֹא קָרָא יְהוֹשֻׁעַ נֶגֶד כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַגֵּר הַהֹלֵךְ בְּקִרְבָּם

לפי זה, הלויים, לפני שהם פונים לעלות להר גריזים, נותנים מבוא לטקס של הברכות והקללות. בסיום, עולים הלויים להר הברכה, הר גריזים. הברכות ניתנו תחילה והן מפורטות ב״והיה אם שמוע תשמע בקול ה׳...״, לאחריהן הקללות המפורטות ב״והיה אם לא תשמע בקול ה׳...״. ברכות וקללות אלה נאמרות, כנראה, על ידי יהושע.
מקור: יהדות/פרשת-השבוע/פרשת-כי-תבוא/ברכות-וקללות/kipa.co.il

מה משמעות המלה ״אָרוּר״? למה האָרוּר יכול לצפות?

כפי שהסביר האבן עזרא, מדובר בעבירות הנעשות בהסתר, ולעתים אינן מתגלות ואין עליהן עדים, כך שהעבריין אינו מובא לדין. אלו עבירות שרק ה׳ יודע עליהן. גם הרשב״ם מפרש: שנים שרגילים להיות לפעמים בגלוי ופעמים בסתר והן עבודת גילולים ומכה רעהו. ולכך פירש בשניהם בסתר, שעל עבירות שבגלוי לא באו לקלל, כי בית דין יענשוהו על הגלויות, כמו שכתוב בסוף כל הקללות, ״הַנִּסְתָּרֹת לה׳ אֱלֹהֵינוּ; וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם, (דברים כט, כח).

מה הכוונה "אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר"?

בפשט, מדובר על מי שמכה אחר במקום שאין עדים, כך שלא ניתן לתבוע אותו בבית דין. לפי רש"י, ע"פ תרגום יונתן, זה כנגד המדבר לשון הרע על רעהו. כתב הרב יובל שרלו, מקור: ישיבת אורות שאול, ypt.co.il/beit-hamidrash/view.asp?id=5770

"אמרו חכמים: שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא - עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים, ולשון הרע כנגד כולם"!! (רמב"ם, הלכות דעות, פרק ז, הלכה ד).

בשנים האחרונות נוספה אפשרות נוספת להכות בסתר, וגם זאת על ידי לקיחת כלי נפלא וניצולו ברשעות. אחת הברכות העצומות שברשת האינטרנט היא הנגישות הרבה שיש לכל אדם לבטא את עצמו ואת דעותיו. ...

אנו מוצאים את ההכאה בסתר, כשהיא מלווה בהרבה מאוד שקר. כתיבה "בסתר" בלי צורך להזדהות, מאפשרת לעוות את המציאות על ידי כתיבה חוזרת ונשנית בזהות בדויה שונה, והטעיית הציבור; על ידי הפרחת שמועות ומילים הנראות כעובדות - שהן שקר מוחלט, אלא שלא ניתן להתגונן נגדן; על ידי לשון אלימה גסה ופוגעת, שאין לה דבר עם דיון אמיתי וכן, המתאפשרת בשל העובדה שמחסום הבושה לא קיים, שכן הדברים נעשים ב"סתר" מבחינתו של הכותב, אף על פי שהנמען אינו בסתר אלא בגלוי; על ידי הלבנת פנים, לשון הרע ורכילות, שאין להן כל היתר הלכתי, והן מתאפשרות רק בדרך זו; על ידי הגנה על הכותב מתביעת נזיקין ולשון הרע שכן לא ניתן לעשות זאת. הנזק הנורא הנגרם הוא כפול: גם למי שהדברים מכוונים נגדו, אך ובעיקר לדיון הציבורי הכללי, שכן כלים כל כך מרכזיים ננטשים אט אט בשל שלטון הפחד והאימה של אנשי ה"סתר".

קריאת מעמד המארר את המכה רעהו בסתר מאפשרת לנו להתעורר ולחדש את הברית המיוחדת שלנו עם הברכה הטמונה בכלים האינטרנטיים ולהתרחק מן הקללה. (בימים אלה של חודש אלול), מצויה ההזדמנות לקבל על עצמנו לא לכתוב אנונימי אלא להזדהות; לא להיות אלימים אלא חדים וישרים; לא להלבין פנים; לא לשקר; לא לעשות את כל העוולות שהאינטרנט מאפשר, אלא להשיב את מעמד בית המדרש שבו למקומו, ולתקן את עצמנו ברוח זו".

נוסיף שכתוצאה מ"שיימינג", ישנם אנשים, כולל נוער, השמים קץ לחייהם, כך שבנוסף לנזק הנפשי שנגרם לעתים לקרבנות ה"שיימינג", מדובר גם בדיני נפשות. נזכור כי מָוֶת וְחַיִּים, בְּיַד-לָשׁוֹן, (משלי יח, כא). מילים יכולות להרוג.

מה זה "מַקֵּלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ"?

לפי הפרשנים זה המקלל או המזלזל בהוריו כשמישהו אחר לא שומע. הוריו מנועים מלהעיד עליו, לכן מדובר בעבירה שבסתר.

מה הכוונה "לִקֵּחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ דָּם נָקִי"? עבריין שכיר חרב יכול לקבל עבור זה שכר רגיל ולא שוחד.

פירש האבן עזרא שלפי דעת רבים, מדובר בדיין המקבל שוחד כדי להרשיע חף מפשע, (או אף להוציאו להורג). לדעת האבן עזרא עצמו, מדובר בעד שקר, המקבל שוחד כדי להעיד נגד מישהו על עבירה שדינו עונש מוות.

מה כלול ב"דִּבְרֵי הַתּוֹרָה-הַזֹּאת" פסוק כו – כל הנאמר לעיל, או כל המצוות שבתורה?

לפי רש"י, כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה. לפי הרמב"ן "ארור" מכוון למי שכופר במחשבתו במצוות התורה, אך אם אינו מקיים מצווה כלשהי, (למרות שאינו כופר בה, כגון שאכל חזיר לתאווה או שלא בנה סוכה מתוך עצלות), איננו ארור, (כי אינו אומר שמותר לאכול חזיר או לא לבנות סוכה, למרות שהוא עצמו אינו מקיים את המצוות). הוא מוסיף, ע"פ התלמוד הירושלמי, מסכת סוטה (פ"ז, הלכה ד) שיש שדרשו את ה"הקמה" הזאת, כמכוון לבית המלך והנשיאות, שבידם להקים את התורה כנגד המבטלים אותה, ו"אפילו היה הוא צדיק גמור במעשיו והיה יכול להחזיק את התורה כנגד הרשעים המבטלים אותה, (ולא עשה כך), הרי זה ארור.

לפי האבן עזרא, הכוונה לקללה על מי שעובר על מצות לא תעשה הנזכרות לעיל, וקילל גם מי שלא ישמור גם בסתר ולא רק בגלוי, מצות עשה, על כן אמר "לַעֲשׂוֹת אוֹתָם".

מה מאפיין את הקללות הנ"ל? האם אלה האיסורים החמורים ביותר?

כאמור, פירש האבן עזרא שהטעם בהזכרת 11 עבירות אלו דווקא, הוא שאדם יכול לעשותם בסתר. כלולות כאן גם עבירות של פגיעה בזולת, וגלוי עריות – מבין העבירות החמורות ונעשות בסתר, כך שלא תמיד מובא העבריין לדין.

נציין שכל העבירות נאמרו גם לפני כן בתורה ביחד עם העונש עליהן, במקרה שיש עדים והתראה. המטרה כאן אינה לחדש איסורים, אלא להדגיש ולהזכיר את חומרת האיסורים בפני העם שזה עתה נכנס לארץ, גם כשאין עדים.

סיכום פרק כז

בפרק דנו בעניין ציווי משה להציב 12 האבנים בהר עיבל, אחרי הכניסה לארץ, ולכתוב עליהן את דברי התורה, כעדות לברית בין העם לה' על שמירת המצוות, כתנאי לירושת הארץ. ראינו שמעמד הר גריזים ועיבל מזכיר את מעשה אברהם אבינו, אשר הציב מזבח באלון מורה וקרא בשם ה', אחרי כניסתו לארץ. ראינו שקיימות ראיות רבות לכך שהמזבח שהתגלה בשנות ה- 80 בהר עיבל, אכן הוקם ע"י יהושע בעת מעמד הר גריזים והר עיבל. ראינו שמה שמאפיין את ה"ארורים", הוא

שבדרך כלל מדובר בעבירות הנעשות בסתר, ורק ה׳ יודע עליהן, ושאולי מדובר בהקדמה לברכות והקללות עצמן, שמובאות בפרק הבא.

פרק כח - הברכות על שמירת המצוות – מה מאפיין אותן?; הקללות – מה מאפיין אותן?; האם התקיימו במציאות?

הברכות על שמירת המצוות – מה מאפיין אותן?

וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, וּנְתָנְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ, כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ. בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה. בָּרוּךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ, שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ. בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ. בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ. יִתֵּן ה' אֶת אֹיְבֶיךָ הַקָּמִים עָלֶיךָ נְגָפִים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ. יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ. יְקִימְךָ ה' לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ כִּי תִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו. וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ. וְהוֹתִרְךָ ה' לְטוֹבָה בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ. יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב, אֶת הַשָּׁמַיִם, לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה. וּנְתָנְךָ ה' לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה וְלֹא תִהְיֶה לְמָטָּה, כִּי תִשְׁמַע אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת. וְלֹא תָסוּר מִכָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאול לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם. (דברים כח, א-יד)

מתי נאמרו הברכות האלו? ע"י משה במואב או ע"י יהושע בהר גריזים והר עיבל?

הברכות והקללות בפרק זה, נאמרו ע"י משה בערבות מואב. אלה שבפרק הקודם, "אָרוּר הָאִישׁ..." נאמרו בימי יהושע בשכם, אך כפי שהזכרנו קודם, לפי ספר יהושע ח, כנראה שיהושע חזר על כל הברכות והקללות במהלך מעמד הר גריזים והר עיבל, כפי שנאמר שם, בפסוקים לד – לה.

מה מאפיין את הברכות, כתוצאה מקיום המצוות?

מעניין ששכר קיום המצוות כאן, הוא בעיקר חומרי - גשמים בעתם, עושר, ניצחונות צבאיים, עליונות על הגויים וכבוד לאומי. אך יחד עם זאת רואים גם: יְקִימְךָ ה׳ לוֹ **לְעַם קָדוֹשׁ** כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע-לָךְ, כִּי תִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת ה׳ אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו", שזו אולי התכלית. לפי הרמב"ם, בהקדמה לפרק "חלק" במסכת סנהדרין, כל הטובות החומריות הן רק אמצעים כדי להגיע לטובות רוחניות ולעולם הבא. גם הרעות והטרדות הן אמצעי כדי למנוע קיום מצוות וטובה רוחנית לרשעים.

יש מפרשים את סוף פסוק ט, "כִּי תִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו", כגולת הכותרת של הברכות, כאילו שנאמר, "אשר תשמור...", כלומר ש"שכר מצווה – מצווה", ועצם קיום המצוות הן ברכה למקיימים אותן, (לפי פרקי אבות, ד, ב).

למה הברכות נאמרו בלשון יחיד? הרי מה שקובע זה התנהלות רוב העם ולא הפרט.

לפי פרשן הגמרא המהרש"א, לאחר כניסתם לארץ, התחילה הערבות ההדדית בעם, כך **שכל אחד ואחד** היה צריך לדעת שגם הוא אחראי למה שיקרה בעם, לטוב או לרע.

מתי מזכירים שנהיה "לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב", (פסוק יג)? מה המשמעות?

בברכות ראש השנה, מברכים על ראש של דג או כבש ומבקשים, יהי רצון מלפניך... שנהיה לראש ולא לזנב. במשמעות התורה, הכוונה שמברכים שעם ישראל יהיה מהמובילים שבאומות העולם ולא מהנגררים. בתחומים רבים, עם ישראל הוא מהמובילים – במדעים, (פרסי הנובל יוכיחו), בחכמה ויצירה אינטלקטואלית, ביזמות, המצאות, הייטק, בביטחון (תעשיות והמצאות ביטחוניות, אזהרה מפני אירן) וכו'. יחד עם זאת, דווקא בתחום התרבותי – מוסרי – דתי, נראה כי עם ישראל נגרר לעתים אחרי אומות העולם, במקום להוביל ולשמש דוגמה, בגישה יהודית – אותנטית.
בעניין זה, נאמר בפרקי אבות ד, כ, "הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים". עדיף להיות זנב למשהו חיובי מאשר ראש לדבר שלילי. כמובן שהאידיאל הוא להיות ראש לאריות.

האם הברכות התקיימו במציאות? אם כן מתי?

ברוב התקופות, רוב העם לא ממש שמר את התורה ולכן ממילא, לא התקיימו כל הברכות. יתכן שכאשר הייתה יותר שמירה של מצוות, התקיימו יותר ברכות. אולי הדבר הקרוב ביותר לקיום הברכות הוא תחילת מלכות שלמה המלך, תקופה שהתברכה במקדש, שמירת מצוות, עושר, כבוד בעיני אומות העולם, צבא חזק וכו'. נאמר על תחילת מלכותו: "וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח, אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ, מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע – כֹּל יְמֵי שְׁלֹמֹה", (מלכים א, ה, ה). אולי תקופה זו צריכה לשמש לנו כמודל לחיקוי גם היום.

הקללות – מה מאפיין אותן?; האם התקיימו במציאות?

וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגוּךָ. אָרוּר אַתָּה בָּעִיר וְאָרוּר אַתָּה בַּשָּׂדֶה. אָרוּר טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ. אָרוּר פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ. אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתֶךָ. יְשַׁלַּח ה' בְּךָ אֶת הַמְּאֵרָה אֶת הַמְּהוּמָה וְאֶת הַמִּגְעֶרֶת בְּכֹל

מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַד הִשָּׁמְדְךָ וְעַד אֲבָדְךָ מַהֵר, מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֶיךָ אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי. יַדְבֵּק ה' בְּךָ אֶת הַדָּבֶר עַד כַּלֹּתוֹ אֹתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. יַכְּכָה ה' בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת וּבַדַּלֶּקֶת וּבַחַרְחֻר וּבַחֶרֶב וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבִירַקּוֹן וּרְדָפוּךָ עַד אָבְדֶךָ. וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר תַּחְתֶּיךָ בַּרְזֶל. יִתֵּן ה' אֶת מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר מִן הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ. יִתֶּנְךָ ה' נִגָּף לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים תָּנוּס לְפָנָיו וְהָיִיתָ לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ. וְהָיְתָה נִבְלָתְךָ לְמַאֲכָל לְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד. יַכְּכָה ה' בִּשְׁחִין מִצְרַיִם וּבעפלים (וּבַטְּחֹרִים) וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס אֲשֶׁר לֹא תוּכַל לְהֵרָפֵא. יַכְּכָה ה' בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן וּבְתִמְהוֹן לֵבָב. וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה וְלֹא תַצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ עָשׁוּק וְגָזוּל כָּל הַיָּמִים, וְאֵין מוֹשִׁיעַ. אִשָּׁה תְּאָרֵשׂ וְאִישׁ אַחֵר ישגלנה (יִשְׁכָּבֶנָּה), בַּיִת תִּבְנֶה וְלֹא תֵשֵׁב בּוֹ, כֶּרֶם תִּטַּע וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ. שׁוֹרְךָ טָבוּחַ לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ, חֲמֹרְךָ גָּזוּל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יָשׁוּב לָךְ, צֹאנְךָ נְתֻנוֹת לְאֹיְבֶיךָ וְאֵין לְךָ מוֹשִׁיעַ. בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְכָלוֹת אֲלֵיהֶם כָּל הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ. פְּרִי אַדְמָתְךָ וְכָל יְגִיעֲךָ יֹאכַל עַם אֲשֶׁר לֹא יָדָעְתָּ וְהָיִיתָ רַק עָשׁוּק וְרָצוּץ כָּל הַיָּמִים. וְהָיִיתָ מְשֻׁגָּע מִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה. יַכְּכָה ה' בְּשְׁחִין רָע עַל הַבִּרְכַּיִם וְעַל הַשֹּׁקַיִם אֲשֶׁר לֹא תוּכַל לְהֵרָפֵא מִכַּף רַגְלְךָ וְעַד קָדְקֳדֶךָ. יוֹלֵךְ ה' אֹתְךָ וְאֶת מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ אֶל גּוֹי אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ וְעָבַדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עֵץ וָאָבֶן. וְהָיִיתָ לְשַׁמָּה לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר יְנַהֲגְךָ ה' שָׁמָּה. זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף כִּי יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה. כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתֹּלָעַת. זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ בְּכָל גְּבוּלֶךָ וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ. בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי. כָּל עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל. הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מָעְלָה וְאַתָּה תֵּרֵד מַטָּה מָטָּה. הוּא יַלְוְךָ וְאַתָּה לֹא תַלְוֶנּוּ, הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב. וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדָפוּךָ וְהִשִּׂיגוּךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ כִּי לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוָּךְ. וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד עוֹלָם. תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל. וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל צַוָּארֶךָ עַד הִשְׁמִידוֹ אֹתָךְ. יִשָּׂא ה' עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר גּוֹי אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ. גּוֹי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים לְזָקֵן וְנַעַר לֹא יָחֹן. נא וְאָכַל פְּרִי בְהֶמְתְּךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ אֲשֶׁר לֹא יַשְׁאִיר לְךָ דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַד הַאֲבִידוֹ אֹתָךְ. וְהֵצַר לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ עַד רֶדֶת חֹמֹתֶיךָ הַגְּבֹהֹת וְהַבְּצֻרוֹת

אֲשֶׁר אַתָּה בֹטֵחַ בָּהֶן בְּכָל אַרְצֶךָ וְהֵצַר לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ בְּכָל אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לָךְ. וְאָכַלְתָּ פְּרִי בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אוֹיְבֶךָ. הָאִישׁ הָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנֹג מְאֹד תָּרַע עֵינוֹ בְּאָחִיו וּבְאֵשֶׁת חֵיקוֹ וּבְיֶתֶר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר. מִתֵּת לְאַחַד מֵהֶם מִבְשַׂר בָּנָיו אֲשֶׁר יֹאכַל מִבְּלִי הִשְׁאִיר לוֹ כֹּל בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אוֹיִבְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ. הָרַכָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא נִסְתָּה כַף רַגְלָהּ הָצֵג עַל הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ, תָּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חֵיקָהּ וּבִבְנָהּ וּבִבְתָּהּ. וּבְשִׁלְיָתָהּ הַיּוֹצֵאת מִבֵּין רַגְלֶיהָ וּבְבָנֶיהָ אֲשֶׁר תֵּלֵד כִּי תֹאכְלֵם בְּחֹסֶר כֹּל, בַּסֵּתֶר בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אוֹיִבְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ. אִם לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתֻבִים בַּסֵּפֶר הַזֶּה, לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ. וְהִפְלָא ה' אֶת מַכֹּתְךָ וְאֵת מַכּוֹת זַרְעֶךָ, מַכּוֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים. וְהֵשִׁיב בְּךָ אֵת כָּל מַדְוֵה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם וְדָבְקוּ בָּךְ. גַּם כָּל חֳלִי וְכָל מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעְלֵם ה' עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ. וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעָט תַּחַת אֲשֶׁר הֱיִיתֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב, כִּי לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ. וְהָיָה כַּאֲשֶׁר שָׂשׂ ה' עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ ה' עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. וֶהֱפִיצְךָ ה' בְּכָל הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ וְעָבַדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ עֵץ וָאָבֶן. וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא תַרְגִּיעַ וְלֹא יִהְיֶה מָנוֹחַ לְכַף רַגְלֶךָ וְנָתַן ה' לְךָ שָׁם לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ. וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלָאִים לְךָ מִנֶּגֶד וּפָחַדְתָּ לַיְלָה וְיוֹמָם וְלֹא תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ. בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר, מִפַּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תְּפְחָד וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה. וְהֶשִׁיבְךָ ה' מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאוֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת, וְאֵין קֹנֶה. אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה לִכְרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב, מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב. (דברים כח, טו-סט)

מה מאפיין את הקללות ומה ההתפתחות שבהן?

הקללות מתחילות באסונות טבע וקשיים כלכליים, מחלות, בצורת ורעב ועוברות לתבוסות צבאיות ובהמשך למצור על ערים, נפילת הבנים בשבי ומכירתם לעבדות, מחלות נפש, גלות מהארץ – כולל חזרה למצרים.

לפי הרמב"ן, הברכות והקללות שבפרשת בחוקותי מתייחסות לימי בית ראשון, ואילו הברכות והקללות שכאן, לימי בית שני.

מבאר הרמב"ן על פסוקי הברכות, ד - ה: "בָּרוּךְ פְּרִי-בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ - ואחר כך בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ (פסוקים ד - ה), כי פרי הבטן הוא הטוב והחביב יותר, ובקללה איחר אותו (למאוחר יותר), כי העונש יגיעהו תחלה לנכסיו ואם לא ישוב, ישיגהו בפרי בטנו. וכן הקדים בברכות נגיפת האויבים קודם הברכה באסמיך ובכל משלח ידך (פסוקים ז - ח), כי ניצחון על האויבים הוא להם הכבוד והצורך הגדול בכיבוש הארצות ובישיבתם לבטח בין העמים, ובקללות הקדים את המארה בכל משלח ידך ואחר כך את הנגיפה מפני האויבים, (ההפסד הצבאי), (פסוקים כ - כה), כי הוא העונש שיגיע אליהם באחרונה, וכן יגלו בסוף מהארץ".

לפי האברבנאל, לא ניתן להחשיב את ימי בית שני כ"גאולה", מפני שרוב העם נשאר בחוץ לארץ, השיבה הייתה ברישיון של כורש, מלך פרס, ברוב התקופה עם ישראל היה משועבד לעמים אחרים (פרס, יוון, רומא), השכינה לא שרתה בבית המקדש, ועוד. לכן הקללות בפרשת בחוקותי וגם כאן, נאמרו על כל התקופה, מאז חורבן בית ראשון, אם כי רוב הקללות בפרשה זו מתייחסות לימי בית שני והגלות שבאה בעקבותם. למשל, נאמר בפסוק ל"ו, "יוֹלֵךְ ה' אֹתְךָ וְאֶת מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ אֶל גּוֹי אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ", כלומר ,למקום אחד ובפסוק ס"ד נאמר: "וֶהֱפִיצְךָ ה' בְּכָל הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ. הפסוק הראשון מתאים לגלות הראשונה לבבל ואילו השני, לגלות השניה. לגבי פסוק ס"ח: "וֶהֱשִׁיבְךָ ה' מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ", לפי יוסף בן מתתיהו, אכן, במהלך המרד, הרומאים העבירו יהודים למצרים באניות.

מה אפשר ללמוד מפסוקים מז - מח: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא-עָבַדְתָּ אֶת-ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל. וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ ה' בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל צַוַּארֶךָ עַד הִשְׁמִידוֹ אֹתָךְ.

פשט הפסוק, שעזיבת המצוות כאשר המצב טוב ושמח, יוביל בסוף לשעבוד קשה לגויים. לימוד חשוב נוסף הוא, שכאשר טוב לנו מבחינה חומרית, ויש הצלחות וסיפוק עצמי, לעתים מתחילים להתנשא ולזלזל במצוות, במקום לייחס את מצבנו לברכת ה'ובמקום להודות לו ולקיים מצוות בזמן שמחה.

יחד עם זאת, אפשר לפרש את הפסוק אחרת – שיש לקיים את המצוות בשמחה. לפי פרשנות זו, שואל הרב יעקב אריאל בספרו "מאהלי התורה", מדוע מגיעים עונשים נוראים כל כך רק בגלל שהעם לא עובד את ה'בשמחה. האם לא מספיק לעבוד את ה'סתם? הוא מסביר שהתורה מדגישה במספר מקומות, גם בפרשתנו, את החשיבות של קיום המצוות מתוך שמחה, כגון, "וְשָׂמַחְתָּ בְכָל-הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן-לְךָ", במצוות ביכורים. התשובה היא שקיום מצוות באופן מלא, תלוי גם בשלמות נפשית ובהזדהות מלאה, מכל הלב, דהיינו במצב של שמחה. מי שעצוב או אדיש או שלא מזדהה עם מה שהוא עושה, אינו שלם. לכן עבודת ה'שלו אינה שלמה, אלא פעולה טכנית ברובה. גם לה

יש ערך, אך התורה אינה מסתפקת בה. מי שרחוק נפשית מהמצווה מתרחק מה', מה שעלול להביא, בסופו של דבר, לגלות מהארץ.
תנועות החסידות הדגישו מאוד את הפן החשוב הזה שבקיום מצוות ומקיימות את הנאמר בתהילים ק, ב: עִבְדוּ אֶת-ה' בְּשִׂמְחָה; בֹּאוּ לְפָנָיו, בְּרִנָּנָה.

מהן הקללות הנוראות ביותר?

אולי פסוקים נג – נו: וְאָכַלְתָּ פְּרִי-בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ...
במגילת איכה ד, י, המתארת את ירושלים בעת חורבן הבית הראשון, נאמר: יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן; הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ, בְּשֶׁבֶר בַּת עַמִּי". גם יוסף בן מתתיהו כותב (מלחמות היהודים ו' 201), על אישה שהמיתה את בנה בשעת המצור שלפני חורבן בית שני ולבסוף אכלה את בשרו.
גם בספר מלכים ב, פרק ו מתוארות, בצורה מזעזעת, תוצאות הרעב בימי המלך יורם בן אחאב: וַיְהִי רָעָב גָּדוֹל בְּשֹׁמְרוֹן וְהִנֵּה צָרִים עָלֶיהָ עַד הֱיוֹת רֹאשׁ חֲמוֹר בְּשְׁמֹנִים כֶּסֶף וְרֹבַע הַקַּב חרי יוֹנִים בַּחֲמִשָּׁה כָסֶף. וַיְהִי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עֹבֵר עַל הַחֹמָה וְאִשָּׁה צָעֲקָה אֵלָיו לֵאמֹר: הוֹשִׁיעָה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ. וַיֹּאמֶר: אַל יוֹשִׁעֵךְ ה', מֵאַיִן אוֹשִׁיעֵךְ הֲמִן הַגֹּרֶן אוֹ מִן הַיָּקֶב. וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ: מַה לָּךְ? וַתֹּאמֶר: הָאִשָּׁה הַזֹּאת אָמְרָה אֵלַי: תְּנִי אֶת בְּנֵךְ וְנֹאכְלֶנּוּ הַיּוֹם וְאֶת בְּנִי נֹאכַל מָחָר. וַנְּבַשֵּׁל אֶת בְּנִי וַנֹּאכְלֵהוּ וָאֹמַר אֵלֶיהָ בַּיּוֹם הָאַחֵר: תְּנִי אֶת בְּנֵךְ וְנֹאכְלֶנּוּ וַתַּחְבֵּא אֶת בְּנָהּ. וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת דִּבְרֵי הָאִשָּׁה וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וְהוּא עֹבֵר עַל הַחֹמָה וַיַּרְא הָעָם וְהִנֵּה הַשַּׂק עַל בְּשָׂרוֹ מִבָּיִת.

איזה עוד קללות התקיימו במציאות? היכן ומתי?

האברבנאל מפרש את פסוק ס"ד, "וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ עֵץ וָאָבֶן", כמרמז על האנוסים בספרד ובפורטוגל בימיו. רבים התנצרו, למרות שידעו שה"אֱלֹהִים הָאֲחֵרִים", הם "עֵץ וָאָבֶן". הוא מפרש את פסוק ס"ה: "וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא תַרְגִּיעַ וְלֹא יִהְיֶה מָנוֹחַ לְכַף רַגְלֶךָ וְנָתַן ה' לְךָ שָׁם לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ", כתיאור האנטישמיות, <u>אשר, באופן פרדוקסאלי, מנעה את טמיעת ישראל בין העמים</u>, ובכך בעצם שמרה על המשך קיום העם.
מבאר הרמב"ן על פסוק מ"ט, "ואמר יִשָּׂא ה' עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ", כי באו אספסינוס וטיטוס בנו עם חיל גדול רומי בארץ ולכדו כל ערי יהודה הבצורות, והצר להם מאד, כמו שידוע בספרים שלכדו גם חומות ירושלים ולא נשאר אלא בית המקדש וחומת העזרה, והיו אוכלים בשר בניהם ובנותיהם. וכאשר נלכדה גם היא אז התקיים "וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל הָאֲדָמָה". ואז שבו הרומיים לארצם ובידם גלות ירושלים וביד עמים רבים אשר אתם מיוון ומצרים וארם ויתר עמים רבים, ונתקיים (פסוק ס"ד) וֶהֱפִיצְךָ ה' בְּכָל הָעַמִּים וגו'.
הוא מוסיף: והכתובים הבאים אחר כך הם עונשם בגלות, וכן "וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלָאִים לְךָ מִנֶּגֶד" (פסוק סו) מפני פחדנותינו בגלות ביד העמים הגוזרים עלינו גזירות תמיד. והנכון, שהוא רמז לדורות ההם שהיו בזמן חורבן הבית השני, כי היו מתנכלים להם להאבידם לגמרי, על כן אמר אחריו

(פסוק ס"ח) וְהֶשִׁיבְךָ ה' מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת, שהיה זה כאשר כלו להוציאם מן הארץ. ורבותינו אמרו (פתיחתא דאסתר רבה), ולמה למצרים? לפי שזה כיעור ורע לעבד (שיצא ממצרים) כשהוא חוזר לרבו הראשון. אם כן, הזכיר מצרים דרך תוכחות.

אבל אחרי היותנו בגלות בארצות אויבינו לא נתקללו מעשה ידינו ולא אלופינו ועשתרות צאננו ולא כרמינו וזיתינו ואשר נזרע בשדה, (כי בד"כ לא היו ליהודים שדות), אלא אנחנו נמצאים בארצות כשאר העמים יושבי הארץ ההיא, או בטוב מהם שרחמיו עלינו, כי ישיבתנו בגלות היא בהבטחה שאמר לנו (ויקרא כו, מד) "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה'אלהיהם".

וכבר פירשתי בסדר אם בחקותי (שם, שם טז) סוד הברית הזאת, וכי הוא על זמן גלותנו היום ביד החיה הרביעית – (אולי חזיר, דהיינו רומי בנבואת דניאל, אחרי בבל אריה, פרס – דוב, ויוון - נמר). ואחר כן הבטיח את הגאולה ממנו.

נוסיף שאין הכרח לומר שכל הקללות התקיימו ולחפש את קיומן, כי הקללות בדרך כלל יבואו בהתאם לאופי ולחומרת העבירה שנעברה, בדרך כלל בצורה של מדה כנגד מדה. אם לא נעברו כל העבירות או שחלקן נעברו בצורה לא כל כך חמורה, אין הכרח שיבואו כל הקללות. באותה מידה, לא בהכרח יבואו כל הברכות על קיום מצוות, במידות שונות.

האם חלק מהקללות התקיימו גם בעת המודרנית?

לצערנו, חלקן התקיימו בישוב היהודי עד קום המדינה. בשנות ה- 20 של המאה הקודמת היו שנות בצורת, קשיים כלכליים, מחלות, ורעב אשר גרם ליהודים רבים לרדת מן הארץ. היו קשיים ביטחוניים בפרעות הערבים (תר"פ, תרפ"ט, תרצ"ו), ועויינות מצד שלטון המנדט הבריטי. במלחמת תש"ח נפלו כ - 6000 יהודים וגם נפילה בשבי. אמנם עברנו את התקופות האלו בגבורה והקמנו מדינה לתפארת, אך בתכנון נכון יותר ואולי יותר שמירת מצוות, יתכן שהדברים יכלו להתנהל עם פחות קורבנות וקשיים.

סיכום פרק כח

בפרק ראינו את הברכות שיבואו לעם על קיום המצוות, ומנגד, הקללות העלולות לבוא על אי - קיומן ועבירה עליהן. ראינו שהברכה האולטימטיבית היא שהעם יגיע לרמת קדושה גבוהה. ראינו שרבות מהקללות התקיימו במהלך ההיסטוריה היהודית. בנוסף, ראינו כמה חשוב לעבוד את ה' בשמחה דווקא.

פרק כט – חתימת הברכות והקללות וההקדמה לברית? האם לא אכלו לחם 40 שנה?

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עֲבָדָיו וּלְכָל אַרְצוֹ. הַמַּסֹּות הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם. וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ, עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא בָלוּ שַׂלְמֹתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם וְנַעַלְךָ לֹא בָלְתָה מֵעַל רַגְלֶךָ. לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שְׁתִיתֶם לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. וַתָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּכֵּם. וַנִּקַּח אֶת אַרְצָם וַנִּתְּנָהּ לְנַחֲלָה לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן. (דברים כט, א-ח)

מה כוונת בפסוק ג? מה מיוחד ב - "הַיּוֹם הַזֶּה"?

האברבנאל מסביר את הפסוק כשאלה: האם "לֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה", את כל הנסים שעשה לכם במצרים ובמדבר? ובכל זאת, לא ידעתם ולא ראיתם.

לעומת זאת מפרש רש"י: עד היום הזה - שמעתי שבאותו היום נתן משה את ספר התורה לבני לוי כמו שכתוב בפרשת וילך, (דברים לא, ט), "וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכ�ֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי"... באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו: משה רבינו, אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה וניתנה לנו. ומה אתה משליט את בני שבטך עליה, ויאמרו לנו מחר "לא לכם ניתנה - לנו ניתנה (התורה)". ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם: היום הזה נהיית לעם וגו'. היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום.

מה כוונת פסוק ה - לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם? האם בכלל לא אכלו לחם 40 שנה?

זה די מובן כי בדרך כלל ב - 40 שנות הנדודים במדבר, בני ישראל לא היו במקומות שבהם יכלו לגדל חיטה או לנטוע כרמים.

מפרש הרמב"ן: לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שְׁתִיתֶם - הטעם, לא אכלתם ממנו שתוכלו לחיות ממנו, כי עיקר מחייתם במן הייתה, למען תדעו כי אני ה׳אלהיכם המחיה אתכם במעשה הנס. ואין טעמו שלא אכלו לחם כלל כמו "לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי", (ע"י משה, לעיל ט, ט), כי בקצת העתים היה לישראל במדבר לחם, כמו שכתוב (שם ב, כח - כט) "אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּרֵנִי וְאָכַלְתִּי וּמַיִם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן לִי וְשָׁתִיתִי רַק אֶעְבְּרָה בְרַגְלָי. כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָר. ורבותינו הזכירו (יומא עה:) דברים שתגרי (סוחרי) אומות העולם מביאים להם במדבר.

אבל כמעט בכל 40 השנה באמת לא אכלו לחם, אלא מן.

סיכום פרק כט - חלקי

הפרק משמש כעין חתימה לפרשת הברכות והקללות. ראינו פירושים לפסוק ג "וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה" – מה מיוחד ליום הזה, ושבמשך 40 השנה, בני ישראל כמעט שלא אכלו לחם, אלא מן.

<u>הרעיון המרכזי של פרשת כי תבוא</u>

הרעיון המרכזי בפרשה הוא הברכות המגיעות על שמירת המצוות והקללות על אי - שמירתן. לצערנו, ראינו שבמהלך תולדות עם ישראל, כנראה שיותר קללות התקיימו מאשר ברכות, וזאת בגלל שברוב התקופות, בארץ ישראל (שהיא המקום העיקרי לקיום המצוות), רוב העם לא קיים את מצוות התורה. מגמה זו נמשכת גם היום.

פרשת נִצָּבִים

פרק כט – המשך - ברית עולם בין ה׳ לישראל שנכרתה לפני הכניסה לארץ; שוב אזהרה שלא להתפתות לעבודה זרה ולהתמכרות לתאוות; גורל עשרת השבטים אשר לא שמרו את הברית; שממת ארץ ישראל; ערבות הדדית

אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם – רָאשֵׁיכֶם, שִׁבְטֵיכֶם, זִקְנֵיכֶם, וְשֹׁטְרֵיכֶם - כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל. טַפְּכֶם, נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ, מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ. לְעָבְרְךָ בִּבְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם. לְמַעַן הָקִים אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב. וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת הָאָלָה הַזֹּאת. כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם. (דברים כט, ט-יד)

לאיזה יום הכוונה במילים ״אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם״?

לפי רש״י, מדובר ביום מותו של משה. (יתכן שלאו דווקא יום מותו אלא קרוב אליו). דבר אחר, ״אַתֶּם נִצָּבִים״ - לפי שישראל יצאו מפרנס לפרנס (ממנהיג למנהיג), ממשה ליהושע, עשה אותם מצבה (התייצבות), כדי לזרזם ולסמן את חילופי המנהיגות.

באיזה ברית מדובר?

הרמב״ן מבאר את פירוש רש״י לפסוק יז: ״פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט... לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם...״, לכן אני צריך להשביעכם״. והטעם, לומר שאני צריך להביאכם באָלָה ובשבועה עתה בברית הזאת, מיראתי שאולי יפתה לב מקצתכם לשיקוצי מצרים כפי שעשיתם בעגל, או לשיקוצי עמון ומואב אשר ראיתם בדרך כמו שהיה לכם בבעל פעור, כי בברית הראשונה בשעת מתן תורה לא היו שם אלות וקללות״, (כי עדיין לא נכשלו בעבודה זרה). מטרת הברית להזהיר אותם בצורה קשה ומוחשית בפני פיתויי העבודה הזרה אשר ייפגשו אתה בארץ כנען, אשר כנראה הייתה מפתה מאוד.

מה הכוונה ״לְמַעַן הָקִים אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם״? האם רק היום נהיו בני ישראל לעם ה׳?

יתכן שעכשיו, ערב הכניסה לארץ ישראל, נוצר מצב חדש ושונה באופן מהותי, בקשר שבין עם ישראל לה׳. לעומת הקשר הפאסיבי מצד ישראל, שנוצר לאחר יציאת מצרים ובעת השהייה במדבר, כעת מדובר בקשר תמידי, אקטיבי וחזק, המחייב יותר.

מי הם "אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם"?

רש"י: וְאֶת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה - ואף עם הדורות העתידים להיות.

איך אפשר לחייב את הדורות הבאים בברית שלא היו נוכחים בה? למה שהתורה תחייב אותנו היום?

לפי האברבנאל (דברים כט, ט), מי שמקבל זכות כלשהי כגון ירושה, מקבל גם את ההתחייבויות הנלוות לזכות, כגון את החובות שהשאיר אביו. מפני שהעם זכה לכך שה׳ הציל אותם משעבוד מצרים, הם קיבלו על עצמם את החיוב במצוות.

עכשיו כנגד הזכות של ירושת הארץ, יש צורך בכריתת ברית חדשה כדי להבהיר שהזכות לארץ ישראל מותנית בקיום המצוות. לכן החובה חלה גם על הצאצאים, היורשים את הזכויות.

האברבנאל מביא את נבואות יחזקאל לגולים לבבל (כ, לב – לד): "וְהָעֹלָה עַל רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיֶה כַגּוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׁרֵת עֵץ וָאָבֶן. חַי אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם. וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפוֹצֹתֶם בָּם, בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה". אחר כך מתאר הנביא את ייסורי העם בגלות, עד לחזרה לארץ ישראל. עם ישראל אינו יכול לברוח מייעודו ולנסות להתבולל בין העמים.

האברבנאל קושר את הנבואה למתנצרים ולאנוסים בספרד, אשר ניסו להשתחרר מהברית עם ה׳, ללא הצלחה. בדורות האחרונים מודגש הדבר עוד יותר, כאשר יהודים שניסו בכל כוחם להתבולל בין עמי אירופה, נשלחו ע"י הנאצים למחנות ההשמדה, כמו כל שאר היהודים. הברית ממשיכה להתקיים למרות הכל.

הרב יצחק עראמה, בעל ספר עקדת יצחק, פירש שהברית הזאת היא כעין חוק טבע. אם בני ישראל מנסים לברוח מהברית, פועל יוצא מכך, ולא עונש אקטיבי, הוא הסרת ההגנה מצד ה׳, ולכן כעין כליה עצמית.

כִּי אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֵת אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם. וַתִּרְאוּ אֶת שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֵת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאָבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם. פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם ה' אֱלֹהֵינוּ, לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם - פֶּן יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה. וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר: שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ, לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת הַצְּמֵאָה. לֹא יאֹבֶה ה' סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף ה' וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה ה' אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם. וְהִבְדִּילוֹ ה' לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה. (דברים כט, טו-כ)

מה זה "שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה"?

רש"י מפרש" שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה - שורש מגדל עשב מר, כגידין שהם מרים, כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם.

מה הכוונה במילים: "וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ"?

לפי הרמב"ן, מדובר באדם הצוחק על האיום של הברית, אולי כדי לא להיות מוגבל או מחויב על ידה, ואומר "לי זה לא יקרה". הוא יראה שזה יקרה ועוד איך. הוא מוסיף "כי נפש האדם הָרָוָה, (אחרי שתיה), שאיננה מתאווה לדברים הרעים לה, כאשר תבוא בלבו קצת תאווה והוא ימלא תאוותו, אז יוסיף בנפשו תאווה יתירה ותהיה צמאה מאד לדבר ההוא שאכל או שעשה, יותר מבראשונה, ותתאווה נפשו עוד לדברים רעים שלא הייתה מתאווה להם מתחלה". הרמב"ן מתאר תהליך התמכרות. באופן פרדוקסאלי, תאוותיו של האדם גוברות, ככל שהוא מנסה להשביע אותן יותר, כמו אדם המתחיל להשתמש בסמים, אשר זקוק למנות גדולות והולכות, ככל שהוא משתמש יותר ובסוף הוא מתמכר לחלוטין.

הוא מביא דוגמא של אדם המתאווה ל"זימת הנשים היפות", (תאווה מינית או גרוי מיני). הוא עלול להיות כל כך שטוף בזימה, שיבוא אפילו על זכר או בהמה (אם אינו מוצא אישה זמינה), כעניין שהזכירו חכמים (מסכת סוכה, נב): "איבר קטן לו לאדם – (אם) משביעו – (הוא) רעב. (אם) מרעיבו - שבע", כלומר שכאשר אדם מנסה להשביע את תאוותיו הוא תמיד ירעב לעוד והתאווה לא תדע שובע. לעומת זאת, אם הוא שולט על תאוותיו ולא מנסה לרדוף אחריהן, הוא מרגיש שבע ורגוע. הוא מפרש את המונח "שרירות לב" כהתחזקות התאוות, (שרירות מלשון שריר חזק, כלומר אטימות או עיקשות הלב). הוא יוסיף נפשו הָרָוָה (אחרי ששתה), עם הצמאה, כי יתאווה ויצמא למה שהיה שבע ממנו קודם ויישאר לעולם צמא.

בעל ה"עקידת יצחק", מפרש שהכוונה לאדם הכופר בתורה וטוען שמאחר שאינו מקבל אותה, היא אינה מחייבת אותו, (כמו חלק מהציבור היהודי היום, שאינו מרגיש זיקה כלשהי למצוות היהדות ומבחינתו אינן מחייבות אותו כלל). אדם כזה עדיין ירצה אולי להנות מעובדת היותו יהודי מבחינת הלאום. הוא רוצה להנות מהזכויות של להיות יהודי, (והזכות לארץ ישראל), מבלי לקבל את החובות שכרוכות בכך. התורה מבהירה שלא יצליח לו לאורך זמן ולא בטוח שצאצאיו של אדם כזה יישארו יהודים.

מה הכוונה – "לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת-הַצְּמֵאָה"?

רש"י מפרש "הָרָוָה" - שוגג שהוא עושה עבירה, כאדם שיכור שהוא עושה שלא מדעת – מלשון "רוויה". "הַצְּמֵאָה" - שהוא עושה מדעת ומתאווה, לפי שה' יוסיף לו פורענות על מה שעשה עד הנה בשוגג ולא העניש עליו. עתה הוא גורם לכך שה' יצרף את השגגה עם הזדון וייפרע ממנו על הכל. כלומר שהעובד עבודה זרה, ייענש גם על דברים שעשה לפני כן בשוגג.

הרמב"ן מסביר שאדם כזה, ההולך אחר תאוותיו, יעשה "דווקא" ויצמיח את הלענה, אחרי שהוא שומע את האלה, ותאוותיו עלולות להתחזק.
האבן עזרא מפרש שהצדיק נמשל ל - "רָוָה", כעץ שתול על פלגי מים (ירמיהו יז), והרשע ל – "צְמֵאָה", כערער בערבה (שם). הכוונה ש - "שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי", אע"פ שאלך בשרירות לבי, כי בצדקת הצדיקים אחיה והם יצילו אותי, כי הם רבים ואני יחיד חוטא והוא יתוסף אל הָרָוָה. על כן כתוב אחריו "לֹא יֹאבֶה ה' סְלֹחַ לוֹ". לא יוכל לסמוך על זה כי התייחסות ה' היא אישית.

מהן "אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה"? האם התקיימו?

זה העונש שיבוא על עובדי העבודה הזרה. ניתן לומר, שכל זה התקיים אצל עשרת השבטים בממלכת ישראל, אשר לרוב עבדו עבודה זרה והיו רחוקים מאוד מקיום המצוות, במשך כ - 200 שנות קיום הממלכה. הם יצאו לגלות יותר מ - 150 שנה לפני ממלכת יהודה ולמעשה רובם נעלמו כיהודים.

מה עלה בגורלם של עשרת השבטים?

יש הטוענים כי לפני חורבן ממלכת ישראל, רבים מתושבי הממלכה נמלטו לממלכת יהודה ששמרה על עצמאותה. לביסוס טענתם הם משתמשים בממצאי חפירות ארכאולוגיות שנערכו בירושלים מהן עולה כי אוכלוסיית העיר הכפילה את עצמה פי כמה וכמה בתקופה שלאחר הגליית האשורים את תושבי ממלכת ישראל - דבר האפשרי רק אם חלה הגירה של ישראלים מהצפון אל ממלכת יהודה. אם כך, למעשה רבים מעשרת השבטים לא נעלמו, אלא נטמעו בשבטי יהודה ובנימין.
למרות הצורה שבה מתוארת ההגליה לאשור בספר מלכים, מסתבר שלא כל תושבי ממלכת ישראל הוגלו לאשור. כך עולה גם מהאנאלים של תגלת פלאסר השלישי שטוען שהגלה "רק 27,290 איש מהעיר שומרון" ואת היתר השאיר במקום עם הטלת מס כבד עליהם. בנוסף, המקורות האשוריים טוענים כי רק 13,250 איש הוגלו מהגליל, מבלי למנות את מניין הגולים מעבר הירדן המזרחי. מדובר בחלק קטן, יחסית מכלל תושבי הממלכה.
הדעות לגבי מציאת השבטים האבודים חלוקות אף הן. לפי חלק מהדעות, השבטים אבודים לעד ולא יחזרו אף בעת קיבוץ הגלויות. אחרים טוענים כי יחזרו באחרית הימים ויש האומרים כי חזרתם מהגלות מותנית בחזרתם בתשובה. בסוף ספר יחזקאל (פרק מ"ח), מתאר הנביא את החלוקה העתידית של ארץ ישראל לשלושה עשר חלקים: עשרת השבטים, שבטי ממלכת יהודה וגם הכוהנים והלווים, שהפעם יהיה להם חלק בתוך נחלותיהם של שבטי ישראל. הסוברים שעשרת השבטים אכן יחזרו, מסתמכים על נבואת יחזקאל כהוכחה לכך.
לפי מר זוטרא, גלו עשרת השבטים גם לאפריקה, (מסכת סנהדרין צד, א והתלמוד הירושלמי, סנהדרין פרק י, ה), ויש אומרים שהם חזרו כבר בזמנו לארץ ישראל.

ברחבי העולם, ובעיקר בדרום-מזרח אסיה, נמצאות קבוצות אתניות המקיימות, מסיבות שונות, מנהגים המזכירים מנהגים יהודיים קדומים. יש המזהים אותן עם צאצאי עשרת השבטים, אך לאחדות מהקבוצות אין, בסבירות גבוהה, קשר עם עשרת השבטים.

המונח "עשרת השבטים" מיוחס לקבוצות הבאות:

פתאנים - אפגניסטן

הקשמירים - פקיסטן

צאצאי יהודי קאיפנג - סין

ישנן עוד קהילות שונות בסמרקנד, אוזבקיסטן ואזור מרכז אסיה המזוהים במחקר כמתאימים לזיהוי עם עשרת השבטים, ועד השבטים האינדיאנים בערבות ארצות הברית. לכולם יש מסורות ברמות שונות על היותם צאצאים של עשרת השבטים בנדודיהם.

להלן רשימת קהילות יהודיות שטוענות ומייחסות עצמן או המיוחסות על ידי חוקרים מסוימים כצאצאי עשרת השבטים:

היהודים הקווקזים - בדרום רוסיה

יהדות בוכרה - לפי מסורת שרווחה אצלם הם מצאצאי עשרת השבטים, חלקם אף מייחס עצמו על שבט יששכר ושבט נפתלי.

יהדות כורדיסטן - לפי מסורת הרווחת אצל יהודי כורדיסטן הם מצאצאי עשרת השבטים.

יהדות פרס - לפי המתואר במקרא, ממלכת אשור כללה גם את פרס המודרנית וייתכן שעשרת השבטים ש"הוגלו אשורה", הוגלו בין היתר גם לפרס.

יהודי האִיגְבּוֹ (Igbo Jews) או בשמם האחר "אִיבּוֹ בני-ישראל", הם קהילה דתית בתוך הקבוצה האתנית של בני האיגבו בניגריה, אשר חבריה פועלים על פי הדת היהודית ומאמינים כי אבות-אבותיהם היו יהודים אשר היגרו מארץ ישראל למערב אפריקה לפני כ - 1,500 שנה.

יהודי האיגבו אינם היחידים אשר טוענים לזיקה ליהדות ולהיותם צאצאים ליהודים בניגריה. קיימות קהילות נוספות במדינה זו המנהלות פולחן ואורח חיים יהודי. בין קהילות אלו ניתן למצוא את הקהילה היהודית ביורובאלאנד (אנ'), בית ישראל מגאנה. יהודי האיגבו מייחסים עצמם על השבטים גד, זבולון ומנשה.

יהדות הודו - לחלק מיהודי הודו ישנה מסורת שהם מצאצאי עשרת השבטים. אלפים מיהודי קיצ'ין בדרום הודו, קהילת "בני ישראל" ממערב הודו, "בני מנשה" מצפון מזרח הודו, אף עלו ארצה והתגיירו.

יהדות אתיופיה - אחת מההשערות על מוצא יהדות אתיופיה היא שמקורה בשבט דן, זאת בעקבות הופעתו המסתורית של אלדד הדני במאה התשיעית, שסיפר ששבט דן יושב בחבש והדיווח של ההיסטוריון הערבי איבן האוקל על ממלכת הדני בצפון מערב אתיופיה במאה ה - 10.

יהדות אפגניסטן - יש כאלה שסבורים כי היישוב היהודי באפגניסטן החל עם גלות עשרת השבטים בידי אשור. ד"ר אביגדור שחן שחקר את שבט הפתאנים באפגניסטן טוען בספרו "אל עבר הסמבטיון" כי הם צאצאי עשרת השבטים וכי לאחר "שמקלפים" את מעטה האסלאם מגלים מנהגים יהודיים רבים כמו סמלים של מגן דוד והמנורה, וקמעות של שמע ישראל. בית המלוכה האפגני החזיק בספר העתיק "מחזן-אי-אפגני" שמתאר את הקשר של שבטי הפתאנים לבני משפחת שאול המלך. גם יהודי אפגניסטן מצדדים בטענה כי שבטים מוסלמים באפגניסטן הם צאצאי עשרת השבטים.

ישנם כאלה שטוענים כי היפנים הם מבני עשרת השבטים, כשהם מסתמכים על הדמיון לכאורה בין מילים בשפה העברית למילים בשפה היפנית, על דמיון לכאורה שבין דת השינטו לבין היהדות ועל הדמיון כביכול שבין סיפורי התנ"ך לבין סיפורי העם היפניים.

לבני הקבוצה האתנית הקרויה לֶמבה, היושבים בדרום אפריקה, זימבבואה, מלאווי ומוזמביק, ישנה מסורת שלפיה הם שבט ישראלי אבוד, ולפי המסורת שלהם הם צאצאי אנשים (עם דגש על אבותיהם הזכרים) שעזבו את ירושלים (שהייתה בתחומי ממלכת יהודה) ומונים כ - 70,000 נפש. לפני 2,500 שנה נדדו עד לעיר צנעא שבתימן, שממנה הם המשיכו בנדודיהם לאפריקה עד שהגיעו למקום מושבם בדרום אפריקה ובסביבותיה. דבר זה מעיד שייתכן והלמבה הינם צאצאי תושבי ממלכת יהודה ולא צאצאי תושבי ממלכת ישראל, כפי שנהוג לחשוב. בני הלֶמבה שומרים שבת, לא אוכלים חזיר או מאכלים האסורים בתורה, שוחטים בהמות בדומה ליהודים, מלים תינוקות, ומשתמשים במגן דוד על מצבות. בחלקם נמצא DNA של גֶן כוהנים.

נזכיר כי סימנים תרבותיים יהודיים אצל קבוצות אתניות יכולים לנבוע מגיור או מהשפעה יהודית אחרת ולאו דווקא מהיותם בני הקבוצה האתנית מצאצאי בני ישראל המקראיים. על מנת לברר ניתן כמובן לערוך בדיקות DNA.
המקור: ויקיפדיה, עשרת_השבטים.

וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן, בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנָּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה, וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר חִלָּה ה' בָּהּ. גָּפְרִית וָמֶלַח, שְׂרֵפָה כָּל אַרְצָהּ, לֹא תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא יַעֲלֶה בָהּ כָּל עֵשֶׂב, כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבֹיִים אֲשֶׁר הָפַךְ ה' בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ. וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם: עַל מָה עָשָׂה ה' כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת? מֶה חֳרִי הָאַף הַגָּדוֹל הַזֶּה? וְאָמְרוּ: עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם, אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ

אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם, אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם. וַיִּחַר אַף ה' בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא עָלֶיהָ אֶת כָּל הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה. וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה. הַנִּסְתָּרֹת לה' אֱלֹהֵינוּ, וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם, לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. (דברים כט, כא-כח)

האם התיאור של הארץ הוא מדויק? באיזו תקופות?

כפי שתיארו רבים אשר הגיעו לארץ ישראל בימי הביניים ועד המאה ה - 19, התיאור של השממה, מיעוט האוכלוסין והזנחה, אכן אפיין את הארץ.

כפי שתיאר הרמב"ן, באגרתו משנת 1267, את אשר ראו עיניו בארץ: "...ומה אגיד לכם בעניין הארץ, כי רבה העזובה וגדול השיממון. וכללו של דבר, כל הקדוש – חרב יותר מחברו. ירושלים יותר מן הכל, וארץ יהודה יותר מן הגליל...".

תמונה דומה מתאר סמואל קלמנס, (1835 – 1910), הידוע בשם העט מארק טווין, הסופר האמריקני המפורסם, אשר ביקר בארץ ב- 1867. הוא עבר בה כעיתונאי מטעם עיתון קליפורני, בחברת צליינים לאורכה ולרוחבה, ואת התרשמותו חקק בספרו "מסע תענוגות לארץ הקודש". הנה קטעים מדבריו: "...ארץ שממה שאדמתה עשירה למדי, אלא שכולה עולה שמיר ושית, מרחב דומם ואָבֵל. יש כאן עזובה שאפילו הדמיון אינו יכול להעניק לה תפארת חיים ומעש. הגענו בשלום להר תבור... כל הדרך לא ראינו נפש חיה. בשום מקום כמעט לא היה לא עץ ולא שיח, אפילו הזית והצבר אותם ידידים של אדמה זיבורית (=מסוג גרוע) כמעט אין בארץ... ארץ ישראל יושבת בשק ואפר, מרחף עליה כישופה של קללה, ששדפה את שדותיה, ואסרה את תעצומות כוחה באזיקים. ארץ ישראל שוממה וחשוכת חמדה...".

מהן "הַנִּסְתָּרֹת" ו – "הַנִּגְלֹת" בפסוק כח?

רש"י מפרש: הַנִּסְתָּרֹת לה' אֱלֹהֵינוּ - ואם תאמרו מה בידינו לעשות? אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד שנאמר "פֶּן-יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ וגו', ואח"כ כתוב "וְרָאוּ אֶת-מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא", והלא אין אדם יודע במטמוניו של חברו. אומר הקב"ה: אין אני מעניש אתכם על הנסתרות, שהן לה' אלהינו והוא יפרע מאותו יחיד, אבל "הַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ" לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יענישו את הרבים. בספר תורה יש ניקוד על "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ", (וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם), לדרוש שאף על הנגלות לא העניש את הרבים על עוונות המעטים, עד שעברו את הירדן, משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה.

הרמב"ן מסכים עם פירוש רש"י ומוסיף: "ודעתי בדרך הפשט, כי "הנסתרות" הם החטאים הנסתרים מן העושים אותם, כמו "שגיאות מי יבין מנסתרות נקני" (תהלים יט, יג)". הנסתרות

(השגגות), הם לשם לבדו, אין לנו בהן עוון, אבל הנגלות שהם הזדונות, לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת חוקת עולם. ולפי שהביא באלה לעשות כל המצווה, הוציא מן החרם את העושה בשגגה שלא יתקלל באלה הזאת".

הרשב"ם מפרש ש"הַנִּסְתָּרֹת" הם ה"ארורים" שבפרשת כי תבוא, שלא ניתן להענישם ביד בית דין אלא ביד הקב"ה, מפני שהם נעשים בסתר, ללא עדים.

מהי ה"ערבות ההדדית" שרש"י מזכיר ומה השלכותיה?

במובן המילולי, ערבות הדדית היא אחריות של הקהילה כלפי כל אחד מחבריה, ושל כל אחד מחברי הקהילה כלפי הכלל.

במאה ה-20 עקרון הערבות ההדדית בא לידי ביטוי באידאולוגיית הקואופרציה, המתבטאת בפועל במוסדות חברתיים קואופרטיביים. הקיבוץ בפרט, וישובים שיתופיים אחרים בהתיישבות העובדת, הוקמו על בסיס אידאולוגיה זו.

נקבע על ידי חז"ל כלל מוסרי והלכתי לציון ערבות הדדית – "כל ישראל ערבים זה לזה". משמעותו היא כי כל יהודי נושא באחריות על קיום המצוות של חברו בארץ ישראל. מביאים, בשם רבי שמעון בר יוחאי (ויקרא רבה ד), משל על אדם המפליג באנייה ועושה חור בתחתית האנייה בתאו הפרטי. לתדהמת הנוסעים באנייה הוא טוען שזכותו לעשות חור בחדר ששילם עליו, תוך התעלמות מכך שכל האנייה תטבע. כל ישראל נמצאים באותה סירה.

יהודים רבים שאינם שומרי מצוות אינם מבינים מדוע אכפת ליהודים שומרי מצוות מחילול שבת ב"איזור חילוני", לדוגמא. ע"פ עקרון הערבות ההדדית, אף שומרי השבת נפגעים ונענשים בגלל חילול השבת של יהודים אחרים, אם לא יעשו כל שביכולתם למנוע זאת. העקרון של "חיה ותן לחיות", אינו שייך לתחום שמירת מצוות היהדות ולהיפך, קיבוץ הגלויות שאנחנו עדים לו בדורות האחרונים מעצים ומדגיש את עקרון הערבות ההדדית.

מקור חלקי: ויקיפדיה, ערבות_הדדית.

אחד הביטויים הקיצוניים ביותר של הערבות ההדדית, שהחלה אחרי הכניסה לארץ, הוא מקרה המעילה של עכן בן כרמי המתואר בספר יהושע פרק ז. בעת נפילת חומות יריחו בשעת הכיבוש, נדר יהושע נדר שכל הרכוש של העיר יוחרם לה'. עכן, שעל פי המדרש הסתמך על הפסוק "וְאָכַלְתָּ אֶת-שְׁלַל אֹיְבֶיךָ", לקח לעצמו "אַדֶּרֶת שִׁנְעָר אַחַת טוֹבָה וּמָאתַיִם שְׁקָלִים כֶּסֶף, וּלְשׁוֹן זָהָב אֶחָד חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים" וטמן אותם באוהלו. בעקבות כך נכשלו בני ישראל בקרב נגד העי ונהרגו 36 חיילים. ה' אומר כתגובה לתפילת יהושע: חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן הַחֵרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִכְלֵיהֶם. וְלֹא יָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוּם לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם עֹרֶף יִפְנוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם כִּי הָיוּ לְחֵרֶם לֹא אוֹסִיף לִהְיוֹת עִמָּכֶם אִם לֹא תַשְׁמִידוּ הַחֵרֶם מִקִּרְבְּכֶם. האשמה מוטלת בלשון רבים, על כתפי כל בני ישראל, למרות שרק אדם אחד חטא.

בעזרת האורים ותומים הגריל יהושע גורלות והגיע לשבט יהודה. בהמשך הפיל יהושע פּוּר והגיע לעכן אשר הודה במעילתו בחרם. בתגובה למעילה זו, לקח יהושע את עכן, את רכושו ואת משפחתו לעמק עכור, ודן אותו לסקילה.

סיכום פרק כט – המשך

בפרק למדנו על הברית הנוספת שנכרתה בין ה׳ לישראל ערב הכניסה לארץ – שהיה צורך בה בגלל הקשר החדש שנוצר בין ה׳ לעם, לקראת הכניסה לארץ, עם כל הקשיים והפיתויים הכרוכים בכך. ראינו שמדובר בברית עולם, לכל הדורות – גם היום, אשר קבעה את גורל ישראל לעתיד וחלה גם על היהודים המנותקים ביותר, כמו בחורבן והגלויות מהארץ ועד לשואה. ראינו שהזכות לארץ ישראל תלויה בקיום המצוות. כאשר העם אינו עומד בתנאי, בעיקר לגבי עבודה זרה וגלוי עריות, הוא גולה מהארץ והיא נשארת שממה, כפי שהעידו מבקרים בארץ במאות השנים האחרונות. ראינו שקיימת ערבות הדדית בין כלל ישראל, כאשר גם צדיקים נענשים על חטאי הרשעים, אם לא עשו כל שביכולתם למנוע את העבירות.

פרק ל – תהליך התשובה ב"אחרית הימים"; לֹא נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ - באיזו מצווה מדובר?; עיקרי התשובה; הבחירה בחיים

תהליך התשובה ב"אחרית הימים"

וְהָיָה כִי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ, וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבְךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ, כְּכֹל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, אַתָּה וּבָנֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ. וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם, מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ. וֶהֱבִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ, וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ. וּמָל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ. וְנָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל הָאָלוֹת הָאֵלֶּה עַל אֹיְבֶיךָ וְעַל שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רְדָפוּךָ. וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם. וְהוֹתִירְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ בְּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ לְטֹבָה, כִּי יָשׁוּב ה' לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב, כַּאֲשֶׁר שָׂשׂ עַל אֲבֹתֶיךָ. כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ, לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה, כִּי תָשׁוּב אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ. (דברים ל, א-י)

איזה תקופה מתוארת כאן? האם האירועים התקיימו?

לפי הרמב"ן, מדובר באירועים עתידיים, בימות המשיח, של תהליך של תשובה כללית ועמוקה של העם אל ה' ושל "וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ", אשר טרם אירע ועדיין ממתין לנו. אמנם ראינו בדורות האחרונים את השיבה לציון, אך לא באופן המתואר כאן.

יחד עם זאת, כפי שמעירה נחמה ליבוביץ, הרב קוק זצ"ל, בספרו "אורות התשובה", ראה <u>בעצם</u> הרצון של היהודים לשוב לארץ, למרות שרובם הגדול לא שמר מצוות, כניצנים הראשונים של תנועת התשובה הכללית – (כעין תשובה פיזית, לפני הרוחנית). ניתן אולי לפרש את הפסוקים הראשונים בקטע (א - ד), כשיבת ציון בימינו, כאשר התקיים "...וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבְךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. וְשַׁבְתָּ **עַד** ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ..." (פסוק ב), כשיבה ראשונית – לאומית - ציונית מהגלות, **עד** ה', אך עדיין רחוקה מתשובה שלמה, שהיא "כִּי תָשׁוּב **אָל** ה' אֱלֹהֶיךָ - (פסוק י).

תהליך זה מתאים למה שחז"ל מתארים כימי משיח בן יוסף, הקודמים לימי משיח בן דוד. משיח בן יוסף, ע"פ מסכת סוכה נב, בהתבסס על נבואות הנביא זכריה, הוא המשיח האמור לעסוק

בגאולה המעשית והחומרית של עם ישראל, ואילו משיח בן דוד, יביא את העם לשלמותו הרוחנית. ניתן להתייחס לתקופתנו כתקופת משיח בן יוסף.
במסכת סנהדרין צז, ב, מובאת מחלוקת בין התנאים רבי אליעזר ורבי יהושע האם הגאולה מותנית בתשובה. שם נאמר: רבי אליעזר אומר: אם ישראל עושים תשובה - נגאלים, ואם לאו - אין נגאלים. אמר לו רבי יהושע: אם אין עושים תשובה אין נגאלים? ! אלא הקב״ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן, וישראל עושים תשובה. לאחר שכל אחד מביא פסוקים מהנביאים והכתובים, רבי אליעזר שתק כך שדעתו של רבי יהושע, שגם אם התשובה לא תבוא מרצון אלא מתוך כפייה ואילוץ, ואולי אפילו לאחר תחילת הגאולה, היא שהתקבלה.

כתב הרמב״ם, (הלכות תשובה ז, ה): כל הנביאים, כולם ציוו על התשובה; ואין ישראל נגאלים, אלא בתשובה. וכבר הבטיחה התורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותם, ומיד הן נגאלים, שנאמר ״והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה, הברכה והקללה, אשר נתתי, לפניך; והשבות, אל לבבך ... ושבת עד ה׳ אלוהיך ... ושב ה׳ אלוהיך את שבותך ...״ (דברים ל, א - ג). אך אפשר לייחס את התשובה הזאת לתשובה שבשלב מאוחר יותר, לאחר השיבה לארץ. הרמב״ם רואה במילים ״וְשַׁבְתָּ עַד ה׳ אֱלֹהֶיךָ״, כהבטחה שבסופו של דבר, בעת הגאולה, עם ישראל ישוב בתשובה ולא כמצווה. את מצוות התשובה הוא מוצא במצוות הוידוי, מהפסוק (במדבר ה, ז): ״וְהִתְוַדּוּ, אֶת-חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ...״
נוסיף כי הרבנים הציוניים הראשונים במאה ה - 19, כגון הרבנים קלישר, אלקלעי, מוהליבר, וריינס, זצ״ל, אשר קראו לעם לעלות לארץ ישראל ולבנות אותה מחדש, וכן תנועת חובבי ציון ואנשי העלייה הראשונה, אנשים שומרי מצוות ברובם, הקדימו את התנועה הציונית המדינית של הרצל, ונטעו את השורשים הראשוניים של השיבה לארץ, ממש כפי שמתואר בפסוקים הנ״ל.
ע״פ בעל עקידת יצחק, הרב יצחק עראמה מהמאה ה - 15, מדובר בתהליך רב - שלבי ומתמשך של גאולה, המתחיל בעצם הרצון לשוב מהגלות אל ארץ ישראל, כאשר, ככל שהעם בארץ חוזר יותר לתורה ולמצוות, הקב״ה מסייע יותר בידם. לדוגמא פסוקים ח - ט, וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה׳ וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם. וְהוֹתִירְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ לְטֹבָה (התחזקות התשובה ובעקבותיה, שפע כלכלי). מדובר בתהליך של תשובה בדרגה נמוכה למדי עד שעולים למדרגת תשובה גבוהה בסוף, כאשר ככל שהעם חוזר יותר בתשובה, ה׳ מסייע יותר, בחינת ״שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם״, (מלאכי ג, ז).
לאור התהליך של חזרה בתשובה מאז מלחמת יום הכיפורים, נראה שאכן המדינה מצליחה ומשגשגת יותר, כמגמה כללית, מבחינה כלכלית וצבאית, אמנם לא בקו ישר, אלא עם עליות ומורדות. אנחנו כנראה עדיין בשלב די התחלתי של תהליך התשובה.

וּמָל ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ - איך אפשר למול את הלב?

מפרש הרמב״ן: וּמָל ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ - זהו שאמרו (מסכת שבת, דף קד, א) ״הבא להיטהר מסייעין אותו״. כל אדם חופשי לבחור האם להיות צדיק או רשע, כדי שתהיה לו זכות בבחירתו בטוב, ועונש ברצותו הרע. אבל לימות המשיח, תהיה הבחירה בטוב טבע, לא יתאווה הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל. והיא ה״מילה״ הנזכרת כאן. כי החמדה והתאווה הם ערלה ללב, ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאווה. וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה לפני חטאו של אדם הראשון, שהיה עושה בטבעו מה שראוי ולא היה ברצונו דבר והיפוכו.

ממשיך הרמב״ן: וזהו מה שאמר הנביא ירמיה (לא, ל - לג), ״הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נְאֻם ה׳; וְכָרַתִּי, אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה. לֹא כַבְּרִית, אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת אֲבוֹתָם, בְּיוֹם הֶחֱזִיקִי בְיָדָם, לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם... כִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אִכְרֹת אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם, נְאֻם ה׳, נָתַתִּי אֶת תּוֹרָתִי בְּקִרְבָּם, וְעַל לִבָּם אֶכְתְּבֶנָּה; וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים, וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם. וְלֹא יְלַמְּדוּ עוֹד, אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו לֵאמֹר, דְּעוּ, אֶת ה׳: כִּי כוּלָּם יֵדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם, נְאֻם ה׳ כִּי אֶסְלַח לַעֲוֹנָם, וּלְחַטָּאתָם לֹא אֶזְכָּר עוֹד. וזהו בטול יצר הרע ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי.

יש מפרשים שהערלה, בהיותה כסוי, למעשה מפרידה את לב האדם מאביו שבשמים. הסרת הערלה הזאת מהלב, תסיר את המחיצה ותאפשר תשובה שלמה אל ה׳.

נציין כי ע״פ פרק זה, ה״ברית החדשה״ שאומר הנביא, נכרתת עם עם ישראל לאחר שובו מהגלות, ולא עם העמים הנוצריים, כפי שאולי היה אפשר בטעות לחשוב.

ממשיך הרמב״ן: וכן נאמר ביחזקאל (לו, כו - כז) וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ, וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וגו׳ וְעָשִׂיתִי, אֵת אֲשֶׁר בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ, וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ, וַעֲשִׂיתֶם, והלב החדש ירמוז לטבעו, והרוח לחפץ ולרצון. וזהו שאמרו רבותינו (מסכת שבת קנא, ב), וְהִגִּיעוּ שָׁנִים, אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בָּהֶם חֵפֶץ, (קהלת יב, א), אלו ימות המשיח, שאין בהם לא זכות ולא חובה. כי בימי המשיח לא יהיה באדם חפץ (יצר רע), אלא יעשה בטבעו המעשה הראוי, ולפיכך אין בהם לא זכות ולא חובה, כי הזכות והחובה תלויים בחפץ, (דהיינו נפילה ברשת היצר הרע, או התגברות עליו).

לעומת זאת, לפי הרמב״ם, (הלכות מלכים, יב), חוקי הטבע, וכנראה גם הטבע האנושי, לא ישתנו בימות המשיח. הוא מצטט את המימרא התלמודית של האמורא שמואל, (מסכת ברכות לד, ב): ״אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד״, כלומר, גאולת ישראל תהיה במסגרת חוקי הטבע הקיימים, ללא שינוי בהשוואה לתקופת ״העולם הזה״ הגלותי.

מקור: ויקיפדיה, משיח.

לא נפלאת היא ממך – באיזו מצווה מדובר? ; עיקרי התשובה

כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לֹא נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ וְלֹא רְחֹקָה הִוא. לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר: מִי יַעֲלֶה לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה? וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא לֵאמֹר: מִי יַעֲבָר לָּנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה. כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד, בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ. (דברים ל, יא-יד)

לאיזו "מִצְוָה" הכוונה בפסוק יא?

לפי רש"י, הכוונה היא לכלל מצוות התורה - "לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא - שאילו הייתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה".

לעומת זאת, מסביר הרמב"ן שהכוונה בַּ"מִּצְוָה הַזֹּאת" היא למצוות התשובה הנזכרת בפסוקים א - ב לעיל, "וְהָשַׁבְתָּ אֶל לְבָבֶךָ ... וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ". "זאת מצווה שהוא מצווה אותנו לעשות כן. ונאמרה בלשון הבינוני (הסיפורי) לרמוז להבטחה, כי עתיד הדבר להיות כן.

והטעם, לומר כי (אפילו) "אם יהיה נדחך בקצה השמים" ואתה ביד העמים, תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך, אלא קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום. וזה הטעם בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ, שיתוודו את עוונם ואת עוון אבותם בפיהם, וישובו בלבם אל ה', ויקבלו עליהם היום התורה לעשותה לדורות".

הספורנו מפרש "לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא" - שכדי לחזור בתשובה לא צריכים נביא, שישמיע לך דברי נבואה, "וְלֹא-מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא", לא צריכים לשמוע את דברי חכמי הדור הרחוקים ממך. חזרה בתשובה יוצאת מתוך נפש האדם עצמו.

במובן אחר, כפי שהבאנו בפרק יז לעיל, במסכת בבא מציעה, נט, במחלוקת על תנור של עכנאי, משתמש רבי יהושע בביטוי "לא בשמים היא", שאפילו אם יצאה בת קול האומרת שהצדק עם רבי אליעזר, אין משגיחים בבת קול, אלא מכריעים לפי רוב החכמים. גם נביא אינו רשאי לשנות משהו במצוות התורה.

מהם עיקרי התשובה?

כתב הרמב"ם, (הלכות תשובה, ז', הלכה ד):

ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העוונות והחטאות שעשה. אין הדבר כן, אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם ולא עוד אלא ששכרו הרבה, שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו. אמרו חכמים, (מסכת ברכות, לד,ב): מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בו, כלומר מעלתם גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהם כובשים יצרם יותר מהם.

שם במסכת ברכות, לד, ב, ישנה מחלוקת. "אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים, עַיִן לֹא רָאָתָה, אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ, (ישעיהו סד,ג), ופליגא (וחולק על) דרבי אבהו דאמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם עומדים, שנאמר, (ישעיהו נז, יט): שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב, לרחוק ברישא והדר לקרוב – (קודם לרחוק ורק אחר כך לקרוב). ור' יוחנן אמר לו: מאי רחוק? שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא, ומאי קרוב? שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו השתא, דהיינו בעל תשובה. (כלומר, הצדיק הגמור עדיף על בעל התשובה).

הרמב"ם מצדד בדעת רבי אבהו במחלוקת זו.

כבר בדברי הנביאים קיימת התפלמסות עם גישות שסברו כי התשובה איננה אפשרית: למשל, יחזקאל י"ח, כז-כט: וּבְשׁוּב רָשָׁע מֵרִשְׁעָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה, הוּא אֶת נַפְשׁוֹ יְחַיֶּה. וַיִּרְאֶה וַיָּשָׁב מִכָּל פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה, חָיוֹ יִחְיֶה לֹא יָמוּת. וְאָמְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל, לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי, הַדְּרָכַי לֹא יִתָּכְנוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל, הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵן.

הפליאה של בית ישראל כאן, היא מכך שע"י תשובה, בעצם מוחקים את כל העבירות שנעברו בעבר ומתחילים דף חדש. מחיקת מה שקרה בפועל, הוא דבר שקשה לתפוס. היהדות מלאה בגישה האופטימית, שתמיד יש תקנה לאדם, והאדם יכול בכל עת לשוב ולתקן את עצמו, ועל כך מבוססת התורה: על יכולתו של האדם, בן רגע, לשנות את מעשיו, לעזוב את הרע ולבחור בטוב, ו"לברוא" את עצמו מחדש.

הרמב"ם מסביר את מהות התשובה כעזיבה מוחלטת של החטא, הן במעשה הן במחשבה:
ומה היא התשובה? הוא שיעזוב החוטא חטאו, ויסירנו ממחשבתו ויגמור בליבו שלא יעשהו עוד, שנאמר "יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו", (ישעיהו נ"ה, ז) וכן יתנחם על שעבר, שנאמר "כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי, וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל יָרֵךְ", (ירמיהו ל"א, יח); ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, שנאמר "וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם" (הושע יד, ד) וצריך להתוודות בשפתיו, ולומר עניינים אלו שגמר בליבו, (שכן לא מספיק לחזור בתשובה בלב אלא על הכוונה לקבל גם ביטוי מילולי ומעשי ברור). (הלכות תשובה ב, ב).
לפיכך, על תהליך התשובה לכלול את המרכיבים הבאים כדי להיחשב ככזה:
עזיבת החטא: האדם צריך מבחינה מעשית לעזוב את החטא, אחרת ייחשב ל"טובל ושרץ בידו".
חרטה: האדם צריך להתחרט ולהצטער על המעשה הרע שעשה.
וידוי דברים: האדם צריך לומר בקול ולפרט את חטאו בפני עצמו, כדי להיות מודע למעשה.
קבלה לעתיד: האדם צריך לקבל על עצמו, שמכאן ואילך הוא לא יעשה את המעשה הזה יותר.

חז"ל זיהו דמויות מקראיות כמו קין ודוד עם רעיון התשובה, (מדרש תהילים, מזמור ק). רבי יוחנן בשמו של רבי שמעון בן יוחאי ראו את חטאיהם של דוד ובת שבע ודור המדבר בחטא העגל כלא

ראויים להם מצד עצמם, שנעשו רק על מנת שיהיה קיים בעולם רעיון התשובה, שאם יחטא יחיד יאמרו לו ללמוד לעשות תשובה מדוד, ואם יחטאו רבים יאמרו להם ללמוד מדור המדבר, (מסכת עבודה זרה, ד, ב - ה, א).

דמות תלמודית שמובאת בהקשר של תשובה, היא רבי אלעזר בן דורדיא, שמסופר עליו שלא הניח בעולם זונה שלא בא עליה, וכאשר עשה תשובה "הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכייה עד שיצתה נשמתו, יצתה בת קול ואמרה רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא", ועליו בכה רבי (יהודה הנשיא) ואמר "יש קונה עולמו בשעה אחת", ולא די שמקבלים אותו אלא אף קוראים לו רבי , (מסכת עבודה זרה, יז, א). מקור: ויקיפדיה, wiki/ תשובה_(יהדות)

הבחירה בחיים

רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע. אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו, וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. וְאִם יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחָוִיתָ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם. הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן - לֹא תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, הַחַיִּים וְהַמָּוֶת, נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים, לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ. לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה בוֹ, כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם. (דברים ל, טו-כ)

למה משה חוזר שוב על הבחירה בין טוב לרע? זה כבר נאמר כמה פעמים.

רש"י מסביר: הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ - שהם קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת.

מסביר הרמב"ן: שכאן הוא מעיד בהם את השמים ואת הארץ פעם שניה (פסוק יט), למרות שכבר אמר קודם (דברים ד, כו) "הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר, מֵעַל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ". אבל עתה הוא מעיד עליהם את השמים ואת הארץ כי "הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ", שהם הברכה והקללה, וכי יעצתי לך שתבחר בחיים למען תחיה אתה וזרעך. הוא כביכול מחתים את העדים הנצחיים בסוף דבריו כולם. המטרה להדגיש שוב את עקרון הבחירה החופשית, אבל יחד עם זאת, להאיץ בהם לבחור בטוב, בחיים.

מתי בדרך כלל קוראים את הפרשה הזאת בבית הכנסת?

בדרך כלל קוראים אותה בשבת שלפני ראש השנה או בשבת שבין ראש השנה ליום כיפור, שבת תשובה. ההתאמה לתוכן מושלמת.

סיכום פרק ל

הפרק דן בתהליך החזרה בתשובה של העם באחרית הימים - בימות המשיח - ובנושא התשובה בכלל. לפי חלק מהמפרשים מדובר תחילה בתשובה פיזית מהגלות לארץ ישראל, (עד ה׳ - בימות משיח בן יוסף) ואחר כך בתשובה רוחנית - אל ה׳, בימות משיח בן דוד, ובמדרגות של תשובה, עם עליות ונסיגות. אך באופן כללי, ככל שהעם חוזר יותר בתשובה, ה׳ מסייע בידו יותר.

כתוב בתורה - ש״לא בשמים היא״, כאשר חלק מהמפרשים מייחסים אותו למצוות התשובה. אדם יכול להחליט לחזור בתשובה בכל מקום ובכל זמן, כי זה ״בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ״. עברו של אדם אינו מונע ממנו מלחזור בתשובה, שכן אם התשובה אמיתית, העבירות שלו נמחקות, ויש אומרים שאפילו הופכות לזכויות. תהליך תשובה אמיתית היא: חרטה, עזיבת החטא, וידוי וקבלה לעתיד שלא לעבור עבירות.

<u>הרעיון המרכזי של פרשת נצבים</u>

רעיון הפרשה שקיימת ברית נצחית הקושרת בין קיום מצוות לבין הזכות לארץ ישראל. למרות שבדורות האחרונים רמת קיום המצוות בארץ לא הייתה גבוהה, היא נמצאת בתהליך שיפור, כך שאפשר לצפות ליותר סייעתא דשמיא לעם היושב בציון.

<u>תוספת</u>

<u>ממבשרי שיבת ציון המודרנית</u> – ויקיפדיה, מבשרי_הציונות

הרב יהודה אלקלעי, (1798, סרייבו, בוסניה – 1878, ירושלים). משפחתו עלתה ארצה ב- 1809. שימש כרב ספרדי בארצות הבלקן. היה ספוג רעיונות משיחיים בנוגע לקץ הגאולה, והושפע מההצלחה הפוליטית של אדולף כרמייה ומשה מונטיפיורי בפרשת עלילת דמשק, בשנת 1840.

ב-1839 פגש את רבי יהודה ביבאס, מצאצאי האורח חיים הקדוש, והושפע רבות מהשקפותיו בעניין גאולת ישראל. (בני משפחת ביבס שנחטפו ונרצחו ע"י החמאס ב- 2024 הם מצאצאי הרב ביבאס). בהשפעת עלילת הדם בדמשק ב-1840 פרסם את ספרו "מנחת יהודה", דברי דרשנות ששזורה בהם קריאה לעלייה לארץ ישראל. לרעיון זה ניסה לגייס מאוחר יותר, ללא הצלחה, את חברת כל ישראל חברים.

הרב אלקלעי לא הסתפק ברקימת חזון, אלא תיכנן תוכניות מעשיות לפרטיהן. דיבר על תחיית הלשון העברית, על פנייה לסולטאן העות'מאני ולמעצמות, על הקמת מסגרת מארגנת ליישוב הארץ ועל הקמת בנקים שירכזו הון פרטי לפיתוח הקרקעות. במהלך שנות ה-50 של המאה ה-19, במסגרת ניסיונותיו לגייס את המעצמות האירופאיות ונגידי היהודים לתמיכה בתוכניתו המדינית, ערך מסע בצרפת, אנגליה וגרמניה, ואף העלה את משנתו המדינית בספר "גורל לה'". בספר שיצא בשלוש מהדורות ואף תורגם לאנגלית, פורס הרב אלקלעי לראשונה תוכנית ציונית-מדינית ריאלית ומפורטת להקמת בית לעם יהודי בארץ ישראל, הכוללת את כל היסודות הפוליטיים והארגוניים שעלו 50 שנה מאוחר יותר בספרו של הרצל, "מדינת היהודים". ייתכן כי הרצל קרא את הספר "גורל לה'" והושפע מהרעיונות שהועלו בו, מכיוון שאביו של הרצל היה תלמידו של הרב אלקלעי וסייע בהדפסת ספריו בעירם זמלין, וכן סבו שמעון אריה (לייב) הרצל היה התוקע בשופר בבית הכנסת של הרב אלקלעי. בשנת ה'תרל"ד (1871) חזר הרב אלקלעי לארץ ישראל, התיישב תחילה ביפו ולאחר מכן בירושלים.
הסופר שמואל ליב ציטרון, במאמרו על הרב אלקלעי כתב: "על פי דעותיו אפשר לחשוב אותו לחלוץ הציונות הפוליטית המודרנית".

הרב צבי הירש קלישר, (1795-1874), רב ממוצא פולני בגרמניה. ראה באמנציפציה ליהודים - שוויון הזכויות שהוחל, לפחות להלכה - חלק מתהליך הגאולה. ושאף להתחלתה של התיישבות יהודית רחבה בארץ ישראל. לדעתו, גאולת עם ישראל לא תבוא בבת אחת על ידי התערבות אלוקית, אלא היא מורכבת מכמה שלבים ותלויה, בשלביה הראשונים, ברישיון האומות ובפעולה אקטיבית של עם ישראל לחזרתו לארץ ישראל.

רב אליהו גוטמכר (1795 – 1874, פולין), רב, מקובל והוגה דעות, מהקוראים להתיישבות חקלאית בארץ ישראל. יחד עם הרב קלישר הוציא קול קורא למען יישוב ארץ ישראל והקים את "חברת יישוב ארץ ישראל". כשקיבל מאת רבי צבי הירש קאלישר, חברו ללימודים בבית מדרשו של רבי עקיבא איגר, את כתב היד של קונטרסו "דרישת ציון" המכיל את השקפותיו על הגאולה ויישוב ארץ ישראל, הוא מצא בו חבר להשקפותיו, ואילו הרב קלישר ראה בו מנהיג וגדול תורה.

הרב שמואל מוהליבר (1824, ליטא – 1898, פולין) היה רב ומנהיג ציבור, ממייסדי תנועת חיבת ציון ומאבות הציונות הדתית.

הוגה הדעות משה הס, (1812, גרמניה-1875, צרפת), היה מראשי ההוגים את רעיונות הסוציאליזם והלאומיות המודרנית, ובעקבות כך פרסם בשנת 1862 את חיבורו "רומי וירושלים"

באשר ליהודים ולעתידם המדיני. הס, נולד למשפחה יהודית מסורתית, ונעשה חילוני ומהפכן סוציאליסט. לאחר תהליך של בחינה ובדיקה גילה מחדש את מקורות היהדות.

<u>מחלת ההידבקות לגלות</u>

אחד מצדיקי הדור, שהיה נודד בדרכים בין עיירות מזרח אירופה, נקלע פעם לכפר קטן ועני, והתארח בביתו של יהודי פשוט. בחצות הליל שומע בעל הבית קול בכי מחדרו של האורח. הוא ניגש בדאגה, פותח את הדלת ושואל לפשר הבכי. להפתעתו רואה הוא את הרבי יושב על כסא נמוך וקורא בבכי מתוך ספר קטן. לשאלתו, הרבי הצדיק משיב לו בקול רך כי הוא עוסק בתיקון חצות. הוא מסביר לכפרי מהי משמעותו של בית המקדש, מה עצובה היא העובדה שהבית חרב, ומה גדולות הן התקווה והציפיה כי במהרה יבוא המשיח, יגאלנו מצרותינו ויוליכנו קוממיות לארץ ישראל.

הכפרי אינו ממהר להשתכנע. הוא שואל בכנות: "מפני מה עלינו לנדוד לארץ ישראל, וכי מה רע לנו כאן במקום הזה? שדותינו פוריים וצאננו ובקרנו רועים באחו ומניבים חלב בשפע?" מביט הצדיק בעיניו הרכות על הכפרי ושואלו: "האין הקוזקים באים ופושטים על בהמותיך? האינם הורסים את היבול בשדותיך?" הכפרי עונה: "אכן, נכון הדבר", סוף סוף מתחיל הוא לשמוע דברים יותר משכנעים. והרבי ממשיך: "במהרה יבוא המשיח ויגאלנו. בארץ ישראל לא נדאג יותר מבואם של הקוזקים. הרוצה אתה שיבוא המשיח ונעלה לארץ ישראל?" הכפרי מהנהן בראשו, אך אינו ממהר להסכים: "עלי להימלך באשתי, חכמנית היא".

כעבור דקות מספר חוזר הכפרי והתשובה בפיו: "אכן כן, הקוזקים מהווים מטרד עבורנו, אולם מדוע שנעלה אנו לארץ ישראל? יבוא נא המשיח שעליו דיבר הרבי, וייקח את הקוזקים לארץ ישראל, ונשב אנו בשדותינו לבטח..."

מקור: arachim.org/FAQSDetail.asp?FaqID=2082

פרשת וַיֵּלֶךְ

פרק לא - משה מחזק את ידי העם לפני מותו; משה מחזק את יהושע; משה מסיים את כתיבת התורה ומוסר אותה ללויים; מצוות "הַקְהֵל" אחרי שנת השמיטה; השירה שתעיד על הצרות שיבואו אם לא ישמרו את התורה; בחירה חופשית; הסתר פנים; מצוות כתיבת ספר תורה

משה מחזק את ידי העם לפני מותו

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם; לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַה' אָמַר אֵלַי: לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה. ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ, הוּא יַשְׁמִיד אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם, יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'. וְעָשָׂה ה' לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם. וּנְתָנָם ה' לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם. חִזְקוּ וְאִמְצוּ; אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם, כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ.
(דברים לא, א-ו)

מה המסר העיקרי של משה רבנו ומה מודגש?

משה למעשה אומר לעם שאמנם הוא עוזב אותם, אך יתקיים רצף בין מה שהיה למה שצפוי, תחת הנהגת יהושע, וה׳ ילחם את מלחמתם בארץ ישראל כפי שנלחם נגד סיחון ועוג.

משה מחזק את יהושע; משה מסיים את כתיבת התורה ומוסר אותה ללויים; מצוות "הַקְהֵל" אחרי שנת השמיטה

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל: חֲזַק וֶאֱמָץ; כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם, וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם. וַה' הוּא הַהֹלֵךְ לְפָנֶיךָ הוּא יִהְיֶה עִמָּךְ, לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ, לֹא תִירָא וְלֹא תֵחָת. וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנֹּשְׂאִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' וְאֶל כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת. בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר, תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם. הַקְהֵל אֶת הָעָם, הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ, לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. וּבְנֵיהֶם

אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ, יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. (דברים לא, ז-יג)

וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים - איזה חלק מהתורה כתב משה ומתי?

לפי המפרשים, מדובר בכל התורה, אך אין הכוונה שבאותו מעמד הוא כתב את כל התורה, שכן לדעת רוב החכמים "תורה, מגילה מגילה ניתנה", (כלומר שמשה כתב את התורה במהלך 40 שנות המעבר בעת האירועים המתוארים), כדעת רבי יוחנן, במסכת גיטין ס, א, ולא כדעת ריש לקיש ש"תורה חתומה ניתנה", (כלומר שבימים שלפני מותו הוא העלה, בבת אחת, את כל התורה על הכתב). לפי זה, במעמד זה הוא סיים לכתוב את התורה. כמובן שהמלה "וַיִּכְתֹּב" היא עם "ו ההיפוך", כלומר שהיא מתייחסת לעבר.

מהי מהות מצוות "הַקְהֵל" ומה מטרתה?

מסביר ספר החינוך: נצטווינו שייקהל עם ישראל כולו אנשים ונשים וטף, במוצאי שנת השמיטה בחג הסוכות, ביום השני שבחג, ולקרוא באזניהם חלקים מספר משנה תורה - (ספר דברים).

משרשי המצווה, לפי שכל עיקרם של עם ישראל, היא התורה, ובה יובדלו מכל אומה ולשון להיות זוכים לחיי עד. על כן ראוי שייקהלו הכל יחד בזמן אחד מן הזמנים לשמוע דבריה, ולהיות הקול יוצא בתוך כל העם, אנשים ונשים וטף, לומר: מה הקיבוץ הרב הזה שהתקבצנו יחד כולנו? ותהיה התשובה: לשמוע דברי התורה שהיא כל עיקרנו והודנו ותפארתנו, ויבואו מתוך כך לספר בגדול שבחה והוד ערכה ויכניסו הכל בלבם חשקה, ועם החשק בה, ילמדו לדעת את השם ויזכו לטובה, וישמח השם במעשיו, וכעניין שכתוב בפרוש במצווה "וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת-ה' ".

מדיני המצווה, מה שאמרו זיכרונם לברכה (סוטה מא, א, והרמב"ם, חגיגה פרק ג, הלכה ג), שהמלך היה קורא באזניהם, (ובזמן שאין מלך – גדול הדור) על בימת עץ בעזרת הנשים במקדש. היה קורא כשהוא יושב ואם קרא מעומד הרי זה משובח. ומהיכן הוא קורא? מתחילת ספר "אלה הדברים" עד סוף פרשת "שמע ישראל", ומדלג ל"והיה אם שמע", וגומר אותה פרשה, ומדלג ל"עשר תעשר", וקורא על הסדר עד סוף הברכות והקללות, (סוף פרשת כי תבוא).

אחרי הקריאה בתורה, המלך מוסיף שבע ברכות מהתפילה: רצה ה' אלהינו בעמך ישראל וכו', ומודים אנחנו לך, אתה בחרתנו מכל העמים, עד "מקדש ישראל והזמנים", על המקדש, וגומר בה "השוכן בציון", חמישית - מתפלל על ישראל שתעמוד מלכותם, וחותם "הבוחר בישראל". ששית, מתפלל על הכוהנים שירצם האל, וחותם בה "מקדש הכוהנים". שביעית, מתחנן ומתפלל בה כפי מה שהוא יכול וחותם בה "הושע השם את עמך ישראל, שעמך ישראל צריכים להיוושע". ברוך אתה ה', שומע תפלה.

המצווה נוהגת בזמן שכל ישראל על אדמתם, ולכן אינה נוהגת היום מן התורה, אך בעשרות השנים האחרונות, נהגו המוני בית ישראל לבוא בחג הסוכות שאחרי שנת השמיטה לרחבת הכותל ולקיים זכר למצוות הקהל, תוך כדי שמיעת אותם פרקים מהתורה המצוינים במשנה.

במה "הקהל" קשורה לשנת השמיטה ולחג הסוכות?

רש"י מפרש: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה - בשנה ראשונה של שמיטה, שהיא השנה השמינית. ולמה קורא אותה שנת השמיטה? שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית, היוצא למוצאי שביעית, כלומר שמדובר בחג הסוכות שאחר שנת השמיטה.

מפרש הרמב"ן: לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ - האנשים והנשים, כי גם הן שומעות ולומדות ליראה את ה'. וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ לְיִרְאָה אֶת ה' - הם הטף, כי ישמעו וישאלו, והאבות ירגילום ויחנכו אותם. כי אין הטף הזה יונקי שדים, אלא הם קטני השנים הקרובים להתחנך, וזה טעם "וְלָמְדוּ לְיִרְאָה", (פסוק יג), בעתיד. אבל רבותינו אמרו (מסכת חגיגה ג, א), האנשים - ללמוד והנשים - לשמוע, והטף למה בא? ליתן שכר למביאיהם, (גם אם הילדים קטנים מאוד, לפני גיל חינוך).

לפי חלק מהמפרשים, המועד נקבע למוצאי שנת השמיטה כי, מאחר שהעם אינו עובד את האדמה בשנת השמיטה, הוא פנוי יותר ללימוד תורה. לאחר שלמדו תורה כל השנה בא טקס רב רושם להגדיל את חשיבות לימוד התורה ומצוותיה, כעין סיום שנת לימוד התורה. בנוסף, בשנת השמיטה, שבה הפירות הופקרו לעניים וחובות התבטלו, נוצרה יותר אחדות ואחווה בעם, דבר המתאים לטקס ציבורי כזה.
בנוסף, לאחר ראש השנה ויום הכיפורים, שבהם נטהרו ישראל מעוונותיהם, ולאחר שהתעלו עוד יותר, עד שזכו להתכנס בסוכה המסמלת את מושג "צילא דמהימנותא", צל האמונה, הם הגיעו למדרגה רוחנית גבוהה ולמעמד הנשגב, שהזכיר את מעמד הר סיני. (אתר lehavin.co.il.).

השירה שתעיד על הצרות שיבואו אם לא ישמרו את התורה; בחירה חופשית; הסתר פנים; מצוות כתיבת ספר תורה

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת - קְרָא אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד וַאֲצַוֶּנּוּ, וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד. וַיֵּרָא ה' בָּאֹהֶל בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד עַמּוּד הֶעָנָן עַל פֶּתַח הָאֹהֶל. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבַנִי וְהֵפֵר אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ. וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַיּוֹם הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל, וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת, וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא: הֲלֹא עַל כִּי אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה. וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי

בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - שִׂימָה בְּפִיהֶם, לְמַעַן תִּהְיֶה לִי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. כִּי אֲבִיאֶנּוּ אֶל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ, וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן, וּפָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם וְנִאֲצוּנִי וְהֵפֵר אֶת בְּרִיתִי. וְהָיָה כִּי תִמְצֶאןָ אֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד, כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי אֶת יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם, בְּטֶרֶם אֲבִיאֶנּוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי. (דברים לא, ז-כא)

וּפָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים - למה ה׳ מודיע למשה שהעם יפר את הברית ושיסבול צרות בשל כך?

הרמב״ן מפרש לפסוק כא, וטעם כִּי יָדַעְתִּי אֶת יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם - אילו ישראל לא היו חוטאים במדבר ולא היה נודע יצרו בפועל, לא היה הגון שיעיד בהם שירה לומר, שגלוי לפניו שתחטאו, ואעידה בכם שתמצאנה אתכם רעות רבות וצרות כזה וכזה, אלא היה הראוי שיתן להם התורה בידיעה סתם, אם תאבו ושמעתם, טוב הארץ תאכלו, ואם תמאנו ומריתם חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ, (כלומר שגורלם בידם). אבל עתה שנודע **גם להם** יצרם הרע ולבם הזונה, (כפי שהעידו השנים במדבר, החל מחטא העגל וחטא המרגלים), אומר להם כל הקורות אותם (אם לא ייטיבו את דרכם).

האם עצם ההודעה על עזיבת הברית והצרות שיבואו בעקבותיה אינה גוזרת מראש שכך יקרה? היכן הבחירה החופשית?

כפי שהזכרנו קודם, נבואת פורענות אינה גוזרת את גורל המוזהרים וע״י תשובה והימנעות מהעבירות שבידם הם יכולים לבטל גזירה. בראש השנה וביום כיפור אנו מכריזים: ״ותשובה ותפילה וצדקה מעבירים את רוע הגזירה״. ביום כיפור קוראים בספר יונה על הגזירה על העיר נינוה. הנביא מודיע לאנשי נינוה, כביכול באופן חד משמעי: ״עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת!״ לאחר שהם חוזרים בתשובה ומשפרים את מעשיהם, הגזירה מתבטלת. מטרת האזהרה כאן היא לומר שאם העם ימשיך בדרכו הרעה ולא ישנה אותה, גורלם יהיה רע ומר. לצערנו, זה גם מה שקרה.

וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי - מהו ״הסתר פנים״?

רש״י מסביר: וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי - כמו (כאילו) שאיני רואה בצרתם, ובפירוש שפתי חכמים, מסבירים שמדובר בהעדר ההשגחה, כלומר בחוסר התערבות. זו מדה כנגד מדה, שכן זה בא בעקבות התעלמות רוב בני ישראל מתורת ה׳ וממצוותיו. יש המפרשים את דברי העם בפסוק יז: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה, כך שהעם טוען שה׳ עזב אותם

לגמרי לנפשם ו"נעלם". תשובת ה' שזו אינה "היעלמות", אלא הסתרת פנים, שנגרמה מעוונות העם.

כתב הרב יעקב אריאל בספרו מ"אהלי תורה", בהתבסס על ספר תבונות ה' של הרמח"ל, (רבי משה חיים לוצאטו, רב, סופר ומקובל, 1707, איטליה – 1746, עכו), "הסתרת פנים משמעותה מתן אפשרות לאדם להתעלם כביכול מקיומו של ה' ומדרישתו, ולהראות לו לאיזו מפלצת שטנית הוא מסוגל להפוך, באין הכרה בצלם האלוקים שבו.

הסתרת הפנים כפולה היא – נאמר "הַסְתֵּר אַסְתִּיר" - הסתרה אלוקית והסתרה אנושית. כשאין ה', חלילה, בעולם, אין גם אדם, במובן של בעל צלם אנוש, בעולם. כשההשגחה האלוקית נסתרת (בגלל בחירתו של האדם), גם הצלם האלוקי שבאדם - נסתר.

בני אדם הופכים לשטנים, וקורבנותיהם - ליצורים אומללים, שאפילו זכויות אלמנטריות של בע"ח נשללו מהם - "אמר נבל בלבו אין אלוקים, השחיתו התעיבו עלילה, אין עושה טוב (תהילים יד, א)... הכל סר, יחדיו נאלחו, אין עושה טוב, אין גם אחד".

כנראה שהביטוי הקיצוני ביותר של הסתר פנים גם במובן של העדר צלם אנוש, היה במחנות ההשמדה בשואה.

וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד - מהי "הַשִּׁירָה הַזֹּאת" ומה חשיבותה?

רש"י מפרש: את השירה הזאת – שירת "האזינו השמים" עד "וכפר אדמתו עמו", בפרשה הבאה. יחד עם זאת, במסכת סנהדרין, כא, ב, וכן נפסק להלכה, ניתנת למילים "כִּתְבוּ לָכֶם אֶת-הַשִּׁירָה הַזֹּאת", משמעות של כל התורה, כך שעל כל אדם מישראל לכתוב ספר תורה או לדאוג שיהיה בביתו ספר תורה שיוכל ללמוד בו. אם הוא מסוגל לכתוב בעצמו את הספר, הרי זה משובח, ואם לא, ישכור סופר לכתיבתו, ויש אומרים שיכול לקנות ספר תורה מוכן ולהכניסו לבית הכנסת. הסיבה לפרשנות זו היא שאסור לכתוב במגילה רק חלק מהתורה, (רק פרשת האזינו), וגם נאמר למשה "כִּתְבוּ", בלשון רבים.

כיום אנשים לא נוהגים להחזיק ספר תורה בביתם אלא בבתי כנסת ולא לומדים מתוכו. לכן הורו פוסקים שהיום המצווה היא, בנוסף לכך, לכתוב פירושי וחידושי תורה. בנוסף, מאחר שלא כל יהודי מסוגל לממן כתיבה של ספר תורה, נוהגים להשתתף במימון הכתיבה, או בכתיבת אותיות מסוימות בפסוקים האחרונים שבתורה, וכך מקיימים את המצווה בשותפות.

וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וַיֹּאמֶר: חֲזַק וֶאֱמָץ! כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ. וַיְהִי כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר, עַד תֻּמָּם. וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' לֵאמֹר: לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד. כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת מֶרְיְךָ וְאֶת עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה, הֵן

בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מַמְרִים הֱיִתֶם עִם ה' וְאַף כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי. הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וַאֲדַבְּרָה בְאָזְנֵיהֶם אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָעִידָה בָּם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. כִּי יָדַעְתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתוּן וְסַרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, כִּי תַעֲשׂוּ אֶת הָרַע בְּעֵינֵי ה' לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תֻּמָּם. (דברים לא, כב-ל)

מה הקשר בין ספר התורה שנצטוו הלויים לשים לצד ארון הברית לבין עזיבת הברית והרעות אשר ימצאו את העם באחרית הימים?

הרמב"ן מפרש שמשה כתב את התורה עד סופה, כולל שירת האזינו וזאת הברכה, (הפרשה האחרונה בתורה), לפני שהוא מסר את ספר התורה ללויים והוכנס לארון. לדבריו, כנראה שגם בירך את השבטים לפני המסירה. יתכן שבנוסף, פרשיות אלו נכתבו גם במגילות נפרדות. הקשר בין ספר התורה לבין אחרית הימים, הוא הכללת שירת האזינו, המהווה עדות מראש על הצפוי לעם, אם לא ישמרו את התורה.

האם יש לכך קשר לספר שנמצא בימי יאשיהו?

יש שפירשו שספר התורה <u>המקורי</u> שכתב משה רבנו והושם בארון הקודש, הוא הספר שנמצא בימי יאשיהו ושעורר התרגשות גדולה והוביל לרפורמה הדתית של יאשיהו, לאחר שנים רבות של אי קיום מצוות, החל מימי המלך מנשה. פירוש זה מתחזק ממה שכתוב בעניין זה בדברי הימים ב, לד, יד: וּבְהוֹצִיאָם אֶת הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית ה' מָצָא חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן אֶת סֵפֶר תּוֹרַת ה' בְּיַד מֹשֶׁה, כלומר, ספר התורה המקורי שנכתב ביד משה.

סיכום פרק לא

הפרק דן בהעברת ההנהגה ממשה ליהושע תוך ההבטחה שה' ימשיך להילחם את מלחמות ישראל. ניתנת מצוות הקהל לציון סיום שנת לימוד התורה בשנת השמיטה. ניתנת אזהרה חמורה שאם העם לא ייטיב את דרכו, הוא צפוי לצרות רבות ולגלות, תוך הסתר פנים מצד הקב"ה. משה מסיים את כתיבת ספר התורה, כולל שירת האזינו וברכות השבטים, ומוסר אותו ללויים כדי שישימו אותו לצד הלוחות בארון הקודש.

<u>הרעיון המרכזי של פרשת וילך</u>

הרעיון המרכזי הוא חשיבות לימוד התורה ושמירת המצוות בארץ ושעל העם להיטיב את דרכו אם הוא רוצה לזכות בעזרת ה'.

פרשת הַאֲזִינוּ

פרק לב- עדות השמים והארץ לנצח על ישראל; כל מעשי ה׳ ישרים ונאמנים הם; המומים הם בישראל ולא בה׳; הנהגת ה׳ עם ישראל בחסד במדבר; הבאת ישראל לארץ טובה ועשירה; עזיבת התורה והליכה אחרי עבודה זרה; הסתרת הפנים מצד ה׳ כנגד עזיבת ישראל את ה׳; תקיפת האויבים את ישראל ונחיתת אסונות רבים; הסגרה כביכול של ישראל לאויבים וכמעט השמדה של ישראל לולא חילול ה׳ שבדבר; האכזריות היתרה של אויבי ישראל; התרסת האויבים כלפי ישראל; נקמת ה׳ בגויים אשר הגזימו בשנאתם לישראל; אמירת השירה לעם ע״י משה ויהושע; ציווי למשה לעלות להר נבו לקראת פטירתו

עדות השמים והארץ לנצח על ישראל; כל מעשי ה׳ ישרים ונאמנים הם; המומים הם בישראל ולא בה׳

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה, וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי.

יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי, תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי

כִּשְׂעִירִם עֲלֵי דֶשֶׁא, וְכִרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב.

כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא, הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ.

הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ, כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט

אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל, צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא.

שִׁחֵת לוֹ, לֹא בָּנָיו מוּמָם, דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל.

הַלְה' תִּגְמְלוּ זֹאת, עַם נָבָל וְלֹא חָכָם

הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קָנָךָ, הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ. (דברים לב, א-ו)

למה משה פונה לשמים ולארץ ומה פשר הדימוי שהוא משתמש בו?

רש״י: למה העיד בהם שמים וארץ? אמר משה: אני בשר ודם. למחר אני מת. אם יאמרו ישראל: ״לא קבלנו על עצמנו את הברית״, מי בא ומכחישם? לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהם קיימים לעולם. ועוד סיבה, שאם יזכו ישראל, יבואו העדים ויתנו שכרם: הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם. ואם יתחייבו ישראל, תהיה בהם יד העדים תחילה: ״ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה״ ואח״כ ״ואבדתם מהרה״ על ידי העובדי כוכבים.

יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי - זו היא העדות שתעידו, שאני אומר בפניכם: תורה שנתתי לישראל, שהוא חיים לעולם, כמטר הזה שהוא חיים לעולם, כמו שיערפו השמים טל ומטר.

מה כוונת חלק זה של השיר?

רש"י עונה על השאלה הידועה "רואים שיש צדיק שרע לו ורשע שטוב לו".
הַצּוּר תָּמִים פָּעָלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט - אע"פ שהוא חזק (כצור), כשמביא פורענות על עוברי רצונו, לא בשטף הוא מביא כי אם בדין, כי תָּמִים פָּעָלוֹ, כלומר שדין ה' הוא מדוד ומדויק שכן, אֵל אֱמוּנָה - (להעניש את הצדיקים על העבירות שבידם בעולם הזה) ולשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ואע"פ שמאחר את תגמולם, סופו לאמן את דבריו - (לספק אמון בדבריו).
וְאֵין עָוֶל - אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה (ומעניש בעולם הבא). נוכל להוסיף כִּי כָל-דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, ולכל התנהגות יש תוצאה נכונה, אך בני אנוש בדרך כלל אינם מסוגלים להבין את דרכי הנהגת ה', במיוחד בכל הקשור לגמול בעולם הבא.

מה הביקורת על בני ישראל?

מפרש הרמב"ן: שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם – ה"מום" נקרא כאן "השחתה", כמו שנאמר (ויקרא כב, כה) כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם, וכן וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לה' (מלאכי א, יד), יאמר כי (בגלל) מומם של ישראל, שחת הצור עמו ונחלתו וקראם "לֹא בָּנָיו", כמו שיקראם "בניו" בעת רצון. ואמר כי הם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפִתַּלְתֹּל, כי העיקשות היא היפך הישר והפתלתל היפך הצדיק, ומאחר שהוא צדיק וישר והעם ההיפך מזה, אינם בניו, אלא הם משחיתים לו.
והטעם, שלא בא חסרון מעלתם מפועל הצור, כי הוא תמים ולא יבוא בו חסרון לעולם, אלא מומם הוא המשחית אותם לפני אביהם.
וטעם "לֹא בָּנָיו", כמו "וְאָמַרְתִּי לְלֹא-עַמִּי עַמִּי-אַתָּה" (הושע ב כה), וכן הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא-אֵל (פסוק כא), במי שאיננו אל. או שהכוונה, שִׁחֵת לוֹ מוּמָם (כך) שאינם בניו, כי הם דור עיקש ופתלתול, ההיפך ממנו.
מוסיף הרמב"ן: עַם נָבָל וְלֹא חָכָם - ששכחו הטוב שעשה להם, ולא חכם, להבין את הנולד, שיש בידו להטיב ולהרע, לשון רש"י.
ולפי דעתי, העושה טובת חנם יקרא נדיב, ומשלם רעה למי שהטיב עמו יקרא נבל, כמו שנאמר (ישעיה לב, ה) לֹא-יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל, נָדִיב, כי הוא הפכו. ולכך אמרו על נבל הכרמלי (ש"א, כה, כה), כִּשְׁמוֹ כֵּן-הוּא--נָבָל שְׁמוֹ, וּנְבָלָה עִמּוֹ, כי דוד עשה עמו טובה גדולה ושמר את כל אשר לו, והוא לא רצה לשלם לו גמול וביזה אותו.
אם כן אומר הכתוב, הזאת תגמלו את השם על הטובות שעשה עמכם? עם נבל שהוא משלם רעה תחת טובה, ולא חכם לדעת כי לנפשם גמלו הרעה הזאת (שבאה להם) לא לאל, כענין שנאמר (איוב לה ו, ז) אִם חָטָאתָ, מַה תִּפְעָל בּוֹ; וְרַבּוּ פְשָׁעֶיךָ, מַה תַּעֲשֶׂה לּוֹ. אִם צָדַקְתָּ, מַה תִּתֶּן לוֹ; אוֹ מַה מִּיָּדְךָ יִקָּח. הלא האל הוא אביך כי הולידך וגדלך, והוא קנך ששמך קנין, וכן נאמר (בראשית יד) "קונה שמים וארץ".

לפי זה, כוונת השיר שהעם הוא כפוי טובה כלפי הקב"ה אשר יצר אותו והפך אותו לעם, כי כל הרעות שבאות עליהם הן כגלל מומים והשחתה שכם וכדין באות עליהם.

האם גם השואה באה כדין?

למרות שלא ניתן לתפוס את נוראות השואה, לפי השירה, גם היא באה כדין – אולי בגלל עבירות קשות והתבוללות רבתי שהחלו בעם, שאולי היו מכלים אותו כ"שואה שקטה", אך כפי שנאמר קודם, דין זה נעשה בדרך של הסתר פנים או חוסר התערבות ולא באופן אקטיבי, כאשר הפושעים הם כמובן הנאצים ומשתפי הפעולה אתם.

למרות שאסונות כגון המבול בפרשת נח או השמדת עם ע"י אסונות טבע או מלחמה או טבח, מצביעים כביכול, על אל אכזרי או אדיש לגורלו המר של האדם, בתורה הם מוצגים כמעשים מוצדקים מצד האל, וכנובעים מרשעות האדם שאינו נוהג ע"פ דרישות התורה. על כן הם באים על האדם כדין.

לדוגמא, אחרי חטא העגל אומר ה' למשה, (דברים ט, יד), הֶרֶף מִמֶּנִּי, וְאַשְׁמִידֵם, וְאֶמְחֶה אֶת שְׁמָם, מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם; וְאֶעֱשֶׂה, אוֹתְךָ, לְגוֹי עָצוּם וָרָב, מִמֶּנּוּ. וכן אחרי חטא המרגלים, (במדבר יד, יב): אַכֶּנּוּ בַדֶּבֶר, וְאוֹרִשֶׁנּוּ; וְאֶעֱשֶׂה, אֹתְךָ, לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם, מִמֶּנּוּ. אז משה רבנו הצליח לבטל את הגזירה, אך כיום, אין לנו מנהיגים בשעור קומתו של משה, המסוגלים להנהיג נכון ולהציל את העם.

כבר ביארנו שבמקרה של אסונות המוניים, מה שקובע זה סך משקל הזכויות או החובות של הקורבנות, ולא זכויותיו וחובותיו של הפרט. על כן יתכן כי אנשים טובים וחיוביים יחסית, יספו יחד עם החייבים, במיוחד אם לא התאמצו מספיק או בדרך נכונה, להשפיע לטובה על הכלל.

הנהגת ה' עם ישראל בחסד במדבר

זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם, בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר
שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֶּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ.
בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם, בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם
יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים, לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.
כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ, יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ.
יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר, וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן
יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ, יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ.
כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ, עַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף
יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ, יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ.
ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ, וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר. (דברים לב, ז-יב)

יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ - למה השחור שבעין נקרא אישון?

מקור השם אישון הוא מלשון "איש", כיוון שניתן לראות בתוך האישון את ההשתקפות של פני האיש המתבונן בו, (he.wiktionary.org). למעשה מדובר ב"איש קטן" הנראה באישון.
האישון (Pupil) - הוא למעשה חור במרכז הקשתית, המאפשר מעבר אור לכיוון הרשתית דרך העדשה. האישון מתכווץ ומתרחב בעזרת שרירים הנמצאים בקשתית כדי להתאים את כמות האור העוברת דרכו אל הרשתית. כאשר כמות האור קטנה - האישון מתרחב בניסיון לקלוט כמות גדולה יותר של קרני אור, וכאשר כמות האור גדולה - הוא מתכווץ.

מה משמעות חלק זה של השיר והדמויים שבו?

כותב הרמב"ן: זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם, שיתנו לב לזכור את ששת ימי בראשית, הטובה שעשה להם בעת היצירה, כמו שאמר בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם וגו'. בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר-וָדֹר, שיבינו מה שנעשה להם בדורות מעת ששרתה שכינה ביניהם - כלומר, תסתכלו על ההיסטוריה שלכם.
כפי שפירשה נחמה ליבוביץ בעיוניה, פסוק יא: כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל-גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל-אֶבְרָתוֹ", מתייחס לנאמר לפני מתן תורה: אַתֶּם רְאִיתֶם, אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם; וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל-כַּנְפֵי נְשָׁרִים, וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי, (שמות יט, ד). הגוזלים כאן הם אומות העולם אבל הקב"ה בוחר בישראל וכביכול מלמד אותו לעוף לבד.
לפי רש"י, עליהם להתבונן על כך שנבחרו ע"י ה' כנחלה. הוא הוציאם ממצרים וסיפק את כל צרכיהם במדבר.
הוא מפרש יפה את הדמוי, יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל-אֶבְרָתוֹ - כשבא ליטלם ממקום למקום אינו נוטלם ברגליו כשאר עופות, לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם, לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר. אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ, לפיכך נושאן על כנפיו. כאומר "מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני". אף הקב"ה אומר: "וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים, (שמות יט, ד, בהקדמה לעשרת הדברות)", כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים זרקו בהם חצים ואבני בליסטראות. מיד "וַיִּסַּע מַלְאַךְ האלוהים, הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם; וַיִּסַּע עַמּוּד הֶעָנָן מִפְּנֵיהֶם, וַיַּעֲמֹד מֵאַחֲרֵיהֶם". (שמות יד, יט).

הבאת ישראל לארץ טובה ועשירה; עזיבת התורה והליכה אחרי עבודה זרה

יַרְכִּבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ, וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי
וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסָּלַע, וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר.
חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן, עִם חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים
בְּנֵי בָשָׁן וְעַתּוּדִים, עִם חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה
וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמֶר.

וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט, שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ
וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ, וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ.
יַקְנְאֻהוּ בְּזָרִים, בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ.
יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַּ, אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם
חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ, לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם.
צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי, וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ. (דברים לב, יג-יח)

מה מתואר בחלק זה ולאיזה תקופה זה מתייחס?

לפי רש"י, זו נבואה על שנות הישיבה בארץ ישראל, לאחר הכניסה עם יהושע - נהנים מפירות הארץ ומגדלים בהמות משובחות.

מה כוונת המילים "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ"?

רש"י מפרש: עָבִיתָ - לשון עובי, תתעבה. כָּשִׂיתָ - לשון כי כסה פניו בחלבו, (איוב, טז, כז), כאדם ששמן בפנים וכסליו נכפלים מבחוץ.
וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ - גנהו ובזהו, כמו שאמר ה' ליחזקאל, (יחזקאל ח, טו – טז), וַיֹּאמֶר אֵלַי: הֲרָאִיתָ בֶן אָדָם? עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת מֵאֵלֶּה. וַיָּבֵא אֹתִי אֶל חֲצַר בֵּית ה' הַפְּנִימִית וְהִנֵּה פֶתַח הֵיכַל ה' בֵּין הָאוּלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ, כְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אֲחֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה' וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִיתֶם קֵדְמָה לַשָּׁמֶשׁ. אין ניבול גדול מזה.

הרמב"ן מפרש - וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ - הנכון בעיני מה שהזכרתי למעלה (פסוק ו), כי הנבלה היא תשלום רעה תחת טובה, (כפיות טובה). הכוונה, שנטש אלוה שבראו בעבור זרים, וינבל בפיו ובמחשבתו צור שהיה מושיעו, לאמר שאין בעבודתו רק גמול רע. כאילו שבעובדם הזרים ישבעו לחם ובעובדם את הצור יהיו נבזים ושפלים לכל העמים, כמו שאמרו הסכלים (מלאכי ג, יד, טו) אֲמַרְתֶּם, שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים; וּמַה-בֶּצַע, כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ, וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרָנִית, מִפְּנֵי ה' צְבָאוֹת, וכמו שתאמרנה הנשים הארורות לירמיהו, לאחר הגליית אנשי יהודה למצרים, (ירמיה מד, יז - יח) "כִּי עָשֹׂה נַעֲשֶׂה אֶת-כָּל-הַדָּבָר אֲשֶׁר יָצָא מִפִּינוּ, לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּיךְ לָהּ נְסָכִים, כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבֹתֵינוּ מְלָכֵינוּ וְשָׂרֵינוּ, בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלָם; וַנִּשְׂבַּע לֶחֶם וַנִּהְיֶה טוֹבִים, וְרָעָה לֹא רָאִינוּ. וּמִן אָז חָדַלְנוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם, וְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים חָסַרְנוּ כֹל; וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב, תָּמְנוּ. למרות גינוי הנביא, הנשים המשיכו לקטר לעבודה זרה גם במצרים.
בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ - טעם "תוֹעֵבֹת", השדים, לשרוף את בניהם באש לאלהים אחרים, שכל זה מתועב לפניו כמו שנאמר (לעיל דברים יב, לא) לֹא תַעֲשֶׂה כֵן לה' אֱלֹהֶיךָ: כִּי כָל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׂנֵא, עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם, וכתוב גם לגבי בני

יהודה, (ירמיה לב לה): וַיִּבְנוּ אֶת בָּמוֹת הַבַּעַל אֲשֶׁר בְּגֵיא בֶן הִנֹּם, לְהַעֲבִיר אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנוֹתֵיהֶם לַמֹּלֶךְ, אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִים וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי, לַעֲשׂוֹת הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת לְמַעַן הַחֲטִי אֶת יְהוּדָה.
מדובר בעבודה זרה קיצונית של אנשי יהודה.

וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט, שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ - למה ישראל מכונים "יְשֻׁרוּן"?

כנראה מלשון "ישר". מי שבתחילה מראש היה ישר במידותיו, נהיה אחר כך שמן, עבה ובועט.

לאיזה כוון מתפללים המוסלמים על הר הבית?

הם מתפללים לכוון מֶכַּה, וכפי שנאמר ליחזקאל, אֲחֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה׳ , המתואר שם כ"תועבה". כפי שאומר רש"י, אין לך תועבה גדולה מזו. זה מוכיח שעל פי האסלאם אין באמת קדושה למקום המקדש, באזור כיפת הסלע, שאליו הם מפנים את אחוריהם.

הסתרת הפנים מצד ה׳ כנגד עזיבת ישראל את ה׳; תקיפת האויבים את ישראל ונחיתת אסונות רבים

וַיַּרְא ה' וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו.
וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם, אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם,
כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה, בָּנִים לֹא אֱמֶן בָּם.
הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא אֵל, כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם,
וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא עָם, בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם.
כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי, וַתִּיקַד עַד שְׁאוֹל תַּחְתִּית,
וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָהּ, וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים.
אַסְפֶּה עָלַימוֹ רָעוֹת, חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם.
מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף, וְקֶטֶב מְרִירִי
וְשֶׁן בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח בָּם, עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר.
מִחוּץ תְּשַׁכֵּל חָרֶב, וּמֵחֲדָרִים אֵימָה
גַּם בָּחוּר גַּם בְּתוּלָה, יוֹנֵק עִם אִישׁ שֵׂיבָה. (דברים לב, יט-כה)

מה מתואר בחלק זה?

מפרש הרמב"ן: מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו - הזכיר כאן הכתוב גם את הבנות, שלא כמנהג, כפי שאמר למעלה (פסוק ה) לֹא בָּנָיו, וכן בכל מקום מזכיר הבנים, והבנות הן בכלל. אבל זה מרמזותיו כי יהיה בדור החורבן רשע הנשים ופשעיהם גדול מאד להכעיסו, כי היו נצמדות לע"ז ביותר והן שמפתות את הגברים לעבדה, כפי שמפורש בדברי ירמיהו, כמו שאמרו לו במצרים: (ירמיהו מד,

טו - יז) וַיַּעֲנוּ אֶת יִרְמְיָהוּ, כָּל הָאֲנָשִׁים הַיֹּדְעִים כִּי מְקַטְּרוֹת נְשֵׁיהֶם לֵאלֹהִים אֲחֵרִים, וְכָל הַנָּשִׁים הָעֹמְדוֹת, קָהָל גָּדוֹל; וְכָל הָעָם הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, בְּפַתְרוֹס לֵאמֹר: הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ, בְּשֵׁם ה׳, אֵינֶנּוּ שֹׁמְעִים אֵלֶיךָ.

וביחזקאל (ח, יג - יד) נאמר, וַיֹּאמֶר, אֵלָי: עוֹד תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת, אֲשֶׁר הֵמָּה עֹשִׂים. וַיָּבֵא אֹתִי, אֶל-פֶּתַח שַׁעַר בֵּית ה׳, אֲשֶׁר אֶל הַצָּפוֹנָה; וְהִנֵּה שָׁם הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת, מְבַכּוֹת אֶת הַתַּמּוּז.

מפרש המצודות דוד: מְבַכּוֹת אֶת הַתַּמּוּז - שם הצלם שהיו הנשים מסיקות אותו מבפנים ועיניו היו עשויות מעופרת והיו ניתכות מחום ההיסק והיה נראה לרואים כאילו שהוא בוכה ומוריד דמעות והיו אומרות שהוא שואל - (מבקש) תקרובות. השם תמוז בארמית הוא מלשון הסקה של אש. אולי בגלל זה השם תמוז ניתן לחודש החם באמצע הקיץ.

מה זה "וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא-עָם", פסוק כא?

רש"י: בלא עם - בעובדי כוכבים (הכשדים) שאין להם שם כמו שנאמר (ישעיהו כג, יג): הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים, זֶה הָעָם לֹא הָיָה. פירש הרמב"ן: העם שלא היה נחשב לגוי, והקב"ה גידל אותם לרדות בהם את עולמו.

הסגרה כביכול של ישראל לאויבים וכמעט השמדה של ישראל, לולא חילול ה׳ שבדבר; האכזריות היתרה של אויבי ישראל

אָמַרְתִּי: אַפְאֵיהֶם, אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם.

לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר, פֶּן יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ,

פֶּן יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה, וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת.

כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה, וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה.

לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת, יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם.

אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף, וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה

אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם, וַה' הִסְגִּירָם.

כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם, וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים.

כִּי מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם, וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה,

עֲנָבֵמוֹ עִנְבֵי רוֹשׁ, אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ.

חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם, וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר.

הֲלֹא הוּא כָּמֻס עִמָּדִי, חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי.

לִי נָקָם וְשִׁלֵּם, לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם

כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם, וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ. (דברים לב, כו לה)

מה מתואר בחלק זה? מה זה "אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם"?

מפרש רש"י - אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם - אמרתי בלבי: אפאה אותם. ויש לפרש אַפְאֵיהֶם, אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר. הברייתא השנויה בספרי מחלקת תיבה - (מלה) - זו לשלוש תיבות: אָמַרְתִּי "אף, אי הם", אמרתי **באפי**, אתנם כאילו אינם, שיאמרו רואיהם עליהם - "**איה הם**"?

רמב"ן - אַפְאֵיהֶם - אמרו המדקדקים אפזרם בכל פאה. ואם כן טעם "אמרתי" שהיה הרצון לפניו במידת הדין שיהיו ככה לעולם מפוזרים בכל פאה, ושיהיה זכרם מאנוש נשבת לעד, לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר. ועל דעתי היא מלה מורכבת כפי שהזכירו בספרי (האזינו, כו) "אף אי הם". אבל טעמה שאשיתם במקום פאה ובעניין שיאמרו עליהם גם אי הם, לומר שלא יישאר להם שם ושאר בגוים ולא יוודע מקומם איה.

מוסיף הרמב"ן: והנה ירמוז לגלות עשרת השבטים שגלו לנהר גוזן (מלכים ב, יז, ו), הוא שהחכמים קוראים "סמבטיון", וקוראים לו סמבטיון מפני שביתתו בשבת, כי יום השבת בלשון ההוא "סבט" כמו בערבית. אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם - גלותנו בין העמים אנחנו יהודה ובנימין, שאין לנו זכר בעמים ולא נחשב לעם ואומה כלל. והנה אומר הכתוב, כי היה במידת הדין להיותנו כן בגלות <u>לעולם</u>, לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב. ויורה זה, כי בגלותנו עתה תמה זכות אבות, ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבור שמו הגדול ית', כעניין שאמר ביחזקאל, (כ, מא - מד) "וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצֹתֶם בָּם; וְנִקְדַּשְׁתִּי בָכֶם, לְעֵינֵי הַגּוֹיִם. וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה, בַּהֲבִיאִי אֶתְכֶם אֶל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת יָדִי, לָתֵת אוֹתָהּ לַאֲבוֹתֵיכֶם. וּזְכַרְתֶּם שָּׁם אֶת דַּרְכֵיכֶם וְאֵת כָּל עֲלִילוֹתֵיכֶם, אֲשֶׁר נִטְמֵאתֶם בָּם; וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם בְּכָל רָעוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם .וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה, בַּעֲשׂוֹתִי אִתְּכֶם לְמַעַן שְׁמִי. לֹא כִדַרְכֵיכֶם הָרָעִים וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת, בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם, אֲדֹנָי יְהוִה. וכן נאמר עוד (שם, פסוק ט) "וַאֲעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי, לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֻמָּה בְתוֹכָם". ולכך הזכיר משה בתפילתו (במדבר יד, טו) "וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת שִׁמְעֲךָ לֵאמֹר: מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה' לְהָבִיא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר. והשם יתברך הודה לו בזה (שם, פסוק כ) "ויאמר ה' סלחתי כדברך". (לפי זה עם ישראל היה נעלם, וה' לא היה מציל אותו, בגלל עוונותיו, לולא חילול ה' שבדבר).

"והטעם בטענה הזאת, איננו כרוצה להראות כוחו בין שונאיו, כי כל הגויים כאין נגדו ואפס ותוהו נחשבו לו. אלא השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו, ושם הרשות בידו להרע או להטיב, וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו כולם לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא אלוהי האלוהים ואדוני האדונים ונודע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יסופר עוד בהם, ואם אדם יזכיר כן, יחשבו כי היה כוח מכוחות המזלות והכוכבים וחלף ועבר. וכוונת הבריאה תהיה בטלה לגמרי, שלא יישאר באדם היודע את בוראו רק מכעיס לפניו, ועל כן ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת העולם, שיהיה רצון מלפניו להקים לו לעם כל הימים, כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל

העמים". (כלומר, שה' לא יגאל את ישראל מהגלות רק בגלל "מה יאמרו הגויים" אלא קיום עם ישראל הוא העדות לקיום ה' בעיני העמים, ואם יעלם חו"ח, תיעלם האמונה בבורא ותכלית הבריאה תאבד גם כן).

וזה טעם כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם (פסוק לו), שיזכור ה' ברחמים כי הם עמו מאז, ויזכור כי הם עבדיו שעמדו לו בגלותם כעבדים לסבול הצרות והשעבוד.

מעניינים דברי הספורנו, המפרש כלפי העתיד, המזכירים את ימי השואה: אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם, אשאיר איזו פאה מהם והמותר אכלה, כמו שאעשה באחרית הימים לאחר שלא השגתי שלמותם, לא במתן תורה ולא בארץ ישראל ולא בגלות, כאמרו: (יואל ג, ה), **כִּי בְּהַר-צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְלֵיטָה,** כַּאֲשֶׁר אָמַר ה' , וּבַשְּׂרִידִים, אֲשֶׁר ה' קֹרֵא. לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר: שמתוך כעס שיכעסו על אותם השרידים יש לחוש: פן יאמרו (האויבים) לאותם השרידים: יָדֵנוּ רָמָה (פסוק כז). להכחיד את ישראל מגוי ונשארתם מתי מספר: וְלֹא ה' פָּעַל כָּל-זֹאת: שתחשבו להימלט על ידו. אבל בהיות ישראל רבים ונפוצים בארצות רבה, לא יעלה על לב להשתדל בזה כאמרם: (שופטים ה, יא), "צדקות פרזונו בישראל". צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרם. (לפי זה פירוש המלה אַפְאֵיהֶם הוא "אפזר אותם לפאות רבות בגלות".

גם האברבנאל מפרש שאילו בני ישראל היו בפאה אחת, האויב היה משמידם. לכן ה' פיזרם לבין האומות כדי שגם אם מחנה אחד יושמד, האחרים ישארו לפליטה.

האבן עזרא דוחה את פירוש "אַפְאֵיהֶם", כ"אפזרם" וכותב: "אַפְאֵיהֶם. ...וטעמו כמו "אשחיתם" מפני שכתוב אחריו "אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם" והנה כולם ימותו, ואילו היה כדעת המדקדקים שהטעם אפיצם בכל פאה, לא ידבק הטעם (של לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר... שכן ה' כֵּן פיזר את ישראל ולא נמנע מכך בגלל חילול ה' בעיני אומות העולם). ויש אומרים "אחריבם באפי" והנה טעמו "אכריתם" כמו אשביתם ויבוא הטעם כפול. (ה' נמנע מהשמדת העם, מפני חילול ה' שבדבר).

לעומת זאת, בספרו "עיונים בפרשת השבוע", סדרה ראשונה, פרשת וזאת הברכה, מראה הרב אלחנן סמט שבפשט השירה לא מוזכרות הגלות והגאולה ממנה, (אלה מוזכרות בפרשות נצבים – וילך), וכל השיר מתאר התרחשויות בארץ ישראל בלבד, בדורות שאחרי כניסתם לארץ. כפי שהזהיר משה רבנו, בני ישראל יעבדו עבודה זרה ואויבים קשים יתקפו אותם כמעט עד כלותם, אבל ה' יציל אותם ברגע האחרון ויכניע את האויבים, כדי למנוע חילול שמו או מתוך רחמים על ישראל. לכן הוא מסיק שהשירה מתארת את תקופת השופטים והמלכים שבה התרחשו אירועים כאלה.

יחד עם זאת, ניתן להשיב לניתוח הנ"ל, כי הפסוק האחרון בשירה: הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם-עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ, מרמז למעבר או לקפיצת זמן, לתקופת הגאולה שבה הגויים משבחים ומהללים את ישראל לאחר תבוסה קשה, והעם והארץ מתכפרים ע"י חזרה אליה ובנייתה מחדש. אירועים אלה לא קרו בזמן התנ"ך ומתאימים לתקופתנו ולעתיד לבוא.

לפי פרשנות זו, נוכל לומר שלצערנו, מצבינו אינו שונה כל כך מבימים ההם. רוב העם היהודי אינו שומר מצוות, הערבים תוקפים אותנו כבר למעלה מ - 100 שנה, ורוב אומות העולם אינן אוהדות את ישראל. ע"פ השירה, אם רוב העם יחזור לקיים את מצוות התורה, מצבנו ישתפר פלאים.

מה הכוונה במילים: לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר? – פסוק כז

רש"י: לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר - אם לא שכעס אויב כנוס עליהם להשחיתם ואם יוכל להם וישחיתם, (אילו יכלו הגויים להשמיד את ישראל היו עושים זאת), ויתלה את הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי. וזהו שנאמר פֶּן יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ, ינכרו הדבר לתלות גבורתו בעבודת כוכבים, שאין הגדולה שלו.

רש"י מפרש את המלה "אגור" כ"נאגר", "כנוס". הגויים ייחסו את הפגיעה בישראל לניצחון אלוהיהם וצבאם על ה', תוך חילול ה' נורא, ולא יבינו שזה בעצם כוונת ה'.

אחרים מפרשים את המלה "אָגוּר" במובן של מגור, יראה או חשש, שכביכול הקב"ה חושש לחילול שמו, אם לא יציל את עם ישראל.

זכורים דבריו הדומים של משה רבנו אחרי חטא העגל (דברים ט, כח): פֶּן יֹאמְרוּ, הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם, מִבְּלִי יְכֹלֶת ה' לַהֲבִיאָם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם, הוֹצִיאָם, לַהֲמִתָם בַּמִּדְבָּר.

בדומה לכך אמר הנביא יחזקאל (לו, כ - כב), וַיָּבוֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר-בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי בֱּאֶמֹר לָהֶם עַם ה' אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ. וָאֶחְמֹל עַל שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלֶהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁמָּה. לָכֵן אֱמֹר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל, כִּי אִם לְשֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאתֶם שָׁם.

כִּי-גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה - לאיזה גוי הכוונה?

רש"י מייחס את זה לגוי שנלחם בישראל. כִּי-גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה - כי "לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת...אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה? איך יתכן שאדם אחד או שנים מהאויב ישלטו ברבבה של ישראל.

גם הרמב"ן מפרש כך. הוא כותב - כִּי-גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה - וכל הפרשה, על האויב הנזכר, כדברי רבי נחמיה (במדרש ספרי כח). וטעם כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם, הן גם כן דברי האויב. כוונת הכתוב, שהיה לאויב לחשוב ולהשכיל זאת הנעשה בישראל כי הוא פועל השם על עוונם, ויבינו ממנה לאחרית נפשם כי כך ייעשה בסוף לכל הגוים, כי הם מורדים בשם יותר מישראל. לו ישכילו יאמרו: איכה ירדוף אחד אלף מישראל, אם לא כי צורם מכרם, כי צורם הוא תקיף ובעל היכולת לעזור ולהציל יותר מצורנו, ואויבינו (ישראל) פלילים היו בנו מתחילה, לעשות בנו שפטים כרצונם, ועתה למה בורחים מפנינו אלף מפני גערת איש אחד - לולי צורם התקיף, מכרם והביא מורך בלבבם, ונפלו, ורודף אין.

מה מזכירים פסוקים כט – ל?

הם מזכירים מאוד מראות בשואה שבהם חייל נאצי אחד שולט במאות יהודים הנשמעים לו. הם מזכירים גם את מורך לבם ועליבותם של יהודים רבים בארצות הגלות.

גברים יהודים בשבת "השחורה", ב׳כיכר החירות׳ בעיר סלוניקי, יוון. אֵיכָה יְרֻדַּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה. מקור: ויקיפדיה, שואת_יהודי_יוון
Attribution: Bundesarchiv, Bild 101I-168-0894-21A / Dick / CC-BY-SA 3.0
בשבת זו נצטוו כל היהודים בגילאי 19–45 להתייצב ב"כיכר החירות" בעיר. תחת איומי נשק, הועמדו כ- 9,000 יהודים בשמש הלוהטת והוכרחו לבצע תרגילי התעמלות ולרקוד לקול צחוקם של הגרמנים והקהל היווני. תוך כדי הריקודים הם ספגו מכות אכזריות, ורבים נזקקו לטיפול. בהמשך נשלחו היהודים למחנות ההשמדה בפולין.

למי מכוונים פסוקים לב – לה?

לפי רש"י, זה יכול להיות כלפי חוטאי ישראל או כלפי חוסר ההבנה של הגויים. הרמב"ן מפרש כלפי האויבים השונאים ואינם מבינים.

התרסת האויבים כלפי ישראל; נקמת ה׳ בגויים אשר הגזימו בשנאתם לישראל

כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ, וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם
כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד, וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב.
וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ, צוּר חָסָיוּ בוֹ.
אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם,
יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם, יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה.
רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי, אֲנִי הוּא, וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי,
אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה, מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל.

כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי, וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם.

אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי, וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי,

אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי, וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם.

אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם, וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר,

מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה, מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב.

הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ, כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם,

וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו, וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ. (דברים לב, לו-מג)

מה משמעות חלק זה (לו – מ)?

לפי רש"י, מפסוק ל"ו מתחילה הצלת ישראל מהאויבים. אחרי שה' ידין את עמו לפי מעשיהם, ויבואו עליהם הייסורים, יתנחם הקב"ה על ישראל לשוב ולרחם עליהם, כִּי יִרְאֶה כִּי-אָזְלַת יָד – שיד האויב הולכת וחוזקת מאד עליהם ואפס בישראל עצור ועזוב, אין לישראל הנהגה היכולה להילחם באויב.

יחד עם זאת הקב"ה כביכול ישאל את ישראל בלעג, "אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ? - היכן האלילים שעבדתם אותם?", או שהאויב ישאל, היכן אלוהי ישראל? למה הוא לא עוזר להם? ולא יבין שכל זה קרה בגלל שעזבו אותו. גם הרמב"ן שם את השאלה בפי הגויים.

גם הרשב"ם מפרש: רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי, אֲנִי הוּא - הקב"ה אומר לעובדי הגילולים: אתם אומרים: אֵי אֱלֹהֵימוֹ - הלא עתה יכולים לראות בהנקמי בכם לעיניכם.

מפרש האבן עזרא לפסוק לט: ...ורבים אומרים כי מהכתוב: אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה, נלמד חיי העולם הבא, (כלומר תחיית המתים). וכן מתפילת חנה (שמואל א, ב, ו) : יהוָה, מֵמִית וּמְחַיֶּה; מוֹרִיד שְׁאוֹל, וַיָּעַל.

זה מצביע על כך שכבר אז ,בימי משה, הייתה אמונה בתחיית המתים. מקורות נוספים לתחיית המתים הם: דניאל יב, ב: וְרַבִּים, מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת-עָפָר יָקִיצוּ, אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם, וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם וכן דניאל יב, יג: וְאַתָּה, לֵךְ לַקֵּץ, וְתָנוּחַ, וְתַעֲמֹד לְגֹרָלְךָ, לְקֵץ הַיָּמִין. פסוק זה מופיע גם באזכרה לנשמות חללי צה"ל. "... וְיָנוּחוּ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכָּבָם, וְיַעַמְדוּ לְגוֹרָלָם לְקֵץ הַיָּמִין".

רש"י מפרש את פסוק לט: רְאוּ עַתָּה - הבינו מן הפורעניות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי – דבר המובן מאוד אחרי נוראות השואה ותקומת העם אחריה, שהן לא טבעיות לחלוטין, גם הפורענות הנוראה וגם הקמת המדינה 3 שנים לאחר מכן. אֲנִי אֲנִי הוּא - אני להשפיל ואני להרים; וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי - עומד כנגדי למחות; וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל – את הפושעים בי.

הרמב"ן מסכם את השירה: והנה השירה הזאת אשר היא בנו לעד אמת ונאמן, תגיד - (מתארת) את כל המוצאות אותנו בביאור, (גם בעתיד הרחוק). הזכירה תחילה החסד שעשה עמנו הקב"ה מאז שלקחנו לחלקו, והזכירה הטובות שעשה לנו במדבר, ואשר הנחילנו ארצות הגויים הגדולים והעצומים, ורוב הטובה והעושר והכבוד אשר הנחילנו בה, ומרוב כל טובה מרדו בה' לעבוד ע"ז. והזכירה הכעס אשר היה מלפניו עליהם, עד ששלח בהם בארצם דבר ורעב וחיה רעה וחרב, ואחרי כן פיזר אותם בכל רוח ופאה. וידוע כי כל זה התקיים ויהי כן.

ואמרה השירה, כי בסוף ישיב נקם לצריו ולמשנאיו ישלם, (כמו לבבלים, לרומאים והנאצים, אשר נעלמו כתרבות מעל פני האדמה). והטעם, כי הם עשו כל הרעות עמנו לשנאתו של הקב"ה, כי לא שנאו את ישראל בגלל שעבדו ע"ז כהם, אלא בגלל שלא עשו כמעשיהם, ועבדו את הקב"ה ושמרו את מצוותיו, ולא התחתנו אתם ולא אכלו מזבחיהם, ובזו לעבודה הזרה שלהם ובערו אותה ממקומותיהם, וכעניין שאמר (תהלים מד כג) "כִּי-עָלֶיךָ הָרַגְנוּ כָל-הַיּוֹם, נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה", אם כן לשנאתו של הקב"ה עשו בנו כל הרעות האלה, והם צריו ומשנאיו ועליו להינקם מהם. (זה מסביר למה הגויים האנטישמים הרגו גם יהודים נאמנים. לפי הרמב"ן, זה נובע משנאה כלפי אלוקי ישראל. קל להסביר מדוע נענשו יהודים שעזבו את התורה, אך לא את סבל היהודים שומרי התורה, מבחינת האויבים).

מוסיף הרמב"ן: וזה דבר ברור כי על <u>הגאולה העתידה</u> יבטיח, כי בבניין בית שני לא הָרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ, אלא לעגו עליהם ואמרו (נחמיה ג, לד) "מָה הַיְהוּדִים הָאֻמְלָלִים עֹשִׂים", והיו גדולי ישראל עבדים בהיכל מלך בבל וכולם משועבדים לו, ובימים ההם לא השיב נָקָם לְצָרָיו ולא וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ.

"והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה, אלא היא שטר עדות שנעשה הרעות ונוכל, ושהוא יתברך יעשה בנו בתוכחות חימה, אבל לא ישבית זכרנו, וישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה והגדולה והחזקה, ויכפר על חטאתינו למען שמו. אם כן, השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה על כרחן של מינים, (רמז לנוצרים שטענו שאין עתיד ישראל להיגאל ושהנוצרים נבחרו במקום ישראל).

וכך הזכירו בספרי (האזינו, מג), "גדולה שירה זו שיש בה עכשיו ויש בה לשעבר ויש בה לעתיד לבוא ויש בה בעולם הזה ויש בה לעולם הבא". ולזה רמז הכתוב שאמר (פסוק מד) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת-כָּל-דִּבְרֵי הַשִּׁירָה-הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם, הזכיר "כָּל" להגיד שהיא כוללת כל העתידות למו, ואם כי היא קטנה בדבור, ביאר להם ענייניה הרבים.

ואילו הייתה השירה הזאת מאחד מן החוזים בכוכבים, שכתב מראשית עד אחרית כן, היה ראוי להאמין בה מפני שהתקיימו כל דבריה עד הנה לא נפל דבר אחד, ואף אנחנו נאמין ונצפה בכל לב לדברי האלוהים מפי נביאו הנאמן בכל ביתו, אשר לא היה לפניו ואחריו כמוהו, עליו השלום. (הרבמ"ן אומר שמפני שנבואות השירה התקיימו עד כה, אין סיבה שלא להאמין שגם הנבואות העתידיות יתרחשו).

אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי - מה פירוש פסוקים מא – מג?

רש"י מפרש את פסוקים מא – מב כהמשך הפורענות בגויים על מה שעשו לישראל.
לפסוק מג: הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ - לאותו הזמן ישבחו העובדי כוכבים את ישראל - ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו. יודעים היו בטובו ובשבחו.
וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ - ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם שעשה להם האויב.
וכפר אדמתו - ומה היא (כפרת) אדמתו? – (כפרת) עמו. כשעמו מתנחמים, ארצו מתנחמת.
אבן עזרא מפרש את וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ, שעל ידי הפורענות והנקמה, העם יכפר על אדמת ארץ ישראל. ניתן להוסיף שלאחר אותה פורענות, עם ישראל יזכה לשוב לארץ ישראל, כפי שאכן קרה.

רש"י מוסיף שבאופן כללי השירה נדרשת במדרש ספרי בצורה שונה ע"י רבי יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה דורש את כל התוכחה כנגד ישראל – יעזבו את התורה וה' יעזוב אותם וכביכול ימכור אותם לפורענות הגויים. לפי רבי נחמיה על הגויים להבין שהפורענות שבאה על ישראל איננה בגלל כוחם אלא בגלל שבני ישראל עזבו את התורה ולכן נעזבו ע"י ה'.

למה הגויים צריכים להיענש? הרי זה היה רצון ה'?

לפי פירוש הרמב"ן, הגויים פועלים מתוך שנאה גרידא לעם ישראל ולקב"ה, ולא מתוך מוסריות כלשהי. להיפך הם פועלים מתוך אכזריות שאין כדוגמתה, וכך ראינו בהיסטוריה שלנו.

לפי השירה ודברי הנביאים, מה צפוי לעם ישראל בעתיד?

באמונה היהודית, תקופת אחרית הימים מתחלקת למספר תקופות הבאות זו אחר זו, אם כי קיימות מספר דעות (דעת הרמב"ם, הלכות מלכים ומלחמות יא - יב, ודעת הרמב"ן) על סדר התקופות. המקורות הם בעיקר בספרי הנביאים עמוס, יחזקאל, זכריה ומיכה, וכן במקומות רבים בתלמוד, ובעיקר פרק י בסנהדרין – פרק "חלק" – ("לכל ישראל חלק לעולם הבא").
באופן כללי תוארו השלבים כדלהלן:
עקבתא דמשיחא - (עקבות המשיח) . חזרה חלקית של עם ישראל לארץ, אך תוך ירידה בשמירת תורה ומצוות, כפי שמתואר במסכת סוטה, פרק ט, משנה טו: "בעקבות משיחא חוצפא יסגא - (החוצפה תגדל) ויוקר יאמיר - (יוקר המחיה יעלה), הגפן תתן פרייה - והיין ביוקר - (מרוב שתיינים שיהיו), והמלכות תהפך למינות - (יהיה העדר אמונה באל והעדר ידיעת התורה בחוגים השולטים), ואין תוכחת. בית וועד יהיה לזנות - (מתירנות והפקרות מינית), והגליל יחרב והגבלן (אולי הגולן) ישוט ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת סופרים תסרח - (יבוזו לחכמי התורה), ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת - (ריבוי שקר - "פייקניוז", רמאות, ושחיתות). נערים פני זקנים ילבינו זקנים יעמדו - (יאלצו לעמוד), מפני קטנים, בן מנוול אב, בת קמה באמה (העדר כבוד להורים ולזקנים), כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו, (אולי ריבוי

מריבות במשפחות ורצח בתוך המשפחה), פני הדור כפני הכלב (דור חצוף וחסר בושה), הבן אינו מתבייש מאביו. ועל מה יש לנו להישען? על אבינו שבשמים.

לצערנו רבות מהתופעות הנ"ל אכן מתקיימות כיום. ניתן לכנות תופעות אלו כחלק מ"עקבות המשיח" או "חבלי המשיח".

<u>תקופת משיח בן יוסף ומלחמת גוג ומגוג</u> –קואליציה של עמים מהצפון, (אולי אירן ומדינות מוסלמיות נוספות, בתמיכת רוסיה), התוקפת את ישראל. יחד עם זאת, ישנם רבנים הטוענים שמלחמת גוג ומגוג היא מלחמת העולם השנייה והשואה שבסופה הובס האויב הנאצי, (אך זה אינו מתיישב עם תיאורי הנביאים על המלחמה המתרחשת בארץ ישראל). מלחמה זו תהיה קשה מאוד, עם אבידות רבות, אך לאחר נסים רבים ותופעות טבע חריגות, (רעידת אדמה בהר הזיתים ולקוי חמה, בעיתוי מדויק), בסופה יובסו גוג וצבאו וכך יכירו כל העמים במציאות האל. יתכן שמדובר במלחמה כלל - עולמית של "המזרח נגד המערב", אשר תתמקד בישראל. לפי הנבואות, לאחר הניצחון, יעלו יהודי התפוצות לישראל.

<u>ביאת אליהו הנביא</u> לאחד את העם ולהכין את העם לבוא המשיח. הכוונה היא לחזרת <u>תופעת</u> הנבואה לישראל. (לפי הרמב"ם יתכן שהנביא יופיע אף לפני מלחמת גוג ומגוג).

<u>אתחלתה דגאולה</u> בארץ ישראל - מדובר בנקודה משמעותית, כיוון שזהו השלב הראשון בתהליך הגאולה המהווה תקופה השונה במובנים רבים מכל מה שקדם לה. מן התיאורים השונים בגמרא עולים מאפיינים שונים של ראשית הגאולה. הבולטים בהם:

בתחילה, קשיים וסבל רב (עד שאמר האמורא עולא: "ייתי (המשיח) ולא אחמיניה" (סנהדרין, צח, ב) – הלוואי שיבוא המשיח, אך איני רוצה לחיות בתקופה שלפני בואו). אחר תקופה זו, ארץ ישראל "נותנת פירותיה בעין יפה" (בגמרא נאמר על כך – "אין לך קץ מגולה מזה שנאמר - (יחזקאל לו, ח) " וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל, עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ, וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ, לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל: כִּי קֵרְבוּ, לָבוֹא", (סנהדרין צח, א).

שלטון יהודי עצמאי (כדברי האמורא שמואל: "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד", (ברכות, לד, ב), שנפסק להלכה במשנה תורה לרמב"ם), אך עדיין נמשכות המלחמות.

<u>ביאת המשיח וימות המשיח</u>

כותב הרמב"ם בהלכות מלכים, יא - יב: המלך המשיח עתיד לעמוד, ולהחזיר מלכות בית דויד ליושנת הממשלה הראשונה, ובונה בית המקדש (השלישי), ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרים כל המשפטים בימיו, כשהיו מקודם: מקריבים קרבנות, ועושים שמיטין ויובלות ככל מצוותן האמורה בתורה. אל יעלה על הלב שבימות המשיח, ייבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהיה שם חידוש במעשה בראשית; אלא עולם כמנהגו הולך. אמרו חכמים, אין בין העולם הזה לימות המשיח, אלא שיעבוד מלכויות בלבד. יראה מפשוטם של דברי הנביאים, שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג; ושקודם מלחמת גוג ומגוג, יעמוד נביא לישראל ליישר את ישראל ולהכין

ליבם: שנאמר (מלאכי, ג, כג), "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם פֶּן אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת הָאָרֶץ חֵרֶם.
לא נתאוו הנביאים והחכמים לימות המשיח - לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בגויים, ולא כדי שישאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחוכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא, כמו שביארנו בהלכות תשובה. ובאותו הזמן, לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות - שהטובה תהיה משופעת הרבה, וכל המעדנים מצויים כעפר.
<u>תחיית המתים</u> – לפי הרמב"ם, רק הצדיקים יקומו לתחייה, וגם זה - לזמן מוגבל.

מתי קוראים את שירת האזינו בדרך כלל ולמה?

בדרך כלל קוראים את השירה בשבת "שובה", בין ראש השנה ליום כיפור, בתקופה של חשבון נפש אישי ולאומי.

אמירת השירה לעם ע"י משה ויהושע

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן. וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם, אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. (דברים לב, מד-מז)

לשון השירה קשה? איך בני ישראל הצליחו להבין אותה ואת משמעותה ע"י שמיעה ממשה?

השירה לא רק נאמרה בעל פה, אלא הועלתה על הכתב גם כן, כך שבני ישראל יכלו לקרוא אותה וללמוד אותה, כפי שנאמר בפרק לא, פסוק יט לעיל: וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם, לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל.
יחד עם זאת, ישנם פרשנים, כגון הרלב"ג והנצי"ב מוולוז'ין, שאומרים שהכוונה ב - "כָּל דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת" היא בעצם "כָּל דִּבְרֵי **הַתּוֹרָה** הַזֹּאת", כלומר התורה כולה, הנקראת שירה, ולאו דווקא שירת האזינו.

ציווי למשה לעלות להר נבו לקראת פטירתו

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה, הַר נְבוֹ, אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ, וּרְאֵה אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה. וּמֵת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל עַמֶּיךָ, כַּאֲשֶׁר מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף

אֶל עַמָּיו. עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מְרִיבַת קָדֵשׁ, מִדְבַּר צִן, עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. (דברים לב, מח-נב)

סיכום פרק לב

הפרק, שהוא בעצם כל הפרשה, כוללת את שירת "האזינו", המעידה על ברית הגורל שבין ישראל לקב"ה, בעדות השמים והארץ. היא מתארת את כפיות הטובה של ישראל על קבלת ארץ ישראל – ("וישמן ישורון ויבעט") ומה צפוי לעם אם יעזוב את התורה, המהווה בעצם הפרת הברית. אויבים יתקפו את ישראל והוא כמעט יושמד על ידם, וה' יסתיר את פניו ולא יתערב בכך, (מדה כנגד מדה על עזיבת ישראל את ה'), עד לדקת ה - 90 שבה יציל את שארית העם, רק כדי למנוע חילול ה'. אחרי מלחמת גוג ומגוג תבוא נקמת ה' בגויים, אשר מבחינתם פעלו מתוך שנאה נוראה ואכזריות גרידא לישראל, (דוגמאות לא חסרות), ולא כשליחים של הקב"ה. בסוף הפרשה מצטווה משה לעלות להר נבו לקראת פטירתו.

<u>הרעיון המרכזי של פרשת האזינו</u>

הרעיון המרכזי הוא ברית הגורל בין ישראל לה', שלא ניתן לניתוק מוחלט, והוא בעצם סוד נצחיות העם. כאשר ישראל עוזבים את התורה, הגויים תוקפים אותם עד כמעט השמדה, וה' אינו מתערב, אלא אם כן יש סכנה של השמדה מוחלטת – וגם אז יציל רק כדי שלא יחולל שמו. גם הגויים האכזריים, יבואו על עונשם. לכל עוון יש גמול.

<u>השיר "מתוך ההסתרה"</u>

מילים: מבוסס על ליקוטי מוהר"ן של רבי נחמן מברסלב

לחן: שעיה גרוס

אבא שבשמים אומר לנו אנוכי אסתיר פני ביום ההוא..

אבל רבי נחמן אומר:

ואפילו בהסתרה שבתוך ההסתרה

בוודאי גם שם נמצא השם יתברך

גם אחרי הדברים הקשים העוברים עליך

אני עומד.

מילות השיר הן עיבוד לדברי רבי נחמן מברסלב (ליקוטי מוהר"ן נ"ו ג' – "ליקוטי מורנו ורבינו הרב רבי נחמן"), על הפסוק "וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא" בפרשת וילך, שמתייחס לפורענות גדולה שתבוא על עם ישראל לאחר שיחטא. הוא שואל מדוע יש כפילות במילים "הסתר אסתיר" ודורש כי כשאדם יודע לפחות שהוא עיוור לנוכחות האל ועליו לחפשו, זו הסתרה אחת;

אך לעתים קרובות אינו מודע לכך שהבורא נעלם ממנו כי ההסתרה עצמה נסתרת. אבל גם על מצב זה, נכתב ב׳ליקוטי׳: ״אֲבָל בֶּאֱמֶת אֲפִילּוּ בְּכָל הַהַסְתָּרוֹת וַאֲפִילּוּ בְּהַהַסְתָּרָה שֶׁבְּתוֹךְ הַסְתָּרָה בְּוַדַּאי גַּם שָׁם מְלֻבָּשׁ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי בְּוַדַּאי אֵין שׁוּם דָּבָר שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ חִיּוּת הַשֵּׁם כִּי בִּלְעֲדֵי חִיּוּתוֹ לֹא הָיָה לוֹ קִיּוּם כְּלָל״.

המילים ״גם מאחורי הדברים הקשים העוברים עליך אני עומד״ הוספו על ידי גרוס וקליין לאחר שראו אותם בעלון חיזוק, ומחברם אינו ידוע.

ויקיפדיה, ואפילו_בהסתרה.

<u>כל העולם כולו גשר צר מאוד</u>?

שיר ידוע זה מבוסס גם כן על ליקוטי מוהר״ן , תנינא מח, כאשר במקור המילים הן: וְדַע, **שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לַעֲבֹר עַל גֶּשֶׁר צַר מְאֹד מְאֹד** וְהַכְּלָל וְהָעִקָּר שֶׁלֹּא יִתְפַּחֵד כְּלָל, בהקשר של כניסה לעולם של עבודת ה׳. האדם צריך להתגבר על פיתויים ומכשולים רבים כדי להגיע לעבודת ה׳ אמיתית.

דווקא לא נאמר במקור ש״<u>כל העולם כולו</u>, גשר צר מאוד״, (מילים שמשמעותן אינה כל כך מובנת).

פרשת וְזֹאת הַבְּרָכָה

פרק לג - הזכרת מתן תורה וקורות העם במדבר; ברכות משה לבני ישראל לפני מותו; ברכת ראובן ויהודה; למה שמעון לא התברך? סדר הברכות; ברכת לוי; ברכת בנימין ויוסף; ברכת זבולון, גד, דן, נפתלי ואשר; "שותפות" זבולון ויששכר; נבואה על הצלחת ישראל בארץ

הזכרת מתן תורה וקורות העם במדבר; ברכת משה לבני ישראל לפני מותו

וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לִפְנֵי מוֹתוֹ. וַיֹּאמַר: ה' מִסִּינַי בָּא, וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן, וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ, מִימִינוֹ אשדת (אֵשׁ דָּת) לָמוֹ. אַף חֹבֵב עַמִּים, כָּל קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ, וְהֵם תָּכּוּ לְרַגְלֶךָ, יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ. תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה, מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב. וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם, יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. (דברים לג, א-ה)

ה' מִסִּינַי בָּא ... וְהֵם תָּכּוּ לְרַגְלֶךָ, יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ. מה פירוש פסוקים אלה ובמה הם קשורים לברכות? (מתאים לשמחת תורה)

כתב רש"י: וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא - פתח תחילה בשבחו של מקום ואח"כ פתח בצרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו, יש בו הזכרת זכות לישראל, וכל זה דרך רצוי הוא, כלומר, כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה. מִסִּינַי בָּא - יצא לקראתם כשבאו להתייצב בתחתית ההר, כחתן היוצא להקביל פני כלה, שנאמר (שמות יט, יז): וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים, למדנו שיצא כנגדם. וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ - שפתח (הציע ראשון) לבני שעיר שיקבלו את התורה ולא רצו.

מסופר במדרש מכילתא: כשנגלה המקום ליתן תורה לישראל, לא על ישראל בלבד הוא נגלה, אלא על כל האומות. בתחילה הלך אצל בני עשו ואמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: לא תרצח. אמרו לפניו: ריבונו של עולם, כל עצמו (מהות) של אבינו רוצח הוא, שנאמר "והידיים ידי עשו" ועל כך הבטיחו אביו "ועל חרבך תחיה", (כך שלא יוכלו לקבל את התורה).

הלך לו אצל בני עמון ומואב ואמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: לא תנאף. אמרו לפניו: ריבונו של עולם, כל עצמה של ערוה, שלהם היא, שנאמר "ותהרין שתי בנות לוט מאביהן".

הלך ומצא את בני ישמעאל, אמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם: לא תגנוב. אמרו לפניו: ריבונו של עולם! כל עצמו של אביהן לסטים היה, שנאמר "והוא יהיה פרא אדם".

לא הייתה אומה באומות שלא הלך ודיבר ודפק על פתחם, אם ירצו ויקבלו את התורה... יכול שמעו וקיבלו? תלמוד לומר (יחזקאל לג, לא) "ואותם לא יעשו"... אפילו שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח, (הכוללות איסור גזל, שפיכות דמים וגלוי עריות), לא יכלו לעמוד בהם.
כשבא אצל ישראל, "מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ", פתחו כולם את פיהם ואמרו: "כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע"
נוסיף כי, לצערנו, חלק גדול מהאומות שמסביבינו לא השתנו הרבה מאז, ונשארו בהם רוצחים, גנבים ושקרנים.

הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן - שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו.
וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ - ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ולא כולם ולא רובם, ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עושרו ותפארתו ביום חופתו. אֵשׁ דָּת - שנתנה להם (תורה) מתוך האש.
אַף חֹבֵב עַמִּים - גם חיבה יתירה חבב את השבטים. כָּל-קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ - נפשות הצדיקים גנוזות אתו כעניין שנאמר לדוד ע"י אביגיל (שמואל א, כה, כט): וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ.
וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ - והם ראויים לכך, שהרי תוכו עצמן (הכניסו את עצמם) לתוך תחתית ההר לרגליך בסיני, תֻּכּוּ לשון פעלו - התתווכו לתוך מרגלותיך. יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ - נשאו עליהם עול תורתך.

הרמב"ן מפרש שמדובר באירועים במתן תורה ובמדבר סיני. ה' מִסִּינַי בָּא - השם מסיני בא לישראל, כי משם השכין שכינתו בתוכם, ושוב לא נסתלקה מהם. וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ: כי אחרי נוסעם מסיני במסע ראשון, שכן הענן במדבר פארן, ומשם שלח את המרגלים שנאמר (שם יג ג) וישלח אותם משה ממדבר פארן, ונתנדה העם (היו מנודים) ולא היה הדיבור עם משה עד שבאו לשעיר בגבול בני עשו בסוף הארבעים שנה (לעיל ב, ב), כמו שנאמר שם (פסוק ז) כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ יָדַע לֶכְתְּךָ אֶת הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה, זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה, ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ, לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר.
מעניין להשוות את זה לתיאור דבורה הנביאה את מתן תורה, (שופטים ה, ד – ה), ה', בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר, בְּצַעְדְּךָ מִשְׂדֵה אֱדוֹם, אֶרֶץ רָעָשָׁה, גַּם שָׁמַיִם נָטָפוּ; גַּם עָבִים, נָטְפוּ מָיִם. הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי ה': זֶה סִינַי, מִפְּנֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.
הרמב"ן מפרש בנוסף: וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ - יאמר שהם מוכים בכל מכה במדבר – (תֻּכּוּ – מלשון מכה, ולא מלשון תוך) - ללכת אחריך בכל אשר תלך, לא יחושו לרעב ולצימאון ומכת נחש ועקרב, רק יצאו לרגליך ואחריך ירוצו. וזה כעניין שנאמר (ירמיה ב, ב) זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ, יאמר שישא (ישראל) דבריך על שפתיו ויהגה בהם תמיד.

תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה ... יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל - מה משמעות פסוקים אלה?

מפרש הרמב"ן: תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה - הטעם, שישא (היהודי בפיו) תמיד ויאמר תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה, והיא תהיה מורשה לקהילת יעקב, כי לדורות עולם כל בני יעקב יירשוה וישמרו אותה, כי לא תישכח מפי זרעו. ודרשו רבותינו (מדרש תהלים, א), שלא אמר מורשה בית יעקב או זרע יעקב, אלא אמר "קְהִלַּת יַעֲקֹב", לרמוז שייקהלו רבים עליהם ותהיה התורה לעולם מורשה ליעקב ולכל הנקהלים עליו, הם הגרים הנלווים על ה' לשרתו ונספחו על בית יעקב, ונקראו כולם "קהילתו".

רש"י: וַיְהִי - הקב"ה, בְּיֵשֻׁרוּן מֶלֶךְ - תמיד עול מלכותו עליהם, בְּהִתְאַסֵּף - בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם, דבר אחר, בְּהִתְאַסֵּף, בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם.

הרמב"ן מוסיף: "וַיְהִי בְיֵשֻׁרוּן מֶלֶךְ - רמז אל השם הנזכר, שהיה למלך על ישראל בהיותם ישרים ונאספו כל ראשי העם וכל שבטי ישראל יחד. והטעם, כי ישראל יאמרו תמיד: התורה אשר צווה לנו משה תהיה ירושה לכל קהילת יעקב לעדי עד, לא נחליף ולא נמיר אותה לעולם, ויאמרו שהיה השם למלך על ישראל בהתאסף ראשינו, זקנינו ושופטינו וכל שבטי ישראל, שכולנו יחד קבלנו מלכותו עלינו לדור ודור, ואנחנו חייבים לשמור תורתו ומלכותו לעולמים. וזו המצווה הוא הדבור "אנכי", והיא קבלת מלכות שמים.

אבל יש במקצת האגדות שמפרשים אותו על משה, אומרים משה מלך, שנאמר "ויהי בישורון מלך בהתאסף" וגו' וראוי לנו לעשות דבריו ומצוותיו...

והנה הזכיר כי השם שוכן בישראל, וקבלו תורתו ומלכותו כל שבטיהם יחד עליהם ועל זרעם לדורותם, אם כן הנם ראויים לברכה".

מתי קוראים את פרשת "וזאת הברכה"?

בשמחת תורה. כמה מתאים שקוראים אז על מתן תורה, על הברכות לעם ישראל ועל אחדות והצלחת שבטי ישראל.

ברכות ראובן ויהודה; למה שמעון לא התברך? סדר הברכות

יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת, וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר. וְזֹאת לִיהוּדָה, וַיֹּאמַר: שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ, יָדָיו רָב לוֹ, וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה. (דברים לג, ו-ז)

מה כוונת הברכות? למה שבט שמעון לא קיבל ברכה?

הרמב"ן: יְחִי רְאוּבֵן - אמר האבן עזרא, כי התחיל מראובן שהוא הבכור, ולא הזכיר את שמעון, בגלל עוון פעור, כי העובדים היו "שמעונים" ומספרם לעד, גם נשיאם נהרג, וכן דעת רש"י

והמפרשים. ולפי דעתי אין מספרם ראיה (שמספרם ירד מאוד), בגלל שהם עדיין חסרו 13,000 ויותר, מלבד המתים במגפה שאחרי עוון בעל פעור. וגם משאר השבטים חסרו קצת, כי בני גד חסרו 5,000 ובני אפרים 8,000. ועוד כי הכתוב שאומר (במדבר כה, ג) וַיִּצָּמֶד **יִשְׂרָאֵל** לְבַעַל פְּעוֹר, (ולא רק שבט שמעון) ואמר (שם פסוק ד) קַח אֶת-כָּל-רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם, נראה שהיו בהם מכל השבטים וכל דייניהם ישפטו בם, וכן אמר (שם פסוק יא) וְלֹא כִלִּיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי.

וחלילה שיימנע משה מלברך את שמעון, ולא ימחה שבט מישראל, שכבר כלו הנצמדים לבעל פעור כמו שאמר (לעיל ד, ג) כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַּעַל פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ ה׳ אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָּ, ואלה הנשארים כולם, כתוב בהם (שם פסוק ד) וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם, ולמה שלא יברכם. והנה כולם עשו את העגל וחטאו במרגלים ונתכפר להם וברכם.

והנכון בעיני, כי הכתוב לא מונה בשבטי ישראל אלא שנים עשר, וכך אמר בברכת יעקב (בראשית מט, כח) כָּל אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר. ויעקב הזכיר בניו השנים עשר והזכיר יוסף בשבט אחד, ומשה ראה להזכיר ביוסף שני שבטים, כמו שאמר (פסוק יז) וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה, והיה זה בגלל שני דברים - האחד כי אחר שצווה הקדוש ברוך הוא ועשאם שני שבטים בחנוכת המזבח, ובדגלים, ובנחלת הארץ, הוא צריך למנותם שנים בברכתם, ועוד שהזכיר את יהושע המנחילם את הארץ והוא (יהושע) מאפרים הקטן, והוצרך להזכיר את אחיו שגדול ממנו.

ורצה לברך את לוי, כי מברכתו יתברכו כל ישראל, שיהיו קורבנותיו לרצון להם לפני השם, והוצרך להשאיר אחד מן השבטים, שאינן נמנים בשום מקום רק שנים עשר, כנגד שנים עשר מזלות ברקיע, ושנים עשר חודשים בשנה, ושנים עשר גבולי אלכסונין, שאמרו במדרש שהם זרועות עולם, וכמו שהזכירו חכמים במסכת ברכות (לב, ב) אמר הקב״ה לנביא, ״לך ואמור לכנסת ישראל בתי, שנים עשר מזלות בראתי ברקיע כנגד שנים עשר שבטים״.

והשאיר את שמעון שלא היה שבטו גדול, ולא הייתה בו ברכת יעקב אביהם מרובה, אלא חלקם ביעקב והפיצם בישראל (בראשית מט, ז), והנה יתברכו גם הם מברכת שאר השבטים אשר המה בתוכם.

מה מסביר את סדר הברכות?

מסביר הרמב״ן: וסדר זאת הברכה, הייתה ברוח הקודש על דרך נחלתם. החל מראובן, כי לקח נחלתו בראשונה, (בעבר הירדן) ועוד כי הוא הבכור, ומשה התפלל עליו שלא יימחה שמו בחטאו (עם בלהה), ולכך נתן לו בברכתו משפט הבכורה. ואחר כן הקדים יהודה, כי הוא הנוחל הראשון בארץ, ולנגיד ממנו, והוא העולה בתחילה למלחמה אשר בה יברך אותו, והנה ברכתו כוללת את כל ישראל.

ואחר כן ברך את לוי החונים עם בני יהודה בירושלים ושם יהיו קורבנותם לרצון. ואחרי כן ברך בנימין שהייתה נחלתם עם בני יהודה, ועיר ירושלים ובית המקדש (מחולקים) בין בני יהודה ובין בני בנימין, (לפי מסכת יומא, יב, א, הגבול ביניהם עבר על הר הבית – כאשר האולם והיכל המקדש היה בחלק בנימין והעזרות והלשכות בחלק יהודה), והלויים יחנו עם שניהם. ואחרי כן ברך את בני יוסף, כי כן הייתה נחלתם, שנאמר (יהושע יח, יא) ויעל גורל מטה בני בנימין למשפחותם ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף. ואחרי כן השלים לברך את בני הגבירות. והקדים זבולון לישששכר כמו שעשה יעקב (בראשית מט יג - יד), וכן נפל גורלם השלישי לבני זבולון (יהושע יט, י) והגורל הרביעי לבני ישששכר, (שם פסוק יז). ואחרי כן ברך בני השפחות דן ונפתלי ואשר כסדר תולדותם, והוא הדגל שלהם. והקדים גד לכל בני השפחות, כי לקח נחלתו תחילה עם ראובן מוקדם (בעבר הירדן), והוא היה מדגל הראובני. וטעם יְחִי רְאוּבֵן, שיחיה שבטו ולא ימות לעולם. וְיִהִי מְתָיו מִסְפָּר, כמו ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע (משלי ל, ג), כאילו שנאמר: ואל יהיו מתיו מספר, שלא יהיו מעטים, שכל דבר שיספר הוא מעט, וכן וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר, (בראשית לד, ל).

ויותר נכון לפרש, יְחִי רְאוּבֵן וְאַל-יָמֹת בישראל, שלא יכרת שבטו באחד מכל הזמנים, ויהי פקודיו במספר בני ישראל לעולם. הוא מתפלל עליו שלא יגרום חטאו והכעס הגדול אשר כעס עליו אביו בחללו יצועיו, להכרית שמו מישראל. וזה כעניין שנאמר שם (שם לה, כב) וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל, וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר, כי הודיע שלא יצא בחטאו מן המספר, וכן פירש רש״י.

וטעם ״ מְתָיו ״, שכל אנשיו יזכו בזה ולא ייכרת אפילו מקצת השבט בחטאו. או טעמו, שיהיו מתיו מספר ישראל, שימנה ראשון כמשפט הבכור, כי האחד הוא המספר, כי ממנו הכל.

ויש מפרשים כי הברכה הזאת על כבוש הארץ, יאמר שיחיה ראובן בעברם חלוצים למלחמה לפני בני ישראל, והטעם שיתגברו ולא ינוצחו, כטעם וְעַל-חַרְבְּךָ תִחְיֶה (בראשית כז, מ), וְאַל-יָמֹת, שלא יפלו מהם במלחמה, וְיִהִי מְתָיו מִסְפָּר, שיחזרו לאהליהם במספרם ולא יפקד מהם איש, וכן בברכת גד חברו הזכיר ענין זה. והפירוש הזה קרוב, אבל הראשון נכון יותר בעיני, כי ברכת משה כדרך אשר הזכיר יעקב וכעניין ההוא.

רש״י מפרש את הברכה ליהודה על העתיד: וְזֹאת לִיהוּדָה - סמך את יהודה לראובן מפני ששניהם הודו על קלקול שבידם. שְׁמַע ה׳ קוֹל יְהוּדָה - תפלת דוד ושלמה ואסא, (מצאצאי יהודה), מפני הכושים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב. וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ - לשלום מפני המלחמה. יָדָיו רָב לוֹ - יריבו ריבו וינקמו נקמתו. וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה - על יהושפט התפלל על מלחמת רמות גלעד, ״ויזעק יהושפט וה׳ עזרו״. דבר אחר - שְׁמַע ה׳ קוֹל יְהוּדָה, כאן (במילה שְׁמַע), רמז לברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה ואף כשחלקו א״י נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנאמר,

(יהושע יט, ט), "מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון" (ומפני מה לא ייחד לשמעון ברכה בפני עצמו שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים, כך כתוב באגדת תהילים).

גם הרמב"ן מפרש כלפי העתיד לבוא: ועל דרך האמת, ייחד המידה הזאת ליהודה בגלל שלהם המלחמה, וממנו המלכות לעולם, והיא העזר מצריו. שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה, הוא מתפלל עליו בצאתו למלחמה, כי הוא יעלה בתחילה, ולנגיד ממנו שילחם באויבי ישראל, וכן אמר יעקב (בראשית מט, ח) יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ. וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ, שישוב לשלום. יָדָיו רָב לוֹ: יהיו ידיו רב לו שלא יצטרך לעזר אחר זולתי עזרת השם שיענהו בתפלתו, ככל הכתוב בדברי אונקלוס, וכן דעת המפרשים.

ועל דעתי, עוד ירמוז למלחמתו הראשונה עם הכנעני שאמר השם, "יְהוּדָה יַעֲלֶה" בתחילה, (שופטים א, ב). ואמר "יָדָיו רָב לוֹ", שיקח מצריו ויכבוש מהם ארצות (שטחים) רבות יותר מן הראוי לו בנחלתו, ורומז שינחיל מנחלתו לשמעון אחיו.

ברכת לוי

וּלְלֵוִי אָמַר: תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ, אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה, תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה. הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו, וְאֶת אֶחָיו לֹא הִכִּיר, וְאֶת בָּנָו לֹא יָדָע, כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ. יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל, יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל מִזְבְּחֶךָ. בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה, מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן יְקוּמוּן. (דברים לג, ח-יא)

מי זה "אִישׁ חֲסִידֶךָ"? מה כוונת הברכה?

לפי רש"י, אִישׁ חֲסִידֶךָ זה שבט לוי, חסידיו של הקב"ה.
רש"י מפרש: וּלְלֵוִי אָמַר - ועל לוי אמר. תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ - כלפי השכינה הוא מדבר. אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה - שלא התלוננו עם שאר המלינים. תְּרִיבֵהוּ וגו' – כתרגומו – בחנתיו על מי מריבה ונמצא נאמן.
הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו - כשחטאו בעגל ואמרתי, (שמות לב, כו), "מִי לה' אֵלָי", נאספו אלי כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו שהוא מישראל או את אחיו מאמו או בן בתו, וכן עשו. אי אפשר לפרש שהרג את אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש שהרי גם הם לויים ומשבט לוי לא חטא אחד, שנאמר "וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו, כָּל-בְּנֵי לֵוִי". כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ – הציווי "לא יהיה לך אלהים אחרים". וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ - ברית מילה, שאותם שנולדו במדבר, של ישראל לא מלו את בניהם והלויים, היו מולים, ומלים את בניהם.
יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב - ראויים אלו לכך. וְכָלִיל עַל-מִזְבְּחֶךָ – קרבן עולה. מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו - מחץ קמיו מכת מתנים כעניין שנאמר על אויבי דוד, וּמָתְנֵיהֶם, תָּמִיד הַמְעַד, (תהילים סט, כד), ועל המעוררים על הכהונה אמר כן. דבר אחר, ראה שעתידים חשמונאי ובניו (משבט לוי), להילחם

עם עובדי כוכבים והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים, 12 בני חשמונאי, ואלעזר כנגד כמה רבבות. לכך נאמר בָּרֵךְ ה׳ חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה. וּמְשַׁנְאָיו מִן יְקוּמוּן - מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה.

פירש הרמב״ן: לפי דעתי, כי בגלל שהזכיר משה בברכתו שם ראובן ויהודה, ״יחי ראובן״, ״קול יהודה״, ולא הזכיר שם שאר השבטים בברכתם, הזכיר הכתוב, וללוי אמר, לבנימין אמר, (בגוף שלישי), להגיד כי השבטים לפניו, ויקרא ללוי וישים עיניו עליו ויאמר תומיך ואוריך, וכן בכל שבט ושבט, פנים בפנים בירך אותם. אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה, שנסית אותו בניסיון, והטעם, שהיה חסיד בכל אשר נסית אותו ולא נמצא בו דופי, חוץ ממי מריבה שכבר הענשתו עליו, כי העגל לכבוד השם עשהו (אהרון), לשון האבן עזרא.

והנכון בעיני בדרך הפשט, כי ״בְּמַסָּה״ כפשוטו, הוא המקום אשר ניסו את השם ברפידים (ולא בקדש בשנת ה - 40), (שמות יז, ז), ואומר, תומיך ואוריך יהיו לעולם לאיש חסידך ולזרעו אחריו, אשר נסית אותו במסה, כאשר חטאו בני ישראל, וניסו את השם על (דבר) המים ולוי לא היה בתוך העדה הנועדים שם על השם, כי האמין בשם ובדברו שיוציא להם מים מצור החלמיש. ובפעם השניה תריבהו ותעניש אותו על מי מריבה של ישראל, כי בגלל מריבתם קיבל משה את העונש ולא שהוא מעל בה׳, כי גם מתחילה האמין כי אתה הַהִכְּי הַצּוּר אֲגַם-מָיִם (תהילים קיד, ח). רמז משה כי החטא ההוא (של הכאת הסלע), היה בגלל העם.

וטעם בָּרֵךְ ה׳ חֵילוֹ - שיהיו חיל גדול, והטעם שירבו ולא ימעטו בבואם אל הקודש, כטעם אַל-תַּכְרִיתוּ אֶת-שֵׁבֶט מִשְׁפְּחֹת הַקָּהָתִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם, (במדבר ד, יח), וכן נאמר באזהרות שלהן (שם, פסוק יט) וְלֹא יָמֻתוּ. ואונקלוס תרגם ״חֵילוֹ״ - ״נכסוהי״, (נכסיו), מלשון וְאֶת כָּל מִקְנֵהֶם וְאֶת כָּל חֵילָם בָּזָזוּ, (שם לא, ט), והכוונה למה שאמרו רבותינו (יומא כו, א) בקטורת, שהיא מברכת, והוא דבק אל יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ, כי ממנה יתברך חילו.

למה הברכה ללוי שונה כל כך מברכת יעקב ללוי, ושונה משמעון, שכלל לא התברך כאן?

מובא במדרש ספרי (דברים, פיסקא שמט): ״וללוי אמר״, למה נאמר? לפי ששמעון ולוי - שניהם שתו בכוס אחד, שנאמר (בברכת יעקב): ״אָרוּר אַפָּם כִּי עָז, וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה; אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב, וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל״. משל לשניים שלוו (כסף) מן המלך. אחד פרע למלך, וחזר והלווה את המלך. ואחד, לא דיו שלא פרע - אלא חזר ולווה. כך שמעון ולוי, שניהם לוו בשכם, כעניין שנאמר ״וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה, **אִישׁ חַרְבּוֹ**, וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר, בֶּטַח; וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר״. לוי פרע מה שלווה במדבר, שנאמר (אחרי חטא העגל): ״וַיֹּאמֶר לָהֶם, כֹּה אָמַר ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שִׂימוּ **אִישׁ חַרְבּוֹ**, עַל יְרֵכוֹ; עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לָשַׁעַר, בַּמַּחֲנֶה, וְהִרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, וְאִישׁ אֶת קָרֹבוֹ. וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֵוִי, כִּדְבַר מֹשֶׁה״. וחזר והלווה את המקום בשטים, שנאמר ״פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן, הֵשִׁיב אֶת חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּקַנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי בְּתוֹכָם; וְלֹא כִלִּיתִי אֶת

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי". לעומת זאת, שמעון, לא דיו שלא פרע - אלא חזר ולווה, שנאמר: "וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמַּכָּה, אֲשֶׁר הֵכָּה אֶת הַמִּדְיָנִית, זִמְרִי, בֶּן סָלוּא: נָשִׂיא בֵּית אָב, לַשִּׁמְעֹנִי". לכך נאמר "וּלְלֵוִי אָמַר", (ולא "ולשמעון אמר").

גם שמעון וגם לוי היו קנאים. לוי השכיל לתעל כוח זה לשם שמיים, כפי שבא לידי ביטוי בחטא העגל ובמעשה פינחס, (שבו נשיא משמעון הוכה ע"י פינחס משבט לוי דווקא). גם לאחר מכן, אנו מוצאים את שבט לוי מעורב במעשי קנאות, שכולם לשם שמיים, דרך אותו פינחס – כאשר נחשדו שניים וחצי השבטים בבניית מזבח לשם עבודה זרה (יהושע, פרק כב), (ופינחס קיבל את הסברם שהמזבח הוא סמלי ולתזכורת בלבד), ולאחר מכן בדמותו של אליהו הנביא – שכולה קנאה לשם ה' וגם בדמות החשמונאים. שמעון, לעומתו, כשל פעם נוספת בקנאות שאיננה נכונה, בבעל פעור. לוי – זכה להיות השבט המקודש שבשבטים, ולהיות ממונה על עבודת המקדש ולימוד התורה בעם ישראל. אך שמעון, לא זכה לא לנחלה ולא לברכה משלו.

המקור: ישיבת הסדר נהריה, nahariya.co.il/GetLesson.aspx?lesid=4984

למעשה הן ברכת יעקב והן ברכת משה התקיימו לדורות, שכן שני שבטים אלה לא זכו לנחלות משלהם בארץ ישראל, ובכך התקיים "אַחַלְקֵם בְּיַעֲקֹב, וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל". ברכת משה התקיימה ע"י תפקיד שבט לוי בקודש.

ברכת בנימין ויוסף

לְבִנְיָמִן אָמַר: יְדִיד ה', יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו, חֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן. וּלְיוֹסֵף אָמַר: מְבֹרֶכֶת ה' אַרְצוֹ, מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל, וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת. וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים. וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי קֶדֶם, וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם. וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ, וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה, תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף, וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו. בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ, וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח, יַחְדָּו אַפְסֵי אָרֶץ, וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה. (דברים לג, יב-יז)

למה מכוונת הברכה לבנימין?

פירש רש"י: לְבִנְיָמִן אָמַר - לפי שברכת לוי בעבודת הקורבנות, ושל בנימין בבניין בית המקדש בחלקו, סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו, שמשכן שילה היה בנוי בחלקו שנאמר (תהילים עח, סז),"וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף; וּבְשֵׁבֶט אֶפְרַיִם, לֹא בָחָר" ולפי שבית עולמים חביב משילה, לכך הקדים בנימין ליוסף. חֹפֵף עָלָיו - מכסה אותו ומגן עליו. כָּל הַיּוֹם – לעולם, משנבחרה ירושלים לא שרתה

שכינה במקום אחר. וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן - בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי. וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן - אין לך נאה בשור יותר מכתפיו.

פירש הרמב"ן: יְדִיד ה' יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו - נקרא בנימין ידיד ה' - לומר שישכון בארצו לבטח על השם, והשם יהיה חופף עליו כל הימים ומשרה שכינתו בתוך ארצו.
ונכון הדבר שרומז בשלוש השכינות הללו על שלושה מקדשים. יאמר במקדש ראשון "ישכון לבטח עליו", כעניין שנאמר (דהי"ב ז, א) וכבוד ה' מלא את הבית. ואמר על בית שני, "חופף עליו כל היום", שלא שרתה בו השכינה - רק הייתה מכסה ומגינה עליו, או חופף ממש כמו שהוזכר בפרקי היכלות. "ובין כתפיו שכן", לימות המשיח, כי ביום ההוא יקראו לירושלים כסא ה' (ירמיה ג, יז). ועל דרך זה נדרש בספרי (ברכה שנב).

מה מיוחד בארץ של יוסף?

מפרש רש"י, (ע"פ מדרש ספרי): מִבְּרֻכַת ה' אַרְצוֹ - שלא הייתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף. מִמֶּגֶד - לשון עדנים ומתק. וּמִתְּהוֹם - שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה. (כלומר שיש שם שפע של מי תהום ומעיינות). אתה מוצא בכל השבטים ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב (שבה נאמר בראשית מט, כה): ...בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת...". וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ - שהייתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות. גֶּרֶשׁ יָרֵחִים - יש פירות שהלבנה מבשלתן (שלא זקוקים לאור השמש כדי לגדול), ואלו הן קישואים ודלועים. דבר אחר, גֶּרֶשׁ יָרֵחִים - שהארץ מגרשת ומוציאה מחודש לחודש, (כל מין לפי עונתו). וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי-קֶדֶם - ומבורכת מראשית בישול הפירות, שהרריה מקדימים לבכר בישול פירותיהם, דבר אחר, שקדמה בריאתם לשאר הרים. גִּבְעוֹת עוֹלָם - גבעות העושות פירות לעולם ואינן פוסקות מעוצר הגשמים, (בגלל מי התהום, הבארות והמעיינות).
וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה - כמו "שוכן סנה". תהא ארצו מבורכת מרצונו ונחת רוח של הקב"ה הנגלה עלי (על משה) תחילה בסנה. נְזִיר אֶחָיו - שהופרש מאחיו במכירתו.
בְּכוֹר שׁוֹרוֹ - יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות, שנאמר אַף-אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ, (תהלים פט, כח), וכן בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל, (שמות ד כב).
שׁוֹרוֹ - שכוחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים, (כלומר שהשור מסמל כח).
וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו – שור - כוחו קשה ואין קרניו נאות אבל ראם - קרניו נאות ואין כוחו קשה. נתן ליהושע (משבט אפרים), כוחו של שור ויופי של קרני ראם.
יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי-אָרֶץ - 31 מלכים. אפשר שכולם מארץ ישראל היו? (האם יתכן שבארץ ישראל היו 31 מלכים שיהושע ניצח?). אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בא"י, שחשובה לכולם היא שנאמר "נחלת צבי צבאות גוים". (לכל עיר היה אז מלך).

וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם - אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים. וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה - הם האלפים שהרג גדעון (משבט מנשה), במדין, שנאמר (שופטים ח, י), וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע בַּקַּרְקֹר וגו׳.

היכן ממוקמת נחלת יוסף? האם התיאור מדויק?

ראו במפה בסוף הפרק. רוב מרכז הארץ ניתנה לשבטי מנשה ואפרים, בנוסף לעבר הירדן המזרחי. אין ספק שמדובר באזורים מהמשובחים בארץ.

מה משמעות הברכה?

מסכם הרמב״ן: ופשוטו של מקרא, כי בגלל שבירך את יוסף בתבואות, דימה אותו לשור, כמו שנאמר: ״ורוב תבואות בכוח שור״ (משלי יד, ד). ואמר שיהיה לבכור אשר יוליד הדר מלכות, ורומז ליהושע שהוא ראשון לבית יוסף, ויהיו לו גדולה ומלכות, וקרני ראם קרניו של שור הנזכר, ובקרניו ינגח יחדיו אפסי ארץ. ואמר כי קרניו שהם שנים, הם רבבות אפרים והם אלפי מנשה, קרן הימין לאפרים והשמאל למנשה. והזכיר בברכתו שאפרים ומנשה היו לרבבות ולאלפים, כטעם ״רבבות אלפי ישראל״ (במדבר י, לו), (בניגוד לפירוש רש״י שמדובר באלה שנהרגו על ידם).

ברכת זבולון, גד, דן, נפתלי ואשר; ״שותפות״ זבולות ויששכר

וְלִזְבוּלֻן אָמַר: שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ. עַמִּים הַר יִקְרָאוּ, שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק, כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל. וּלְגָד אָמַר: בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד, כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקֹד. וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ, כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. וּלְדָן אָמַר: דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן הַבָּשָׁן. וּלְנַפְתָּלִי אָמַר: נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת ה', יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה. וּלְאָשֵׁר אָמַר: בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר, יְהִי רְצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ, בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ. אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים. (דברים לג, יח-כו)

מה פירוש הברכות? (מתאים לשמחת תורה).

רש״י מפרש: שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ - זבולון וישששכר עשו שותפות. זְבוּלֻן, לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן (ברכת יעקב - בראשית מט, יג), ויוצא לפרקמטיא - (מסחר) בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר, אשר יושבים ועוסקים בתורה. לפיכך הקדים זבולון ליששכר שתורתו של

יששכר הייתה ע״י זבולון. וְיִשָּׂשכָר בְּאָהָלֶיךָ - הצלח בישיבת אוהליך לתורה, לשבת ולעבר שנים ולקבוע חודשים, כמו שנאמר (דברי הימים א, יב, לג), ״וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר, יוֹדְעֵי בִינָה לַעִתִּים, לָדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל - רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם, וְכָל אֲחֵיהֶם עַל פִּיהֶם״, 200 ראשי סנהדרין היו עוסקים (בעיבור חודשים ושנים).

עַמִּים - של כל שבטי ישראל, הַר-יִקְרָאוּ - להר המוריה יאספו (בשלושת הרגלים, שמועדם נקבע ע״י חישובי בני יששכר), כל אסיפה ע״י קריאה היא, וְשָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי-צֶדֶק ברגלים. כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ - יששכר וזבולון (יתעשרו מהמסחר הימי) ויהא להם פנאי לעסוק בתורה. וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל - כסוי טמוני חול, טרית וחלזון וזכוכית לבנה, היוצאים מן הים ומן החול ובחלקו של יששכר וזבולון היה, כמו שכתוב במסכת מגילה ו, א): זְבֻלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת, משום שְׁנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה, (שירת דבורה - שופטים ה, יח), והיה מתרעם זבולון על חלקו, שאמר לקב״ה, ״לאחיי נתת שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות. לאחיי נתת ארצות ולי נתת ימים ונהרות. אמר לו הקב״ה: כולן צריכים לך ע״י חלזון, שנאמר, עַמִּים הַר יִקְרָאוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל... שפוני זה חלזון (שמדמו מפיקים צבע התכלת), טמוני זו טרית – (סוג של דג, אולי סרדין), חול זו זכוכית לבנה (המופקת מחול זכוכית). וּשְׂפֻנֵי - לשון כסוי, כמו שנאמר ״ויספון את הבית״, (מלכים א, ו, ט).

דבר אחר, עַמִּים הַר-יִקְרָאוּ - ע״י פרקמטיא (מסחר) של זבולון, תגרי עובדי כוכבים באים אל ארצו והוא עומד על הספר, והם אומרים הואיל והצטערנו (להגיע) עד כאן, נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה, והם רואים שכל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד, לפי שעובדי הכוכבים, אלוהו של זה לא כאלוהו של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה, ומתגיירים שם שנאמר שם, יִזְבְּחוּ זִבְחֵי-צֶדֶק. (כלומר שהכוונה לעַמִּים אחרים, שיתגיירו).

רש״י: בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד - מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח. כְּלָבִיא שָׁכֵן - לפי שהיה סמוך לספר, לפיכך נמשל כאריות שכל הסמוכים לספר צריכים להיות גיבורים. וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ - ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהיא ראשית כיבוש הארץ. כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן - כי ידע ששם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק - והוא משה. וַיֵּתֵא (ויבוא)– גד. רָאשֵׁי עָם - הם היו הולכים לפני החלוץ בכיבוש הארץ, (כפי שהתחייבו בפני משה), לפי שהיו גיבורים. צִדְקַת ה׳ עָשָׂה - שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחילקו.

דָּן גּוּר אַרְיֵה - אף הוא היה סמוך לספר (באזור תל דן), לפיכך נמשל לאריות. יְזַנֵּק מִן הַבָּשָׁן – כתרגומו, שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייאס (בניאס) והיא לֶשֶׁם, שהיא בחלקו של דן שנאמר ״וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן״, (יהושע יט, מז), וזינוקו (של הירדן) וקילוחו מן הבשן. דבר אחר, מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות, (אולי נחלי חצבאני ודן, או שיאון ובניאס), כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות. תחילה נטלו בצפונית מערבית עקרון וסביבותיה (מה שנקרא היום – ״גוש דן״) ולא הספיק להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייאס...

נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן - שהייתה ארצו שבעה כל רצון יושביה. יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה - ים כנרת נפל בחלקו ונטל מלא חבל חרם בדרומה לפרוש חרמים ומכמורות (לדיג).

רש״י: בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר - ראיתי במדרש ספרי שאין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר ואיני יודע כיצד. יְהִי רָצוֹי אֶחָיו - שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקינון ובקפלאות והם מרצין לו בתבואה. דבר אחר, יְהִי רָצוֹי אֶחָיו, שהיו בנותיו נאות והוא שנאמר בדברי הימים א, ז, ל - לא: בְּנֵי אָשֵׁר, יִמְנָה וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחוֹתָם. וּבְנֵי בְרִיעָה, חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל; הוּא, אֲבִי ברזות (בִרְזָיִת) -שהיו בנותיו נשואות לכוהנים גדולים הנמשחים בשמן זית. וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ - שהיתה ארצו מושכת שמן זית כמעין.

בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ - עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו גיבוריהם יושבים בערי הספר ונועלים אותה, שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאילו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחושת. דבר אחר, ״בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ״, ארצכם נעולה בהרים שחוצבים מהם ברזל ונחושת וארצו של אשר הייתה מנעולה של א״י.

וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ - וכימיך שהם טובים לך שהן ימי תחילתך, ימי נעוריך, כך יהיו ימי זקנתך שהם דואבים זבים ומתמוטטים. דבר אחר, ״וכימיך דבאך״, וכימיך שהם טובים לך כמניין ימיך, כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך שכל הארצות דובאות (מזרימות) כסף וזהב לא״י שתהא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות ממנה וממשיכות לה כספם וזהבם. (גם היום היצוא החקלאי של ישראל הוא ענף חשוב).

הרמב״ן מפרש: בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד - והנכון שמדובר בנחלתו, כי שני השבטים (גד וראובן), אשר לקחו נחלתם בעבר הירדן לא לקחו אותה בגורל, אלא נתן להם משה כל ממלכות סיחון ועוג, ונחלתם רחבה ונסבה יותר מכל השבטים. ולא הזכיר את זה לגבי ראובן, כי די בתפילתו. ואפשר גם כן כי לקחו בני גד (שטח) יותר מבני ראובן, כי היו גיבורים ונתן להם כל הספר, והערים אשר בנו רבות מאשר לראובן. ועוד כי הם אשר בקשו הארץ ההיא תחילה.

נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן - שהייתה ארצו שבעה כל רצון יושביה, לשון רש״י. והנכון שהוא נמשך אל השם הנכבד, יאמר שבע ומלא רצון השם הנכבד וברכתו. אבל במדרש של רבי נחוניה בן הקנה אמרו בכתוב הזה, אמר רבי אמורא, מאי דכתיב ״ומלא ברכת ה׳ ים ודרום ירשה״, כך אמר משה: אם תלך בחוקותי, תירש העולם הבא שהוא נמשל לים, שנאמר (איוב יא ט) ״ורחבה מני ים״, והעולם הזה שהוא נמשל לדרום, שנאמר (יהושע טו, יט) ״כי ארץ הנגב נתתני״.

בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר - אם המ״ם תבוא ליתרון, כמ״ם תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל (שירת דבורה - שופטים ה, כד), הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב (תהלים יט יא) וחברותיה, יש לתמוה, איך ימעט משה בשאר השבטים לאמור שיבורך אשר יותר מכל בני יעקב. ועוד שלא התקיימה ברכתו, כי לא היה כן. ורש״י כתב, ״ראיתי בספרי (ברכה שנח), אין לך בכל השבטים שנתברך מבנים כאשר.

ועל דרך הפשט, "ברוך מבנים אשר", כטעם יְהִי רְצוּי אֶחָיו, לאמור שיהיה אשר מבורך מפי כל בני יעקב אביהם ורצוי לכל אחיו. והטעם, כי ארצו שמנה ומשם יבואו כל מעדני מלך לכל השבטים, וכולם יאמרו תמיד יברך ה' הארץ הזאת אשר תוציא כפירות האלה, ויהיה מ"ם "מִבָּנִים" (במובן של מקור), כמ"ם מֵה' יָצָא הַדָּבָר (בראשית כד, נ), מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ (שם מט, כה).

היכן הייתה נחלת דן בהתחלה והיכן בסוף?

בספר יהושע, יט, נאמר: מַטֵּה בְנֵי דָן, לְמִשְׁפְּחֹתָם, יָצָא, הַגְּוֹרָל הַשְּׁבִיעִי. וַיְהִי, גְּבוּל נַחֲלָתָם צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאוֹל, וְעִיר שֶׁמֶשׁ. וְשַׁעַלַבִּין וְאַיָּלוֹן, וְיִתְלָה. וְאֵילוֹן וְתִמְנָתָה, וְעֶקְרוֹן. וְאֶלְתְּקֵה וְגִבְּתוֹן, וּבַעֲלָת. וְיֵהֻד וּבְנֵי בְרַק, וְגַת רִמּוֹן. וּמֵי הַיַּרְקוֹן, וְהָרַקּוֹן; עִם הַגְּבוּל, מוּל יָפוֹ. וַיֵּצֵא גְּבוּל בְּנֵי דָן, מֵהֶם; וַיַּעֲלוּ בְנֵי דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם לֶשֶׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיַּכּוּ אוֹתָהּ לְפִי חָרֶב, וַיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ, וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן, כְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם. מאחר שהנחלה הצפונית נקראה גם לפני כן "דן", כנראה שהייתה מיועדת מראש לשבט דן. כבר במלחמת אברהם נגד המלכים, (בראשית יד, יד), נאמר: וַיִּשְׁמַע אַבְרָם, כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו; וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ, שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וַיִּרְדֹּף, עַד דָּן.

יוצא שנחלת שבט דן התחילה בגוש דו והשפלה ואחר כך נכבש גם אזור נחל דן.

איך משה רבנו ידע היכן יתנחלו השבטים השונים? הרי הגורל על חלוקת הארץ נעשה רק בימי יהושע, (ספר יהושע, טו – יט)?

חייבים לומר שמשה רבנו ידע זאת ע"פ רוח הנבואה ושמה שראה אכן יצא בגורל.
מעניין ששמות ישובים רבים המופיעים בפרקים אלה בספר יהושע משמשים אותנו גם היום, ביניהם: שעלבים, איילון, קרית יערים, עקרון, יהוד, בני ברק, חולון, אפקה, ירקון, יפו, בית דגון – (בכרמל), בית הערבה - ליד ים המלח, בית שאן, יפיע, נהלל, תפוח, יקנעם, יבניאל, בית חורון, בית שמש, מעלה אדומים, קרית ספר, דימונה.

מהו ה"פניאס" ולמה הפך ל"בניאס"? (לפירוש רש"י לפסוק כב)

בניאס הוא אתר ארכאולוגי בו נמצאים שרידיה של עיר קדומה שהתקיימה בתקופות שונות לאורך ההיסטוריה והגיעה לשיא פריחתה בתקופה הרומית. האתר ממוקם למרגלות הר החרמון, ובתוכו נמצאים מעיינות מהם נובעים רוב מי נחל חרמון, אחד ממקורות הירדן, הנקרא גם "בניאס". הכנענים הקימו במערת הבניאס מקדש לאל בעל גד. בתקופה ההלניסטית שימש המקום מקדש להערצת האל פאן, ומכאן שמו "פניאס" שהשתבש בתקופת התלמוד ל"פמיאס" ובהגיה הערבית המשבשת את האות פ', הפך שמו של המקום ל"בניאס". הורדוס ובעקבותיו פיליפוס בנו, בנו מחדש את המקום, וקראו לו "קיסריה - פיליפי" לכבודו של אוגוסטוס קיסר. בשנת 54 העיר עברה לשלטונו של אגריפס השני שבנה אותה מחדש וחידש ימיה כקדם. הבנייה נמשכה עד שנת 61,

כשבשנה זאת נחנכה העיר מחדש ולכבוד המאורע שונה שמה ל"נירוניאס", על שם נירון קיסר. אח"כ העיר נכבשה מספר פעמים ע"י הצלבנים והמוסלמים.

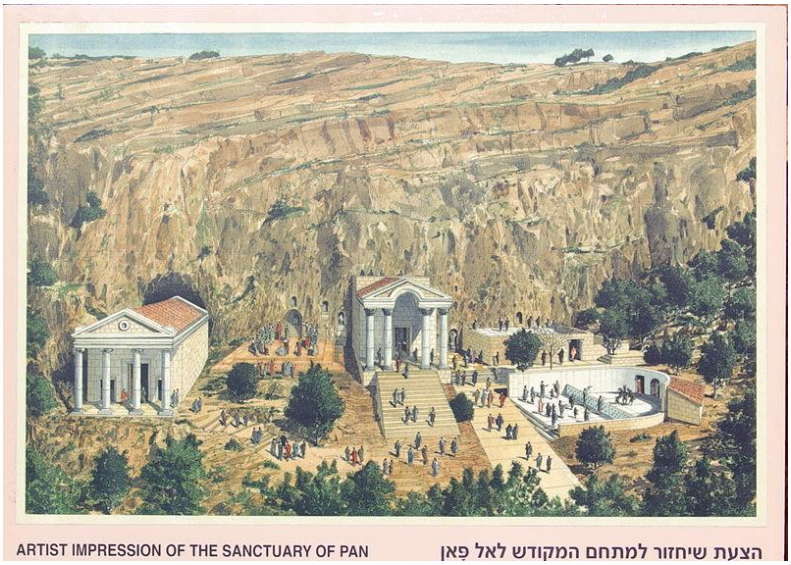

שחזור מתחם המקדשים בבניאס, מאת Berthold Werner.
המקור: commons.wikimedia.org/wiki/File:Banyas_BW_2.JPG

נחל חרמון – מפל הבניאס. צילם: Berthold Werner
commons.wikimedia.org/wiki/File:Banyas_BW_9.jpg

נבואה על הצלחת ישראל בארץ.

מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם, וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר: הַשְׁמֵד. וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף שָׁמָיו יַעַרְפוּ טָל. אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּה' מָגֵן עֶזְרֶךָ, וַאֲשֶׁר חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ, וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ.
(דברים לג, כז-כט)

מה נלמד מקטע זה?

רש"י מפרש: מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם – למעון, הם השחקים לאלוהי קדם, שקדם לכל אלוהים ובירר לו, (כביכול), שחקים לשבתו ומעונתו, ומתחת למעונתו כל בעלי זרוע שוכנים. זְרֹעֹת עוֹלָם - סיחון ועוג ומלכי כנען, שהיו תקפו וגבורתו של עולם, לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכוחם חלש מפניו. לעולם אימת הגבוה על הנמוך והוא שהכוח והגבורה שלו בעזרך. וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד - ואמר לך "השמד אותם".
בֶּטַח בָּדָד - כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרים ואינם צריכים להתאסף ולישב יחד מפני האויב. עֵין יַעֲקֹב - כמו "וְעֵינוֹ, כְּעֵין הַבְּדֹלַח", (במדבר יא, ז), כעין הברכה שברכם יעקב לא כ"בדד" שאמר ירמיהו (טו, יז), בָּדָד יָשַׁבְתִּי, אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב (בראשית, מח, כא): "וְהָיָה אֱלֹהִים, עִמָּכֶם, וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם, אֶל אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם". אַף שָׁמָיו יַעַרְפוּ טָל, אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב, "וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים, מִטַּל הַשָּׁמַיִם, וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וגו'".

סיכום פרק לג

בפרק ראינו למה דווקא בני ישראל נבחרו לקבל את התורה ולא עמים אחרים. כל השבטים, פרט לשמעון התברכו, (אך יש אומרים ששמעון נכלל בברכה ליהודה). משה בירך בנבואה עמוקה את כל השבטים ע"פ ייעודם ועתידם או ע"י סגולות ארצם.

<u>תוספת</u>

נחלות השבטים המקוריות – מקור: ויקיפדיה, שבטי_ישראל. בנוסף, שבט דן התיישב צפונה לשבט נפתלי. תנסו לזהות ערים שנקראות באותם שמות גם היום.

לפי המפה דלהלן, גם במספר מועצות אזוריות, נשמרו שמות האזורים התנ"כיים. (המקור: mhh.org.il/he/84, מרכז המועצות האזוריות).

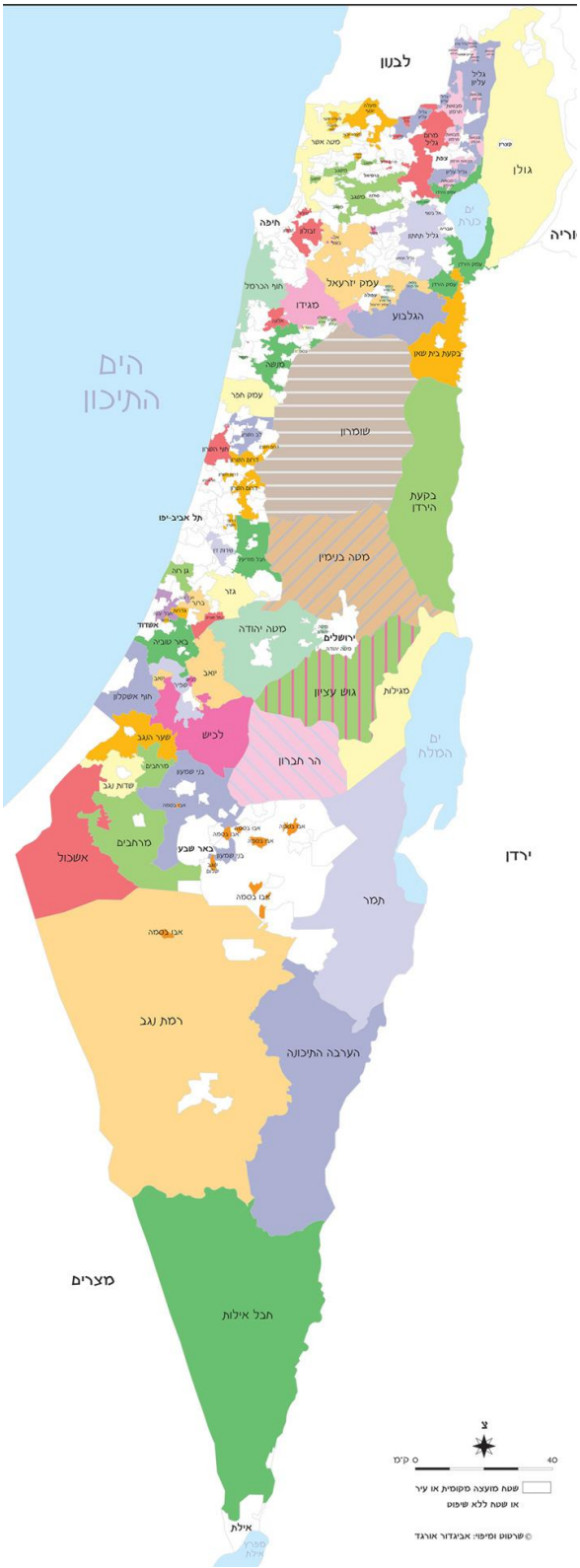

פרק לד – משה רואה בנבואה מהר נבו את כל הארץ, בחלוקה לשבטים; פטירת משה וקבורתו; יהושע ממלא את מקומו; פרידת התורה ממשה; מי כתב את הקטע הזה ומתי?

משה רואה בנבואה מהר נבו את כל הארץ, בחלוקה לשבטים

וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ אֶת הַגִּלְעָד עַד דָּן. וְאֵת כָּל נַפְתָּלִי וְאֶת אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן. וְאֶת הַנֶּגֶב וְאֶת הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד צֹעַר. וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו: זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר, לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה, הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר. (דברים לד, א ד)

האם אפשר לראות את כל הארץ מפסגת הר נבו?

כנראה שלא. הנוף מפסגת ההר משקיף על ים המלח והחלק הדרומי של נהר הירדן. לרוב ניתן לראות את יריחו מפסגת ההר ובימים בהירים גם את ירושלים ואת בית לחם.

רש"י מפרש שמדובר בנבואה על העתיד לקרות בארץ. אֶת כָּל הָאָרֶץ - הראהו את כל א"י בשלוותה והמציקים העתידים להיות לה, (ולכן פירט את המקומות השונים). עַד דָּן - הראהו בני דן עובדים עבודת כוכבים שנאמר: ויקימו להם בני דן את הפסל (של מיכה בלשם, אחרי שכבשו אותה), (שופטים יח, ל) והראהו את שמשון שעתיד לצאת משבט דן למושיע.

וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל פִּי ה'. וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ, לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה. וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם, וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה. וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה, אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים. לְכָל הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה' לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עֲבָדָיו וּלְכָל אַרְצוֹ. וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל. (דברים לד, ה-יב)

מי כתב את הקטע הזה?

רש"י כותב (ע"פ מסכת בבא בתרא, טו): וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה - אפשר שמשה מת, וכתוב (על ידי משה), וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה? אלא, עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע (בדרך הנבואה) - (זו דעתו של רבי יהודה). רבי מאיר ורבי שמעון אומרים: אפשר ספר התורה (של משה) חסר כלום? ונאמר (דברים לא, כד- כו), וַיְהִי כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה, לִכְתֹּב אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר: עַד, תֻּמָּם. וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת הַלְוִיִּם, נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה' לֵאמֹר. לָקֹחַ, אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה, (כלומר שהספר היה מושלם

כאשר מסר אותו ללויים), אלא הקב"ה אומר למשה את הפסוקים האחרונים, ומשה כותב בדמע. עַל פִּי ה' – בנשיקה. לפי זה, משה כתב את הדברים, ע"פ נבואה שקיבל מה'. יש המפרשים "דמע", בדמעה, ויש המפרשים ביגון ואנחה. הגר"א, על דרך הסוד, פירש את דברי ר' שמעון: "ומשה כותב בדמע", כוונתם שמשה כתב בערבוב, ללא הפרדת האותיות למילים - כאותיות המצטרפות לשמותיו של הקב"ה, ללא הפרדה למילים ולסיפור. לאחר מות משה הפריד יהושע את האותיות למילים, בהתאם למה שקרה במציאות.

מי קבר את משה?

רש"י כותב: וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ - הקב"ה בכבודו, רבי ישמעאל אומר שהוא קבר את עצמו, וזה הוא אחד משלשה "אתין" שהיה רבי ישמעאל דורש כן, (שכן הקבר היה מוכן מראש).

למה מוזכר "בֵּית פְּעוֹר"?

מוּל בֵּית פְּעוֹר - קברו היה מוכן שם משׁשת ימי בראשית כדי לכפר על מעשה פעור וזה אחד מן הדברים שנבראו בין השמשות בערב שבת, (מסכת אבות ה, ה).

למה חשוב שלא ידע איש את מקום קבורתו?

חז"ל פירשו שזה כדי שלא יעשו הדורות הבאים ממשה אלוה.

מתי נכתב "עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (פסוק ו) ?הייתכן שמשה כתב זאת לפני מותו?

פירש האבן עזרא: עד היום הזה – אלה דברי יהושע. ויתכן שכתב את זה באחרית ימיו.

מתי נכתב: וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים? נראה שזה נכתב הרבה אחרי מות משה?

נציע שנכתב בעת מות משה ושמדובר בנבואה, או שנכתב ע"י יהושע, כדעת רבי יהודה. הרי ה' יודע אם כן יקום נביא כמשה או לא.

סיכום פרק לד

בפרק מתואר איך משה ראה בחזון נבואי את כל הארץ לנחלות השבטים. ע"פ הגמרא ורש"י, אף ראה מה עתיד לקרות לשבטים. מתוארות פטירת משה וקבורתו על הר נבו ואת העובדה שלא נודע מקום קבורתו, כדי שלא יעשו ממנו אלוה. ראינו שלפי חלק מהתנאים והמפרשים משה כתב על מותו בנבואה, ולפי אחרים, יהושע כתב.

<u>הרעיון המרכזי של פרשת וזאת הברכה</u>

הרעיון המרכזי הוא פרידת משה מבני ישראל באהבה רבה, תוך ציון הייעוד והייחוד של כל שבט.
יש כאן אהבה גדולה של משה לקב"ה ולארץ ישראל ופרידה ממשה, גדול הנביאים.

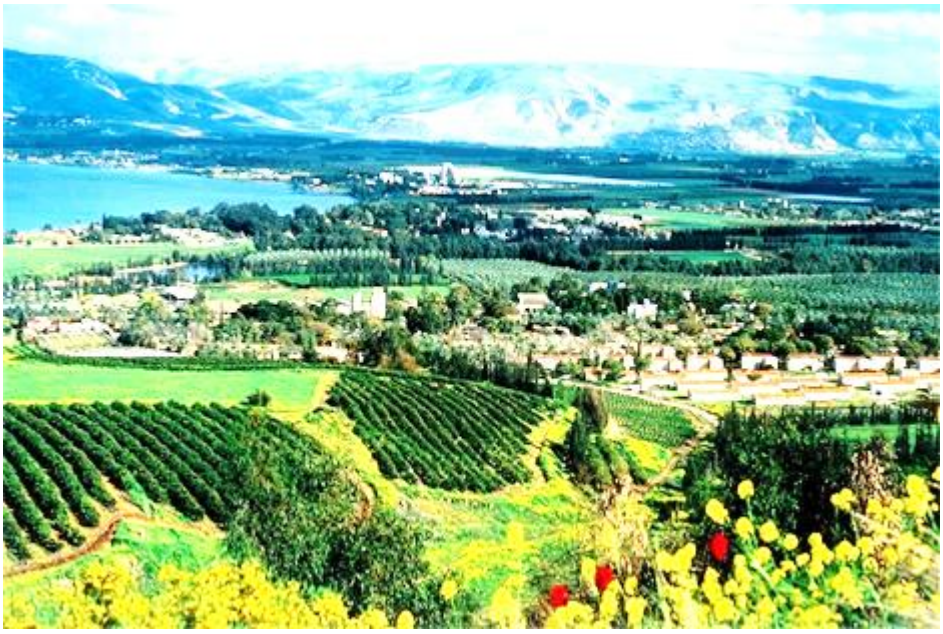

נוף ארץ ישראלי מרהיב. www.yahadoot.net. צלם לא ידוע.

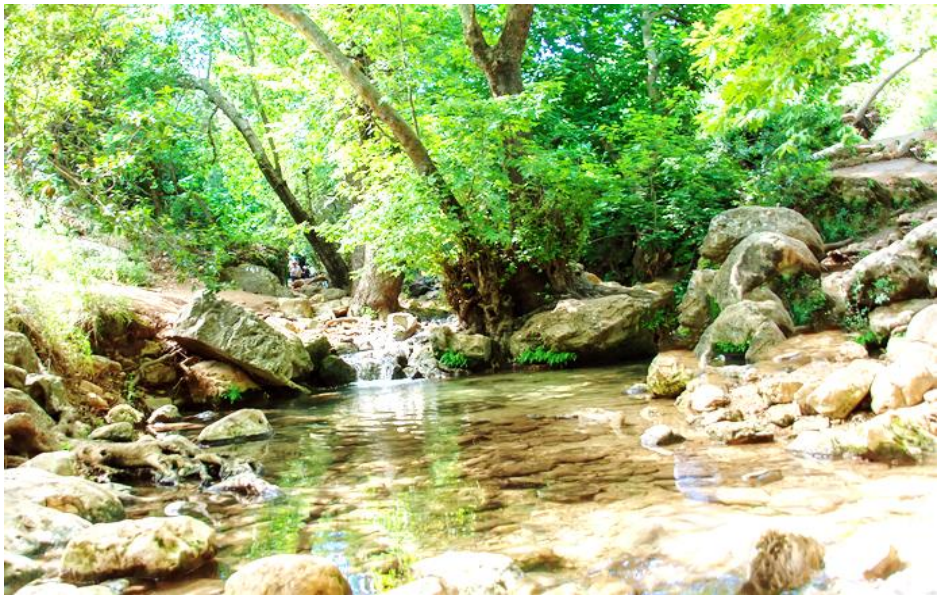

market.marmelada.co.il/products/98889. צלם לא ידוע.

אינדקס

אדום, 18, 20, 88, 266, 389
אהבת ה׳, 44, 46, 47, 57, 98, 102
אהבת הגר, 87, 89, 90, 95
אונס, 241, 256, 257, 258, 259, 282, 309, 310
אחרית הימים, 350, 366, 382
אשת יפת תואר, 224, 225
בחירה חופשית, 89, 235, 281, 282, 361, 363
ביאת המשיח, 383
ביכורים, 75, 80, 314, 315, 316, 319, 335
בית הדין הגדול, 92, 93, 166, 169, 175, 178
בן סורר ומורה, 224, 225, 234, 235, 236, 240
ברכות משה, 387
ברכת המזון, 73
גבולות, 11, 98, 102, 176
גיוס חרדים, 263, 267, 270, 281
גירושין, 62, 170, 284, 285, 286, 287
גשם, 98, 99, 100
דוד המלך, 77, 103, 187, 224, 231, 236, 237, 238, 288
דין רודף, 298, 303, 304
דיני אישות, 181, 241, 249
דיני מלחמה, 199, 210
דם, 55, 83, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 124, 155, 174, 175, 193, 195, 200, 204, 217, 304, 326, 329, 377, 379
האדם עץ השדה?, 199, 214
הֶאֱזִינוּ, 368
האיסור להתחתן עם גויים, 59
האסלאם, 103, 104, 125, 153, 154, 211, 230, 302, 346, 373
הברכה והקללה, 107, 108, 327, 331, 350, 351, 355, 356
הברכות,, 96, 327, 331, 332, 335
הוצאת שם רע, 241, 249, 253
החובה להציע שלום, 18
היחס לערביי ארץ ישראל, 199, 210
הלוחות השניים, 87
הלנת שכר, 284, 292, 297
המזבח שהתגלה בהר עיבל, 320
המרגלים, 9, 10, 15, 17, 364, 370, 388
הנאצים, 98, 155, 263, 267, 342, 370
הנצרות, 44, 100, 103, 118, 122, 123, 124, 126, 128
הסתרת הפנים, 365, 368, 373
הקהל, 29, 82, 87, 156, 171, 189, 361, 362, 363, 366
הקללות, 108, 202, 320, 326, 327, 328, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337, 338
הר גריזים והר עיבל, 108, 320, 324, 325, 330, 331
השבת אבדה, 241, 259, 309
זנות, 263, 272, 274, 275, 282
חג הסוכות, 151
חג הפסח, 113, 148, 150, 152
חטא העגל, 38, 82, 85, 87, 88, 187, 370, 377, 394
חידוש הסנהדרין, 169
יהושע, 15, 16, 17, 20, 21, 24, 59, 71, 72, 77, 85, 107, 108, 116, 172, 177, 193, 207, 211, 237, 302, 320, 321, 323, 324, 326, 327, 328, 330, 331, 348, 349, 351, 353, 361, 363, 366, 372, 390, 391, 392, 394, 398, 399, 400, 406, 407
יחסי אישות, 227, 250, 263, 272, 281, 285, 288
ייבום וחליצה, 298, 300
יציאה למלחמת רשות, 199
יראת שמים, 87, 89, 90, 97, 102
ירושה, 224, 227, 232, 233, 234, 240, 255, 309, 342, 389
ישו, 113, 118, 122, 124, 128, 154
כלאי הכרם, 241, 247
לא תרצח, 37, 38, 40, 64, 290, 387
לשון הרע, 284, 290, 297, 328, 329
מדה כנגד מדה, 69, 246, 254, 306, 337, 364, 385
מואב ועמון, 18
מוחמד, 124, 125, 128, 153, 154
מידות ומוסר, 298
מלך, 9, 19, 21, 22, 33, 35, 42, 59, 87, 96, 98, 111, 169, 172, 179, 180, 181, 183, 185, 191, 200, 210, 225, 236, 250, 266, 294, 308, 309, 335, 339, 351, 362, 381, 387, 389, 396, 399
מלקות, 61, 196, 197, 253, 298, 299, 300, 309
מעמד הר סיני, 25, 29, 30, 36
מענק שחרור, 134, 145, 146
מעשר שני, 110, 112, 129, 131, 132, 133, 147, 148, 317, 318
מצה, 148, 149, 150
משיח בן יוסף, 350, 356, 383
מתן תורה, 38, 95, 230, 301, 341, 371, 387, 389, 390
מתנות לכהנים, 186
נביא השקר, 116, 118, 119, 121, 190
נדר, 263, 272, 276, 279, 280, 348
נערה מאורסה, 241, 254, 256
סיחון, 18, 19, 24, 361, 398, 399, 402
ספירת העומר, 148, 150, 151, 152
עגלה ערופה, 217
עדים, 11, 118, 126, 127, 128, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 184, 193, 196, 197, 198, 231, 235, 236, 250, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 287, 298, 328, 330, 348, 355, 368
עוג, 9, 21, 22, 35
עונש מוות, 128, 169, 174, 197, 198, 224, 234, 241, 255, 256, 272, 289, 290
עיר הנידחת, 118, 126, 127, 128, 175
עמלק, 20, 179, 200, 268, 290, 298, 306, 307, 309
ערי מקלט, 25, 35, 193, 198
עשרת הדברות, 10, 37, 38, 320
עשרת השבטים, 33, 137, 341, 344, 345, 346, 375
פטורים משירות צבאי, 284, 289
פטירת משה, 406
פרוזבול, 134, 135, 136, 137, 147
צדיק ורע לו, 59, 63
צדקה, 57, 60, 96, 138, 139, 140, 141, 142, 147, 152, 280, 291, 376
קדושת עם ישראל, 129
קדשה וקדש, 263, 272
קו העוני, 134, 139, 143, 144, 145
קריאת שמע, 44, 47, 48, 78
רוצח במזיד, 193, 195

רוצח בשגגה, 193, 198
שבעת המינים, 73, 74, 75, 76, 314, 319
שופטים, 12, 13, 14, 59, 111, 161, 165, 166, 167, 168, 181, 210, 218, 220, 235, 376, 389, 392, 396, 397, 399
שירות בנות בצ.ה.ל, 263, 267
שמיטת כספים, 134, 135, 136, 137
שמע ישראל, 37, 44, 48, 51, 57, 82, 101, 106, 199, 346, 362
תהליך התשובה, 350, 351, 354
תועבה, 70, 129, 186, 188, 189, 192, 241, 244, 284, 373
תפילין, 44, 48, 49, 50, 54, 57, 94, 101, 174, 317